MISCELL.
ECCLESIAST.
163
A
28.-31.
BIB.NAZ.NAPOLI

BIBL. NAZ.
VITT. EMANUELE III
163
A
28-31

Digitized by Google

Digitized by Google

J. JACOBI ZIMMERMANNI,

S. THEOLOGIÆ IN GYMNASIO TIGURINO PROFESSORIS,

REG. BORUSS. SOC. SCIENT. SODALIS

OPUSCULA

THEOLOGICI, HISTORICI ET PHILOSOPHICI ARGUMENTI.

TOMI PRIORIS

PARS I.

B. R. NEAPOLIS

TIGURI,

TYPIS GESSNERIANIS.

AN. MDCCLI.

Digitized by Google

Digitized by Google

Viris plurimum Reverendis, Celeberrimis,
Ampliſſimis, Eruditiſſimis,

A. F. W. SACKIO, V. D. M.

Potentiſſimo & Sapientiſſimo Regi Boruſſiæ a Sacris.

S. PELLOUTIER, V. D. M.

& Bibliothecæ Regiæ Curatori.

J. FORMEY, V. D. M.

Philoſophiæ Profeſſori, & Societatis Regiæ Scientiarum Berolinenſis Secretario perpetuo.

Primum hoc Volumen Opuſculorum ſuorum
D. D. D.
AUCTOR.

NOn longe mihi ſunt repetendæ rationes, Viri Præſtantiſſimi, quibus commotus ſum, ut primam hanc Opuſculorum meorum partem Vobis publice conſecrarem

Digitized by Google

Veſtra enim potiſſimum Opera & Benevolentia factum eſt, ut ante aliquot annos, nihil tale cogitans, nedum meritus, in numerum Virorum, dignitate, Eruditione, & nobilitate præcellentiſſimorum, qui Societatem Regiam Scientiarum Boruſſicam exornant, receptus fuerim. Quo ipſo ſingularem veſtrum erga me Adfectum abunde ſatis demonſtraſtis. Quamvis enim forte non is ego ſim, qui dignus fuerim, tam ſplendido Virorum doctiſſimorum & excellentiſſimorum choro adjungi; veſtro tamen judicio, benevolentiaque conteſtati eſtis, Vos optime mihi cupere, & de qualicunque meo de Litteris bene merendi ſtudio æquanimiter judicare. Æquiſſimum igitur eſt, ut publica grati animi teſtificatione pronam illam veſtram in me voluntatem agnoſcam, atque deprædicem. Vos inſuper, Viri doctiſſimi, Auctores fuiſtis,

ut

ut opuſcula mea qualiacunque, hinc inde diſperſa colligerem & publicarem. Quod benevolum judicium veſtrum tantum in me ponderis habuit, ut poſthabitis variis rationibus, quæ me retrahere potuiſſent veſtræ ſententiæ album adjecerim calculum. Licet enim aliquando fieri ſoleat, ut Amici ſingulari affectu commoti nobis adblandiantur, nosque reddant ſecuros & audaces; perſuadere tamen mihi, quæ veſtra eſt erga me benevolentia, notaque Eruditio, non potui, Vos conſilium veſtrum mihi dare voluiſſe, Opuſcula hæc edendi, niſi cognitum perſpectumque Vobis fuiſſet, ea ad publicam privatamque utilitatem aliquid conferre poſſe. Hac ſpe fretus aliquid tentandum eſſe putavi, de ſucceſſu ſecurus. Vos denique reculam meam librariam, eruditiſſimis veſtris libellis exornare & adaugere ſoletis, atque adeo propenſam veſtram in me voluntatem

omni data occaſione demonſtratis. Hæc omnia ita ſunt comparata, ut non poſſim non data hac opportuna occaſione veſtram erga me benevolentiam publice concelebrare. Ampliſſima hîc mihi data eſſet Eruditionem veſtram & merita extollendi occaſio. At præterquam quod mihi probe perſpecta ſit inſignis veſtra modeſtia, quæ virtutum omnium quidam vernix eſt; nolo ingenii mei culpa Virtutum veſtrarum ſplendorem deterere & obfuſcare, præſertim quod Eruditus Orbis dudum meritis veſtris dignum poſuit pretium. Verbum igitur non addo. Valete Viri Celeberrimi, atque porro mihi favete.

Dabam Tiguri d. 20. Septembris 1751.

PRÆFA-

PRÆFATIO.

B. Lectori Salutem.

ANimus non eſt B. Lector longo præſamine tua tempora morari. Paucis igitur, quæ mihi dicenda eſſe puto, complector verbis. In conſpectum tuum prodeunt varii argumenti diſſertationes, diverſis temporibus a me ſcriptæ & editæ. Eas hinc inde ſparſas in unum colligere & publicare volui: partim quod non incertis documentis edoctus ſum, illas Theologiæ cultoribus placuiſſe; partim vero quod Eruditorum quorundam, quibus multum tribuo adhortamentis, ad id tentandum ſæpiſſime ſum invitatus. Ad rem ipſam quod ſpectat, omnia benevolo

tuo

ſubjicio judicio. Quod ſi hic vel illic forte errorem commiſi, humanitatis memor benigne eum interpretare, ejusque placidis verbis mihi oſtende fontem. Ego monitoribus non ſolum non ero aſper; ſed & non ſine gratæ mentis teſtificatione publicè errorem confitebor. Plura non addo. Hoc unum doleo, plures, quam par erat, irrepſiſſe errores typographicos. Extantiores Indici, quem Amicus quidam confecit, ſubjiciam: leviores ipſemet corriget B. Lector. Vale B. Lector, & de Conatibus meis judica benevole.

Digitized by Google

MEDITATIONIS
DE
CAUSIS, MAGIS MAGISQUE INVALESCENTIS
INCREDULITATIS,
ET MEDELA HUIC MALO ADHIBENDA.

PARS I.

Sect. I.

Diverſa de præſentis Reipublicæ Literariæ, & Eccleſiæ ſtatu, Judicia.

QUI ad præſentem, Reipublicæ Literariæ & Eccleſiaſticæ ſtatum, oculos mentis convertere, ſingulaque, quæ inter Eruditos aguntur, ſollicite expendere ſolent, diverſa de conditione ejus ferunt judicia. Sunt inter Eruditos, qui felicitatem Seculi noſtri vix ſatis verbis extollere poſſunt. Scientiæ omnes, Sacræ præſertim, ſi illos audias, ætate noſtra ad culmen ſuum pervenerunt, quod per partes eundo, docta oratione probare conantur. Diſciplinæ (nimirum, ajunt) προπαιδευτικαὶ, quæ ad ſolidam rerum divinarum & humanarum cognitionem viam ſternunt, a Viris doctiſſimis, incredibili cum diligentia, nec minore peritia in Academiis & Scholis docentur. Habemus Auctores Græcos & Latinos, non ſolum elegantiſſime, & emenda-

tiſſime

tiſſime impreſſos, ſed & eruditiſſimis Commentariis, notisque utiliſſimis inſtructos. Non deſunt Viri Linguarum Orientalium notitia inſtructi, qui ad elucidandas S. Literas, omnem operam, atque diligentiam impendunt. Ars Critica, non ſolum in certas eſt redacta regulas, ſed & iis feliciter utuntur artis hujus periti, ad optimos quosque ſcriptores explicandos & emendandos. Patrum ſcripta, nunquam tanta cum ἀκρίβεια, ac id noſtra factum ætate, ſunt excuſſa. Incipiunt Viri Docti paſſim rectius de pretio horum ſcriptorum judicare, neque tam facile in transverſum rapiuntur Patrum Auctoritate. In Anglia, Gallia, Italia, imo & in Germania noſtra, antiquiſſima eorundem ſcriptorum Eccleſiaſticorum monumenta, & fragmenta, ad diſciplinam, conſuetudinesque Veteris Eccleſiæ intelligendas multum lucis adferentia, e ſitu & ſqualore eruuntur. Philoſophia, nobiliſſima ſcientia, (ita pergunt Viri Docti) certatim præſertim a Germanis noſtris excollitur. Hæc autem ubi floret, fieri non poteſt, quin reliquis diſciplinis, ſacris præſertim, ſuus conſtet honos. Et ut propius ad diſciplinas ſanctiores accedamus, Interpretum S. Scripturæ, eorum præſertim, qui undiquaque collectis Philologiæ & Antiquitatis præſidiis, inuſitata luce difficilia utriusque fœderis loca perfundunt, magna, & ingens eſt copia. Theologia ipſa, ſeu Syſtematica Religionem tradendi ratio, non ſolum ad accuratiores methodi leges eſt adſtricta, ſed & magis pura caſtaque enitet, poſtquam hinc inde, a tot ſcholæ terminis, & quæſtiunculis parum profuturis eſt liberata, & purgata. Religio Chriſtiana, Virorum Eruditiſſimorum, acutiſſimorum, & pientiſſimorum cura, tot graviſſimis rationibus, eſt demonſtrata, tantoque ingenii acumine Incredulorum rationes, & objectiones ſunt excuſſæ ut, (niſi mens læva obſtet) nemo non caſtiſſimæ, Sanctiſſimæque diſciplinæ, admirabilem vim & præſtantiam ſentire poſſit. Controverſiæ, majore cum modeſtia, quam Patrum noſtrorum ætate, tractantur, & ad momentum earum ſedulo attenditur. Paſſim etiam contemnuntur rigidi & moroſi Theologi, qui omnes minutas opiniones in majus extollunt, nullumque inter leve & momentoſum, diſcrimen facere poſſunt, vel volunt. Ethica Chriſtiana, olim neglecta, vel ſcholaſticis tricis involuta, in Academiis & Scholis, ſolerter traditur, ipſiusque Virtutis & pietatis, admirabilis pulchritudo a Viris Doctis & piis, magno ſtudio delineatur, & inculcatur, cujus rei teſtes eſſe poſſunt tot in Germania noſtra, ut de Anglis & Gallis nil dicam, de hoc argumento editi libri. Religioni (ita pergunt) Proteſtantium per inſolitas Salisburgenſium & Bohemorum converſiones, non

non ſolum magna facta eſt acceſſio ſed & ad remotiſſimas Gentes, ad Garamanthas & Indos, ad gelidiſſimas Septentrionis Regiones, lucis divinæ radii penetrarunt, quod ex relationibus publice editis, non ſine inſigni gaudio & delectatione piæ mentes intelligere poſſunt. (*) Denique (ajunt,) ſi ad morum probitatem, rectique cultus Dei, & pietatis obſervantiam oculos mentis convertamus, fatendum eſſe, non deeſſe hinc inde pia pectora, ardente ſtudio amoris DEI & Soteris noſtri incenſa, quæ quicquid poſſunt, ad aliorum ſalutem promovendam, conferant. Hinc tot Societates, in Anglia præſertim de promovenda Religione inter barbaras, & incultas Gentes; hinc tot ſeminaria Pietatis inſtituta, tot denique officinas bonarum artium, & diſciplinarum, paſſim eſſe conditas. Atque ita quidem quidam Viri docti de Statu temporum noſtrorum judicare ſolent.

Quamvis oratio hæc ſit honeſtiſſima neque negari omnia poſſint, non deſunt tamen qui putent ultra modum felicitatem temporum noſtrorum extolli.

II. Alii tamen, non minore ſapientiæ & Eruditionis laude inclyti, exiſtimant, ultra modum felicitatem temporum noſtrorum hoc in negotio extolli. In quorum numero me etiam eſſe lubens fateor. Equidem injurii eſſemus, in O. M. Numinis ſingularem erga genus humanum, Eccleſiam præſertim Chriſtianam, & cœtum purioribus ſacris addictum, Benevolentiam: ſi non gratiſſima mente beneficia in nos collata, agnoſceremus, atque publice fateremur, non ſine ipſius auxilio tot Viros pietate, & Eruditione inſignes paſſim in Academiis & Scholis hinc inde florere. Cum enim ſecundum *Socratem* nonniſi θεια quadam μοιρα viri boni & ſapientes naſcantur: vel ut rectius cum Apoſtolo Jacobo loquar, cum omne bonum opus, & donum mortalibus conceſſum, a Patre luminum ſit: manifeſtum eſt, ampliſſimas nobis, ſi ad diſciplinarum, ſanctiorum præſertim progreſſus, totque Virorum ingenio & Eruditione præſtantium labores, oculos animi convertimus, celebrandi Deum, ſubminiſtrari cauſas atque occaſiones (**). Neque

etiam

(*) Diligenter & erudite, quæ huc faciunt, collegit Cl. *Fabricius* ὁ Μακαριτης in Libro cui titulus: *Salutaris Lux Evangelii Toti orbi per divinam gratiam exoriens: ſive notitia hiſtorico chronologica, Literaria, & Geographica. propagatorum per orbem totum Chriſtianorum Sacrorum*; referri huc etiam meretur laude digniſſimum Conſilium Cl. *Callenbergii* nimirum revocandi ab erroribus Judæos & Muhamedanos, ut de Conatibus Comitis de Sinzendorf, de quibus diverſa ſunt judicia, nil dicam. Quæ hic, pro ea, quæ Theologum decet, modeſtia, de conatibus C. *Sinzendorfii* olim dixi, cum grano ſalis dijudicanda ſunt; quandoquidem multis indiciis poſtea compertum eſt, diſciplinam hujus cætus, cujus Moderator eſt Illuſtris Vir, a doctrinæ chriſtianæ ſimplicitate deviare & ad enthuſiaſmum & myſticiſmum valde inclinare.

(**) Cum mentionem injicio præclari hujus Loci Apoſtoli *Jacobi*, non poſſum me cohibere, quin egregia verba *Socratis*, Dei virtutes deprædicaturi, hic adducam. Extant ea apud

Xenoph.

etiam tam iniqui ſumus Cenſores, ut exiſtimemus, ad felicitatem illam obtinendam, nonniſi Reſpublicas & Eccleſias requiri Platonicas, id eſt tales, in quibus cives omnes, ad ſapientiæ, Eruditionis, ac Virtutis exactam normam ſint examuſſitati. Bene memores ſumus illius prudentis dicti Antonini Philoſophi, Imperatoris, ſingulari Sapientiæ laude incluti, quod ita ſonat: *τὴν πλάτωνος πολιτείαν μὴ ἔλπιζε, ἀλλὰ ἀρκεῖ το βραχυτατον πρόεισι.* Si ad diſciplinarum, ſublimiorum præſertim indolem reſpicimus, infinita prope ſunt, quæ nulla ingenii acie, nullo ſtudio, labore denique nullo, rite cognoſci poſſunt, neque unquam etiam dum in his terris, & in hac rerum caligine verſabimur, ad eorum notitiam perveniemus. Qui ab una parte ad rerum divinarum, & humanarum naturam, atque indolem; ab altera vero ad ingenii humani, facultatumque noſtrarum limites reſpicit, vel me tacente hoc ultro fatebitur. Non equidem tam mihi ſuffenus ſum, ut credam, me reſpectu omnium diſciplinarum, circa quas Virorum doctiſſimorum cura verſatur, perſpicue probare poſſe, quantum ſingulis ad perfectionis laudem deſit. Vix ætas, & ſtudium hominis etiam multum ingenio valentis, permittit, ut unam aliquam diſciplinam, ſingulasque ejus partes, rite habeat cognitas, atque perſpectas, nedum, ut de ſingulis accuratum ferre poſſit judicium. Quod ſi aliis cognoſcere hoc datum eſt, ſibi plaudant; ego paupertini ingenii homo, & heſternus Theologus, tantum mihi non ſumo. Forte quædam ad diſciplinas ſanctiores quod ſpectat, haud inutilia poſſem proferre in medium, atque oſtendere, quam multa ad illas plenius cognoſcendas, & tradendas, adhuc requirantur, quæque obſtent, quo minus accuratam harum rerum ſcientiam conſequi poſſimus; at ab aliis, quam a me male parvo, hæc dici, & ingeminari malo. Hoc tamen non obſtante (ſalvo tamen meliore aliorum judicio) ſine ſuperbiæ nota dici poſſe exiſtimo, ultra modum extolli ſtatum præſentem Reipublicæ Literariæ & Eccleſiæ. Ad hoc probandum non opus eſt, ut quis ſingulas omnium diſciplinarum partes

Xenoph Memorab. Socr. pag. 505. edit. Baſ. Sonant autem ita: *Καὶ ὁ τον ὅλον κοσμον συντατπων τε καὶ συνεχων, ἐν ᾧ παντα καλα καὶ ἀγαθα ἐςι, καὶ ἀει μεν χρωμενοις ἀτριβη τε καὶ ὑγιη καὶ ἀγηρατα παρεχων, θαττον δε νοηματος ἀναμαρτητως ὑπηρετουντα, ὑτος τα μεγιςα μεν πραττων ὁραται, τοδε δε οἰκονομων, ἀορατος ἡμιν ἐςιν.* i. e. Ille quoque qui totum orbem ordinat atque continet, in quo omnia honeſta, bonaque ſunt, quique cum ſemper eis utamur, ſemper nihilominus recentia, ſana, & immortalia ea nobis dat citius quam homo cogitet, & abſque defectu nobis adminiſtrat, hic maxima quidem intelligitur operans, hoc vero totum gubernans inviſibilis nobis eſt.

tes habeat perſpectas, ſed ut ad finem duntaxat, ſcopum, atque uſum Eruditionis, artiumque, ac diſciplinarum, ſanctiorum inprimis, animum convertat. Præcipuus, ni fallor, finis Literarum is eſt, ut quot quot iis cum cura vacant, inſignem inde capiant utilitatem; ut omnes, maximi, medioxumi, minimi, per culturam diſciplinarum quocunque tandem veniant nomine, fiant ſapientiores, modeſtiores, virtutisque amantiores; ut ex univerſa Eruditorum vitæ ratione pateat, quantam, quamque incredibilem vim habeant diſciplinæ & artes, ad perficiendam mentem, ad moderandos & edomandos pravos animi adfectus, ad ſapienter, pie, & feliciter gubernandam Rempublicam, & Eccleſiam; ad proferendum denique & ampliandum Regnum ſanctiſſimi Soteris noſtri Jeſu Chriſti. Hunc finem ſi non obtinent diſciplinæ, ſi manifeſtum eſt, homines ætatis noſtræ non magis eſſe Pios, modeſtos, pacificos, & ſapientes, quam alios, qui ſuperioribus ſeculis vixerant: ignoſcent mihi Viri Doctiſſimi, ſi dicam, aut ſi hoc non licet, ſaltem tacite mecum cogitem, longe nos a felicitate temporum illorum, quam tantopere deprædicant, abeſſe. Fac enim multos eſſe, qui humanioribus & elegantioribus Literis, egregie ſint exculti, ſed eosdem ſimul ad præſtanda humanitatis, & boni Viri officia, non magis eſſe paratos, quam quemlibet e Vulgo, certe parum proderit diſciplinarum illarum cognitio. Fac te omnes Philoſophiæ angulos perreptaſſe, univerſam ejus faciem animo eſſe complexum, & per concatenatam demonſtrationis ſeriem, cunctas propoſitiones Syſtematis tui probare poſſe; ſimul vero eſſe Te Philoſophum *μέχρι τȣ̃ λέγειν, ἄνευ τȣ̃ πράττειν*; Te in omni vitæ genere verum, rectumque non magis amare & curare, quam unum è multis; Te de DEO non magis magnifice ſentire, non magis eum amare, colere, non magis ipſi confidere, non magis pro gloria ipſius promovenda eſſe ſollicitum, uno verbo, Te non magis pium, caſtum, pacificum, & æquitatis amantem eſſe, quam cœteros, quid quæſo tandem ad tuam, aliorumque ſalutem conferet, decantata illa, totque curis, Vigiliis, & meditationibus, acquiſita philoſophicarum diſciplinarum cognitio? Fac Te Theologum eſſe, qui omnes ſyſtematis tui partes perſpectas, & cognitas habeas: qui omnes præſentes, præteritas, & tantum non futuras controverſias, non ſolum ad digitos referre, ſed & ſingularum momentum expendere, errorum omnium fontes detegere, omnibusque a Te diſſentientibus os obturare poſſis; deeſſe autem tibi ſimul veram pietatem; Te ne unam quidem de Vitiis, quibus deditus es, victoriam reportaſſe; vacuum te eſſe Theolo-

Digitized by Google

gia illa Jacobi, quæ πρωτον μεν ἁγνη ἐςιν, ἐπειτα εἰρηνικη, ἐπιεικης, εὐπειθης, μεςη ἐλεες καὶ καρπων ἀγαθων, ἀδιακριτος, καὶ ἀνυποκριτος; Te contra moroſum, ſuperbum, avarum vel aliis pravis ſtudiis eſſe captum, conſtrictumque, cui uſui tandem erit omnis ille apparatus Theologicus? pone te omnibus illis præſidiis, quæ ab erudito S. Voluminum Interprete requiruntur, pulchre eſſe inſtructum, ad eruendos reconditos S. Literarum ſenſus, plurimum conferre, aliosque longe ſuperare; impingere autem ſimul contra communiſſima Dei & Soteris noſtri præcepta, quæ non minus ruſticus quivis, quam tute intelligas, quam utilitatem tandem ex operoſa illa & erudita, S. Literarum interpretatione, & cognitione percipies? De reliquis Eruditionis Theologicæ partibus, idem dici poteſt. Quod ſi ita ex uſu, & finibus diſciplinarum, de præſtantia illarum judicium feras, neſcio, annon multum decedat tantopere deprædicatæ temporum noſtrorum felicitati. Ut autem cognoſcamus, & probemus, pauciſſimos veram utilitatem ex cultura Literarum percipere, non opus eſt, ut Rhetorum amplificationes in auxilium vocemus, ſed jubeamus duntaxat quosvis in vitam humanam, tanquam in ſpeculum inſpicere, moresque hominum in eo, quo vivimus mundi angulo, ἀθεε παθων intueri, & res credo manifeſta erit. Quis enim neſcit, numerum eorum, qui vera pietate, Candore, æquitate, ſinceritate &c. ornati ſint, valde exiguum eſſe? quis non videt, raram eſſe in amicitia etiam doctiſſimorum fidem? Quis ignorat communia humanitatis & pietatis officia, promiſcue pedibus conculari? Inter eos, qui ſanctiſſimis amoris vinculis, conſtricti eſſe mutuo deberent, ſuſpiciones, iras, atque inimicitias ali, plerosque commodis ſuis inſervire, de Religione ſplendide loqui, at peſſime vivere? Quid dicam de controverſiis & litibus, quæ maximo fervore inter V. D. Miniſtros ab aliquot annis agitatæ ſunt, & adhuc agitantur? Lege tu quisquis es, qui felicitatem temporum noſtrorum tantopere deprædicas, quæ continuator Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ a Cl. *Heinſio* cœptæ ab anno duntaxat 1731. ad annum 1745. collegit, & obſtupeſces ubi videris, tantas ineſſe cœleſtibus animis iras. Quot ſunt adhuc inter ipſos Theologos Proteſtantes qui paci ſacræ, Deo gratæ, Reipublicæ, & Eccleſiæ utiliſſimæ, pedibus manibusque obluctantur? Certe ſi præſtantia ſeculi noſtri in eo conſiſteret, quod multi Eruditorum ætatis noſtræ, ad alios circumveniendos, & decipiendos; ad fraudes, & illicitas artes majori recti ſpecie tegendas, & incruſtandas, magis ſint ingenioſi, & aſtuti, quam Majores noſtri, non eſſet cur cuiquam de ea controverſiam moveremus.

veremus. At nemo ſanæ mentis, nedum pius, in eo ſeculi noſtri felicitatem repoſitam eſſe contendet. Animus non eſt, degeneris Chriſtianiſmi ſtatum exaggerare. Interim etiam ea, quæ in oculos, ſenſusque incurrunt, ſalva conſcientia, & fide, quæ probo cuique ineſſe debet, pariter negare non poſſumus. Quamdiu autem numerus vere piorum, cordatorum, DEUM, proximumque amantium, non erit major, quam nunc quidem eſt; Quamdiu plerique eorum, qui Eruditi appellantur, iisdem vitiis erunt immerſi, quibus illi ſunt, qui nullis tincti ſunt Literis: Quamdiu Eruditio hæc tantopere deprædicata, non majorem in Eccleſiam, Rempublicam, omnesque vitæ conditiones & ſtatus diffundet utilitatem, cauſa non eſt, cur felicitatem Reipublicæ Literariæ & Eccleſiæ, miris modis extollamus. (*)

Manifeſtiſſimum, ſed ſimul etiam triſtiſſimum degeneris Chriſtianiſmi, & infelicitatis temporum noſtrorum indicium eſt, creſcentis indies magis Incredulitatis, vitium.

III. Quod ſi cui forte hæc, quæ hactenus adducta ſunt, ad oſtendendum, ſeculi noſtri felicitatem tantam non eſſe, quantam quidem multi vellent, levia, aut non ſatis ponderoſa videantur, en Argumentum omni exceptione majus, quo id probetur! petitum nempe, ex *creſcentis indies magis atque magis, incredulitatis vitio*, quo prima Religionis Naturalis, & Revelatæ capita, voce & ſcriptis, impugnantur. Vitium hoc late graſſari, & vires accepiſſe eundo, nemo, niſi, qui ea, quæ in Orbe Literato, & quotidiano hominum commercio aguntur, ignorat, diffiteri poterit. Notum eſt in Anglia, Gallia, Italia, Belgio, & in ipſa etiam noſtra Germania, numeroſum eſſe hominum, peſſime de Religione ſentientium, exercitum. Facile quidem conceſſerim, pauciores eſſe ex eo numero, qui ipſam Numinis exiſtentiam in dubium vocent; ad hoc enim faciendum, rationi bellum apertum eſt indicendum. Interim ex Libello *Boulainvillierii Comitis*, in Belgio ſuperiore anno edito, in quo *Spinozæ* obſcura principia in clariore luce collocare, omniumque captui accomodare voluit, patet, ejusmodi homines non deeſſe, quibus ineptiſſima Athei hujus opinio arrideat. Neſcio etiam, in quam Claſſem referam famoſam quandam ſocietatem hominum, quos Galli *des Franc Maçons* vocant. Quod ſi enim fundamentalis, & præcipuus Religionis horum hominum articulus is ſit, quem Auctor *Mercurii Helvetici* perhibet, a *Spinozæ* ſententia non recedere

(*) Si quis forte exiſtumet, me nimis tenuiter de ſtatu Rei Literariæ, Sacræ præſertim, ætatis noſtræ ſentire, is audiat Virorum Eruditione non minus, quam pietate præſtantiſſimorum editas de malis temporum noſtrorum quærelas & legat V. gr. *Viri pl. Venerandi Joh. Conradi Wirzii*, *Eccleſiarum Tigurinarum Antiſtitis Præſtantiſſimi Vigilantiſſimique Orationem de Medicina corruptorum ſeculi morum*: *Excell. Pfaffii Diſſert. de Vitiis eorum qui Sacris operantur*; *Pii, & Eximii Oſtervaldi* utiliſſimum libellum cui titulus: *Sources de la Corruption qui regne aujourd'hui parmi les Chrétiens*, ut alios taceam.

cedere homines illi videntur. At cum varia ſint Eruditorum de hac ſocietate judicia, & nemini ſine graviſſimis, & evidentiſſimis rationibus, teterrimus Atheiſmi error ſit exprobrandus, temere quicquam de illa pronunciare non licet. (*) Quicquid interim de eo ſit, certum eſt, Deiſtarum, magnum eſſe noſtra ætate hinc inde numerum. Patet hoc ex multis libellis, diverſo idiomate editis. Utuntur autem *Increduli* ad opiniones ſuas in vulgus ſpargendas, aliisque commendandas, diverſis methodis & artibus. *Quidam* aperto marte Religionis, vel omnis, vel præcipua ſaltem Theologiæ Naturalis, & Revelatæ Capita impugnant; noti ſunt Labores *Spinozæ*, *Collini*, *Tolandi*, *Tyndalli*, *Edelmanni* aliorumque. *Alii Itineraria* varia fingunt, atque mentionem faciunt hominum variis argumentis Religionem Chriſtianam impugnantium, quorum ratiunculis haud obſcure album adjiciunt calculum. *Hic* in ſcenam adducunt diverſiſſimarum orbis ſectarum homines, de rebus ad Religionem ſpectantibus inter ſe mutuo colloquentes, & diſputantes, atque ita quidem, ut haud obſcure pateat, eos, qui a Religione Chriſtiana ſunt alieniſſimi, victoriam reportare. *Illic* umbræ in campis Elyſiis vagantes & per

- - - - - - - amæna vireta
fortunatorum nemorum, ſedesque beatas
errantes, quanta

(*) Sonat autem ita; *Omnes res in mundo unam tantum conficiunt ſubſtantiam, ſive hoc unum in omnibus partibus reperitur. Id quod omnia in omnibus vocatur Deus eſt, Ens nimirum æternum & ſapientiſſimum. In hoc Uno vivimus, movemur & ſumus. Per hoc omne ſingula ſunt producta, & in hoc omne omnia tandem reverti debent. Hoc omne tandem fundamentum & finis omnium rerum eſt.* Nemo non videt, Univerſum ſyſtema *Spinozæ* in verbis illis latere. Habes unam ſubſtantiam, & quidem æternam, & infinitam; omnes partes hujus totius abſolvunt unam tandem ſubſtantiam; in hoc toto, quod Deus vocatur, movemur & vivimus, quem locum Pauli ipſe Spinoza *Epiſt. XXI.* ad monſtroſam ſuam ſententiam probandam adduxit; Ex hoc uno oriuntur omnia, nimirum non creatione ſed neceſſaria emanatione, & in hoc omne cuncta redeunt per neceſſarias nimirum partium revolutiones; Hoc unum ſapientiſſimum dicitur, eo nimirum ſenſu, quod cum infinita cogitatio attributum ſit hujus unius ſubſtantiæ, atque per omnes totius Univerſitatis partes aliquid ſit, quod cogitat, & ſapit, nimirum mentes noſtræ ceu modificationes attributi infiniti cogitantis, hinc Omne illud, ſeu totum ſapiens Atheis dicitur. Cum autem anno proxime elapſo libellum ſub hoc titulo editum viderem: Gründliche Nachricht von den FREY-MAURERN nebſt angehängter Hiſtoriſchen Schutz-Schrift, illum evolvi & pag. 104. libelli propoſitiones in Mercurio recenſitas deprehendi. Sunt hinc inde in hoc libello veſtigia ex quibus colligi poteſt, homines a ſententiis illis non eſſe alienos: ita pag. 109. narratur, ſapientes eſſe, qui cum diſcipulis *Epicuri* dicere poſſint:

Felix qui potuit rerum cognoſcere cauſas
Atque metus omnes & inexorabile fatum
Subjecit pedibus, ſtrepitumque Acherontis avari.

Hunc verſiculum *Collinus* inter *τας κυριας δοξας*, & præcepta ſapientiæ *libere Cogitantium* poſuit. Confer item quæ pag. *122.* hujus libelli, & *ſq.* dicuntur, eaque cum iis confer, quæ *Bibl. Angl.* Tom. VII. de *Tolandi Pantheiſtico* referuntur.

quanta ſub nocte jacuerint noſtri in his terris dies, quamque ſiniſtræ ſint mortalium in terris degentium, de Religione opiniones gravi oratione ediſſerunt. Mox iidem erudite, & prolixe ediſſerunt, quantum ſuperſtitio, ſacerdotes præſertim, generi humano attulerint damni: ſed ita cuncta inflectunt, ut omnes, qui naſum habent, olfaciant, eos cum ſuperſtitione, omnem Religionem funditus evertere velle, (*) Rurſus alii, honeſtiſſimam induentes perſonam, conqueruntur de multitudine controverſiarum, quæ Orbem Chriſtianum tantum non obruant, docteque oſtendunt, quam frequenter acerrime de rebus nullius momenti ſit diſputatum: quantæ fuerint animis cœleſtibus iræ: quam innumera mala ex hac intempeſtiva de Rebus ad Religionem ſpectantibus diſputandi prurigine, enata ſint: ad finem tamen orationis ſpecioſæ, animis Lectorum, ut putant, ſatis contra Theologos quosvis, eorumque certamina præparatis, ita de controverſiis omnibus Religionis diſſerunt, ut omnes ejusdem, id eſt, nullius plane momenti & pretii eſſe, haud obſcure probare voluiſſe conſtet. Quidam miſericordia quaſi & amore generis humani tacti, omnia ad emendandum genus humanum de novo eſſe tentanda, ingeminant, excolenda igitur rectius, eſſe Religionis Chriſtianæ præcepta, majori argumentorum pondere ea eſſe tradenda, & inculcanda, his rite inculcatis, homines meliores fieri, non vero profeſſione neſcio quarum obſcurarum propoſitionum; detracturi nempe hac rationi iis, quæ Religio Chriſtiana de Myſteriis & Miraculis tradit, omnem fidem. Rurſus alii, ut animos hominum a Chriſtiana Religione reddant alienos, mores & conſuetudines, præceptaque cujusdam gentis, v. gr. *Spartanæ*, multa ſolicitudine & cura, ſed contra omnes hiſtoriæ & veritatis leges enarrantes, Auctorem Religionis Chriſtianæ diviniſſimum Jeſum Chriſtum, cum gentis illius Legislatoribus, *Lycurgo* v. gr., præceptaque Religionis Chriſtianæ & virtutes Chriſtianorum, cum Legibus, & virtutibus *Spartanorum* conferri nulla ratione poſſe, ineptiſſime & impudentiſſime perſuadere mortalibus volunt. (**) Non deſunt etiam, qui, ut Religionem Chriſtianam, a maleferiatis hominibus excogitatam eſſe probent, diſcipulos Jeſu Chriſti pro hominibus callidiſſimis, acutiſſimis, & ad omnem

B frau-

(*) Nunquam magis ſibi plaudunt *Increduli* atque inepte exultant, quam ubi in Sacri ordinis Viros impudenter invehendi occaſionem habent, vel quærunt. Eminent hîc Illuſtr. *Schaftsburius*, *Collinus*, *Tolandus*, *Mandeville*, *Radicati*, *Edelmannus* ut alios taceam.

(**) Non minus arroganter, quam impudenter hoc probare aggreſſus eſt Alb. Radicati Comes de Paſſeran in Opuſc. Rotterdami A. 1736. in 8. editis.

fraudem moliendam, fabulamque ingenioſe excogitandam, aptiſſimis habendos eſſe velint. Alii vero in contraria omnia eunt, ſed eundem tendentes ad finem, ita abjecte de iis ſentiunt, eos ita bardos & inepte credulos fuiſſe perſuadere volunt, ut vix ſenſum communem illis relinquant. Sunt denique ex hac turba, inter quos, caput extulit *Collinus*, qui libertatem conſcientiæ gravibus probant argumentis, quantamque ad proferendas divinas & humanas Literas hæc Libertas ponderis, quantum detrimenti ſuperſtitioni & Tyranidi contra adferat, eleganter oſtendunt. Dum autem inductione hominum abjectiſſime & ſtultiſſime de Religione ſentientium, hanc libertatem probare volunt, ſatis ſuperque oſtendunt, libere cogitare, & divina humanaque promiſcue habere, in hominum illorum ore, unum idemque eſſe. Et quis omnes μεθοδείας horum hominum enarrare poterit? (*) Quod ſi homines illi argumentis duntaxat, eaque, quæ inter Eruditos locum habere debet, modeſtia, pugnarent, ferri adhuc poſſent; facile enim concipi poteſt, quomodo homines variis rationibus, in ejusmodi opiniones & errores incidere poſſint: neque pro crimine haberi debet, ſi quis amore inquirendi veri inductus, dubia ſua cum Eruditis communicat. Modeſtia ſaltem, in omnibus, præſertim, ubi de ſanctiſſimis rebus agitur, eſt laudanda. At eheu multi *Incredulorum*, inſana quadam mentis cœcitate abrepti, acerbis facetiis, & magna impudentia, ſanctiſſima quæque impuro ore allatrant, exiſtimantes forſan, riſus & cachinnos, audaciæ ſuæ magnum & incredibile pondus allaturos; in quo tamen maxime falluntur. homines equidem rudes, & ad omnem opinionem impiam, ſæpiſſimeque ſtultam arripiendam proclives decipiunt ſæpe: Doctis, qui rationum duntaxat pondere ad aliquid vel amplectendum, vel rejiciendum moventur, ſunt deriſui. At nec docti ſaltem & diſciplinis exculti *Increduli*, hoc morbo laborare ſolent, ſed peſtis hæc omnem ætatem, & ſexum, omnis vitæ conditiones & ſtatus corripuit. Adoleſcentes, nullis ſæpe literis tincti, nullis ad recte ratiocinandum præſidiis muniti, atque vel ipſorum Religionis principiorum rudes, ſingularem voluptatem capiunt, in perſtringendis rebus ſanctiſſimis, & omnium ſapientum judicio, attentione digniſſimis. Lectitarunt nimirum hi homines, ad unguem facti, muſteos quosdam libellos, in quibus Religio non argumentis, ſed convitiis acerbis impugna-

(*) Confer cum his noſtris ea, quæ de variis Incredulorum Religionem impugnandi artibus more ſuo, id eſt erudite & ſolide commentatur *Excellentiſſimus Moshemius* magnum Literati Orbis Ornamentum in *Eth. Chriſt.* Part. I. pag. 523. ſq. adde quæ Tom. II. operis eximii contra *Radicati* diſputat.

pugnatur, ſanctiſſimique viri aceto perfunduntur Italico. Lectis egregiis hiſce opuſculis, acutiſſimum, & ingenioſiſſimum ejus Auctorem eſſe, non ſine ſupercilio clamant. Recentiſſimo hoc Auctoris libelli, cui titulus eſt; *Les Princeſſes Malabares*, conſtat exemplo. Auctor hujus ſacri libelli nullis argumentis inſtructus, non ſolum impudentiſſime in Legatos DEI invehitur, ſed & ſanctiſſima quæque ferreo ore impugnat. Certe, ſi ea, qua ſanctiſſimum Virum, *Moſen*, calumniandi impudentia aggreſſus eſt Auctor, ſufficiunt, ad probandum, eum Impoſtorem fuiſſe, facile erit eodem argumento probare, *Grotium, Nevvtonum, Leibnizium*, aliosque viros omnium judicio eruditiſſimos, homines fuiſſe, imperitos plane & Literarum omnium rudes. Hic ipſe tamen futilis libellus, ab Adoleſcentibus Religionis ſanctiſſimæ & optimarum artium ac diſciplinarum parum gnaris, maximo cum deſiderio fuit emptus, lectus, in familiaribus ſociorum colloquiis fragmenta inuſitatæ ſapientiæ in medium prolata. Ipſæ quinetiam Puellæ molles & delicatæ, otio non labori adſuetæ, atque vix præcepta Catechiſmi rite edoctæ, libellos ejusmodi ſtudioſe conquirere & lectitare ſolent, forte, ne cum colloquiis eruditi Gregis interſunt, loquacitate a Viris, quorum ſæpe

nondum prima genas veſtivit flore juventa

ſuperentur.

Sed pergo ad alios. Inter eos, qui Aulas Principum ſectantur magnum ejusmodi hominum numerum eſſe, dudum pervulgatus rumor eſt. Cum enim illi quavis arte, ad dignitates & ad divitias graſſari velint, nec tamen ſalva ſemper id pietate fieri poſſit, Religio ſæpius pedibus eſt conculcanda, aut ea pro inſtrumento duntaxat, vel arte Politica eſt habenda, ut ad finem, quem intendunt, perveniant. Hæc alii paſſim videntes, & iisdem ſtudiis incenſi credendum eſſe in Religionis negotio ſapienti Viro, quod e re ſua eſſe perſpexerit, colligunt. Nec hi tantum, ſed & triobolares homines, artem manuariam profeſſi, Religionem ſæpiſſime, ſi non argumentis, quod ob ingenii tarditatem, & turpem rerum divinarum ignorantiam, facere non poſſunt, conviciis tamen adoriuntur, non quod ſciant, quid ſit Religio, ſed quod ſtulte putent, effrenem de rebus ſanctiſſimis audaciam loquendi, Sapientiæ ſignum eſſe; Res certe apud quosdam eo eſt redacta, ut *Juvenalis* illud ſibi dictum putent.

Aude aliquid brevibus Gyaris, & carcere dignum
Si vis eſſe aliquis: Probitas laudatur & alget.

In genere de morbo hoc loquendo, invaluit certe, infelici hoc ævo noſtro, ſtulta opinio, eos demum ingenioſos & eruditos eſſe, verumque & rebus & Literis pretium ponere, qui exiſtument, perinde eſſe, quamcunque tuearis de Religione opinionem, Nervosque atque artus ſapientiæ eſſe, de rebus ad Religionem ſpectantibus, utramque in partem diſputare. Jocus aliquis frigidus, ſale & ſenſu ſæpe deſtitutus, modo Religionem pungat, prudens dictum eſt. Indoctiſſimus aliquando homo, in quo præter formam & liberalem faciem nemo bonus quicquam laudavit unquam, dummodo illoto ore de ſanctiſſimis rebus garriat, multis Religionis Irriſoribus, elegantis & acuti ingenii vir eſt. Qui artem hanc ignorat, & verum a falſo diſcernendum eſſe ſolicite ingeminat, modumque in rebus tenendum eſſe exiſtimat, bonus homo eſt, aut inepte credulus.

Infeſtum eſt hoc malum, felicitati generis humani, multumque progreſſui veræ Religionis officit.

IV. Quin autem vitium hoc ſeculi noſtri epidemicum, non ſolum progreſſui caſtiſſimæ Religionis, ſed & felicitati humani generis multum officiat, nemo, cui probitas cordi eſt, diffitebitur. Cum enim vera Religio nil aliud præcipiat & injungat, quam ut vitam noſtram ad S. Numinis voluntatem componamus; cum frænum injiciat pravis animi cupiditatibus; cum argumenta & incitamenta, ad omnis generis virtutes exercendas adferat graviſſima; cum denique ad internam & externam noſtram felicitatem promovendam, natura ſua comparata ſit: facile eſt judicare, homines præſidiis hiſce deſtitutos, ad ſuam, aliorumque felicitatem promovendam minus habiles & paratos eſſe futuros. Scio non omnes promiſcue errores bonis moribus & Reipublicæ nocere; Improbo eos, qui ob qualemcunque in Religionis negotio diſſenſum, tragicis clamoribus omnia implent; haud ignoro, vitia magis officere ſaluti Reipublicæ, quam errores. At de hoc jam non agitur: quæritur duntaxat, utrum homines, de Religionis Naturalis & Revelatæ divina origine perſuaſi, ad exercendam virtutem & pietatem, Virique boni & ingenui civis officia præſtanda, non magis apti ſint, quam alii, qui capitalia hæc Religionis Capita in dubium vocant. Atque hoc omnes, quotquot ad actiones hominum, eorumque agendi principia & incitamenta, probe attendunt, affirmaturos credo. Cum *Increduli* ex eodem luto, ex quo cœteri homines conflati ſunt, conſtent; cum æque ac cœteri mortales, omnibus illis caſibus, quibus homines a vero rectoque retrahi poſſunt, expoſiti ſint, palam eſt, Eos, quos Numinis tangit Reverentia, quique tot ad recte agendum ſunt inſtructi præſidiis, & incitamentis, cœteris paribus, ad reſiſten-

reſiſtendum pravis animi cupiditatibus, longe magis aptos futuros eſſe, quoniam præter metum pœnarum, laudem bonæ exiſtumationis, ſtudium felicitatem noſtram promovendi, & quæ alia, præter Religionem, homines in officio continere poſſunt, accedit, certiſſima illa & altiſſime animo infixa perſuaſio, DEUM, pro tranſactæ vitæ ratione, cum mortalibus poſt hanc vitam eſſe acturum, piosque per interminabilem æternitatem ſingulari DEI Favore eſſe fruituros, malos vero graviſſimis ſubjectum iri pœnis. Scio, quid dicturi ſint *Increduli.* Contendent, homines non ſemper ſuis convenienter principiis agere, neque adeo ſequi, eos, qui Religionis capita principalia impugnant, aut de eorum veritate dubitant, in omne nefas ruituros. Neque ego adfirmarim, *Incredulos* ſemper frœnum deſideriis ſuis laxaturos. Scio multa eſſe, ut jam dixi, quæ eos in officio continere poſſunt. Iidem tamen, ſi verum dicere velint, concedent, difficillimum eſſe, naturam ſubigere, domare æſtuantes animi affectus, longaque exercitatione opus eſſe ad compeſcendas pravas animi cupiditates, atque ad hunc denique ſapientiæ, atque continentiæ gradum, pauciſſimos mortalium pervenire; Concedent inſuper, ſi veritas ipſis curæ cordique eſt, accedente ad omnia illa externa, quæ homines, ut dixi, in officio continere poſſunt, firmiſſima perſuaſione, de Numinis voluntate, Remuneratione, & pœnis poſt hanc vitam expectandis, majoribus ſtimulis ad recte agendum homines iri compulſum. Atque hoc unum eſt, quod volumus. Neque enim induci poſſum, ut credam, ipſos, quibuscum jam nobis res eſt, allerturos, argumenta a Religione petita, & alte animis infixa, nil quicquam ad dirigendas & moderandas animi inclinationes conferre poſſe: cum ipſorum *Incredulorum* confeſſione, ipſa *ſuperſtitio* in animos hominum, moresque plurimum valeat. Quod ſi Religio, ut nos contendimus, certis eſt ſuperſtructa fundamentis: Si hæc principia alte ad animum revocata, homo quotidie expendere debet: Si incitamenta denique Religionis voluntatem hominis inclinare poſſunt: manifeſtum eſt, Religionem ad moderandas animi adfectiones, ad compeſcenda prava mentium deſideria, plus valere, quam temperamentum ſolum, aut metum pœnæ, aliaque externa, quibus hominum mores flectuntur. Ponamus duos *Incredulos*, iisdem animi adfectionibus, v. gr. voluptatibus deditos: fac eosdem amore ſanitatis, ſtudii famæ, atque tranquillitatis conſervandæ inductos, impotentibus animi deſideriis reſiſtere, modum involuptatibus tenere, atque his, aliisque rationibus & auxiliis, hactenus impediri, quo minus cupiditatibus, ad quas explendas

ſplendas natura ſtimulat, ſatisfaciant. Quamvis paucos numero ita ſibi temperaturos crediderim, concedam tamen. Ponamus vero, alterutrum horum accurato Religionis examine inſtituto deprehendere, non ſolum dari Numen ſupremum, ſapientiſſimum, optimum, & potentiſſimum totius rerum Univerſitatis Moderatorem, ſed Eundem etiam humano generi dediſſe leges æquiſſimas, in natura humana radicatas, quarum obſervantia homines reddat felices; Eum innumeris beneficiis genus humanum adficere, mentesque amore ſui tactas & ſanctiſſimorum ſuorum præceptorum memores, poſt mortem æternæ felicitatis participes facturum, malos vero pro ſcelerum gravitate ſeveriſſimis pœnis ſubjecturum. Eundem Optimum atque ſanctiſſimum Deum, amore generis humani compulſum, voluntatis ſuæ decreta per viros fide dignos hominibus patefeciſſe, eademque ſtupendis miraculis, ut fidem faceret digniſſimis Legatis, confirmaſſe, imo *Soterem*, ad homines ab erroribus & peccatis revocandos, & felices reddendos, in terram miſiſſe, ut reliqua Decreta R. Chriſtianæ, utpote ſatis nota, jam quidem ſilentio tranſeam; fac inquam hominem illum, ſingula hæc Religionis principia & præcepta non ſolum intelligere, iis fidem habere, eaque conſiderare tanquam veritates ſublimes & attentione dignas, ſed & eadem altiſſime in animum demittere, ea firmiter credere, & vi tandem hujus perſuaſionis, eum compelli, ut fateatur, hanc Religionem non ſolum eſſe veriſſimam rationique convenientiſſimam, ſed & neceſſe eſſe, ut omnes ſuas actiones in poſterum ad voluntatem Optimi Numinis componat; Hoc poſito, provoco ad omnium, quotquot rem quamque ſuo pretio æſtimare ſolent, conſcientiam, utrum homo iſte, ad omnis generis officia præſtanda, non magis futurus ſit aptus, quam antea, ubi externis duntaxat quibusdam incitamentis inductus, a malo abſterrebatur. Neque juvat *Incredulos* dicere, pauciſſimos eorum, qui Religioni Chriſtianæ nomen dederint, vitam ſuam, moresque, ad ipſius Religionis decreta componere. Fatemur equidem numerum ejusmodi hominum magnum non eſſe; fatemur multos per omnem vitam nunquam fundamenta Religionis, cui ſeſe addictos eſſe profitentur, examinaſſe; Fatemur, multos ſectæ, ad quam veluti tempeſtate delati ſunt, tanquam ſaxo adhærere; Fatemur multos exiſtimare, ſummam Religionis in eo poſitam eſſe, ſi fortiter ac acriter pro ſingulis ejus ſententiis & decretis, licet minoris etiam ſint momenti, decertare, docte de ea diſſerere, diſſentientes cum fervore impugnare, externoque cultu ſingulari cum ſtudio defungi poſſint.

Hæc

Hæc omnia lubentes fatemur & dolemus. At quid inde lucrantur *Increduli*? Num inde ergo per legitimas conſequentiæ leges ſequitur; Ergo Religio Chriſtiana nullam habet ad homines a malo revocandos vim, & efficaciam? Ergo vana ſunt omnia argumenta & incitamenta, quibus virtutem commendat? Sane hoc idem eſſet, ac ſi quis propter calculos male a Mathematico ſubductos, colligeret, Arithmeticæ præcepta nullis certis fundamentis eſſe ſuperſtructa; autſi quis ex moribus ſolutis quorundam Civium inferret, leges Reipublicæ, in qua homines illi degunt, plane eſſe præpoſteras & impias, vel ſaltem ad ſalutem civium promovendam prorſus ineptas. Ipſi *Increduli*, ubi principia actionum, quibus ad agendum moventur, impugnamus & aſſerimus, negatis Religionis Naturalis & Revelatæ capitibus primariis, vix aliquod ita contra vim pravarum animi cupid tatum, relictum eſſe repagulum, fierique adeo aliter non poſſe, quam ut frequentiſſime in quævis ſcelera & peccata ruant, Ipſi, inquam, *Increduli* reſpondere ſolent: Homines non ſemper agere convenienter ſuis principiis; applicent hæc ad doctrinæ Chriſtianæ profeſſionem, & reſponſum ipſi dabunt ad hanc objectionem, Cauſam nempe præcipuam, quod Chriſtiani vitam agant a præceptis Religionis ſuæ adeo alienam, in eo potiſſimum eſſe quærendam, quod nimirum hæc principia ſibi cottidie in memoriam non revocent eaque ſequantur. (*) Quod ſi vero ab una parte, ipſorum *Incredulorum* confeſſione, homines frequentiſſime a principiis ſuarum actionum deflectunt, & ab altera parte illi ipſi, qui ſanctiſſimæ Religionis Præceptis ſunt imbuti, de eorumque veritate & divina origine ſunt perſuaſi, cottidie ſentiant, quanta ſolicitudine, circumſpectione, animi alacritate, & precibus denique opus ſit, ad pravos animi impetus, & habitus longa conſuetudine confirmatos reprimendos, ignoſcent nobis, ſi putemus, homines tot præſidiis nudatos, totque gravibus argumentis & incitamentis ad virtutem & pietatem amandam deſtitutos, frequentiſſime pravis animi deſideriis ſatisfacturos. Neque opponant nobis *Increduli*, neſcio quam *Sinenſium*, gentis, ut putant prudentiſſimæ, *Theologiam*, nullis ideis & principiis attributorum divinorum, vel Voluntatis Numinis, ſed ordinis duntaxat, & moralitatis intrinſecæ actionum perſuaſione innixam; Præterquam enim quod omnia, quæ de hiſce Theologiæ vel Philoſophiæ principiis dicun-

(*) Cur Incitamenta Religionis Chriſtianæ, non plus efficaciæ habeant inter Chriſtianos ſolide præter alios oſtendit Excellentiſſimus Baſileenſium Theologus Sam. *Werenfelſius, grande Helvetiæ noſtræ Decus*, Oper. editorum pag. 145. ſq.

dicuntur, incertiſſima ſint, & Virorum doctiſſimorum teſtimoniis longe diverſiſſimis incerta reddantur, provocamus ad omnia illa argumenta, quæ ab indole, natura, & incitamentis Religionis Chriſtianæ petuntur, ad probandum, Religionem Chriſtianam, ad veram hominum felicitatem promovendam, eſſe longe aptiorem, quam Theologiam, (ſi quidem hoc nomine dignæ ſunt opiniones nullis virtutis, & Numinis reverentiæ fundamentis ſuperſtructæ,) hiſce omnibus nudatam. Quid? quod ipſi illi viri docti, qui tam magnifice de Theologia illa morali *Sinenſium* ſentiunt, fateantur, Religionem, quæ attributorum divinorum, Numinisque voluntate innititur, qualis Chriſtianorum eſt, perfectiorem eſſe ea, quæ hiſce præſidiis caret. (*)

Huic malo obviam eundum, ita tamen ut mediis utamur licitis duntaxat, & malo huic imminuendo, & tollendo, aptis.

V. Cum ex dictis conſtet, malum illud non ſolum longe, lateque ſerpere, ſed & progreſſui veræ Pietatis, atque ſaluti generis humani, haud parum officere: omnium, qui veritatis & Pietatis amantes ſunt, Eorum præſertim, qui ſolida Eruditione, & diſciplinis ſublimioribus inſtructi ſunt, officium eſt, diſpicere, qua ratione, malum illud, ſi non penitus, (quod nulla cum veri ſpecie ſperari poteſt) tolli, imminui ſaltem, atque repelli poſſit. Licet autem in eo omnes boni, atque Eruditi, facile conſentiant, nimirum omnes ingenii vires, ad reprimendum hoc malum eſſe impendendas, ubi ad rem ipſam ſeu modum malo occurrendi deventum eſt, in diverſa abeunt. Sunt nimirum qui putent ejusmodi libellos, qui Religionem impugnant, in ipſo partu eſſe ſupprimendos, vel ſi in publicam lucem edantur, Vulcano ſine mora eſſe tradendos; Auctores ipſos, confeſtim, vel in perpetuos carceres eſſe compingendos, vel ad rogum ducendos. Abſtinendum ſimul eſſe a lectione & refutatione talium ſcriptorum: cum enim generalia Religionis Naturalis & Revelatæ capita communi Chriſtianorum conſenſu ſint admiſſa, non opus eſſe, ut in his articulis confirmandis & tuendis ſine neceſſitate deſudent Viri Docti; varia eſſe inſuper hominum ingenia; multos lectione refutationis ad ipſorum *Incredu-*

(*) Quam incerta ſint omnia, quæ de Theologia Sinenſium dicuntur patet ex iis, quæ noſtra ætate ſcripſerunt V. D. v. gr. *Turnemine* in præfatione libello Archi-Epiſcopi Cameracenſis *Fenelonii* de exiſtentia Dei præmiſſa. Cl. *Kortholtus* paſſim in Epiſtolis Leibnitianis, Cl. *Brukerus* noſter Hiſt Philoſoph. Tom. VII Excellentiſſimus *Moshemius* Eth. Chriſtian. Tom. II. aliique plures. Ipſe Illuſtris Chriſt. *Wolfius* Philoſophorum ætatis noſtræ facile Princeps, licet magnifice ſatis de Philoſophia *Sinenſium* practica ſentiat, paſſim tamen in *Oratione* publica de hoc argumento edita fatetur, Theologiam Moralem Chriſtianorum excellentiorem eſſe Theologia Naturali; Hanc vero, quæ cognitione Numinis, & attributorum ejus ſuperſtructa eſt, præferendam eſſe Ethicæ *Sinenſium*. Vide paſſim notas Orationi adſperſas.

Incredulorum libros evolvendos allici; homines niti in vetitum: experientiam teſtari, poſt tot noſtro ſeculo editas pro Religionis Chriſtianæ veritate Apologias, malum hoc non repreſſum, nedum ſublatum, ſed potius auctum eſſe; præſtare igitur, ſi quosvis moneamus, ut ab ejusmodi lectione librorum ſibi caveant, eos contra hortemur, ut Religioni Chriſtianæ, & elicitis inde conſectariis, fidem habeant, neque de repellendis *Incredulorum* difficultatibus admodum ſint ſoliciti &c. &c. Ita quidam bono animo diſſerere ſolent, de quibus, antequam ulterius progrediamur, aliquid monendum eſt. Et (1.) quidem optandum eſſet quam maxime, ut qui ad ſcribendos & edendos libros animum adjungunt, nonniſi bonæ frugis pleniſſima, id eſt promovendæ Virtuti & pietati, omniumque ſaluti inſervitura in medium proferrent; Optandum ut non ſolum illi libri, qui capitalibus Religionis Capitibus bellum indicunt, ſed & qui bonis moribus nocent, juvenesque, quorum animi ceræ ad inſtar molles, & ad prava animi deſideria explenda inclinatiſſimi ſunt, corrumpunt, in ipſo partu ſuffocarentur; at cum hoc nunquam in tanto luxuriantium ingeniorum, quibus Orbis Literatus repletus eſt, numero, ſperari poſſit, paucique admodum ſint, qui cum animum ad ſcribendum adpellunt, de gloria DEI, veraque virtute hominum promovenda ſoliciti ſint, videndum, qua ratione arte emendetur, quod prorſus impediri non poteſt. Fruſtra certe diſputatur, quomodo editiones ejusmodi librorum impediri, multo magis, poſtquam editi ſunt, lectio prohiberi poſſit. Apud nos quidem legibus publicis ſatis cautum eſt, ne ejusmodi libri edantur; at cum nullum jus in alias Gentes habeamus, impedire non poſſumus, quo minus etiam ad nos deferantur. Notum eſt in *Anglia*, *Belgio*, & alibi non obſtantibus Imperantium decretis & cenſuris, ſcripta ejusmodi prelis committi, & habendi cupiditatem, qua ardent multi Typographorum, omnes Cenſorum curas eludere. Ne ipſi quidem ſacri illius Tribunalis, quod *Inquiſitionis* nomine venit Præſides & Defenſores, impedire poſſunt, quo minus *Incredulorum & Proteſtantium* libri, paſſim emantur, & legantur: quomodo ergo à cœtibus Proteſtantium, in quibus major viget libertas, libelli ejusmodi prorſus poſſent arceri, non video. (2) Non multum etiam ſoliciti erimus de pœnis, quibus affici poſſent editores, & auctores hujusmodi libellorum, cum nos hoc duntaxat agamus, ut veritatem in tuto collocemus, & ex mentibus falſis opinionibus deluſis & captis, peſtilentes errores evellamus. Conſiderandi nobis videntur ejusmodi libellorum Auctores, tan-

quam homines animo ægri: at medicus ægros non flagris cœdit, ſed medicinam adfert, quæ malum radicitus tollere poſſit. Neque ſcio, utrum Religioni Chriſtianæ bene conſulant, qui ſuadent, ut omnes, qui Religionis Chriſtianæ principia impugnant, graviſſimis ſubjiciantur pœnis. Loquor autem, quod *probe obſervandum*, de iis, qui rationibus duntaxat & argumentis, in veritates, communi alias conſenſu receptas, inquirunt, dubiaque ſua, cum Eruditis, ea, qua par eſt modeſtia, communicant. Argumentorum loco, iis, qui aliter ſentiunt, *Auguſtini*, Viri ejusmodi hominum generi, quocum nobis res eſt, gratiſſimi, adponam verba, qui contra *Manichæi*, *quam vocant fundamenti*, *Cap. II. Tom. VIII. Et Bened. Col.* 151. ita loquitur. *Illi in vos ſæviant, qui neſciunt, cum quo labore verum inveniatur, & quam difficile caveantur errores. Illi in vos ſæviant, qui neſciunt, quam rarum, & arduum ſit, carnalia phantaſmata piæ mentis ſerenitate ſuperare. Illi in vos ſæviant, qui neſciunt cum quanta difficultate ſanetur oculus interioris hominis, ut poſſit intueri ſolem ſuum. Illi in vos ſæviant, qui neſciunt, quibus ſuſpiriis & gemitibus fiat, ut ex quantacunque parte poſſit intelligi DEUS; Poſtremo illi in vos ſæviant, qui nunquam tali errore decepti ſunt, quali vos deceptos vident.* (3.) Quando dicitur, ejusmodi libellos, neque legi, neque refelli oportere, quoniam principia Religionis Chriſtianæ communiter ſint recepta, firmiſſimisque principiis ſuperſtructa, cum diſcrrmine ad hoc reſpondendum eſt. Non quæritur, utrum lectio ejusmodi librorum promiſcue omnibus ſit commendanda. Nemo ita deſipit, ut hoc ſuadeat. Fatemur enim, lectionem ejusmodi librorum, multos non ſatis in diſciplinis ſublimioribus, & arte cogitandi exercitatos, in graviſſimos conjeciſſe errores; Imo ejusmodi lectionem, ut in ſequentibus probabimus, inter *creſcentis Incredulitatis* cauſas referimus. Sed de hoc quæſtio eſt: Utrum nempe ejusmodi libri, ne ab iis quidem, qui in diſciplinis Philoſophicis & Theologicis ſunt exercitati ſatis, quique omnium Judicio, momenta objectionum expendere poſſunt, non ſint legendi, aut publice refutandi. Atque hoc non ſolum fieri poſſe, ſed & Doctorum publicorum officium eſſe, ut errores peſtilentes, & ſaluti hominum nocituros, gravibus impugnent & convellant argumentis, adſerimus. At hi articuli, (inquis) quos *Increduli* impugnant, omnium conſenſu ſunt recepti, firmisque fundamentis innixi. Non nego: ſed an inde ſequitur, ergo ipſa veritas non eſt vindicanda? Sane videor mihi audire hominem *Romanenſium* ſacris addictum, contra lectionem librorum a Reformatis editorum, vel eo nomine

Digitized by Google

nomine detonare, quod nempe Una, Sancta, & Catholica Eccleſia, jam diu quid falſum, verumque ſit, quid credendum, quid non credendum publicis decretis manifeſtum fecerit; temerarios igitur eſſe, ſuperbos, imo ſceleratos homines, qui poſt tot infallibilia decreta ſanctiſſimæ matris Eccleſiæ, articulos evidentiſſimos & certiſſimos, examini ſubmittere, eumque in finem etiam Reformatorum libros evolvere velint. Quid quæſo ad ejusmodi Orationem dicerent homines ſacris noſtris addicti? An non clamarent, peccare ejusmodi hominem Pontificium contra regulam Logicorum, quæ vetat, το ἐν ἀρχῃ λαμβανειν? An non ingeminarent, homines Romanenſium Religioni addictos, & librorum noſtrorum lectioni vacantes, extra periculum erroris futuros, ſi tam evidentibus, tam ſolidis, & tam immotis rationibus, ſit ſuperſtructa fides Catholica? Scio maximum eſſe diſcrimen, inter decreta ipſius Religionis Chriſtianæ, & inter opiniones, quas tuetur Eccleſia Romana: ſed de hoc non agitur; quæritur duntaxat, utrum in argumento eorum, qui Examen librorum *Incredulorum* ideo proſcribunt, quod veritas Religionis Chriſtianæ ſatis ſit probata, non eadem ſit, ἀσυλλογιςία, quæ eſt in argumentatione Doctoris Pontificii, lectionem librorum Proteſtantium eo nomine proſcribentis, quod Religio Catholica ſatis ſit probata? certe in methodo ratiocinandi diſcrimen nullum eſt. Et quid quæſo obſtat, quo minus Viri docti, ſanctiſſimæ Religionis cauſam publice contra *Incredulorum* objectiones tueantur? Num licebit *Incredulis* impune ſanctiſſima quæque impugnare, veri rectique amantibus Eadem defendere non item? Vera eſt Religio Chriſtiana, fateor, certisque fundamentis ſuperſtructa. At num omnes, qui Chriſtiani vocantur, de ea ſunt perſuaſi convictique? O quam vellemus hoc verum eſſe! Quam vellemus, ut plerique Chriſtianorum, imo omnes, non tantum poſſent ſonos Doctorum ſuorum repetere, ſed graviſſimis potius rationibus, fidei ſuæ rationes reddere! Quam vellem, *ut Incredulorum* objectiones ſine labore diſpellere poſſint! At cum hoc non ſit, & contra vero pateat, multos ſine examine Articulos Religionis admiſiſſe, efficiendum eſt Doctoribus publicis, ut divinam Originem Religionis Chriſtianæ, ſine qua perſuaſione nemo jure Chriſtianus appellari poteſt, evidentiſſimis, graviſſimisque argumentis, omni data occaſione probent, *& Incredulorum* errores, veritati & pietati inſidias ſtruentes, convellant; Verbo: aut dicendum, Religionis Chriſtianæ decreta rectæ rationis principiis eſſe contraria, omni fundamento deſtituta, & ad ſuſtinendas *Incredulorum* ob-

jectiones plane non ſuffectura; aut ab altera parte adſerendum, Ea certis Principiis eſſe innixa, & contra omnes *Incredulorum* inſultus, ſi recte defendantur, ſatis munita, atque ejus denique naturæ, ut quosvis nullis ſiniſtris opinionibus, & pravis cupiditatibus captos, in adſenſum rapere poſſint. *Prius* nemo ſanæ mentis dixerit. Hoc enim eſſet *Incredulis* herbam porrigere, atque confiteri, Religionem & ineptiſſimam ſuperſtitionem nonniſi nomine differre. *Poſterius* igitur erit aſſerendum, nimirum non ſolum licitum eſſe Eruditis ejusmodi libellos legere, expendere, atque refellere; Sed & Doctorum publicorum officium eſſe, ut non ſolum cauſam S. Religionis ſerio agant, ejus admirabilem præſtantiam, argumentis evidentiſſimis probent; ſed & ut diſcipulis ſuis viam monſtrent, qua ratione animi piorum contra *Incredulorum* difficultates ſint muniendi: Et ut dicam quod Res eſt, hæc una, optimaque methodus atque ratio eſt, *Incredulorum* inſultus reprimendi, & Religionem in tuto collocandi. Nimirum argumentis *Incredulorum* argumenta ſunt opponenda, omnesque ingenii nervi impendendi, ut nonſolum divinæ & cœleſtis diſciplinæ veritatem ſolide probemus, ſed & ut eandem contra varias eorundem objectiones vindicemus. Imo tantum abeſt, ut Viros Eruditos, qui Religionis Chriſtianæ veritatem demonſtrarunt & ſingulas difficultates *Incredulorum* examinarunt, vituperemus; ut potius inter *ſeculi*, quo vivimus *Felicitatem* referamus, quod Viri Eruditione & pietate Eminentiſſimi, *Angli* præſertim, eruditiſſime & ſoliſſime Religionis Chriſtianæ veritatem confirmarint. Unde & præclare de Erudito, imo univerſo Orbe Chriſtiano, meritus eſt præſtantiſſimus *Burnetus*, *Magni & Illuſtris Parentis G. Burneti*, *Epiſcopi olim Saliſburienſis digniſſimus filius*, quod ea, quæ juxta *illuſtris & pii Boylei* æterna laude digniſſimum inſtitutum, pro Religione Naturali, & Revelata eruditiſſime & accuratiſſime, à præſtantiſſimis *Angliæ* Eruditis dicta ſunt, in compendium redegerit, atque nuper cum Erudito Orbe communicaverit. Sane digniſſimus eſt hic liber, quem *Enchiridii* loco, omnes, quibus veritas, pietasque curæ cordique eſt, diurna nocturnaque verſent manu. Ipſis interim *Incredulis*, tot exquiſitæ Eruditionis ſcripta debemus; nunquam certe veritates capitales in tanta fuiſſent collocatæ luce, niſi Eruditi inter *Incredulos* ſpecioſis ſuis objectionibus neceſſitatem Viris cordatis & doctis impoſuiſſent, ſingula Religionis capita, ſolertiſſime examinandi & defendendi. (5.) Quod vero tandem objicitur, poſt tot libellos pro veritate Religionis ſcriptos numerum *Incredulorum* non eſſe

eſſe imminutum, parum valet ad probandum, *Incredulorum* objectiones non eſſe curandas. Eodem enim argumento, probare poſſem, libros aſceticos, ad veram pietatem commendandam plurimum valentes, quorum magnus ſingulis annis in lucem editur numerus, inutiles eſſe, quod Impiorum numerum decreſcere manifeſtis indiciis non conſtet; probare poſſem, ſi hæc ratiocinandi methodus valeret, controverſias Religionis eſſe proſcribendas, quod videamus pauciſſimos, ab avita & à Majoribus accepta, atque tradita Religione recedere, nec veteres aviculas de pulmone facile revelli. Denique ſi hæc argumentandi ratio valeret, in exilium ire jubendi eſſent plerique V. D. Miniſtri, quod poſt tot habitas orationes ſacras, pauciſſimos Auditorum à vitiis & erroribus abſtractos, ad veram mentis mutationem, & converſionem adduxerint. Ex quibus facile conſtat, quam parum huic objectioni ſit tribuendum; Unde ſimul etiam colligitur, nullam aliam Religionem tuendi relictam eſſe viam, quam demonſtrationis & legitimæ defenſionis. (*) Scio non omnes eadem perveniendi ad hunc ſcopum incedere via: quidam methodum adhibent, quæ mea opinione *Incredulos* potius in ſua opinione confirmare, quam ad veritatis confeſſionem adducere poteſt. Non loquor de iis, qui male Religionem defendunt, de his enim in ſequentibus agendi locus erit; Sed de iis, qui novam quandam ſed parum tutam *Incredulos* revocandi ab erroribus viam ineundam eſſe putant. Ita *Illuſtris Archi-Epiſcopus Cameracenſis Fenelonius*, ut ex βιογραφία ab Anonymo ſcripta, patet, *Incredulum*, qualem ſe fuiſſe βιογραφος fatetur, converſurus, nullum aliud medium *ex Deiſmi Labyrintho* eluctandi eſſe docuit, quam confugiendo, ſine ulteriore mora, ad infallibilis Judicis, id eſt, *Pontificis Romani* Tribunal. *Il' n'y à* (Verba ſunt illuſtris Viri ad Deiſtam) *aucun milieu raiſonable, entre le Déiſme, & la Catholicité. Hiſt. de la Vie de Monſ. de Fenelon pag. 113. P. D. Huetius*, Vir eruditiſſimus, *Incredulis*, ad convictionem ſolidam Religionis Chriſtianæ perventuris, commendavit ſedulam *Philoſophiæ ſcepticæ* culturam. Animo enim per ἐποχὴν univerſalem rite præparato, facilem eſſe ad Religionem Chriſtianam, prouti ab Eccleſiæ Romanæ decretis explicatur, viam. Auctor denique libri recentiſſimi, cui titulus: *Lettres ſur la Religion Eſſentielle à l'Hom-*

(*) Conferantur cum hiſce ea, quæ de hoc argumento graviter & erudite monet *Excellentiſſimus Frey*, in Baſileenſium Academia Theologus longe præſtantiſſimus, Fautor & Amicus honoratiſſimus, Diſſertat. de Officio Doctoris Theologi I. Sect. 3. & ſq.

à l'Homme, diſtinguée de ce qui n'en eſt que l'Aceſſoire, viam complanaturus ad convincendos *Incredulos*, nil rectius fieri adſerit, quam ſi tantiſper concedamus *Incredulis*, ad fidem habendam Religioni Chriſtianæ non opus eſſe, ut Myſteria & miracula admittamus. (*) Quam parum aptæ autem ſint hæ methodi, digreſſionis loco, bono cum DEO, ſingulari oſtendam diſſertatione.

Ad percipiendam autem vim argumentorum, pro veritate Religionis Chriſtianæ militantium, non ſolum attentione, ſed & animo, ab omnibus præjudicatis opinionibus, & pravis cupiditatibus libero, opus eſt.

VI. Præter alia autem, quæ impediunt, quo minus Vitium *Incredulitatis*, magis magisque creſcens reprimatur, hoc potiſſimum obſtat, quod pauciſſimorum animi ad argumenta, pro Religionis Chriſtianæ Veritate militantia, rite perpendenda, ſint diſpoſiti; quod *Increduli* multis præjudicatis opinionibus contra Chriſtianorum diſciplinam ſint imbuti; quod multi eorum rite ratiocinari neſciant; quod plerique non rationem, ſed pravos adfectus in conſilium adhibeant, ut cætera, quæ in progreſſu harum meditationum in medium, ſi Deus vitam porro conceſſerit, prolaturus ſum, jam quidem ſilentio tranſeam. Certè ad rei graviſſimæ, Examen Religionis nempe Chriſtianæ inſtituendum, poſcitur pectus aliquod ſincerum, veritatisque amantiſſimum, & quod nonniſi argumentorum vi in alterutram partem deducitur. Ubi his virtutibus vacuus eſt homo, Religionem examinaturus, fieri per rerum naturam non poteſt, ut argumenta vim ſuam exerant. Recte & eleganter de hoc argumento Lactantius, immortalitatem mentis humanæ probaturus, judiciique noviſſimi rationem explicaturus, *Lib. VII. Cap. I. inter alia ſic loquitur:* Interim *neceſſarium puto*, *admonere* Lectores, *quod hæc noſtra quæ tradimus*, *pravæ vitioſæque mentes*, *aut omnino non intelligent*, (*hebetatur enim acies eorum terrenis cupiditatibus*, *quæ ſenſus omnes gravant*, *imbecillesque reddunt*) *aut etiamſi intelligent*, *diſſimulabunt tamen*, & *hæc vera eſſe nolent*, *quia trahuntur a vitiis*, & *ſcientes malis ſuis fàvent*, *quorum ſuavitate capiuntur*, & *virtutis viam deſerunt*, *cujus acerbitate offenduntur. Nam qui avaritia*, & *opum inexplebili quadam ſite flagrant*, *quia non poſſunt venditis*, *aut dilargitis*, *quæ amant*, *tenuî cultu vitam degere*, *ſine dubio malunt id eſſe fictum*, *quo deſideriis ſuis renuntiare coguntur. Item qui libidinum ſtimulis incitati (ut ait Poeta) in furias ignemque ruunt*, *utique*

(*) Fama fert, libellum hunc ſcriptum eſſe ab erudita Matrona, aliis etiam opuſculis editis, v. gr. de ſtatu mentium poſt mortem; de mundo inſipiente, præferendo mundo Eruditorum, ſeu ut titulus habet; le monde fou preferè au monde ſage, nobili. Poſtea certiſſimis indiciis mihi innotuit, plures ad ſcribendum illum librum animos adjunxiſſe, quod vel notæ textui ſubjectæ cum ipſo libro collatæ ſatis probant.

utique incredibilia nos afferre dicunt; *quia vulnerant aures illorum præcepta continentiæ, quæ illos a voluptatibus ſuis probibent, quibus animam ſuam cum corpore adjudicaverunt. Qui vero ambitione inflati, aut amore potentiæ inflammati, omne ſtudium ſuum ad bonores acquirendos contulerunt, nec ſi ſolem quidem ipſum geſtemus in manibus, fidem commodabunt ei doctrinæ, quæ illos jubet omni potentia & bonore contemto bumiles vivere, atque ita bumiles, ut & accipere injuriam poſſint, & referre nolint, ſi acceperint. Sic ſunt bomines qui contra Veritatem clauſis oculis quoquo modo latrant. Qui autem ſanati erunt, id eſt non ita vitiis immerſi, ut ſanabiles non ſint, & credent, bis libenter accedent, & quæcunque dicimus aperta, & plana & ſimplicia & quod maxime opus eſt inexpugnabilia illis videbuntur. Nemo virtuti favet, niſi, qui ſequi poteſt, ſequi autem non facile eſt omnibus.* Sed audire videor *Incredulum*, non ſine indignatione reſpondentem, poſtulatum hoc noſtrum ineptum eſſe & riſu dignum; poſtulare nimirum nos ab *Incredulis*, ut animum habeant ad recipiendas opiniones noſtras paratum, iſt eſt credulum. Hoc autem idem eſſe, ac ſi quis cum alio ratiocinaturus, eumque in ſuam ſententiam adducturus, poſtularet, ut primo admittat concluſionem argumenti, & demum præmiſſas examinet. At noſtram ſententiam male intelligunt *Increduli*, aut data opera in alienum detorquent ſenſum. Non poſcimus enim ab *Incredulis*, ut ante examen rationum, quas ad probandam veritatem Religionis Criſtianæ adferre ſolemus, nobis fidem habeant, magnificeque de Religione ſentiant. Inepti ſine dubio eſſemus, ſi hoc nobis concedi vellemus. Nihil aliud contra poſtulamus, quam quod omnes omnium ætatum ſapientes, ubi de quæſtionibus graviſſimis expendendis agitur, ab iis, qui verum cognoſcere volunt, requirunt, nimirum hoc unum, ut ad quæſtionem examinandam adferant animum attentum, a partium ſtudio alienum, denique ad rationum vim percipiendam & ponderandam unice intentum. Quo majus eſt veritatis inquirendæ momentum; quo magis quæſtionis ſolutio cum generis humani ſalute vel detrimento eſt conjuncta, eo magis neceſſe eſt, ut examinaturi quæſtiones illas, attenti ſint, & a partium ſtudio alieni. Male verum examinat corruptus judex. Nihil hic poſcimus, quam quod ipſi *Increduli* a nobismetipſis, quando dubia ſua, & objectiones contra Religionem in medium proferunt, poſtulare ſolent: Clamant nimirum, tantiſper ponendas eſſe opiniones cum lacte quaſi materno hauſtas, a præceptoribus noſtris inculcatas, & longa conſuetudine menti firmiter tanquam axiomata

æternæ

æternæ veritatis impreſſas, ingeminantes, ea quæ adferuntur, licet forte ingrata, *ἄϑερ παϑων* & ſerena mente eſſe expendenda. Quidni & nobis idem concedunt jus? Adeo ſumus de bonitate cauſæ noſtræ perſuaſi, ut credamus, rationes noſtras, rite & ordine poſitas, attentaque mente libratas & expenſas, *Incredulos* aut in adſenſum pertracturas, aut ſaltem effecturas, ut poſthac rectius, & melius de Religionis Chriſtianæ natura & indole ſentiant. Contendimus inſuper, quæſtionem inter nos & *Incredulos* agitatam, & graviſſimam, & talem, ad quam rite ſolvendam, non judicio duntaxat & attentione, ſincera item quadam veri ſciendi cupiditate, ſed & animo ad actiones ſuas omnes, deſideria, & conatus, ad veri rectique normam componendi parato, opus ſit. Huic enim Quæſtioni rite evolvendæ, non tantum officiunt ingenium hebes, & præjudicatæ opiniones, ſed obſtant potiſſimum huic Examini prava animi ſtudia, & perverſæ cupiditates. Ratio hujus rei eſt in promptu. Non enim hic agitur de dirigendis duntaxat Ideis intellectus, ſed de moderandis præprimis juxta certam normam actionibus noſtris. Non agitur inſuper de quæſtione, ut Scholæ terminis utar, mere abſtracta v. gr. de problemate quodam geometrico aut quæſtione etiam critica vel hiſtorica; ſed agitur non ſolum de quæſtione omnium quotquot unquam inter mortales moveri potuerunt, graviſſima atque momentoſiſſima, ſed & ex qua etiam dependet univerſa vitæ noſtræ agendæ ratio; *Quæritur* enim num optimus & ſapientiſſimus mundi Rector ſit adorandus, mente, Verbis, & univerſa vitæ ratione colendus & venerandus; Utrum ei in omnibus, fluxæ & perituræ vitæ conditionibus, ſit adhærendum, omniaque, quæ pro infinita ſua ſapientia de nobis diſponit, pio, & conſtanti animo ſint recipienda & ferenda; *quæritur* utrum morte careant animæ noſtræ, nec ne, atque adeo utrum DEUS humani generis cupidiſſimus, poſt vitam hanc caducam, pios præmiis, impios vero pœnis, ſit adfecturus; *quæritur*, utrum divinæ & cœleſtis originis ſit Religio Chriſtiana, an vero fabula a maleferiatis hominibus temere inventa: *quæritur* non ſolum, utrum decreta hujus Religionis ſint vera, & *πασης ἀποδοχης ἀξια*, ſed & utrum vi voluntatis divinæ ſimus obſtricti, omnes noſtras cogitationes, deſideria, & actiones ad præceptorum divinorum in Revelatione præſcriptorum normam componendi, & in hac conſtanti veritatis confeſſione, & pietatis curſu, ad extremum uſque vitæ halitum, inter omnes adverſitates, adflictiones, & tormenta etiam exquiſitiſſima, permanendi. Hæc eſt ſumma Quæſtionis inter

inter nos & *Incredulos* agitatæ. Aut vera rerum vocabula amiſimus & neſcimus quid leve aut momentoſum ſit, aut quæſtio hæc ardua ſatis, atque graviſſima eſt. Quod ſi *Increduli* inpoſterum negare volunt, ad hanc quæſtionem evolvendam, non ſolum judicium acre, & attentionem, ſed & animum a præjudicatis opinionibus, pravis ſtudiis, & affectionibus liberum, requiri, alterutrum dicant neceſſe eſt; aut quæſtionem hactenus propoſitam non tanti eſſe, ac vulgo dicitur, momenti; aut *Incredulos* homines eſſe, ab omnibus plane præjudicatis opinionibus liberos & ab omni ſpecie corruptionis alienos. Si *prius* adſerunt, non ſolum adverſantes habebunt omnis ætatis & temporis viros doctos & ſapientes: ſed & ipſimet, qua ratione hoc ſuum judicium, cum actionibus & inſtitutis ſuis concilient, viderint. Si enim quæſtio hæc adeo levis eſt, nulliusque pretii, cur omnes ingenii nervos atque vires, ad Religionem oppugnandam, intendunt? Cur clamant, Religionem omnium in mundo malorum cauſam eſſe? Cur tantopere inſultant Religionis defenſoribus? Certe tot meditationibus, tot laboribus, & ſcriptis opus non eſt, ſi quæſtio illa de veritate Religionis Naturalis & Revelatæ, nullius plane eſt momenti. *Poſterius* vero nec ipſos *Incredulos* unquam publice dicturos crediderim. Elegantioris enim, & acutioris ingenii homines ſunt, ſaltem Eruditi ex hoc grege, quam ut talia de ſe prædicare ſoleant. Quod ſi vero quidam ex hoc numero palam adſeverent, ſolos *Incredulos* ſapientes & ab omnibus pravis adfectionibus liberos eſſe, ſat ſcio cœteros ineptam jactantiam, & plusquam ſtoicam impudentiam improbaturos, & non ſine indignatione rejecturos eſſe. Quicquid autem de hac *Incredulorum* confeſſione ſit, nos certe maniſeſtiſſimorum exemplorum inductione in ſequentibus probabimus, ſæpiſſime doctiſſimos *Incredulorum*, ſeſe, à rectæ rationis legibus, & decretis abripi paſſos fuiſſe. Ex quo ſatis ſuperque colligitur, nihil plane nos abſonum, vel a rationis decretis abhorrens ſtatuere, quando contendimus, ad accuratum Religionis Examen inſtituendum, neceſſe eſſe, ut animi ſint a præjudicatis opinionibus & partium ſtudio alieni.

VII. Non ſufficit autem, ut animi *Incredulorum*, & illi, quibus cavendum eſt, ne iisdem opinionibus imbuantur, attenta mente, ſerio, & ex animo argumenta, quibus Religionis Naturalis, & Revelatæ veritas demonſtratur, perpendant, utque absque præjudicatis opinionibus, & pravis adſectionibus, ad hoc Examen accedant; ſed & neceſſe eſt inſuper, ut oſtendatur, qua ratione animus hominis ſenſim

Ut rectius animus vim argumentorum pro Religione militanti in ſentiat, & a vitio incredulita-

ſenſim-

tis ſibi caveat, generales cauſæ, & occaſiones, quibus homines in hoc præcipitium ruere ſolent, ſunt cognoſcendæ.

ſenſimque diverſis ex cauſis in errores illos incidere poſſit, quidque communiter obſtet, quominus errantes veritati vacivas præbeant aures. Nimirum ex dicendis conſtabit, & quilibet, qui ſerio unquam de hiſce meditatus eſt, facile deprehendet, non ſolum facile poſſe homines in peſtilentes ejusmodi errores incidere; ſed & dari argumenta quædam generalia, vel ut rectius dicam, ſophiſmata, & falſas opiniones, quibus homines frequenter impediuntur, quo minus ad inſtituendum accuratum omnium rationum, quibus Religio innititur, Examen accedant. Doctorum igitur publicorum, imo omnium veritatis amantium officium eſt, ſedulo ad hæc animos convertere, atque operam dare, ut mature homines contra varias illas, & multiplices errandi cauſas, muniantur. Atque etiam hoc me permovit, ut pro ingenii, (quod imbecillum eſſe probe novi,) modulo, materiam hanc paulo uberius pertractare, cauſasque, quæ mortales multos in errores illos pietati & Religioni inimicos, conjicere, & in iis confirmare poſſunt, ſedulo aperire, optimaque tandem tollendo, aut ſaltem minuendo huic malo media, in medium proferre voluerim. Acceſſerunt alia, quæ ut elaborando huic argumento manus adjicerem, me induxerunt. Inter illa principem locum obtinet ipſius mali, de quo hactenus locuti ſumus, & in poſterum diligentius agemus, *Magnitudo*, & *Præſentiſſimum Damnum*. Clamant & ingemiſcunt Viri docti & pii, etiam in noſtris oris, vitium hoc *Incredulitatis* creſcere, atque vires acquirere, & non obſtante luce, in qua degimus, *multos*, ut cum *Johanne* loquamur, *Tenebras magis amare quam lucem.* Officium ergo omnium, qui ſacris operantur, eſt, diſpicere, ne civitas ſacra detrimenti aliquid patiatur, & penſitare ſimul ſedulo, qua ratione malo huic occurri, veritatique & pietati ſuum decus ſalvum, & incolume ſervari poſſit. Ad hoc autem, quantum in hac rerum caligne fieri poteſt, obtinendum, non vagis clamoribus & lamentationibus, nedum inſectationibus, utendum; ſed adferenda ſunt media, tollendo, aut minuendo huic morbo accommodata. Ante omnia in cauſas morbi more Medicorum, ſolicite eſt inquirendum, hocque demum facto, omni adhibita modeſtia, atque prudentia, præſtantiſſima adferenda ſunt media, quibus animi inter Religionem vel dubii & ancipites, vel opinionibus falſis jam deluſi & capti, in viam reducantur, & in ſanctiſſima Religionis profeſſione confirmentur. Quod ſi omnes V. D. Miniſtri hoc facere tenentur, ſingulari tamen ratione *S. Theologiæ Profeſſoribus* incumbit, ut Diſcipulos ſuos, Miniſterio cumprimis ſacro dicatos, atque conſecratos,

mature

mature non ſolum edoceant, quam facile homines in hæc præcipitia ruere poſſint, quæ cauſæ ſint hujus mali, quid ad ea præcavenda dicere & facere publice & privatim debeant; ſed & quibus rationibus & argumentis, pravis opinionibus capti reducendi, erroresque pietati nocivi illis eximendi ſint, perſpicue & mature oſtendere. Atque hoc eo magis a ſanctiorum diſciplinarum Profeſſoribus præſtari debet, quod ſatis ſuperque, ut ex progreſſu noſtrarum meditationum ſuo tempore DEO dante patebit, conſtet, imperitiam multorum, qui ſacris operantur, circa malum hoc cognoſcendum, eique occurrendum, non exiguam incrementi illius cauſam eſſe. Quo gravius autem hoc malum eſt, & ſaluti hominum magis nocivum: quo latius ſerpit indies: quo majori denique eruditionis, vel ſapientiæ ſpecie ſeſe commendat, animisque incautorum ſeſe inſinuat; eo magis noſtri Ordinis Viri, omnes ingenii nervos intendere, nulli labori, vigiliis, & meditationibus parcere debent, ad evellendas ex animis hominum peſtiferas opiniones, & ad demonſtrandam contra Veritatis & Pietatis admirabilem vim, & excellentiam. Aliis temporibus alia erant frequentius ingeminanda & inculcanda: jam ea eſt ſeculi noſtri infelicitas, ut paſſim prima & capitalia Religionis Naturalis & Revelatæ Capita, ſint explananda, inculcanda & vindicanda. Neque putandum eſt, non adeo eſſe neceſſe, ut S. Miniſterii Candidatis hæc tam frequenter & ſerio inculcentur, quod plerique eorum in agro cum ruſticis, inter quos pauci ſunt *Increduli*, ætatem ſint tranſacturi; Præterquam enim quod nemini conſtet, quibus in locis, ita diſpenſante divina Providentia, ſemina cœleſtis ſapientiæ ſparſurus ſit, omniumque, qui ſanctioribus diſciplinis cognoſcendis, & aliis tradendis animum adjungunt, & cum fructu officio longe graviſſimo defungi volunt, officium ſit, ut mature ſatis errorum fontes detegere, & qua ratione iis occurri poſſit, ſcire debeant; Sciendum, ubique etiam inter ruſticos tales dari, qui ſi non acutis rationibus Religionem impugnant, de veritatibus tamen momentoſiſſimis dubitant. Verum eſt, inter ruſticos & plebem, plures dari inepte *Credulos*, quam *Incredulos*. At præterquam quod *Incredulitatis* vitium in omnium animos diverſis licet ex cauſis facile irrepat, atque animi non ſatis adverſus *Incredulorum* difficultates muniti circumveniri facile poſſint, maximo cum ſucceſſu & fructu erit conjuncta accurata cognitio mali, quo mortales facile a vero rectoque abduci poſſunt. Ita enim mature diſcent, quæ *Incredulitatis* cauſæ præcipuæ, quomodo animi contra hæc vitia muniendi, quibusve ratio-

nibus potiſſimum utendum, ut admirabilis pulchritudo & utilitas Religionis altiſſime animo imprimatur. Experientia inſuper conſtat, non ſolum in majoribus urbibus, ſed & in pagis quotidie manifeſtiſſima Religionis Naturalis & Revelatæ præcepta pedibus conculcari, cujus mali ſine dubio præcipua cauſa eſt, quod pauciſſimi de primis & præcipuis Religionis cum Naturalis, tum Revelatæ articulis, vere, & ex animo ſint perſuaſi; Quicquid autem de eo ſit, certi perſuaſique ſumus, laborem, quem cæpimus, ætati noſtræ, atque officio noſtro, quam maxime convenire, atque ad impediendas & evellendas præcipuas Incredulitatis magis magisque invaleſcentis cauſas, plurimum conferre poſſe. Quod ſi ad inſtitutum noſtrum probandum, non rationibus duntaxat, ſed virorum etiam pietate, eruditione, & meritis excellentiſſimorum, opus eſſet ſuffragiis & teſtimoniis, facile mihi eſſet ingentem teſtimoniorum farraginem adducere. Sed in re per ſe ſatis manifeſta, teſtimoniis opus non eſt. Interim ſi quis putet longe magis præſtare, & ſeculi noſtri moribus, Diſcipulorumque noſtrorum uſibus, magis congruere, ſi prolixe diſſeratur, de ἀφέσει & παρέσει; de *eo quod morale eſt in Sabbatho judaico;* De *ſitiente Eccleſia non addenda ſatiatæ* &c. &c. ille per me utatur ſuo judicio, atque integris, ſi placet voluminibus, hæc argumenta excutiat.

Diverſæ conſtituuntur Incredulorum Claſſes.

VIII. Antequam vero ad ipſas *Incredulitatis*, magis magisque invaleſcentis cauſas accedamus, diverſæ *Incredulorum* Claſſes ſunt conſtituendæ. Cum enim diverſis partim principiis innitantur *Increduli*, & vel magis vel minus a vero aberrent; partim etiam animi conſtitutio, qua commoti, Religionem impugnant, diverſa ſit; neceſſe eſt, ut non ſolum in Claſſes diverſas eos diſtinguamus, ſed & in adducendis ad mala hæc imminuenda mediis, hujus diverſitatis ingeniorum & errorum, rationem habeamus. Quemadmodum enim ineptum eſſet, ſi Medicus omnibus ægrotis eandem διαιτην præſcribere, & iisdem, ad reſtituendos eos medicamentis, uti vellet; ita pariter a ratione alienum eſſet, errantes omnes eodem loco habere, iisdemque ad eos ab erroribus revocandos, & in viam veritatis reducendos, uti argumentationibus; Hoc eum in finem adducimus, ut pateat, cur in ſequentibus meditationis noſtræ partibus diverſis utamur ad revocandos *Incredulos* argumentandi rationibus. Quod ſi igitur in certas Claſſes *Incredulorum* cohors ſit diſtribuenda, ſunt *primo*, qui de præcipuis Religionis Naturalis & Revelatæ Capitibus duntaxat *dubitant*; Sunt ab altera parte, qui Religionem verbis vel Scriptis impugnant; In utraque

Digitized by Google

que Claſſe diverſi gradus dubitantium, vel negantium poſſunt diſtingui. Quidam demum incipiunt, ob diverſas rationes, quas ſuo tempore in medium proferemus, dubitare, quorum tamen animos cum Religionis amor ſatis firmiter teneat, quid faciendum aut non faciendum ſit, ignorant. Alii ulterius progrediuntur, atque exiſtimant, inter rationes dubitandi & non dubitandi, eſſe aliquod æquilibrium; Hi aut in aliud tempus examen hoc remittendum putant, aut difficultatibus abſterriti, per omnem vitam rem in medio eſſe relinquendam exiſtimant. Quidam perpenſis hinc inde ſingulis Religionis Capitibus, iis duntaxat aſtipulantur, quæ capere per omnia poſſunt, de reliquis omnibus jure dubitari poſſe exiſtimant. Alii denique dubitant, quia dubitare volunt, & neſcio quam eruditionis & acuti ingenii famam conſectantur ex ſcrupulis & objectionibus, quas quavis data occaſione in medium proferre poſſunt. Hi ut plurimum nullis certis principiis ad Religionem impugnandam utuntur, ſed arrepta quavis occaſione, quæ dubitationi pondus addere videtur, huc illuc incerti rapiuntur. Neque poſſibile eſt, verbis definire, ad quos præciſe gradus dubitationis vis pertingat: cum pro rationum, ingeniorum & adfectuum diverſitate diverſi etiam ſint dubitandi gradus. Qui religionem ipſam, ore aut ſcriptis *impugnant*, vel Religionem univerſam, i. e. Theologiæ Naturalis & Revelatæ principia omnia falſi ſuſpecta habent, vel partem duntaxat utriusque repudiant. Et reſpectu quidem Theologiæ Naturalis, ſunt qui ipſam divini Numinis exiſtentiam impugnent. Et *Hi* quidem vel cum *Spinoza* unam duntaxat ſubſtantiam infinitam, & æternam, duobus attributis, nimirum extenſione & cogitatione conſtantem, cujusque partes univerſi omnes, mentes & Corpora, nonniſi modi eſſent, ſtultiſſime fingunt. *Illi* vero omnia, quæcunque ſunt & eſſe poſſunt, ſive νοητὰ ſive αἰσθητὰ, ex fortuito infinitarum particularum, quas atomos vocant, concurſu, cuncta orta eſſe contendunt. Scio a Viris Doctis v. gr. *Buddeo in Theſibus de ſuperſtitione* & *Atheiſmo*; *Cudvvortho* in *Syſtemate Intellectuali* alias & plures ſpecies Atheiſmi ſtatui. At mea opinione ad duo illa Capita, revocari omnia poſſunt & debent; aut enim dicendum eſt, totum hoc univerſum, ſingulasque ejus partes, a cauſa quadam non ſolum æterna & infinita, ſed & potentiſſima, ſapientiſſima, optima & ab adſpectabili hoc mundo prorſus diverſa, originem trahere; aut aſſerendum, univerſum ipſum, ſingulasque, quibus conſtat partes, intrinſeca quadam, & abſoluta naturæ neceſſitate ſine cauſa externa & libera

extitiſſe: vel denique omnia neſcio cui caſui ſunt tribuenda. Si quis ergo primam trium illarum Theſium negat, neceſſe eſt, vel ſecundam, vel tertiam ſtatuat. Fatendum autem eſt, (de Veterum Philoſophorum Syſtematibus hic dicendi locus non eſt) quantum mihi ex Hiſtoriæ Litterariæ monumentis conſtat, pauciſſimos *Incredulorum* eo aſcendere audaciæ, ut ipſam Numinis exiſtentiam in dubium vocent. De iis enim, quæ forte tacita mente ſecum quidam volvunt, judicare ſine temeritate nemo poteſt. Neque etiam in hanc Claſſem referendi, qui circa unum vel alterum attributum Dei, Phyſicum præſertim, errant, aut qui per longas conſequentiarum ambages, graviſſimi erroris, quem videre non poſſunt, arguuntur. Alii, & quidem plerique *Incredulorum*, admittunt optimi & ſapientiſſimi Numinis exiſtentiam, ſed providam DEI ad omnia curam in dubium vocant, exiſtimantes machinam hanc, ſemel productam, ſine ulteriore DEI cura ſubſiſtere poſſe, Deumque ſecurum agere ævum, longeque a rebus hujus mundi remotum, in altiſſima pace vitam agere. Quidam affirmant equidem, DEI cura & potentia univerſum hoc conſervari; negant autem eandem, ad liberas actiones mentium humanarum ſeſe extendere; Et hi quidem vel ſubtilioribus Eruditorum de origine mali diſputationibus irretiti, vel adverſitatibus variis adfecti, in eas pervenerunt cogitationes. Atque hi omnes, ſi recte & convenienter principiis ſuis ratiocinari velint, leges naturales proprie dictas, quatenus nempe illæ attributis & perfectionibus Numinis nituntur, admittere non poſſunt. Rurſus alii de Numinis exiſtentia & providentia prorſus non dubitant, ſed negant tamen, morte carere mentes humanas, omniaque potius hujus vitæ terminis eſſe incluſa ſtatuunt, quo ipſo firmiſſimum, ad pie recteque vivendum tollunt incitamentum. Prœmia enim & pœnas, poſt hanc vitam ſecutura ſi tollas, perire neceſſe eſt pietatis & virtutis amores. Dantur (& horum quidem magnus eſt numerus) autem multi, qui præcipua Theologiæ Naturalis capita admittunt: at Revelatione quadam divina opus eſſe prorſus inficiantur, adſerentes, rationis rectæ de Deo decreta ſufficere, ad cultum Deo placentem inſtituendum. Sunt denique, qui Revelationem & Religionem Naturalem admittunt, nimirum quantum ad præcepta Chriſti & Apoſtolorum ſpectat; At miracula & myſteria explodunt, eaque ad conciliandam majorem auctoritatem his ſcriptis, a maleferiatis hominibus, qui primi libros hos, in quibus Religionis Chriſtianæ dogmata continentur, in vulgus ſparſerint, eſſe adſuta, contendunt. Hi omnes pro judicii,

judicii, ingenii & adfectuum diverſitate, aut modeſtius, aut impudentius, in hoc negotio verſantur. Sunt enim, qui ſi ad mores *Incredulorum*, & diſputandi modum reſpicere velimus, ut ſupra jam ſignificavimus, qui rationibus duntaxat, poſita omni verborum acerbitate ſuas difficultates in medium proferant; alii vero adfectibus præpediti, quorum eheu major numerus eſt, in convitiando modum vix tenere poſſunt. Horum omnium in ſequentibus, ubi de Cauſis ipſis *Incredulitatis* agemus, rationem habebimus, inquiſituri in momenta opinionum, quibus imbuti ſunt *Increduli*, ita tamen, ut ad generalia duntaxat eorum argumenta animum ſimus converſuri. Neque enim animus eſt poſt tot eruditiſſimorum Virorum egregia ſcripta, operoſe ipſa capitalia Religionis Naturalis & Revelatæ dogmata probare. Auditoribus interim noſtris (in eorum enim, non Eruditorum gratiam ſcribimus) iis præſertim, qui S. Miniſterio conſecrati ſunt, eos commendamus de hoc argumento ſcriptores, qui nervoſa brevitate graviſſimam hanc materiam tractarunt, quales ſunt v. gr. *Grotius* in aureo libello *de V. R. Chriſtianæ* adjunctis V. doctorum, quas editioni ſuæ adjunxit doctiſſimus *Köcherus*, meditationibus; vel *Clarkius* in demonſtratione *Veritatis Religionis Naturalis & Revelatæ*, qui, ſive ad nervoſam brevitatem, vel argumentorum pondus, aut denique ad concatenatam rationum ſeriem attendas, multis aliis palmam præripuiſſe videtur. Ubi hæc attentiſſima mente non ſemel legerunt & ad animum revocarunt ſanctioris diſciplinæ Studioſi; facilis erit ad majora & difficiliora examinanda, via. (*)

IX. Accedemus tandem ad ipſas *Incredulitatis* cauſas, poſtquam de definitione Incredulitatis, & Methodo hoc argumentum tractandi, aliquid monuerimus. Quanquam autem attentus Lector, ex iis, quæ hactenus dicta ſunt, facile animadvertat, quid *Incredulitatis*, & *cauſæ* nomine intelligamus, ne tamen contra ſcholæ leges peccemus, definienda eſt notio *Incredulitatis* & *Cauſæ*. *Incredulitatis* igitur nomine intelligimus eam animi adfectionem, juxta quam quis, aut omnia Religionis Naturalis & Revelatæ capita, aut partem duntaxat eorum, quibuscunque demum id fiat ex cauſis, vel in dubium revocat, vel negat: *Cauſæ* nomine vero intelligimus id omne quod mentem ad Religionem

Prima Incredulitatis cauſa eſt, turpis quædam rerum divinarum ignorantia.

(*) Silentio tranſimus plurimorum Virorum doctorum egregia ſcripta, quæ ab eo tempore, quo edita eſt hæc prima diſſertatio, lucem adſpexerunt. Ea diligenter enarrant Hiſtoriæ Litterariæ Scriptores.

Digitized by Google

nem parvi habendam, aſpernandam, aut plane impugnandam inducere poteſt. Scio, alios *Cauſas* incredulitatis ab *Occaſionibus* diſtinguere, ſed nos generalis *Cauſæ*, vel fontis nomine cuncta comprenſa volumus, quæ hominem ad Religionem, id eſt, præcipua illa Religionis Naturalis & Revelatæ Capita (neque enim de his vel illis erroribus, qui a certis ſectarum Patronis defenduntur, hic agitur) neganda commovere poſſunt. In hoc argumento autem ita verſabimur, *ut primo* præcipuas *Incredulitatis* cauſas detegamus. *Secundo* generales rationes, quibus inducti *Increduli* alienum a Religione animum gerunt, expendemus: *Et tertio* tandem medelam huic morbo allaturi, varia proferemus homines a malo hoc abducendi, aut erroribus jam conſtrictos revocandi, media & argumenta.

Poſſunt autem omnes cauſæ *Incredulitatis* commode ad duo ſumma revocari capita. Nimirum cauſæ illæ oriuntur, vel ex ipſa animorum adfectione & ſtatu; vel extrinſecus accedunt, mentesque ad ita ſentiendum inclinant. Verbo, cauſæ illæ ſunt vel *Internæ*, vel *Externæ*. A prioribus initium facturi, *Primam Incredulitatis* cauſam, quæ ex ipſa animi adfectione oritur, adſerimus eſſe *turpem quandam rerum divinarum ignorantiam*. Mens nimirum humana in prima ſua conſtitutione, omnium rerum eſt ignara, quod ex Infantibus, recens in lucem editis, ſatis conſtat. Certe præter confuſas quasdam ſenſationes nil in illis deprehendimus. Si altius aſcendere, atque ſtatum mentium humanarum, in ipſa primæva origine, quando corpori junctæ ſunt, cognoſcere velis, nil præter conjecturas te in medium proferre poſſe, poſt longas meditationes & ambages, experiundo diſces. Status corporis reſpondet mentis imbecillitati. Ipſi Gentiles miſerabilem illum generis humani a prima ſua Origine ſtatum haud ignorarunt. Hinc *Cicero Lib. III.* de Republica dixit; *non ut a matre, ſed ut a noverca natura editum eſſe hominem in vitam, corpore nudo, fragili & infirmo, animo anxio ad moleſtias, humili ad timores, molli ad labores, prono ad libidines, in quo tamen velut obrutus ineſſet ignis quidam divinus mentis.* Hinc ortæ ſunt innumeræ Gentilium querelæ de infelicitate generis humani, quas adductis undiquaque teſtimoniis, ſed peſſimo fine, in medium profert *Baylius*, voce *Xenophanes*. At fontem tamen mali detegere non potuerunt. Nos quibus Revelatio conceſſa, unde clades illa generi humano illata ſit, pulchre ſcimus. Neque opus eſt, ut jam quidem, ubi nobis cum *Incredulis* res eſt, locis ſcripturæ id probemus: ſufficit, quod experientia quemvis edoceat, homines reſpectu mentis & cor-

& corporis, ubi in lucem eduntur, valde eſſe imbecillos. Sed non tam de corpore, quam vero de mente nos jam quidem ſumus ſoliciti. Præter ignorantiam, in qua mentes infantium omnes verſantur, experientia conſtat, homines omnes, res in ſenſus non incurrentes & abſtractas, difficulter percipere. Hinc non ſine magno labore pueri notitiam aliquam rerum ſpiritualium, abſtractarum & moralium conſequuntur. Imo quam pauci ſunt, ex ipſis adultis, qui accuratiorem habeant harum rerum notitiam! Ubi de DEO ipſo, Ente omnium excellentiſſimo, cogitandum, imaginatio pleroſque mortales impedit, quo minus de tanto objecto pura mentis acie meditari poſſint. Pulchre & vere *Lactantius* Lib. V. Sect. 7. ait: *Cum ad illum mentis humanæ intentio, & acumen & memoria pervenerit, quaſi abductis & conſumtis omnibus viis, ſubſiſtit, hæret, deficit, nec eſt aliquid ulterius, quo progredi poſſit.* Difficile inſuper eſt, attributorum divinorum ſibi comparare paulo pleniorem notitiam. Cum enim ad conſequendam divinorum attributorum cognitionem opus ſit, ut primo in nos deſcendamus, noſtraſque mentis adfectiones probe cognoſcamus, iiſque demum cognitis, Deo ejuſmodi, ſed ſine miſtura defectuum, imo in eminentiſſimo, quem concipere tamen non poſſumus gradu, Illi ineſſe, colligendum ſit, ſatis patet, non mediocri attentione, quam in pleriſque mortalibus fruſtra requiras, opus eſſe. Idem dictum velim, de cognitione exiſtentiæ, indole ac natura legum Naturalium, officiorumque quæ mortalibus erga DEUM, alioſque præſtanda ſunt. Hac tamen (2.) imbecillitate naturali non obſtante, quotidiana, imo omnium ſeculorum experientia docet, poſſe homines adhibita qualicunque diligentia, ut ad cognitionem artium & ſcientiarum, quæ generi humano perquam utiles ſunt, ita etiam ad ſufficientem rerum divinarum, officiorumque, quibus cultus Numinis abſolvitur, cognitionem pervenire. Mirabili enim ratione indigentiæ & ignorantiæ noſtræ, O. M. & Benigniſſimus Deus occurrit: oculos enim, mentemque, nobis non dedit, eum in finem, ut intimam των νοητων & των αισθητων eſſentiam cognoſceremus, ſed potius, ut perſpectis utriuſque generis attributis, objecta, quatenus ad felicitatem duntaxat noſtram faciunt, contemplaremur. (3.) Probe autem animadvertit homo, ad conſequendam rerum divinarum & humanarum notitiam, cultura quadam ingenii, attentione, meditationeque & labore opus eſſe. Nil enim ſine magno labore vita dedit mortalibus. (4.) Non minus inſuper, comparata rerum divinarum cognitione etiam mediocri, deprehendit homo, ob-

jecta, circa quæ verſatur Religio, res eſſe hominis cognitione & amore digniſſimas, & ad promovendam ſuam aliorumque felicitatem, plurimum facientes. Quo magis autem contemplatione harum rerum capitur, quo magis intuetur DEI erga genus humanum curam, atque Benevolentiam, eo magis etiam ſeſe ad officia Deo præſtanda, obligari ſentiet. Ex obſervantia vero officiorum, rationi convenientiſſimorum enaſcetur ſuavis animi ſenſus, delectatioque, quandoquidem mentis vires ita ſenſim perfici, ſuamque felicitatem augeri, homo experiundo diſcit. Quamvis autem nemo negare poſſit, quin mortales adhibitis hiſce auxiliis, ad Religionis & officiorum ſuorum notitiam pervenire poſſint; fatendum tamen eſt eheu! multos plane homines dari, qui in extrema rerum divinarum verſentur ignorantia; unde mirum non eſt, ſi multi de capitalibus Religionis articulis dubitent. Cum enim hæ veritates aliquo ſtudio ſint perveſtigandæ, plerique autem nullo plane cognoſcendæ & eruendæ veritatis, teneantur deſiderio, quid mirum eſt, ſi homines illi non ſolum in ineptas & Deo indignas incidant opiniones, ſed & ad arripiendas quasvis *Incredulorum* ſententias, faciles nimis ſint, atque proclives? Neque hoc duntaxat de barbaris *Africæ* & *Americæ* populis intellectum velim, qui omni fere rerum divinarum ſtudio abjecto, ventri duntaxat obediunt, quosve ad mediocrem rerum divinarum cognitionem Chriſtiani vix adducere poſſunt; ſed de iis potiſſimum loquimur, qui in florentiſſimis Europæ regionibus degunt. Quot quæſo in altiſſima rerum ſanctiſſimarum ignorantia per omnem vitam verſantur? quot ſunt, qui credunt, quod creditur, licet neſciant, quid ſit illud, quod alii credunt? Quot ſuperſtitionem à Religione diſcernere non poſſunt? Quot ſunt, quibus perinde eſt quid credant? Quot ſunt, qui nil minus hominis cura dignum eſſe putant quam Religionis Examen? Mirumne autem eſt ejusmodi homines, facile in ſtultas & Deo indignas incidere opiniones? Mirumne eſt, eos, quemvis *Incredulorum* impetum ſuſtinere non poſſe, ſed herbam ſtatim porrigere? Mirumne eſt, eos pro temporum & occaſionum diverſitate, principia Religionis mutare, ex una dubitatione in aliam conjici, & irruentibus pravis animi deſideriis, Religioni bellum indicere; quid obtigerit Gentilibus, divinarum rerum cognitionem negligentibus, egregie docet *Paulus in Epiſtola ad Rom. cap. 1.* Ejusmodi autem homines, non ſolum ſtultis quibusvis opinionibus album adjiciunt calculum, & a vero rectoque facile abducuntur; Sed & difficulter, dum tales manent, id eſt, examen rerum digniſſimarum ultro negli-

negligunt, in viam reducuntur. Ad perſuaſionem enim ſolidam de articulis graviſſimis & momentoſiſſimis, quatenus id auxilio humano obtineri poteſt, duo ad minimum requiruntur; *Prius* eſt, ut homo propoſitiones, quæ admittendæ ſunt, non ſolum intelligat, ſed & ut conſectaria, quæ immediate ex iis fluunt, elicere poſſit; *Poſterius*, ut ad hoc obtinendum, examen aliquod inſtituat, resque examini ſubjiciendas ſerio, attenta mente, *ἄθερ πάθων*, utramque in partem expendat. Hæc ubi non fiunt, ubi omnis cura Religionis poſthabetur, ubi examen ejusmodi rerum prorſus odio habent maleſani homines, mirum non eſt, ſi ſtultiſſimas opiniones admittant, in omne nefas ruant, & in perniciosis etiam ſententiis ſuaviter adquieſcant. Unde ſatis patet, turpem rerum divinarum ignorantiam, non ſolum impedire, quo minus homines prima illa & capitalia Religionis Capita cognoſcant, ſed & eandem efficere, ut ineptiſſimis & Religioni nocivis quammaxime opinionibus præbeant aures, & facillime *Incredulorum* objectionibus capiantur. Hæc autem ignorantia in rebus ad Religionem ſpectantibus, non ſolum efficit, ut homines ad quasvis portentoſas & ineptas opiniones arripiendas proni ſint; ſed & *Increduli* animadverſa tanta Chriſtianorum ignorantia in ſua, quam ſemel amplexi ſunt, ſententia, confirmantur. Ubi enim vident, pleroſque Chriſtianorum ſine ſufficienti Examine nomen Religioni dediſſe, easque opiniones, quæ in illa, qua nati ſunt, provincia, communiter admittuntur, tueri: colligunt, licet ineptiſſime, Religionem ipſam nullis certis fundamentis eſſe ſuperſtructam; Quamparum autem hæc ad tuendam cauſam *Incredulorum* faciant, mox dicemus. Interim ſi ad fontes mali deſcendere velimus duplicem potiſſimum cauſam reperiemus. *Prior* eſt *inertia* quædam & *torpor*, qui plerorumque mortalium mentes occupat, ubi agitur de rebus in ſenſus non incurrentibus, ſed ratiocinatione perveſtigandis. Examen rerum divinarum & humanarum depoſcit animum attentum, & inquirendæ veritatis ſtudio & amore incenſum. Ad hoc cum aliqua ſucceſſus ſpe aggrediendum labore quodam opus eſt. Hunc autem, ubi animi vires ſunt intendendæ, tanquam peſtem plerique mortales fugiunt, & malunt acquieſcere in iis, quæ ſemel menti inhærent. Conjuncta eſt cum hoc torpore ſtulta quædam acquieſcentia & dulcedo; *Subit quippe etiam ipſius Inertiæ dulcedo, & inviſa primo deſidia, poſtremo amatur*, ut *Tacitus in vita Agricolæ* ait. Hinc nil eſt tam abſonum & a ratione alienum, quod quædam ingenia concoquere non poſſint. Augetur turpis hic torpor,

quando vident, homines veri amore incenſos ſæpiſſime ſibimetipſis moleſtias faceſſere, aliorumque iras in ſe provocare. Hinc videmus *Mahumedanos*, *Judæos*, & inter *Chriſtianos* plurimos, per omnem vitam ſpreto omni examine novo, opinionibus, ad quas veluti tempeſtate delati ſunt, tanquam ſaxo adhærere. Eo tempore quo St. *Soter* noſter Jeſus Chriſtus inter mortales vixerat, & ſanctiſſimam diſciplinam argumentis & miraculis confirmaverat, pauciſſimi erant, qui dicta factaque ejus, ad rationis normam & Oraculorum V. T. Decreta expendere voluerunt, ſed inertia potius & præconceptarum opinionum amore abrepti, in ſententiis ſemel animo infixis adquieſcebant. In quo confirmabantur, cum ipſi Doctores publici, de pura caſtaque Religione, parum ſoliciti eſſent, mallentque cæca fide homines capi, quam res momentiſſimas examini ſubmittere. Unde S. *Soter*, eos Matth. XV. duces cæcos cæcorum appellavit. (*) *Poſterior* mali cauſa eſt, quod paſſim plerique mortales *exiguam veri curam habeant*. Ad ea potiſſimum feruntur, quæ ſenſibus & adfectibus grata ſunt, ad hæc conſequenda omni virium nituntur contentione. Hinc quæ πρὸς τὰ ἄλφιτα faciunt, prima deſiderantur, imo reſpectu hominum plurimorum dici poteſt, hæc ſola omnium deſideriorum & actionum fines eſſe. Vel nobiliſſimæ diſciplinæ miſere jacerent neglectæ, niſi cultura earum, habendi cupiditati, aut voluptatibus multorum ſatisfacerent. Confirmantur in hac ſua opinione multi, ubi vident paſſim, non ſtudium inquirendi verum, ſed longe alia, amicos & fautores conciliare. Obſervant inſuper plerosque ea credere, quæ commodis ſuis, honoribus & deſideriis inſervire poſſunt. Quidam adeo levis ſunt ingenii, ut ſingulos in dies ſententias ſuas eſſent mutaturi, modo id e re ſua fore eſſent perſuaſi. (**) Accedit, quod etiam multi metu præpediantur, quo minus verum inquirant. Notum eſt, non ſolum *Mahumedanorum*,

(*) De cauſis Incredulitatis Judæorum docte diſſeruit Jacobus *Plantier*, Genevenſis, Vir ingenio & doctrina præſtans, in libro cui titulus: *Reflexions ſur l'Hiſtoire des Juifs &c.* Tom. II. pag. 59. ſqq. Jungi huic poſſunt Reverendiſſimus Kidderus in demonſtratione Jeſum eſſe Meſſiam, Limborchius in Amica Collatione cum Erudito Judæo & plures alii.

(**) Incidit mihi, hæc dum ſcribo, ingenioſum Excellentiſſimi noſtri *Werenfelſii*, de hoc Hominum genere Epigramma, quod ita ſonat:

Qui credit id, quod creditur;
Ne panis auferatur:
Vis ſcire quem colat Deum?
Dicam tibi: Artolatra eſt.

rum, ſed & numeroſiſſimarum inter diſſidentes Chriſtianos familiarum decretis & legibus præſcriptum eſſe omne Religionis Examen. Imo inter eos ipſos, quos minime oporteret, dantur, qui quamprimum audiunt, homines etiam optimos ac honeſtiſſimos, frequenter de Examine Religionum loqui, indignentur, atque eos ſuſpectos habeant. Quid mirum ita Ignorantiam magis magisque confirmari, hominesque ad retundendas *Increduli* cujusvis objectiones, ineptos plane fieri?

X. Quanquam autem certum, atque indubium ſit, eos omnes, qui tam turpiter ingenium, quo majus, atque excellentius naturæ humanæ datum non eſt, negligunt, atque omne Examen rerum ſaluberrimarum atque ſanctiſſimarum proſcribunt & abjiciunt, Inſultibus *Incredulorum* facile patere, atque ad arripiendas ineptas, Religionique inimicas opiniones, facile adduci poſſe; non eſt tamen cur *Increduli* ſibi plaudant, & arreptas ſemel opiniones firmiter tueantur. Quod ſi enim absque præjudicatis opinionibus, de cauſis hujus ignorantiæ meditentur, facile deprehendunt, eam non impedire, quo minus multi judicio, ingenio & exquiſita Eruditione præſtantes Viri, Religionem pulchre non ſolum intelligant, ſed & acutiſſimis graviſſimisque rationibus probent. Non ita abjecte de Eruditione & æquitate *Incredulorum* ſentio, ut credam, eos, omnes Religionis defenſores promiſcue pro ſtupidiſſimis ingeniis, quibus pepo pro cerebro obtigerit, habere: Quod ſi vel voce & ſcriptis id *Increduli* non confiterentur, vel ſola illa & incredibilis quidem diligentia ſingula argumenta noſtrorum expendendi & vellicandi, ſatis ſuperque hoc edoceret. Hoc autem poſito vide qualis ſit *Incredulorum* argumentatio. Scilicet innumeri ex Chriſtianis, neglecta rationis cultura & Religionis examine abjecto, cuilibet ſententiæ promiſcue adhærent, & ad quodlibet admittendum faciles ſunt: Ergo ipſa Religio Chriſtiana, nullis eſt ſolidis argumentis ſuperſtructa; ergo promiſcue omnes Chriſtiani præjudicatis duntaxat opinionibus capti, Religioni nomen dant; Ergo ſecure in noſtra Incredulitate acquieſcimus. Hem acumen! an non cottidie obſervant aliarum diſciplinarum cultores ſimiliter peccare, neque tamen præſtantiæ diſciplinarum propterea quicquam decedere? Multi dicuntur *Medici*, *Juriſconſulti* & *Philoſophi*, qui tamen nunquam per vitam principia, quibus diſciplinæ illæ nituntur, cum aliqua cura & ſolicitudine examinarunt, ſed repetunt ſonos Magiſtrorum ſuorum. Num autem inde colligi poteſt, diſciplinas ipſas, nullis prorſus fundamentis eſſe ſuperſtructas? Quid ſi nos ita de *Incredulis* judicaremus; nimirum multi ex

Increduli deprehenſa multorum Chriſtianorum ignorantia, inepte tamen propterea in ſuis opinionibus confirmantur, & acquieſcunt.

fæce plebis huic factioni adſcripti, blasphemant quæ neſciunt; Religioni, quam nunquam per vitam examinarunt, temere & ſtulte inſultant; Ergo *Increduli* omnes, nullo ſunt ingenio inſtructi; ergo ratiocinationis omnes leges ignorant; ergo omnes plane objectiones & dubitationes, quas in medium proferunt, ſtultæ plane ſunt & inſipidæ? Sat ſcio, Eos injuriam ſibimetipſis fieri, altiſſima voce clamaturos, ſi ita cum iis ageremus: Hinc etiam conqueruntur de *Phileleutbero Lipſienſi*, id eſt Eruditiſſimo *Bentley*, quod ſingulis fere defenſionis ſuæ paginis, non ſolum *Collino*, ſed & univerſæ *Incredulorum* turbæ, ſtuporem, ignoratiamque turpiſſimam objecerit. Quod igitur ſibi fieri volunt, (credo enim eos hoc principium in ſacra ſcriptura licet adductum, admittere, quoniam *Radicati*, *Comes de Paſſeran*, haud ignotum *Incredulis* nomen, *biſtoire de la profeſſion ſacerdotale Ancienne & Moderne* p. 242. tam ingenuus & liberalis eſt, ut dicat: *Il faut remarquer, que les Eſprits forts admettent tous les Paſſages de l'Ecriture, qui ſemblent favoriſer leurs opinions)* aliis etiam concedant neceſſe eſt. Vel an omnes tandem *Increduli Geometræ*, *Philoſophi*, *Hiſtorici* vel *Critici* ſunt? Num omnes tandem excellenti ingenio & judicio præditi? Nemo ne tandem huic factioni nomen dedit, niſi qui Religionis & Naturalis & Revelatæ fundamenta, rigidiſſimo ſubjecerit Examini, ſingula doctiſſimorum inter noſtros Virorum argumenta excuſſerit, & quidem tanta cum Cura, atque rigore tanto, ut perpenſis omnibus, atque inter ſe collatis, tandem rite collegerit, principia *Incredulorum*, firmiſſimis niti principiis, atque adeo Religioni neceſſario bellum eſſe indicendum? Ignoſcent nobis ingenioſi homines, ſi dicamus, hiſtoriam *Deiſtarum* & *Atheorum* nobis non plane eſſe incognitam, meritaque & ingenii monumenta, quibus famam ſunt conſecuti, nobis probe eſſe perſpecta. Haud ignoramus, ſed ſcientes dolemus, quosdam præſtanti Ingenio Viros, & magna, ſi rectius ſapere voluiſſent, exempla daturos, in numerum *Incredulorum* referri voluiſſe; ſimul vero etiam probe ſcimus, plerosque hujus tribus, pravis animi adfectionibus velificaturos, nullo examine inſtituto, decretis *Incredulorum* ſubſcribere. Certe ad nomen & titulum *Increduli* obtinendum, non exquiſita Eruditione, acuto ingenio & longa rerum experientia opus eſt: Dic ſaltem Religionem omnem ad continendos in officio homines eſſe excogitatam; clama, Chriſtianorum diſputationes omnes eſſe de Lana Caprina; myſteria & miracula omnia inter ſuavia inſomnia, & impoſturas ſacerdotum refer; in conventibus amicorum, ſacro-

ſacrorum Miniſtros omnes Attico perfunde ſale; loca ſcripturæ per ingenioſam vel ineptam detorſionem, ad riſum captandum rape; indulge Voluptatibus tuis & dic perinde eſſe, quid de Religione ſentiamus. In egregia hæc cum *Catullo* erumpe Verba:

Vivamus mea Lesbia, atque amemus.
Rumoresque ſenum Severiorum
Omnes unius æſtimemus aſſis,
Soles occidere, & redire poſſunt
Nobis cum ſemel occidit brevis lux,
Nox eſt perpetua una dormienda.

Aut tandem egregiam ſententiam tantopere *Collino* laudatam, ſemper in ore habeto & commendato, ita ſonantem.

Felix qui potuit rerum cognoſcere cauſas.
Atque metus omnes, & inexorabile fatum
Subjecit pedibus, ſtrepitumque Acherontis avari.

Et jam adeptus es *libere cogitantis*, id eſt *Increduli*, famam (*). Ex iis, quæ dixi, facile colligi poteſt, non eſſe, cur tantopere ſibi plaudant *Increduli*, quando vident, multos Chriſtianorum in turpiſſima verſari

(*) Ipſe A. Radicati, Comes de Paſſeran, haud ignobile membrum factionis hujus, recenſitis, Spinozæ, Collini, Tolandi & Woolſtoni ad oppugnandam Religionem, editis libris, oſtendit, (num ſerio, & ex animi ſententia jam non quæro) multos re non ſatis perſpecta & examinata, voluiſſe in *Incredulorum* numerum referri. Audi quomodo, *Hiſt. de la Profeſſ. Sacerdotale* p. 286. de hoc argumento loquatur: Cependant (inquit) nous pouvons juger de la bonté de ces Ouvrages, & ſur tout de celui de Woolſton, par le nombre & la qualité des Proſelytes, qu'ils ont fait, ſavoir: I. Une multitude des jeunes Etudians en Loi & en Medicine. II. Les Officiers & les Soldats les plus debauchés III. Le corp entier des Damoiſeaux & des Petit-Maitres. IV. Un grand nombre de ces Gens qui trouvent l'Irreligion un excellent remede contre les remords de conſcience. V. Une quantite de Demi-Savans qui ont la vanité de ſe diſtinguer par des opinions nouvelles, & de paſſer pour des Eſprit-Forts du premier ordre. VI. Pluſieurs Gentilhomes Campagnards qui affectent d'imiter les beaux Genies de la Capitale du Roiaume & Pluſieurs Bourgeois, qui ſe font un honneur d'etre les ſinges des Gentilhomes. VII. Des Pedants laborieux ſans jugement & par-ci par-la quelques Miniſtres ou Pretres mécontens, a cauſe qu'on ne les a pas avancés, aux dignités de l'Egliſe, ou qu'on ne les a pas pourvû de quelque bon benefice. Toutes ces Gens, dis-je ont reconnu la bonté de la doctrine de nos fameux Athletes & la force de leurs argumens par un pur effet de leur raiſon. Ut magis in hac ſententia confirmeris, lege duos ſequentes libellos. Prioris titulus eſt, Alciphron, ou le petit Philoſophe en ſept Dialogues, contenant une Apologie de la Religion Chretienne contre ceux qu'on nomme Eſprits-Forts Poſterioris Inſcriptio hæc eſt: La Friponnerie Laïque des pretendus Eſprits-Forts d'Angleterre: Ou remarques de Phileleuthere de Leipſick ſur le diſcours de la Liberté de penſer.

verſari rerum divinarum ignorantia, atque Religionis principia nunquam examinaſſe, & ſolerter expendiſſe! Certe ideo non ſequitur, Opiniones, quibus *Incredulitatem* hactenus tuiti ſunt, immotis & mathematicis eſſe ſuperſtructas argumentis. Atque hoc eo magis *Incredulis* in memoriam eſt revocandum, quod neque Chriſtus S. noſter *Soter*, neque diſcipuli ipſius, cœcam & ſtultam Credulitatem commendarint, ſed omnes ad Religionem ab ipſis traditam, examinandam invitaverint, & adhortati fuerint. Nemo, qui unquam ſcripta hæc cum cura, atque attentione evolvit, de hoc noſtro aſſerto dubitaverit. Chriſtus, homines ad admittendam ſuam cœleſtem doctrinam adducturus, ad ipſius doctrinæ præſtantiam, provocat, atque miracula. Iis ut ſine Examine fidem habeant non vult. Ita Joh. V: 31. ait: Ἐαν ἐγω μαρτυρῶ περι ἐμαυτȣ, ἡ μαρτυρια μȣ ȣ̓κ ἐϛιν ἀληθης. Apoſtoli idem fecerunt: Totidem verbis ait Paulus 1. ad Theſſal. V: 21. Παντα, audi παντα δοκιμάζετε, τὸ καλον κατεχετε. 1. Joh. IV: 1. ita hortatur Apoſtolus Chriſtianos: Αγαπητοι, μη παντι πνευματι πιϛευετε, ἀλλα δοκιμαζετε, εἰ εκ τȣ̃ Θεȣ̃ ἐϛιν, ὅτι πολλοι ψευδοπροφηται ἐξεληλυθασιν εἰς τον Κοσμον. at hoc ſine examine fieri non poteſt: laudantur Judæi Beroenſes Act. XVII: 11. quod ſcripturas V. T. ſedulo examinarint, & cum doctrina Apoſtolica contulerint. Taceo alia plura loca, quæ a Theologis noſtris contra Pontificios, Religionis Examen promiſcuum proſcribentes, in medium proferri ſolent. Hortantur inſuper paſſim Apoſtoli quosvis, ut non minus in pietatis, quam veritatis cognitione, magis magisque confirmentur, quod ſine dubio Examen aliquod & ſtudium depoſcit. Ex quo ſimul patet, inepte agere *Incredulos*, quando clamant, Chriſtianos quid *fidei* nomine intellectum velint, ipſosmet ignorare. An non tandem ſatis ſuperque a Viris doctis inter Chriſtianos excuſſum & explanatum eſt, quid ſit *fides* Chriſtianorum? Num perverſa quædam Vulgi interpretatio, *fidei* nomine incertarum opinionum farraginem complectentis, in cauſa eſſe debet, ut dici & ſcribi publice poſſit, Chriſtianos promiſcue neſcire, quam poteſtatem Voci *fidei* tribuant? Mirum eſt homines illos propterea nobis inſultare, cum tamen ipſi centies licet interrogati, quid *Naturæ* omnia ſuſtinentis, aut *Caſus* omnem ordinem mundi efficientis, nomine intelligant, ne quidem explicare, aut definire hactenus potuerint. Quod ſi hic vel ille Doctor publicus de fide vel ingenere, vel de *juſtificante* in ſpecie, obſcurius locutus ſit, num propterea hoc omnibus Chriſtianis in genere eſt tribuendum? Ubi manent æquitatis & ratioci-

tiocinationis leges? ſed non opus eſt, ut prolixiores hic ſimus, conferatur Cap. I. Part. II. tractatus. Joh. *Clerici de l'Incredulité.*

Cum in antecedentibus oſtenderimus, in quam turpi multi homines rerum ſanctiſſimarum verſentur ignorantia, quæret forte quisquam, utrum ergo putemus, dari, ut Theologi & JCti loquuntur, Juris Naturalis principiorum *Ignorantiam* quandam *Invincibilem.* Antequam alterutram in partem quicquam de hac quæſtione pronuntiamus, quædam ad explicationem hujus argumenti ſunt neceſſario præmittenda. Et (1.) quidem dicimus, infinitam videri eſſe, mentium humanarum diverſitatem, cum reſpectu naturæ primigeniæ, quam ab O. M. Numine acceperunt, tum reſpectu culturæ rationis. Quod ad *prius* ſpectat, experientia notum, homines reſpectu facultatis percipiendi, imaginationis & memoriæ infinitis gradibus inter ſe eſſe diſtinctos. Atque hæc mentium diverſitas videtur locum habere, ante omnem inſtitutionem & meditationem. Cum enim Deus infinitam rerum corporearum effinxerit varietatem, adeo ut recentiorum Philoſophorum opinione, nullum corpus detur, quod alteri per omnia ſimile ſit, neſcio cur dicendum tandem eſſet, mentes humanas reſpectu originis ſuæ, per omnia ſimiles eſſe. Videmus certe gemellos, ſub eodem cœlo in lucem editos, iisdem Parentibus prognatos, eodem Cibo & potu altos & enutritos, mirum quantum, ſi ad vires mentis reſpiciamus, inter ſe differre: unde & illa ingenii diverſitas mature in Infantibus ſeſe exerit. Hujus rei ratio, melius noſtra opinione petitur, ex primæva mentis conſtitutione, quam vero ex Corporis ſtructura, ſpirituumque animalium operationibus. Quicquid autem de eo ſit, certum eſt, infinitam eſſe ingenii humani varietatem. (2.) Certum eſt, poſſe omnes homines, multum conferre ad perpoliendas & perficiendas animi facultates. (3.) Contendimus, quod & per ſe omnibus conſtat, ad Principia illa Juris Naturæ & prima capita Religionis Naturalis cognoſcenda opus eſſe aliqua attentione & meditatione. (4.) Quando dicimus, homines hæc principia juris Naturalis cognoſcere poſſe, Theologiæ Naturalis nomine non intelligimus, ſcientiam philoſophicam horum principiorum, definitionibus, axiomatibus & propoſitionibus evidenter inter ſe connexis, conſtantem. Tali cognitione pauciſſimi mortalium ſunt inſtructi, licet de veritate horum principiorum nullatenus dubitent. Sed cognitionis nomine intelligimus perſuaſionem de horum principiorum veritate, licet, qua ratione Originem habeant & inter ſe connexa ſint, accurate oſtendere non poſſint.

Quæritur, utrum detur Religionis naturalis, vel Principiorum Juris Naturalis, ignorantia invincibilis.

Ita v. gr. experientia omnes mortales ſciunt, effectum ponere cauſas, quicquid factum eſt ordine, id requirere cauſam intelligendi vi inſtructam. Has propoſitiones omnes homines, qui ſenſu communi ſunt inſtructi, admittunt; poſſunt igitur easdem ad quæſtiones, de quibus agitur transferre, quod nimirum Mundus habeat cauſam, eamque ſapientiſſimam, potentiſſimam, Optimam. Eandem mundo præeſſe, & quemadmodum inter Triangulum & Cubum eſt diſcrimen intrinſecum, ita etiam tale eſſe inter ſobrietatem & ebrietatem, inter miſericordiam & ſævitiam: obſervantiam denique officiorum reddere homines felices, &c. &c. (5.) Quando aſſerimus, omnes homines hæc generalia principia cognoſcere poſſe, nolumus hoc ita intelligi, ac ſi nullus plane eſſet homo, in quocunque ſtatu poſitus, quin actu hæc principia cognoſcat; dantur enim homines, qui ab ipſa nativitate vel morborum vitio, vel aliis ex cauſis, ratione, quantum conſtat, uti non poſſunt. Sunt inſuper, qui immanitate quadam ita ſunt efferati, ut a beſtiis parum differant. Sed univerſalitatem illam ita intellectam volumus, quod omnes homines, ſenſu communi præditi, adhibito aliquo ingenii conatu & mediocri attentione, ad horum principiorum cognitionem pervenire poſſint. Hiſce in anteceſſum notatis, adſerimus, non dari horum principiorum *Ignorantiam invincibilem.* Ut autem ita ſentiamus, ſequentibus adducimur rationibus. Et (1.) experientia conſtat, homines omnes ſenſu communi præditos, ad cognitionem multarum artium & ſcientiarum pervenire poſſe. Quanquam enim in eo ſit magna humanorum ingeniorum diverſitas, adeo ut quidam maximos faciant progreſſus, alii vero difficulter paulo difficiliora intelligant, certum tamen eſt, omnes, labore & diligentia multum efficere poſſe. At contendimus, cognitionem, ſaltem popularem, Religionis Naturalis principiorum captu & Intellectu non eſſe difficiliorem, hac ipſa artium & diſciplinarum peritia. Inde & gentilium Theologia ineptiſſima licet ſuperſtitione incruſtata, nihilominus tamen generalia illa principia paſſim admiſit. Neque obſtat, quod plebs inter Gentiles ſacrificulorum potius & Poëtarum ſecuta ſit deliramenta, quam Philoſophorum Decreta. Hæc enim objectio duntaxat hoc unum probat, homines nimirum, qui nullam plane habuerunt ingenii curam; qui ineptiſſima quæque ſine examine admiſerunt, de origine autem ſua & rerum omnium per vitam non cogitarunt, ineptas has opiniones credidiſſe. At enim dixeramus antea, opus eſſe, ad principia illa cognoſcenda attentione aliqua; neque adeo probat,

Digitized by Google

probat, Religionem rem eſſe, cujus natura & indoles, adhibita omni diligentia & attentione cognoſci tamen non poſſit. Obſervandum præterea, Gentiles, Theologiæ Naturalis principia & opiniones vulgo de Diis receptas, turpiter commiſcuiſſe; hinc aliquando v. gr. de Jove ita loquuntur magnifice, ut facile pateat, ideas illas ex ſacerdotum & Poëtarum diſciplina non eſſe hauſtas, ſed reliquias duntaxat eſſe cognitionis de DEO, vel per ratiocinationem, vel per Traditionem acceptas. Idem contigit Vulgo Chriſtianorum, Pontificiæ Religioni addictorum. Cultus Dei & ſanctorum paſſim turpiter miſcetur. Nemo tamen inde tuto colligat, plebem Romanenſium ſacra ſequentem, omnia plane Religionis Naturalis & Revelatæ decreta tollere. (2.) Cum ex ipſa hominis Creatione, facultatibus item ipſi a DEO datis, rationibusque aliis conſtet, homines ad colendum Numen & ſui legitimam conſervationem factos eſſe, ſequeretur, Deum homines pleroſque ad impoſſibile obligare, niſi adhibita aliqua diligentia & attentione principia illa cognoſci poſſent. Quod quam impium ſit de Deo cogitare, nemo non videt. De *Caligula* teſtatur *Suetonius* c. 41. vitæ hujus Imperatoris, eum tabulas legum tam minutis characteribus ſcribi juſſiſſe easque tam alte ſuſpendiſſe, ut legi non potuerint, nec minus tamen transgreſſores pœnis ſubjeciſſe. Quæ nonniſi a crudeli Tyranno fieri potuerunt. Quid igitur magis eſſet Bonitate Dei indignum, quam mentes creare & in exiguum hoc corpuſculum immittere, eas nobiliſſimis facultatibus inſtruere, ad cultum Numini præſtandum eas obligare, ſimul tamen ita eas fingere, ut viribus ad intelligendas leges præſcriptas prorſus deſtituantur, aut potentiam equidem aliquam ratiocinandi iis concedere, ſed officia ſimul talia præſcribere, quæ ne a milleſimo quidem adhibita etiam omni diligentia & labore cognoſci poſſent? (3.) *Paulus Apoſtolus* ad Rom. Cap. I. & II. non ſolum adſerit, id quod de Deo naturaliter cognoſci poteſt, manifeſtum fuiſſe gentilibus: Sed & legem naturalem ſcriptam eſſe in cordibus eorum; quæ duo teſtimonia, licet Interpretes non per omnia eodem ſenſu intellecta velint, omnes tamen in eo conſentiunt, eam eſſe legum illarum naturam, ut adhibita qualicunque diligentia probe intelligi poſſint. Vel quomodo alias Gentiles cognitionem Numinis turpiter negligentes, poſſent dici ἀναπολόγητοι? quo fundamento Apoſtolus idem adſerere poſſet, Deum gentiles legem ſcilicet revelatam non habentes, ſecundum legem tamen naturalem judicaturum eſſe? Cur Deus adeo ira exarſiſſet, ut Apoſtolus ait contra Gentiles, ſi ſci-

viſſet neminem eorum adhibita qualicunque etiam cura & ſolicitudine ad illorum principiorum & officiorum cognitionem unquam pervenire potuiſſe? Neque Theſin hanc ſubvertunt teſtimonia Itinerariorum ſcriptorum, ad quæ *Lokius*, *Baylius* aliique provocant, probaturi, dari gentes, ita immanitate efferatas, ut nullum habeant ſenſum Numinis, ſaltem nullis manifeſtis indiciis, ac ſi cognitione quadam principiorum Religionis & legum Naturalium eſſent inſtructi, prodant. *Primo* enim teſtimonia teſtimoniis illis contraria opponi poſſunt, quod a doctiſſimis Viris, *Fabricio* (*), la Croze (**), Fenelonio (***), *Grapio* (****) & aliis factum. *Secundo*, pauciſſimi linguas Barbararum Gentium rite intelligunt; hinc poſt tot labores & meditationes v gr. nondum conveniunt Eruditi, utrum *Sinenſes* nomine TIEN & THANG-TI cœlum ipſum, an Dominum cœli intellexerint. *Tertio* non tam diu plerique inter homines illos converſati ſunt, ut conſuetudines & opiniones eorum exacte habere potuerint perſpectas. Hinc ſæpe factum, ut quos omni prius Numinis cognitione deſtitutos exiſtimaverant, re melius introſpecta, & moribus linguisque rectius intellectis, ſeſe deceptos fuiſſe, Viri docti ipſo opere deprehenderint. (*****) Quic-

(*) In Apologia Generis Humani contra calumniam Atheiſmi, quæ inſerta eſt operibus ejus junctim Tiguri editis.

(**) Dans les Entretiens ſur divers ſujets d'Hiſtoire &c. pag. 254.

(***) In præfatione libello de demonſtratione Exiſtentiæ Dei præmiſſa.

(****) In Theologia recens Controverſa.

(*****) Exemplo *Hottentottorum* hoc contra *Baylium* oſtendit Reverendus *Reinbekius* in ſeiner *Betrachtung über die Augſpurgiſche Confeſſion. I. Betrachtung.* S. XXX. p. 31. not. verba ita ſonant: Bayle in ſeiner Continuation de Penſées ſur les Cometes berufet ſich S. 104 p 489. edit 8. und am Ende der 145. S. auf Dappers Beſchreibung von Africa, daſs derſelbe verſichere, man bemerke unter den Hottentotten gar nicht, daſs ſie einige Gottheit verehreten, ob ſie gleich ein höchſtes Weſen erkenneten. Allein die neueſten Nachrichten, die man von dieſem Volke hat, bezeugen das Gegentheil. Zwar hat einer von den neueſten Scribenten, M. *PETER KOLBE*, der ſelbſt auf zehen Jahr ſich auf dem Vorgebürge der guten Hoffnung aufgehalten hat, in einem ſeiner erſten Briefe, die er heraus geſchrieben, berichtet, daſs die Hottentoten das Weſen Gottes, ſeine Allmacht, Allwiſſenheit, und alles, was man von Gott mit Recht ſagen konte, gänzlich nicht erkenneten, auch nichts von den Grund-Regeln der natürlichen Erkantnus Gottes wüſsten. Allein hernach, da er mit dieſem Volk naher bekant zu werden Gelegenheit gefunden, hat er ſeine vorige Meinung zu ändern ſich genothiget geſehen, wie er in dem zweyten Theil ſeiner vollſtandigen Beſchreibung des Africaniſchen Vorgebürges der guten Hoffnung, und zwar in dem fünften Brief weitläuftig an den Tag leget. Eben ſo berichtet auch der Probſt

Quicquid autem ſit de Gentibus illis Barbaris, hujus Quæſtionis ſolutio parum adjuvat *Incredulos.* Ipſi enim in florentiſſimis Europæ degunt Regionibus, in quibus ſcientiæ & artes excoluntur. Et licet nobilis Europæ pars Religionem caſtam & puram, turpi ſuperſtitione commaculaverit, nihilominus tamen hæc principia generalia paſſim inter omnes admittuntur. Probandum igitur eſſet *Incredulis*, aut principia illa generalia Religionis Naturalis eſſe propoſitiones mere contradictorias, aut ita falſas, ut quam primum intelliguntur, earum vanitas illico compareat. *Prius* nemo ſanæ mentis, quod ſciam unquam adſeruit: *Poſterius* autem ſi tueantur *Increduli* noſtri, inepte ſibi concedi poſtulant, quod negamus: Et ſi (uti ſupra diximus) principia illa adeo levi nituntur tibicine, ſi a quovis mediocris ingenii homine convelli poſſunt, cur ingenium omne & aciem, quam habent, impendunt, ad ſtramineas illas ſcilicet, ſi Diis placet, propoſitiones ſubvertendas? & ubi tandem gentium ſunt illa argumenta φοςτικα, quibus acuti homines religionem omnem falſi conficerunt? Sane ſi graviora iis, quæ a *Spinoza*, *Collino* & *Tolando*, *Incredulorum Hyperaſpiſtis* in medium prolata ſunt, non adducuntur, cauſa non eſt, cur Eruditi objectiones *Incredulorum* in poſterum admodum pertimeſcant. (*)

Probſt *ZIEGENBALG*, einer von den erſten Däniſchen Miſſionariis auf der Küſte Coromandel, daſs er, als er bey ſeiner Anländung auf den vorgedachten Gebürgen einen Hottentotten gefraget, ob ſie denn auch wüſsten und glaubten, daſs ein Gott wäre, er die Antwort erhalten habe: „ Herr wer will denn nicht „ glauben, daſs ein Gott ſey. Wers nicht glaubt, der kan über ſich und un- „ ter ſich ſehen, ſo wird er ja wohl befinden, daſs ein Gott ſey. „ Conferatur inſuper Lib. VI. Hiſtoriæ Chriſtianiſmi Indorum, ſcriptæ ab Eruditiſſimo la Croze.

(*) Ex iis, quæ hoc loco dicta a me ſunt, nemo colligere debet, ac ſi argumentum, ab univerſali Gentium conſenſu petitum, ad demonſtrandam Numinis exiſtentiam pro demonſtrativo habeam. Semper enim putavi, & adhuc exiſtimo, ſi vel maxime hiſtoricis argumentis, conſenſus ille omnium populorum, quod tamen præſtitu vel plane impoſſibile, vel ſaltem difficillimum eſt, probari poſſet, nihil aliud ex eo patere, quam hoc: Nimirum perſuaſionem de exiſtentia Numinis eſſe captu facilem, & adhibita mediocri attentione adquiri poſſe; aliunde igitur probanda eſt certitudo hujus veritatis, quum dentur etiam opiniones erroneæ, quæ a plerisque mortalibus pro veris habentur. Conferenda cum iis, quæ de hoc argumento dixi, erudita diſſertatio Celeb. & conjunctiſſimi Collegæ J. Breitingeri de vi argumenti, quod a conſenſu Multitudinis duci ſolet, edita Tiguri 1748.

ʼΕΠΙΜΕΤΡΟΝ.

THESIUM THEOLOGICARUM ET PHILOSOPHICARUM. (*)

I. Reſurrectio Chriſti a mortuis veritatem Religionis Chriſtianæ evidentiſſime probat.

II. J. Chriſtum ſeſe victimam piacularem pro peccatis noſtris obtuliſſe, conſtantiſſima S. Literarum doctrina eſt.

III. Si quis dubitet ſitne regenitus nec ne, tutiſſimum eſt, ut ſe nondum regenitum eſſe credat.

IV. Æquitatem præcepti Apoſtolici: quod nimirum quicquid non ex fide oritur peccatum ſit, Ethnici agnoverunt, qui teſte Cicerone *Lib. I. de Off. nil faciendum præceperunt, de quo dubites, æquum ſit an iniquum.*

V. Cum Deus, qui Revelationis Auctor eſt, ſit etiam Auctor rationis, fieri nequit, ut Revelatio quicquam doceat, quod manifeſtiſſimis rationis principiis contrarium ſit.

VI. Conſequentiæ legitimæ ex claris locis Scripturæ deductæ reſpectu noſtri ſunt certius Dei verbum, quam ſenſus immediati locorum difficilium & ambiguorum.

VII Eccleſiam Romanam fallibilem eſſe hoc unum ſatis docet, quod craſſiſſimam contradictionem pro fidei dogmate longe graviſſimo habeat.

VIII. Nullum eſt Syſtema Theologiæ vel Philoſophiæ, quod omnibus difficultatibus circa originem mali moralis & Phyſici occurrentibus ex aſſe ſatisfaciat.

IX. Cognitio linguarum orientalium, Veterum hiſtoriarum, conſuetudinum, rituum, opinionum, non tanta hodie comparari poteſt, quæ ſufficiat omnibus ſcripturæ locis intelligendis, omnibus difficultatibus & dubiis ſolvendis, omnibusque apparentibus contradictionibus conciliandis.

X. Quid ad ſalutem conſequendam neceſſario credendum ſit, quisve error a ſalute excludat, is ſolus decernere poteſt, qui eſt ſalutis & Exitii Dominus.

XI. Fal-

(*) Theſibus Theologicis juſſu venerandorum Præſidum quædam philoſophicæ erant adjiciendæ, quia Cl. Philoſophiæ Profeſſor gravi morbo implicitus officio ſuo hac in parte ſatisfacere non potuit.

Digitized by Google

XI. *Falſiſſimum eſt, quod contendunt Athei, nimirum propoſitionem hanc;* mundus ex nihilo factus eſt, *contradictionem involvere.*

XII. *Graviſſimum argumentum pro immortalitate mentium humanarum, quod ratio ſuppeditat, petendum eſt ex virtutibus Dei moralibus.*

XIII. *Definitio Dei, quam exhibet* Illuſtris Wolfius, *quod nimirum ſit Ens in quo reperiatur ſufficiens ratio exiſtentiæ omnium rerum, innocentiſſima eſt, & a Spinozæ deliramentis toto cœlo diverſa.*

XIV. *Neutrum argumentorum Carteſii pro exiſtentia Dei, ab idea Dei petitorum contra Atheos afferendum. Non* prius, *quia merum eſt Sophiſma: Non* poſterius *quia innumeris exceptionibus eſt obnoxium.*

XV. *Non ita extollenda eſt libertas hominis, ut inde gratia Dei obſcuretur, neque ita deprimenda eſt libertas hominis, ut inde judicii divini æquitas labefactetur.*

XVI. *Libertas, id eſt vis pro idearum, ſenſationum & affectuum diverſitate judicandi & agendi, menti eſſentialis eſt, neque adeo ei eripi poteſt.*

XVII. *Officia Juris Naturalis non ideo juſta ſunt, quia Deus ita voluit; ſed ideo Deus illa vult, quia juſta ſunt.*

XVIII. *Cum neque mentis neque corporis adæquatam habeamus cognitionem, ſequitur nullum ſyſtema, explicandi nempe unionem, quæ inter corpus & mentem intercedit, confici poſſe, quod demonſtrativis nitatur principiis.*

XIX. *Licet omnes hypotheſes de commercio corporis & mentis, variis difficultatibus obnoxiæ ſint, nobis tamen videtur* Syſtema cauſarum occaſionalium *omnium maxime periculoſum & Religioni inimicum eſſe.*

XX. *Sententia eorum, qui ſtatuunt, bruta Animantia meras eſſe machinas nullis certis rationibus eſt ſuperſtructa; rationi contra & experientiæ conſentaneum eſt dicere, Deum ſingulis animantibus, vim quandam ſentiendi & intelligendi, gradibus perfectionis diſtinctam, conceſſiſſe, ſed eum duntaxat in finem, ut quæ ad vitam animalem ſuſtentandam facere poſſunt, cognoſcant.*

Digitized by Google

MEDITATIONIS
DE
CAUSIS MAGIS MAGISQUE INVALESCENTIS
INCREDULITATIS,
ET
MEDELA HUIC MALO ADHIBENDA.
PARS II.

Sect. I.

Tranſitus fit ad ſequentes Incredulitatis cauſas enarrandas.

ACcedimus jam quidem ad alias cauſas, quæ mentes hominum in vitium *Incredulitatis* conjicere poſſunt. Atque hic ante omnia, ſi naturalem dicendi ordinem ſequi vellemus, de falſis & ineptis opinionibus, quibus paſſim homines imbuti ſunt, quæque cum ſanctiſſimis Religionis capitibus pugnant, verba eſſent facienda. Triſti enim conſtat eheu! experientia, multas falſas, futiles, imo peſtilentes & Numinis Majeſtate indignas opiniones inter homines eſſe receptas, altiſſimeque animis, plebis præſertim, infixas. Hæ nonſolum obſtant, quo minus pura caſtaque Religio, cultusque Numinis λογικος radices in animis agere poſſint; ſed & alios ut abjecte de Religione ſentiant, inducunt, efficiuntque, ut Increduli opinionibus ſemel arreptis veluti ſaxo adhæreant. Ea autem eſt anticipatarum opinionum natura, ut haud facile animis eximantur: quo altiores radices egerunt in mente eo difficilius evelluntur. Haud male opiniones ejusmodi paſſim receptas *Idola Generis humani* appellavit Illuſtris *Verulamius.* Quemadmodum enim homo tetra ſuperſtitione captus & inani Deorum vel Sanctorum metu conſtrictus, nonſolum magnifice & reverenter de iis ſentit, fabellas omnes de iis traditas admittit, nihil niſi conſultis prius tam

tam caris Protectoribus tentat & agit, ſed & male cupit omnibus quicunque meritis, Potentiæ & Majeſtati eorum detrahere videntur; ita ſolent ſimiliter homines ineptis opinionibus imbuti, atque deluſi, ſententias a pueritia de Religione acceptas magni facere, eas tanquam axiomata nullis exceptionibus obnoxia deoſculari, ratiocinationes denique ſuas & actiones ad eas tanquam ad lydium aliquem lapidem exigere. Quod ſi vero animum ad contemplandas haſce opiniones convertamus, conſtabit, eas non tam cum mente ipſa naſci, aut ex natura ejus atque indole erui, ſed potius pravæ Inſtitutioni, Educationi, Lectioni, aut exemplis aliorum deberi, atque adeo potius ad *cauſas externas*, quæ mentem ad *Incredulitatem* invitare poſſunt, quam vero ad *internas*, quæ ex fundo ut ita dicam cordis enaſcuntur, eſſe referendas. Neceſſe igitur eſt, ut antequam de opinionibus Religioni inimicis, quæ aliunde ortum trahunt, agamus, prius de cauſis *internis* animum a caſta Religione abducentibus, ſimus ſolliciti.

II. Atque hic quidem, ſi naturam atque conſtitutionem mentis humanæ rite contemplemur, nobis ante omnia occurrunt parvæ hominum inclinationes & adfectiones, quas *Affectus* vocare ſolent Philoſophi. De Affectibus hiſce in ſe ſpectatis, eorum origine, natura & viribus, multis non agemus, quandoquidem hæc a Philoſophis & diſciplinarum moralium cultoribus prolixe ſatis tractantur, atque ab inſtituto noſtro ſunt aliena. Pauca duntaxat, quæ ad ſcopum noſtrum facere videntur, de iis monebimus. Per affectus, (ut tribus verbis mentem noſtram de eorum natura pandamus) intelligimus vitioſas animi inclinationes & vehementiores commotiones, quibus, neglectis rationis legibus, ſpretiſque divinis & humanis præceptionibus, ea duntaxat homines meditantur, moliuntur, omnibuſque votis expetunt, quæ ipſis grata, jucunda atque accepta ſunt. Inclinationes animorum in ſe ſpectatæ malæ non ſunt, imo potius illæ a ſummo rerum omnium Moderatore ſapienter mentibus ſunt inditæ & ad exercendas omnis generis virtutes prorſus neceſſariæ. Male autem fiunt non ſolum quando vehementiores ſunt mentiſque & corporis viribus nocent; ſed & tum potiſſimum, ubi rectæ rationis Decretis, voluntatiſque divinæ normæ non ſubjiuntur. Ratio ab Optimo Numine nobis eum in finem eſt data, ut Rectricis ad inſtar imperium in noſtras inclinationes animique affectiones teneat; rationis vero & Revelationis præcepta, normæ ſunt, ſecundum quas actiones noſtras inſtituere tenemur. Hæc ubi negliguntur belluinam potius quam humanam vitam

Vitioſæ animorum inclinationes & adfectiones præcipuæ cauſæ ſunt creſcentis indies Incredulitatis.

vivunt homines. Sed hæc notiora ſunt, quam ut prolixâ explicatione opus ſit. Conſtat autem, quod nemo ignorat, pleroſque mortales ſiniſtris opinionibus captos, praviſque animi affectionibus compulſos, non tam ad veri rectique normam, ſaluberrimorumque præceptorum regulas, quam vero ad prava animi deſideria judicia ſua & actiones exigere. Ea autem affectuum horum eſt natura, ut quo altiores in animis egerunt radices, eo magis etiam homines iis obtemperent, cæteraſque facultates in conſenſum rapiant, imo vinclis quaſi conſtringant. Intellectus, qui lux eſt mentis, obtenebratur, ſeu ut clarius loquar, voluntatis & affectuum vehementia fit, ut homines res ita concipere, itaque de iis judicare velint, uti id menti pravis opinionibus captæ & rerum illicitarum amore ineſcatæ, placet. Hinc paſſim, ubi de rebus moralibus agitur, perverſiſſime audias differentes viros cætera non indoctos & variis diſciplinis probe excultos, at pravis ſtudiis captos: adeo, ut in eundem hominem tam diverſam judicandi & ſentiendi rationem cadere poſſe, ſæpe vix tibi perſuadeas. Quemadmodum autem vehementiores illi impetus, omnibus mentis facultatibus damnum adferunt, ſic luci intellectus, qui oculus eſt mentis, quammaxime officiunt. Recte *Boëthius:*

Nubila mens eſt
Vinctaque frænis
Hæc ubi regnant,

Hinc S. noſter Soter Matth. VI: 32. ait: Ἐαν δε ὁ ὀφθαλμος σου πονηρος ᾖ, ὁλον το σωμα σου σκοτεινον ἐσται, ει ουν το Φως το ἐν σοι σκοτος ἐστι, το σκοτος ποσον? cum hiſce Soteris monitis conveniunt ea, quæ ab *Hierocle* in Commentario ad aurea Carmina *Pythagoræ* paſſim allata ſunt; Ita ſtatim poſt initium pag. 4. Edit. *Curterii* ait: ὥσπερ γαρ ὀφθαλμω λημωντι, καὶ οὐ κεκαθαρμενω τα σφοδρα φωτεινα ἠδειν οὐχ οἱοντε: οὕτως καὶ ψυχη μη ἀρετην κεκτημενη το της ἀληθειας ἐνοπτρισασθαι καλλος. (*) i.e. *Ut enim lippitudine laborante oculo, nec purgato, quæ valde lucida ſunt, videri non poſſunt: Ita nec animo virtute carenti cernitur veritatis pulchritudo.* Et pag. 282. ἐπει οὐν το δειξαι τινι ὁτιουν δυο προσωπων ἐνεργειας εἰς αὐτο δραμουσας ἐμφαινει (πως γαρ ἀν δειξας τυφλω καὶ μυριακις προσφερῃς, ὁ βουλη δειξαι; ἠ πως ἀν τω ὁρωντι δειξαις μηδεν προσαγων;) ἀμφοτερα οὐν παρειναι

(*) Poſt vocem καλλος, in Codice Mſcto optimæ notæ, Dacierio ab Illuſtri Renaudotio communicato, adjicitur, quod & ſenſus poſtulare videtur, ἀμηχανον. Vide notas Dacierii pag. 245. ſq.

παρειναι δει; τό τε παρα του δεικνυντος προσαγομενον ἀγαθον καὶ παρα του ᾧ δεικνυται διορατικον ὀμμα, ἱνα ἐκειθεν μεν το ὁρατον, ἐντευθεν δε ἡ ὁρασις συνδραμη προς την της δειξεως συμπληρωσιν. i. e. *Quoniam vero ad quamcunque rem alicui oſtendendam duarum perſonarum actiones in unum conſtat debere concurrere* (qui enim *cæco quod cupis oſtendas, etiam ſi millies proferas? aut qui videnti demonſtres, quod non proferas*) *utrumque certe adeſſe convenit, & bonum quod ab eo proponitur, qui oſtendit, & ejus videndi capacem oculum, cui res ipſa oſtenditur; ut hinc quod in videndi ſenſum cadit, inde autem viſio ipſa ad oſtenſionis effectum concurrant.* Affectus autem hoſce in cauſa eſſe, quo minus homines de rebus graviſſimis & ad Religionem potiſſimum ſpectantibus, recte judicent, deprehendent omnes, qui pauliſper ad naturam *Veritatis* attendunt; cum enim in inquirenda veritate ratio duntaxat habenda ſit nexus propoſitionum, ex quibus erroris vel veritatis oritur cognitio, homines vero impotentibus adfectibus abrepti, ad ea duntaxat, quæ grata atque accepta ſunt reſpiciant, mirum non eſt, eos lubentiſſime adquieſcere in iis concluſionibus & opinionibus, quæ amice cum pravis animi deſideriis conſpirant. Hac autem peſte ſi ſemel eſt afflata mens, nihil tam ineptum & ridiculum, nihil tam monſtroſum atque deteſtabile eſt, quod homines illi non adſenſu ſuo comprobent, atque tueantur. Habet autem hoc, uti dixi, maxime locum in rebus ad Religionem & ad officia pietatis facientibus. Veræ, id eſt Chriſtianæ Religionis ſcopus potiſſimus non is eſt, ut nos acutiores, doctiores aut eloquentiores, ſed ut nos meliores, vel ut cum *Apoſtolo Paulo II. ad Timoth. III: 17.* loquar, ut nos προς παν ἐργον ἀγαθον reddat ἐξηρτισμενους. Hæc, ut idem *Apoſtolus ad Rom. XII: 2.* divine monet, nos vult μεταμορφουσθαι τῃ ἀνακαινωσει του νοος. *Facere, divina hæc Philoſophia*, ut verbis *Eraſmi* utar, *docet; non dicere. Hæc in affectibus potius piis ſita quam in Syllogiſmis; Hæc vita magis quam diſputatio, afflatus potius quam Eruditio, transformatio denique magis quam ratio.* Hæc qui perpendit, facile ſentiet, homines pravis adfectibus captos & vitiis deditos, de rebus adeo ſanctis & divinis recte & ſincere judicare non poſſe. Aliud plane eſt judicare de rebus hiſtoricis, criticis, aut de quæſtionibus philoſophicis, ad mores formandos nihil aut parum facientibus: aliud vero expendere dogmata, quæ natura ſua ita comparata ſunt, ut per evidentiſſimas conſequentiæ leges mentes ad pie vivendum, cunctiſque pravis deſideriis valedicendum, & quidem ſub æterni exitii pœna, obſtringant. Fieri enim aliter non poteſt, quam

ut tales homines auditis tam ingratis præceptionibus indignentur, easque aut aliter plane interpretandas eſſe velint, aut prorſus attentione dignas eſſe negent. Ne forte fruſtra quidam hæc a me dici clament, confirmationis loco adducam duorum *Theologorum* eruditione, pietate & ingenio eminentiſſimorum, S. nempe *Werenfelſii*, & J. F. *Oſterwaldii* in eodem argumento occupatorum, verba: Prior in examine quæſtionis: *Cur Incitamenta Scripturæ ſæpe inefficacia* pag. 149. Edit. prioris ita loquitur: *Homines mundo immerſi perdunt omnem guſtum bonorum Spiritualium: plane ut tandem non magis apti ſint ad ea cognoſcenda & ſentienda, quam Epicuri de grege porcus, qui in ventre ſaginando ætatem conſumit, concipere valet, cujus generis ſit illa voluptas, quam Philoſophus capit ex contemplatione veritatis. Certum enim eſt, plerosque avaros, ambitioſos, voluptatibus deditos, guſtum ita depravatum habere, ut illis nil ſapiat niſi aurum ſuum & argentum: Iſtis nihil, niſi cum ſentiunt, ſe turma eximi, digitoque monſtrari: hi denique nullam voluptatis ideam animo concipere poſſunt, niſi quæ craſſa ſenſuum organa ferit. Propone his bona alterius generis, quantumlibet excellentia, perinde eſt, ac ſi cæco formæ pulchritudinem commendares, ac ſurdo laudares Muſicæ dulcedinem.* Poſterior vero in utiliſſimo & bonæ frugis pleniſſimo libello, cui titulus: *Source de la corruption* &c. pag. 249. ſecundum verſionem latinam ipſius Cl. *Werenfelſii*, ita mentem ſuam explicat: *Fieri nequit ut ab eo, qui cor mundo addixit, Religio & virtus ametur. Nemo ait Chriſtus* (*Matth. VI: 24.*) *duobus Dominis ſervire poteſt, & Johannes* (*1. Joh. II: 15.*) *negat in eo eſſe amorem Dei, qui mundum amat. Usque adeo ſpiritualia à corporalibus diſtant, ut ad hæc inepti fiant, quotquot illis valde occupantur. Nempe terrenis illis curis homines paulatim ita carnales redduntur, atque ita ſi dicere licet pinguefiunt & obbruteſcunt, ut brutorum inſtar nihil niſi quod ſenſus afficit, percipiant. Quid? quod ita paulatim ignorantia & deſidia alitur animus, omnesque eius propenſiones terræ affigantur. Vileſcunt, ubi res eo rediit, bona ſpiritualia, atque homo ad illa pro merito æſtimanda, ſinceroque ſtudio quærenda, inhabilis redditur. Et quis quæſo credet, illos, qui nihil aliud cogitant, quam quo pacto opes corradant, potentium gratiam aucupentur, ad dignitates & honores graſſentur; quis inquam credet, hos aliqua ſalutis cura tangi poſſe? Nemo non videt, curas tam diverſas ſimul conſiſtere non poſſe.* Ita pius & eximius ille Theologus.

III. Inter

III. Inter omnes autem affectus Religioni inimicos, quique homines facile in Vitium *Incredulitatis* præcipites dare poſſunt, merito referas *Ambitionem*. Qui hoc vitio laborant, nonſolum magnifice de ſe, ſuisque virtutibus ſentiunt; ſed & incredibili laudis & honoris deſiderio flagrant. Studium harum rerum eos impellit, ut ſollicite circumſpiciant, qua ratione ingenii & eruditionis famam conſequantur. In hoc vitium non tam incidere ſolent homines indocti, hebetes, nullisque exculti diſciplinis, quam vero vel ſemidocti, vel ingenio etiam præſtantiore ornati. Plerique ex hoc numero, literas non tam excolunt, ut ſapientiores & meliores evadant, quam vero ut famam hominum eruditorum, atque acutorum qualitercunque adquirant. Hinc in eo toti ſunt, ut mentem variarum rerum abſtruſarum præſertim cognitione imbuere, de omnibus diſſerere, contra quosvis diſputare, immota convellere, novas, generi licet humano nihil profuturas ſententias & opiniones excogitare, atque ita per ora virorum celebrium volitare poſſint. Quicquid igitur aliquid conferre poteſt ad laudem illam conſequendam, avidiſſime arripiunt. Non eſt animus hic oſtendere, quam turpiter ſe ſe multi ex his, quos inanis illa gloria & eruditionis fama vexat, deridendos ſæpe dederint. Hoc enim nos ab Inſtituto noſtro longius abduceret. Probandum duntaxat nobis eſt, ***Ambitione***, laudisque immenſa cupiditate flagrantes, ſæpe ad *Incredulitatem* rapi. Nimirum norunt hi homines, ea, quæ ad Religionem cultumque Numinis ſpectant, a plerisque mortalibus pro rebus ſanctiſſimis, maximique momenti haberi; haud ignorant inſuper, multos dari Religionis Articulos, qui ab omnibus aut ſaltem plerisque, iisque doctiſſimis etiam & acuti ingenii viris tanquam certiſſimæ & evidentiſſimæ veritates admittantur. Igitur putant è re ſua eſſe, ut ea, quæ maxime certa, gravia & immota eſſe videntur, convellant, utque contra novas & paradoxas de Religione in medium proferant ſententias, eruditiſſimorum Virorum argumenta, quibus Religionem hactenus ſtrenue defenderunt, ſi fieri poſſit concutiant, ita enim quosvis, auditis tam raris & inauditis propoſitionibus & objectionibus, in maximum ſtuporem iri raptum, tantumque ingenii acumen, & rara mentis dona admiraturos & publicis laudibus in cœlum elaturos. Hoc ſtudio incenſi nonſolum in colloquiis & ſcriptis portentoſiſſimas opiniones tuentur, graviſſimaque Religionis capita rident & explodunt, ſed & omnem curam atque ſollicitudinem adhibent, ut rara hæc

Ambitio inprimis religioni eſt noxia.

Ευρηματα Erudito orbi innoteſcant. Hoc ſi ſunt conſecuti, vehementer ſibi plaudunt atque cum *Lucretio* (*) identidem exclamant:

> *Nil dulcius eſt bene quam munita tenere*
> *Edita doctrina ſapientum templa ſerena*
> *Diſpicere unde queas alios paſſimque videre*
> *Errare, atque viam palantes quærere vitæ.*

Infra manifeſtiſſimorum exemplorum inductione probabimus, quantopere tetra illa lues, *Ambitionem* puto, optima corruperit ingenia. Heic duo tantum Exempla adduxiſſe juvat. Prius eſt J. *Tolandi*, famoſi illius Athei, vel Deiſtæ. Quisquis hominis illius non contemnendo ingenio inſtructi vitam, mores, editosque ingenii fœtus perpendit, facile deprehendet, *Ambitionem* omnes ipſius venas pervaſiſſe. Ineptiſſimas enim opiniones cum fortunæ & exiſtimationis detrimento ad finem usque vitæ defendit. Cum Juvenis adhuc Lugd. Batavorum Literis

(*) Ipſe *Epicurus* quem tantis extollit laudibus *Lucretius*, vaniſſimo, ſi Plutarcho credimus, gloriæ ſtudio captus fuit. Hinc in libello cui titulus: *Ne ſuaviter quidem vivi poſſe ſecundum Epicurum*, ita loquitur: Καὶ μην ἀπο δοξης γινεσθαι τινας Επικυρος ὁμολογει. Τι δε ὐκ ἐμελλει, αὐτος ὑτος σπαργων περιμανως, καὶ σφαδαζων προς δοξαν, ὡς τε μη μονον ἀπολεγεσθαι τυς καθηγητας μη δε Δημοκρατει τω τα Δογματα ῥημασιν αὐτοις ὑφαιρυμενω Ζυγομαχειν περι συλλαβων καὶ κεραιων, σοφον δε μηδενα φαναι, πλην αὐτω γεγονεναι καὶ των Μαθητων, ἀλλα γραφειν ὡς κωλοτης μεν αὐτον φυσιολογυντα προσκυνησειεν γονατων ἁψαμενος, Νεοκλης ὁ ἀδελφος ἐυθυς ἐκ παιδων ἀποφαινοιτο μηδενα σοφωτερον Επικυρυ γεγονεναι; ἐιτα ὐχ ὡσπερ καλλικρατιδης ἐλεγε τον κονωνα μοιχευειν την Θαλατταν, ὑτως ἀν τις ἐιποι τον Επικυρον ἀισχρως καὶ κρυφα πειρας καὶ παραβιαζεσθαι την δοξαν ὐ τυγχανοντα φανερως, ἀλλα ἐρωντα καὶ κατατεινομενον. ὡσπερ γαρ ὑπο λιμυ τα σωματα τροφης μη παρυσης ἀναγκαζεται παρα φυσιν ὑφ αὑτων τρεφεσθαι, τοιυτον ἡ φιλοδοξια ποιει κακον ἐν ταις ψυχαις, ὁταν ἐπαινυ πεινωντες παρ ἑτερων μη τυγχανωσιν, αὑτυς ἐπαινειν. i. e. *Porro a gloria etiam proficiſci quasdam voluptates Epicurus fatetur, Qui vero hoc non faceret? Ita inſano flagrans gloriæ ſtudio, ut non modo negaret, ullis ſe uſum præceptoribus, & cum Democrate decreta ejus totidem verbis ſuffurato altercaretur de ſyllabis & apicibus, nullumque diceret extitiſſe ſapientem, extra ſe & ſuos diſcipulos; ſed ſcriberet etiam ſibi, cum explicaret naturam rerum ad genua accidiſſe ſuppliciterque ea tetigiſſe Coloten: Neoclem autem fratrem ſtatim a puero pronuntiaviſſe, neminem Epicuro ſapientiorem unquam fuiſſe; matrem quoque ſuam in ſe tot tantasque habuiſſe atomos, quarum congreſſu ſapiens ederetur. Non igitur ſicut Callicratidas ajebat, Cononem mare adulterare, ita jure aliquis dixerit, Epicurum turpiter ac furtim captare gloriam vique in eam ſeſe ingerere, cum palam ea non patiatur, ſed amet tantum ac totis viribus affectet? Sicut enim præ fame corpora cibo deſtituta coguntur contra naturam ex ſe ipſis alimentum petere; ita ambitio hoc mali in animis ingenerat, ut laudum avidi, quando ab aliis ea non conferuntur, ipſi ſeſe laudent.*

Literis operam daret, atque inprimis duce Cl. viro *Spanhemio* Antiquitati Eccleſiaſticæ operam navaret, neque male in Literis proficeret, jactaverat, ſe quam primum in Angliam eſſet venturus, novæ ſectæ caput futurum. Certe hoc morbo & quidem graviter laborare Tolandum mature deprehenderunt *Lokius*, *Clericus*, *Molyneſius*, Viri eruditiſſimi & ingeniorum exploratores ſolertiſſimi. Vide pluribus hæc ediſſerentem Celeb. *Moshemium in Commentatione de vita, fatis & Scriptis Tolandi pag. 23. ſeq.* Poſterius Exemplum ſuppeditat *Anonymus* quidam, qui, data ad Cl. *Clericum* epiſtola, *Bibliothecæ Antiquæ & modernæ* inſerta, contendit, *quinto* demum *ſeculo*, fabulam ſcilicet illam de Chriſto, ejusque ut & de Apoſtolorum Scriptis ortam fuiſſe; veniſſe nempe cum magna fuiſſet hoc Seculo Gentium migratio, ex remotiſſimis ſeptentrionis Regionibus, neſcio quos fraudulentos Impoſtores, qui Novum Teſtamentum, omniaque illa antiqua, uti putamus nos cæteri homunciones, Chriſtianæ Religionis monumenta effinxerint. Hunc autem hominem cum Cl. *Clericus* meliora edocere vellet, juberetque in ſe ipſum deſcendere & *ἄθες πάθων* diſpicere, utrum non turpi ambitione ad tam portentoſam & ſtolidam opinionem defendendam inductus eſſet, eumque in finem libellum ſuum de *Incredulitatis cauſis* legendum commendaret; reſpondit ille, ſe poſt diligentem libri hujus lectionem & excuſſos omnes mentis ſuæ angulos, nil deprehendiſſe, quod animum ad mutandum ſententiam ſuam inducere poſſet, nedum ut ſuperbia, ambitione, aut aliquo quodam turpi affectu ſeſe abreptum fuiſſe fateri poſſet. Et quis tamen non videt opinionem ab hoc homine inventam ſtolidam plane eſſe? Nimirum faſtus ille ridiculus, quo ejusmodi homines tument, adeo intellectus aciem ſæpe obtundit, ut malint pertinaciter ineptiſſimas opiniones defendere, quam fateri, ſeſe ambitionis inſatiabili cupiditate compulſos, paradoxas in medium protuliſſe ſententias. Magnum incrementum capit hic adfectus ex aliorum laudibus. Nimirum nunquam deſunt homines, vel ſimilis furfuris, id eſt ambitionis æſtro perciti, vel adulatores & paraſitæ, qui in cœlum tollant laudibus novarum & paradoxarum, ineptiſſimarum licet opinionum inventores. Scilicet pulchrum eſt laudari & dici, hic eſt incomparabilis ille vir, qui omnium ſcientiarum vanitatem primus & ſolus introſpexit; qui ad oculum oſtendit mathematicarum diſciplinarum principia nullo plane niti fundamento; qui Religioni omni indixit bellum, eamque pedibus ſubjicit; qui Sacrorum Miniſtros omnes depexos hactenus dedit, eorumque fraudes

fraudes intrepido animo detexit, &c. &c. mirum ne eſt hominem ſuperbia, & laudis amore tumidum auditis blandis illis & gratiſſimis vocibus & acclamationibus, criſtas tollere, ſupercilia adducere & tantum non rumpi? Sed memores ſint tales dicti *Ariſtotelis*, vel quisquis Auctor ſit *Magn. Moralium* Lib. I. cap. 5. ita pronunciantis: Ἐαν ἵνα ποιησης ἀφοβον ὡς τε μητε Θεȣς φοβεισθαι ȣκ ἀνδρειος, ἀλλα μαινομενος. i. e. *Si quem ſic intrepidum feceris, ut ne Deos quidem timeat, jam non fortis, ſed demens fuerit.* (*) Hinc etiam difficulter hi homines ad ſaniorem reducuntur mentem. Suo jam tempore id vidit Philoſophus inſignis *Epictetus:* poſtquam enim perverſas *Academicorum* atque *Epicureorum* opiniones enarraſſet, atque exploſiſſet, ad finem Cap. XX. Lib. II. apud *Arianum*, hæc adjicit: πολυ νη Δια καλλον τȣς κιναιδȣς ἐλπισει τις ἀν μεταπεισειν, ἠ τȣς ἐπι τοσȣτον ἀποκεκωφωμενȣς καὶ ἀποτετυφλωμενȣς των περι ἀυτȣς κακων. i. eſt. *Cinædos profecto facilius ſperare queas à vitæ inſtituto receſſuros, quam iſtos, qui usque adeo ad ſua mala vel videnda vel audienda excæcati ſunt atque obſurduerunt.*

Cum hoc pravo affectu multa alia mala ſæpe ſunt conjuncta.

IV. Ex hac autem prava animi diſpoſitione alia ſæpe ſequuntur mala. Tales enim nonſolum omnis generis paradoxas, Religioni inimicas, & ab omni veriſimilitudinis ſpecie abhorrentes defendunt opiniones; ſed & inani ſuperbia elati, atque occæcati, ad ſe omnia vellent referri, iniquiſſimoque animo nonſolum adverſa fata ferunt, ſed etiam illoto ore, abjectaque, quam optimo Numini deberent reverentia, de cauſis ſuorum & aliorum malorum diſputant. Quando non ex animi ſententia cuncta ſuccedunt, incipiunt dubitare, utrum ſit Rector orbis. Ipſimet nonniſi per lilia & roſas vellent incedere, atque exiſtimant, Deum in gratiam hominum tanto ingenio, judicio & Eru-

(*) In eandem ſententiam concedit Vir doctus de la *Touche Boesnier* in libello cui titulus: *Preſervatiu* contre l'Irreligion. Ita enim pag. 21. loquitur: *La troiſieme raiſon qui oblige les orgueilleux a embraſſer le parti de l'incredulité ce ſont les eloges & les faveurs que les Luciens de notre temps, les Libertins d'eſprit recoivent d'ordinaire de leur admirateurs. Lorsque quelqu'un des ces malheureux Plaiſans a appris l'art de tourner agreablement la Religion en ridicule, & de faire des paſſages de l'Ecriture Sainte la matiere de ces bons mots, celui eſt un metier ſingulier pour s'attirer les applaudiſſemens de ſes Sectateurs, qui ſont pour le plus part des jeunes debouchés & des perſonnes de qualité, dont la vie s'accommode bien mieux de l'Irreligion que des maximes rigides de l'Evangile. Chacun l'encenſe a l'envi & l'eleve jusqu'au ciel comme un genie du premier ordre. Il fait les delices des Societés & des fêtes. On le comble d'honneurs, de careſſes, des bienfaits & on n'oublie rien de tout ce qui peut flatter ſa vanité. Qu'y a-t-il de plus capable de chatouiller l'amour propre d'un Orgueilleux, qui a le funeſte talent de divertir les impies aux depens de la Religion & de ſe procurer par la tant d'avantages.*

& Eruditione inſtructorum efficere debere, ut ab omnibus magni fiant, ut in omnium rerum abundantia verſentur, ut omnes denique veluti agmine facto ad homines tantis virtutibus exornatos, & tam excellenti ingenio inſtructos, laudandos, atque honore & beneficiis accumulandos, concurrant. (*) Aut fallor vehementer, aut huic etiam adfectui inter alia tribuendum nimium illud ſtudium perveſtigandi omnes Dei vias, cauſasque cur & morale & phyſicum malum permiſerit, vel hunc non alium condiderit mundum. Non quæritur utrum Providentia Dei contra *Incredulos* vindicanda ſit nec ne; aut utrum mortalibus, cum variis adverſitatibus conflictantibus ſolatia vera ſint adhibenda; nemo enim ſanæ mentis de hoc dubitat; ſed de hoc potiſſimum quæſtio eſt: utrum nempe, poſtquam ſatis ſuperque cognitum, atque demonſtratum eſt, fieri non poſſe, ut omnes conſiliorum divinorum cauſas & fines cognoſcamus, omniaque dubia, quæ circa adminiſtrationem orbis in regno Naturæ & gratiæ, occurrunt, præſertim ubi ad hæc vel illa individua deventum eſt, enodemus, cunctisque difficultatibus ex aſſe ſatisfaciamus, rationi conſentaneum non ſit, ſi miſſis curioſis diſquiſitionibus & hypotheſibus, quæ utplurimum difficultates non tollunt, ſed augent, incredulisque triumphandi materiam ſuppeditant, in illis ſubſiſtamus, quæ ad virtutes divinas celebrandas facere poſſunt, in reliquis autem fateamur noſtram ignorantiam. Certe multum ille ſibi ſumit, & nunquam vel raro de imbecillitate mentium humanarum arctiſſimisque cognitionis humanæ terminis cogitavit, qui putat ſe accuratiſſime omnium conſiliorum divinorum & eventuum circa adminiſtrationem generis humani occurrentium cauſas

(*) Ne quis putet vix dari exempla hominum adeo ſtolidorum & ineptiſſima Superbia captorum, unum ſuppeditabo, quod mihi per Literas communicavit, Vir *celeberrimus, mihique faventiſſimus C. A. Heumannus, Theologus in Academia Gottingenſi famigeratiſſimus.* Ita autem is epiſtola A. 1728. 24 Julii ad me data. *Illud ante, quam deſino ſcribere, Te ſcire volo, me aliquando incidiſſe in hominem vere Atheum, qui dicebat, vel potius fingebat, ſibi eſſe nomen Willenbergii. Erat Medicinæ & Matheſeos haud vulgariter peritus & Doctoris nomine ſe appellari volebat. Is a me rogatus, ut demonſtrationem ſuæ non exiſtentiæ Dei expromeret, ita ratiocinabatur: Si Deus eſt, ſequitur dari Providentiam. Atqui falſum eſt poſterius, E. & prius. Proba inquiebam, non dari Providentiam. En probationem moroſophi: Ego ſum, inquiebat, homo ſumma ſapientia & eruditione præditus & virtutibus ita excellens, ut omni caream vitio: & tamen miſere mihi vivendum eſt, perpetuoque vagor. E. non eſt Deus. Si enim Deus eſſet, ferre non poſſet, Virum tam doctum tamque bonum eſſe miſerum.* Poſtquam hæc narraſſet, addit Vir doctiſſimus: *Dubium tibi ſcio erit, Vir optime, riſu an commiſeratione proſequaris hominis amentiam, qui quo delatus ſit poſtea ignoro.*

ſas & fines enarraturum. Qui vero hoc præſtare non valet omnes difficultates ſufficienter tollere nunquam poterit. Si ullibi hic certe veriſſimum eſt illud Apoſtoli; ἐκ μέρους γινώσκομεν. Neque opponat mihi quis, optimos & pientiſſimos Viros, v. gr. *Jobum*, *Eremiam*, *Nathanem*, aliosque, qui adverſis rebus preſſi in flebiles voces effuſi fuerant, conſpectoque florente Impiorum ſtatu ſæpe minus reverenter de Providentia Dei fuerant locuti. Præterquam enim quod haud diffiteamur, optimis etiam ingeniis & maxima Numinis Reverentia tactis, contingere poſſe, ut variis malis preſſi & innocentiæ ſuæ memores ultra modum dolori indulgeant, fataque ſiniſtra ſecus atque deceret, deplorent; teſte enim *Phædro*:

Difficulter continetur Spiritus
Integritatis qui ſinceræ conſcius
A noxiorum premitur inſolentiis.

Sciendum ſanctorum horum virorum quærelas fuiſſe utplurimum ſubitaneas, cum amore Numinis conjunctas, eosdemque redeunte ſereniore mentis ſtatu, pudore fuiſſe ſuffuſos, atque ingemuiſſe, quod nimia doloris vehementia abrepti & ſiniſtro de felicitate malorum judicio ſeducti, de optimi Numinis Conſiliis & viis minus verecunde & pie ſenſerint atque locuti fuerint. Alia plane res eſt eorum, de quibus nos jam quidem loquimur. Hi enim in has quærelas propterea erumpunt, quod nimis magnifice de ſe ſuisque meritis ſentiant; Hi ſingularem voluptatem capiunt, ubi difficultates circa hoc argumentum occurrentes adaugere poſſunt, aut ab aliis multiplicari vident gaudentque in ſinu, ſi perluſtratis omnium Chriſtianorum ſyſtematibus, non prorſus tolli omnia dubia deprehendunt, atque hanc ob cauſam de adminiſtrationis divinæ ratione libere, id eſt impudenter, garriunt, Deum hominesque incuſant, ingeminantes alium plane orbem fieri oportuiſſe, idque non tam amore aliorum, quibus bene cuperent, faciunt, quam vero deſiderio alicujus felicitatis omnis labis expertis, & in hac vita quidem perenniter duraturæ. Hinc etiam fieri ſolet, ut homines ejusmodi, præcepta Religionis Chriſtianæ de patientia, amore inimicorum, de ferendis omnis generis propter Religionem calamitatibus, de edomandis pravis concupiſcentiis & commotionibus &c. pro impoſſibilibus, adeoque rationi omni adverſis, habere ſæpe ſoleant. Exempla hujus rei proſtant multa; ita famoſus ille *Uriel Acoſta*, qui rejecta Religione Chriſtiana ad Judæos tranſierat & poſtea Sadducæorum impiis opinionibus calculum adjecit, non poterat concoquere præce-

ptum Jeſu Chriſti de amandis inimicis, quoniam ut ex theatro vitæ ſuæ, *Limborchii amicæ collationi cum Erudito Judæo* adjectæ patet, natura vindictæ cupidus fuit, Judæis Amſtelodamenſibus, a quibus male fuit habitus, ignoſcere nulla ratione voluit, exiſtimans, præceptum hoc plane eſſe præſtitu impoſſibile atque adeo Deum Auctorem habere non poſſe. Neſcio denique an non in hanc etiam claſſem illi ſint referendi, qui exiſtimant, nullis ad Religionem quod ſpectat ſententiis firmo animi adſenſu eſſe ſubſcribendum niſi illis, quæ omnibus plane dubiis, exceptionibus & difficultatibus careant; qui propterea vehementer dolent, quod Chriſtus & Apoſtoli, Religionis capita methodo mathematica non elaboraverint, ſed decreta ſua, præcepta, exemplaque populari quadam ratione adornarint: putares hos homines nunquam edere, bibere, aut loco moveri, niſi geometricis rationibus inductos: firmiſſime perſuaſus ſum, eos, ſiquidem ejusmodi Syſtema a Chriſto nobis homuncionibus in manus fuiſſet datum (ut alia quæ hic dici poſſent, ſilentio premam) inſolentius adhuc, quam nunc quidem ab iis fieri ſolet, de Auctore Religionis Chriſtianæ judicaturos fuiſſe. Forte ego non peccavero ſi dixero, homines ita judicantes impudentem ſuam audaciam, atque ſuperbiam manifeſtiſſime prodere.

Amor voluptatum & avaritia, homines etiam in vitium Incredulitatis præcipites dare ſolent.

V. Succedunt alii affectus, homines a vera, caſtaque Religione utplurimum abſtrahentes, nimirum *amor voluptatum*, & *avaritia*, quæ pecuniæ ſtudium habet. Qui voluptatibus & delitiis hujus vitæ dediti ſunt, plerumque ea, ad quæ perveſtiganda induſtria quadam & longo examine opus eſt, aut parum, aut nihil curant, toti quippe in iis, quæ ſenſibus grata ſunt, atque accepta, defixi; meditationes vero de argumentis gravioribus & ſeverioribus diſciplinis illis ſunt perquam moleſtæ & ingratæ. Cum autem ita natura ſimus comparati, ut ea lubentes credamus, quæ cum animorum noſtrorum affectionibus conſpirant, Religio autem Chriſtiana talia diſcipulis ſuis præſtanda inculcet, quæ nullo modo cum vita molli & delicata conſiſtere poſſunt, facile colligi poteſt, qua ratione homines ventri dediti & voluptatibus immerſi, in vitium *Incredulitatis* delabi poſſint: duriora nimirum hæc præcepta ipſis videntur, quam ut ea admittant, neque ſibi perſuadere volunt, Deum ob habitum in his vitiis contractum, adeo ipſis male cupere poſſe. Unde putant, cauſam non eſſe cur ejusmodi Religionem divinæ eſſe Originis credant. Talium inter eos, qui Aulas ſectantur, caſtra ſequuntur, & inter promiſcuam turbam maximus

eſt numerus. At & dantur tales inter eos, qui diſciplinis probe ſunt exculti atque Religionem Chriſtianam non ſine cura examinarunt. Sunt nimirum inter Eruditos plures, qui affectuum potius impetum ſequuntur quam vero Religionis Decreta. Plus autem affectus & ſuaves ſenſationes in animum valere quam opiniones & argumenta etiam graviſſima, experientia conſtat. Hi omnia quidem Religionis capita uti vocantur theoretica, lubentes admittunt, imo ſæpe ſtultis opinionibus adſenſum præbent; at ubi deventum eſt ad præcepta recte pieque vivendi, atque ſedulis duntaxat præceptorum ſanctiſſimorum obſervatoribus veram felicitatem poſt hanc vitam promiſſam eſſe audiunt, transgreſſoribus vero pœnas infinitas irrogatum iri legunt, incipiunt tam ſeverum difficillimorum, ut putant, morum Præceptorem odio habere atque pravis cupiditatibus compulſi clamant, vix credibile eſſe Deum tantam rerum inter mortales geſtarum curam habere, ut in actiones malas tam ſevere ſit animadverſurus; ingeminantes, homines natura ad ea omnia ferri, quæ grata ſunt; Auctores præceptorum adeo difficilium non adeo eſſe ad Literam intelligendos, ſed hic in partem favorabiliorem verba ipſorum interpretanda; ipſosmet forte fanatico quodam & hypochondriaco temperamento abreptos, delicias, quas nunquam guſtarint, averſatos fuiſſe &c. &c. verbo ut abſolvam, alienum plane propterea à Religione Chriſtiana ejusmodi homines gerunt animum. Non opus eſſe puto, ut pluribus oſtendam, frequenter eheu homines voluptatibus captos, atque conſtrictos, ita turpiter ſolere labi: nemo, qui quæ inter homines aguntur expendit, de hoc dubitaverit. Ita (ut exempla quædam addamus) *Reverendus in Chriſto Pater G. Burnetus Epiſcopus* olim *Sariſberienſis*, *Wilmotum Roſtæ Comitem*, cujus vitam, mores, paradoxas de Religione ſententias & mortis genus ſingulari libello cujus titulus: *Roſtæ Comitis μετάνοια*; deſcripſit, teſtatur, Nobiliſſimum hunc & ingenio præſtanti præditum Adoleſcentem, amore voluptatum primum incenſum, ad tantam impietatem & infelicitatem graſſatum: unde & idem *Excellentiſſimus Præſul* narrata *βιογραφία*, & ſubſecuta læta quidem, ſed valde ſera Juvenis præſtantiſſimi *καταστροφῇ*, Adoleſcentes & optimarum Literum Studioſos, graviſſimis verbis monet, ut mature ſibi ab amore voluptatum, tanquam *Incredulitatis* & Impietatis matre, omniumque malorum lerna, caveant. Quales fuerint ſententiæ & mores *Beverlandi*, Eruditis ignotum non eſt: de quo alibi fuſius nobis dicendi datur occaſio. Sæpe hi homines ſine ambagibus, quid de præceptis ſanctiſſimis Jeſu Chriſti judicent,

Digitized by Google

judicent, aperire ſolent. Ita *Gallus* quidam, Veneris ſine dubio delicium, ſequentes verſiculos facere non dubitavit:

De la Nature un doux panchant
Nous porte à la tendreſſe;
Mais on dit que la foi defend
D'avoir une Maitreſſe:

Ou la Nature peche en ſoi,
Ou la Loi eſt trop dure
Seigneur reforméz votre Loi
Ou changéz la Nature. (*)

Quid Viri eruditi de *Evremontii*, Viri ingenio & judicio præſtantiſſimi, ſcriptis & moribus judicarint, ſatis notum eſt. Impenſius hic quam Religionis Chriſtianæ indoles & ſeveritas permittebat, *Epicuri* amabat præcepta, delicatam atque mollem vitam ſectans, neque magni Articulos Religionis, etiam graves& momentoſos faciens, compendioſum & breve, ſed *Petronii* potius & *Epicuri*, quam S. Soteris noſtri decretis innixum effinxit Religionis Syſtema. (**) Mitto alios, quorum

(*) Juvat in gratiam Studioſorum antidoti loco adducere verſus, quos impudenti Gallo oppoſuit Cl. *Theol. Haſæus ὁ νῦν ἐν Ἁγίοις*, quique extant *Biblioth. Brem. Claſſ. VI.* pag. 765. ſonant autem ita:

Dum natura homini teneros inſpirat amores
Ni queat humanum diſperiiſſe genus
Et mens & ratio, juſtique ſcientia noſtris
Quam natura ſimul cordibus impoſuit
Caſtos nec ruptis laxas jubet eſſe repaglis
Brutaque, vel quorum pœne pudere queat.
Non amor eſt laſcivus amor, caſtusque pudore
Ille mera eſt rabies, eſt furor ille brevis
Ergo, niſi malis te mentis egere, fateri
Et furere, & turpem vel magis eſſe feris
Aut fœdis actus circum tua pectora tædis
Injice naturæ fræna modumque tuæ,
Aut tua tartareas, agitant quæ viſcera flammas
Tartareæ exſtinguent mox Acherontis aquæ.

(**) Qui Viri hujus ſcripta leget, de veritate judicii noſtri non dubitaverit: conveniunt etiam cum hoc verſiculi, quos ipſemet imagini ſuæ ſculptæ adjecerat: En eos!

Je ſuis peu ſevere, mais ſage,
Philoſophe, mais amoureux.
Mon art eſt de me rendre heureux
J'y reuſſis, en faut-il d'avantage?

P. *Baylius, continuat des penſées diverſes* pag. 786. hæc paucis poſt ipſius exceſſum menſibus de eo narrat: *Je ſai que pluſieurs lettres ont aſſúre qu'il avoit fini ſa longue courſe en eſprit fort, tout tel qu'il avoit vécu.*

non exiguus numerus eſt. Pergimus tribus adhuc verbis ad *Avaritiam*. Et hunc affectum, qui rite cognoſcit, vimque quam in animos habet, perpendit, concedet, hoc morbo decumbentes ad Religionis contemtum facile induci. Sunt quidem qui putent, Avaros facilius in vitium vanæ *Credulitatis* & *Superſtitionis*, quam vero *Incredulitatis* incidere. Atque hoc poſtremum verum eſt, ſi ad objectum, in quod omni virium contentione feruntur duntaxat reſpiciamus. Nimirum eos cura habendi ita mordet, itaque de corradendis opibus ſunt ſolliciti, atque anxii, ut vix unquam ſerio de rebus ad Religionem facientibus cogitare poſſint; hinc eunt quo itur non quo eundum eſt, id eſt credunt, quod vulgo credi dicitur, receptisque, licet non examinatis unquam ſententiis de Religione ſubſcribunt. At hoc non obſtante facile etiam in oppoſitum huic vitium Incredulitatem puta, ruunt. Præterquam enim quod illi, quibus perinde eſt, quid credant, quosve articulos Religionis admittant, potius nihil credere dicendi ſint, qui enim *ubique habitat, nullibi habitat* inquit *Seneca*: notandum, homines inſatiabili cupiditate habendi ardentes, nullisque certis imbutos de Religione principiis, facile, ſi e re ſua eſſe manifeſte videant, & experiundo diſcant, iis accedere & ſeſe dedere, qui abjecte de Religione ſentiunt, atque ut divitias conſequantur, cœlum ipſum ſtultitia petere. Imitantur, etiam ubi de ſanctiſſimis Religionis capitibus agitur, *Terentii Gnathonem*, cujus Symbolum fidei hoc erat:

Eſt genus hominum, qui eſſe primos ſe omnium rerum volunt
Nec ſunt: hos conſector: hiſce ego non paro me ut rideant,
Sed eis ultro arrideo, & eorum ingenia admiror ſimul:
Quicquid dicunt, laudo; id rurſum ſi negant laudo id quoque:
Negat quis, nego: ait, ajo; poſtremo imperavi egomet mihi
Omnia aſſentari; is quæſtus nnnc eſt multo uberrimus.

Terent. Evnuch. Act. II. Scen. II. Pone *Avarum*, & ſuperficiaria Religionis a parentibus acceptæ cognitione inſtructum, venire in amicitiam hominis divitis, factioſi, & Religionis ſimul Irriſoris atque profani, qui ſingularem voluptatem capiat ex conſortio eorum, qui albis dentibus res ſanctiſſimas ridere ſolent; fac eundem ſentire, multum ipſi lucri adferre hominis hujus familiare conſortium, dubitarine poteſt, utrum avarus ille ſuas opiniones ad nutum hujus impii compoſiturus ſit nec ne? mirumne eſt hominem, qui thure Superos fraudare, & cœlum ſordido perjurio fatigare non verecundatur, peſtilentiſſimis etiam opinionibus cum præſentiſſimo hactenus quæſtu conjunctis, album adjicere

adjicere calculum? Poſſet idem etiam dici de *ira*, *vindictæque* cupiditatibus. Novimus enim homines male a ſuis habitos & vindictæ cupidos, ad *Muhamedanos* &c. tranſiiſſe. At non opus eſt, ut hic prolixi ſimus, quoniam nemo dubitat, quin adfectus omnes homines in hæc mala præcipitare poſſint.

Signa quædam ex quibus probabiliter & ſine temeritatis nota judicari poteſt, utrum quis amore veritatis an vero affectuum impetu compulſus, ad neganda Capitalia Religionis dogmata fuerit inductus.

VI. Antequam vero Exemplorum inductione oſtendamus quot homines adfectibus & vehementioribus animi commotionibus velificaturi, aſſenſum peſtilentiſſimis opinionibus dederint, ſigna quædam proferam, ex quibus ſatis probaliter colligi poteſt, utrùm Examen ſerium Religionis, an vero hic vel ille impotens animi adfectus hunc vel illum hominem ad Sanctiſſima Religionis capita vel impugnanda, vel neganda prorſus, commoverit. Illi certe, qui ſoli ſibimetipſis ſapere videntur, quique in vellicandis ſanctiſſimis & graviſſimis Religionis articulis, multum operæ & ſtudii ponunt, imo exinde maximam capiunt voluptatem, ex characteribus illis & ſignis, ſi ſerio & ex animi ſententia de cauſis ſuæ *Incredulitatis* judicare volunt, colligere poſſunt, utrum operæ pretium facturi & dignum homine ſapiente officium præſtituri ſint, ſi ad novum, idque attentum & ſerium Examen Religionis Naturalis & Revelatæ inſtituendum, animum adjiciant.

Sunt autem potiſſima ſigna hæc:

I. Qui nullo ingenio, vel Eruditione inſigni præditus eſt, neque capita graviſſima Religionis hactenus rite intellexit & perpendit, ſimul tamen quavis data occaſione, veritates momentoſiſſimas, captuque non faciles impugnat, atque explodit, pravis affectibus, non rationis decretis ad ita agendum compelli dicendus eſt.

II. Meris affectibus velificantur, qui Articulos Religionis omnes ſerio Examine indignos eſſe ajunt, atque contendunt, perinde eſſe, quamcunque tueamur Religionem.

III. Qui propter diſcrepantes in Religionis negotio opiniones & ſententias in quas ſciſſus eſt eheu! Orbis Chriſtianus, omnia capita Religionis vel incerta eſſe ajunt, aut ejusdem ponderis eſſe tuentur, non rationi, ſed affectibus obtemperant.

IV. Qui ea duntaxat credere vult, quæ cum pravis ſuis inclinationibus amice conſentiunt, cætera vero alto ſupercilio contemnit, manifeſtiſſime animi ſui levitatem & impotentiam prodit.

V. Ille, qui ſingularem voluptatem capit, quando irridere & explodere poteſt veritates & ſententias, quæ ſapientiſſimorum & eruditiſſimorum Virorum judicio nonſolum evidentibus, aut maxime probabilibus

libus nituntur principiis, ſed & quæ ad homines in quocunque vitæ ſtatu poſitos meliores reddendos plurimum conferre poſſunt, non tam rationem, quam vero prava animi ſtudia ſequitur.

VI. Ille, qui in Sacrorum Miniſtros, quorum multi ſemper fuerunt & adhuc ſunt, Viri eruditione, pietate, aliisque virtutibus excellentes, promiſcue debachatur, eosque ſine exceptione cum Superſtitionis tum Tyrannidis accuſat, eoque nomine Religionem exoſam omnibus facere vult, impotens ſcurra eſt & turpiſſimorum adfectuum miſerum mancipium.

VII. Qui vehementer ſibi plaudunt & in ſinu gaudent, eoque nomine de Religione abjecte ſentiunt, quando ab hoc vel illo Doctore publico cauſam Religionis male agi, ſanctiſſimaque ejus dogmata minus recte defendi animadvertunt, ſuam in judicando infantiam, cordisque malitiam manifeſtam faciunt.

VIII. Qui omnia, quæ in Sacris utriusque fœderis libris reperiuntur inſolita, albis dentibus rident, nihilque credere volunt, niſi quod ad evidentiam mathematicam accedit, non tam rationis vocem, quam vero affectuum ſuggeſtiones audiunt.

IX. Qui ſententias Religioni omni inimicas acriter defendunt, rogati autem iterum iterumque, ut doctiſſimorum Virorum rationes opinionibus hiſce oppoſitas expendere prius velint, antequam firmo animi adſenſu ſemel receptas approbent, neque tamen illud facere volunt, affectibus quo minus verum cernant, præpediuntur.

X. Qui eo duntaxat nomine paradoxas, & a Religione valde abhorrentes opiniones defendit, probat, & tuetur, quia illæ raræ, novæ & inſolitæ ſunt, affectibus fræna ſolvit.

XI. Qui omnes libros ab Incredulis ſcriptos nonſolum diligenter legunt & evolvunt, ſed & eorum pretia magnificis extollunt laudibus, cæteros vero omnes pro Religione a Doctiſſimis Viris in publicum editos labores nihili faciunt, verbis quantum poſſunt extenuant, cunctaque eorum argumenta nonniſi ſtraminea eſſe inter ſui gregis ſocios clamitant, meri hiſtriones ſunt, quibus hellebori multo maxima pars quantocius, ut ſapere incipiant, eſt danda.

XII. Qui univerſalem Scepticiſmum aut Egoiſmum defendunt, idque multis argumentis aliis perſuadere nituntur, inepto & ridiculo tument faſtu.

XIII. Qui veritates Religionis graviſſimas & momentiſſimas rejicit, atque explodit; ſimul tamen addictus eſt opinionibus, aut plane ſtultis

ſtultis & ineptis, aut ſaltem talibus, quæ minus probabiles & veriſimiles ſunt iis, quas tanto cum ſupercilio contemnit, non rationis conſiliis, ſed adfectuum æſtui obtemperat.

XIV. Qui ſtatuunt perpetuum aliquod eſſe inter rationem & revelationem bellum, viresque rationis ita deprimunt, ut eam in rebus ad Religionem ſpectantibus plane cæcam & ſtultam eſſe adſerant, aut fanatici ſunt, aut data opera Religionem omnium riſui volunt exponere;

XV. Qui Impoſtorum, aut fanaticorum hominum, qualis *Apollonius Tbyaneus*, *Muhamedes* aliique fuerunt, vitam fataque ita deſcribunt, ut quæ manifeſte inepta & abſurda ſunt ſilentio involvant, vel ſtudio omni colorem iis concilient, ficta vero quæ iis tribuuntur miracula & ſtulte dicta ſpecioſa oratione confirmare ſatagunt, idque eum in finem, ut excellentiæ Religionis Chriſtianæ & divinæ S. Soteris noſtri dignitati detrahant, nihil aliud agunt, quam ut ſtultitiam ſuam atque audacem impudentiam, omnibus, quibus pro ratione pepo non obtigit, manifeſtam faciant.

Hæc ni fallor præcipua ſigna & indicia ſunt, ex quibus illi, qui *Deiſtæ* vocari volunt probabiliter colligere poſſunt, utrum ſincero ſtudio veritatis compulſi, factioni huic hactenus nomen dederint nec ne: Non quæritur, utrum alii, ubi ad hoc vel illud ſingulare exemplum deventum eſt, errare poſſint nec ne, quod non negamus, atque eo nomine cunctos monemus, ne præcipites ſint, ubi de cauſis errorum agitur, in judicando: ſed de eo ſermo eſt, utrum nempe plerique, qui Religioni bellum indicunt, ſi intimos cordium receſſus perveſtigare, & ad characteres illos ſignaque attendere vellent, an non inquam facile deprehendere poſſent, cauſam non eſſe, cur vel ſecure in receptis opinionibus ſine novo examine adquieſcant, vel diſſenſum ſuum a cæterorum Chriſtianorum ſententiis, nonniſi acri ſuo ingenio & culturæ rationis tribuant.

VII. At cum longior via ſit ad cognoſcendam veritatem per præcepta, brevior vero & magis expedita per exempla, dabimus operam, ut antiquorum pariter & recentiorum exemplorum inductione, ſententiam noſtram probemus atque confirmemus. Atqui hic non provocabimus ad veteres *Philoſophos*, *Legiſlatores & Juriſconſultos*, quorum plerique ſatis ſuperque manifeſtum fecerunt, quod res ad Religionem ſpectantes vix unquam ſerio expenderint, quoniam a loco hoc ſunt aliena. Tribus tantum verbis monemus, ipſorum etiam exemplo theſin

Exemplis, oſtenditur quoties homines pravis adfectibus inducti ſanctiſſima Religionis Capita impugnaverint aut negave-

riint. Et primo quidem id Exemplo Judæorum tempore S. Soteris noſtri viventium probatur.

theſin noſtram mirifice confirmari. Nolumus equidem infitias ire, *Lucianum*, multoſque primorum Eccleſiæ Chriſtianæ Doctorum, ſæpe nonſolum opiniones quas tuebantur, minus recte repræſentaſſe, ſed & iis iniquiores fuiſſe. Concedimus inſuper, rerum cognoſcendarum ſublimitatem, temporum, quibus vivebant infelicitatem, præconceptas animis, alteque infixas de Religionis avitæ præſtantia & antiquitate opiniones, defectum meliorum conſiliorum &c. multos impediviſſe, quo minus in rebus ad Religionem ſpectantibus acutius cernerent. Hæc omnia inquam lubentes fatemur. His tamen non obſtantibus contendimus, non tam ingenii imbecillitatem & rerum cognoſcendarum difficultatem, quam vero potius prava animi ſtudia in cauſa fuiſſe, quo minus rectius, de rebus tam gravibus judicarent. Duo ſunt, quæ non obſcure hoc probant: *prius* eſt, quod hi homines de aliis rebus, ad quas cognoſcendas non minore ingenii acumine opus erat, eruditiſſime & prudentiſſime diſſererent. In Italia & Græcia, uti notum eſt, florebant olim Viri ingenio præſtantiſſimi, acutiſſimi, eloquentiſſimi, & variis diſciplinis probe exculti. Hi de rebus ad Rempublicam pace belloque facientibus ſapientiſſime loquebantur, prudentiſſimeque conſultabant. Eorum in his negotiis dicta factaque admirantur & ſuſpiciunt omnes, qui ſuum cuique rei pretium tribuere ſciunt. At hi ipſi homines, ubi ad Religionem deventum eſt, animique ſenſa de ea expromunt, ita plerumque inepte diſſerunt, ut in eosdem homines tantam judicandi diverſitatem cadere poſſe vix credas. An non autem credibile eſt, ſi ingenii aciem intendere, & ad cognoſcenda Religionis Naturalis capita parem induſtriam adhibere voluiſſent rectius judicaturos fuiſſe præſtantiſſimos Viros? *Paulus* certe Apoſtolus in Epiſtola ad Romanos Cap. I. v. 28. de Gentilibus in genere, de Philoſophis autem & Eruditis inter ipſos in ſpecie loquens ait: *ὐκ ἐδοκιμασαν ͅ]ον Θεον ἐχειν ἐν ἐπιγνωσει.* Qui Virorum doctiſſimorum ad caput hoc primum Pauli ad Romanos meditationes & teſtimonia duntaxat legere dignatur, & in Hiſtoria philoſophica non plane hoſpes eſt, quam parum hiſce hominibus curæ cordique fuerit caſtæ Religionis examen, ſatis edocebitur. *Poſterius*, quod nos inducit, ut adſeramus, pleroſque negligentia & adfectibus fuiſſe præpeditos, quominus accuratius de Religione judicarent, hoc eſt, quod nimirum incertiſſimis hypotheſibus, quæ cum principiis veris Theologiæ Naturalis, ſi certitudinem & evidentiam ſpectes, nulla ratione comparari poſſunt, album adjecerint calculum, easque quavis data occaſione acerrime defen-

defenderint. (*) Sed mittamus hoſce & de gente, cui Deus T. O Revelationem conceſſit, *Judæis* nempe *Chriſti ætate viventibus* faciamus verba. Quando Chriſtus Sanctiſſimus noſter Soter ad Judæos acceſſerat, lucem (Joh. I: 9.) allaturus genti denſiſſimis ignorantiæ tenebris immerſæ, triſtia valde erant eorum fata, cum quod in poteſtatem Romanorum eſſent redacti, tum quod vera Religionis a Moſe & Prophetis tradita decreta & præcepta aut plane in oblivionem eſſent adducta, aut tot novarum traditionum acceſſionibus aucta, atque obſcurata, ut pauci, plebs certe, quæ de Religionis examine non admodum ſolet eſſe ſollicita, Doctorumque ſuorum & Ductorum ſequitur ſententias, genuina Prophetarum Oracula a contortis Phariſæorum explicationibus vix diſtinguere potuerint. Vel ſola Evangeliſtarum ſcripta, ut de dogmatibus ſectarum, quæ tum temporis inter Judæos invaleſcebant, nihil dicam, ea quæ dico ſatis ſuperque comprobant. Jeſus igitur medicinam allaturus, omnia illa præſtitit, quæ ægrotantibus valde ſalutaria eſſe potuiſſent, ſi oblatis medicamentis rite uti voluiſſent. Eum in finem poſtulavit, ut nonſolum primo receptis opinionibus de Gentis ſuæ prærogativis mittant nuntium, Matth. III: 9. Luc. III: 8. Joh. VIII: 33. ſeq. altosque premant ſpiritus, ſed & ut pravis animi ſtudiis valedicant: Hinc *Johannes* animos ipſorum ad cœleſtem Philoſophiam capeſſendam præparaturus, magnum illud & divinum ingeminabat ante omnia poſtulatum: *Pœnitentiam agite quoniam appropinquavit Regnum cœlorum;* vel: *& credite Evangelio*; *quaſi diceret* (verba ſunt *Magni noſtri Zvvinglii* ad h. l.) *qui volunt eſſe Chriſti*, *poſita vita veteri*, *novam incboent neceſſe eſt. Chriſtiana enim vita regeneratio quædam & nova vita eſt*. Matth. III: 2. Marc. I: 4. Quo ipſo tamen dicto non hoc obtinere voluit, ut nimirum ſine mora ante quam Chriſti diſciplinam atque miracula examinaſſent, ipſi adſentirentur; ſed ut ante omnia iis vitiis, quibus hactenus erant addicti, mitterent nuntium, ſignificans, ipſos tum demum capaces fore ad ſata cœleſtis doctrinæ accipienda, verumque pretium diſciplinæ a Sotere tradendæ ſtatuendum. Poſtulatum certe hoc erat *æquiſſimum* & rationi convenientiſſimum. Præterquam enim quod ad omnis generis veritates rite examinandas & expendendas poſtuletur animus attentus, veri cupidus, & a pravis

I 2 com-

(*) Conferatur ad hoc argumentum præſtantiſſimi Theologi Camp. Vitringæ meditatio, de *Philoſophia Græcorum vitio affectuum corrupta*, quæ extat obſervat. S. Lib. III. cap. XII. pag. m. 657.

commotionibus vacuus, Judæi vero illius ætatis plerique ob cuſtoditas neſcio quas Patrum traditiones aut præſtita quædam cultus externi officia magnifice de ſtatu ſuo interno judicarent, pervulgatus tum temporis erat rumor, inſtare tempus illud, quo Magnus ille Propheta Patribus promiſſus, eſſet compariturus, teſtibus non ſolum Evangeliſtis ſed & *Joſepho* de Bello Jud. Lib. VI. cap. 5. *Suetonio* in vita Veſpaſ. cap. IV. & *Tacito* Hiſt. Lib. V. cap. 13. *æquiſſimum* erat hoc poſtulatum, quod Jeſus Chriſtus ſe, & quidem jure pro Meſſia illo venturo venditaret, atque ad Oracula Veteris Teſtamenti & miracula ſua, fidem dictis & factis ſuis conciliaturus, provocaret. Vide Joh. V: 39. ſeq. *æquiſſimum* denique erat, quod a quæſtionis hujus deciſione utrum nempe Jeſus eſſet ille verus Meſſias nec ne, ſalus Judæorum erat ſuſpenſa. Quam turpiter autem plerique Judæorum ſaluberrimum hoc conſilium contemſerint, notum ſatis eſt ex Novi Teſtamenti ſcriptis. In genere de hac re loquendo veriſſimum erat, quod Optimus Soter noſter Joh. III: 19, 20, 21. objecerat Judæis, dicens. *Hæc eſt autem damnatio, quod cum venerit in mundum lux, tenebras magis quam lucem amaverint homines, quippe quorum prava forent opera. Quisquis enim vitioſa facit, lucem odit, nec in lucem prodit, ne ejus facta arguantur. Sed qui vera facit, is in lucem prodit, ut pateſiant ejus opera, utpote facta divinitus.* In ſpecie vero occaſione miraculorum a Chriſto editorum, patuit, pleroſque non tam mentis imbecillitate, ignorantia & præjudicatis opinionibus quam vero potius peſtilentiſſimis animi commotionibus & affectibus impeditos fuiſſe, quo minus ut decebat ea expenderent, aut recte de eorum natura, origine & fine judicarent. Nimirum admittebant hi homines Scripta V. Teſtamenti, eoque nomine gloriabantur; credebant & jure quidem miracula a Moſe patrata divinæ eſſe originis; credebant tam firmiter, quæ in Moſis Scriptis de iis narrantur, ac ſi propriis ea conſpexiſſent oculis, licet multa ſecula ex quo patrata fuerant, effluxerint. Cum autem S. Soter noſter ad probandam divinam ſuam Legationem, confirmandamque cœleſtem diſciplinam longe plura quam Moſes faceret miracula: faceret illa palam inſpectantibus hoſtibus & amicis: præſtaret ea ita, ut circumſtantias rei geſtæ omnes poſſent perpendere, imo ad ea tanquam infallibiles divinæ Miſſionis characteres provocaret, plerique ea aut non examini ſubmittunt, aut altius rem exploraturos reſpondent, ſed pro ſuſpectis habent. Alii vero, Phariſæi nempe quidam, Sacrorum Antiſtites, tanquam furiis agitati & deteſtanda malitia compulſi, malis Dæmonibus

ea

ea eſſe tribuenda rabido ore clamant Matth. XII: 25. Annon ex hiſce exemplis cuivis cordato conſtare poteſt (Conf. Joh. IX: 8-34. Joh. cap. V: 10. ſeq.) hujus calumniæ vel blaſphemiæ cauſas non in rei diſcutiendæ difficultate, non in meris præjudicatis opinionibus, non in mentis imbecillitate, ſed in peſtilentiſſimis animi adfectionibus eſſe quærendas? Nemo credo de eo dubitaverit, qui non hæc tantum, ſed & alia quæ contra S. Soterem a maleferiatis hominibus dicta & facta ſunt, ſimul perpenderit. Diu noctuque ipſi inſidias tendebant, adeo ut mox in hunc mox in alium locum ſeſe recipere debuerit. Nihil ab eodem vel dictum vel factum fuerat, quod non ſiniſtre peſſimi Hypocritæ interpretarentur, nec ante conquieverunt, donec ipſum falſis calumniis, homini etiam Gentili, Pilato nempe, ad rationis duntaxat libram eas expendenti, ſuſpectis, circumventum neci addixiſſent. Poſt reſurrectionem Soteris (cujus commemorabilis & ſtupendi operis famam lubentes extinxiſſent) quando mira plane & inſolita ratione Spir. S. commonſtraverat, Jeſum ad gloriam Patris eſſe evectum, & ipſo opere eundem, ea quæ promiſerat diſcipulis, præſtare velle; quidam ex inſana turba fauce improba incitati, rem omnium ſani cerebri hominum attentione digniſſimam & miraculis pleniſſimam, vini effectibus tribuere non verecundabantur. Hæccine ignorantiæ duntaxat an vero potius execrandæ malitiæ, & turpiſſimorum affectuum ſunt indicia? Mitto nunc quæ paſſim in Actis Apoſtolorum de conatibus Judæorum contra Apoſtolos, & doctrinam Jeſu Chriſti narrantur. Si ad ſanctiſſimam Chriſti *diſciplinam* progrediamur patebit, eosdem (loquimur de maxima infelicis Gentis parte & de Ducibus cumprimis illius) quavis data occaſione eidem detrahere voluiſſe. Judæi plerique de lege Moſis & Oraculis Prophetarum recte & magnifice ſentiebant. Nihil Auctoritati eorum nos detractum volumus; agnoſcimus enim Deum eorum eſſe Auctorem. At ſi quis diſciplinam Jeſu Chriſti cum illis contulerit, facile, ſi verum amat, deprehendet, eam, ſive ad diſciplinæ ipſius præſtantiam & claritatem; ſive ad argumentorum & incitamentorum pondera, aut denique ad officia & adminicula omnis generis reſpiciamus, Religionem Moſaicam non parum ſuperare. Hic autem mortalium infeliciſſimi, duplici ratione impudentiam ſuam, cordisque duritiem manifeſtam fecerunt, nimirum partim, quod miſſa cœleſti Jeſu Chriſti doctrina, ad traditiones ſuas, quarum tamen ſolidum fundamentum oſtendere

non poterant (*) provocarent; partim quod vel ipſas leges Naturales interverterent. S. Soter noſter ſuam doctrinam comprobaturus, aut facta ſua & dicta contra cenſuras Judæorum vindicaturus, ad Moſen & Prophetas provocaverat. Ipſi vero miſſis oraculis Moſis & Prophetarum, Chriſtum vel diſcipulos accuſaturi nonniſi Traditiones opponebant. vid. Matth. cap. XV: 3. ſeq. & cap. XXIII: 13-26. Quando vero verſuti homines eundem in ordinem cogere voluerant, aut fraudis convincere, audita reſponſione Jeſu Chriſti, legisque genuina interpretatione adducta, ad ſilentium illico erant redacti, neque Traditionibus ſuis ullum ex lege conciliare poterant præſidium. Præcepta inſuper natura nota & cordibus inſcripta, malignis interpretationibus, quas male ſani ſcribæ & Phariſæi excogitaverant, prorſus enervare voluerunt. Sic putabant temerariis votis eludi poſſe officia Parentibus præſtanda. Matth. XV: 5. ſeq. Marc. VII: 10-12. (**) unde & rectiſſime *eruditiſſimus Jure-Conſultus Barbeyracius*, in ſuis ad *Puffendorfii* de *Officiis Hominis* & *Civis* libellum elucidationibus, hanc malignam Interpretationem ita comparatam eſſe ait, ut inde manifeſtum ſit, hos homines contra clariſſima & cognitu facilia conſcientiæ decreta data opera peccaſſe. Verum Numinis cultum in intimis cordis adfectionibus voluntatisque, & commotionum pravarum emendatione quærendum Jeſus ingeminabat Joh. IV: 24. atque id ipſum univerſa diſciplinæ Chriſtianæ indoles depoſcit. Judæi contra, proceres præſertim & Phariſæi inani ſuperbia tumentes, ea quæ ad internum mentis cultum pertinebant, parum curabant, in externis vero actionibus & ritibus obſervandis ſupra modum erant ſeduli & ſuperſtitioſi, vide Joh. cap. V: 44. Matth. XXIII: 13, 14. ſeq. Marc. VII: 3, 4. Matth. VI: 5. Luc. VIII: 12. alibique, quod inter Recentiores pluribus ediſſerunt *Basnage Hiſt. des Juifs Lib. II. cap. II. Clericus Hiſt. Eccleſ. Proleg. Sect. I. cap. 2.* aliique magno numero. Hominem propter Sabbathum conditum; non vero in gratiam hominis Sabbathum a Deo inſtitutum adferebant. Marc. II: 17. Juſtitiam, Miſericordiam, Benignitatem, verbo cultus moralis capita graviſſima longe infra præceptorum quorundam

(*) Solide hoc probavit Cl. Limborchius in Amica Collatione cum Erudito Judæo p. 303. ſq. edit. *Baſil.*

(**) Videantur, præter ea quæ collegit ὁ *μακαρίτης* Cl. Wolf. in Curis philolog. eruditæ meditationes clariſſimi & amiciſſimi Altmanni, Profeſſoris Bernenſis meritiſſimi, obſervat. Philolog-Critic. in N. Teſt. pag. 176. ſq.

dam cærimonialium & traditionum dignitatem ſubſiſtere eodem cap. XXIII. Matth. inepte non minus quam impie arbitrabantur. In quo cæciores erant Judæi ipſis Gentilibus, quorum plerique faſſi ſunt, cultum verum Deorum, in mentis puritate vitæque Innocentia conſiſtere. Audiamus ex magno numero quædam duntaxat Veterum Teſtimonia. Ita *Cicero* Lib. II de *N. D. ait: Cultus Deorum eſt optimus itemque caſtiſſimus atque ſanctiſſimus pleniſſimus pietatis, ut eos ſemper pura, integra, incorrupta & mente & voce veneremur. Non enim Philoſophi ſolum verum etiam Majores noſtri ſuperſtitionem a Religione ſeparaverunt. Plinius* in *Panegyrico* cap. IV. Sect. 6. *Animadverto etiam Deos ipſos (inquit) non tam accuratis adorantium precibus quam ſanctitate & innocentia lætari, gratioremque exiſtumari, qui delubris eorum puram caſtamque mentem, quam qui meditatum carmen intulerit.* Cui ignota ſunt *Perſii* verba, quæ extant Satyra ſecunda circa finem, ubi ita Poëta:

Dicite Pontifices, in Sancto quid facit aurum?
Nempe hoc quod Veneri donatæ a virgine puppæ,
Quin damus id ſuperis de magna quod dare lance
Non poſſit Magni Meſſalæ lippa propago:
Compoſitum jus, faſque animo ſanctoſque receſſus
Mentis & incoctum generoſo pectus honeſto?
Hæc cedo ut admoveam templis, & farre litabo.

Ad quem locum confer. Eruditiſſimi *Caſauboni* Commentarium. Plura qui requirit, adeat *Huetium*, *Grotium*, *Pfannerum*, *Gatakerum*, aliosque qui collectis undique teſtimoniis, rem in clara collocarunt luce. Quod ſi denique expendimus, quid Judæi de S. Sotere noſtro ipſo ejusque actionibus judicarint, manifeſtiſſimum erit, plerosque ira, invidia, maloque zelo correptos, dignitati ipſius omni modo detrahere voluiſſe. Moſen, nulla ratione cum S. Sotere noſtro conferri poſſe, fatebuntur omnes, qui ἄδερ παθῶν, utriusque mores, dicta & facta probe inſpexerint. De illo vero magnifice ſenſerant, iſtum vero plerique, perſonati certe illi Hiſtriones Phariſæi, alto ſupercilio contemſerant, omniaque ipſius dicta & facta pejorem in partem erant interpretati, eum calumniati, vitæque bene de ipſis merentis, inſidias ſtruxerant. Hoc univerſa docet Evangelica Hiſtoria. Unum vel alterum Exemplum adduxiſſe ſufficiet. Samaritani, ut notum, in quibusdam Religionis capitibus a Judæis diſſenſerant, & propterea ipſis execrationi erant. Jeſus, mitiſſimus Doctor, Samaritanos in viam revocare voluit meliora docendo, uti ex familiari colloquio ipſius cum

uxore

uxore Samaritana habito Joh IV. patet. Diſcipulos inſuper ſuos ſectæ ſtudio & inepto, impioque Zelo incenſos, & erga Samaritanos nonniſi iram & vindictam ſpirantes Lucæ cap. IX. v. 55. nonſolum graviter objurgaverat, ſed & ſimul adſeruerat, odium ejusmodi & vindictæ contra diſſidentes ſtudium, plane ab indole, naturaque Diſciplinæ ſuæ abhorrere, dicendo: ὀυκ οἴδατε οἵου πνευματός ἐςε ὑμεις. Imo cap. ſeq. per parabolam hominis Judæi, lethaliter decumbentis & vulneribus ſaucii, a fratribus equidem orthodoxis turpiter neglecti, ſed a Samaritano ſingulari beneficio & amore affecti, manifeſte oſtendit, diſſenſum in rebus ad Religionem ſpectantibus prohibere non debere, quo minus unus alteri benefaciat: At tantum aberat, ut monita rationi & æquitati convenientiſſima ad animum revocarent, rectiusque judicarent Judæi, ut potius ipſum Soterem nil tale promeritum, *Samaritanum*, id eſt ſtylo noſtri ſeculi loquendo, *peſtilentiſſimum Hæreticum* appellarent Joh. VIII: 48. unde Interpretes Berolinenſes Doctiſſimi ad h. locum: *C'étoit une des plus grandes injures que pûſſent dire les Juifs, c'eſt-a-dire, vous êtes un Hæretique, un Schismatique, un Ennemi de la Religion, & de la Nation.* Quando a gravi morbo liberatis peccata ſimul remittebat, blasphemiæ reum ipſum poſtularunt Marc. II: 7. Si idem divertebat aliquando apud publicanos & peccatores, cumque iis prandebat, ut homines pravis ſtudiis & affectibus captos & conſtrictos ad ſaniorem revocaret mentem, cænipetam vocarunt, Curios ſimulantem ſed Bachanalia victurum. Matth. XI: 19. ubi animadvertebant, ipſum minutos quosdam ritus, v. gr lotionem manuum ante prandium omittere, ſacratiſſimas leges ab eo pedibus conculari Hypocritæ clamabant. Matth. XV: 2. Quando homini gravi morbo laboranti & ruinæ proximo præſentiſſimo auxilio die Sabbathi aderat, dignum hoc videbatur facinus morte piandum, ſaltem tale ex quo quisque prudens colligat, eum nulla Legis divinæ reverentia tangi. Verbo, nihil eorum omittebant, quæ ad eum exoſum reddendum, diſciplinamque ſanctiſſimam ſuſpectam faciendam facere poſſe exiſtumabant. Ex quo ni fallor manifeſtum eſt, plerosque Judæorum Religioni a Chriſto traditæ pedibus manibusque obſtrepentium, non imbecillitate ingenii peccaſſe, aut præjudicatis duntaxat opinionibus in præceps fuiſſe actos, ſed peſſimis ut plurimum affectibus eo veſaniæ & impietatis fuiſſe graſſatos. (*)

VIII. Quæ

(*) Auget autem malitiam & crimina Judæorum, quod iidem, teſte Joſepho Impoſtoribus facile aures præbebant. Ita enim loquitur Joſephus Antiq. Lib. XX. cap. VII. §. 6.

VIII. Quæ de Judæis tempore Chriſti viventibus dixeramus, eadem magna ex parte ætatis noſtræ recutitis applicari poſſunt. Fatemur equidem Judæos tempore Soteris noſtri viventes, majore fuiſſe luce perfuſos, & ad recipiendum Meſſiam tot miraculis in conſpectu ipſorum factis, nullisque dubitationibus obnoxiis, neceſſitate veluti quadam adactos, ſed ob inflexibilem mentis pervicaciam majoribus pœnis dignos eſſe. Interim hoc non obſtante aſſerimus, & ni fallor jure, pleroſque Judæorum modernorum pravis animi ſtudiis impediri, quo minus Religioni Chriſtianæ nomen dent. Non ſunt equidem nobis ignota obſtacula converſionis Judæorum. Novimus Imperantium quorundam quorum imperio ſubſunt, erga eos ſeveritatem, inquiſitionis violentiam & oppreſſiones, diſſenſiones chriſtianorum & mutuas rixas, degenerem eorundem vitam, præpoſteras miſeram Gentem convertendi methodos, ferale plerorumque Chriſtianorum erga ipſos odium, dogmata quædam inter Chriſtianos recepta &c. multum conferre, ad homines illos in ſuis, quas ſemel imbiberunt ſententiis confirmandos. Hæc omnia non ignoramus, ſed cum dolore fatemur. Interim ſi ab una parte ad argumenta, quibus Religionis chriſtianæ veritas probari ſolet, ab altera vero ad vires ingenii, quæ ad examen horum argumentorum deſiderantur, animum convertimus, cauſam non videmus, cur aſſeramus, Judæos modernos tam hebeti eſſe ingenio, tamque ſtupidos, ut vim rationum pro Religione chriſtiana militantium percipere non poſſint. Verum eſt, ſi ad Religionis decreta modernorum, eorum mores, atque ſtudia attendamus, iis applicari poſſe aculeatum nonneminis in *Scoticam* olim *Gentem* contortum dictum, quod ita ſonat:

Gens ratione furens, & mentem paſta chimæris.

Quemadmodum autem merito huic nationi inferret injuriam, qui de omnibus in univerſum *Scotis*, aut pleriſque hæc dicta vellet; ita ſimiliter leges æquitatis tranſiliret is, qui exiſtumaret, noſtræ ætatis Judæos

> Idem Exemplo Recentiorum Judæorum oſtenditur.

5. 6. *Impoſtores vero & deceptores vulgo perſuadebant; ut ſe in ſolitudinem ſequerentur. Dicebant enim ſe ipſis ibi oſtenſuros eſſe manifeſta miracula & ſigna Impoſtores vero & deceptores vulgo perſuadebant, ut ſe in ſolitudinem ſequerentur. Dicebant enim ſe ipſis ibi oſtenſuros eſſe manifeſta miracula & ſigna per poteſtatem Dei edenda.* Plura Exempla collegit *Reverendus in Chriſto Pater Chandlerus Epiſcopus Conventrienſis* & *Liechtfield.* in libro cui titulus: *Fides Hiſt. Evangelica, ex anglica Lingua in latinum ſermonem translatus* a Clb. *Wolſio* Hamburgenſi, nunc cœlitibus adſcripto. Vide cap. V. Lib. I.

dæos omnes ad res paulo majoris indaginis juſta lance trutinandas, prorſus eſſe ineptos. Novimus dari inter ipſos non paucos Viros ingenio non contemnendo præditos. Judæus certe ille, cum quo Cl. *Limborchius* ſerram diſputationis reciprocavit, haud obſcure oſtendit, quid homines illi valerent, ſiquidem eodem Ζήλω atque ſtudio res ad diſciplinas ſeveriores, Religionem præſertim ſpectantes, expendere vellent, quod alias, cum de pane lucrando, aut corradendis pecuniis agitur, impendere ſolent. Quicquid autem de eo ſit, ſatis evidenter oſtendi poteſt, argumenta, quibus nititur veritas Religionis chriſtianæ longe eſſe evidentiora iis, quibus commoti Judæi hodienum, non dicam opinionibus per traditionem hinc inde arreptis, ſed & ipſi Religioni a Moſe & Prophetis olim acceptæ pertinaciter adhærent. Quod ipſum ſatis ſuperque oſtendit, pleroſque pravis affectibus, quo minus nomen dent Religioni chriſtianæ, præpediri. Age paucis hoc, quoniam ab eruditiſſimis Viris, *Basnagio*, *Stanhope*, *Kiddero*, *Limborchio*, aliiſque prolixe ſatis hæc ſunt excuſſa, oſtendamus. *Tria* potiſſimum ſunt *capita* quibus moderni Judæi, non obſtante miſero, in quem conjecti ſunt plerique ſtatu, commoventur, ut Religioni Moſaicæ album adjiciant calculum, eamque pro Revelatione divina habeant. *Primum* ſunt *miracula* a Deo & in gratiam gentis judaicæ per Moſen olim facta. *Secundum:* Prophetiarum implementa. *Tertium* denique Librorum Veteris Teſtamenti αὐθεντία & Traditionis de Judæorum origine, ſtatu & Religione antiquitas atque certitudo.

Quod ad Miracula Moſis ſpectat, ea cum ipſis pro divinis habemus. At contendimus ſimul, Chriſtum nonſolum plura quam Moſes fecerat, præſtitiſſe, ſed & diſcipulis ſuis eandem patrandi miracula dediſſe facultatem. Chriſtum extitiſſe in terris & patraſſe miracula, eodem modo probamus, quo Judæi Moſen olim inter Iſraelitas vixiſſe, & miraculis Illuſtrem fuiſſe, adſtruere ſolent. Atqui hoc poſito, quæritur, cur Judæi Miracula Moſis tot ſeculis ante Chriſtum natum patrata admittant, Chriſti vero ſtupenda τέρατα rejiciant. Si ad naturam fidei hiſtoricæ attendamus nulla ſontica cauſa adeſt, cur ea geſta fuiſſe negent; Quo recentior enim, & a temporibus, quibus vivimus minus remota eſt narratio rei geſtæ; quo plures ſunt diverſæ indolis, Religionis & locorum teſtes, eo magis etiam omnes ſanæ mentis homines illis fidem habere ſolent. Quod ſi illi teſtes, ſint teſtes αὐτόπται, fidei; pietatis & probitatis ſtudio incenſi; ſi circumſtantiæ reliquæ, perſonarum, rituum, loci &c. cum rebus ipſis, quæ geſtæ eſſe perhibentur,

bentur, conveniant, maximus exinde enaſcitur probabilitatis gradus. Quod ſi hæc omnia in examine, utrum non minus certum ſit, a Chriſto S. Sotere noſtro, quam a Moſe, vere miracula patrata fuiſſe, obſerventur, perſuaſiſſimus ſum omnes extra partes conſtitutos confeſſuros eſſe, rationes, quæ pro Chriſtianis militant, longe eſſe evidentiores iis, quæ a recentioribus Judæis afferri poſſunt. Si ad *Prophetias* & earum complementum progrediamur, fatemur denuo Moſen fuiſſe inſignem Prophetam, & in populo Judaico etiam floruiſſe ante Chriſtum natum Viros Sanctos Prophetiæ dono inſtructos, φερομενας adeoque ὑπο πνευματος ἁγιου, recteque facere Judæos, ſi ad lucem ab ipſis accenſam, oculos aperiant. At primo ante omnia notum eſt (ut de obſcuritate multarum prophetiarum, defectu monimentorum hiſtoricorum & de prophetiis converſionem Gentium ſpectantibus, nihil dicamus.) Judæos agnoſcere, extare in Moſe & Prophetis celeberrima de futuro Meſſia oracula; cum autem eum nondum veniſſe contendant, Chriſtumque repudient, prophetiæ autem demum ex eventu comprobentur, manifeſtum eſt, Judæos ipſos in Moſen & Prophetas iniquos eſſe; multumque robori argumentorum e Prophetiis petitorum decedere. Si vero reſpiciamus ad oracula Moſis & Prophetarum, quæ vel populi Judaici, vel aliarum Nationum fata concernunt, cordatus quisque & veri amans, rerumque de quibus agitur peritus, fateri tenebitur, ea, ſive verba quibus expreſſa ſunt, ſive eventum ſpectes, cum evidentia, quæ Prophetiis a Chriſto prædictis ineſt, nulla prorſus ratione conferri poſſe. Ad oculum hoc demonſtrarunt Viri paulo ante laudati. Vide Cl. *Limborchii reſponſionem ad tertium Scriptum Judæi.* Vel unus *Joſephus* ad confirmandas prophetias a Chriſto editas, ſufficit. Aut igitur Prophetiæ eventu comprobatæ non ſunt certum ſignum divinæ originis Moſis & Prophetarum, aut id multo majori jure Chriſti tribuendum eſt prophetiis. Cum autem Judæi moderni oracula prophetarum pro divinis admittant, Chriſti autem rejiciant, manifeſtum eſt, eos pravis affectibus ad ita præpoſtere ratiocinandum impelli.

Quod ſi denique moderni Judæi ad conſtantem de gloria Moſis, ſcriptisque Vet. Teſtamenti traditionem provocent, probaturi Religionis Judaicæ veritatem, non eſt cur repugnemus: Fatemur ante 4000. & quod excurrit annos mortuum fuiſſe Virum Sanctum Moſen; fatemur ad eum provocaſſe inſequentes Prophetas; haud ignora-

 mus

mus famam ejus longe lateque inter Gentes eſſe ſparſam; nihil gloriæ ipſius detrahimus, licet pro fabula habeamus, quæ a recentioribus quibusdam Judæis teſte Cl. *Buxtorfio* in *Catalect. Philologico - Theologicis* pag. 197. de eo narrant, Deum nempe *oſculando animam e corpore morituri velut exuxiſſe, eumque poſt mortem in vitam revocatum jam in cœlis Deo miniſtrare.* At & hic amore Sectæ occæcati ſunt plane Judæi, niſi fateantur, famam de Sotere noſtro, Scriptisque N. Teſtamenti longe firmioribus præſidiis, (loquimur de iis, qui accuratum aliquod harum rerum examen inſtituere volunt) niti, Religionisque noſtræ famam citius per orbem fuiſſe ſparſam. Haud ignoramus equidem Virum *eruditiſſimum* P. D. *Huetium* conquiſitis undique teſtimoniis probare voluiſſe, nonſolum ad antiquiſſimas gentes ante tempora Chriſti viventes perveniſſe famam de celebritate nominis tanti Viri, ſed & ſub Deorum, Heroumque fabulis ipſum latere Moſen, ut de *Crœſii Homero hebraizante* ſimilisque metalli libellis nil dicam. At dubiis, incertis, imo ſæpe falſi ſuſpectis ad poſtremum illud probandum uſum eſſe celeberrimum Epiſcopum teſtimoniis, ſingulari eaque pererudita diſſertatione probavit Vir *Doctiſſimus Jacobus Haſæus*, in ipſo ætatis flore ad plures eheu! vocatus, quæ extat *Bibl. Brem. Claſſ. VI. faſc. V.* Quicquid autem de eo ſit, manifeſtum ſatis eſt, etiam hac in parte Chriſtianos æquo cum Judæis certare poſſe marte. Fama de Sotere noſtro; ex quo in terris comparuit, Religioneque ab eo tradita mature ad Judæos & Gentiles fuit delata. Quatuor Evangelia ante Hieroſolymæ deſtructionem erant invulgus ſparſa, teſtibus *Irenæo Lib. III. cap. XI. Tertulliano* paſſim in libris contra *Marcionem.* Teſtantur idem ſcripta *Clementis*, *Barnabæ*, *Hermæ*, *Polycarpi* & *Ignatii.* Apoſtoli per nobiliſſimas Imperii Romani provincias mature ſatis iter fecerant, cœleſtem diſciplinam cunctis commendaturi. Multi Gentiles ad Religionem Chriſtianam accedebant: Extant *Plinii*, *Taciti* & *Suetonii* de chriſtianis teſtimonia. Mature contra eosdem motæ ſunt vehementes perſecutiones, quibus ſanguis equidem Sectatorum Chriſti copioſe fuit fuſus, ſed & præter Martyrii gloriam & famam, diviniſſimæ diſciplinæ præſtantia multis gentibus nota eſt facta. Celeberrima illa *Plinii Junioris* ad *Trajanum* data epiſtola, cujus etiam *Tertullianus* in *Apologetico* facit mentionem, ære perennius monumentum eſt & fidei, & maximi numeri Chriſtianorum ejus ætatis. Taceo alia, quæ hic afferri poſſent, atque dudum a Viris doctis

doctis allata ſunt. (*) Quod ſi (ut in ſummam contrahamus dicta) traditio conſtans de Moſe ejusque ſcriptis, & non interrupta eorum conſervatione fidem iis conciliat, authoritatemque eorum probat, admittenda etiam ſunt ea, quæ de Chriſto & Apoſtolis, eorumque antiquiſſimis & certiſſimis ſcriptis hactenus tradunt Chriſtiani. Quod ſi vero quis quærat, quænam tandem cauſa ſit, cur Judæi, quos aliqua Religionis tangit cura, quique aliquo ingenii conatu ad examen harum rerum accedunt, non obſtantibus hiſce argumentis conſtantiſſime Religioni Judaicæ adhæreant, Chriſtianorum vero diſciplinam, majoribus præſidiis munitam aſpernentur, omnibus rite perpenſis nil aliud reſpondere poſſum, quam hoc tribuendum non tam rei difficultati, quam vero perverſis animi adfectionibus. Præter dicta hæc alia quoque ſunt, quæ oſtendunt, recentiores Judæos data opera vim argumentorum pro Religione chriſtiana militantium, cernere nolle. Nihil dicam de ipſa Religione moderna Judæorum, quæ multis fabulis & ineptis opinionibus ſcatet; nihil de cæremoniis & ritibus cultui rationali contrariis, (**) ſed duarum tantum mentionem faciam ratio-

(*) Neque obſtant dictis noſtris ea, quæ a Cl. *Vitringa Obſ. 8. Lib. X. cap. VII. de languescente ſtatu* Eccleſiæ Chriſtianæ a *Nerone ad Trajanum* diſputata ſunt; certe non probant Chriſtianorum numerum decreviſſe. *Temporis* inquit pag. m. 964. *quod lapſum eſt a Nerone ad Trajanum triginta annorum intervallum complexi, hiſtoriam ſacram non habemus niſi mancam & ſterilem, quæ tamen ſi Eccleſia per totum illud tempus viguiſſet memorabilis eſſe deberet, & tam copia quam varietate geſtorum, atque utilitate commendatiſſima:* At argumentum hoc nil probat. Primo enim dicere poſſumus ſcripta ejusmodi periiſſe. (2.) Homines inter ſævos urſos degentes, & ſingulas in horas præſentiſſimam mortem exſpectantes, vix tempus habuerunt, ea quæ digna erant memoratu literis conſignandi, & ad poſteros transmittendi. Quod de antiquiſſimis Romanis *Salluſtius* dixerat nimirum optimum quemque inter eos *facere* quam *dicere*, & ſua ab aliis benefacta laudari, quum ipſum aliorum narrare maluiſſe, paucis mutatis, Chriſtianis illius ætatis applicari poteſt. (3.) Teſtimonia, de progreſſu Religionis Chriſtianæ, Euſebii, Tertulliani & Plinii, ſatis ſuperque probant, Eccleſiæ naſcenti magnam indies factam eſſe iis temporibus acceſſionem: unde enim tantus ſub Trajano, Hadriano & Antoninis, Chriſtianorum numerus, ſi ab ultimis Neronis annis ad Trajanum usque adeo fuiſſent imminuti? (4.) Denique ipſæ perſecutiones & Martyres, ſub *Nerone* & *Domitiano*, probant, auctos fuiſſe indies Chriſtianos. Sumamus mediam inter *Dodwelli*, pro paucitate Martyrum illius ævi pugnantis, & inter communem a *Ruinarto* ſtrenue defenſam ſententias, & ſic ſatis manifeſtum erit, non exiguum fuiſſe numerum Chriſtianorum, neque multos perſecutionibus abſterritos fuiſſe, quo minus conſtanter diſciplinæ ſanctiſſimæ nomen darent. Mitto alia quæ hic afferri poſſent.

(**) Fuſe hæc probarunt Viri docti, *Buxtorfius* in ſynagoga judaica, Eiſenmengerus in detecto Judaiſmo, aliique.

rationum, quæ manifeſtum faciunt, Doctores Judæorum & Rabbinos peſſimi animi affectionibus correptos eſſe, cum adverſus Religionem chriſtianam inſurgunt. *Prior* eſt, quod malint potius ineptas, ridiculas, nullaque plane fide dignas excogitare narratiunculas, vel potius fabellas, de origine, nativitate, miraculis & morte Jeſu Chriſti, quam vero examine accurato Religionis chriſtianæ inſtituto, veritatem & divinam originem ad lydium rationis lapidem exigere. Noti ſunt inprimis duo horribiles & ſacri libelli nomine

ספר תלדות ישוע הנוצרי

Inſcripti, quorum unum edidit Cl. *Altorfenſium Philologus Wagenſeilius*, qui extat in ſecunda parte libri cui titulus: *Tela Ignea Satanæ*: alterum cum erudito orbe communicavit Vir *clariſſimus*, *Joh. Jacobus Huldricus*, *V. D. M.* & *Profeſſor* Gymnaſii noſtri *meritiſſimus*, ante paucos annos præmatura morte bonis omnibus, mihi certe, præreptus. Quisquis futiles illos libellos legit, facile deprehendet, nonſolum omnia ex meris mendaciis eſſe compoſita & male cohærentia, ſed & ita comparata, ut nemo niſi ſtultus iis decipi poſſit: at ſunt tamen illi libelli verpis illis in magno pretio. *Poſterior* ratio eſt, quod multi ex Judæis, qui aliquam eruditionis & ſapientiæ laudem aucupantur, multum tribuant *Cabbalæ Philoſophicæ.* Hæc ut notum, ex antiqua Pythagorico-Platonica Philoſophia derivata & judaicis quibusdam commentis eſt adaucta. Adhuc ſub judice lis eſt inter eruditos, utrum ſyſtema hoc rite introſpectum *Spinoſiſmum* merum involvat, nec ne: poſſunt ſane utramque in partem ſpecioſa valde afferri argumenta, de qua materia alibi nos fuſe agimus. Quicquid autem de eo ſit, hoc certum eſt, Philoſophiam illam in ſpecie ſublimem, nullis certis fundamentis eſſe ſuperſtructam, ineptam, ad Enthuſiaſmum fovendum totam quanta quanta eſt, factam, totque ſtultæ imaginationis deliramentis refertam, ut plerique Judæi amore hujus Cabbalæ capti, neſciant quem ſenſum poteſtatemque obſcuris verbis ſubjiciant, verbo, meræ tenebræ ſunt cum ſanctiſſima Chriſti diſciplina collatæ. Si quis dubitet, eum evolvere velim collectionem multorum hujus furfuris opuſculorum ſub nomine *Cabbalæ denudatæ* a *Knorrio de Roſenroth* editorum, neque amplius de eo quod dixi, dubitaverit. Qui fit igitur ut Judæi diſciplinam Jeſu Chriſti captu longe faciliorem, rationi convenientiorem, teſtimoniis & argumentis longe fortioribus ſuffultam, & ad mentem hominum perficiendam longe accommodatiorem aſpernentur, difficiles autem illas ineptias maximi faciant, & tantopere comen-

comendent? Judicent per me eruditi. Ego certe aliud mihi perſuadere non poſſum, quam quod cæcitas quædam mentis voluntaria, affectuumque impetus, eos ita in transverſum rapiat.

IX. Antequam ad recentiora tempora accedam, atque manifeſtiſſimorum exemplorum inductione probem, quod *Increduli* pravis affectibus compulſi, Religioni Chriſtianæ bellum indixerint, contra vero ineptiſſimis & incertiſſimis opinionibus album adjecerint calculum, de *Hæreticis ævi Apoſtolici* & proxime ſequentis, ut & de Philoſophis Pythagorico-Platonicis, Religionem Chriſtianam vellicantibus, aliquid eſt monendum. Multos Hæreticorum, qui primis poſt Chriſti exceſſum ſeculis, Religioni Chriſtianæ detrahere volebant, opiniones foviſſe ineptas plane & abſurdas, quæque ad leges rectæ rationis exactæ, nullo modo cum dignitate & præſtantia decretorum Religionis chriſtianæ conferri poſſint, fatebuntur omnes, qui antiquiſſima Scriptorum eccleſiaſticorum monumenta, cum aliqua cura excuſſerunt. Scio male ſæpe a Patribus opiniones Hæreticorum intellectas & repræſentatas fuiſſe; non ignoro haud pauca iis fuiſſe adficta, atque conſectaria ex principiis ſæpe obſcuris periculoſa fuiſſe elicita, & pro genuinis ipſorum ſententiis venditata. Hæc omnia ſi verum amamus fateri tenemur. Atque ex eo etiam patet, quam difficile ſit mentem Veterum Hæreticorum rite perſpexiſſe. Nihil dicam de præſidiis eruditionis, quibus inſtructi eſſe debent illi, qui operam ſuam ad explicanda antiquiſſimorum Chriſtianorum & Hæreticorum dogmata animos adjicere volunt; hoc unum moneo, pauciſſimos ἄτερ παθῶν de Hæreticis eorumque opinionibus judicare, ſed plerumque aut in *exceſſu*, aut in *defectu* peccare; quidam data opera Hæreticorum actiones manifeſtiſſime pravas in meliorem partem interpretari, & opinionibus etiam ineptiſſimis colorem aliquem conciliare volunt. Alii vero quorum longe major quam priorum numerus eſt, tum demum officio ſuo hac in parte ſeſe ſatisfeciſſe putant, ſi in omnia alia eant. Hi ſpectra ſæpe pro hominibus nobis offerunt. Hæretici omnes, ſi eos audias, aut plane ſtulti, fatui & bardi ſunt, aut impudentes, blaſphemi, omnibusque contaminati vitiis. Omnibus fabellis & rumuſculis, ubi de Hæreticis agitur credendum; fas enim eſt odiſſe tam peſtilentes Viros. Mentiri etiam ubi contra hos agendum, aut innocentiſſima male interpretari, impium non eſt. Error Hæretici, quem parum cavet natura humana, exitialis dicendus: vitia vero turpiſſima eorum, qui eos aggreſſi ſunt, omni arte ſunt pallianda & celanda.

Eadem veritas confirmatur exemplo multorum Hæreticorum, qui tempore Apoſtolorum & ſequenti ætate Religionem Chriſtianam impugnarunt.

Ubi

Ubi de eorum opinionibus falſis agitur nunquam dicendum, eas ex imbecillitate aut oſcitantia eſſe ortas, ſed omnia peſtilentiſſimis inſidiis plena eſſe clamandum. Opiniones innocuæ per conſequentiarum ambages in graviſſimas Hæreſes ſunt mutandæ, dubii ſenſus in pejorem partem rapiendi, &c. &c. Ita utramque in partem peccatum ab antiquis & recentioribus notius eſt, quam ut multis probetur exemplis. Neque tamen, quæ noſtri Seculi felicitas eſt, deſunt Viri excellentes, qui quomodo devia hæc ſint vitanda, monſtrent. Inter eos merito revero *Cl. & Eruditiſſimum Hiſtoriæ Criticæ Manichæiſmi* & *Manichæorum* duobus Vol. in 4. editæ Auctorem, nimirum Doctiſſimum *Beauſobre* τον νυν ἐν Ἁγίοις. Ego certe optarem, ut eruditiſſimum hoc Scriptum ante oculos haberent omnes illi, qui ad enarranda atque explananda antiquiſſimorum Hæreticorum dogmata animos adjiciunt. Ita enim docte cuncta expendit & examinat; tam incorrupte veterum principia & conſectaria repræſentat; tam clare & acute errorum fontes detegit; tam libere & modeſte ſimul de pondere errorum judicat; ita ſibi cavet a ſtudio partium, ab amore Sectæ & a Patrum nimia reverentia, verbo; ita cuncta ad æternas veritatis, æquique leges expendit, ut hoc opus, inter præſtantiſſimos libros, qui quidem noſtro hoc Seculo editi ſunt, merito ſit referendum. Novimus quidem diſplicuiſſe vehementer incorruptum doctiſſimi hujus Viri judicium & candorem, *Ignatii Lojolæ* diſcipulis, *Commentariorum Trivoltienſium compilatoribus*. At præterquam quod ipſemet Vir præſtantiſſimus primam operis partem contra iniquiſſimas *Lojolitarum* cenſuras ſtrenue defenderit, eosque ſale attico uti merebantur, perfuderit: in vulgus notum eſt, nil minus bonis illis patribus curæ cordique eſſe quam VERITATEM, & tantum non *moraliter impoſſibile* eſſe, ut hi homines de egregiis Virorum Doctorum, qui ab Eccleſia Romana ſeceſſionem fecerunt, conatibus, inprimis ubi de rebus ad Religionem ſpectantibus agitur, ſincerum ferre poſſint judicium. Licet autem (ut in viam redeamus) negari non poſſit, Hæreticorum ſententias ab antiquis pariter & modernis ſæpius male fuiſſe repræſentatas, certum tamen etiam eſt, & a nemine, qui in his Literis vel leviter verſatus eſt in dubium poteſt revocari, multos Hæreticorum, ſtudio partium ita fuiſſe abreptos, ut rejectis planiſſimis Religionis capitibus, monſtroſas, ineptas, atque ſanctiſſimæ Religioni inimicas contra defenderint opiniones.

Non eſt autem mihi animus in patentiorem hunc campum exſpatiari, antiquiſſimarumque ſectarum dogmata operoſe expendere, aut

Digitized by Google

aut de vita moribusque Hæreticorum copioſe diſſerere. Factum id abunde a Viris doctiſſimis, quos adire poterunt harum rerum cupidi: Sed exemplis duntaxat quibusdam ſelectis, ex Seculis primis petitis, theſin meam confirmabo. Studia partium, odium aliorum, ſuperbiam inprimis & ambitionem multos Antiquiſſimorum Hæreticorum præcipites dediſſe certiſſimis teſtimoniis probari poteſt, idque ex univerſa quam ſectabantur diſciplina, diſputandive adverſus chriſtianos methodo, patet. Nimirum hi homines utplurimum principiis Philoſophiæ *Platonico-Pythagoricæ* vel Orientalis, quæ non multum ab iſta diſcrepabat imbuti ad examen Religionis Chriſtianæ acceſſerant. Horrida autem illa ſimplicitas, quæ in Scriptis Chriſti & Apoſtolorum elucet, mentes neſcio quibus ſublimibus, rectius diceres chimæricis opinionibus repletas, offendebat. Unde vel ipſi Religioni Chriſtianæ nuntium prorſus mittebant, vel ſaltem eam, cum hypotheſibus ſuis conciliare volebant. Hoc poſito perinde ipſis erat, utrum fraude & malitia, an alia via ad finem, quem intenderant, pervenirent. Sumamus unum alterumve exemplum. Quam portentoſum Syſtema Theologiæ præter alios condiderint *Valentinus* & *Manes*, notum eſt, & infra aliquid dicetur. Superbiam autem & ambitionem multum contuliſſe ad condenda ejusmodi ſyſtemata, Viri in hiſtoria Eccleſiaſtica verſatiſſimi & ingeniorum exploratores ſolertiſſimi, probarunt. De *Valentino* ita judicat Celeb. *Moshemius* Hiſt. Eccleſ. pag. 141. *Certus ego ſum*, inquit, *ſuperbiam, qua flagrabat miſer homo* (teſte Tertulliano lib. contra Valentin. cap. IV.) *quum antea valeret ingenio, cerebrum ipſi conturbaſſe, ac in mentis quendam morbum conjeciſſe. Nam a ſano homine nemo ſanus credat tam inſana proficiſci commenta potuiſſe. Odium conceperat in Chriſtianos, a quibus injuriam ſibi factam putabat, quam cum portentoſæ doctrinæ propagatione ulciſci vellet, haud tamen id ab arroganti ingenio poterat impetrare, ut in aliorum verba juraret. Quare generalibus Philoſophiæ principiis retentis novam plane rerum diſpoſitionem excogitavit, æonum auxit & aliter ordinavit numerum, nova confinxit eorum nomina. Paucis; omnia quæ turbata mens, & de ſtatu ſuo dejecta moliri ſolet, conatus eſt.* Ita *Moshemius. Marcionem* quod Epiſcopatu Romano per Hygini mortem vacuo excideret, in *Cerdonis* partes conceſſiſſe *Epiphanius* pluresque Veterum teſtantur. De *Manete* talia narrantur ab antiquis, quæ mihi perſuadent hominem Impoſtorem fuiſſe, & ſuperbia inani tumidum plane. Ipſe *Eruditiſſimus Beauſobre*, qui ſtrenue alias, ubi quid a vero abhorrens vel ipſi, vel hypotheſibus

ipſius affictum putabat, partes ipſius defendit, dubitat, utrum *impoſturæ* magis & *fraudis*, an *fanaticiſmi* ipſum accuſet. *On ne peut nier* (inquit pag. 253. *Hiſt. Crit.* Manich.) *qu'il n'ait été un grand Impoſteur, ou un grand fanatique. Ceux qui diſent, qu'il ſe retira dans un antre, ou il compoſa ſon Evangile, & qu'il ſe vanta enſuite de l'avoir apporté du Ciel en font un Impoſteur. Mais ceux qui nous racontent, qu'il reçût ſa Miſſion dans un ſonge, ou dans une Extaſe, ſemble en faire plutot un Fanatique, au moins s'il eſt vrai que la Songe, ou l'Etaſe n'ont pas été ſuppoſés. Je ne veux point decider cette queſtion, d'autant qu'il n'eſt pas impoſſible de réunir ces deux charactères. Un homme qui commence par l'Impoſture peut bien finir par le fanatisme & ſe perſuader qu'il eſt effectivement ce qu'il a voulu être.* Mihi, ut verum fateat, probabilius videtur, ſuperbia & ambitione potius, quam mentis bonæ quodam deliquio ad tam portentoſas opiniones tuendas abreptum fuiſſe *Manetem.* Patet hoc ex iis, quæ Veteres de ipſo narrant. Homo fuit nonſolum præſtanti ingenio ornatus, ſed & diſciplinis variis, philoſophicis inprimis probe excultus. In *Actis Archelai* pag. 89. de eo dicitur: *Eruditus ſecundum omnem doctrinam, quæ in illis locis eſt, ac pene dixerim ſuper omnem hominem.* Idem teſtantur Viri doctiſſimi Abbas *Renaudotius in Hiſtoria Patriarch. Alexandrinorum,* & *Aſſemanus* in *Bibliotbeca Orientali.* Imo ſi *Herbelotio* & *Abulpharajo* fides habenda, nonſolum in ſacris literis a puero fuit inſtitutus, ſed & Sacerdos fuit *Manes*, interpretatus eſt S. Literas, atque adverſus Magos, Ethnicos & Judæos ſtrenue diſputavit. Verba ipſa doctiſſimorum horum Virorum adducit *Beauſobre* Tom. I. pag. 83. 158. ſeq. Ibidem pag. 94. adductis teſtimoniis veterum oſtenditur, *Manetem* nonſolum cæteros Doctores Religionis chriſtianæ tanquam rudes & ſimplices contemſiſſe, ſed & jactaſſe, ſe ad omnes propoſitas quæſtiones accuratiſſime reſponſurum, omnes nodos & dubia ſoluturum, quod ingenii ſuperbiſſimi & vaniſſimi evidentiſſimum ſignum eſt. Mirumne autem eſt ejusmodi homines fraudibus & mendaciis uti, ut celebriores evadant? Hinc quando Cl. *Hottingerus* Pater *Hiſtor. Eccleſ. Tom. I. pag. 147.* ex Mſcto Arabico docet, *Manetem* aſſeruiſſe ſe *per quietem* divinitus fuiſſe vocatum, & quod, uti *Renaudotius* & *Herbelotius* ex Orientalium monumentis probant, in antrum ſeſe abdiderit, diſcipuliſque ſuis perſuaſerit, ſe in cœlum iri raptum, ibique per annum manſurum, elapſoque eodem temporis Articulo Evangelium aliquod ſub *Revelationis* in cœlo auditæ nomine in vulgus ſparſerit, hinc inquam prudens quisque

quisque colligere poterit, *Manetem* non tam enthuſiaſmo quodam, quam vero potius *turpiſſima ambitione*, in tantam prolapſum fuiſſe inſaniam. Idem dici poſſet de plerisque *Gnoſticis*, ævi Apoſtolici Hæreticis. Hi enim neſcio quam ſecretam ſibi tribuebant diſciplinam, Apoſtolos tanquam rudes alto ſupercilio comtemnebant, & mentes ſibi obtigiſſe ex mundo intelligibili ſuperbiſſimi homines garriebant. Vide *Irenæum* Lib. I. cap. XXV. pag. 103. 104. Lib. III. cap. V. p. 179. Edit. *Maſſueti*.

X. Sed & plura alia indicia ſunt ex quibus patet, multos, *Hæreticorum primorum Seculorum ambitione & ſuperbia* fuiſſe corruptos. Huc refer II.) quod ab una parte non verecundati fuerint, libros ſacros vel rejicere vel depravare & ad opiniones ſuas detorquere: Ab altera vero, quod Viris Sanctis vel Celebribus v. gr. *Zoroaſtri*, *Abrahamo*, aliisque libros ſuppoſuerint. Notiora hæc ſunt quam ut multis probem teſtimoniis; Juvat unum duntaxat aut alterum Exemplum adduxiſſe. Ita refert Cl. *Alexandrinus Stromat. Lib. II. pag. 457. Gnoſticos* Pauli ad Timotheum datas Epiſtolas rejeciſſe, quoniam chriſtiani ad debellandas eorum opiniones iis utebantur. *Marcionem* Acta Apoſtolorum, Epiſtolas ad Timotheum, ad Titum & ad Hebræos admittere noluiſſe, quod ſuis opinionibus eſſent adverſæ, teſtis eſt *Tertull. contr. Marc. Lib. V.* Ab eodem Hæretico loca quædam Evangeliorum & Epiſtolarum, fuiſſe depravata, utpote ſuis opinionibus adverſa, idem teſtatur *Tertullianus Lib. IV. cap. 4. Manichæos* idem tentaſſe, integro capite adductis Veterum Teſtimoniis probat Cl. *Beauſobre Hiſt. Crit. Manicheiſmi Tom. II. Lib. VIII. cap. 3.* Eosdem contra multos fictitios libros nomine Virorum Sanctorum & Celebrium in vulgus ſparſiſſe, in confeſſo eſt. Ne longus ſim ad *Fabricii Codices pſeudepigraphos, V. & N. Teſtamenti*, *Beauſobre Hiſt. Crit. Manich. Tom. I. Mosbemii Inſtitut. Hiſt. Chriſt. majores*, *Germonium* aliosque Lectorem remitto. Unum nobis ſufficiat adduxiſſe teſtimonium nimirum *Irenæi, Lib. I. contra Hæreſes cap. XX. pag. 91.* ita dicentis: Προς δε τετοις ἀμυηθον πληθος ἀποκρυφων καὶ νοθων γραφων, ἁς ἀυτοι ἐπλασασαν παρεισφερεσιν εἰς καταπληξιν των ἀνοητων. i. e. *Super hæc autem immumerabilem multitudinem apocryphorum & adulterinorum librorum, quos ipſi compoſuerunt, afferunt. ut rudes & ignaros homines in ſtuporem trahant.* An hæc non ſatis ſuperque probant, homines iſtos data opera Religioni chriſtianæ inſultare voluiſſe?

Idem ex aliis indiciis oſtenditur.

 III. *Iidem*

III.) *Iidem homines male ſani, aut ad conciliandam intricatis, quas fovebant opinionibus veri ſpeciem; aut ad inſcitiam ſuam tegendam, barbaris quibusdam utebantur vocibus, ſub quibus tamen ſublimia myſteria tegi aſſerebant*, quo ipſo ſtolidam ingenii ſuperbientis notam contraxerant merito. Qui enim veritatem amat ſerio, eamque cæteris quos male ſentire eximat, commendare cupit, omni virium contentione id agit, ut ad eam inſinuandam verbis utatur claris & perſpicuis; inprimis autem de eo ſollicitus eſt, ſi ea, quæ profert nova ſunt, aut ſi res nota quidem eſt, ſed novis utendum ad rem declarandam, vocabulis. Quis autem ignorat, quam intricatis & perplexis vocibus uſus ſit *Valentinus*? Verum quidem eſt, voces *pleroma*, *bythos*, &c. in Novo Teſtamento adhiberi; at plane alio quam quidem τερατολογος ille voluerat ſenſu id factum, norunt eruditi omnes. Interim tamen nunquam perſpicue mentem ſuam explicuit, aut definitiones accuratas exhibuit, vel dare potuit. Hinc nonſolum Recentiores eruditi in vocibus illis explicandis hærent, ſed & antiquiſſimi Patres *Irenæus* v. gr. qui Valentinianum ſyſtema primus exhibuit, veram vocabulorum ſignificationem non ſemper habuerunt perſpectam. Plane ad rem & ad mentem meam de *Valentino* judicavit Cl. *Clericus Hiſt. Eccl. pag. 586.* ita loquens: *Cæterum ſi Valentinus tantum dicere voluiſſet res, quæ in confeſſo erant apud Chriſtianos, merus Agyrta fuit, qui ſuam inſcitiam novis vocabulis velavit, ſique ab aliis Chriſtianis vocum tantum cauſa ſeceſſerit, Impoſtorem & turbulentum ingenium eſſe oportuit. Sin vero novi quidpiam & antea ignotum in lucem, ut videtur proferre ſe putaverit, clarius loqui eum oportuit, aut certe iis non uti verbis, quibus nonniſi abſurdus ſenſus tribui poſſet, & propter quæ ejus ſententia ut ridicula ab omnibus ſani cerebri hominibus non rejiceretur. Non eſt delictum, cui ignoſcere quisquam poſſit, ſi veritas ita exprimatur, ut propterea infamari queat; nec facile mihi perſuaſerim quemquam fuiſſe, qui cum eximia quædam dicenda haberet, obſcuro & abſurdo ſermone ea veſtire voluerit.* Similiter *Baſilides* præter ea, quæ de *Æonum*, *geniorum* & *cœlorum ordinibus* garriverat, barbaris quibusdem vocibus uſus eſt, in quibus explicandis fruſtra deſudant eruditi. Ita quid illud *Baſilidis cau lacau* ſignificet, fatentur ſe ignorare doctiſſimi *Irenei* interpretes, *Grabius* & *Maſſuetus*. In explicandis vocibus *Abraxas* & *Abracadabra*, mire ſe torquent *Chiffletius*, *Basnage*, *Beauſobre* aliique. Impoſtor tamen hic contendit, nonſolum mirificam huic voci *Abraxas* gemmis inſcriptæ vim eſſe, ſed & eos, qui diſciplinæ ſuæ ſint capaces

recta

recta poſſe in cœlum contendere, neque videri ab Angelis, uti id factum etiam ſit a *Cau-Lacau.* Vide *Irenæum*, Lib. I. pag. 81. edit. *Maſſueti.* (*) Similia multa occurrunt in Syſtemate *Manetis*, prouti prolixe id oſtendit *doctiſſimus Beauſobre*, ut de aliis nil dicam. Annon hæc impoſturæ, ſuperbiæ ridiculæ & impudentiæ ſatis clara ſunt veſtigia?

IV.) *Iidem non dubitant capita Religionis chriſtianæ evidentiſſima negare, & in ridiculum ſenſum detorquere, ut ſuis ineptis hypotheſibus & cerebri deliramentis præſidium quærerent.* Fuerunt equidem ſemper, & ſunt adhuc inter Eruditos tales, qui anteceptas animis opiniones cum Religionis chriſtianæ decretis conciliare nituntur; at hoc fieri (ſaltem a modeſtioribus) duntaxat ſolet, ubi vel textus ipſe S. Literarum obſcurior eſt, vel ubi hinc inde phraſes verbaque, novas ejusmodi explicationes non contemnendis hypotheſibus ſuperſtructas, pati poſſe videntur. At hi homines capita Religionis evidentiſſima, quibusve totum Syſtema Religionis chriſtianæ innixum erat, contra clariſſimum verborum ſenſum interpretabantur. Ita v. gr. inter antiquiſſimos Hæreticos erant, qui *Docetæ* vocabantur. Hi viventibus adhuc Apoſtolis videntur orti; unde & quidam eruditi exiſtimarunt *Johannem Evang. cap. I. v. 14.* ubi *τον λογον* carnem factum eſſe ait, ad hos homines reſpexiſſe. *Cotelerius* certe, Vir in antiquitate Eccleſiaſtica verſatiſſimus, in notis ad Epiſt. *Ignatii* ad Romanos pag. 24. ait: *Solem negaret meridie lucere, qui docetas & phantaſiaſtas Hæreticos tempore Apoſtolorum inficiaretur erupiſſe.* Conſentit Vir non minus illuſtris *Pearſonius Vindic. Ignat. Part. II. cap. I. pag 344.* Quicquid autem de eo ſit, hoc ex veterum monumentis ſatis ſuperque patet, Hæreticos illos, *Docetas* vocatos, negaſſe Chriſtum Jeſum verum corpus habuiſſe, & vere paſſum, ſed *umbra* duntaxat pro *corpore* fuiſſe veſtitum: alii Jeſum a Chriſto diſtinguebant; cæteri omnes, ut alia mittam, mundum a malis Angelis creatum adſerebant. Cauſa autem cur in paradoxas & peſtilentes has deſcenderent opiniones erat, quod materiam mali cauſam eſſe firmiter crederent. Quid autem, provoco ad omnium conſcientiam, magis apertum eſt ex lectione N. Teſtamenti,

(*) Videatur exercitatio Celeb. Viri P. E. *Jablonski* de Nominis Abraxas in plerisque Baſilidianorum & Gnoſticorum Gemmis obvii, vera & genuina ſignificatione, quæ Volumini VII. novorum Miſcellaneorum Lipſienſium inſerta eſt. Adde S. *Basnage* Annales politico-Eccleſiaſticos, Tom II. p. 49.

menti, quam Jeſum habuiſſe verum corpus, ediſſe, bibiſſe, locutum eſſe cum aliis, ambulaſſe &c. hæccine dici poſſunt de homine corpore deſtituto? Cui non in mentem venit ſententia æque ſana *Epicuri*, aſſerentis, Deos non habere corpus, ſed *quaſi corpus*; non habere ſanguinem, ſed *quaſi ſanguinem*, *Ciceroni* exploſa? Quis credat homines illos non pulchre perſpexiſſe, poſita inepta theſi ſequi, Chriſtum igitur non paſſum eſſe vere, non vere e mortuis in vitam revocatum, non vere in cœlos aſcendiſſe? annon inſuper facile colligere poterant, ita Evangeliſtas & diſcipulos Chriſti, qui de univerſa vitæ & mortis ratione tanta cum confidentia locuti ſunt, verbisque tam perſpicuis ſuam ſententiam expreſſerunt, aut ſenſu communi deſtitutos, aut impudentiſſimos fuiſſe impoſtores? Verbo ut dicam, annon perſpexerant, ita Religionem chriſtianam in meram commutari fabulam? His tamen non obſtantibus, peſſimi Hiſtriones & Impoſtores, ut ſalva ſit incertiſſima hypotheſis, non dubitant clariſſima fidiſſimorum Chriſti aſſeclarum corrumpere teſtimonia. Idem dictum ſit de creatione mundi. Quis niſi emotæ mentis homo negare poterit, Moſen & omnes veteris & novi Teſtamenti Scriptores clatiſſimis verbis aſſeruiſſe, mundum hunc a Deo fuiſſe creatum? Attamen & hoc dogma, quod luce clarius eſt, negandum fuerat, ne forte temere arrepta opinio vacillaret.

V.) Denique Hæretici illi *ſpretis dogmatibus Religionis chriſtianæ cum aliqua difficultate conjunctis, Hypotheſes excogitabant, nonſolum longe majoribus dubiis obnoxias, ſed & tales, ad quas cum aliqua veri ſpecie ſtabiliendas, innumeris figmentis opus erat.* Omnibus licet, imo omnes tenentur ea dogmata profiteri & defendere, quæ minimis urgentur difficultatibus. Qui Religionem nullam admittere vellet niſi eam, quæ ubique plana & captu facillima, & nullis plane dubiis obnoxia ſit, vel quæ ex continuis demonſtrationibus, mathematicam evidentiam æquantibus conſtet, ille vel nihil prorſus, vel pauciſſima credere deberet. Chriſtiana Religio ea omnia clare & perſpicue tradit, quæ ad Deum colendum & veram felicitatem conſequendam facere poſſunt. At multa etiam in ea tradi, quæ aut plane non cognoſcamus, aut obſcure & imperfecte, quis eſt qui negare poſſit? Huc, ut multa alia mittamus, etiam pertinent de origine mali moralis & phyſici quæſtiones: Quæritur nimirum, qua ratione mali permiſſio (ut de ſubtilioribus hypotheſibus nil dicam,) cum virtutibus divinis conciliari poſſit. Multa tradit Revelatio ad quæſtionem illam eluci-

elucidandam, nec exiguum pondus iis addunt rectæ rationis decreta. At ſolvi omnes poſſe difficultates cauſasque permiſſionis mali, & Conſiliorum divinorum rationes dari poſſe ſufficientes, ad nodum penitus ſolvendum nemo prudens dixerit. Cuncti interim cuicunque tandem ſectæ addicti, omnes ingenii vires intendere debent, ad virtutes divinas vindicandas, & ad ſyſtema excogitandum, quod minimis, aut nullis ſit obnoxium difficultatibus. Quanquam quod ad poſtremum ſpectat, dubitem, utrum id in hac rerum caligine, unquam obtineri poſſit. (*) Quod ſi expendamus Syſtemata *Gnoſticorum*, *Valentinianorum*, *Manichæorum*, aliorumque vel *Philoſophorum* antiquorum, vel *Hæreticorum*, conſtabit, homines illos miſſa Revelatione, Syſtemata excogitare voluiſſe, quæ ab omnibus difficultatibus reſpectu originis mali moralis & phyſici forent libera. Scopus ipſe bonus & laudandus eſt, ſi hoc unum intenderunt. At num propterea Revelatio ipſa & evidentiſſima illius decreta erant impugnanda, peſſimum in ſenſum torquenda, vel νοθείας ſuſpecta reddenda? Poterantne homines illi ſibi perſuadere, Chriſtianos, quibus aliqua eſſet Dei & S. Literarum reverentia, quosve male ſani homines in ſuam ſententiam pertrahere volebant, poterantne inquam homines illi ſibi perſuadere, eos pedibus ſtatim in ſuam ſententiam ituros? fierine tandem potuit, ut homines illi videre non potuerint, arreptis opinionibus nullis fundamentis ſuperſtructis, difficultates circa materiam hanc occurrentes plane non

(*) Ipſe illuſtris *Leibnizius*, qui novam ingreſſus eſt viam ad ſolvendas difficultates a *Baylio* circa hoc argumentum motas, haud obſcure ſignificavit, fieri per ingenii humani vires in his terris non poſſe, ut difficultates omnes hic occurrentes penitus tollantur: in Præfatione enim libri cui titulus: *Eſſais de Theodicée* &c. pag. m. 66. Hæc in medium adducit *Baylii* verba: *M. Bayle a pu eſperer, que ſon travail piqueroit d'honneur quelques un de ces grands genies qui forment de nouveaux ſyſtèmes & qu'ils pourroient inventer un denouement inconnu jusquici.* Quibus allatis hæc addit: *Il ſemble que pour ce denouement il entend une explication du Myſtere, qui iroit juſqu'au comment, mais cela n'eſt point neceſſaire pour repondre aux objections.* In Diſſertatione vero huic libro annexa theſ 143. & 144. ita loquitur: *Ipſum autem βαθος in divinæ Sapientiæ theſauris, vel in Deo abſcondito (quod eodem redit) in univerſali rerum harmonia latet; quæ fecit ut hæc ſeries univerſi complexa eventus quos miramur, judicia quæ adoramus, optima præferendaque omnibus a Deo judicaretur. Sed pars rerum præſtantiſſima Civitas Dei, ſpectaculum eſt, cujus ad pulchritudinem noſcendam aliquando demum illuſtrati divinæ gloriæ lumine propius admittemur. Nunc enim ſolis fidei oculis, id eſt divinæ perfectionis certiſſima fiducia attingi poteſt; ubi quanto magis non tantum potentiam & ſapientiam, ſed & bonitatem ſupremæ mentis exerceri intelligimus, eo magis incaleſcimus amore Dei, & ad imitationem quandam divinæ bonitatis, juſtitiaque inflammamur.*

non tolli, ſed potius multiplicari? v. gr. num explicari poterant, qua ratione materia cauſa mali moralis eſſe poſſit? Unde orti ſint mali genii, quos fingebant, a Deone eſſent an vero ex materia? num rationes dare poterant ſatis ſufficientes, quomodo mentes puræ in corpora detruſæ ſtatim fiant malæ? poſſunt ne nobis ſecundum illa Syſtemata cauſam exponere, cur Deus permiſerit, ut mentes puræ tot miſeriis eſſent obnoxiæ? cur idem malis geniis poteſtatem dederit, mundum, in quo tanta mala locum eſſent habitura, condendi? Mitto innumera alia, quæ objici poſſent, neque enim animus eſt oſtendere, quot difficultatibus illa Syſtemata obnoxia ſint. Nemo eſt vel mediocriter in his verſatus, qui lectis illis Syſtematibus, id non ſit deprehenſurus. Accedit quod præter difficultates multas & inſolubiles, ad hypotheſes ſuas effingendas opus habuerint variis præſidiis, id eſt, opinionibus præcariis valde, quæ neque ex rationis, neque ex Revelationis decretis, ulla cum veri ſpecie poſſunt hauriri, quæ tamen, antequam integrum ſyſtema rite eſſet coagmentatum, a novis illis Theologis probari ante omnia debuiſſet. Sic multa narrant de *intellectualis mundi* ante omne ævum *conſtitutione;* de *pleromate*: de *æonibus* ex Deo vel mundo intellectuali emanantibus: de *modo* hujus *emanationis*; de *variis geniis*, eorumque *ordinibus;* de *mentium humanarum* antequam in corpora detruderentur *ſtatu* &c. &c. quæ omnia meræ ſunt hariolationes & inſomnia hominum otioſorum. Non eſt animus integram ſeriem tam profundarum meditationum Lectoris oculis offerre. Legant, quos harum rerum tangit cura, Virorum inter Modernos doctiſſimorum, nimirum *Buddei*, *Maſſueti*, *Basnagii*, *Brukeri*, *Beauſobre*, aliorumque de ſyſtematibus *Valentini*, & *Manicheorum* cogitata & manifeſtum erit, quam incertis plane, & ſtramineis hypotheſibus ſuperſtructa fuerit univerſa ipſorum Theologia vel potius *ματαιολογια*. Ut tamen diſcipuli noſtri aliquem guſtum habeant tam admirandæ horum hominum eruditionis Theologicæ, propoſitiones præcipuas e ſyſtemate *Manetis* petitas, heic apponam, idque eo lubentius, quia homo iſte pleraque ex *Gnoſticorum*, *Valentinianorumque* principiis conſarcinavit, & egregiis ſuis commentis, quod neceſſe erat, locupletavit. Prolixius qui cuncta explicata & illuſtrata cognoſcere vult, adeat laudati *Beauſobre* doctiſſimum opus.

Sunt autem præcipuæ ſequentes:

1.) Deus eſt Subſtantia viva & immaterialis, ab omni æternitate in cœlo reſidens.

2.) Ab

2.) Ab omni ævo ex Eſſentia Dei æones vel genii emanarunt, quia ex nihilo nihil fieri poteſt.

3.) Cœlum ſupremum, & intelligentiæ cœleſtes, quæ ibi degunt, faciunt *mundum intelligibilem*.

4.) Cœlum ſupremum non minus per ſe exiſtit, quam Deus.

5.) Ex Eſſentia Patris emanarunt Filius & Sp. Sanctus. *Prior* in Sole & Luna ſedes habet fixas, *poſterior* in aëre, hic Patris imperia exequuntur uſque ad finem mundi

6.) In quodam immenſi ſpatii angulo ab omni æternitate reſidet Subſtantia quædam maligna, quam utrum materiam, vel dæmonem, vel tenebras voces, perinde eſt.

7.) Hujus malignæ Subſtantiæ Imperium in quinque Regiones erat diſtinctum. In una quaque Regione certa erant elementa & animantia, ex elementis hiſce orta.

8.) Irruptionem in regnum lucis facere volebant tenebricoſi Regni præfecti; at opportune Deus per quendam cui nomen *primus homo*, cum comitatu 5. Elementorum, & Spiritu quodam vivificante luci occurrit, ita tamen ut ex conflictu illo in poſterum mixtura quædam lucis & tenebrarum orta ſit.

9.) Spiritus ille vivificans, ſubjugatos Dæmones in varias aëris regiones diſtribuit, in quo tempeſtates, tonitrua, pluvias, & peſtem excitare ſolent.

10.) Mentes ex lumine quodam cœleſti conſtant: in corpora autem detruſæ venenum quoddam bibunt, quo ſumto eas rerum omnium capit oblivio.

11.) Huic malo ut occurreret Deus, miſit in mundum viros ſanctos & ſapientes, inter quos erat etiam Chriſtus.

12.) Cum caro ex materia conſtet, materia vero omnis mala ſit, fieri non potuit ut Chriſtus carne eſſet indutus, adeoque umbram duntaxat habuit corporis, neque adeo proprie loquendo, edere, bibere, vel pati potuit.

13) Crucifixio Chriſti, Ejusque reſurrectio, fuit ſaltem myſtica, ex qua tamen miſeræ mentes vinclis corporis conſtrictæ, diſcere debuerunt, qua ratione pravi affectus ſint edomandi.

14.) Mentes purificatæ in Lunam migrabunt, tradendæ poſtea Soli, ex quo in locum cui titulus: *Columna gloriæ*, devehendæ.

15.) Spiritus S. auxilio adeſt omnibus animabus in aëre exiſtentibus; Sol vero ſcorias illis adhuc adhærentes ſenſim deterit, ut facilius ad Superiora loca poſſint aſcendere.

16.) Poſtquam purgatæ erunt mentes omnes, Deus ex neſcio quibus cavernis ignem prodire jubebit, & Angelus quidam *Omophore* dictus, terram, quam hactenus ſuſtinuit, in ignem conjiciet, & univerſam tandem maſſam, in locum extra mundum quem S. Literæ *tenebras exteriores* vocant, protrudet.

Et hæ ſunt præcipuæ Syſtematis *Manicheorum* partes. Ex quibus prudens quisque colligere poterit, utrum facilius poſitis hiſce precariis propoſitionibus, difficultates circa mali originem occurrentes, ſolvi poſſint quam ex reſponſis, quæ ratio & Revelatio ſuppeditant. An non potius exinde ſole meridiano clarius eſt, *Incredulos hoſce*, ea quæ clara ſunt in Revelatione rejeciſſe propter quasdam difficultates; ſimul vero inani ſuperbia commotos, Syſtema aliquod excogitaſſe, quod nonſolum ex meris utplurimum cerebri commentis conſtat, ſed & quod difficultates nullo modo tollit. Sed ſatis de Hæreticis illis. Poſſemus huic turbæ merito adjungere *Callidiſſimum Impoſtorem Muhamedem*, qui fraude & malitia ad ſtabiliendas ſuas opiniones (ut de violentia nil dicam) uſus eſt multiplici. Sed omnia quæ dici poſſent, ſumma cum induſtria nec minore judicio & candore ex Orientalium Scriptis collegit, & ediſſeruit doctiſſimus *Gagnierius* in *vita famoſi hujus Impoſtoris*, duobus Volum. in 8. edita. (*) Novimus quidem ante hunc, vitam & dogmata *Muhamedis* expoſuiſſe *Comitem de Boullainviller*: at ita hoc factum eſt, ut ſuo Exemplo theſis noſtra mirifice confirmetur; nimirum non dubitare *Incredulos omnes hiſtoriæ leges* pervertere, & craſſiſſima effutire ſæpe mendacia, modo Religioni Chriſtianæ, ſi fieri poſſet, detrahere poſſint. At mirum non eſt hæc a Nobili illo facta, poſtquam aliunde notum, ipſum monſtroſæ *Spinozæ* addictum fuiſſe opinioni. Videatur doctiſſimi *Gagnierii præfatio* operi jam jam laudato præmiſſa.

(*) In ſequenti tamen diſſertatione, ex eo pariter & aliis doctorum Virorum ſcriptis ea in medium adferemus, quæ ad ſcopum noſtrum facere videbuntur.

BIGA
THESIUM THEOLOGICARUM.

I. *Religio Naturalis eſt equidem ſufficiens ad hominem officii convincendum, non autem ad peccatorem in gratiam cum Deo reducendum, quoniam ſolius eſt arbitrii divini, & peccatorem in gratiam recipere, & conditionem qua intercedente recipiendus ſit, præſcribere.*

II. *Definitio fidei quam Auctor* Epiſtolarum *de* Relig. Eſſentiali *exhibet, quod nimirum ſit* perceptio evidens Numinis & attributorum ejus eſſentialium, *nonſolum Revelationi e diametro eſt oppoſita, ſed & ipſa Religionis Naturalis fundamenta concutit.*

MEDI-

MEDITATIONIS
DE
CAUSIS MAGIS MAGISQUE CRESCENTIS
INCREDULITATIS,
ET
MEDELA HUIC MALO ADHIBENDA.

PARS III.

Sect. I.

Nexus cum Antecedentibus & Inſtitutum Auctoris oſtenditur.

IN ſecunda noſtra de cauſis magis, magisque invaleſcentis Incredulitatis Diſſertatione adductis exemplis oſtendimus, multos *Incredulorum* graviſſima Religionis Naturalis & Revelatæ capita rejicere, imo eadem aliquando acerbe impugnare; ſimul tamen frequentiſſime ſubſcribere propoſitionibus incertiſſimis, imo ſtultis aliquando & plane ineptis. Ex quo colligimus, ejusmodi homines ſpretis rectæ rationis legibus id tantum tueri, quod pravis affectibus gratum atque acceptum eſſe poſſit. Vix enim adduci poſſumus ut credamus, hominem ſanæ mentis, Eruditum inprimis, quique ſingula ad rectæ rationis normam expendit, perſpectis & probe ponderatis ſingulis Hypotheſeos alicujus aut ſententiæ partibus, gravibus rationibus ſuperſtructæ, eam prorſus tanquam ineptam & rationi contrariam rejicere poſſe, ſimul tamen ſerio & ex animo, adhibita pari attentione album adjicere calculum opinionibus, quæ repudiatis nonſolum ſunt incertiores, ſed & quæ doctiſſimorum virorum judicio ineptæ plane ſunt, nulloque ſuperſtructæ fundamento. Quo magis, autem homines ita agentes acutum cernunt variisque exculti ſunt diſciplinis, eo minus credimus defectum ingenii & judicii obſtitiſſe, quo minus evidentioribus ſub-

ſcripſerint decretis, atque ſententiis. Novimus equidem non raro fieri, ut multi inter Chriſtianos, ineptas & ſtultas defendant opiniones, ad ſententias vero momentoſiſſimas, rationique & diſciplinæ Jeſu Chriſti convenientiſſimas parum attendant; At hi ignorantia turpi deluſi nullo unquam ſerio Religionis examine adhibito, opinionibus cum lacte quaſi materno hauſtis adhærent. Tales in ſtultiſſimis etiam opinionibus adquieſcere mirum non eſt; Non magis enim ſuæ, quam aliorum Religionis ſententias rite habent perſpectas. Sed illi quibuscum nobis jam quidem res eſt Religionis Chriſtianæ indolem atque naturam habent perſpectam, rationesque quibus veritas illius eſt ſuperſtructa, probe cognoſcunt, ingenioque utplurimum valent; hoc tamen non obſtante tuentur atque defendunt opiniones infirmas plane atque futiles, eosque qui Religionem Chriſtianam maximi faciunt, alto contemnunt ſupercilio; Ex quibus manifeſtum eſſe putamus, eos ambitionis & conſequendæ famæ ſtudio, vel aliis non minus turpibus affectibus ad tam portentoſas opiniones defendendas fuiſſe inductos. Probavimus hoc diſſertationis noſtræ parte ſecunda Exemplo Veterum & Recentiorum *Judæorum*, *Hæreticorum* item quorundam ævi Apoſtolici. Quum autem exempla magnam in animos hominum vim habeant, & ſententiæ noſtræ quam defendimus plurimum adferant lucis, B. Lector non mirabitur, ſi in hac ipſa diſſertatione pluribus, antiquis pariter & recentioribus Exemplis theſin noſtram confirmemus. Eum in finem ex remotioribus Seculis *Philoſophos Pythagorico-Platonicos* Religionem vehementer impugnantes & Impoſtorem *Mahomedem*; ex Recentioris vero ætatis Incredulis, *Spinozam*, *Tolandum*, *Woolſtonum* aliosque in ſcenam producam.

Exemplo Philoſophorum Pythagorico-Platonicorum oſtenditur, Incredulos Religionem Chriſtianam firmis præſidiis munitam repudiare, ſimul tamen ſubſcribere opinionibus in-

II. Inter Philoſophos illos Platonico-Pythagoricos eminent *Plotinus*, *Porphyrius*, *Jamblichus*, *Proclus*, *Hierocles*, *Amelius*, *Eunapius*, *Marinus*, *Julianus* aliique. Animus non eſt horum hominum vitam, fata, mores atque dogmata exponere, neque enim hoc ad Inſtitutum noſtrum facit; præſtiterunt hoc abunde Viri Doctiſſimi, inter quos duo eminent: prior eſt Cl. *Mosbemius* cum in eruditis ad *Cudvvorthi* Syſtema intellectuale adnotamentis, tum ſingulari edita diſſertatione de *turbata per Recentiores Platonicos Eccleſia*; Poſterior vero Eruditiſſimus & Amiciſſimus Vir. Joh. Jacobus *Brukerus*, *Hiſt. Philoſoph. T. III.* Hic nonſolum vitam atque dogmata horum hominum accurate repræſentavit; ſed & magna cura atque diligentia ea omnia collegit, quæ ad mores horum hominum fraudesque detegendum facere poſſunt.

ſunt. Majori adhuc diligentia & Eruditionis apparatu hanc materiam illuſtravit in Hiſtoria Critica Philoſophiæ, opere quod cum plauſu Eruditorum acceptum eſt. Hos adeant, qui accuratiorem notitiam de vitis dogmatibusque horum Philoſophorum ſibi comparare volunt. Nos hoc unum intendimus, ut horum Philoſophorum exemplo probemus, eos ab una parte ambitione & ſectæ ſtudio commotos, Religionis chriſtianæ capita graviſſima vilipendiſſe & acerbius quam par erat eadem ſæpe fuiſſe inſectatos; ſimul tamen album adjeciſſe calculum opinionibus incertiſſimis, ineptiſſimis, imo plerumque meris phantaſiæ corruptæ deliramentis. Hoc autem dum agimus, nil horum hominum Eruditioni, qua multi florebant, detractum volumus; contra dolemus, homines haud contemnendo ingenio præditos & diſciplinis excultos, iisque temporibus viventes, quibus Religionis chriſtianæ indoles atque natura ſatis poterat eſſe cognita atque perſpecta, animosque veri amantium capere, tam turpiter ſeſe affectibus deludi paſſos fuiſſe. Mea hîc facio verba Doctiſſimi *Holſtenii* quæ pagina ſexta *Vitæ Porphyrii Edit. Cantabrig*: ita ſonant: *Nec poſſum* (inquit) *quin præſtantiſſimorum ingeniorum ſortem miſerer, quæ in ea tempora inciderunt cum Religio chriſtiana novam & inſuetam mortalium animis lucem attolleret, Numenii inquam, Plotini, Porphyrii, Amelii atque ſimilium. Qui cum divinæ veritatis guſtum ex S. Litteris & naſcentis Eccleſiæ Doctoribus aut præceptorum Chriſtianorum ore percepiſſent, puriſſimos veritatis rivulos in Pythagoræ & Platonis derivarunt lacunas, & igniculos, divinæ lucis mendaciorum fumo ac tenebris obſcurarunt. Quid enim non præſtitiſſent in ſolidæ veritatis defenſione, qui tenues aliquot iſtius ſtricturas admirabili ingenii felicitate atque uberrima dicendi elegantia in tantum excoluerunt, ut doctiſſimos chriſtianæ Religionis Antiſtites in ſui admirationem pertraxerint.* Ita *Holſtenius.* Quidam ex hac turba ut *Porphyrius*, *Hierocles*, & *Julianus* data opera diſciplinam Chriſti impugnarunt; omnes vero ſimul Syſtema Theologicum adornarunt, quod vitæ Soteris noſtri, ipſius miraculis atque Decretis e diametro eſſet oppoſitum. De *Porphyrio* notum eſt, eum Sacris Chriſtianorum fuiſſe infenſiſſimum. A *Cyrillo* Lib. I. contra *Julianum* pag. 28. vocatur ὁ θρασυς καθ' ἡμας πορφυριος. Verſatus is erat in lectione Vet. & Novi Teſtamenti, & ad ea vellicanda omnes ingenii intendit nervos teſtibus *Euſeb. præp. Evang. Lib. X. cap. IX. Theodoreto Therapeut. Serm. VII. Hieronymo Epiſtola* CI *ad Pamachium aliisque*, quos adducit *Holſtenius* vitæ *Porphyri* cap. X. *Hieroclem* librum ſcripſiſſe, inſignitum titulo: λογον φιλαληθη. in quo inſtituta inter

certiſſimis & ineptiſſimis, quæque, ſi ad gradus veriſimilitudinis attendas, cum prioribus, quas alto ſupercilio contemnunt, nulla ratione poſſunt comparari.

Chriſtum & *Apollonium Thyanenſem* comparatione probare voluerit Chriſto noſtro longe præſtare *Apollonium* ex *Euſebio* & *Lactantio* conſtat. Idem intenderat *Philoſtratus* huic Sectæ addictus in vita *Apollonii*. *Julianum* denique hinc inde vellicaſſe Chriſtum, ejusque Decreta, omnibus notum eſt.

Oſtenditur primo Porphyrii, exemplo, Eum ob leves quaſdam difficultates Chriſtianam Religionem impugnaſſe ſimul vero ineptiſſima, aciter propugnaſſe.

III. Ut autem probemus hoſce Philoſophos ineptis opinionibus captos Decretis & præſtantiæ Religionis chriſtianæ detrahere voluiſſe, ſimul vero contra ineptiſſimis ſubſcripſiſſe opinionibus, omnia (breviter tamen) quæ monere volumus, in certas quasdam propoſitiones redigemus. Et (1) quidem Homines illi Apoſtolos, tanquam Idiotas & ſimplices explodunt, aſſerentes, illis fidem haberi non poſſe; eosdem ſimul tamen fuiſſe verſutos & fraudulentos, calumniantur. Teſtatur hoc *Lactantius Inſtitut.* div. Lib. III. cap. II. de *Porphyrio* vel *Hierocle* agens. *Præcipue tamen* (inquit) *Paulum Petrumque laceravit cæterosque diſcipulos tanquam fallaciæ ſeminatores, quos eosdem tamen rudes, & indoctos fuiſſe teſtatus eſt, nam quosdam eorum piſcatorio artificio feciſſe quæſtum, quaſi ægre ferret, quod illam rem non Ariſtophanes aliquis aut Ariſtarchus commentatus ſit.* Characterem habes hominis impudentis atque in omnem ſeſe vertentis figuram, ut veritati detrahat: nimirum Apoſtoli & Diſcipuli J. Chriſti ſunt Idiotæ, vix ſenſu communi præditi; iidem tamen ſimul omnium quos terra tulit, ſi Diis & *Porphyrio* ſimilibus placet, callidiſſimi. Porphyrius hic calliditatis & fallaciæ accuſat Apoſtolos, & in vita tamen *Pythagoræ*, & *Plotini* tam aperta omni poſito pudore narrat mendacia, tamque putidas profert fabulas ut nonniſi emotæ mentis homines illi vacivas præbere poſſint aures. Quod ſi conferas libros *Porphyrii*, & *Plotini* de τοῖς νοητοῖς, & antro Nympharum, meram lucem eſſe Idiotarum ſcilicet illorum Scripta cum horum Mirabiliariorum difficillimis nugis collata, fatebuntur omnes, qui ἄνευ πάθων hæc examini ſubmiſerint. Dixi *Porphyrium* in vita *Pythagoræ* & *Plotini* putida multa effudiſſe mendacia. Hoc adeo apertum eſt, ut legiſſe eum, ſit probaſſe. Ita refert præter *Jamblichum* ejusdem furfuris hominem in vita *Pythagoræ* pag. 112. edit. *Küſteri*, *Pythagoram* uno eodemque die *Metaponti* in Italia, & *Tauromenii* in Sicilia verſatum, cumque utriusque loci diſcipulis locutum eſſe, plurimis licet terra marique ſpatiis, & quæ nec multis diebus quis confecerit, interjectis. Similia de ſuo *Apollonio* fanatico homine, narrat *Phyloſtratus* Lib. 10. cap. X. Et hi tamen homines Chriſti diſcipulos & Apoſtolos pro fallacibus nugatoribus habent, indignos quippe, quibus fidem

fidem habeamus, quando res a Chriſto geſtas ſimplici ſtylo narrant. At non ſunt contenti hoc, homines illi adeo ſublimis ingenii, ſed aperte aſſerunt, licitum eſſe, ſi e re Religionis, id eſt ſtultiſſimarum ſuarum, quas tuebantur, opinionum eſſe videretur, mentiri. Verum quidem eſt inter omnes Sectas & ordines hominum ſemper fuiſſe qui veritatis exiguam habuerunt rationem; inprimis autem ſunt multi, qui ubi Hiſtoriam rerum ad Religionis negotium pertinentium narrant, ea quæ diſſentientibus parum honorifica ſunt accurate & prolixe exſponant; cum vero ad Sectæ, cui addicti ſunt, fata enarranda deventum eſt, vitia ſuorum tegere, malefacta benigne interpretari, circumſtantias mutare vel ſilentio plane tranſire ſolent. Et hoc dum agunt Viri tamen boni & candidi rerum geſtarum Narratores videri & haberi volunt. At his de quibus nobis jam quidem res eſt, periit omnis plane de fronte pudor. Aſſerunt licitum eſſe ita agere: poſſes hos homines *Jeſuitas* ante *Jeſuitas* appellare. Licet enim etiam inde a condito mundo fuerint, qui mentalibus uſi fuerint reſervationibus, aliudque pectore clauſum aliud lingua promtum habuerint, & adhuc dum eheu Viri candidi & veraces rariſſimæ ſint in terris aves, pauciſſimi tamen, ſi a quibusdam Sociis *Lojolæ* recedas, eo impudentiæ progreſſi ſunt, ut publice impudentiſſimos hoſce, peſtilentes, & in perniciem Societatis civilis excogitatos errores, tueri auſi fuerint. Quemadmodum autem poſtremum ad oculum oſtenderunt Viri Docti *Paſcalius* inprimis & *Nicolius* in *Literis Provincialibus:* ita eidem vitio deditos fuiſſe Philoſophos hoſce probarunt laudati ſupra Viri *Mosbemius* & *Brukerus*. Prior in diſſertat. de *turbata per Recent. plat. Eccleſia* Sect. XXIV. & ſq. poſterior *Hiſtor. Philoſoph. Tom.* II. p. 1019. vel ſola lectio Biographiæ *Pythagoræ*, ſcriptæ per *Jamblychum* & *Porphyrium* quemlibet de veritate aſſerti noſtri convincet.

IV. Idem *Porphyrius* detracturus Religioni chriſtianæ, quam 15. libris oppugnavit, in medium protulerat quasdam S. Literarum ut ſibi videbatur ἐναντιώσεις. Inprimis provocaverat ad locum Epiſtolæ ad *Galatas* cap. 2. v. 11-14. in quo Paulus refert, ſe Petro in faciem reſtitiſſe, ex quo colligebat, Apoſtolos & quidem Principes eorum, non publice omnium ſaluti, ſed ſuæ quemque gloriæ privatim ſtuduiſſe. Utinam extaret adhuc opus illud *Porphyrii* multa Eruditione, uti Veterum Patrum oſtendunt teſtimonia, refertum: at eheu præter fragmenta quædam exigua hinc inde a Patribus adducta, relictum nobis nihil, ſævientibus in hæc Scripta Imperatoribus, impotenti Doctorum publi-

Examinantur Porphyrii objectiones.

publicorum Zelo ad ita agendum incitatis: contentos igitur nos oportet eſſe exiguis quæ hinc inde extant, objectionibus *Porphyrii.* *Hieronymus* objectionis jamjam allatæ mentionem facit in Proëmio Commentar. in Epiſtolam ad Galatas, dicens: *Quod nequaquam intelligens Bataneotes & ſceleratus ille Porphyrius in primo operis ſui adverſum nos libro Petrum a Paulo objecit eſſe reprehenſum quod non recto pede incederet ad Evangelizandum; volens & illi maculam erroris inhærere & huic procacitatis; & in commune ficti dogmatis accuſare mendacium dum inter ſe Eccleſiarum Principes diſſident.* Idem teſtatur Epiſtola 89. ad *Auguſtinum* & alibi. Idem *Hieronymus* (vel quiſquis eſt Auctor Commentariorum in Pſalm. LXXVII.) teſtatur Imperitiæ accuſatum *Matthæum* quod Cap. XIII. v. 35. pro *Aſapho* Propheta ſcripſerit *Eſajam.* Chriſtum vero Soterem noſtrum inconſtantiæ ac mutationis poſtulatum quod nempe Joh. Cap. VII v. 8. dixerit; *Vos aſcendite ad hoc feſtum, ego non aſcendo,* ad quod tamen poſtea aſcenderit. Ex quibus facile patet quid ſibi probandum ſumſerit *Porphyrius:* nimirum dari in Scriptis Apoſtolorum loca ſecum invicem pugnantia, ipſosque ſectatores primos parum ſibi conſtitiſſe in articulis Religionis, pravis denique affectibus ſuperbia inprimis compulſos, mutuo ſeſe reprehendiſſe. At ea certe quæ hîc adducuntur tanti non ſunt, ut propterea fides Apoſtolorum vacillet. Non eſt animus data opera hîc candorem & veracitatem Evangeliſtarum & Apoſtolorum probare & vindicare, ſed pauca ſaltem occaſione objectionum *Porphyrii* monere. *Primo* enim poſito etiam & conceſſo dari ejusmodi loca in V. & N. Teſtamento quæ difficulter invicem conciliari poſſint, minime ſequitur, falſam eſſe vel Hiſtoriam univerſam vel Auctores inter ſe in ſumma rerum non conſenſiſſe: fieri enim prius facile poteſt multas ob cauſas. Probandum Apoſtolos & Evangeliſtas in hiſtoria vitæ & mortis S. Soteris, inque Articulis Religionis ad ſummam diſciplinæ Chriſtianæ facientibus non conſpiraſſe, quod falſiſſimum eſt. In ſummam quæ huic objectioni opponenda ſint, contraxit *Magnus Grotius* in *aureo libello* de *V. R. Chriſtianæ* Lib. III. cujus verba digna ſunt, quæ apponantur: *Solet* a nonnullis, (inquit) *objici, eſſe quandam in his libris interdum ſenſuum diſcrepantiam: ſed contra quisquis hanc rem æquis animis volet dijudicare, reperiet hoc quoque argumentis pro horum librorum auctoritate poſſe adjici, quod in rebus, quæ aliquod dogmatis aut hiſtoriæ momentum in ſe habent, manifeſtiſſima eſt ubique conſenſio; qualis nulla alibi inter ejusdem ſectæ ſcriptores reperiatur, ſive Judæos ſumas, ſive græcos Philoſophos aut Medicos ſive Romanos*

Juris

Juris Conſultos, in quibus omnibus ſæpiſſime reperias non modo pugnare inter ſe qui ſectæ ſunt ejuſdem, ut Platonem & Xenophontem; ſed & eundem ſæpe Scriptorem nunc hoc nunc illud velut ſui oblitum, aut quid ſtatuat incertum adſeverare. At hi, de quibus agimus, Scriptores credenda eadem inculcant, eadem dant præcepta, etiam de Chriſti vita, morte, reditu in vitam: ſumma ubique eſt eadem. Quod vero ad exiguas aliquas circumſtantias & ad rem nihil facientes attinet, facillime fieri potuit, ut non deſit commoda conciliatio, ſed nos lateat ob res ſimiles diverſis temporibus geſtas, nominum ambiguitatem, aut hujus hominis aut loci plurima nomina, & ſi quid ſimile eſt. Imo hoc ipſum Scriptores illos ab omni doli ſuſpicione liberare debet; cum ſoleant qui falſa teſtantur de compacto omnia ita narrare, ut ne in ſpeciem quidem quidquam diverſum appareat. Quod ſi ex levi quadam diſcrepantia, etiam quæ conciliari nequiret, totis libris fides decederet, jam nulli libro, præſertim hiſtoriarum credendum eſſet; cum tamen & Polybio & Halicarnaſſenſi & Livio & Plutarcho in quibus talia deprehenduntur, ſua apud nos de rerum ſumma conſtet auctoritas: quo magis æquum eſt, ut nihil tale eorum fidem deſtruat, quos videmus ex eorum Scriptis pietatis & veri ſemper fuiſſe ſtudioſiſſimos? ita Illuſtris Grotius. Addendum tamen eſt aliquid de duobus locis, quos aggreſſus eſt *Porphyrius*: prior extat Matth. XIII. 35. In noſtris hodie Codicibus græcis extat: *ὁπως πληρωθη το ῥηθεν δια τȣ προφητȣ*; non addito nomine ipſo Prophetæ. *Hieronymus* in Commentario ad h. locum hæc habet: *Legi in nonnullis Codicibus & Studioſus lector forte reperiet id ipſum, in eo loco ubi nos poſuimus, & vulgata habet Editio, dictum eſt per Prophetam dicentem: ibi ſcriptum per Eſajam Prophetam dicentem. Quod quia minime inveniebatur in Eſaja, arbitror poſtea a prudentibus viris eſſe ſublatum, ſed mihi videtur in principio ita editum. Per ASAPH Prophetam. Septuageſimus enim ſeptimus pſalmus, de quo hoc ſumtum eſt Teſtimonium, Aſaph Prophetæ titulo inſcribitur; & primum ſcriptorem non intellexiſſe Aſaph & putaſſe ſcriptoris vitium, atque emendaſſe nomen Eſajæ cujus vocabulum manifeſtius erat.* Ex hiſce verbis ſatis patet, exiſtumaſſe *Hieronymum* in textu primum poſitum fuiſſe *Aſaphi* nomen, quod poſtea inſcitia cujuſdam Librarii in nomen *Eſajæ*, ſed perperam fuerit converſum. Eum hac in parte ſequitur *Critobulus Hierapolitanus*, i. e. *Joannes Clericus* (non vero R. *Simon* ut ad h. locum ſcripſit Celeb. *Wolfius*) in Epiſtola ad *Origenem Adamantium* i. e. R. *Simonem* data, & adjecta libro cui titulus: *Defenſe des Sentiments de quelques Theologiens de Hollande ſur l'Hiſtoire Critique du Vieux Teſtament.* pag. m. 439. *Hieronymi*

autem conjectura nullo nititur fundamento, in nullis enim Codicibus nomen *Aſaphi* reperiebatur. Hoc enim ſi fuiſſet, dubium non eſt, quin loco *Eſajæ* Patres *Aſaphi* nomen adjecturi fuiſſent. Neque nomen *Aſaphi* in antiquiſſima verſione Itala extitiſſe confitetur ipſe *Hieronymus.* Quæritur duntaxat, cum *Eſajæ* nomen ante *Porphyrii* ætatem non extiterit, & a *Millio* nullus repertus fuerit Codex, in quo nomen *Eſajæ* extet hodie, qua ratione nomen *Eſajæ* in codices quosdam irrepſerit. Probatur nobis ſententia τȣ μακαϱιτȣ *Olearii* in Commentario in h. locum, qui exiſtimat, nunquam *Aſaphi* nomen in textu extitiſſe, ſciolum vero quendam Librarium nude Prophetæ nomen legentem illud κατ᾽ ἐξοχὴν de *Eſaja* interpretandum, atque ad marginem ſcribendum cenſuiſſe, ex qua deinceps in contextum ipſum illatum ſit. Pone jam quidem, in quibusdam codicibus tum temporis extitiſſe Nomen *Eſajæ*, num propterea Imperitiæ erat accuſandus *Mathæus?* annon longe plura illi poterant monſtrari Exemplaria, a quibus plane aberat illud Nomen? annon ſufficiebat, quod Prophetæ nomen, quod *Aſapho* 2. Chron. XXIX. 30. tribuitur, appoſuerit *Matthæus?* Et quæ tandem hæc conſequentia: vitio cujusdam Librarii in h. locum Matthæi intruſa vox *Eſajæ*; Ergo Matthæus ipſe, Vir in omnibus aliis rebus fide digniſſimus, & αὐτοπτης rerum a Chriſto geſtarum imperitus eſt Scriptor: Ergo in cæteris etiam audiendus non eſt.

Alter locus quem teſte *Hieronymo* Chriſtianis objecerat extat, Joh. VII. v. 8. ubi Chriſtus ait ὑμεις ἀναβητε εἰς την ἑορτην ταυτην, ἐγω ȣ̓πω ἀναβαινω. Ita quidem hodie legitur. Codex autem Cantabrigienſis legit ȣ̓κ pro ȣ̓πω. Et hanc Lectionem præter verſiones quasdam ſequuntur quidam Patres quanquam numero pauci. Inter Recentiores vero *Grotius*, *Millius*, R. *Simon*, *Pfaffius* aliique, teſtimonio inprimis Hieronymi & accuſatione *Porphyrii* ad ita ſentiendum commoti. Hinc *Grotius* ait: *ſi ȣ̓πω fuiſſet Porphyrii tempore, nunquam hic Chriſtum calumniatus eſſet de mendacio: nam in voce ȣ̓πω fuiſſet nodi ſolutio.* Quanquam autem Codici Cantabrigienſi, qui ſæpius ab aliis recedit, non multum in cauſa controverſa poſſit tribui, negari tamen non poteſt tempore *Porphyrii* in quibusdam Codicibus lectum fuiſſe ȣ̓κ. Quid reſponderint illi, qui *Porphyrii* cenſuras expenderunt non adeo certum eſt; ſi tamen *Chryſoſtomi* explicationem admittamus, qui ſine dubio virorum illorum, qui contra *Porphyrium* in arenam deſcenderunt Scripta evolvit, poſita etiam veritate lectionis ȣ̓κ os obturare *Porphyrio* poterant dicendo, ellipticam hic occurrere loquendi rationem & poſt verba

verba ὀυκ ἀναβαινω particulam ἀρτι eſſe ſubintelligendam. Et ita *Chryſoſtomus*, addens καθαπαξ ὀυκ ἀναβαινω, ἀλλα νυν, τυτεςι μετ᾽ ὑμων: commendat hanc interpretationem verſus 6. & 8. vide Cl. *Wolfii Curas ad h. l.* Quicquid vero de eo ſit, patet, *Porphyrium* eo animo legiſſe Novum Teſtamentum, ut non inde quæ ad veritatem probandam conferre poſſunt, diſceret, ſed ut carpendi cavillandique haberet ſpeciem. Facile illi ex lectione Evangeliſtarum conſtare poterat, S. Soterem noſtrum nonſolum perſpectas habuiſſe hominum ſecretiſſimas cogitationes & conatus; ſed & eundem fata, quæ in terris experturus eſſet, ante pulchre prævidiſſe. Mirum autem *Porphyrium* propterea de Religione chriſtiana ejusque ſectatoribus male ſentire, quod in ſcriptis eorum aliquas ſibi deprehendere viſus eſt ἐναντιοφανειας, qui ipſemet, ut *Pythagoræ* doctrinam extolleret, nonſolum craſſiſſima mendacia fingere, ſed & tueri potuit, aſſerendo, eum duobus in locis ſimul uno eodemque temporis articulo fuiſſe.

At gloriæ ſtudium inquit *Porphyrius* ineſſe diſcipulis illis; ſed unde hoc probatur? certe locus ille ad *Galatas* hoc minime probat. Nimirum Paulus Petrum infirmitate & timiditate lapſum mollibus verbis compellat, atque monet, ne ſuo exemplo alios invitet ad errandum. Ergo Paulus ambitione inductus hoc fecit; ergo turpi affectuum impetu ſeſe abripi paſſi ſunt viri boni. Oculeum certe totum oportet eſſe eum, qui hujus conſequentiæ vim videat. Lenius enim eſſe interpretandas phraſes κατα προσωπον ἀυτω ἀντεςην; ὁτι κατεγνωσμενος ἠν, τα ἐθνη ἀναγκαζεις ἰεδαιζειν dudum ad h. l. docuit *Illuſtris Grotius* quem vide. *Porphyrium* hîc ſequitur *Tolandus* ſimilis ingenii homo, Paulumque ſed ex alio fonte hic impugnat, de quo argumento Vid. Cl. *Moshemii Vindicias Antiquæ Chriſt. diſciplinæ* pag. 319. ſeq. Hic autem iterum patet, quam ſuperbus, malignus & infeſtus Religioni chriſtianæ fuerit *Porphyrius*. Innocuum diſſenſum Apoſtolorum ambitioni tribuit: Ipſe vero ut & cæteri Platonici, *Plotinus* præſertim, mera gloriæ animalia fuere, qui nonniſi perpetua cum Dæmonibus & Diis jactabant colloquia & commercia; qui in ſublime aliquando ſeſe ſublatos garriunt, imo Deum ipſum vidiſſe, inepti gloriantur. Occaſione autem amicæ hujus diſceptationis inter Paulum & Petrum orta eſt quæſtio inter Theologos, utrum nempe Apoſtoli perpetuo inſpirationis dono fuerint gaviſi nec ne, quam nos hic loci non excutimus, alienam quippe ab Inſtituto noſtro. Vide *les Sentiments de quelques Theologiens de Hollande ſur l'Hiſtoire Critique du Vieux Teſtament composé par le P. Simon* pag. 250.

Ejuſdem libri defenſionem, & Celeb. *Witſii Miſcell. S. Tom. I. Cap XXII.* Sed pergendum. Idem *Porphyrius* Danielem Prophetam oppugnaverat teſte *Hieronymo* Commentar. in Prophetam hunc. Verba ipſius ita ſonant! *contra Prophetam Danielem duodecimum librum ſcribit Porphyrius nolens eum ab ipſo, cujus inſcriptus eſt nomine eſſe compoſitum, ſed a quodam qui temporibus Antiochi, qui appellatus eſt Epiphanes, fuerit in Judæa, & non tam Danielem futura prædixiſſe, quam illum narraſſe præterita, denique quicquid usque ad Antiochum dixerit, veram hiſtoriam continere; ſi quid autem ultra opinatus ſit, quia futura neſcierit, eſſe mentitum.* Non eſt animus quam falſa ſit, nulliſque ſuperſtructa argumentis ſententia *Porphyrii* oſtendere; abunde enim id a Viris Doctis, P. D. *Huetio*, aliiſque præſtitum. Hoc unum velim obſervari, nimirum mendacii accuſare *Porphyrium Danielem*, quod futura prædicendi facultatem ſibi tribuerit, item quod tanquam futura prædixerit, quæ dudum eſſent ſua nimirum opinione geſta. Ipſum vero tamen *Pythagoræ* ſuo facultatem futura prædicendi adſcribere, & *Philoſtratum Apollonium* ſuum nonſolum eodem dono ornatum fingere, eumque intellexiſſe avium cantus contendere; ſed & eundem *Porphyrium* cum tota ſua mendaciſſimorum Sophiſtarum turba, fingere auſos varios libros v. gr. *Orphei*, *Zoroaſtris* &c. Eos pro veris venditaſſe, atque ita ſtultiſſimis opinionibus colorem addere voluiſſe. Quis non videt hos homines pudorem omnem de fronte poſuiſſe, innocentes accuſaſſe, ſimul vero graviſſimis ſeſe obſtrinxiſſe criminibus, & mendacia craſſiſſima proferre non verecundatos? Teſtimonia plurima fictorum ab hac Sophorum turba librorum adduxit Cl. *Brukerus Hiſt. Philoſoph. Tom. III* p. 544. & Cl. *Moshemius* in *Diſſertat. de cauſis librorum ſuppoſitorum.* Idem *Porphyrius* teſte *Euſebio Hiſt. Eccl. Lib. VI.* Cap. 19. Interpretandi Scripturas modum, quo Interpretes quidam, *Origenes* præſertim utebantur acerbe vellicaverat & allegoricas illius Interpretationes vehementer impugnaverat. Audiamus ipſum *Euſebium*; *Ipſe Porphyrius* (inquit) *qui noſtra propemodum memoria in Sicilia degens, contra fidem noſtram libros conſcripſit, in quibus divinas Scripturas calumniari conatus eſt, mentionem faciens eorum, qui illas interpretati ſunt, cum dogmata ipſa atque aſſertiones nullatenus poſſet reprehendere præ rationum* inopia ad *convitia converſus Interpretes ipſos criminatur. Ex quibus præcipue Origenem calumniari quidem nititur; revera tamen hominem imprudens commendat; partim vera dicendo, ubi aliter dicere non poterat, partim mentiendo quoties ſe latere poſſe ſperabat. Interdumque eum utpote Chriſtum accuſat; interdum*

terdum eximiam ejus doctrinam in Philoſophicis admiratur & prædicat. Sed ipſa illius (ſc. Porphyrii) verba adducamus: Της δη μοχθηριας των Ἰȣδαϊκων γραφων ȣκ αποςασιν; λυσιν δε τινες ευρειν προθυμηθεντες, ἐπ' ἐξηγησεις ἐτραποντο ἀσυγκλωςȣς καὶ ἀναρμοςȣς τοις γεγραμμενοις, ȣκ ἀπολογιαν μαλλον ὑπερ των ὀθνειων, παραδοχην δε καὶ ἐπαινον τοις οἰκειοις φερȣσας. Αἰνιγματα γαρ τα φανερως παρα Μωυσει λεγομενα εἰναι κομπασαντες, καὶ ἐπιθειασαντες ὡς θεσπισματα πληρη κρυφιων μυςηριων, δια τε τȣ τυφȣ το κριτικον της ψυχης καταγοηθευσαντες ἐπαγȣσιν ἐξηγησεις. i. e. ex verſione *Valeſii : Quidam nequitiæ Judaicarum Scripturarum ſolutionem potius quam deſertionem inveſtigare cupientes, ad expoſitiones quasdam converſi ſunt male cohærentes nec Scripturis ipſis ſatis accommodatas; quæ non defenſionem peregrinæ illius Sectæ, ſed potius approbationem & laudem ſuæ ipſorum doctrinæ continerent. Poſtquam enim ea, quæ a Moſe apertiſſime dicta ſunt, figuras quasdam atque adumbratas imagines eſſe jactarent ac veluti oracula arcanis plena myſteriis divino quodam cultu proſecuti ſunt, bujusmodi vanitatis præſtigiis mentis acie quodammodo faſcinata, expoſitiones deinceps ſuas proferunt.* Patet ex hiſce verbis, *Porphyrium* digitum intendiſſe ad allegoricas quasdam Interpretationes *Origenis.* Et ſane verum eſt, doctiſſimum alias Virum nimis huic ſtudio fuiſſe addictum: Commentarii ipſius, qui etiamnum extant, teſtes eſſe poſſunt: res ipſa vero notior eſt, quam ut pluribus probetur. Nolumus igitur *Origenem* hîc excuſare, imo potius dolemus, quod hac ſua contorta S. Literarum explicatione Religionem chriſtianam impugnandi dederit occaſionem: per has enim allegoricas interpretationes judice *Calvino* ad Geneſ. XI. 10. *Non modo vitiata Scripturæ ſimplicitas, ſed fides pene labefactata, multisque deliriis aperta janua.* Interim hoc non obſtante *Porphyrius* ſuam impudentiam in hoc judicio oſtendit; Licet enim *Origenes* ita ſæpe abuteretur allegoricis interpretationibus, certum tamen eſt, eum, ubi de dogmatibus agebatur clariſſime ſæpe ſuam aperuiſſe ſententiam: teſtis ſit liber ipſius contra *Celſum* ſcriptus, multa Eruditione ſane refertus; dein num propter unius aut plurium Scriptorum errata, univerſa Scriptura erat rejicienda, cum tamen *Porphyrius* haud ignoraverit, quibus dogmatibus Chriſtiani ſubſcripſerint? Sed quod deteſtabilem illius malitiam oſtendit hoc eſt, quod ipſe cum ſuis Platonicis omnia, quæ Poëtæ de Diis ſuis finxerunt *allegorice* interpretanda eſſe voluerit, ut pudendas nugas fictis ſi fieri poſſet interpretamentis tegeret: vide libellum *Porphyrii de Antro Nympharum* Editioni Oxonienſi tractatus περι ἀποχης Ἐμψυχων, adjectum.

Nimirum contendit, narrationem *Homeri* de hoc Antro non eſſe fabulam, nec veram certamque loci deſcriptionem, ἀλληγορειν δε τι δι αὐτα τον ποιητην, προσθεντα μυςικως καὶ ἐλαιας φυτον πλησιον, i. e. *ſed ejus involucris ſignificari aliquid a Poëta qui & olivam myſtica ratione antro apponit.* pag m. 251. *Homerum* autem nil minus intendiſſe, quam ut philoſophica quadam & metaphyſica ratione mundi hujus φαινομενα rerumque ἀνοητων & νοητων naturam pandat, ſatis perſpicuum eſt Lectori non oſcitanti. Ipſe porro *Porphyrius* in vita *Plotini* fatetur, *Origenem* Pythagoricorum Scriptis delectatum. Ex his habuit diſciplinam illam allegoricam, huic hominum generi tantopere commendatam. Hanc autem cum ad explicanda multa loca Vet. Teſtamenti adhibet, vapulat *Porphyrio*. Quando vero *Porphyrius* Ipſe & Socii ea utuntur ad phantaſiæ & ingenii luſus exerendos, & quidlibet ex quolibet etiam cum de rebus ad Religionem ſpectantibus agitur, extundendum, magni ſunt Philoſophi ſi Diis placet. (*)

Idem aliorum Speciminum inductione probatur.

V. Sed pergendum ad alia ſpecimina ex quibus conſtare poteſt manifeſtiſſime, Philoſophos illos Religioni chriſtianæ infeſtiſſimos, addictos fuiſſe opinionibus quæ cum evidentia & veritate dogmatum Religionis Chriſtianæ nulla ratione poſſint comparari. Oſtendemus hoc breviter. Ratio quemvis docet Deum eſſe ſubſtantiam Infinitam, æternam,

(*) Eleganter characterem animi *Porphyrii* pinxiſſe mihi videtur Auctor libri, cui titulus: *Alciphron, ou le petit Philoſophe.* Ita enim Tom II. pag. 97. loquitur nomine Critonis Auctor: *J'avoue que* PORPHYRE *étoit véritablement un infidele, quoiqu'il ne paroiſſe nullement avoir eté incrédule. Il ſemble avoir crû aux Devins & aux Sorciers & avoir admis les Myſtères, les Miracles & les Prédictions des Prêtres Egyptiens. Il affectoit de s'exprimer d'une manière obſcure & prétendoit avoir des Extaſes. En un mot, ce Grand-Homme étoit auſſi inintelligible qu'un Scholaſtique, auſſi ſuperſtitieux qu'un Moine, auſſi fanotique qu'un Quietiſte: & pour achever ſon Portrait, en tant que petit Philoſophe, il fut plus d'une fois tenté de ſe donner la Mort. Pour ſe former une juſte notion de ce Patriarche des Eſprits forts, il n'y a qu'à faire attention à ſa manière de penſer ſur d'autres points que la Religion chrétienne. Telle étoit ſa pénétration, qu'il avoit trouvé, que les Ames des Infidèles, lors qu'elles étoient ſeparées de leurs corps, devenoient des Ames raiſonables: qu'on peut compoſer des Philtres & des Charmes par le Secours des Démons dont les corps ſpirituels ſont nourris & engraiſſés par les vapeurs des Libations & des Sacrifices: que les Eſprits de ceux qui meurent de mort violente, ont coûtume de roder autour de leurs ſepulcres. Le meme Philoſophe conſeille à un homme ſage de ne pas manger de viande de peur que l'ame impure de l'animal n'entre dans ſon corps avec ſa chair. Il ajoute, comme un fait confirmé par pluſieurs Expériences, que ceux qui ſouhaitent de poſſeder les Ames des Animaux, qui ont le don de prédire l'avenir, n'ont qu'à manger quelque partie noble, le Cœur, par exemple, d'un Cerf ou d'une Taupe; & que par ce moyen ils recevront l'ame de l'Animal laquelle prophetiſera en eux comme un Dieu. Trouvez-vous étrange, que des Hommes aſſez crédules pour admettre des pareilles folies, ayent de l'Averſion pour l'Evangile?*

æternam, intellectualem plane, & ab omni re in oculos incurrente alieniſſimam. Revelatio id confirmat, atque teſtatur Deum eſſe Spiritum Joh. IV. 24. Eum neminem unquam vidiſſe; Joh. I. 18. Eum habitare in luce inacceſſa 1. Timoth. VI. 16. At hæc noſtris Philoſophis hominibus ad unguem factis non placent. Deum ipſum ſine imagine oculis ſuis vidiſſe ſe impudenter aſſerunt. Ita verba *Porphyrii* in vita *Plotini* extant pag. 137. edit. *Fabricii*. Concoquere porro hi homines non poterant, quæ in Sacris de Origine rerum omnium dicuntur, quod nimirum Deus omnia ex nihilo produxerit, ſed contendebant omnes ſubſtantias intellectuales pariter & materiales ex eſſentia divina emanaſſe. Verum equidem eſt, nos modum quomodo omnia producta fuerint ignorare; i. e. oſtendere non poſſumus nexum, qui intercedit inter Infinitæ mentis voluntatem, & exiſtentiam materiæ atque ſubſtantiarum intellectualium; interim evidentiſſime a poſteriori demonſtrari poteſt, dari cauſam æternam, a mundo diſtinctam, eamque omnibus rebus dediſſe exiſtentiam. Propoſitionem vero illam nimirum omnia ex Dei effluxiſſe natura, difficilius longe concipimus: Si ad ſubſtantiarum omnium naturam animos convertimus, patebit, easdem finitas, fluxas, mutabiles & variis imperfectionibus eſſe obnoxias: Jam vero hoc poſito aut eas ad naturam æternam Dei pertinere aſſerendum, aut in Deo extitiſſe ut piſcis v. gr. in aqua dicendum; ſi *prius* aſſeratur, Deus ita perfectiſſimus ſimul & imperfectiſſimus eſſet, quod ἄτοπον. Si *poſterius* tum dicendum aut eas creatas eſſe a Deo, aut perfectione naturæ ſuæ non minus neceſſario extitiſſe quam Deum. Prius admittere nolunt; poſterius ergo concedant neceſſe eſt. At quomodo probabunt, id quod fluxum, mutabile, quodque non æque æternum eſt ac ipſe Deus, imo quod ad naturam Dei non pertinet, nihilominus neceſſario exiſtere? Hoc ipſo tamen principio incertiſſimo, imo falſo, uſi ſunt Philoſophi illi ad innumeras ineptas opiniones defendendas, uti id abunde a Viris Doctiſſimis, *Brukero* inprimis, eſt oſtenſum. Utrum autem propterea aſſerendum ſit, Philoſophos hoſce, eandem quam Patrum noſtrorum ætate defendit *Spinoza* ſententiam profeſſos fuiſſe, alibi copioſe diſquirimus. Sed hæc levia videri poſſunt collata cum iis quæ ſequuntur. Chriſtum S. Soterem noſtrum miraculis fuiſſe illuſtrem notum eſt, & Evangeliſtarum omnium, qui vitam Chriſti atque fata ejus deſcripſerunt, conſenſu ſatis firmatum. Ad ea provocabant ſanctiſſimæ diſciplinæ alumni. Ut hiſce detraherent fidem Philoſophi illi omnem navarunt operam. Hinc *Hierocles* & *Philoſtratus* non-

Digitized by Google

nonſolum Chriſto ſuum oppoſuerunt *Apollonium*, ſed & *Plotinus, Porphyrius* reliquique nonſolum, ſi βιογραφοις credas, miraculis illuſtres fuerunt, ſed & cum Diis & Dæmonibus familiariſſime converſabantur, in Dæmones malignos vim exercebant, ſæpe e terra per multos pedes erant elati, viſionibus gaudebant, & ut in antecedentibus dixeramus, Dei ſubſtantiam ſine ulla imagine corporea intuiti ſunt. Ut ſingula teſtimoniis probem neceſſe non eſt, quandoquidem omnium Eruditorum conſenſu hæc dudum ſunt recepta, atque probata. Vide *Brukerum*, *Olearium*, *Mosbemium* aliosque. Quanquam autem nullus dubitem, quin ita agendo Chriſti ſanctiſſimam diſciplinam impugnare voluerint, atque oſtendere, nihil in Religione chriſtiana eſſe tam præſtans atque excellens, quin longe id ſuperetur a Philoſophorum ſuæ ſectæ addictorum præceptionibus, factis, & dotibus. Licet inquam de eo nullum ſit dubium, a vero tamen haud abhorret, jactatas quorundam Pſeudo-Chriſtianorum aut credulorum illius ætatis viſiones, Diabolorum ex ægris ejectiones, & alia ejusmodi τερατωδη occaſionem dediſſe Philoſophis illis plura ejusmodi extraordinaria facta fingendi & in vulgus ſpargendi. Oſtendimus alibi, multas incertas imo falſas viſiones paſſim ea ætate, qua plerique Philoſophorum illorum floruerant fuiſſe jactatas, & facile eſſet oſtendere non omnia, quæ de ejectione Dæmonum tertio cumprimis quartove, ſeculo hinc inde narrabantur, temere eſſe admittenda. Saltem difficulter quis fidem habebit *Tertulliano*, qui *Apologet.* Cap. XXIII. promiſcue omnibus Chriſtianis facultatem expellendi Dæmones tribuit dicens: *Edatur hic aliquis ſub Tribunalibus veſtris, quem Dæmone agi conſtet, juſſus a quolibet Chriſtiano loqui Spiritus ille, tam ſe Dæmonem confitebitur de vero, quam alibi Deum de falſo.* Et *Origenes* contra *Celſum* Lib. VII. pag. 334. ait ἐπιπαν γαρ ὡς ιδιωται το τοιυτον πρατταυσι. Mitto alia teſtimonia. Neſcio unde Cl. *Bingham* Vol. II. pag. 21. probare voluerit, bonum hoc ſpecialiore ratione Epiſcopis & Presbyteris fuiſſe collatum. Quicquid autem de eo ſit, manifeſtum eſt, nequiſſimos homines maluiſſe incertiſſima & vaniſſima quæque excogitare, ut Sanctiſſimam Jeſu Chriſti diſciplinam everterent, nugas contra ſuas & fanaticas opiniones in cœlum tollerent laudibus quam vero in Chriſtianorum diſcedere caſtra. Num enim hiſtoricis argumentis probant Chriſtum Jeſum in terris extitiſſe nunquam, aut nulla patraſſe miracula? minime. Ipſe *Porphyrius* teſte *Euſeb Demonſt. Evang. Lib. III. cap.* 9. nonſolum mentionem facit Jeſu Chriſti, ſed & vitæ innocentia eum floruiſſe non negat. *Julia-*

num

num huic factioni addictum, non eſſe inficiatum Jeſum miracula patraſſe inter omnes conſtat, Vide *Cyrill. adverſ. Jul. Lib. VI.* Edit. III. *Spanhemii.* De veritate ergo rei geſtæ erant uti videtur perſuaſi; Ne tamen rationibus deſtitui viderentur, quibus conſectaria, quæ ex veritate miraculorum Jeſu Chriſti peti poterant, impugnarent, ad vaniſſima cerebri commenta confugiebant, fingentes, dari neſcio quam arcanam ſcientiam dictam *Theurgiam*: Hujus ope Dæmones cogi poſſe, ut quæcunque imperantur, efficiant, imo miracula patrent. Vide epiſtolam *Porphyrii* ad *Anebonem Ægyptium Jamblicho* præfixam. Ita contendebant eadem opera Chriſtum & diſcipulos portenta mira patrare poſſe. Licet interim de Chriſto aliquando præclare loquantur, eumque miracula patraſſe non infitientur, ſatis tamen patet impudentiſſimos homines verba duntaxat Chriſtianis dare voluiſſe: cum quod conceſſa licet Chriſto & diſcipulis facultate miracula patrandi, nihilominus tamen ſuos duntaxat tanquam divinos & cœlo delapſos homines celebrarent, ſuamque diſciplinam ſolam veneratione dignam eſſe clamarent; tum quod diſtinctionem facerent inter *Theurgiam* & *Goëtiam*: priorem aſſerentes nonniſi a purgatis mentibus effici poſſe, atque in familiari cum bonis geniis commercio conſtare. Poſteriorem conceſſam eſſe duntaxat impuris & ſceleratis, qui in malos genios & generi humano inimicos imperium habeant. Ex quo ſatis colligi poteſt, quid de Sotere noſtro & diſcipulis ſuis Impoſtores illi ſenſerint, quando audiebant ipſum a Dæmonibus obſeſſos liberaſſe. Quam futilis autem vanaque ſit ars illa cum geniis converſandi, eoſque ad omnis generis miniſteria pro lubitu obeunda adhibendi, notius eſt quam ut pluribus doceamus. Et ſane qua tandem hominibus ſanæ mentis ratione oſtendere poterant, ſe familiariter geniis uti? & unde noverant illi genios qualeſcunque leges a Deo fixas mutare poſſe? annon Chriſtiani ejuſmodi facultatem ſibi pariter cum geniis loquendi tribuere poterant? Et ſi genii illi facultatem haberent ita volente Numine miracula patrandi, num credibile bonos Dæmones ad teterrimam ſuperſtitionem confirmandam talia facturos? Sed non opus eſt, ut huc prolabamur, cum omnia quæ de Philoſophorum illorum portentis narrantur, nonniſi mendaciſſimorum hominum nitantur auctoritate. Sane vel ſola *Pythagoræ* biographia a *Jamblicho* & *Porphyrio* ſcripta ſufficit ad homines illos Impoſturæ convincendos: tam putidas enim fabellas de eo narrant, nullis firmis teſtibus ſubnixi, ut in gratiam non Virorum ſed puerorum libellos hoſce edidiſſe credibile ſit.

O Ipſe

Ipſe *Porphyrius*, in biographia *Plotini* ut ex collatione capitis ſecundi, noni, & viceſimi tertii conſtat, demum 30. annis poſt exceſſum *Plotini*, vitam ipſius conſcripſit; ut nil dicam de narratione ipſa, quæ ita eſt comparata, ut nonniſi ſtultiſſimis perſuadeat, vera eſſe poſſe, quæ de *Plotino* narrat. Ita inter alia cap. 22. provocat ad Oraculum *Apollinis*, quo nimirum comprobatum ſit, *Plotinum* una cum *Pythagora*, & *Platone* neſcio quibus in campis ſumma perfrui felicitate, cum tamen ipſorum Ethnicorum prudentiorum judicio, hæc Oracula Impoſturis Sacerdotum ſint tribuenda. Vide *Ciceronem* Lib. II. de *Divinationibus*. Inter Recentiores rem in clara collocavit luce Cl. *Van Dale de Oraculis Gentilium*. Supra audivimus, Circulatores illos aſſerere, impuros duntaxat homines malorum dæmonum miniſterio uti, & per eos magicas exercere artes; Hic vero noſter *Porphyrius* cap. 10. narrat *Olympium* quendam Alexandrinum animo tam infenſo maleficiis Plotinum invaſiſſe *ὡςε καὶ ἀςροβολῆσαι αὐτον μαγευσας ἐπεχειρησεν*, ut *magicis quibusdam incantamentis ſiderare eum contenderit*; ſed pium noſtrum *Plotinum* artem arte eluſiſſe, atque effeciſſe, ut *Olympio corpus marſupiorum more contraheretur, membraque omnia inter ſe contererentur*. Ex quo ſequitur, *Plotinum* magicas artes intellexiſſe non minus quam Theurgicas, atque adeo ex principiis *Porphyrii* colligendum, hominem divinum ſimul & peſſimum nequam fuiſſe *Plotinum*. Harum magicarum artium etiam peritum fuiſſe *Julianum* teſtantur *Sozom* Lib. V. cap. *Theodoret*. Lib. III. cap. III. *Ammianus Marcell*. Lib. XXI. c. I. ſimilia poſſent de *Jamblicho*, *Apollonio*, *Proclo* & cætera fanaticorum horum hominum turba proferri, ſi id jam ageremus.

Neque dubito inſuper, quin *Porphyrius* ad infringendam aut ſaltem ſuſpectam reddendam *την τȣ λογȣ ἐνσαρκωσιν*, in vita *Plotini* cap. X. ſcripſerit, Ægyptium quendam vidiſſe Dæmonem quendam a *Plotino* provocatum, imo Deum, adeo ut hoc viſo exclamaverit. *Μακαριος ει Θεον ἐχων τον Δαιμονα καὶ ȣ̓ τȣ̃ ὑφειμενȣ γενȣς τον συνοντα.* i. e. *Beatus es o Plotine qui habeas pro Dæmone Deum neque ex inferiore genere ſis Ducem ſortitus familiarem*. De Chriſto Sanctiſſimo noſtro Sotere ejusque diſciplina abjecte ſenſiſſe *Julianum* notius eſt quam ut multis probetur. Sufficiant hæc quæ apud *Cyrillum Lib. II. contra Julianum* pag. 39. Edit. *Spanhemii* infelix Imperator effutivit: *καλως* (inquit) *ἐχειν μοι φαινεται τας αἰτιας ἐκθεσθαι πασιν ἀνθρωποις, ὑφ' ὧν ἐπεισθην ὁτι των Γαλιλαιων ἡ σκευωρια πλασμα εςιν ἀνθρωπων, ὑπο κακȣργιας συντεθεν, ἐχȣσα μεν ȣ̓δεν Θειον, ἀποχρησαμενη τε τω φιλομυθω, καὶ παιδαριω-*

δεισιδαιμονι καὶ ἀνοητῳ τῆς ψυχῆς μορίῳ, τὴν τερατολογίαν, εἰς πίστιν ἤγαγεν ἀληθείας, i. e. *Operæ pretium mihi videtur cunctis mortalibus cauſas exponere quibus adductus ſum ut crederem, Galilæorum ſectam eſſe commentum malitioſe confictum, quæ nihil quidem divini habeat ſed fabulis addicta, & puerili ac ſtolida animi parte abuſa prodigioſas narrationes in veritatis teſtimonium adduxerit.* Idem tamen *Oratione IV.* in *Solem* pag. 146. *Jamblichum* hominem fanaticum & mendacem in cœlum tollit laudibus, de quo aſſerit quod *Platone* τοῖς χρόνοις, ἔτι μὴν φύσει καταδεέστερος qui tempore indole *Platone* poſterior extiterit: mox eundem *Magnum Heroa* appellat. Et quid tandem a tanto Viro didicit *Julianus*? nimirum obſcuriſſimas & inſulſas de Sole intellectuali, ejus origine & efficacia narratiunculas, quas non magis *Jamblichus* quam *Julianus* intelligebat. Rurſus idem *Julianus* prophetias V. & Novi Teſtamenti admittere noluit, ſimul tamen turpiſſimæ ſuperſtitioni fuit deditus, multumque auguriis & præſagiis, quæ ex viſceribus animantium petebantur, tribuebat. Vide hoc confitentem *Ammian. Marcellinum* Libr. XXV. cap. 5. Aſtrologiæ pariter multos recentioris ætatis Incredulos deditos fuiſſe ſuo tempore docebitur. Cultum porro, quem præſcribit Religio chriſtiana rationi eſſe convenientiſſimum, & ad perficiendam mentem aptiſſimum omniumque ingeniis attemperatum, confitebuntur omnes, qui ἄνευ πάθων unquam hoc argumentum expenderunt: At hic non arridet tam ſublimibus ingeniis; excogitarunt igitur vias quasdam metaphyſicas inintelligibiles & fanaticas plane, quibus tanquam ſcalis uti debent omnes, qui ad ſummum contemplationis & felicitatis gradum evehi & Dii evadere volunt. Vide ſingularem diſſert. *Hanſchii de Enthuſiasmo Platonico.* Certe nemini non difficiles nugas legenti illud Apoſtoli in mentem venit: φάσκοντες εἶναι σοφοὶ, ἐμωράνθησαν. Rom. I. 22.

Cum hac philoſophia quæ ſpeciem habebat maximæ ſapientiæ, conjungendum eſſe dicebant cultum externum ex omnium gentium ritibus contemperatum, ſpretis ſaltem Sacris, quæ Chriſtiana præſcribit diſciplina. Hinc Deos intermedios dudum antiquis receptos rite colendos eſſe dicebant, imo etiam ſtellas Dæmonum quoddam genus eſſe, qui preces exaudiant, invocandas ſtulti juſſerunt. Vide *Plotini Ennead. II. Lib. IX. pag. 204. Jamblich. de Myſt. Ægypt. Lib. I. Sect. 5. p. 8.* Iidem ad unguem facti homines concipere non poterant, Apoſtolos divina quadam luce a Deo fuiſſe donatos; ipſi tamen ſuis Philoſophaſtris inſomnia, inſpirationes, & ecſtaſes frequentiſſimas tribuunt. Vide

vitam *Plotini*, *Jamblichi*, *Philoſtratum* & Exempla deprehendes plura. Mirum autem eſt P. *Baylium*, ultima verba, quæ ante mortem inſtantem pronuntiaverat *Plotinus*, adeo admiratum fuiſſe ut dixerit: *Il fit la plus belle mort qu'un Philoſophe Payen puiſſe faire.* At in quo tandem conſiſtebat exitus ille vitæ adeo commemorabilis? audi ex *Porphyrio Cap. II. p. 94. Edit. Fabricii*; Μελλων δε τελευταν, ὡς ὁ Ευςοχιος βραδεως προς αυτον ἀφικετο εἰπων ὁτι σε, ἐτι περιμενω, καὶ φησας πειρασθαι τον ἐν ὑμιν Θεον ἀναγειν προς το ἐν τω παντι Θειον, i. e. *quum vero morti Plotinus appropinquaret, quemadmodum nobis Euſtochius retulit, qui Puteolis habitabat; ac ferme tardius ad eum acceſſerat*, adhuc te, *inquit exſpecto, atque equidem jam annitor, quod in nobis divinum eſt ad divinum ipſum quod viget in univerſo redigere, ſpiritumque his verbis emiſit.* Ita *Porphyrius.* Sed hæc tanti non ſunt, ut propterea ultima illa verba admiremur. (1) Enim non hæc audiverat ipſe *Porphyrius*, ſed ab alio accepit. (2) Si vel ipſe hoc teſtaretur, fidem nullam mereretur, quandoquidem tot de eo retulit futilia & a vero abhorrentia ut fidem ipſi habere nemo ſanus poſſit; ita immediate poſt adducta verba ait: *Draconem* ſub lecto, in quo jacebat *Plotinus*, perrerantem, mox in parietis foramen ſe prorſus occuluiſſe, ſignificaturus hac ratione Deum quendam perpetuo ipſi adfuiſſe. (3) Magis mirum *Baylium* ultima illa verba fuiſſe tantopere admiratum, qui tamen Lit. D. contendit philoſophum hunc a ſententia quam præterito ſeculo defenderat infelix *Spinoza*, non fuiſſe alienum. Utrum id verum ſit alibi disquiram. Hoc tantum dico, mentem ſecundum Philoſophos illos fuiſſe partem eſſentiæ vel Dei, vel animæ mundi, quæ etiam pro Deo habebatur; Illam pœnæ loco corpori inſertam & deſtructo corpore cum ſuo principio denuo conjungendam fuiſſe. Pluribus hoc oſtendit *Hanſchius* in Diatriba de *Enthuſiaſmo Platonico.* Hoc poſito, quid tandem reperiat quis in verbis hiſce ultimis *Plotini* admiratione dignum? pars Dei erat mens ipſius in vivis & pars eſt ejusdem poſt mortem; cum hac eſſentia neceſſario debuit conjungi, quemadmodum corpus ſuum cum corporibus reliquis: mirum ſane & Fanatico, non ſani cerebri homine dignum ſolatium! conferantur contra non dicam *Stephani* & S. *Soteris* noſtri, ſed primorum duntaxat Sæculorum Martyrum ultima verba, & plurimas reperiemus graves & admiratione dignas, fiduciam ipſorum, conſtantiam & ardentiſſimum Dei amorem laudandi cauſas. Sed hæc de platonicis Philoſophis ſufficiant. Ex iis quæ narravimus, conſtabit ni fallor ſatis, homines hoſce vel directe impugnaſſe Religionem

chri-

chriſtianam vel per cuniculos, arreptis nempe hinc inde chriſtianorum decretis ad ſyſtemata ſua exornanda detortis; ſimul vero talem diſciplinam, ſive ad dogmata ſive ad cultum & ritus reſpicias, adprobaſſe, quæ cum ſanctitate, veritate, & Excellentia Religionis chriſtianæ nulla ratione conferri poteſt.

VI. Sed pergimus ad alium, eumque famoſum Impoſtorem *Mabomedem* nempe, qui opera verſutorum quorundam Judaicæ & chriſtianæ Religionis peritorum hominum, Religionem novam inducturus, ea quæ in Religione chriſtiana præſtantiſſima ſunt rejecit, ſervatis duntaxat iis, quæ ad guſtum ſuum erant, adjectis aliis ineptis plane, & inſulſis opinionibus. Agere autem de eo paucis animus eſt, nonſolum ut pateat, homines ambitione aliisque affectibus commotos, rejectis melioribus deteriora ſequi, ſed & quia in tanta Literarum & Religionis luce ſunt, qui *Mabomedis* diſciplinam admirentur, factaque ipſius legibus divinis pariter ac humanis contraria, non ſine Religionis chriſtianæ detrimento laudent atque extollant. **Exemplo Mahomedis ulterius noſtra theſis probatur.**

Antequam autem rem ipſam aggredimur, confitemur nos quidem linguæ arabicæ eſſe expertes, ſimul tamen omnia quæ adducturi ſumus ex iis ſcriptoribus petiiſſe, qui omnium Eruditorum judicio in linguis orientalibus verſatiſſimi erant, quales ſunt, *Hottingerus*, *Pokokius*, *Relandus*, *Maraccius*, *Gagnier* aliique. Difficillimum autem eſt accurate cognoſcere, quid *Mabomedi* ipſi, quid vero Sociis ipſius ſit tribuendum, ob Scriptorum vitæ *Mabomedis* fatorumque ejus diſſenſum. Quemadmodum enim illi, qui vitas Sanctorum ſcripſerunt, etiam ubi verum dicere videntur, amittunt fidem, propterea quod veriſimilibus innumera manifeſte falſa & ridicula admiſcuerunt; ſic idem hoc in negotio contingere ſolet. Dudum eſt ex quo Cl. *Relandus* in *Elucidationibus Theologiæ Mabomedicæ adjectis* oſtendit, multa temere *Mabomedi*, vel ex ignorantia linguæ arabicæ, vel nimio odio a Chriſtianis fuiſſe afficta. Idem oſtendit Vir Doctus *Jacobus Ehrhartus*, *Memmingenſis*, in *diſſertat. de Illuſtrium* ac *obſcurorum Scriptorum erroribus præcipuis in Hiſtoria Mabometi eorumque cauſis Ulmæ*. 1731. in 8. edita. Neque ab hoc vitio immunes eſſe viros cætera Eruditiſſimos, & in lingua arabica verſatiſſimos *Maraccium* atque *Prideaux*, oſtendit Cl. *Gagnier* in præf. vitæ *Mabomedis*, ſcriptæ ab *Abul-feda*. Quemadmodum vero Chriſtiani ſæpe turpi ignorantia, Zelo, atque odio abrepti *Mabomedi* multa a vero abhorrentia attribuerunt; ſic ſcriptores contra Arabes ipſius ſententiæ addicti, tot illi tribuunt ridicula miracula, nocturna

itinera, tot ineptas viſiones & cum Angelis, *Gabriele* præſertim habitas ſermocinationes, tantiſque eum, & corpore & mente in hac & altera vita ornatum eſſe prærogativis & virtutibus narrant, ut citius *Luciani veræ Hiſtoriæ*, vel *Mich. Cervantes vitæ D. Quixoti*, quam Scriptoribus hiſce ſubſcripſeris. Lege duntaxat quæ ex Mahomedanis Scriptoribus de Prærogativis *Mahomedis* collegit Cl. *Gagnier* vitæ *Mahomedis Gallice Scriptæ Tom. II. cap. X.* & ſeq. & quantum in cæteris illis tribui poſſit, abunde conſtabit. At alia accedunt, quæ efficiunt, quo minus verum a falſo in hoc negotio facile diſtinguamus. Non ſolum enim ipſa *Sonna*, i. e. Collectio Traditionum, quam non minus ſacroſanctam eſſe quam *Alcoranum* credunt Mahomedani inter ſe diſſentit, ſed & ſæpe pugnat cum Scriptoribus vitæ fatorumque *Mahomedis*, qui tamen ipſi omnia ex Traditionibus incertiſſimis conſarcinarunt, quod diligenter in vita hujus Impoſtoris gallice ſcripta notavit Cl. *Gagnier*. Celeberrimi inter Arabes vitæ Mahomedis Scriptores recentioris inſuper ætatis ſunt, quam ut iis fidem tuto habere poſſimus. *Abul-Feda* ad quem frequenter provocat Cl. Gagnier Seculo vixerat XIV. *Giannabi XVI. Abulpharajus XI.* Quod ſi ad Traditionum primos collectores progrediamur eadem occurrit obſcuritas. Cl. *Gagnier* Tom. I. pag. 149. ex vita *Abubeker* ſcripta ab *Abul-Feda* docet, Exemplar *Alcorani*, quod in uxoris *Mahomedis*, *Haffæ* nomine manibus fuerit, collectum ab *Abu-Beker* primo Chalifa, i. e. Succeſſore *Mahomedis*, *Othmannum* vero exemplaria plurima ad hoc primum exacta deſcribi curaſſe & per omnes Imperii provincias diſtribuiſſe, ſuppreſſis omnibus cæteris collectionibus, quæ ad manus erant. Tradit inſuper Cl. Gagnier p. 105. nocte *d'Al-Kadar*, i. e. Decreti divini, anno ætatis *Mahomedis* 40. integrum *Alcoranum* de cœlo deſcendiſſe, poſtea per partes duntaxat intra 23. annorum ſpatium cœlitus demiſſum eſſe. Atqui *Mahomed* mortuus eſt ſecundum calculum Cl. *Gagnier* anno 63. ætatis; unde ſequitur usque ad finem vitæ ſuæ continuo partes *Alcorani* cœlitus fuiſſe delapſas. Hinc tempore mortis ipſius duplex exemplar *Alcorani* extitiſſe neceſſe eſt. Quo jure ergo unum alteri prælatum, unum ſuppreſſum alterum ſervatum? manifeſtum inſuper eſt, primos Impoſtores, pro lubitu conſarcinaſſe *Alcoranum*; mortuus enim eſt *Mahomed Hegira* undecima, *Haffa* vero demum quadrageſima quinta. Intra quod temporis ſpatium fraudibus innumeris locus fuit. Primus certe collector *Abu-Beker* Impudens Impoſtor fuit, quod ſi id non alio argumento conſtaret, quam quod pag. 251. vitæ *Mahomedis* a

Cl. *Gagnier* elaboratæ, refertur, nimirum hunc teſtem fuiſſe & quidem fidelem itineris illius nocturni *Mecqua Hieroſolymam* & deinde per 7. cælos ſuſcepti, quod una nocte confeciſſe dicitur *Mahomed*, ſufficeret hoc abunde ad ſtultitiam & impudentiam hujus hominis demonſtrandam; præterquam enim quod nihil magis ſtultum, ridiculum, falſum, Deoque indignum magis hac narratione excogitari poſſit, *Abu-Beker* ille conteſtatus eſt, vere accidiſſe hoc iter antequam *Mahomed* ipſe, aut alius quiſquam tale quid ipſi narraſſet. Interrogatus enim a quibusdam *Koreiſchitis* (pag. 256. loco cit.) Iter hoc nocturnum in dubium vocantibus, utrum ſciat quid *Mahomed de hoc negotio* narret, quaſi omnium rerum ignarus reſpondet, *num igitur Mahomed hæc aſſerit.* Imo vero inquiunt, tum ille: *Conteſtor & profiteor ſi Mahomed hæc narravit, ea vera eſſe.* Inſtantibus autem & dicentibus, utrum ipſi hæc fidem mereri viderentur reſpondet denuo; *contendo id omne quod Mahomed dixit, verum eſſe, licet eum vos mendacii arguatis:* Hoc reſponſo demum dato ipſum *Mahomedem* adiit, atque interrogat, utrum tale noctu Iter ſe feciſſe unquam affirmaverit. En mirum teſtem! Et hic tamen ſi *Mahomedi* (pag. 258. loc. cit.) credas nonſolum eſt magnus ille veritatis teſtis, ſed & primus *Alcorani Editor.* Majore ſane imaginationis capacitate ad fingendas incredibiles τερατολογιας quam vero peritia arte fictam fabulam ad leges veriſimilitudinis exigendi, inſtructi erant, qui primi ad vitam fataque *Mahomedis* conſcribendum animum adjunxerunt. Sed & alia ſunt quæ ſatis oſtendunt, inſanos quosdam Impoſtores, Mahomedis emergendi & dominandi cupiditatem & ſtudium fraudibus & ſpecie Religionis adjuviſſe. Cl. *Pokokius* in *Specimine Hiſt. Arab.* p. 156. narrat, *Mahomedem* neque legere neque ſcribere potuiſſe ſecundum teſtimonia ipſorum *Mahomedanorum.* Quod & Cl. *Gagnier* cæterique vitæ fatorumque ſcriptores confirmant, aſſerentes, eum a ſuis *rudem* & *illiteratum* appellatum fuiſſe *Prophetam.* Huic Homini rudi (apud *Gagnier*, pag. 105. Tom. 1. ſq.) qui per aliquod tempus in caverna quadam montis *Heræ* amore ſolitudinis ſcilicet compulſus latuerat, anno ætatis 40. qui prophetici muneris ſecundum Mahomedanos primus fuerat, apparuit Angelus *Gabriel*, qui totum *Alcoranum* ſcriptum attulit ſecum, atque *Mahomedem* compellans dixit; *Lege; non poſſum legere* inquit. Regeſſit Angelus: *Lege in nomine Domini qui omnia creavit; qui hominem de exigua congelati ſanguinis maſſa formavit; Ipſe hominem docuit penna uti, eaque docuit quæ ignoravit.* Verba hæc ne quis dubitet extant *Alcoran. Surat. 36. verſ. 1. & ſeq.*

Quid

Quid ad hæc Candidatus ille noſter muneris Apoſtolici *Mahomed*? refert *Abul Feda* pag. 16. vitæ, eum eadem verba Angeli recitaſſe ſimulque audiviſſe vocem cœlo demiſſam ita ſonantem: *O Mahomedes tu es Apoſtolus Dei*, & *ego ſum Angelus Gabriel.* Hæc, quæ ipſi obtigerant, *Mecquam* rediens narravit *Mahomed* uxori *Khadigjia*, quæ gaudio exultans, nonſolum juravit per Deum, ipſum Nationis ſuæ Prophetam futurum, ſed & ſtatim adiit quendam nomine *Waraka*, Virum uti perhibetur, doctum & in Judæorum non minus quam Chriſtianorum diſciplina verſatum, eique quæ maritus narraverat, exponit: Hic nonſolum ſententiam uxoris *Mahomedis* veram eſſe dixerat, ſed & in lege Moſis adventum ipſius diu eſſe ante prædictum contendit. *Gianabi* βιογραφος *Mahomedis* addit, eodem die *Gabrielem* pede ſuo terram altius erruentem effeciſſe, ut aqua inde ſaliret, eumque ritum ablutionis ſacræ, qui inter 5. articulos fundamentales practicos refertur, modum item precandi cum duabus corporis inclinationibus peragendum, *Mahomedem* edocuiſſe. Poſthac *Mahomedes* ad uxorem reverſus, cum ea concubuit, ipſamque ad miraculoſum fontem deduxit, & qua ratione ſecundum mandatum Angeli lavandum eſſet, & precandum ſuo exemplo monſtravit, quod ipſum gnaviter eſt imitata, primaque nomen dedit *Islamiſmo* i. e. Religioni *Mahomedis*. Eam ſecutus eſt *Ali*, qui in domo *Mahomedis* erat educatus; hunc excipit *Zaid* ſervus *Mahomedis* Sequitur *Abu-Beker*, qui alios etiam ut idem facerent permovit. En prima Religionis Mahomedanæ initia! ſi Scriptoribus hiſce fides habenda. Juvat antequam ulterius progrediamur hîc paululum ſubſiſtere, quoniam haud obſcure oſtendi poteſt ex dictis, qua ratione *Mahomed* Prophetæ nomen adeptus ſit.

Et 1) quidem more quorundam Impoſtorum cavernam vel antrum hoc petiiſſe videtur *Mahomed. Pythagoram* idem ſæpe feciſſe narrant ſimilis furfuris Hiſtorici *Jamblichus* & *Porphyrius.* Solitudinis amore feciſſe hoc *Mahomedem* probabile non eſt; præterquam enim quod ingenio erat excitato & liberali, affabilis, quique mores hominum habebat perſpectos itineribusque variis ad negotia mercurialia ſcite perficienda præparatus, in antro hoc ſecum habuit domeſticos per menſem cum eo ibi commorantes: ſane ſi amor ſolitudinis & contemplationis rerum divinarum vel abſtruſarum, ipſum ad hoc faciendum invitaſſet, ſolus more Anachoretarum antrum ſubiiſſet. Neque igitur dubium, quin domeſtici illi teſtes debuerint eſſe *vocis de cœlo miſſæ.*

2) Ab

Digitized by Google

2) Ab omni probabilitatis ſpecie abhorret, *Angelum* nomine Dei Scriptum aliquod maximi momenti de cœlo delaturum ad hominem, qui neque legere neque ſcribere poterat. Ego quidem vix crediderim, hominem adeo prudenter & feliciter mercaturam exercere potuiſſe, ut narrant ſcriptores Arabes, ſine peritia legendi & ſcribendi; at, ſi non potuit uti perhibent, cur legere ipſum jubet Angelus?

3) Neſcio utrum magis *ſtuporem Angeli Gabrielis* vel *Mahomedis*, vel denique impudentiam Hiſtoriographi, admirer vel potius rideam. Angelus Gabriel docet *Mahomedem* Deum creaſſe omnia. Num adeo brutus fuerat & ſtupidus futurus Propheta ut hoc ignoraverit? & quid ſibi volunt verba Angeli, *Deum homines docuiſſe penna uti;* num ſignificant, Deum homines facultatibus inſtruxiſſe, ut poſſint inter alia etiam diſcere, qua ratione penna ſit ad ſcribendum utendum? Hoccine ignoravit denuo homo in arte mercuriali exercitatus? deinde Angelus ille mentitur dum aſſerit Deum homines ex *maſſa ſanguinis congelata* feciſſe: monet equidem in notis Cl. *Gagnier* excipiendum eſſe ſecundum *Raich* Celebrem *Alcorani* Commentatorem *Adamum*, *Evam* & *Jeſum.* Sed ſi hos excipias, de cæteris tamen etiam id dici non poteſt.

4) De cœlo miſſam vocem Angeli unde novit? forte Domeſtici hanc ſine miraculo mittere poterant.

5) *Khadigjia* uxor erat dives, & ſingulari amore *Mahomedis* incenſa, ut Cap. VI. Libri I. docetur: quis miretur igitur ducem fœminam facti eſſe, & callidi conſilii? hinc nonſolum ſtatim vacivas præbet aures Viro, ſed & Prophetam futurum ſine mora pronuntiat. Ejuſdem artibus & pecunia factum ſine dubio eſt, ut *Waraka* ille Literis excultus perſuadere aliis debuerit, dudum in Sacris Literis adventum ejusmodi Prophetæ fuiſſe prædictum. (*)

6) Cæteri omnes ad fabricandam fraudem erant inſtructiſſimi. *Maiſar*, ſervus *Mahomedis Khadigjiæ* narrat mira, quæ in itinere, proxime ante adventum Gabrielis contigerint; alter ſervus *Zaid* mancipium erat *Mahomedis.* *Ali* in Domo ipſius educatus, & poſtea inter primos ipſius Legatos & Miniſtros erat, qui quali fuerit ingenio ex iis patet quæ pag. 116. vitæ *Mahomedis* extant: interrogati enim præſentes a *Mahomede* quinam gravi munere Legati ad propagandum *Is-*

(*) Catalogum uxorum, quæ ad ſuperſtitionem & erroneas opiniones ſtabiliendas multum contulerunt, exhibuit Cl. Abbas Schmidius *ὁ νῦν ἐν Ἁγίοις* in Diſſertatione cui titulus: *Mulier Heterodoxa.*

lamiſmum defuncturi eſſent, ita in media turba reſpondet: *Ego facturus ſum quod poſtulas. Si quiſquam ſeſe tibi oppoſuerit, ego ipſi dentes excutiam, ipſi oculos eruam, ſcindam ventrem, & brachia diffringam.* Dignus ſane tanto Propheta & Apoſtolo Legatus! cujus indolis homo fuerit *Abu-Beker* ſupra audivimus.

7) Denique *Giannabi* ſolus (qui ut ſupra notatum, ſeculo demum XVI. vixit,) fabulæ de inventa aqua, & modo purificationis faciendæ, mentionem facit; & ſi plures etiam idem teſtarentur, nemo tamen cui cerebrum ineſſet, adſenſum poſſet præbere. Quod ſi omnia quæ hactenus dicta ſunt conferamus, patebit, nonniſi fraudi *Mahomedis*, primorumque Sociorum deberi jactatam miſſionem divinam. Sed & alia adhuc ſunt indicia quæ probant fraudem hîc interceſſiſſe; Neque legere neque ſcribere potuiſſe *Mahomedem* aſſerunt Scriptores *Mahomedani*; Iidem ſimul contendunt *Alcoranum* lingua facili, & ita pereleganti exaratum, ut nullum ſcriptum elegantia eum æquare poſſit; aut igitur opera aliorum uſus eſt *Mahomed* ad eum conficiendum, aut ab Angelo cælitus miſſus eſt; cum autem poſterius nec ſtulte credulis etiam facile perſuaderi unquam poſſit, neceſſe eſt, ut prius dicamus: hocque eo magis veriſimile eſt, quod viris doctis uti ſupra notavimus, familiariter Mahomed uteretur, uti fuerat ex. gr. is *Waraka*: *Erudituſſimus Sale*, præmatura morte erudito orbi ereptus, qui in linguam anglicam *Alcoranum* tranſtulit, & Erudita præmiſit Prolegomena, *Salmâni* cujusdam Perſæ meminit, quo ad conſcribendum librum *Alcorani* uſus ſit, cujus etiam in βιογραφια Cl. *Gagnier* meminit Tom. I. p. 298. probe diſtinguendus a Celebri Judæorum Doctore *Abdalla Eben Salam*, qui ad novam Religionem adornandam operam ſuam contulerat. Vide Diſſ. *Millii* pag. 359. ſeq. capite certe XVI. Alcorani refertur, quosdam eſſe qui dicant, quendam ipſum in componendo *Alcorano* adjuvare; reſponderi autem, *linguam hominis ad quem digitum intendant, qui hæc objiciunt, eſſe quidem linguam barbaram, ſed eam qua ſcriptus eſt Alcoranus, eſſe Arabicam.* Nemo non videt infirmiſſimam eſſe hanc reſponſionem, ut probe obſervavit, *Doctiſſimus Auctor Diarii Literarii*, cui titulus: *Bibliotheque Raiſonnée* Tom. XIII. part. I. pag. 185. (*) Ratio præte-

(*) Verba ipſius ita ſonant: *Dire pour ſa iuſtification que l'Alcoran eſt écrit en bon Arabe, & que le prétendu Secretaire eſt étranger, & ne dire autre choſe, c'étoit repondre pitoyablement à ſes Ennemis. Ne voit-on pas, dans tous les Pays, des Etrangers, qui en apprennent parfaitement la Langue, & qui la parlent & l'écrivent même dans la derniere pureté? D'ailleurs un Correcteur Arabe ne pouvoit-il pas remedier aiſement à quelques incongruits de Grammaire ou de Syntaxe qui ſeroit échappés à la plume de cet Etranger? Il eſt donc ſurprennant qu'une objection ſi forte & qui ſeule demontroit l'impoſture, ait été ſi mal refutée.*

præterea ipſa compilationis quam tradunt Mahomedani ſatis probat, mentitum eſſe *Mahomedem* & Socios, quando cœlo decidiſſe eum impudenter garriunt: digna lectu ſunt quæ de hoc argumento collegit Doctiſſimus *Sale*, cujus verba huc ſpectantia ex anglico in gallicum converſa idioma exhibentur Bibliothecæ citatæ. pag. 187.

Teſtes de origine Alcorani & miraculis Mahomedis fide digni non ſunt.

VII. Sed redimus ad teſtes illos, ulterius probaturi, tales eos non eſſe quibus tuto fidem habeamus. Nimirum patet primos vitæ fatorumque *Mahomedis* Scriptores & fabulæ conditores data opera præclare dicta aut facta, quæ in V. & N. Teſtamento Chriſto vel aliis Viris Sanctis tribuuntur, mutatis circumſtantiis *Mahomedi* adſcripſiſſe. Multos ætate *Mahomedis* in Arabia fuiſſe Chriſtianos & Judæos certum eſt, & a viris doctis ſatis ſuperque probatum. Vide *Pokok ſpec. hiſt. Arab.* p. 136. *Hotting. Hiſt. Orient. Lib. II. cap. 11. Millium* Diſſertat. de *Mahomediſmo* ante *Mahomedem* p. m. 340. Cl. *Veiſſiere la Croze Diſſert. hiſt.* p. 12. unde & ipſe *Mahomed* ex commercio cum ipſis multa haurire poterat, licet S. Literas ipſemet evolvere non valeret. Familiariter certe quibuſdam Chriſtianis uſum *Mahomedem* docet etiam *Elmacinus Hiſt. Saracen.* Lib. I. cap I. edit. in 4. Innumeris autem quod aſſerimus, poteſt probari argumentis. Adducamus quædam tantum ſequentes biographiam *Mahomedis* ſcriptam gallice a Cl. *Gagnier.* Ita pag. 78. & 79. narrantur miracula circa nativitatem *Mahomedis* facta, ad imitationem eorum quæ nato Sotere præſtita ſunt, excogitata. pag. 89. refertur, duos Angelos *Mahomedem* in agro degentem in terram dejeciſſe, ventriculum aperuiſſe, neſcio quam nigram maculam inde avulſiſſe, corpus nive laviſſe, lucemque ventriculo infudiſſe, & poſtea ſanum iterum dimiſiſſe. Teſtes adducuntur *Ahmed ben Joſeph* & *Giannabi.* Nullus ego dubito quin fabula hac oſtendere voluerint mendaces; labe quidem peccati originis infectum fuiſſe *Mahomedem*, ſed anno jam ætatis tertio eam fuiſſe deletam, ut adeo Chriſto dignitate parum inferiorem oſtenderent. pag. 385. Tom. II. vitæ hujus Scriptores Arabes ne minima quidem peccati labe contaminatum fuiſſe *Mahomedem* aſſerunt: p. 113. in monte uti Moſi ſcilicet, apparitiones ei frequenter factæ: pag. 166. in Convivio vocationem ſuam aperuit, alludentes nimirum ad miraculum primum a Chriſto in Galilæa in nuptiis factum. *Ibid.* ſcribit in terra; alludens ad hiſtoriam quæ Joh. VIII. recenſetur. Unde, quod in tranſitu moneo, patet, hiſtoriam illam a verſ. 1-11. a Johanne relatam, in codicibus N. Teſtamenti

 anti-

Digitized by Google

antiquis fuiſſe receptam, & pro re vere geſta habitam. (*) pag. 161. apparet in facie *Mahomedis* ſplendor, ad imitationem Chriſti Matth. XVII. in monte glorificati. Quæ pag. 181. de *Khadigjia* narrantur ex hiſtoriæ *Mariæ* & *Eliſabethæ* Luc. Cap. I. petita videntur. pag. 278. imitatur *Mahomed* Chriſtum quaquaverſum diſcipulos ad prædicandum mittentem: pag. 199. manifeſte reſpicitur ad aſinum Bileami: pag. 284. tentatur *Mahomed* a Diabolo uti Soter noſter: p. 294. ad imitationem viduæ Sareptanæ miraculum factum: pag. 456. ad miraculum *Eliæ* alluditur. Tom. II. pag. 53. *Ali* æger oculis, ſaliva *Mahomedis* ſanatur. Mitto multa alia quæ a quovis facile colligi poſſunt; ut nil dicam de integris propoſitionibus *Alcorani*, quæ vel ex Libris Sacris petitæ, vel illis oppoſitæ ſunt, quas paſſim adducit Cl. *Relandus* in notis ad Compendium Theologiæ Mahomedicæ, Maraccius hinc inde, & Millius diſſert. cit. Sect. XXV. ſq.

Iidem nonſolum hinc inde craſſiſſima narrant mendacia ſed & *Mahomedem* mox tanquam hominem iracundum, mendacem, & impurum deſcribunt; mox vero tantis eum & corpore & mente ornatum prærogativis aſſerunt, ut tam diverſa & contraria ab impudentiſſimis dici poſſe mireris merito. Narrantur Prophetæ hujus Prærogativæ inde a Cap. X. Tom. II. ad finem: eas ſine riſu legere non potes: ſanctæ ſunt omnes partes corporis *Mahomedis*, ne ipſa quidem excepta *urina*. Hoc unum nobis ſufficeret ad probandum, meros eosque impudentiſſimos Impoſtores fuiſſe, qui talia ſcribere non dubitarunt. Pag. 95. aſſerit *Abulfeda*, *Mahomedem* anno ætatis 30. (alii 12. rurſus alii 9. anno id factum pertendunt,) iter in Syriam feciſſe, atque ibi eum cum comitibus in quendam Monachum Neſtorianum incidiſſe nomine *Felicem*, cognomento *Bahira*. Hunc nonſolum benevole *Mahomedem* excepiſſe, ſed & ex indiciis quibusdam in oculos incurrentibus, qualis ipſe eſſet & quantus poſtmodum futurus, judicaſſe; Nimirum

(*) Notum eſt hiſtoriam de muliere Adultera Joh. VIII. 1-11. a quibusdam obelo fuiſſe notatam, quorum rationes in compendio examini ſubmittit *Doctiſſimus Hoffmannus* in *additamentis Introductioni N. Teſtamenti a Cl. Pritio editæ adjectis* pag. 212. Hiſtoriæ pariter hujus veritatem ſingulari diſſertatione adſtruxit *Celeberrimus* & *Amiciſſimus Heumannus*, cujus ſingularis eſt v. 6. & 8. narratæ Johanni de ſcriptione Chriſti ſententia. Eam theſi XI. ſic proponit Cl. Vir: *Sententia igitur Joannis hæc eſt: non ſcripſiſſe Chriſtum aliquid vere, ſed manum tantum digitumve in otio illo ſuo, dum adventantem exſpectaret populum in ſubſtrato pavimento mobilitaſſe, atque ita ſcribentis expreſſiſſe imaginem; ac poſtea etiam cum ad importunam repetitamque quæſtionem nonnihil reſpondiſſet, ad eundem corporis ſtatum ſe recepiſſe, ſimilemque pendula in terram manu edidiſſe geſtum.* Chartæ ſpatium non permittit, ut ſingillatim rationes quibus hanc explicationem ſuperſtruit V. D. adducam.

mirum vidiſſe ipſum ſupra caput *Mahomedis* requieſcere nubem, radios ſolis temperantem, arbores porro, quo loco *Mahomed* ſedere ſolitus eſſet, nudas & ſiccas, foliis fuiſſe veſtitas, atque adeo prædixiſſe hunc Monachum, Infantem hunc magnum evaſurum eſſe Virum. Ex quo ſatis conſtat, nequiſſimos Apoſtatas, & Religionis, uti videtur omnis irriſores, ad extollendum *Mahomedem* operas ſuas ſtrenue & impudentiſſime adhibuiſſe. Pag. 113. & ſq. vitæ Mahomedis aſſerunt & quidem poſito omni pudore, Deum Moſi in monte Sina adventum *Mahomedis* annunciaſſe: ridiculam fabulam de deſcenſu lunæ in manicam *Mahomedis*, & ſciſſione ejus in duas partes nonſolum mendaciſſimi homines narrant confidenter, & portentum hoc præſentibus *Koreiſchitis*, Chriſtianis & Judæis factum contendunt: Sed & ipſe *Alcoranus* Surat. 54. v. 2. & 3. ejus mentionem facit, ut de traditione nil dicam. Sunt Viri Docti, qui putant, ea quæ de *Sciſſione Lunæ* dicuntur, nonniſi prava interpretatione *Surat. Lib. IV.* comm. 1. 2. niti; ſed qui ea legerit, quæ inde a pag. 136-182. attulit Cl. *Gagnier* Tom. I. videbit impoſtores ita omnia narrare, quaſi vere geſta eſſent. pag. 160. nonſolum ipſimet mentiuntur, ſed & Angelum Gabrielem inducunt multa falſa de ſe prædicantem. Pag. 313. aſſerunt longe antiquius eſſe templum *Meccanum* quam *Hieroſolymitanum*. Quæ pag. 315. ſq. de nuptiis *Fâtema* Filiæ *Mahomedis*, de fructibus Paradiſo perceptis, nataque inde in renibus *Mahomedis* aqua dicuntur, putidiſſima ſunt & ineptiſſima mendacia; & hæc tamen obſervante *Maraccio* Prodrom. Part. II. p. 40. *conſtantiſſima* eſt *traditio*: pag. 326. mira refertur pugna Angelorum gladiis inſtructorum; nimirum capita hoſtium in aëre volant, antequam capitibus admoverentur gladii. Sed mitto innumera mendacia aperta, quæ homines illi afferunt, ex quibus manifeſtum eſt, non magis *Traditioni*, quam *Hiſtoricis* illis qui ad eam provocant, fidem poſſe haberi. Unum ſaltem quod reliquorum omnium putidiſſimorum mendaciorum loco eſſe poteſt, eſt narratio horum hominum de *Itinere nocturno Mecqua* Jeroſolymam ſuſcepto & eadem nocte facta mirabili & prodigioſiſſima ſeptem cælorum viſitatione, colloquiisque & viſionibus plane ridiculis ibi habitis. Narratur hoc iter a Cl. *Gagnier* Tom. I. inde a pag. 195. ad 261. qui probat, authenticis ſcilicet Mahomedanorum traditionibus niti hanc narrationem, & ſingulis annis menſe ſeptimo dicto *Regieb* magna cum lætitia memoriam hujus Itineris *Conſtantinopoli* recoli; & *Giannabi* apud eundem pag. 263. teſtatur, omnes qui hoc iter in dubium vocent a *Doctoribus Mahomedanis*

 pro

pro hominibus infidelibus haberi. Non eſt animus deſcribere ridiculam narrationem: hoc certum, vix fabellam, quas nutriculæ ad pupulos ſuos habere ſolent, inſolentiorem & magis ridiculam excogitari poſſe. Hinc inter ſe diſſentiunt Mahomedani utrum hoc iter *corpore* fecerit *Mahomed* an vero per inſomnium illi duntaxat obtigerit. Prius credi ipſum voluiſſe multis ex narrationibus conſtat, vide Tom. II. pag. 36. it. 367. apud Cl. *Gagnier:* ipſi adſtipulantur alii plures. Alii contra condendunt corpore factum iter illud *Mecqua Hieroſolymam* ſed iter per 7. cælos per quietem duntaxat ei obtigiſſe. Qui corpore utrumque iter a *Mahomede* factum contendunt, diſputant, utrum mente duntaxat an corpore Deum viderit: poſteriorem ſententiam a plerisque approbari teſtatur *Giannabi.* Sive autem prius ſive poſterius aſſerant hi ſcriptores, palam eſt eos impudentiſſime mentiri. Si enim corpore hoc factum dicant, nonſolum innumera miracula feciſſe Deus dicendus eſſet, ſed & ea præſtitiſſe ad confirmanda mendacia turpiſſima, ſenſui communi contraria, impoſſibilia & Deo indigniſſima; talia enim in hoc itinere innumera narrantur. Idem dicendum ſi per quietem a Numine tale viſum obtigiſſe contendant; ita enim rurſus Deum extraordinaria ſua potentia interceſſiſſe aſſerendum eſſet, ad perſuadendum *Mahomedem* de rebus aperte falſis & ineptis. At quis tandem cui pietatis aliquis ſenſus ineſt, hæc admittere poteſt? Ex quibus colligere cordato cuique licet, quam fidi hi nugivenduli Hiſtoriarum Scriptores ſint, & quid *Sonnæ* i. e. collectioni traditionum ineptiſſimarum & incertiſſimarum ſit tribuendum. Nullum mihi dubium eſt, quin *Mahomed* amicis ſuis, fraudis & impoſturæ conſciis narraverit, inſomnium ſibi aliquod contigiſſe, qui deinde mendacia mendaciis addentes ne perpluant, in vulgus narratiunculas ſparſerunt, quæ inſignibus a Traditionum compilatoribus, ut fieri ſolet, auctæ acceſſionibus, tandem miram illam pepererunt fabulam. *Mahomedem ipſum* hominem fuiſſe audacem, bellicoſum, injuſtum & libidinoſum ex univerſa vitæ ipſius & rerum geſtarum narratione patet. Bellicoſum & injuſtum fuiſſe hunc impoſtorem tot bella contra innocuos ſuſcepta ſatis docent: ita Tom. II. pag. 385. ipſemet aſſerit, ſe more ſc. Prophetarum, eos, qui ipſum falſi arguere voluerint, interfeciſſe. Tom. I. p. 406. nonſolum narrat Angelum *Gabrielem* ipſi auctorem fuiſſe ut innocentiſſimos Judæos perſequeretur, multosque eorum neci daret, ſed & factum hoc crudele cœlitus fuiſſe confirmatum. Tom. II. pag. 47. Deum orat, ut ſpolia Judæorum quos oppugnare ſine cauſa vole-

volebat, ſibi tribuat. Verbo: inſignis fuit latro qui omni pudore & jure neglecto in innocentiſſimos ſpecie Religionis, quam non intelligebat ipſe, graſſatus eſt. Ab hoc crimine liberare voluit *Mahomedem* perſonatus quidam Medicus Arabs in epiſtola ad *Celebrem Profeſſorem Halenſem* uti titulus præ ſe fert, data. Tribus autem id conficere vult argumentis: primum hoc eſt: nimirum Mahomedem nonniſi *Chériſiatum* urbis Meccæ & dignitatem Pontificis Maximi in templo hujus urbis, quibus muneribus ornati fuerint Majores ſui, armis recuperare voluiſſe: *ſecundum* eſt: *Alexandrum*, *Cæſarem*, aliosque laudibus in cœlum fuiſſe elatos, licet Uſurpatores fuerint. *Tertium:* inter Chriſtianos multos eſſe qui adſerant, armis ad Religionem propagandam uti licitum eſſe. Reſpondeo, ad primum; nulla adduci a perſonato illo Medico Teſtimonia, quibus ſententiam ſuam probet. Ortum eſſe ex nobili tribu Koreiſchitarum Mahomedem ſed pauperem teſtantur Scriptores omnes: at Majores ipſius has provincias ornaſſe me legiſſe non memini. Sed fac id ita fuiſſe: quæritur utrum jure de dignitatis hujus gradu dejecti ſint nec ne; quod ſi jure amiſiſſent hæc munera, armis uti non potuiſſet ad recuperandum id, quod ab aliorum dependebat arbitrio. At ponamus verum eſſe quod ait; cur promiſcue in vicinos omnes ſæviebat? cur Judæos nil tale meritos oppreſſit? cur ſemper ingeminabat ſe a Deo ad extirpandam Idololatriam & falſa Chriſtianorum pariter & Judæorum dogmata convellenda eſſe miſſum? cur Scriptores Arabes omnes cauſam miſſionis ſuæ & ſuſceptorum Bellorum aliam plane reddunt? Quod ad ſecundum ſpectat argumentum, verum eſt laudatos, ab antiquis pariter & Modernis *Alexandrum, Cæſarem* aliosque, qui aliis tamen nullo jure intulerunt bella. At ſi propterea duntaxat laudantur, nemo veri rectique amans hoc probabit. *Magnum latronem* vocatum eſſe a *Seneca Alexandrum*, notum eſt. Et talis erat etiam *Mahomed.* Neque denique quod tertio loco affertur quicquam probat. Vi & armis propagandam eſſe Religionem Sententia eſt horrida & a humanitate aliena. Qui hanc defendunt, ſine dubio abſolvere etiam debent *Mahomedis* bella injuſta. Sed non deſinent interea Viri veri amantes non minus deteſtari ejusmodi violentias, a quibuscunque demum vel illatas, vel laudatas. Imo aſſerimus Chriſtianos majore luce veri circumfuſos, ſed violentas illas artes uſurpantes, gravioribus pœnis dignos eſſe ipſo *Mahomede.* Impuriſſimum fuiſſe hædum Mahomedem nonſolum probat, quod 15. vel 17. uxores habuerit, ut de Concubinis nil dicam, ſed & quod contra *Alcorani* decreta

decreta cum *Zaida* ancilla rem habuerit, hancque fornicationem a Deo probatam fuiſſe finxerit. Hinc etiam Tom. II. pag. 323. vitæ apud Cl. *Gagnier* affirmat, ſe uſu mulierum mire ad preces incitari, & pag. 326. inter virtutes, quibus præ cæteris ornatus fuerit refert, quod ardentiſſimus in Venerem fuerit. Taceo alia. Et hic tamen inſignis ille ſcilicet Propheta eſt, a Deo excitatus ad novam Religionem condendam, & in hujus hominis gratiam pag. 365. omnes creaturæ conditæ ſunt. Qualis autem arbor, talis etiam fructus ejus eſt; qualis ipſe & commilitones talis etiam eſt *Alcoranus*. Scriptum nimirum miſerrimum multis ridiculis ineptiis & contradictionibus plenum, quas poſtremas ſi tollere non poſſunt ad frigidiſſimas diſtinctiunculas confugiunt, ut multis V. Docti oſtenderunt: Clariſſimus *Millius* in Literis Orientalibus verſatiſſimus, poſtquam diſſertat. de *Mahomediſmo* ante *Mahomedem* p. m. 306. narraſſet elogia, quibus ipſe *Mahomed* & Socii *Alcoranum* ornant, ſic reſpondet: Sed utut *ſplendida ſint, quæ jactet de Revelationibus divinis Mahomed, falſiſſima eſſe & callidorum hominum more conficta, ut Numæ Pompilii Egeriæ Nymphæ commercia jactantis, Lycurgi, Zamolxis & ſimilium, qui ut inſtitutis ſuis eo majorem auctoritatem conciliarent, Deorum ope & inſtinctu ſe uſos gloriabantur. Ipſumque Alcoranum humani ingenii, nec ſatis acuti fœtum eſſe manifeſto apparet; tam inutilia enim vana & centies repetita, tam male conſuta ſunt, ut vix ſanæ mentis homine digna videantur. Denique ita Paganorum, Judæorum & Chriſtianorum ſcrinia compilavit, ut ſi omnia ſuis Dominis reſtituantur, tanquam graculus æſopicus nudus fere relinquendus ſit.* Ita Cl. *Millius*, quod lectio ipſa quemvis edocet. Neque neceſſe eſſe puto, ut ad *Alcoranum* ipſum provocem Exemplorumque multorum inductione *Millii* & aliorum dicta confirmem. Cum enim verſiones *Alcorani* paſſim proſtent, a quolibet egregium Scriptum legi poteſt.

Miracula Mahomedis incertiſſimis nituntur traditionibus & fraudis ſuſpectis.

VIII. Supereſt ut de miraculis, quæ ipſi tribuuntur aliquid dicam. In *Alcorano* ipſo nullibi deprehendi clara loca in quibus ſe miracula patraſſe jactitet Impoſtor. Imo *Alcor. Surat. III.* v. 29. ſibi opus non eſſe miraculis ait, quia Deus hominem, ſi velit, erroribus addictum eſſe patiatur, *ſurat.* vero XVII. v. 60. ſibi facultatem patrandi miracula adſcribit. Cæteri vero Scriptores *Mahomedani* innumera ipſi tribuunt portenta, ut id abunde conſtat. Quales autem illi teſtes fuerint, ſupra ſatis ſuperque oſtendimus. At præter teſtium futilitatem, multa ſunt quæ ſuadeant credere, nullis plane miraculis illuſtrem fuiſſe Impoſtorem. Paucis id in gratiam Auditorum noſtrorum (Eruditis

enim

enim hæc notiſſima ſunt) oſtendemus. Et primo quidem ſi ad ingenium, & ad indolem hujus hominis mentis oculos convertamus, nemo ſibi perſuadere poterit, Deum ſanctiſſimum, & veri amantiſſimum, hominem indoctum plane, mulieroſum, mendacem, rapacem, Religionisque & chriſtianæ & Judaicæ non ſatis gnarum, ad novam & a Chriſtiana plane abhorrentem doctrinam confirmandam facultate miracula patrandi inſtructurum. Religio chriſtiana tot argumentis & miraculis erat confirmata, ut novis, ſi ad ipſam etiam confirmandam miſſus eſſet, opus non fuerit. *Surat.* XXXII. 38. jactitat, ut alia loca taceam, ſe ad *unitatem Numinis* probandam, *Idololatriam evertendam, Legis* & *Evangelii ſenſum* a Chriſtianis & Judæis *corruptum* demonſtrandum & vindicandum a Deo vocatum: at alio, ſiquidem id neceſſe fuiſſet, defenſore ad hoc probandum opus foret. Ad verum Evangelii ſenſum eruendum opus ſine dubio fuiſſet, ut Evangelia ipſa introſpexiſſet, ut in quibus tandem Judæi & Chriſtiani a vero ſenſu aberrarint, oſtenderet; at hic homo tantum abeſt ut hoc præſtare valuerit, ut ne quidem legere vel ſcribere, ſi Mahomedanos ipſos audias, potuerit. Unitatem Numinis Arabes pariter Chriſtiani & Judæi admiſerant neque adeo opus erat ut *Mahomed* eos hanc veritatem edoceret, nedum ut miraculis confirmaret. Arabes ante *Mahomedem* unum Deum coluiſſe, cæteros vero Deos pro Miniſtris duntaxat habuiſſe prolixe docet *Pokokius* vir harum rerum callentiſſimus *Spec. Hiſt. Arab.* p. 108. & *Millius* loco citato. Quod ſi hoc ignoraſſent Arabes, argumentis & rationibus erat perſuadendum, quod tamen nunquam præſtitit *Mahomed*, ſed armis uſus eſt ad miſeros vexandos. Verum eſt Arabes ſimul etiam turpi Idololatria ſeſe commaculaſſe: at eam leges Chriſtianorum & Judæorum vetuerant, ut tanto Doctore opus non fuerit. Si vero omnem Idololatriam proſcribere voluit, cur tandem toleravit Zabios, genios & ſtellas colentes? cur Judæos tandem ab Idololatria abhorrentes & Unitatem Numinis confitentes armis adortus eſt, & in eos tantopere ſæviit? Chriſtiani Unitatem Numinis ut notum eſt admittebant. Verum quidem eſt diſputatum fuiſſe inter Chriſtianos de Trinitate, & tribus perſonis: at ſi voluiſſet dogma illud impugnare, ante omnia neceſſe fuiſſet, ut mentem Chriſtianorum rite intelligeret. Sed oſtendunt Viri Doctiſſimi *Maraccius*, *la Croze*, aliique, eum imperitiſſime de hoc dogmate loqui & unicum hoc ſemper attuliſſe in *Alcorano* argumentum; Deum nimirum non *gignere;* eum *uxorem* non habere, hinc etiam neque *filium* neque *ſocium* habere.

Quod ſi vero *Arii* ſententiam tueri voluiſſet bellicoſus iſte Apoſtolus, locis Scripturæ & rationibus id comprobare debuiſſet. Sed ille gladio uti potius quam Syllogismis didicit. Tertio denique pleraque illa portenta, quæ eum feciſſe nugivenduli referunt Arabes, non ad unitatatem Numinis, ſed ad multas ineptias & ritus probandum ficta eſſe conſtat. Unde de teſtium qualitate nil addam. At animus non eſt diſciplinam Chriſtianorum prolixe vindicare contra ineptias hujus hominis & ſequacium: factum hoc eſt abunde a Viris Doctis. Certe ſi quis fundamenta quibus ſuperſtructa eſt Religio Chriſtiana, dogmata cum dogmatibus, præcepta cum præceptis, cultum denique quem depoſcit Religio chriſtiana, cum ritibus & cultu *Mahomedis* & ſequacium contulerit, conſtabit, *Mahomedem* & primos fraudis Socios ſive *Judæi* fuerint ſive *Chriſtiani* (nam his potius *Alcoranus* & *Islamismus* tanquam Inventoribus tribuendus quam *Mahomedi*, quo tanquam capite uſi ſunt ad ſpeciem Religioni vi conciliandam) Impoſtores graviſſima Religionis capita nullis licet præſidiis munitos vel impugnaſſe & adulteraſſe vel prorſus negaſſe: multa ex Judæis & Chriſtianis ad Religionem ſuam exornandam petiiſſe: ineptis tamen ſimul opinionibus & ſuperſtitioſis ritibus contaminaſſe: atque ſervatis duntaxat veritatibus paucis cultum Numinis præcipuum in σωματικην λατρειαν eumque vanum vertiſſe. Ex quo theſis noſtra denuo ſatis ſuperque confirmatur. Sane Religioni ſpeciem conciliare non potuiſſet *Mahomed* niſi fuiſſent ex Chriſtianis pariter & Judæis homines Increduli, ad omne nefas parati, qui ejurata ſanctiſſima Religione & innumeris excogitatis figmentis conſilia & conatus verſuti hominis adjuviſſent. Quæ autem cauſæ fuerint tam ſtupendorum progreſſuum quos Mahomedani fecerunt, & quod tot nobiles provincias ad ſe rapuerint, quid inſuper ad propagandam Religionem Mahomedanam contulerit plurimum, præter alios multos in compendio oſtendit Illuſtris Grotius in aureo libello de veritate Religionis chriſtianæ.

Expenditur Sententia Cl. la Roche, contendentis certo ſenſu ſimpliciorem eſſe Religionem Mahomedanam.

IX. Antequam ulterius progrediamur quædam adhuc de Theologia *Mahomedana* in gratiam Religionis chriſtianæ, monenda ſunt. Dixeramus ſupra, reperiri eheu hinc inde inter Chriſtianos, qui vel data opera, vel quaſi aliud agendo magnificentius de *Theologia Mahomedana*, quam par eſt, ſentiant. In priorem claſſem refero comitem *Boulainvillerium*, qui vitam *Mahomedis* gallico idiomate edidit hoc animo, ut diſciplinam *Mahomedis* factaque ipſius extolleret, atque ita chriſtia-

chriſtianæ Religioni detraheret. Huic, quamvis non eodem impudentiæ gradu id factum ſit, annumerandus *perſonatus* quidam *Medicus Arabs*, qui (ut ſupra audivimus) data, ut titulus præ ſe fert, ad Celebrem Profeſſorem Halenſem epiſtola, vitia quædam *Mahomedi* non ſine cauſa imputata, a cervicibus ipſius depellere voluit. Idem ſaxum, quamvis tecte magis, nec forte tam malo animo, volviſſe videtur Auctor *Epiſtolarum Judaicarum* quæ promiſcue hodie omnium teruntur manibus. Denique eſt quidam Vir Doctus, qui aliud agendo & non malo quidem animo, minus tamen noſtra opinione circumſpecte aſſeruit, *ſimpliciorem* eſſe Religionem *Mahomedanam* Chriſtiana, atque hanc cauſam eſſe, quod pauci ex Mahomedanis, plures vero ex Chriſtianis in *Atheismum* inciderint. Ne igitur Auditores noſtri, quorum curam gerere debemus, incauti in errores ruant graves, paucis quædam de hoc argumento ſunt adjicienda; ut non dicam nullam nobis occaſionem, quæ ad confirmandam veritatem Religionis chriſtianæ facere poteſt, eſſe prætermittendam. Ad *Boulainvillerium* quidem quod ſpectat notum eſt, eum ſpretis omnibus veritatis hiſtoricæ legibus, plane ex arbitrio & nutu ſuo vitam *Mahomedis* conſarcinaſſe, ejusque facta & diſciplinam ita inflexiſſe, itaque de iis judicaſſe, ut decuit Hominem alieniſſimum a Religione chriſtiana habentem animum. Hujus autem conatus ut pluribus reprimamus neceſſe non eſt; nemo decipi poteſt niſi qui voluerit, aut qui ſtulte credulus quicquid refertur, admittit. Qui duntaxat miſſis omnibus aliis contulerit vitam *Mahomedis* a Celeberrimo *Gagnier* ſcriptam, quæ ex ipſis Arabum Scriptorum monumentis magno ſtudio ἀθερ παθων collecta eſt, fraudes hujus *Comitis* facile deteget, neque majorem illi fidem habebit, quam impudenti alicui *Legendarum Conſarcinatori.* (*) Paucis duntaxat ea quæ Vir Doctus de *Simplicitate* Religionis Mahomedanæ monuit expendamus. Ex iis enim genius Religionis Mahomedicæ, ipſiusque *Mahomedis* melius conſtabit; atque ad refutandas ratiunculas Perſonati Medici, & judicia eorum qui in epiſtolis judaicis loquentes inducuntur, ſatis habebunt ponderis. Vir Doctus, qui de *ſimplicitate Religionis Mahomedicæ* noſtra opinione minus circumſpectum, quamvis non malo animo prolatum, tulit judicium eſt *Cl. de la Roche*, *Bibliothecæ*

nam Chriſtiana diſciplina.

(*) Auctoris Epiſtolarum Judaicarum & perſonati Medici Arabis elogia de Mahomede ejusque diſciplina lata in compendio expendit Cl. *Weismannus* Diſſertat. ſing. ſub titulo: *Porismata Sapientiæ & Religionis ex laudibus Mahomedi & Mahomedanis in fraudem Religionis Chriſtianæ nimis liberali menſura impertitis.*

thecæ Anglicæ Conditor. Hic dum Tom. I. part. II. hujus Bibliothecæ in eo erat ut compendium exhiberet eorum quæ Tom. II. variorum opuſculorum Ducis *Blakmore* continentur, & inter alia meminiſſet *Mahomedis Effendi*, qui teſte *Ricautio* Conſtantinopoli ob Atheismum neci traditus eſſe dicitur, in hæc erupit verba. *Neſcio utrum Auctor ille* (Ricautium intelligit) *de vera cauſa ſupplicii ſumti de Mahomet Effendi rite fuerit edoctus. Cum enim Religio Mahomedana* (in notis ad Relandum provocat) *ſimpliciſſima ſit, pauciores longe Atheos inter Mahomedis Sectatores quam vero inter Chriſtianos dari poſſe videtur. Hoc judicium meum eo nititur fundamento, quod nimirum magnus numerus dogmatum, & rituum ſuperſtitioſorum quibus onerata eſt Religio chriſtiana, multum faciant, ad Atheismum promovendum.* Ita *Cl. de la Roche*. Mirum non eſt hoc judicium Viri docti quosdam offendiſſe, exiſtimantes, eum de Religione chriſtiana in genere loqui. Cum vero dogmatibus adjungat ritus ſuperſtitioſos credibile potius eſt, eum Religionem Romanenſium impugnare voluiſſe. Et ſane verum eſt, tot ineptis ritibus oneratam eſſe Pontificiorum Religionem, tot fabulas hominibus credendas imponi, tot jactari hinc inde facta miracula ad vaniſſimas opiniones, v. gr. Tranſubſtantiationem confirmandam, ut de interdicto Religionis examine nil dicam, ut non poſſint non plures, qui hæc omnia vident & audiunt, nec tamen meliora edocti ſunt, in vitium Incredulitatis prolabi, de quo ſuo tempore in progreſſu harum Exercitationum fuſius agemus. Fatemur hoc ſenſu Religionem chriſtianam dici non poſſe *ſimpliciſſimam*. Quod ſi vero vel de Religione chriſtiana in ſe ſpectata, vel de Religione Proteſtantium in ſpecie loqui voluiſſet V. D. quod tamen mihi veroſimile non videtur, negamus Mahomedanam cum Chriſtiana hoc ſenſu collatam ſimpliciorem eſſe. Ne tamen in logomachiam incidamus, ſciendum quid ſimplicitatis nomine intelligat V. D. Quantum ex verbis allatis colligi poteſt, ſimplicem Religionem vocat eam, quæ paucis numero conſtat articulis. At ita neque Chriſtiana, neque Mahomedana, ſed Deiſtarum duntaxat Religio ſimpliciſſima dicenda eſſet. Illi enim ut notum eſt paucis numero articulis ſubſcribunt; Non igitur ad numerum duntaxat articulorum credendorum, ſed inprimis ad eorundem veritatem, utilitatem, & intelligendi facilitatem eſt reſpiciendum. Poſita enim veritate Religionis chriſtianæ in noſtra poteſtate ſitum non eſt, articulorum in ea contentorum numerum ad libitum reſtringere vel non reſtringere, quamvis & hoc facile concedamus, alios articulos magis vel minus eſſe

eſſe captu faciles, alios frequentius, alios minus frequenter inculcari; alios ità proponi, ut manifeſtum ſit, ſine detrimento ſalutis eos negari non poſſe: alios vero ſine periculo ſalutis ignorari poſſe, unde & diſtinctio Theologorum in articulos fundamentales & non fundamentales orta eſt. Novit autem Vir Doctus, rudibus & idiotis nonniſi claros, perſpicuos, & cognitu faciles in Catechiſmis articulos credendi proponi, quamvis promiſcue omnes moneantur, ut quantum ingenio valent, ad omnes articulos Religionis Chriſtianæ rite percipiendos animos adjungant, viresque a Deo acceptas eum in finem impendant. Atque hoc ſenſu admiſſa veritate Religionis chriſtianæ, articuli illi, qui in Catechiſmis traduntur, creditu abſolute ad ſalutem neceſſarii, nonſolum multi numero non ſunt, ſed & veri, utiles, captu faciles atque adeo *ſimplices*. At mittamus hæc, & quæramus ex V.D. utrum Religionis nomine intelligat ipſam Revelationem puram, i. e. talem qualis in codicibus Vet. & Novi Teſtamenti exhibetur; an vero diverſa illa ſyſtemata, quæ Chriſtiani vel pro diverſo ingenii & capacitatis indole, vel ex quibusdam hypotheſibus concinnarunt: ſive *prius* aſſerat Vir D. ſive *poſterius* ſimpliciorem eſſe contendimus Religionem chriſtianam *Islamiſmo*. Age hoc paucis hîc oſtendamus. Repetendum ante omnia quod ſupra dixeramus, nimirum ſimplicitatem alicujus Religionis nonſolum in paucitate articulorum, ſed potiſſimum in eorum veritate, utilitate, & facilitate intelligendi poſitam eſſe. Quod ſi enim alicui duæ duntaxat propoſitiones, ſed vel manifeſte contradictoriæ, vel falſæ ſaltem credendæ proponerentur, eſſet quidem talis confeſſio fidei, ſi numerum ſpectes brevis, id eſt ſimplex; revera autem confuſiſſima & ineptiſſima i. e. compoſitiſſima, quia earum veritas aut plane eſſet indemonſtrabilis, aut innumeris æque falſis propoſitionibus ad colorem illi conciliandum opus eſſet. Quem in finem hæc dicantur, mox patebit. Conferamus igitur principia theoretica & practica Mahomedanorum cum Chriſtianorum articulis theoreticis & practicis ſcitu credituve neceſſariis. *Maraccius* in *Prodromo* Part. IV. ad quinque capita *Islamiſmi* ſummam redigit. Sunt autem theoretica duo, reliqua practica. Inter theoretica *primum* hoc eſt; Unum duntaxat dari Deum; *ſecundum*; *Mahomedem* eſſe divinitus excitatum Prophetam, cujus dicta in *Alcorano* contenta pro divinis ſint habenda Oraculis. Quod ad primum articulum attinet, nihil eſt quod moneamus. Eſt hic articulus captu facilis omniumque ingeniis attemperatus, ſi curioſas de natura quorundam attributorum Dei mittas quæſtiones. Quod

autem ad alterum illum articulum ſpectat, nonſolum ſimplex non eſt, & quammaxime compoſitus; ſed & ita ab omni veriſimilitudinis ſpecie abhorret, ut quicquid eſt Myſterii in Religione chriſtiana facile ſit, & planum cum hoc articulo comparatum. Ut huic enim propoſitioni; *Mahomed eſt Propheta a Deo miſſus*, ſua conſtaret veritas, probandum eſſet, eum talia dediſſe divinæ ſuæ miſſionis argumenta, ut a nemine qui verum amat, in dubium poſſit revocari. At hoc poſtremum demonſtrari non poteſt. Vel enim dicendum ipſum Prophetam eſſe, quia hoc *Mahomed* aſſeruit ipſe; vel quia ſectatores ipſius hoc aſſeruerunt: vel quia talia & fecerit, & docuerit quæ neceſſario probant, eum ad hominum ſalutem promovendam in terras Deo volente miſſum. Primum ineptum eſt aſſerere, quia ita ſtolidiſſimus quisque pro Propheta eſſet habendus: ſecundum non minus infirmum eſt, niſi ab iis afferantur talia argumenta, quæ nos neceſſario ad adſenſum rapiant, at quales hi teſtes ſint, ſupra audivimus; omnis igitur quæſtio ad tertiam redit propoſitionem; Hæc duabus conſtat partibus. Nimirum demonſtrandum eſt, *primo* Decreta & præcepta *Mahomedis* ita eſſe comparata, ut aliam quam divinam originem habere non poſſint; *ſecundo* probandum, Deum inſignibus miraculis demonſtraſſe hominem hunc a Deo miſſum eſſe. Ad priorem propoſitionem probandam introſpicienda ſunt *Mahomedis* Decreta cum theoretica tum practica, videndumque nonſolum utrum divinis virtutibus ſint conſentanea & ad perficiendum genus humanum apta, ſed & hactenus ignota cognituque adeo neceſſaria. At multa obſtant, quo minus Mahomedanus propoſitiones illas probare poſſit. Primo enim quod ad articulum illum fundamentalem *Mahomedis* ſpectat, nimirum unum eſſe Deum, certe confeſſio hujus articuli non probat ipſum Prophetam fuiſſe; ita enim fere omnes Gentiles, Judæi & Chriſtiani dicendi eſſent Prophetæ: Docuimus ſupra multos ex Gentilibus hunc articulum admiſiſſe, non erat igitur neceſſe, ut Propheta talis ad hoc probandum cœlo demitteretur. Deus certe extraordinaria non facit, ubi facilia ad manus ſunt. Hic primus ille articulus theoreticus eſt, quem excipit alius, *Mahomedem* nimirum Prophetam eſſe, de quo mox dicendum. Articuli practici ſequentia capita comprehendunt: *Elemoſynam nimirum in pauperes eſſe erogandam*, *Orationi & Jejunio*, eſſe vacandum, *Peregrinationem ad delubrum Meccanum eſſe inſtituendum*, *cui Abulpharagius* apud *Pokokium Specim. Hiſt. Arab. pag.* 30. addit, *munditiem in extremis hominis partibus ſervandam*. At quis non videt, ſi vel maxime hæc com-

commendaſſet ſuis ſectatoribus *Mahomed*, non tamen propterea ipſum futurum Prophetam, aut ſequi, decreta hæc per Revelationem ipſi obtigiſſe? Elemoſynas in pauperes eſſe erogandas vel ſolæ humanitatis leges poſtulant, atque facile ſine Revelatione quilibet ad hominum miſerorum ſtatum animum convertens, quidve ſibimetipſi fieri, ſi egenus eſſet, vellet, expendens, officii hujus neceſſitatem deprehendet, ut nihil dicam quam frequenter hoc officium a Chriſto & Apoſtolis fuerit injunctum: Obſervavit autem *Maraccius Prodromi pag. 31.* plerasque Elemoſynas eum in finem eſſe colligendas a Mahomedanis, ut pecunia hac quoties contra infideles, id eſt Chriſtianos pugnandum ſit, uti poſſint. Ad *preces* quod ſpectat quinquies per diem certas formulas precum fundere tenentur *Mahomedis* Sectatores (*); at ſi vel maxime tales eſſent, quales eſſe deberent, nec hoc probaret hominem illum divinitus eſſe excitatum: Nam preces eſſe fundendas ne ipſis quidem Gentilibus, ut de Judæis & Chriſtianis nil dicam, ignotum erat: Neque Jejuniis aliquando eſſe vacandum Chriſtiani vel Judæi ignorabant: Mirum autem eſt Jejunium, cujus mentionem facit *Mahomed Alkorani* Surat. II. v. 179. ita enim ibi loquitur: *Permiſſa eſt vobis nocte Jejunii conjugalis acceſſio ad uxores veſtras, ipſæ enim ſunt indumentum vobis, & vos eſtis indumentum ipſis; novit Deus quod (in principio Mahomediſmi) defraudaveritis animas veſtras, itaque miſertus eſt veſtri & indulſit vobis. Jam igitur inite eas & appetite, quod præſcripſit vobis Deus; & comedite & bibite (ſcilicet per totam noctem) donec diſtincte cognoſci queat filum album a filo nigro in aurora.* Quod denique ad peregrinationem illam ad Delubrum Meccanum & ad munditiem corporis ſpectat, planum eſt, quam parum hic cultus Deo dignus ſit, nedum ut aliquid ad probandum divinam miſſionem *Mahomedis* conferre poſſit. Si articulum illum theoreticum, nimirum, *Mahomedem* eſſe Prophetam a Deo excitatum Mahomedani probare volunt, illis recurrendum ad *Alcoranum* ipſum; in hoc centone reperis innumera inepta, ridicula, Deoque contumelioſa & aperta fronte ſecum pugnantia, quæ dudum a Viris Doctis ſunt collecta. Hæccine autem Religio *ſimplex*

(*) Pag. 76. Cl. *Gagnier* Tom. I. pag. 245. mentionem faciens 5. harum precum ait: *Quoique ces prières ſoient au nombre de cinque, elles ne diffèrent pas dans leur formule, que l'on ne fait que repeter à chaque fois.* Cl. *Relandus* Compendio Religionis Mahomedanæ cap. IX. ritus circa preces obſervandos enarrat, ex quo conſtabit, quam ſint puræ caſtæque Religioni convenientes. Idem ritus circa Jejunia & Iter Meccanum in ſeq. capit. enarrat. Inprimis videndum quibus ritibus ſuperſtitioſis Mahomedanis templum Meccanum frequentaturis utendum ſit. Vide præter *Relandum*, *Gagnier* Tom. II. pag. 257. ſq.

Digitized by Google

ſimplex dici poteſt? dabimus quidem lubentes Cl. *Relando*, ad quem Vir Doctus provocat, multa *Mabomedi* fuiſſe adficta: at præterquam quod Arabes longe plura eaque impudentiſſima mendacia de *Mabomede* ejusque dictis & factis in vulgus ſparſerint, uti vel ſola Biographia *Mabomedis* conſcripta ab Eruditiſſimo *Gagnier* docet, ſole meridiano clarius eſt, *Alcoranum* Centonem potius eſſe ineptiſſimarum ſententiarum, quam vero divinam Revelationem: Si ad Ethicam ſive præcepta moralia *Alcorani* reſpicias, deprehendes ſæpe ſanctiſſimorum præceptorum transgreſſionem inter indifferentia, vel licita referri. Vide ex. gr. quæ paſſim in *Alcorano* de vindicta contra hoſtes exercenda; de ſimulatione in cauſa Religionis; de Juramenta eludendi facilitate &c. dicuntur, ut plura ejusmodi taceam, quæ ex *Alcorano* in compendio exhibet Cl. *Michaëlis* in Diſſertatione de *Laxitate morali Alcorani.* Hæccine autem denuo probant, *Mabomedem* Prophetam eſſe ad genus humanum emendandum? Num forte *miracula* patravit? at aperte ipſum hoc confiteri non auſum ſupra audivimus. Verum eſt, innumera ipſi tribuerunt poſt fata ipſius ſectatores impudentes, nugivenduli; ſed & qualia ſint, quemve in finem edita dicantur, nimirum ad Auctoritatem duntaxat vafro & bellicoſo homini conciliandam clariſſimum eſt; teſtes ipſi, ſi ætatem, qua vixerunt, ſpectes, (ut de aliis characteribus nil dicam) fide digni non ſunt. *Antiquos vitæ Mabomedis Scriptores & Impoſtori aut* ὁμήλικας *aut ejus ævo proximos fruſtra requiris; antiquiſſimus & ſummæ apud Mabomedanorum partem auctoritatis Sonnæ liber, in quo inter reliquas traditiones orales multa de Mabomedis dictis, factis & effatis, miraculis item atque prophetiis ſcripto conſignata leguntur, nonniſi altero poſt Mabomedis mortem ſeculo jam exeunte aut elapſo ex variis variorum narrationibus undique conquiſitis ac collectis ab Abu-Abdollah a patria Bochara vulgo Albochari dicto & ſociis ejus conſarcinatus fuit; unde & huic Legendarum libro fidem abjudicant Perſæ.* Ita Cl. & *Amiciſſimus Gryneus*, *Profeſſor Theologiæ Eruditiſſimus Literis ad me de hoc argumento datis.* De moribus ipſius ſupra ſatis diximus, mulieroſus certe, vindictæ cupidus, & injuſtiſſimus Innocentium oppreſſor fuit, tantum abeſt ut talis pro Propheta cœlitus miſſo haberi poſſit, ut nequidem viri boni titulum mereatur. Ex quibus, ut brevis ſim, ſatis conſtat propoſitionem illam fundamentalem Mahomedanorum nimirum, *Mabomedem* eſſe Prophetam divinitus excitatum, nulla ratione probari poſſe, atque adeo dogmata eorum neque *vera*, vel *veriſimilia*, & conſequenter etiam neque *ſimplicia* dici poſſe. Si vero propoſitiones

nes

nes ineptiſſimæ, modo numero paucæ ſint, ſimplices dici mereantur, *Spinozæ* ſyſtema de unica ſubſtantia, quam Deum appellat, ſimpliciſſimum dicendum foret; Quod ſi jam vero animus eſſet, prolixe oſtendere, Religionem chriſtianam, ſive dogmata, ſive præcepta, ſive cultum denique & vitam S. Soteris noſtri reſpicias, nonſolum eſſe probatu faciliorem, veritati magis & virtutibus divinis conſentaneam, adeoque etiam ſimpliciorem, facile hoc eſſet oſtendere; at brevitati operam daturus, hoc tantum dicam, veritates fundamentales *Mahomedis* propoſitionibus oppoſitas poſſe ad duo revocari capita; nimirum ad hæc: Jeſum Chriſtum S. Soterem noſtrum eſſe Prophetam cœlitus miſſum, & Religionem chriſtianam eſſe divinam. Hoc poſito cætera omnia facile poſſunt probari. Ad has autem fundamentales chriſtianorum propoſitiones probandas, hoc uno argumento opus eſt, ut nimirum probemus Jeſum vere a Deo e mortuis fuiſſe revocatum, probata hac propoſitione verum eſt Soterem noſtrum verum eſſe Prophetam, & divinam eſſe Religionem chriſtianam: atqui non minus evidenter demonſtrari poteſt, Jeſum a mortuis in vitam fuiſſe revocatum, quam *Julium Cæſarem* & *Ciceronem* olim in terris degiſſe & utrumque hoſtium inſidiis circumventum neci fuiſſe datum. Rem ipſam probare non aggredior, ſed ad duos Doctiſſimos Anglos *Scherlokium* atque *Dittonum* provoco, qui rem in clariſſima poſuerunt luce, conferendus cum hiſce Doctiſſimus Anglus Gilbertus Weſt. Totum compendium Ethicum Religionis chriſtianæ comprehenditur amore Dei & proximi, imo ubi ſolus amor Dei adeſt & radices in mente egit, ibi perpetuum etiam Deo placendi ſtudium, id eſt omnis generis virtutes locum habebunt. Si ad externos ritus reſpicias baptiſmum & S. Cœnam habes, qui ſane ſimplices ſunt, reſque tamen maximi denotant momenti. Hæc omnia ſi conjungas, patebit noſtra ſententia, Religionem chriſtianam in ſe ſpectatam longe ſimpliciorem eſſe Religione Mahomedica. At dicet forſan nonnemo Chriſtianos in diverſas diviſos eſſe ſectas & ſuperioribus articulis plures addidiſſe, adjeciſſe inſuper traditiones & rituum maximum apparatum: Diximus ſupra, nos contra *Virum Doctum* Proteſtantium duntaxat cauſam tueri: At (1) hi poſita origine divina Religionis chriſtianæ cæteros articulos tanquam conſectaria facile ex fundamentalibus propoſitionibus eruere poſſunt. Secundo poſſunt Proteſtantes omnes in dubiis ad Scripturam Sacram recurrere, quam omnes tenentur legere. Contra vero Mahomedani, ut de compoſitione *Alcorani*, ejusque Compilatoribus nil dicam, in ipſo omnia perturbata

eſſe fatentur; vide locum prolixum Scriptoris Arabis apud *Maraccium* pag. 39. ſq. ubi inter alia dicit. *Non poterit autem rite exponere Alcoranum, niſi qui probe calluerit duodecim illius virtutes, nimirum Meccanum* & *Medinenſe: abrogatum* & *abrogans: præpoſitum* & *poſtpoſitum; disjunctum* & *conjunctum; Peculiare* & *Commune: implicitum in intentione & explicitum in verbis.* &c. (3) Interpretes *Alcorani* inter ſe vehementer diſſentiunt. (4) Numerus ſectarum inter Mahomedanos ad Septuaginta tres refertur. (5) *Traditiones* non minus ſacroſanctæ ſunt Mahomedanis quam *Alcoranus* ipſe, at hæ incertiſſimæ & ineptiſſimæ; perpetuæ etiam inter *Canoniſtas* & *Scholaſticos* diſſenſiones. (6) Huic malo nullo modo poſſunt mederi, qui *Alcoranum* ſine examine & ulteriore inquiſitione tanquam divinum oraculum recipiendum eſſe exiſtimant. Quæ ita comparata ſunt, ut non poſſint non illos inter Mahomedanos, qui acutum cernunt & hæc expendunt, in Deismum, ubi Religionis chriſtianæ notitiam non habent, neceſſario conjicere. Atque hæc occaſione judicii Cl. *de la Roche*, cujus Eruditionem maximi facio, contra eos qui magnifice de Theologia Mahomedana ſentiunt, addere volui. Pergendum nunc eſſet, ut initio diſſertationis me facturum promiſeram ad eandem theſin exemplo Recentiorum Incredulorum comprobandam; ſed nolo limites, quos ejusmodi diſputationibus more recepto ponere ſolemus, ſupergredi.

Gratiam autem me initurum ab Erudito Lectore exiſtimo, ſi appendicis loco tanquam purpuram panno meo aſſutam adjecero eruditiſſimam Epiſtolam de hoc argumento ad me datam *Celeberrimi* & *Amiciſſimi Baſileenſium Theologi Johannis Grynæi*, Viri ut aliis multis diſciplinis exculti, ſic in Lectione Scriptorum Arabum verſatiſſimi. Verba Cl. Viri hæc ſunt.

QUod primo loco quæris Vir. Celeb. *An ex vita Mahomedis ſatis perſpicuè pateat, eum potius verſutum Impoſtorem & gloriæ cupidum fuiſſe, quam vero Fanaticum*, ejusmodi eſt, ut ſine ulla hæſitatione affirmari debeat. Infitiari equidem nolim, in vita Mahommedis nonnulla deprehendi indicia, unde quis haud immerito colligere poſſit, Impoſtorem hunc ne ex fanaticorum quidem numero penitus eſſe eximendum. Non dicam, Epilepſiâ Eum laboraſſe, quâ qui ſæpius corripiuntur, eorum cerebrum quin tandem lædatur fieri vix aut ne vix quidem poteſt. Scio Celeb. Ockleyum Anglum huic de Mahomedis ſontico morbo narrationi, quippe Chriſtianorum & quidem Græcorum atque Latino-

rum

rum tantùm Hiſtoricorum, licet conſtanter id tradentium teſtimonio nixæ fidem abrogare; Jure ne an injuria id faciat, non inquiram ſollicitè, dubito tamen; nam ſi Chriſtianorum tam Græcorum quam Latinorum tanquam Mohammedi juſto iniquiorum teſtimonium repudiari oportet, non video, cur non & Arabum tam Mohammedanórum quippe Sectæ ſuæ auctori nimium faventium, quam Chriſtianorum ſub Imperio Mohammedanorum ne muſſitare quidem, neque quicquam, quod ad Impoſtoris ignominiam pertinuiſſet, proferre ſuſtinentium ſilentium itidem nobis ſuſpectum eſſe debeat?

Verum ſin minus comitiali morbo, hypocondriaco ſaltem obnoxium fuiſſe Mahommedem tutius forſan affirmare licet. Ejus certé morbi indicia in Mohammede puero adhuc, neſcio quid mirum atque plane incredibile ſibi contigiſſe jam tum narrante, animadverterunt nutrix Ejus Halima hujusque maritus, qui teſte Abulfeda Scriptore Arabe, (a) vereri ſe dixerunt, *ne puer iſte aut à Satana infeſtatus fuerit aut contraxerit* אל חקיר *morbum hypocondriacum*, quo qui laborant, Eos imaginoſum aliquid nonnumquam pati minime mirum eſt.

Accedit II. amor ille receſſus & ſolitudinis, quem Mohammedi inſpiraſſe Deum excelſum idem Abulfeda (b) teſtatur, ita ut quotannis per integrum Ille menſem in ſpelunca montis Hara commoraretur; Quamvis enim hunc ſolitudinis amorem ſimulare, ſeque in hoc receſſu ſuo ad fraudem, quam jam tum meditabatur, parare quiverit homo callidus, tamen vel ipſa diuturna adeo in ſpelunca montis commoratio ad vitiandam ejus, qui atræ bilis copia laborabat, φαντασίαν haud parum valere potuit.

Imprimis vero, quod III. loco obſervamus, neminem, qui quidem Alcoranum paullo penitius inſpexerit, arbitramur dubitaturum, quin ex fanatici hominis (c) cerebro prodierit partus ille, illa verborum magnificum quiddam ſonantium, ſed haud raro ſonos mente caſſos fundentium atque ſententiarum ineptarum ſæpe, utplurimum male cohærentium ac conſutarum indigeſta moles & vere quod ei objiciebant Meccani, (d) אצגאת אחלאם, *ſomniorum confuſa congeries.*

(a) *De vita Mohammed.* cap. IV. edit. Gagnierii.
(b) Cap. VII.
(c) Vid. ex. gr. quomodo & quam inepte, ne dicam impie, Deum jurantem introducat Mohammed Surat. LXXVII. LXIX & C. ab initio iis verbis, in quorum ſenſu exponendo, ſi modo non ſine ſenſu prolata fuere, nondum conſentire potuerunt præſtantiſſimi Interpretes.
(d) Sura XXI. v. 5.

At ſi vel maxime fanaticorum numero penitus eximi nequit Mohammed, multo tamen potiori Jure inter verſutos atque callidos Impoſtores referri meretur. An gloriæ cupidus fuerit eo ſenſu, quo Veteres Philoſophos Ethnicos animalia gloriæ nonnemo Patrum Eccleſiæ appellavit, & famam ſin minus bonam certe magnam ſibi colligere atque comparare ſtuduerit aut cogitaverit, aliquantum addubito & hoc gloriæ nominisque ad poſteritatem propagandi ſtudium politiorum potius gentium, Græcorum atque Romanorum, quam ferocium illo adhuc tempore Arabum & ipſius rudis atque illiterati Prophetæ נביא אמי genio convenire judico.

Sed regnandi, dominandique in populares ſuos & imperii, quod appetebat & conſecutus etiam fuerat, ulterius ſemper proferendi cupidum, mulieroſum præterea ac libidine ultra modum deditum fuiſſe, & ad explendas pravas iſtas cupiditates, veluti ad ſcopum ſibi præprimis propoſitum, cogitationes ſuas omnes direxiſſe, atque adeo tam ipſam Legis, quam ſe à Deo accepiſſe mentiebatur, indolem, quam vitæ ſuæ agendique cum iis, quos ſibi conciliare ſtudebat, rationem ad eundem finem obtinendum verſute accommodaſſe non vereor affirmare.

Quantum libidini deditus fuerit, inde ſatis patet, quod duabus, tribus aut quatuor Uxoribus, tot nimirum, quot ſectatoribus ſuis ducere conceſſerat, ipſe minime contentus, multo plures ſibi connubio junxerit. *Qui plurimas dicunt, ſeptendecim illi aſſignant* inquit Abulpharaius (e): Qui pauciſſimas tredecim. Quindecim Eum duxiſſe & cum Undecim ex illis rem habuiſſe tradit Abulfeda. (f) Quod ut ſibi licere oſtenderet impurus homo, Deum hoc ſibi tanquam Viro Sancto ſcilicet atque Prophetæ ſingulare præ reliquis fidelibus privilegium, & quot vellet Uxorum ducendarum, atque comprimendarum præterea ancillarum poteſtatem concedentem introducit Surata XXXIII. v. 47. (g) Imo qua eſt incredibili plane Impudentia, ſe à Deo & increpari fingit, quod a concubitu ancillæ ſuæ Mariæ Ægyptiæ abſtineret, & jurisjurandi religione ſolvi, qua interpoſita Uxori Haphſæ polliticus fuerat, ſe Mariam iſtam in poſterum miſſam facere velle Surata LXVI. v. 1. ſqq. Quorum eum eſſe, quem modo expoſuimus, ſen-

(e) In ſpecimine Hiſtoriæ Arabum. pag. 14.
(f) Cap LXVIII. vitæ Mohammed.
(g) Ipſa Verba Alcorani heic & in ſequentibus allegare ſuperfluum duco, cum ab omnibus in Verſione Lat. Maraccii legi poſſint.

ſenſum aperte docent Commentatores Arabes Gelaloddin, Jachja, Zamachſcharius apud Maraccium. Verum de hoc argumento ſatis vel plus etiam ſatis.

Sequitur, ut monſtremus, Mulieroſum iſthunc Prophetam ambitioni præterea egregie litaſſe, potiundique in populares ſuos & ulterius ſemper proferendi Imperii cupidum fuiſſe. Legimus apud Abulpharajum, (h) & Abulfedam Cap. LI. eo tempore, cum Mohammed decem militum millibus ſtipatus ad expugnandam Meccam accederet, unum ex civibus Meccanis Abu Sofjanum Koraiſchitam viſo egregio iſthoc atque bene inſtructo exercitu converſum ad Al Abbaſum Mohammedis Patruum exclamaſſe מלך אבן אחיך מלכא עטימא לקד אצבח, *Profecto Regnum Filii fratris tui in magnum regnum jam evaſit:* Reſpondiſſe vero Al Abbaſum ויחך אנהא אלנבות, *væ tibi, Imo vero Prophetia eſt ſive Prophetici Muneris Dignitas.* At revera Prophetiæ ſive muneris Prophetici ſpecie imperitis impoſuiſſe Mohammedem, & regnum atque terrenum illud quidem, quod etiam conſecutus eſt, affectaſſe, dubitari nequit, modo perpendamus, quid & quantum Ille ab omnibus Sectatoribus ſuis poſtulaverit, & quid, cum ſe ab iis *Legatum Dei* רסול אללה agnoſci voluit, iſtis verbis intellexerit. In prima equidem ביעת ſive inauguratione ſua, cum nondum ſatis ſe opibus atque potentia munitum exiſtimaret, (i) juramento obedientiæ & fidelitatis, quod ei a paucis Anſariis præſtabatur contentus, neceſſitatem belli pro ſe gerendi iis imponere veritus eſt. At cum paulo plures deinde aſſeclas nactus eſſet, in ſecunda inauguratione ab iis requiſivit, (k) ut in hæc verba jurejurarent, *ſe Eum ab omni inſultu defenſuros, prout uxores ſuas & Liberos ſuos defendere ſoleant*, id eſt, vi etiam atque armis, atque eo quidem tempore primum Ei datam fuiſſe poteſtatem belli gerendi, & vim illatam vi repellendi, cœlituſque tunc demiſſum verſum 41. Suratæ XXII. obſervat Ebn. Iſaac. Aucto tandem Sectatorum numero confirmatior paulatim redditus, & de felici impoſturæ ſuæ ſucceſſu majorem indies ſpem animo concipiens non defendere modo vim, ſed & inferre aliis cœpit, atque ut hoc propoſitum ſuum honeſta ſpecie vel potius ſcelus ſcelere velaret, religionis ſuæ armis propagandæ i. e. regni ſui vi bellica amplificandi, omneſque qui imperium ſuum detrectarent, aut tamdiu bello perſequendi, donec calamitatibus fracti ſemet Ei ſubjice-

(h) In Specim. Hiſt. Arab. pag. 12.
(i) Abulfeda. cap. XX.
(k) Ibid. cap. XXI.

jicerent, aut internecione delendi, ſibi a Deo injunctum præceptum fingere ſuſtinuit: Quod ne plura teſtimonia congeram vel ex ſola Surata LXVI. v. 9. & VIII. v 39. ſatis patet. Quæ omnia certe non tam Prophetæ promovendæ gloriæ divinæ hominumque ſalutis cupido, quam callido Impoſtori ſub religionis prætextu conſtabiliendo regno ſuo, augendæque potentiæ unice intento conveniunt.

Quem ſcopum ut facilius aſſequeretur & quam plurimos omnis generis homines in partes ſuas pertraheret, novam Legem ſuam ita adornavit, ut Judæorum atque Chriſtianorum animos ab ea amplectenda non omnino abalienaret, & populares ſuos Arabas univerſos, cujuscunque demum eſſent Religionis etiam Idololatras magnopere alliceret.

Unde Judæorum & Chriſtianorum Religiones non tanquam falſas rejecit, ſed tam Moſen quam Chriſtum Prophetas divinitus miſſos fuiſſe, & illum quidem ut Legis, hunc ut Evangelii Librum Dei nomine ad homines deferret, veniſſe (l) profeſſus, ſe tertium prioribus iſtis aut ſimilem aut forte præſtantiorem & ab iisdem etiam prænuntiatum Prophetam, Prophetarumque ſignaculum (m) agnoſci, ſuumque Alcoranum Legi & Evangelio tanquam eorum complementum adjungi & ſuperaddi poſtulavit; Quod ſe facilius a Judæis & Chriſtianis impetraturum ſperavit, quam ſi eos, damnatis impoſturæ quibus innutriti fuerant Religionibus, a Moſe & Chriſto ſimpliciter deficere juberet.

Inprimis vero ut populares ſuos Arabes omnes ad recipiendam amplectendamque novam Legem ſuam magis alliceret, Legis iſtius Indolem ad eorum ingenium, mores, præjudicia, cupiditates denique, quantum potuit accommodavit.

Inde I. orta atque enata eſt, mira illa atque perverſa Religionem armis propagandi, atque adhibita vi bellica omnibus obtrudendi, in Alcorano pluribus in locis tradita Methodus, (n) quæ Arabibus feroci atque bellicoſæ genti & ex rapto vivere aſſuetæ non poterat non magnopere arridere, ſiquidem poteſtatem ſibi ita fieri cernebant, vicinos omnes, quotiescunque id luberet, invadendi, bello perſequendi, repugnantes ſeque ac ſua defendentes cædendi, facultates eorum diripiendi, bona occupandi, eos denique ſubigendi atque imperio ſuo ſubjicien-

(l) Surata II. v 137. ut alia plura loca taceam.

(m) Surata. XXXIII. v 39 חאתם אלנביין quam appellationem a Judæis didicit, qui Malachiam Prophetarum V. T. ultimum חותם הנביאים vocare ſolent.

(n) Surat. IV. 88. VIII. 39. IX. 30. XLVIII. 16. & alibi.

jiciendi; Qua licentia religioſa dicam an irreligioſa, quam alacriter & quanto rei Chriſtianæ præſertim detrimento hactenus uſi fuerint Moslemi, omnes norunt.

II. Cum alios ex ſe æſtimaret Mohammed, & quam libidini dediti eſſent populares ſui non ignoraret, divortiorum atque repudiorum licentiam ex Lege Moſis revocandam atque amplificandam, (o) & mitigata Legis Chriſtianæ ſeveritate Polygamiam iterum permittendam cenſuit, ita ut cuilibet fideli Moslemo quatuor Uxores legitimas ſibi connubio jungere jus fasque ſit per Suratæ IV. v. 3. Qua felicitate ut ſolida perpetuaque fruerentur, futuræ quoque poſt hanc vitæ in omnibus carnis voluptatibus & formoſiſſimarum præcipue virginum jugi complexu tranſigenda ſpem illis fecit. (p) Quæ non figurata oratione ita dicta, ut vellent Mohammedanorum nonnulli quos Paradiſi hujus pudet, ſed ad Literam ab ipſo Mohammede intellecta fuiſſe, adeoque intelligenda eſſe, oſtendunt præſtantiſſimi Alcorani Interpretes (q) & liber Sonnæ. (r) Et cur Propheta futuræ vitæ felicitatem non in iis rebus collocaret, quibus ſe in hac vita Deo volente tantopere delectari ipſe profitetur apud Abulfedam his verbis, אללה געל לדתי פי אלנסא ואלטיב (s) *Deus poſuit delectationem meam in fœminis, & ſuavibus odoribus.*

III. Ab omnibus equidem Sectatoribus ſuis poſtulavit Mohammed, ut unum eſſe Deum (t) profiterentur. An populares ſuos, quorum aliquos ad Judaiſmum, alios ad Chriſtianiſmum antea jam inclinaſſe aut converſos fuiſſe, diſcimus ex Schareſtanio apud Pocockium, (u) Idololatriæ ſuæ jam pertæſos aliquantum, haud ita difficulter ad unius Dei agnitionem perduci poſſe conjecerit aut præviderit, definire non auſim. Alias certe multos Eum ritus & cœremonias ſuperſtitioſas, quibus Arabes Idololatræ in ſtatu *ignorantiæ* אלגאהלית aſſueverant ut ipſis placeret retinuiſſe & in ſuam Religionem etiam tranſtuliſſe con-

(o) Vide Surat. II. v. 228. 231. 237. 238. & Suratam IV. אלנסא *Mulierum* dictam.

(p) Vid. ex plurib. locis pauca hæc Surat. II. 25. Surat. XXXVII. 40. & ſeqq. Surat. XXXVIII. 52. &c.

(q) Gelaloddin, & Jachja apud Maraccium, qui ea verba tanquam proprie dicta interpretantur.

(r) Si fides adhibenda iis, quæ apud *Maraccium* ex Guadagnolo allegantur velut ex ipſius Mohammedis ore hauſta & Sonnæ inſerta.

(s) Hæc equidem Verba uti a Maraccio allegantur apud Abulfēdam in cap. LXVI. *de Indole Mohammedis* reperire non potui, at in notis Cl. Gagnierii ſimilia plane ex Libro Aluchafa citantur.

(t) Nota eſt omnibus breviſſima fidei Mohammedicæ formula לא אלה אלא אללה ומחמד רסולה; *Non eſt Deus, niſi Deus & Mohammed Legatus ejus eſt.*

(u) In notis ad Specimen Hiſtor. Arab. p. 136. 137.

conſtat, & fatentur Mohammedani; Ita Abulfeda: *Solebant olim Arabes quædam facere, quæ poſtea præcepit Lex Islamica &c.* apud Pocockium. (x) Ita præceptum אלחג ſive *Peregrinationis ad Templum Meccanum inſtituendæ*, quod unum ex quinque fidei Islamiticæ fundamentis eſt, ideo a Mohammede datum fuiſſe patet, ut Idololatris gratificaretur, qui ædem illam Sacram אלכעבת Alcaaba dictam ſumma veneratione proſequebantur, eamque religioſe inviſere & in ejus aditu & circuitu omnes illos ritus, quos Mohammed deinde adoptavit jam dudum ſuperſtitioſe obſervare ſoliti erant. Idem in præcipienda circumciſione (y) variis orantium geſtibus & ſolicita illa mundandi corporis ratione aliisque ſpectaſſe Mahomedem ex ipſis Sectatorum ejus Libris & confeſſione monſtratum dedit Cl. Pocockius in ſpecimine Hiſtoriæ Arabum.

Commemorari paucis adhuc meretur mira ejusdem & Propheta indigna in aſſignanda אלקבלת (z) inconſtantia, ſive potius verſipellis hominis & in varias ſe formas, prout id rebus ſuis conducere exiſtimabat, vertentis aſtutia: Cum enim primo *Keblam* nullam certam conſtituiſſet, ſed *quocunque* inter orandum *quis ſe converteret, ibi eſſe faciem Dei*, quippe immenſi recte definiviſſet, deinde לליהוד האלפא *conformando ſe Judæis* (a), quos allicere cupiebat, præcepit ut orantes בית אלמקדס *Templum Hieroſolymitanum* reſpicerent, quod inſtitutum per 18. menſes obſervatum fuit. Verum cum ea re magnopere offendi Arabes cerneret, ne eos a ſe alienaret, mutata ſententia ad ædem Meccanam Alcaabæ orantium faciem in poſterum converti debere ſtatuit, & ut hujus mutationis rationem redderet, ædem iſtam, quippe ab Abrahamo ædificatam, Hieroſolymitana antiquiorem atque adeo excellentiorem eſſe credi voluit. (b)

Ab eodem inconſtantiæ Mohammedis aut aſtutiæ ejus fonte, non a Dei O. M. mutabilitate derivandum eſt, quod in Alcorano tot præcepta ſive verſus cœlitus ſcilicet demiſſi paulo poſt, mutato nimirum rerum ſtatu aut Prophetæ ſententia, per alios a Deo itidem demiſſos abro-

(x) Ibid pag 321. ubi plurima ejus rei exempla recenſentur.
(y) Apud Arabes antea jam æque ac Judæos uſitata, quibus poſterioribus n. etiam obſervando Jejunium עשורא *decimæ diei* menſis Moharram placere ſtuduit.
(z) Id eſt cœli plaga aut tractu, quorſum inter orandum faciem ſuam converterent, qua in re valde ſuperſtitioſi ſunt Orientales.
(a) Ut inquit Gelaloddin Interpres Alcorani.
(b) Videatur Abulfeda pag. 54. & in Eum locum notæ Gagnierii.

abrogati (c) leguntur. An vero etiam tunc, (d) cum tres, quæ ab Arabibus colebantur, Deas, Allatam, Alozam & Manatam *ſpecioſas eſſe excelſasque puellas, quarum interceſſio ſperanda ſit*, dixerat, gratiam inire apud Idololatras voluerit, an vero oſcitanti in recitanda illa Surata & quid loqueretur, non cogitanti ea verba exciderint, neſcio. At certe hunc errorem ſuum ea ratione correxit, quæ & in Deum verosque ejus Prophetas valde injuria, & omnem ſimul Mohammedis dictatis fidem abrogare apta nata eſt. A Satana quippe ſibi illa Verba inſpirata fuiſſe profitetur Impoſtor, neque id mirum eſſe, ſiquidem omnibus Prophetis id uſu venerit, ut cum legerent, aut recitarent Verba Dei, Satanas in ea Lectione errorem aliquem iis injecerit. (e) Quæ ſi vera ſunt, quis definiet, an non alias etiam in recitandis Suratis nonnulla a Satana inſpirata dictis ſuis interſperſerit Mohammed? aut quis oſtendet, quomodo ea a θεοπνεύςοις diſtingui queant?

Sed & idem aſtutus homo, cum ſe certis atque minime ambiguis veri Prophetæ notis miraculorum n. perpetrandorum facultate ac Prophetiæ ſive futurorum prædicendorum dono deſtitui non ignoraret, ne defectus iſte ſuæ auctoritati quicquam detraheret, non ad patranda miracula, *verum ad prædicandum* ſe miſſum a Deo fuiſſe, auditoribus ſuis (f) prudenter inculcavit. Non ignoro Mahommedanos Prophetæ ſuo, ne Moſi aut Chriſto inferior hac in re videatur, etiam tribuere miracula. Qui modeſtiores ſunt, teſte Abulfarajo (g) ejusmodi miracula *non veluti frequenter facta prodi*, *ſed ut ſemel patrata recenſeri*, neque *multorum teſtimonio confirmari* agnoſcunt. Alii plura enumerant. Nonnulli aliquot Millium decadas: Rectiſſime omnium, qui 60. Millia recenſet, nempe totidem quot ſint in Alcorano elegantiſſime ſcripto verſus ſive אית; (h) Hoc enim ſolum miraculum, modo in ſcribendo Alcorano non alios ſe peritiores adjutores habuit, a Mohammede profectum fuiſſe puto, ad quod unum etiam ipſe toties fidenter provocat (i) & modo populares ſuos, modo dæmonas omnes Alcorano

(c) Ducenti nimirum ac viginti quinque, ſi Abul Chaſemo fidem adſcribemus, qui eorum Catalogum contexuit.
(d) Vid. Surat. LIII. v. 19. .o.
(e) Vid Surata XXH. v 53 & ad eum verſum Commentatores Arabes apud Maraccium.
(f) Surata XXiX. v. 50. & Surata XI. v. 13.
(g) In Pocok. Specim. Hiſt. Arab. pag. 17. & 190. & 191.
(h) Quæ vox apud Arabas ambigua eſt, & tam *miraculum*, *ſignum*, quam *verſum* denotat, in qua ambiguitate ipſumet luſiſſe Mohammedem conſtat.
(i) Surat. II. v. 23. & alib. plurib. locis.

no aut uni ejus Suratæ ſimile quid ac ſecundum (k) excogitare atque ſcripto conſignare jubet.

Ad alia, qualia Moſen atque Chriſtum perpetraſſe legimus, indubitata ac luce palam inſpectantibus multis edita a ſe miracula tantum abeſt, ut in Alcorano provocare ſuſtinuerit Mohammed, ut potius, quoties aut Judæi aut Arabes ejusmodi ſigna velut divinæ, quam mentiebatur, Legationis certiſſima κριτήρια requirerent, toties ſe patrandorum ſignorum facultate a Deo haud inſtructum eſſe non obſcure confeſſus fuerit. (l) Nam, quod Mohammedani dicunt, in ipſo Alcorano indicia quædam (m) editorum a Propheta ſuo miraculorum deprehendi, nullius plane momenti eſt: Cur enim obſcure potius ad hæc opera ſua mirabilia alludere, quam ad verorum Prophetarum inſtar aperte ad ea provocare voluiſſet Mohammed? Cur, qui in prædicando Alcorano ſuo modum non tenebat, ejusque Libri Excellentiam ſolam ad fidem ſibi faciendam ſufficere clamabat, non alia quoque, ſi quæ talia edidiſſet, mirabilia opera ſua ſummis laudibus extuliſſet, eorumque frequenti commemoratione omnium aures contudiſſet? Admirabilis ille quidem fateor nocturni ſui in cœlum itineris (n) diſertis verbis mentionem facit Surata XVII. אלאסרי v. 1. Verum ejus Hiſtoriæ veritas unius narrantis Mohammedis teſtimonio nititur, neque enim teſtes allegat, qui in Cœlum aſcendentem viderint.

Quod de miraculis, idem de Prophetiæ dono affirmare licet, Mohammedem id ſibi in Alcorano nullibi arrogaſſe aut vindicaſſe, imo de rebus arcanis aut futuris interrogatum a Sociis, earum notitiam ſibi minime conceſſam, ſeque & *quid de ſe & quid de illis futurum eſſet*, ignorare profeſſum fuiſſe. (o) Quæ de propero ac celeri rei Moslemicæ incremento Prophetam ſuum in Alcorano vaticinatum fuiſſe conten-

(k) Quod tamen ſe facile præſtare poſſe adverſarii ejus profitebantur vid. Surat. VIII. v. 30.

(l) Vid. præter alia multa loca Surat. XI. v. 13. IV. v. 152. VI. v. 7. 8. 34. 36. 109. VII. 202.

(m) Ad ſingula loca reſpondet prolixe Maraccius in Prodromo ad Refut. Alcorani, qui licet bonam cauſam non optime ſemper agat, tamen quæ ab eo dicuntur, evertendo mendacio ſufficere poſſunt.

(n) Legat, qui volet, ejus hiſtoriam apud *Gagnier vie de Mahomet Livre II. chap. I. & ſuiv.* & id vere contigiſſe credat, ſi poteſt. Idem dico de Miraculo Lunæ ſciſſæ, vid de eo Gagnier Liv. I. cap. 19 ad quod in Surata LIV. alludi volunt Mohammedani nonnulli, aliis tn. id negantibus, ut videre eſt in Beidavio & Zamachſchario Interpretibus Alcorani.

(o) Vid. Surat. XLVI. v. 9. & ſatis prolixa in eum verſum gloſſa Zamachſcharii apud Maraccium in Prodromo.

tendunt quidam Mohammedanorum, ejusmodi ſunt, ut ea non tam Spiritus quo ſe agi ſentiret Prophetici, quam vero ejus, quod jam tum animo conceperat, imo quod proſpere hactenus ſucceſſerat, Religionis ſuæ armis ac vi bellica propagandæ & per orbem circumferendæ Propoſiti fiducia prædixiſſe videatur. Una ſupereſt rei futuræ prædictio, (p) in qua ſerio triumphant Zamachſcharius & Giannabius, atque ea ſola veritatem Prophetiæ Mohammedis evidenter comprobari jactant: Sed eorum jactantiam ſatis retudit Maraccius in Prodromo & notis ad hunc locum; Quem cur parum ſolidis ac firmis argumentis egiſſe dicat Cl. Gagnierius, (q) non intelligo. Quid enim, ſi incertum eſt, quando recitata fuerit hæc Surata, ſi nondum conſentire potuerunt Interpretes Alcorani, de qua Romanorum cum Perſis pugna, quo loco, quo tempore commiſſa hic agatur, ſi, teſte ipſo Zamachſchario, ob varietatem lectionis non ſatis conſtat, an Romanorum, an vero Perſarum præſens clades, futura victoria hic indicetur aut prænuntietur, quomodo probabunt Mohammedani, intra decimum ab incerto termino annum, poſt neſcio quam, & ubi commiſſam pugnam & Romanorum an Perſarum cladem, per neſcio quam, incertum an Romanorum an Perſarum, victoriam Prophetiam iſtam impletam fuiſſe? & ſi vel maxime conſtaret, de qua pugna Perſarum cum Romanis & horum clade hic agatur, quo haud ſuſpecto fide dignorum hominum teſtimonio comprobabitur, intra decimum ab ea clade annum Romanos viciſſim inſignem aliquam in Perſas victoriam reportaſſe? Denique non video, quomodo hæc Prophetia in prælio Bedrenſi, quod Geladdino cum aliis nonnullis, aut in pugna Hadibiæ, quod Zamachſchario placuit, impleta fuerit, cum tamen in ambobus iſtis præliis non Romani cum Perſis, ſed Mohammed & Sectatores ejus cum hoſtibus ſuis Arabibus Idololatris conflixerint. Sed plura non addo. Ex iſtis, quæ dixi, ſatis liquere arbitror, Mohammedem non veri nominis Prophetam, ſed & fanaticum forſan hominem fuiſſe, multo tamen potiori jure verſutum & ambitioni ac voluptati deditum Impoſtorem dici poſſe.

Pergo ad alteram, quam mihi proponis, Quæſtionem, *An non ex ipſo Alcorano manifeſtum ſit, Mohammedem more Incredulis recepto dog-* mata

(p) Surat. XXX. v. 1. & ſeqq. ubi hæc leguntur verba, *Victi ſunt Romani* (a Perſis ſcil.) *in vicina terra, & ipſi poſtquam victi ſunt, vincent* (viciſſim Perſas) *intra aliquot annos*, vox בצע quæ hic adhibetur, breve ſed incertum temporis ſpatium, trium nimirum ad novem aut decem usque annorum intervallum denotat.

(q) Vie de Mahomet Liv. I. cap. XII.

mata creditu digniſſima rejeciſſe, contra vero ſententiis ſubſcripſiſſe, quæ cum veritate & evidentia dogmatum Religionis chriſtianæ, quæ aſpernatus eſt, nulla ratione conferri poſſint?

De ea quid cenſeam, paucis exponam & I. quidem non diffitebor, Mohammedem præterquam quod Chriſtum a Judæis crucifixum fuiſſe infitiatus eſt, vix alia chriſtianæ Religionis dogmata diſertis verbis rejeciſſe, quam in quibus aliquid difficultatis ineſſe ne ipſi quidem Chriſtiani negant, dogma nimirum de S. S. Trinitate æterna generatione, & Incarnatione Filii Dei.

II. Obſervo Mohammedem Chriſtianorum de iſtis dogmatis mentem, aut qua erat imperitia & craſſa Evangelii ignorantia, nunquam intellexiſſe atque animo comprehendere potuiſſe, aut, qua erat improbitate, ſcientem volentemque alienam ipſis ab eorum & plane abſurdam ſententiam tribuiſſe, ut haberet, quod impugnaret. Quis enim unquam Chriſtianorum ſtatuit, *Deum eſſe tertium trium* i. e. præter Deum duos adhuc alios eſſe, adeoque *tres* Deos, aut quis Deum cum Deipara Virgine Maria veluti Uxore ſua, & utriusque filio Chriſto tres eſſe Deos iſtos & Chriſtianorum Trinitatem conſtituere affirmavit? Atqui hanc ſententiam Chriſtianis affingit, & deinde rejicit in Alcorano Impoſtor Surat. IV. v. 169. V. v. 82. & 125.

III. Chriſtianorum de S. S. Trinitate, generatione & Incarnatione Filii Dei dogma, ſi quidem recte & ex eorum mente exponatur, merito creditu digniſſimum appellari a Te cenſeo, cum in Scripturis θεοπνεύστοις & mentiri neſciis diſertis verbis revelatum legatur, & ſanæ rationi atque evidentibus ejus dictatis neutiquam repugnet, licet cujusmodi ſit illa trium, quas vocamus, Perſonarum in una atque infinita Divina natura ſive eſſentia diſtinctio, quomodo Filius ex Patre emanaverit, aut ab æterno genitus fuerit, & qua ratione divina natura humanam in unitatem perſonæ aſſumſerit, præciſe definire nequeamus.

At ſi IV. in hoc Chriſtianorum dogmate aliquid ſupereſt myſterii, quod non penitus capimus, neque unquam forſan, niſi cum infinitam Dei naturam finita noſtra & arctis limitibus incluſa mente integram comprehenderimus, plane percipimus: in Mohammedis contra Alcorano plurima deprehendi non myſteria, ſed aperte cum primis Religionis Naturalis principiis & ſana morum doctrina pugnantia ſcita, ne plura colligam, vel ex iis quæ ad priorem quæſtionem reſpondi, ſatis liquere arbitror; Quid enim? Chriſtianorum de S. S. Trinitate dogma concoquere non potuit Impoſtor, at Deum Sanctiſſimum im-

pia multa atque impura præcipientem laudantemve introducere ſuſtinuit? Vim conſcientiis inferendam, veram Religionem armis propagandam & invitis obtrudendam, in ea lege, quæ Evangelii veluti complementum atque perfectio eſſet; Divortiorum Licentiam & Polygamiam iterum in uſum revocandam; Paradiſum deliciarum & voluptatum carnis fidelibus veluti pietatis præmium proponendum; denique poſt rationalem & ſpiritualem cultum in Evangelio inſtitutum atque præſcriptum, externum & multis corporis exercitationibus parum proficuis operoſum denuo reſtituendum, atque ſollicitas illas carnis ablutiones, corporisque mundationes, varios orantium geſtus, & incurvationes, ſuperſtitioſam tandem & ab Idololatris mutuo acceptam ædis Meccanæ viſitationem & ridiculam in circuitione ejus ædis properationem, curſum, lapillorumque jactum & ſimiles nugas ad eſſentiam Religionis pertinere ejusque (r) fundamentum conſtituere, hæc, inquam, & alia multa non minus, ſi non magis abſurda credere potuit.

Ita Celeberrimus Grynæus.

F I N I S.

(r) De quinque fundamentis fidei Islamicæ videatur Abulpharius & ad Eum notæ Pocokii in ſpecimine Hiſtoriæ Arabum pag. 29. 30. 300. & ſeqq.

Digitized by Google

MEDITATIONIS
DE
CAUSIS MAGIS MAGISQUE INVALESCENTIS
INCREDULITATIS,
ET
MEDELA HUIC MALO ADHIBENDA.

PARS IV.

Sect. I.

Nexus cum antecedentibus, & ſcopus hujus diſſertationis.

INter alias, easque graves cauſas magis magisque invaleſcentis incredulitatis, in ſuperioribus retulimus ſtudium ***inclareſcendi***, ***ambitionem*** inprimis, vitium, quod in eos potiſſimum cadit, qui literis varii generis ſunt inſtructi, aut ſaltem eruditionis vana opinione ſunt inflati. Diximus inter alia ex hoc quam maxime patere vitio hoc laborare quosdam Incredulos, quod opiniones ſæpe ineptiſſimas, & evidentia cum propoſitionibus, quas alto ſupercilio contemnunt, nullo modo conferendas, acerrime tamen defendant; Illuſtravimus hanc noſtram aſſertionem, ***Judæorum*** tempore Chriſti viventium, ***Hæreticorum*** quorundam ævi apoſtolici, ***Philoſophorum platonico-pythagoricorum*** primis ſeculis Eccleſiam Chriſti infeſtantium, ſanctiſſimaque Religionis chriſtianæ capita vellicantium, ***Muhamedis*** denique, vaferrimi Impoſtoris, Exemplis. Jam Ordo poſcit, ut ad recentiora deveniamus tempora, atque aliorum Exemplorum inductione, theſin noſtram confirmemus; facilius enim ita Auditores noſtros de hac veritate perſuaſum iri confidimus, quam ſi nudis characteribus vitii hujus turpitudinem & gravitatem eſſemus delineaturi. Atque hic quidem initium faciemus a ***Spinoza***, ejusque monſtroſo Syſtemate, quod a quibusdam

male-

maleſanis hominibus poſt exceſſum miſeri hominis fuit defenſitatum. Haud ignoramus equidem fuiſſe Viros Doctos, qui exiſtimarint & adhuc exiſtiment, plures inter Veteres Orientis & Græciæ Philoſophos hoc ipſum Syſtema defendiſſe. Ita ὁ μακαρίτης *Buddeus* ſcripſit diſſert: de *Spinoziſmo* ante *Spinozam*. *Baylius* voce *Xenophanes* idem tentavit. *Cabbaliſtæ* a multis hujus erroris poſtulati ſunt. *Stoicos* data opera huic ſubſcripſiſſe ſententiæ plures defenderunt. Hæc quidem non ignoro: at locus hic non eſt de hiſce diſceptandi; alibi a nobis pluribus eſt hæc controverſia excuſſa. Perinde jam nobis quidem eſt utrum error ille antiquus ſit nec ne. Agimus de erroris ipſius *futilitate* & *gravitate*, non vero de ipſius *antiquitate* & *origine*. Hoc certum, neminem ex Veteribus, ſi quos huic errori addictos fuiſſe contendere quis velit, in formam alicujus Syſtematis redegiſſe monſtroſam opinionem; ſed *Spinozam* demum infelici auſu hoc tentaſſe ita quidem, ut mathematica methodo argumentum hoc tractare aggreſſus fuerit. Quo cum ſucceſſu dies docuit. Quicquid ſit de eo, hoc certum, nullum magis *ineptum*, *monſtroſum* & *Religioni magis inimicum Syſtema* excogitari poſſe, nullum quod adeo *craſſis abſurdisque conſectariis* ſcateat hoc ipſo, mirumque adeo hominem haud indoctum inque philoſophicis diſciplinis non mediocriter verſatum, tam portentoſæ opinioni album potuiſſe adjicere calculum; magis mirum poſt eum plures, cum fundamenta omnia hujus ſyſtematis ab acutis Viris fuiſſent concuſſa, potuiſſe tamen id defendere: inter eos erat etiam *Comes Boullainviller* inter recentiſſimos vero *Edelmannus*, de quo mihi alibi dicendi occaſio erit. At dudum eſt notum illud *Ciceronis*, nihil eſſe nempe tam ineptum, atque tam abſurdum, quod non ab aliquo Philoſophorum defendatur. Animus autem non eſt Syſtema ipſum *Spinozæ* prolixe refutare, aut ſingillatim ſingula capita per partes expendere, quod integri voluminis res eſſet, & quoniam hoc ipſum a pluribus Viris doctis eſt præſtitum: ſed breviter tantum, & ad captum Auditorum noſtrorum oſtendam, quantis illud ſcateat *contradictionibus*, quamque ſit bonæ menti renuntiandum, ſi quis hoc Syſtema tueri velit, idque eum in finem duntaxat, ut pateat, Incredulos abſurdiſſima quæque ſæpe tueri, certiora vero & longe evidentiora rejicere. *Data opera Syſtema Spinozæ nuper aggreſſus eſt Ill. Baro de Wolf, cujus ſcriptum evolvere debent illi, qui recte de hoc Syſtemate judicare volunt.* Poteſt autem integrum Syſtema Spinozæ ad tria revocari capita. Primum eſt: *unica tantum datur Subſtantia.* Secundum: *totum Univerſum cum omnibus ſuis partibus,*

ſive

ſive intellectualibus ſive extenſis unam illam abſolvit ſubſtantiam. Tertium: *Hæc una Subſtantia*, ſive quod idem eſt, *hoc Univerſum*, *Deus eſt*, *ſeu Ens illud quod Deum vocare ſolemus.*

Secundum Syſtema Spinozæ nulla exiſtit Subſtantia, quod Syſtemati ipſius e diametro oppoſitum,

II. Ut autem pateat, quam monſtroſum ſit hoc Syſtema, quamque multis ſcateat contradictionibus, in certos quoſdam articulos cogitata noſtra referemus.

Primus eſt; *Qui Spinozæ ſequuntur opinionem*, *nonſolum plures*, *ſed ne unam quidem Subſtantiam admittere poſſunt*, *adeoque ne ipſe quidem monſtroſus Spinozæ Deus exiſtit*, *quod* ἄτοπον.

Age hoc paucis probemus: Admittit Spinoza duo æterna rerum attributa, nimirum infinitam cogitationem, & infinitam extenſionem. Ad infinitam cogitationem pertinent omnia Entia cogitantia, quæ non niſi modi ſunt attributi illius cogitantis. Ad infinitam vero extenſionem pertinent omnia corpora ſingularia, cujuscunque tandem ſint naturæ, quæ tamen modi duntaxat ſunt attributi extenſionis. Hæc autem ſi vera ſunt, nonſolum plures ſubſtantiæ non dantur, ſed ne Una quidem. Omnes nimirum ſubſtantiæ cogitantes conficiunt una ſimul attributum cogitationis; at qualis eſt natura modorum, talis etiam eſt natura attributorum; at omnes modi duntaxat ſunt ſingulares v. gr. hujus Entis cogitantis angelici vel humani; hi modi ſive infiniti, ſive finiti dicantur, modi tamen manent. Ex modis autem ſimul ſumtis nulla poteſt confici ſubſtantia. Ergo in Syſtemate *Spinozæ* nonniſi ſunt infiniti modi intellectuales vel cogitantes, nulla vero Subſtantia cogitans, quod abſurdum. Idem dici poteſt de attributo extenſionis: omnia corpora ſingularia v. gr. aër, ignis, aqua, terra &c. modi ſunt infiniti illius attributi extenſionis: modi illi attributum extenſionis conficientes, manent ſemper ſecundum *Spinozam* modi: attributum extenſionis non habet ſubſtantiam extenſam cui inhæreat, quia nonniſi eſt complexus modorum ſub conceptu attributi infiniti extenſi conſideratorum. Ex quo ſequitur, nullam etiam dari ſubſtantiam extenſam, & per conſequens nulla neque intellectualis, neque extenſa ſecundum *Spinozæ* Syſtema datur ſubſtantia, quod non ſolum abſurdum, ſed & fundamentali ſuæ propoſitioni, qua ſtatuit, nonniſi dari unam ſubſtantiam, e diametro oppoſitum eſt. Poſſumus equidem omnes ſubſtantias intellectuales pariter & extenſas per mentis quandam præciſionem, tanquam unum quoddam, vel unam aliquam ſubſtantiam contemplari: at abſtracta extra mentem non exiſtere notum eſt. Cum vero in Syſtemate *Spinozæ* omnes ſubſtantiæ nonniſi modi ſint, & ta-

les

les quidem modi, qui non ſingularibus quibuſdam ſubſtantiis, (plures enim non admittit) inhæreant, ſequitur nonniſi dari infinitos modos ſub idea UNIUS conſideratos, proprie autem *nullam* dari *Subſtantiam*, quod ipſum Syſtema *Spinozæ* evertit.

III. Ex primo hoc Articulo ſequitur *Secundus*, non minus ineptus, quam primus, nimirum *modos poſſe ſubſiſtere ſine ſubjecto.* Axioma metaphyſicum eſt, ut omnes norunt, modos non poſſe ſubſiſtere ſine ſubjecto. Ita v. gr. rotunditas non poteſt ſubſiſtere ſine corpore rotundo. Quodſi vero Spinozam audiamus, falſum eſt hoc Axioma. Singulæ enim ſubſtantiæ extenſæ ſecundum Spinozam nonniſi ſunt congeries modorum extenſorum; ſingulæ ſubſtantiæ intelligentes nonniſi ſunt modi; nihil extra illos modos dari poteſt vel concipi; neque modi extenſi inhærent ſubſtantiis extenſis, neque modi cogitantes ſubſtantiis cogitantibus, unde neceſſario ſequitur ſecundum hypotheſin *Spinozæ*, modos poſſe ſubſiſtere ſine ſubjecto, quod Axiomati evidentiſſimo eſt contrarium, adeoque abſurdum.

Modi poſſunt ſubſiſtere ſine ſubjecto ſecundum Spinozam, quod abſurdiſſimum.

IV. Sequitur Tertius Articulis: Axioma metaphyſicum & Logicum eſt: *Idem non poſſe ſimul ſubſiſtere & non ſubſiſtere vel eſſe & non eſſe.* Huic Axiomati innituntur omnia noſtra ratiocinia, & artis cogitandi fundamenta. Hoc autem per Syſtema Spinozæ tollitur; unde illud neceſſario falſum eſſe conſtat. Nimirum hoc axioma verum eſt nonſolum reſpectu habito ad rerum exiſtentiam, & eſſentiam, ſed & affectionum omnium cum menti, tum corpori inhærentium. Sic in proverbio eſt: *Nemo poteſt ſimul flare & ſorbere.* At poſita veritate hujus Syſtematis, contraria omnia dicenda ſunt. Una illa ſubſtantia quieſcit & movetur ſimul; ſentit & non ſentit; affirmat & negat; ſimul dolet & gaudet; rotunda & quadrata ſimul eſt; deteſtatur & laudat; dormit & non dormit; Matheſin ignorat & ſimul ſubtiliſſime γεωμετρει &c. &c. Quis autem mortalium hoc non dicam cum aliqua veri ſpecie adſerere ſed vel concipere duntaxat poteſt? Poſſunt quidem corpora ſucceſſive mille admittere figuras; at ut figuræ plane oppoſitæ, v. gr. rotundæ & quadratæ, uni eidemque corpori eodemque temporis articulo inſint, fieri per rerum naturam non poteſt. Pariter admittit mens noſtra plures ideas, vel cogitationes; at ut ſimul cogitet, & non cogitet, dubitet & non dubitet, affirmet & neget, fieri non poteſt. Cum vero Deus ille *Spinozæ*, vel una illa ſubſtantia, nihil proprie ſit præter infinitarum ſubſtantiarum, quas modos vocamus, congeries, modi autem in toto Univerſo ſingulis momentis e diame-

Secundum Spinozam idem poteſt eſſe ſimul & non eſſe, quod ἄτοπον.

tro oppoſiti exiſtant, neceſſe eſt, unam illam ſubſtantiam *Spinozæ*, ſimul eſſe & non eſſe, moveri & non moveri, dormire & non dormire &c. quod abſurdum & ineptum eſt.

Secundum Spinozæ Syſtema nil potuit oriri, atque adeo ſi valeret, nil exiſteret, quod abſurdum.

V. Quartus Articulus: *Si Spinozæ opinio vera eſt, tum ſequitur nihil poſſe oriri; ſeu quod idem eſt, res ſive intellectuales, ſive extenſas ſuam debere exiſtentiam τῷ Nibilo, quod eſt abſurdum.* In antecedentibus audivimus omnes creaturas, ſive intellectuales ſive extenſas nonniſi eſſe modos in Syſtemate *Spinozæ*. Atqui modi omnes ſecundum Syſtema *Spinozæ* exiſtentiam ſibi dare non poſſunt. Unde ſequitur omnes modos intellectuales & extenſos ſimul ſumtos exiſtentiam ſibimetipſis dare non poſſe. Cum autem præter ſubſtantias illas ſingulares, quæ nonniſi modi ſunt in Syſtemate *Spinozæ*, exiſtat nihil; ſequitur rerum exiſtentium plane nullam dari cauſam, vel quod idem eſt, res actu jam exiſtentes a τῷ Nihilo eſſe ortas, quod abſurdiſſimum eſt. Neque dicat quis, ſubſtantiam Spinozæ eſſe æternam: probe enim tenendum hanc ſubſtantiam Spinozæ non eſſe ab omnibus illis rebus, quæ mundum conficiunt, diſtinctam: qualis ergo ratio eſt omnium rerum ſingularium, talis etiam eſt totius. Cum autem ſingulæ nonniſi ſint modi, ſequitur omnes ſimul ſumtas modos eſſe. Et quoniam nullus modus ſibi exiſtentiam dare poteſt, ſequitur omnes hac facultate deſtitui, atque adeo rerum exiſtentium nullam dari cauſam, quod ἄτοπον eſt. Poteſt idem alia etiam ratione probari, nimirum ita: Quicquid exiſtit, aut habet cauſam exiſtentiæ ſuæ in ſe, aut in alio, tertium non datur: corpora omnia ex mente *Spinozæ* nonniſi ſunt modi, neque adeo cauſam exiſtentiæ in ſe ipſis habent. Idem de mentibus omnibus dictum velim. Modi ſimul juncti non conficiunt ſubſtantiam per ſe exiſtentem; Ergo ab alia ſubſtantia cauſam exiſtentiæ ſuæ habeant neceſſe eſt. At nulla datur in Syſtemate *Spinozæ* diſtincta a ſingularibus illis ſubſtantiis, quas modos appellat, cauſa; Ergo nihil plane eſt, quod ſubſtantiis illis principium exiſtentiæ dare poſſit. Cum vero exiſtant tales ſubſtantiæ, ſine ulla extitiſſe eas cauſa dicendum, quod repugnat. Quod ſi quis dicat, ex mente Spinozæ omnia infinitis modis ex infinita Dei natura fluere, adeoque plane omnia eſſe æterna & neceſſaria, ex illo quæſiverim quid per voces, *omnia*, *infinitam naturam* & *Deum* intelligat. (*) In Syſtemate certe *Spinozæ* hæ tres voces

(*) Recte hoc notavit *Eruditiſſimus Clarkius demonſtrat. de verit. Relig. Nat. & Revel. Tom. I. p. m.* 49. dicens: Spinoza le plus celebre defenſeur de l'Athéiſme de notre tems (qui enſeigne qu'il n'y a point de difference des ſubſtances, mais que le monde

ces unum idemque ſignificant. Quodſi vero omnia i. e. ſingulæ illæ ſubſtantiæ, ex quibus univerſum conſtat, meri ſint modi, non ſubſtantiæ, modi vero ſubſtantiis exiſtentiam dare non poſſint, ſequitur nihil eſſe, quod res, ſecundum *Spinozæ* ſententiam, produxerit. Aut ergo negandum exiſtere creaturas, aut ſi quæ exiſtunt, ortæ ſunt a Nihilo: prius cum concedat Spinoza; poſterius erit tenendum, quod tamen ineptum & impoſſibile plane eſt.

Secundum Spinozæ ſententiam aut nullus datur in rerum natura motus, aut ſi quis eſt, uti eſt, a Nihilo eſt tribuendus.

VI. Articulus Quintus: Quod ſi materiam de origine motus conſideremus, patebit denuo, quantis ſcateat Syſtema *Spinozæ* difficultatibus. Aut enim aſſerere debet *nullum dari motum* aut ſi quis eſt in rerum natura, *eum a Nihilo oriri*, quorum utrumque dicere abſonum eſt. Probamus hoc ita: ſecundum Spinozam & omnes Atheos, quantum novi * Motus ad eſſentiam corporum non neceſſario pertinet, quia dantur etiam corpora quieſcentia. Si motus vero non neceſſario pertinet ad eſſentiam corporis, & tamen dantur corpora, quæ moventur, uti id non negat Spinoza, cauſa aliqua hujus effectus vel motus eſt reddenda. Attributum extenſionis nonniſi conſtat infinitarum ſubſtantiarum ſingularium complexu. Qualis autem omnium, talis etiam ſingularum eſt ratio. At cum ad eſſentiam hujus vel illius corporis non pertineat motus, quædam tamen moveantur, & mota ſint, & præter ſingulares illas ſubſtantias extenſas nullæ ſint, ſequitur neceſſario motum ſecundum *Spinozam*, aut dari nullo modo poſſe, aut ſi talis datur, a nihilo originem trahere, quorum utrumque ineptum eſt dicere. Forte inquiet quis, alterum attributum nimirum cogita-

 tionis,

monde materiel dans ſon Tout, & dans chacune de ſes parties eſt un Etre qui exiſte par lui-même, & qu'il n'y a point d'autre Dieu que l'univers) Spinoza dis-je, pour donner le change ſur les nombreuſes abſurdités que ſon opinion entraîne après elle, s'enveloppe dans la ſuite de ſon diſcours dans l'obſcurité de ſes expreſſions ambigues à deſſein d'eluder les argumens, par leſquels il a prévû, que ſon Syſtême ſeroit attaqué. Car après avoir avancé ſans detour que toute ſubſtance exiſte neceſſairement, on diroit, qu'il a peur d'en avoir trop dit, & que ſous prétexte de s'expliquer, il ſe retracte; car il ajoûte, que la raiſon pour laquelle chaque choſe exiſte neceſſairement, & n'a pû être à aucun égard autre qu'elle eſt maintenant, c'eſt, parce que chaque choſe decoule neceſſairement de la Nature divine. Le Lecteur qui n'eſt pas ſur ſes gardes, pourroit peut-être s'imaginer, qu'il entend par-là, que ſi les choſes ſont neceſſairement, c'eſt que nous les voyons aujourd'hui, c'eſt parce qu'une ſageſſe & une bonté infinie n'a pû les faire, que dans l'ordre le plus convenable & le plus ſage. Mais ce n'eſt là nullement la penſée de Spinoza.

(*) Conatum quendam ad motum materiæ omni ineſſe contendit Tolandus in Epiſtolis ad SERENAM, confutatus autem ob id ab Erudit. Clarkio Demonſtrat. Exiſt. Dei &c. Tom. I.

tionis, quod ponit *Spinoza*, corporibus initium motus dedit. At hoc in Syſtemate *Spinozæ* locum habere non poteſt. Nota eſt hujus hominis ſententia non ſine ſpecie ab ipſo & diſcipulis ventilata, quæ ita ſonat; res quæ ſecum invicem nihil commune habent in ſe invicem agere non poſſunt; at nihil habent ſubſtantiæ cogitantes cum corpore commune. Ergo. Quod ſi igitur ad eſſentiam corporum motus non pertinet, intellectuales autem ſubſtantiæ prorſus nullum cum materia nexum habent, adeoque materiam movere etiam non poſſunt, neceſſario ſequitur rurſus, aut motum non dari, aut ſi detur, quod concedit *Spinoza* τῷ Nihilo eſſe adſcribendum, quod plane abſurdum eſt.

Innumera abſurda, & plane ridicula, imo deteſtanda, ex hypotheſi Spinozæ, neceſſario & per evidentes conſequentiæ leges oriuntur, inprimis ſi ad cultum Numinis attendamus.

VII. Sextus Articulus: Denique ut multa alia ſilentio tranſeamus quam monſtroſum & ineptum ſit hoc Syſtema maxime patet, ſi ad cultum Numinis & Religionem animum convertimus. Deo ſuo cultum competere contendit *Spinoza* hinc inde in ſua Ethica. Cum vero Sole meridiano clarius ſit, totum Univerſum cum ſingulis ſubſtantiis & accidentibus, Deum illum *Spinozæ* conficere, quilibet facile vel me tacente, qualis illius cultus ratio futura ſit, colligere poterit. Nimirum, Aër, Ignis, Terra, Plantæ, Animantia, Inſecta, &c. non minus ad eſſentiam Dei illius pertinent, quam Sol, Luna, cæteraque vaſtiſſima corpora in cœlo natantia. Deus iſte hic movetur, alibi quieſcit, dormit & vigilat, edit & bibit, editur vero etiam & bibitur, verbo Proteus eſt, varias induens formas. Cauſa non eſt, poſita veritate hujus Syſtematis, cur magis Solem & Lunam, quam Feles & Canes colamus. Homo nequiſſimus inſuper & ſtultiſſimus, non minus pars eſt Dei, quam Sapientiſſimus & optimus. Hic Doctorem umbraticum agit ille Deus, alibi rectius ſapit. Idem fortuito ſimul & neceſſario omnia orta credit. Si hoc Syſtema admittamus, nonſolum in omnibus hortis creſcunt Numina, ſed & quicquid vides, quicquid audis, quicquid guſtas, quicquid tangis, Deus eſt; neque magis cauſæ eſt, cur chartam hanc, cui characteres quosdam illino, vel pulpitum, quod chartam ſuſtinet, quam Aſtra pro Diis habeam. Imo cum ſibi quisque proximus ſit, & amore quodam noſtri ipſorum trahamur omnes, nihil impedit, quominus me inter partem principem hujus Numinis referam. Creſcit difficultas & monſtroſa magis evadit, ſi nobis ob oculos ponamus innumeras viciſſitudines & mutationes, quibus obnoxiæ ſunt creaturæ, cum vita ſenſuque inſtructæ, tum iis facultatibus deſtitutæ. Hic Deus ille læditur, verberatur, lethaliter decumbit, flammis extinguitur, alibi ſaltat, triumphat, canit. Hic ludit

par

par impar, equitat in arundine longa & poſtello admovet mures: illic γεωμετρει, oratorem agit & præmordet ungues &c. &c. nam tædet ineptiarum. Quis autem ſanæ mentis homo, tam multiformem & imperfectum Deum coli debere contendet? Quis ſine horrore de tam blaſphema ſententia cogitare, nedum ut illi cum aliqua ſpecie veri ſubſcribere poſſit? hinc mirum eſt nonſolum *Spinozam*, ſed & alios poſt ipſum monſtroſam ſententiam tueri potuiſſe. Albertus Radicati Comes de Paſſeran, qui ineptiſſima illa opinione imbutus fuerat, in ultimo morbo, cui ſuccubuit, faſſus fuit, fieri non poſſe, ut res tantis imperfectionibus, mutationibus & viciſſitudinibus obnoxia, pars Dei eſſe poſſit. Teſtimonium adduximus in Diſſert. prima de recent. quorundam Eruditorum præpoſteris adverſus Incredulos diſputandi Methodis. Jure meritoque huic Syſtemati applicamus Verba Ciceronis de N. D. Lib. I. Sect. XVI. quibus ipſe Zenonis hypotheſin oppugnaturus, uſus eſt, dicens:

Expoſui vere, inquit, non Philoſophorum judicia, ſed delirantium ſomnia; nec enim multo abſurdiora ſunt ea, quæ Poëtarum vocibus fuſa ipſa ſuavitate nocuerunt, qui & ira inflammatos, & libidine furentes induxerunt Deos; feceruntque, ut eorum bella, pugnas, prælia, funera, videremus; odia præterea, diſſidia, diſcordias, ortus, interitus, querelas, lamentationes, effuſas in omni intemperantia libidines, adulteria, vincula, cum humano genere concubitus, mortaleſque ex Immortali procreatos. Nec eſt quod quis dicat, nos per conſequentiarum ambages, & μαλα ρηθορικως adverſus *Spinozam* diſputare; conſectaria enim hæc omnia ex ipſa indole & natura Syſtematis neceſſario ſequuntur, quod facile advertent ij, quibus Syſtema hoc rite eſt perſpectum. Haud ignoramus equidem, neceſſe eſſe, ut illi, qui ad univerſum Syſtema *Spinozæ* evertendum animum adjungunt, ad ſingulas illius definitiones, & ad eam inprimis, quam de natura Subſtantiæ dederat, rite attendant. Ut vero oſtendatur, quam abſurdum & monſtroſum ſit ipſum Syſtema in ſe ſpectatum, ſufficit, ſi fundamentales illæ propoſitiones, quibus innititur, perſpicue explicentur & tradantur, atque nonſolum oſtendatur, quam parum nonſolum inter ſe cohæreant, ſed & quam manifeſte cum aliis veritatibus, iiſque certiſſimis, & evidentiſſimis pugnent. Si *Spinoza*, perſpicuis verbis, miſſis omnibus æquivocationibus & verborum ſtrophis, aperte & candide, ſuam ſententiam expoſuiſſet, eamque argumentis probare voluiſſet, perſuaſus ſum, neminem ſanæ mentis, artiſque ratiocinandi mediocriter peritum, calculo ſuo monſtroſam ſen-

Digitized by Google

tentiam fuiſſe comprobaturum. Cum vero aſtutus homo verbis luderet, & mathematica veſte indueret fœtum æternis tenebris dignum, multi cæca admiratione abrepti, aliquid ſolidi huic labori ineſſe crediderunt. At præterquam quod & ipſi Mathematici, ubi de aliis diſciplinis agunt, non minus quam cæteri errare poſſint, notum eſt, certitudinem & evidentiam propoſitionis alicujus, aut ſententiæ, non a terminis i. e. definitionibus, axiomatibus, &c. ſed ab ipſarum rerum natura eſſe ſuſpenſam. Quicquid autem de eo ſit, ſatis patet, Syſtema hoc per ſe ſpectatum innumeris ineptiis & contradictionibus ſcatere, atque nulla ratione cum evidentia Syſtematis, quod Chriſtiani, cæterique omnes, qui Religionis quodam amore tacti ſunt, profitentur, conferri poſſe. Poſita enim exiſtentia Numinis optimi, ſapientiſſimi, potentiſſimi, & ab univerſo hoc prorſus diſtincti, cauſa exiſtentiæ & eſſentiæ omnium rerum patet; manifeſtum, ad certum, nobiliſſimumque finem omnia eſſe facta; clarum, unde extenſæ pariter & intellectuales ſubſtantiæ originem traxerint; & cur Idem his non aliis facultatibus nobiliſſimas ſubſtantias inſtruxerit. Omnes ſimul, qui oculos claudere nolunt, vident, quo fundamento, poſita Numinis exiſtentia, omnis Religio, cultus Ejus, & legum reverentia nitatur. Nemo non qui rei cuique æquum pretium ſtatuit, tanti Numinis virtutes admirabitur, præſidium ejus rebus in arctis quæret, convenienter ipſius voluntati vitam moresque ſuos componet, firmiſſimeque credet, Naturam tam excellentem, ſapientem ac benignam, cuncta ſua Decreta ad generis humani uſum revocaturam, ut alia plurima, quæ per legitimas conſequentiæ leges, ex propoſitionibus generalibus Theologiæ Naturalis & Revelatæ facile erui poſſunt, ſilentio tranſeam. Si vero ad *Spinozæ* Syſtema oculos mentis convertimus, tenebris omnia ſunt repleta: Cauſam nullam dare poſſumus cur creaturæ exiſtant; cur his non aliis ſint præditæ facultatibus; nullum deprehendere poſſumus rerum initium. Dicendum igitur talia Entia exiſtere quia exiſtunt; Cauſas exiſtentiæ eorum, neque in natura horum Entium, neque in alia cauſa æterna ab his Entibus diſtincta quæri, & reperiri poſſe: dicendum talia exiſtere quia omnia hæc infinitis modis ab æterno fuerunt, & per neſcio quam cæcam Ειμαρμενην orta ſunt: hinc ait *Spinoza* Propoſ. XVI. *ex neceſſitate divinæ Naturæ infinita infinitis modis (hoc eſt omnia quæ ſub intellectum divinum cadere poſſunt) ſequi debent.* Fines omnes ex Univerſo ſunt proſcribendi, quod & totidem iterum verbis affirmavit *Spinoza*: ita Propoſ. XXIX. act. *Omnia ex neceſſitate divinæ*

divinæ naturæ determinata ſunt, non tantum ad exiſtendum, ſed etiam ad certo modo exiſtendum & operandum, nullumque datur contingens: Coroll. ad propoſ. XXXII. *Deus non operatur ex libertate voluntatis* In demonſtrat. propoſ. XXXIII. ait: *Si res alterius naturæ potuiſſent eſſe, vel alio modo ad operandum determinari, ut naturæ ordo alius eſſet; ergo Dei etiam natura alia poſſet eſſe, quam jam eſt.* In appendice ad prop. XXXVI. ait: *Natura nullum finem ſibi præfixum habet & omnes cauſæ finales nil niſi humana ſunt figmenta.* Hinc etiam ibidem *oculos ad videndum, dentes ad maſticandum, herbas & animantia ad alimentum, ſolem ad illuminandum, mare ad alendum piſces facta eſſe, inficiatur.* Quicquid alii de nexu ſapienti rerum & eleganti partium Symmetria dicunt, mera verba ſunt, ſi *Spinozam* audias & ſequaces. In artificialibus laudem meretur artifex ingenii ſagacitate ad ſaluberrimos uſus conficiens machinam, quoniam omnes non plane ſtupidi, artis certe periti, vident, quæ ſit partium omnium ſtructura, quis finis, nexus, & ex toto opere, ſingularumque partium functionibus, reſultans utilitas. Hæc omnia arte, & induſtria humana affabre facta, & digeſta, mera tamen crepundia ſunt, collata cum plantæ, Animantis, vel Inſecti etiam minimi ſtructura. In his ſatis exquirendis & celebrandis nullus ſibi Anatomicus vel Botanicus ſatisfacit, nec ſatisfaciet per vitam unquam: Si vero *Spinozam* audias nullus in rerum natura ordo, nexus nullus, contingens vel liberum nullum datur. Nec minus neceſſe fuerat *Spinozam Hagæ-Comitum mori*, quam neceſſe eſt, triangulum tres habere angulos & tria latera. Taceo plura alia abſurda & impia, quæ neceſſario ex natura hujus Syſtematis ſequuntur. Rebus autem ſic comparatis, manifeſtiſſimum eſt, Religionem omnem & virtutem proſcribi. Ubi enim nullum eſt Numen ab aſpectabili rerum Univerſitate diverſum, ne umbra quidem Religionis locum habere poteſt.

VII. Qui ea quæ hactenus de Syſtemate *Spinozæ* breviter, & ad captum ni fallor Auditorum noſtrorum diximus, rite perpenderit, mirabitur, qua ratione homo ſanæ mentis, & diſciplinis inſuper philoſophicis excultus, monſtroſæ adeo opinioni album calculum adjicere potuerit. Quæritur autem annon ipſe *Spinoza* Syſtematis ſui vanitatem perſpexerit, atque contra conſcientiæ dictamen ſingulari nempe conſequendi nominis famam abreptus ſtudio, ejus ſuſceperit patrocinium. Reſpondemus ſæpe difficillimum eſſe judicare, utrum quis ſerio & ex animi ſententia huic vel illi hypotheſi addictus ſit nec ne: varia enim ſunt hominum ingenia, & miras habet mens humana plicas. Hoc ex diver-

Spinoza Syſtematis hujus futilitatem probe perſpectam habuiſſe videtur.

diverſis Hypotheſibus Philoſophicis & Theologicis, quæ paſſim inter Eruditos locum habent, ac acriter ſæpe defenduntur, mutuiſque accuſationibus & apologiis, patet. Hoc certum, & experientia confirmatum eſt, ſæpe obtingere, quæ ingenii humani eſt imbecillitas, ut viri non indocti errante conſcientia deluſi, vel per longum tempus, vel etiam ad finem vitæ craſſos errores retinere & defendere poſſint. Hoc autem tum maxime evenire ſolet, ſi Syſtema ipſum non exiguam veri ſpeciem habet, multorumque ingenio valentium, & celebrium virorum auctoritate confirmatum eſt; vel ſi adeo ſubtile ſit, ut acuti etiam ingenii Viri facile decipi poſſint. Quemadmodum de *Bredenburgio* narratur, Eum nempe Ethicam *Spinozæ* examinaturum & confutaturum, in tantas conjectum fuiſſe anguſtias, ut qua ratione animum adverſus tot difficultates agmine veluti facto ingruentes, obfirmaret, vix perſpexerit. Ita novimus ex. gr. Viros ingenio præſtantiſſimos & acutiſſimos, argumentum *Carteſii* pro exiſtentia Dei ex idea Dei, & a priori, uti loquuntur petitum, pro *perfecta* habuiſſe *Demonſtratione*, monitosque licet, vim rationum in contrarium allatarum, ſentire tamen non potuiſſe. Ex quibus conſtat, male illos agere, qui nullis aliis characteribus vanitatis & mali animi deprenſis, ſtatim clamant, hunc vel illum dicis cauſa huic vel illi ſententiæ ſubſcribere, melioraque perſuaſum, ob has vel illas rationes, erroneis opinionibus nuntium mittere nolle. Hoc tamen non obſtante plurima adſunt indicia, quæ probare videntur, *Spinozam* omnes conſequentiarum apices & ſinus ſyſtematis ſui probe habuiſſe perſpectos. Primo enim conſtat inter omnes Eruditos, quod vivus *Ethicam* ſuam prelo tradere noluerit, ſed quod hinc inde in Epiſtolis ad Amicos datis ſtricturas quasdam ſententiæ ſuæ in medium protulerit, metuens ſine dubio, ne peſtilenti opinione detecta, & in apricum producta, nociva ſibi concitaret pericula: unde etiam a Celeberrimo Heidelbergenſium Theologo *Joh. Ludovico Fabricio* honeſtiſſimis conditionibus oblatam Philoſophiæ Profeſſoris ſpartam, accipere noluit, cauſatus inter alia, neſcire ſe quousque illa liberaliter oblata philoſophandi libertas ſeſe extenderet. Accedit, quod indiciis haud contemnendis probatum ſit, in *Manuſcripto Ethicæ* ſuæ, ſuadente ita amico ipſius *Ludovico Meyero*, loco vocis *Naturæ*, Dei nomen fuiſſe ſubjectum, nimirum eo ſine dubio fine, ne fraus nimis cito detegeretur: nullum enim eſt dubium, quin ipſi *Meyero* Sententia *Spinozæ* probe fuerit perſpecta, atque cognita. Idem ſuadet quod in Epiſtola ad *Oldenburgium* data, palam aſſeruerit, ſe ſen-

ten-

tentiam tueri, quæ a cæterorum Chriſtianorum opinione plane abhorreat: cum enim *Oldenburgius* Epiſt. XX. inter alia hæc dixiſſet: *Non poſſum non probare inſtitutum tuum, quo illuſtrare & mollire te velle ſignificas, quæ in tractatu theologico-politico crucem Lectoribus fixerunt. Ea inprimis eſſe putem, quæ ambigue ibi tradita videntur de Deo & Natura; quæ duo a te confundi quamplurimi arbitrantur;* ita reſpondit Spinoza. *Ut mentem Tibi meam aperiam dico, me de Deo & Natura ſententiam fovere longe diverſam ab ea, quam Neoterici Chriſtiani defendere ſolent. Deum enim rerum omnium cauſam* NB. *immanentem, ut ajunt, non vero tranſeuntem ſtatuo. Omnia inquam in Deo eſſe & in Deo moveri cum Paulo affirmo & forte etiam cum omnibus antiquis Philoſophis, licet alio modo, & auderem etiam dicere cum antiquis omnibus Hebræis, tametſi multis modis adulteratis, conjicere licet.* Ex hiſce ſatis conſtat, probe perſpectum habuiſſe *Spinozam* quibus obnoxia eſſet ſua ſententia conſectariis: hinc etiam in Tractatu Theologico-Politico voce יהוה Ens duntaxat neceſſarium intelligendum eſſe aſſeruit. Eum hac in parte ſecutus eſt Tolandus, de quo infra plura dicemus; Pantheiſtas nimirum i. e. Spinozæ Sententiam de una Subſtantia ſequentes, aſſerit contendere, Moſen huic ſententiæ fuiſſe addictum. Hinc ita loquitur *Orig. Jud.* pag. 157. *Hinc ſibi volunt Sacro Sanctum & ineffabile nomen Jehovah aſtipulari, cum neceſſariam ſolummodo exiſtentiam vel illud (quicquid ſit) quod per ſe exiſtit, emphatice ſignificet, eodem plane ſenſu quo* τὸ Ὂν *Græcorum mundum incorruptibilem, æternum, & interminabilem plerumque ſignificat.* Nimirum ſolent homines peſtilentiſſimis & ineptiſſimis opinionibus addicti, præſidium tamen earum in S. Literis quærere; hinc nonſolum Moſen in ſuas partes pertrahere voluit *Spinoza*, ſed & ipſum Apoſtolum *Paulum*, qui in Act. Apoſt. Cap. XVII. v. 28. dixerat: Ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμεν; quaſi vero ut alia multa taceam, tritum non ſit, per Hebraismum illud *in ipſo per ipſum*, vel *ipſius beneficio*, interpretari; Idem perſpicue ſatis patet ex iis, quæ ante editam Ethicam in Tractatu *Theologico-Politico* de præcipuis Religionis Articulis effutiverat. De miraculis ita ſenſit, quod nimirum ſint eventus neceſſarii naturæ; horum autem cum cauſas ignoremus pro extraordinariis nos venditare Dei operationibus i. e. miraculis Ita Cap. VI. citati tractatus ſtatim initio mentem ſuam ita pandit, dicens: *Sicuti ſcientiam illam, quæ captum humanum ſuperat, divinam, ſic opus, cujus cauſa vulgo ignoratur, divinum, ſive Dei opus vocare conſueverunt homines; vulgus enim tum Dei potentiam & providentiam quam clariſſime conſta-*

conſtare putat, *cum aliquid in natura inſolitum, & contra opinionem, quam ex conſuetudine de natura habet, contingere videt; præſertim ſi id in ejus lucrum aut commodum ceſſerit, & ex nulla re clarius exiſtentiam Dei probari poſſe exiſtumat, quam ex eo, quod natura ut putant, ſuum ordinem non ſervet; & propterea illos omnes Deum aut ſaltem Dei Providentiam tollere putant, qui res & miracula per cauſas naturales explicant, aut intelligere ſtudent*: & paulo infra: *Vulgus itaque opera naturæ inſolita vocat miracula, ſive Dei opera, & partim ex devotione, partim ex cupiditate adverſandi iis, qui ſcientias naturales colunt, rerum cauſas naturales neſcire cupit, & ea tantum audire geſtit, quæ maxime ignorat, quæque propterea admiratur.* Cumque Epiſt. XXII. H. *Oldenburgius* ex eo quæſiviſſet, quo ſenſu miracula & ignorantiam pro ſynonimis & æquipollentibus habeat, cum *Lazari* a mortuis reſuſcitatio, & Jeſu Chriſti a morte reſurrectio, omnem naturæ vim ſuperent & ſoli potentiæ divinæ competant. Reſpondit *Epiſt.* ſeq. ita: *Miracula*, & *ignorantiam pro æquipollentibus ſumſi, quia ii qui Dei exiſtentiam, & Religionem, miraculis adſtruere conantur, rem obſcuram per aliam magis obſcuram; & quam maxime ignorant, oſtendere volunt, atque ita novum argumentandi genus adferunt, redigendo ſcilicet non ad impoſſibile uti ajunt, ſed ad ignorantiam.* Non eſt animus vanitatem hujus Syſtematis oſtendere hic loci, quandoquidem id abunde a Viris doctis eſt demonſtratum. Unum tantum aut alterum notabo, quod oſtendat, hominem data opera in re graviſſima luſiſſe, atque ineptiſſimam opinionem prætuliſſe ſententiæ certiſſimæ. Ita ſcientiam, quæ captum humanum ſuperat, divinam vocari a Chriſtianis ridicule aſſerit; ſi enim omnis cognitio rerum, quarum naturam perfecte homines cognoſcere non poſſunt, divina eſt appellanda, omnis fere noſtra ſcientia & Eruditio divina eſſet vocanda: pellucet etiam hominis hujus intolleranda ſuperbia, dum ſolus quid divinum ſit, ſe ſcire exiſtumat. Et quomodo tandem dari poteſt ſcientia rerum divinarum, ſi præter mundum, id eſt infinitam quandam ſubſtantiarum contingentium ſeriem, exiſtit plane nihil? 2.) Ea quæ de miraculorum natura dicit, mera nituntur petitione principii, i. e. fundamenti loco ponit, unam dari duntaxat in rerum natura ſubſtantiam ex qua omnia neceſſario oriantur. Annon ſatius fuiſſet negare, nulla prorſus unquam facta fuiſſe miracula, quam vero concedere talia quidem contigiſſe, ſed ea nonniſi naturæ neceſſarios effectus eſſe, contendere? num ipſe tandem ex natura Entis ita neceſſario agentis, colligere potuit, quid fieri poſſit & non poſſit? Et quo-

quomodo tandem Chriſtus & Apoſtoli ſcire poterant hoc vel illo temporis momento naturam neceſſariam ſeſe ita evoluturam, ut præſentibus ſpectatoribus perſuadere potuerint hoc temporis articulo mirum quid, & inſolitum eventurum? Taceo multa alia, quæ dici poſſent, & ad alias verſuti hominis monſtroſas opiniones pergo. Epiſt. XX. poſtulavit *Oldenburgius*, ut de Jeſu Chriſto Mundi Redemtore, & ſatisfactione Ejus mentem ſuam dilucide aperiat: fecit id epiſtola ſequente & quidem ita: *Dico ad ſalutem non eſſe omnino neceſſe, Chriſtum ſecundum carnem noſcere; ſed de æterno illo Filio Dei, hoc eſt æterna Dei ſapientia, quæ ſeſe in omnibus rebus & maxime in mente humana & omnium maxime in Chriſto Jeſu manifeſtavit, longe aliter ſentiendum. Nam nemo abſque hac ad ſtatum beatitudinis poteſt pervenire, utpote quæ ſola docet quid verum & falſum, bonum & malum ſit. Et quia, ut dixi, hæc ſapientia per Jeſum Chriſtum maxime manifeſtata fuit, ideo ipſius diſcipuli eandem, quatenus ab ipſo ipſis fuit revelata, prædicaverunt, ſeque Spiritu illo Chriſti ſupra reliquos gloriari poſſe oſtenderunt. Cæterum quod quædam Eccleſiæ his addunt, quod Deus naturam humanam aſſumſerit, monui expreſſe, me, quid dicant neſcire, imo ut verum fatear, non minus abſurde mihi loqui videntur, quam ſi quis mihi diceret, quod circulus naturam quadrati induerit.*

Quid poſſet tandem eſſe magis contortum & ineptum, (ut de iis, quæ de conjunctione duarum naturarum garrit, nihil dicam) quam quod hic de Chriſto nugatur? Non opus eſſe ait, ut Chriſtum ſecundum carnem agnoſcamus, ſed quatenus ſit æterna ſapientia, NB. in omnibus rebus ſeſe manifeſtans, i. e. pars mundi, vel attributi infiniti cogitantis. Scilicet noſtra ſcire quam maxime intereſt, quod per inevitabilem rerum neceſſitatem duæ particulæ unius ſubſtantiæ, nimirum corpus & mens, Chriſtum conficientes, extiterint. Hæc nimirum ad pietatis ſtudium mirum quantum conferunt! Cui non in mentem venit illud Apoſtoli de Philoſophis antiquis dictum in Epiſt. ad Romanos: φασκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωρανθησαν? Non minus inepte ſentit pariter de morte Chriſti, ejus reſurrectione, & aſcenſione. Epiſtola XXIII. ita de reſurrectione loquitur: *Chriſti a morte reſurrectio revera ſpiritualis & ſolis fidelibus ad eorum captum revelata fuit, nempe quod Chriſtus æternitate donatus fuit, & a mortuis (mortuos hic intelligo eo ſenſu quo Chriſtus dixit, ſinite mortuos ſuos mortuos ſepelire) ſurrexit, ſimulatque vita, & morte ſingularis ſanctitatis exemplum dedit, & eatenus diſcipulos e mortuis ſuſcitat, quatenus ipſi hoc vitæ ejus & mortis exemplum*

ſequuntur. Nec difficile eſſet totam Evangelii doctrinam ſecundum hanc hypotheſin explicare. Imo Caput XV. 1. ad Corinthios ex hac ſola hypotheſi explicari poteſt, & Pauli argumenta intelligi, cum alias communem hypotheſin ſequendo infirma appareant, & facili negotio refelli poſſint, ut jam taceam quod Chriſtiani omnia, quæ Judæi carnaliter, ſpiritualiter interpretati ſunt. Cum vero *Oldenburgius* inſtaret atque ſeq. Epiſtola XXIV. urgeret ſimplicitatem narrationis Evangeliſtarum atque Apoſtolorum de veritate paſſionis, reſurrectionis, & aſcenſionis Jeſu Chriſti; ita reſpondit *Spinoza*: *Chriſti paſſionem*, inquit, *mortem & ſepulturam tecum literaliter accipio*, ejus *autem reſurrectionem allegorice. Fateor equidem hanc etiam ab Evangeliſtis iis narrari circumſtantiis*, ut *negare non poſſimus, ipſos Evangeliſtas crediḋiſſe, Chriſti corpus reſurrexiſſe*, & *ad cœlum aſcendiſſe, ut ad Dei dextram ſederet, & quod ab infidelibus etiam potuiſſet videri, ſi una in iis locis adfuiſſent, in quibus ipſe Chriſtus diſcipulis apparuit, in quo tamen ſalvà Evangelii doctrina potuerunt decipi, ut aliis etiam prophetis contigit.* Egregia ſane, & tanto philoſopho digna reſponſio! Admittit & concedit, Apoſtolos & Evangeliſtas, ea quæ viderant ſimpliciter narrare, nihilque in verbis quibus utuntur comprehendi, quod nos cogat, ut a ſenſu literali recedamus; at allegorice tamen reſurrectionem hanc eſſe intelligendam; id eſt admittit præmiſſas, ſed negat concluſionem: viderant diſcipuli Jeſum Chriſtum in vitam revocatum, eoque nomine firmiter hoc credunt; ſed decipi tamen potuerunt; ſurrexit Chriſtus, quonam vita & morte ſingularis pietatis Exemplum dedit, & reſurgunt diſcipuli, quando vitæ & mortis Exemplum ſequuntur; ſolis fidelibus revelata fuit reſurrectio hæc ſcilicet metaphorica, & tamen ipſi infideles, ſi *una in iis locis fuiſſent, potuiſſent perſuaderi de veritate rei*, id eſt, non minus quam fideles umbram pro Junone captare, & oculis vigilantibus omnes potuiſſent decipi. Quis non miretur hominis acumen & ingenii ſublimitatem? Imo quis non hominis deteſtetur impudentiam, qui quicquid in buccam venit, effutire ſolitus eſt? Hinc & illi ipſi, qui liberius de Religione ſentire ſolent, quam vero Reverentia, quam S. Literis debemus, permittit, fatentur, Atheos & Religionis contemptores, nonſolum ſuam impudentiam abunde prodere; ſed & eosdem in opiniones ſtultas plane & omni ſpecie veri deſtitutas, incidere. Inter eos eſt P. *Baylius* qui libro de *Cometis* p. 237. rotunde hoc faſſus eſt. (*) Idem *Spinoza*

(*) Verba ipſius ita ſonant. Si l'on regarde les Athées dans le jugement, qu'ils forment de la Divinité, dont ils nient l'exiſtence, on y voit un excès horrible d'aveuglement,

noza jus Naturæ nullum eſſe dixit, ſed omnia in eo conſiſtere, quod potentiores in inferiores poteſtatem ſuam quacunque ratione id fieri poſſit, exerceant; quemadmodum minuti piſces a grandioribus degluttiuntur & comeduntur. Rotunde & ſine verborum ambagibus mentem ſuam de hoc argumento aperit Tractat. Theolog. Polit. Cap. XVI. *Per jus & Inſtitutum Naturæ* (inquit,) *nihil aliud intelligo, quam regulas naturæ unius cujusque individui, ſecundum quas unum quodque naturaliter determinatum concipimus ad certo modo exiſtendum & operandum. Ex. gr. Piſces a natura determinati ſunt ad natandum, magni ad majores comedendum, adeoque piſces ſummo naturali jure aqua potiuntur, & magni minores comedunt. Nam certum eſt naturam abſolute conſideratam jus ſummum habere ad omnia quæ poteſt, hoc eſt, jus naturæ eo uſque ſe extendere, quo uſque ejus potentia ſe extendit, naturæ enim NB. potentia ipſa Dei potentia eſt, qui ſummum jus ad omnia habet; ſed quia univerſalis potentia totius naturæ nihil eſt præter potentiam omnium individuorum ſimul, hinc ſequitur, unum quodque individuum jus ſummum habere ad omnia, quæ poteſt, ſive jus uniuscujusque eo uſque ſe extendere, quo uſque ejus determinata potentia ſe extendit. Quare inter homines, quamdiu ſub imperio ſolius naturæ vivere conſiderantur, tam ille qui rationem nondum novit, vel qui virtutis habitum nondum habet, ex ſolis legibus appetitus ſummo jure vivit, quam ille, qui ex legibus rationis vitam ſuam dirigit. Hoc eſt, ſicut ſapiens jus ſummum habet ad omnia, quæ ratio dictat, ſive ex legibus rationis vivendi; ſic etiam ignarus, & animi impotens ſummum jus habet, ad omnia, quæ appetitus ſuadet, ſive ex legibus appetitus vivendi. Jus itaque naturale unius cujusque hominis non ſana ratione, ſed cupiditate & potentia determinatur.* Verbo; omnia clamant, hominem hunc data opera omni Religioni indicere voluiſſe bellum, & ut ſapere videretur cœlum ipſum ſtultitia petiiſſe. Quæ de vita ipſius ad modeſtiam compoſita, animoque ſorte ſua contento, jactitare ſolent Increduli, inferius, ubi objectiones quaſdam Incredulorum in medium proferemus, expendam.

IX. Poſſemus hic pariter ut in Examine Syſtematis *Spinozæ* factum eſt, oſtendere, Eos, qui Epicuri de rerum omnium origine ſecuti ſunt ſententiam, ſuam in ratiocinando infantiam, & paradoxa quævis effrenatam defendendi lubidinem manifeſtiſſime prodere. Sed neceſſe

Non minus ineptum eſt Syſtema Epicuri, quod qui-

ment, une ignorance prodigieuſe de la nature des choſes, un eſprit, qui renverſe toutes les loix du bon ſens, & qui ſe fait une maniére de raiſonner fauſſe, & dereglée plus qu'on ne ſauroit le dire.

dam veterum & recentiorum defenderunt.

neceſſe non eſt, ut in ſyſtemate hoc ſubvertendo tempus collocemus, quandoquidem ſua corruit futilitate. Statuere enim, homines, plantas, animantia, ut de vaſtiſſimis corporibus in cœlo natantibus, & pulcherrimo ordine orbitas ſuas decurrentibus, nil dicam; fortuito atomorum concurſu orta eſſe, non eſt *philoſophari* ſed *delirare;* Hinc etiam doctiſſimi Veterum, *Cicero*, *Plutarchus* aliique, albis uti merebantur dentibus riſerant *Epicureos: Ciceronis* duntaxat afferam verba quæ extant de *N. D. Lib. II.* cap. 37. *Hic ego non mirer quemquam, qui ſibi perſuadeat, corpora quædam ſolida atque individua, vi & gravitate ferri, mundum effici ornatiſſimum & pulcherrimum ex eorum corporum concurſione fortuita? Hoc qui exiſtimat fieri potuiſſe, non intelligo cur non idem putet, ſi innumerabiles unius & viginti formæ literarum vel aureæ, vel quaeslibet aliquo conjiciantur, poſſe ex his in terram excuſſis, Annaleis Ennii, ut deinceps legi poſſint, effici, quod neſcio anne in uno quidem verſu poſſit* tantum valere fortuna, &c. Idem cap. 34. & 35. *Quod ſi omnes partes mundi ita conſtitutæ ſunt, ut neque ad uſum meliores potuerint eſſe, neque ad ſpeciem pulchriores; Videamus utrum ea fortuita ſint, an eo ſtatu, quo cohærere nullo modo potuerint, niſi ſenſu moderante, divinaque providentia. Si ergo meliora ſunt ea, quæ Natura, quæ illa quæ arte perfecta ſunt, nec ars efficit quid ſine ratione; ne natura quidem expers rationis eſt habenda. Qui igitur convenit tabulam pictam cum aſpexeris, ſcire adhibitam eſſe artem; cumque procul curſum navigii videris, non dubitare, quin id ratione atque arte moveatur:* aut *cum Solarium* &c. *Quod ſi in Scythiam aut in Britanniam Sphæram aliquis tulerit hanc, quam nuper familiaris noſter effecit Poſidonius, cujus ſingulæ converſiones idem efficiunt in Sole & in Luna & in quinque ſtellis errantibus, quod efficitur in Cœlo ſingulis diebus & noctibus: Quis in illa Barbarie dubitet, quin ea Sphæra perfecta ſit ratione? Hi autem dubitant de mundo ex quo oriuntur & fiunt omnia, caſune ſit ipſe effectus an ratione, an mente divina? Et Archimedem arbitrantur plus valuiſſe in imitandis Sphæræ converſionibus, quam Naturam in efficiendis, præſertim cum multis partibus ſint illa perfecta, quam hæc ſimulata, ſolertius &c.* Inter Recentiores Eruditos variis argumentis & inſtitutis comparationibus vanitatem hujus opinionis oſtenderunt inter multos alios Viri dignitate & Eruditione eminentes, *Tillotſonius* & *Fenelonius.* Prior. Serm. Sacr. Tom. I. poſterior integro de exiſtentia divina tractatu. Et ſane vix credibile eſt, hominem ſane mentis ſerio & ex animi ſententia, expenſis rerum creatarum natura, atque facultatibus, ejuſmodi ineptæ opinioni ſubſcribere poſſe,

poſſe. Novimus quidem cæterorum Philoſophorum antiquorum de origine rerum opiniones, ruinoſis etiam ſuperſtructas fuiſſe fundamentis. Quod ſi vero Gargettius ſenex labanti cauſæ ſuccurrere voluit, corrigere debuiſſet quod in aliorum Syſtematibus hiulcum, aut plane ineptum erat, non vero erroribus errores addere. Sed quod frequentiſſime obtigiſſe novimus, ut nempe Increduli, dum ſententias, aut plane certas, & firmas, aut quammaxime probabiles impugnarunt, & damnarunt, hypotheſes longe majoribus difficultatibus obnoxias, in medium protulerint, idem eveniſſe *Epicuri*, & ſequacium exemplo conſtitit. Nullis enim plane hoc Syſtema eſt innixum fundamentis, ſed eodem jure, quo prolatum eſt, negari ſimpliciter poteſt: v. gr. ſtatuit ex nihilo nihil fieri, & tamen motum dedit atomis, quem eos habere, aut admittere poſſe, nullibi probat. 2.) Atomis vim ſeſe inclinandi tribuit, cauſam autem hujus inclinationis nullam dare potuit. 3.) Vim quandam ſentiendi & intelligendi animis noſtris tribuit, neque tamen vel ex natura atomorum, vel eorum concurſu, has facultates elicere ulla cum veri ſpecie potuit. Hic tamen inſignis ille Philoſophus eſt, dignus qui ab Encomiaſte ſuo *Lucretio* in cœlum tollatur laudibus. Hic nimirum

Princeps vitæ rationem invenit, eam quæ
nunc appellatur ſapientia, quique per artem
fluctibus e tantis vitam tantisque tenebris,
In tam tranquillo & tam clara luce locavit.

Concedi equidem aliquid poſſet *Epicuro*, ſi cogitemus tempora quibus vixit. Tum enim Religio tot ineptis ſuperſtitionibus & anilibus fabulis erat obſepta & oppreſſa, ut mirum haud fuerit, hominem in omnia alia ruere voluiſſe. Diſciplinæ præterea philoſophicæ, *Aſtronomia*, *Phyſica*, *Botanica*, & *Anatomia* parum erant excultæ. At vero oculos ad ſolem claudunt illi inter Incredulos, qui noſtra ætate ejusmodi Syſtemati patrocinantur. Notum enim eſt, Viros ingenio & Eruditione præſtantiſſimos, ex animantium, Hominum, & plantarum ſtructura, factis eum in finem accuratiſſimis experimentis, clariſſime demonſtraſſe, omnia mundi corpora divina & mirabili arte eſſe confecta, omniaque ad certos ſapientiſſimosque fines exacta eſſe. Certe qui in tanta luce poſthac aſſerere auſit, fortuito duntaxat materiæ concurſui tribuendum pulcherrimum rerum ordinem, data opera in re ſanctiſſima ludit, atque ridicula plane & inepta ambitione ſeſe captum eſſe evidenter commonſtrat.

X. Sed

Referuntur ſingulares quædam & paradoxæ quorundam Incredulorum opiniones.

X. Sed mittamus *Epicuri* Sectatores, & ad alios Incredulos, qui ineptas plane & paradoxas defenderunt opiniones perveniamus. Inter eas autem merito referimus *Aſtrologiæ Judiciariæ Studium*. Ars certe, ſi hoc nomine digna eſt futilis hariolatio, nullis ſuperſtructa fundamentis, cui qua ratione ſanæ mentis homo deditus eſſe poſſit, videre non poſſumus. Experientia tamen conſtat plures ex numero Incredulorum, amore illius captos fuiſſe. De *Vanino* conſtat, eum valde deamaſſe hanc artem, uti hoc biographia ipſius, quam plures Viri docti deſcripſerunt, patet. De Illuſtri *Schaftsburio* nepote celeberrimi illius *Antonii Ashley, Comitis Schaftburenſis*, cujus vitam *Lokius* conſcripſit, idem affirmat *Reverendus in Chriſto Pater Burnettus in Commentariis rerum ſuo tempore geſtarum*. In numerum Incredulorum eum retulerunt doctiſſimi Viri. Celeb. *Moshemius* in *primit. Jul.* pag. 57. ita de eo pronuntiat: *Cæterum non dubito, quin Vir Sagaciſſimus ex iis fuerit, qui aut vitiorum amore, aut pravis opinionibus impediti veritatem Religionis a Chriſto traditæ cernere nolunt.* Et in Hiſt. Eccleſ. Recent. pag 380 ait, de eodem verba faciens: *Ridet Vir ingenioſiſſimus, etiam quum ſanctiſſime de rebus ſacris loqui videtur, argumentisque ad vitam piam & honeſtam, quæ in divinis libris traduntur & inculcantur omnem plane virtutem detrahit, imo, dum virtutem neſcio quam ſublimem, ſupra vulgi opiniones poſitam, ſemet ipſa contentam, commendat, omne virtutis ſtudium diſſuadet;* ſimile judicium de eo fert. Rev. *Berklejus* pag. 201. libri cui titulus: Le petit Philoſophe. *Pour ce* (ait) *qui regarde certains points de Religion comme par exemple la croyance d'un état futur de Recompenſes, & des châtimens, ce grand Homme declare ouvertement, que les gens du Bel-Air ne ſcauroient regarder les choſes que comme des contes propres à amuſer des Enfans, & à épouvanter le vulgaire. Ainſi pour rendre un ſervice ſignalé à la partie la plus choiſie du genre humain, il a eu la bonté & la ſageſſe d'inventer un autre motif, à ſavoir, un certain goût ou plaiſir, qui, à ce qu'il aſſure, ne ſcauroit manquer de produire ſon effet; Puisque ſelon lui, dès qu'on a le vrai goût de la politeſſe on a en même tems une certaine diſpoſition à être tranſporté par la ſeule contemplation de tout ce qui eſt véritablement beau.* Celebr. *Pfaffius, primit. Tübing.* pag. 44. ita de eo judicat: *Nemo acerbiore calamo doctrinam de guſtu ſpirituali aggreſſus fuit Ill. Schaftsburio, acuti quidem ingenii Viro, ſed qui de Religione Chriſtiana parum mihi perſuaſus fuiſſe videtur.* Ill. vero *Burneti* verba hæc ſunt: *Quant à ſa Religion c'eſt en parler favorablement, que de dire qu'il étoit Déiſte. Fou neanmoins de l'Aſtrologie, autant qu'on peut*

être:

être: & paulo poſt; ***Il s'étoit mis en tête, qu'après la mort nos ames vivent dans les étoiles, connoiſſant ſuperficiellement toutes choſes, il ne ſavoit rien à fond.*** Ejusdem vaniſſimæ ſuperſtitionis amore captos fuiſſe Cardinales ***Richelieu*** & ***Mazarinum***, de quorum pietate pauci magnifice ſentiunt, ex ***Vittorio Siri***, probat doct. ***Clericus*** tract. de ***Incredulitate*** pag. m. 33. (*)

Illuſtris ***Leibnitius*** teſtatur, ſe cognoviſſe quendam ***Sobnium***, in S. Electoris Palatini, ***Caroli Ludovici*** aula degentem, quo in conficiendis varii generis machinis uſus fuerit; Hunc prophetias V. & N. Teſtamenti repudiaſſe, ſimul tamen firmiter crediſſe, prophetias ***Noſtradami*** cœlitus fuiſſe delapſas: ibidem tradit, Judæum quendam Belgam, novum Teſtamentum rejeciſſe excepta Apocalypſi, in qua ſe ***lapidem philoſophorum*** reperiſſe crediderit. Vide ***les remarques de Monſ. Leibniz ſur l'Enthouſiaſme pag. 267. Tom. II. du Recueil de diverſes pieces*** &c. ***Tolandus*** de quo mox aliquid dicendum, ***Adeiſidæm.*** ſui pag. 23. fatetur, ſibi duos fuiſſe cognitos, quorum prior Providentiam divinam pro

(*) *Il n'y a rien de ſi commun* (inquit) *que de voir des Incredules entêtés de l'Aſtrologie judiciaire & perſuadés que les Magiciens font des choſes qui ſont au-deſſus de l'ordre de la nature. Par exemple, on accuſe deux grands Miniſtres d'Etat dont les actions ne nous laiſſent pas croire, que la foi en Dieu fut une de leurs plus grandes vertus d'avoir crû tous deux les prédictions des Aſtrologes; & l'un d'eux de s'être perſuadé, qu'un homme qui vomiſſoit diverſes liqueurs le faiſoit par le moyen de la Magie. Le Cardinal Richelieu* (recitat verba Auctoris jamjam dicti) *conſultoit outre l'Aſtrologie toute ſorte de divinations jusqu'à des femmelettes; dont la ſcience conſiſte en des vapeurs de Mere, qui leur font prédire par hazard quelque evenement fortuit. Il étoit ſi crédule, qu'il attribuoit à l'operation du Démon l'art de jetter par la bouche toutes ſortes de liqueurs après avoir bû de l'eau, comme le faiſoit un Charlatan Italien. Mazarin n'étant pas encore Cardinal, ayant éclatté de rire à un diſcours ſi ſimple, penſa perdre ſa faveur par-là: & le Cardinal irrité de cet éclat de rire, par lequel il jugea que Mazarin ſe moquoit de lui, dit ironiquement, qu'il n'étoit pas Monſieur Mazarin, qui avoit une profonde Etude & une exacte connoiſſance de tout. Mazarin repliqua tout ſoumis qu'en donnant cinquante piſtoles, que le Charlatan demandoit pour enſeigner ſon Secret, on verroit ſi l'operation du Démon s'en méloit. Mazarin regardoit toutes les divinations comme des ſottiſes; excepté l'Aſtrologie, dont il étoit fort entêté, quoi qu'il feignit le contraire. Lorsque Madame Mancini ſa ſœur mourut & enſuite la Ducheſſe de Mercœur ſa Niece, comme il eut vû par-là accomplie la prédiction, qu'un Aſtrologue en avoit faite à Rome par écrit longtems auparavant; il en devint extraordinairement triſte & melancolique: non par tendreſſe pour ſes parens, mais parce que ce même Aſtrologue avoit fixé le tems de ſa mort à un terme qui s'approchoit. Il en perdit l'appetit & demeura plusieurs nuits ſans dormir.* De Michaële *Serveto* idem teſtatur Cl. *Moshemius* Hiſt. Eccleſ. Recent. pag. 505 dicens. *Aſtrologiam, quam Judiciariam vocant, in Pariſienſi Academia, invitis Medicis, at plaudentibus multis, publice docuit Servetus, immo Apologiam vaniſſimæ artis edidit, quæ mandato ſupremi Conſilii ſuppreſſa eſt.*

X

pro anu vatidica cum Epicureis riſerit, ſtellarum vero influxu rerum omnium univerſitatem regi adſeruerit; poſteriorem vero omnes Spiritus incorpores rejeciſſe, ſed intelligentias neſcio quas materiales oracula & vaticinia fundentes, crepaſſe. Ingenioſus Auctor libelli cui titulus *Alciphron*, ou le *petit Philoſophe* Tom. II. pag. 57. refert, noviſſe ſe *Muſicum*, qui diceret, mentem noſtram eſſe harmoniam: *Geometram*, qui affirmaverit, neceſſe eſſe ut mens noſtra ſit extenſa: *Medicum* denique qui quod in ampulla aliquot ſervatos habuiſſet Embryones, & multos mures diſſecuiſſet, crediſiſſe, animam merum nihil eſſe, vel ut Auctor ille loquitur, *une chimere*. Huc referri etiam merentur *Hylozoiſtæ* de quibus videndus *Cudvvorthus* in Syſtemate Intellectuali, & *Clericus* Bibl. Select. Tom. II. Utrum *Egoiſtas*, qui extra ſeſe nulla dari corpora ſomniarunt, inter fanaticos, an vero inter Incredulos referam, neſcio.

De Iſaaco *Voſſio* memorat *Evremontius*, Eum omniumfere gentium conſuetudines & mores in numerato habuiſſe, ignarum Seculi ſui: In quotidianis honeſtiſſimorum Virorum congreſſibus eum ita ſpurce locutum, ut exiſtimaſſes, te librum aliquem Commentarium in *Juvenalem* & *Petronium* audire; eodem tempore quo LXX. Verſionem divinæ originis eſſe probare voluerit, aperte oſtendiſſe, ſe Revelationi fidem non habere, idque exitum vitæ ſuæ ſatis ſuperque edocuiſſe; nullis enim argumentis adduci potuiſſe, ut præcipuis ſaltem Religionis chriſtianæ Articulis ſubſcriberet; Eundem interim omnia *inſolita*, *fabuloſa*, & ab omni *veri ſpecie abborrentia lubentiſſime admiſiſſe*. Quæ narro retulit *Evremontius* qui *Voſſio* familiariter eſt uſus. Hæc antem poſtquam expoſuiſſet *βιογραφος Evremontii*, doctiſſimus des *Maizeaux*, in hæc erumpit verba: *Eant igitur naſutuli quidam & in poſterum clament, Incredulos ab omnibus prejudicatis opinionibus eſſe liberos, ſolos acerrimo ingenio preditos, & nonniſi evidentiſſimis rationibus commotos, ad aliquid credendum vel rejiciendum, adduci ſolere*. Comes BOULAINVILLIER, (verba ſunt Celeb. Moshemii Hiſt. Eccleſ. Recent. p. 388.) tam ſui erat diſſimilis, ut parem fere ſuperſtitioni & Atheiſmo locum in animo male compoſito tribueret. Nullum enim licet alium eſſe Deum putaret quam rerum naturam, Mahumedem tamen non dubitabat pro Legato Dei ad Genus humanum habere, & fata tam hominum ſingulorum, quam rerum publicarum, ex aſtris prædici poſſe, arbitrabatur. *Collinus*, inter principes Incredulorum, qui publicis ſcriptis innotuerunt merito referendus, non ſemel oſtendit, ſeſe hoc ſtudio abripi paſſum,

ſum, i. e. opinionibus leviſſimis modo eſſent Religioni inimicæ, ſubſcripſiſſe, rejectis iis, quæ in Religione chriſtiana ſunt firmiſſima. Quo inter alia referas, quod ad authentiam N. Fœderis ſuſpectam reddendam ad *Victorem Tunnenſem* provocavit, qui perhibuiſſe dicitur, *Meſſala Viro Cl. Conſule Conſtantinopoli per Anaſtaſium Imperatorem Sanctiſſima Evangelia corrupta & emendata fuiſſe.* Quam leviſſimam objectionem, multi tamen, & quidem erudite retuderunt, inter quos merito referendus Celeb. *Pfaffius*, cujus hac de re extat ſingularis Diſſertatio primitiis Tübingenſibus inſerta. Eundem data ſæpe opera loca veterum truncaſſe, præſertim in prima editione libelli de libertate cogitandi, ſi e re ſua eſſe exiſtimavit, perſpicuis exemplis oſtendit *Phileleutherus Lipſienſis*, i. e. Eruditiſſimus *Bentley*. Vide Libellum cui titulus: *La Friponerie laïque des pretendus Eſprits forts d'Angleterre Edit. 1738.* Nihil dicam de perpetuo ipſius ſtudio Antiſtitibus Religionis nullo habito delectu inſultandi, quandoquidem hoc morbo cæteri, qui pro Incredulis haberi volunt, laborare ſolent. His adjungere poſſumus celebrem Jeſuitam *Harduinum*, Gallum. Quamvis enim is vulgo inter Incredulos non referatur, talia tamen paradoxa in medium attulit, quæ ad labefactandam Revelationem viam ſternunt. Virum fuiſſe *Harduinum* doctum, & in Philologia, Chronologia & arte numiſmatica verſatum, negaverit nemo. Eundem tamen ſimul monſtroſas, & ab omni veriſimilitudinis ſpecie abhorrentes opiniones defendiſſe nemo qui aliquo amore veri tangitur, infitiari poterit. Ita notum eſt, Eum aſſeruiſſe, *Tullium*, *Plinium*, *Maronis Georgica*, *Flacci Sermones* & *Epiſtolas*, *præter Inſcriptiones admodum paucas*, *faſtosque nonnullos ſola ex omni antiquitate ſincera eſſe; reliquam falſorum dogmatum ſegetem ab execranda & deteſtabili ante annos fere quingentos officina effuſum*, *cujus Princeps ac primarius operis Architectus jocoſe a Sodalibus Severus Archontius dictus fuerit. Execrandam autem illam officinam extitiſſe poſt Chriſtum natum Seculo XIII.* Nemo non videt ridiculam hanc opinionem veritati Religionis chriſtianæ eſſe oppoſitam. Initio quidem ludere Virum doctum quidam exiſtimarunt, quod credibile non ſit, virum in cæteris doctum, & præſtantis ingenii, tam ineptam opinionem ſerio defendere poſſe. At alii, inter quos eminebat Eruditiſſimus *Veiziere la Croze* nunc quidem *ἐν ἁγίοις* exiſtumarunt, Jeſuitam id agere, ut excuſſis e manibus Chriſtianorum Voluminibus Sacris & Antiquiſſimis Patrum Scriptis, præclaris rei Chriſtianæ præſidiis, Pontificis Romani Auctoritatem hac ratione tueretur & promoveret.

Eum in finem edidit vir ille Doctus *Vindicias Veterum Scriptorum*, bonæ frugis plenas, quibus adjuncta eſt Celeb. *des Vignoles* erudita Diſſertatio, in qua ex Chronologiæ principiis opinionem Jeſuitæ adortus eſt, funditusque ſubvertit. Utrum ſolus *Harduinus* hanc opinionem ſit commentus, an vero potius ex compoſito, quæ Doctiſſimi *la Croze* ſententia fuit, ſit adornata, diſquirere nolo. Hoc certum, *Harduinum*, qua erat ingenii acie inſtructus *facile perſpexiſſe*, hanc ſententiam ſuſpectos reddere nonſolum Sacros N. Teſt. libros, ſed & Patrum antiquiſſimorum monumenta, ad quæ tamen nonſolum Proteſtantes, ſed ipſi pontificii inprimis, provocare ſolent. Idem edito poſthumo opere, *Janſenium*, *Quenellum*, omnesque, qui gratiam, quam vocant efficacem defenderunt pro Atheis habuit, argumentis ad id probandum uſus leviſſimis, quæ paſſim in Diariis Eruditorum proſtant, & legi poſſunt. Nihil jam dicam de explicatione quarundam Inſcriptionum inſolita & violenta. In Commentario denique in N. Teſtamentum, ante annum (quo hæc ſcripta ſunt) edito, multas paſſim invenias paradoxas Interpretationes, quarum ſpecimina inter alios exhibuere doctiſſimi Auctores Diarii Literarii Gallici, cui titulus: *Bibliotheque raiſonnée* Tom. ult. Hæc effecerunt, ut Viri Docti putarint, *Harduinum* aliquando cum talia ſcriberet non bene compoſita fuiſſe mente. Dignum certe hoc Viro eſt Epitaphium, quod ei poſuit *Reverendus* & *Doctiſſimus Vernetus*, *Profeſſor Genevenſis*, *amicus noſter honoratiſſimus.* (*) Novimus quidem haud defuiſſe, qui cauſam *Harduini* tueri voluerint, atque oſtendere, innocentes fuiſſe ejus opiniones, longeque aliud Jeſuitam intendiſſe, quam quidem plerique Eruditorum exiſtimarunt. Inter eos fuit Anonymus, cujus defenſio extat in Diario Literario, cui titulus: *Bibliotheque Françoiſe Tom. XXIV.* Sed rationes quas affert, adeo ſunt

(*) Sonat autem ita:

Hic jacet Hominum παραδοξότατος,
Natione Gallus, Religione Jeſuita.
Orbis Literati portentum
Docte febricitans
Antiquitatis cultor idem & deprædator
Commenta inaudita vigilans ſomniavit
Scepticum pie egit
Credulitate puer
Audacia juvenis
Deliriis ſenex
Verbo dicam: hic jacet HARDUINUS.

ſunt leves, & parum adeo cauſam Jeſuitæ juvant, ut neminem facile in ſuas ſit pertracturus partes. (*)

Tolandi Exemplo ſingillatim Theſis noſtra probatur.

XI. Antequam finem impono huic Argumento & Theſi, tria tantum exempla ſingillatim adferam, ex quibus conſtabit, quanta impudentia quidam Incredulorum diſciplinæ Chriſtianæ detrahere, & ineptiſſimas contra & paradoxas opiniones defendere ſoleant. Primum eſt Joh. *Tolandi*, ſecundum *Woolſtoni*, tertium denique Auctoris impudentiſſimi libelli & orco digni, cujus Inſcriptio: *les Princeſſes Malabares* &c. Quod ad *Tolandum* ſpectat, notum eſt, inter eos, qui noſtra ætate Religionem impugnarunt, eum præ cæteris eſſe referendum. Vitam ipſius, ſententias, mores atque fata deſcripſit Celeb. *Mosbemius*, quæ vindiciis Antiquæ Chriſtianorum Diſciplinæ, præfixa eſt; quem libellum harum rerum cupidi adire poſſunt. Nos ad ea duntaxat attendemus, quæ ad theſin noſtram confirmandam facere poſſunt. Et mature quidem infelix homo oſtendit quam ſuperbo, & impotenti eſſet animo. Primum ingenii monumentum anno ætatis ſuæ viceſimo edidiſſe fertur, quod erat carmen in Sacrorum miniſtros, aſperum, durum,

(*) *Eminentiſſimus Cardinalis Quirinus in Commentario de rebus ad ſe ipſum pertinentibus pag. 103. ſq.* hæc de *Harduino* narrat. *Joannes Harduinus, altero die poſtquam Pariſios adventaſſem, a me aditus, facilem, & expeditum mihi ſe præbuit ad fundenda absque fuco paradoxa ſua, etſi ad eadem ejuranda, haud multo antea adactus fuiſſet. Liberis igitur verbis affirmare mihi non dubitavit, veterum Numiſmatum authoritatem maximi faciendam, inſuper vulgatam Divinorum Bibliorum Editionem, & Concilii Tridentini Canones, quandoquidem alia Sacræ Antiquitatis monumenta, pleraque omnia, juſta ſubleſtæ fidei ſuſpicione laborarent. Somniaverat ille quemadmodum antiquiſſimos, prophanos Scriptores, ſeu Oratores ſeu Poetas, ſeu Hiſtoricos ſeu Philoſophos, ita Eccleſiæ Patres, Synodos Epiſcopales, Decretales Pontificum, atque alia hujusmodi ſcripta nihil aliud, quam ſuppoſitiones eſſe doctorum Cœnobitarum, qui una ſimul Seculo X. conjuratione inita, tantis fallaciis ſtruendis & concinnandis animum, calamumque appuliſſent; uno verbo vulgatæ Verſionis Concilii Tridentini, & priſcorum Numiſmatum fide chriſtianam Religionem inniti, labantibus ac nutantibus ex ea ſuſpicione cæteris omnibus ejusdem fundamentis, quæ hucusque locata fuerunt. Portenta iſta cum audirem, ſpatiando interea in Bibliotheca, conjunctis cum Harduino paſſibus, accidit, ut oculos converterem ad librum quendam ex ligno confectum, fictitioque titulo ornatum, pro implenda, ut alibi etiam fieri obſervavi, pluteï extremitate: tunc ſtatim libro illi manum injeci, ipſumque Harduini oculis ſubjiciens, En, dixi, hocce figmenti, de quo agitur, genus eſſe nemo negaverit, in Jeſuitarum tamen non in Monachorum Officina fabrefacti. San-Germanenſes ſolitum dicere Mabillonium mihi narrabant, ſuæ ipſos gloriæ ducere debere, quod olim Ciceronem, Livium, Virgilium, pareſque alios Scriptores Monaſtici cuculli apti fuerint, procudere. Harduinum in rebus hiſtoricis adeo delirantem, Clero nihilominus gallicano idoneum viſum fuiſſe, cui colligendorum Conciliorum provincia demandaretur, hoc profecto quamplures ad maximam admirationem pertraxit.* Adde his binas eruditas epiſtolas *Ill. Cuperi* datas ad Cl. la *Croze*, quæ extant in libello cui titulus: *Recueil de Litterature, de Philoſophie* & *d'Hiſtoire*.

rum, atque maledicum cui *Tribus Levi* nomen præfixit, in quo ſtatim ſub initium omnium calamitatum calamitoſiſſimum Sacerdotum eſſe ordinem, nec quicquam hoc ipſo ulli Reipublicæ gravius atque moleſtius unquam extitiſſe affirmat. Plura de hoc libro cum in medium non attulerit Cl. *Mosbemius* de Univerſi Argumenti Tractatione dicere non poſſum. Ex allatis tamen ſatis conſtat, hominem juvenili arrogantia inflatum, impietatem ſuam & impudentiam ſatis prodidiſſe, qui omnes promiſcue Sacrorum Miniſtros, nullo habito plane diſcrimine tam acerbe perſtrinxerit. Poſtea ad ſcribendum librum cui titulus: *Religio Chriſtiana Myſterii expers*, animum adjecit. Quæ fata habuerit hic libellus in Anglia l. citato exponit Cl. *Mosbemius*. Varia nimirum fuerunt Virorum Doctorum de eo judicia. Fuerunt qui Auctorem eius omnium Religionum hoſtem, alii Deiſtam vel Socini diſcipulum eſſe dicerent. Alii quædam improbabant duntaxat, cætera ferri poſſe contendebant, præſertim poſtquam *Tolandus* omnes ingenii nervos intendiſſet, ut oſtenderet, mitiorem plane adhibita genuina explicatione ſenſum ferre poſſe verba ſua. At exitus, eaque quæ poſt in lucem protrudit, ſatis oſtenderunt, hominem nonniſi verba aliis dare voluiſſe. Acceſſit enim mox alius infelix ingenii fœtus, ex quo ſatis conſtabat, *Tolandum* incredibili deſiderio novas & paradoxas opiniones defendendi ardere. Nimirum A. MDCCIV. edidit Epiſtolas ad SERENAM, quo nomine *Illuſtriſſimam Boruſſiæ Reginam*, tunc temporis viventem, intellexit. Erant autem numero quinque; quarum Argumenta loco citato exhibentur. Nos eorum duntaxat rationem habemus, quæ ad ſcopum noſtrum faciunt. In ſecunda Epiſtola Hiſtoriam Doctrinæ de immortalitate animæ inter Gentes ſiſtit. Quæ ejus fuerit de hac re opinio, verbis Cl. *Mosbemii*, quoniam liber ad manus non eſt, exponam: *Ortum eſſe boc dogma putat ab Ægyptiis, ab bis Græcos illud accepiſſe, Coloniisque ſuis in Aſiam & Europam miſſis, trâdidiſſe: Nec mirum adeo eſſe, quod ROMANI etiam illud probaverint, quos a Græcis & Leges & Religionem mutuatos eſſe conſtet. Eosdem Ægyptios banc de mentium perennitate doctrinam cum Indorum & Chaldæorum Sapientibus communicaſſe exiſtumat, qui poſteriores, Scytis, Germanis, Gallis & Britannis rurſus ejus adoptandæ auctores fuerint. Unde vero bæc Sapientia Ægyptiis? Nibil noſtro facilius expeditu eſt. Omnis bæc perſuaſio a funerum ritibus inter Ægyptios conſuetis manavit ipſo judice. Erat bis in more poſitum, ut cadavera unguentis varii generis, ne putreſcerent, oblinerent, ſicque in peculiari quodam loco, quem Elyſios vocabant campos*

extra

extra urbem Memphim conderent. Hinc antequam ulla de mentium immortalitate ſuſpicio naſceretur, illæ jam de mortuis locutiones invaluerant, trajeciſſe ipſos fluvium Acherontem, ac in Elyſios translatos eſſe campos: Qui poſtea loquendi modi ſenſim iſtam opinionem genuerunt, eorum etiam mentes permanere, quorum corpora inviolata conſervata eſſent. In quarta Epiſtola Virum quendam Eruditum, ſummo erga *Spinozam*, ejusque philoſophiam ſtudio flagrantem, revocare voluit; in ea tamen inter alia poſuit omni materiæ ineſſe conatum ad motum, quam opinionem aggreſſus eſt acutiſſimus *Clarkius* in demonſtrat: Exiſtentiæ Dei &c. Tom. I. hancque *Tolandi* ratiocinandi methodum vocat une *pitoyable Philoſophie*, i. e. commiſeratione dignam philoſophandi rationem. Quam parum autem hi homines ſibi conſtent, vel ex eo patet, quod in hac Epiſtola quarta contendat, Syſtema *Spinozæ* nullis eſſe ſuperſtructum rationibus, & demonſtrationes ipſius ficulneas plane eſſe, ſimul tamen poſtea ſcripſerit librum titulo *Pantheiſticon* inſignitum, in quo omni poſito pudore *Spinozæ* ſententiam tuetur. Novi quidem eſſe Viros doctos v. gr. Clariſſimum Reimannum aliosque qui dubitent, utrum *Tolandus* hujus libri auctor ſit, nixi auctoritate doctiſſimi *la Chapelle Bibl. Angl. Conditoris*, qui Tom. VIII. *Bibl. Anglicæ* hoc negare, videtur. At quisquis modum ratiocinandi doctiſſimi hujus Viri perpendit, facile deprehendet, Eum *perpetua* uti *ironia*, & ſalſe ita *Tolandum* perſtringere voluiſſe. Accedit quod in parte ſecunda libelli, cui titulus *Adeiſidæmon*, ſeu *Titus Livius a ſuperſtitione vindicatus*, ubi origines Judaicæ Gentis pandere vult, non levia monſtroſæ hujus opinionis lateant ſpecimina. Nimirum in ea inficetas *Strabonis* narrationes cum Moſis de Judæorum ortu relatione conciliare vult, idque præterea docere, ſanctiſſimum hunc Virum a *Spinozæ* de hujus univerſi divinitate ſententia non nimis remotum fuiſſe. Præter hæc (utor verbis Cl. Moshemii) *ſecus ac Moſes tradit, terram Palæſtinam horridam & ſterilem eſſe affirmat, aliaque nonnulla hujus generis paradoxa proponit. Quod quidem num quid aliud ſit, quam apertum in Religionem bellum moliri, prudentiores judicent.* Neque his infelix homo fuit contentus, ſed quo pede cepit perrexit, id eſt incredibili deſiderio novas & inſolitas opiniones ſpargendi, ut viri ſingularis Eruditionis famam conſequeretur, ſatisfacere porro anniſus eſt. *Nam quis peccandi finem poſuit ſibi, quando recepit ejectum ſemel attrita de fronte ruborem?* Non eſt animus paradoxa hæc omnia referre, quæ prolixe recitat Cl. *Moshemius.* Mentionem duntaxat facio libri, qui magnas in Anglia excitavit turbas, atque

atque a doctiſſimis Viris prolixe eſt refutatus; Titulus eſt. *Nazarenus.* Prolixam futilis & audacis opuſculi recenſionem exhibet Cl. *de la Roche Bibl. Angl. Tom. IV.* breviorem vero & in ſumma idem Celeb. *Moshemius*, qui in ſequentibus eruditiſſime, ut ſolet, omnes hujus libri partes perluſtrat, rationesque ipſius funditus convellit; ſumma hujus libri brevis, ut eam exhibet Cl. *Moshemius* hæc eſt: *Periiſſe deplorat in illo veras Doctrinæ Chriſtianæ rationes, & cum ſuo Magiſtro e terris diſceſſiſſe; jam atram errorum noctem univerſo terrarum orbi incumbere, mentesque omnium denſa caligine premi. Turcas non ignobilem eſſe Chriſtianorum Sectam ſtatuit; Judæos non nimis a Chriſtianis remotos eſſe judicat; Legem Moſis qui abrogatam eſſe velint non plus ſapientiæ habere, quam lapides clamat: Hiſtoriam ſacram neminem unum diligenter & ſine partium ſtudio inſpexiſſe tuetur. Quæ de libris divini fœderis ferantur parum habere certi, nec rationes afferri poſſe, quibus ſpurcum quendam & veſanum hominis fœtum, Italico idiomate editum, qui Barnabæ mentitur nomen, ſanctis Scriptoribus poſtponendum eſſe doceatur, defendit:* Lectu digna ſunt, quæ de ficto hoc Evangelio, ſatisque ejus differit Cl. Moshemius. Plura non adducimus. Ex iis quæ protulimus ſatis patet, quam inſatiabili hic homo arſerit paradoxa proferendi deſiderio, & quam alieno fuerit a Diſciplina chriſtiana, animo. (*)

Woolſtoni Exemplo porro id oſtenditur.

XII. Sed mittamus *Tolandum*, atque ejusdem furfuris hominem producamus, oſtenſuri quam turpiter ſeſe aliquando dedant Increduli, & quam inſatiabili deſiderio opiniones paradoxas, futiles licet & ineptas plane proferendi in medium ardeant deſiderio. Non eſt autem animus prolixe deſcribere hujus Hominis vitam, fata & mores, aut libros ab eo & contra eum editos recenſere. Præſtitum hoc eſt abunde a Viris Doctiſſimis. Ita ſingulari libello idiomate Germanico Scripto, vitam fataque ipſius collectis hinc inde non ſine induſtria præſidiis huc facientibus, Vir Doctus Ch. LEMKER delineavit. Idem tentavit Cl. *Jöcherus*, Profeſſor Lipſienſis, tribus editis Diſſertationibus, qui paradoxas ſimul hujus hominis ſententias impugnavit. Quibus jungi debet Diſſertatio Hiſtorica de Scriptis *Woolſtoni* ejus *Condemnatione* & *publice* contra eum editis libris, conſcripta a V. *Reverendo* A. Le MOINE, quæ præfixa eſt Verſioni Doctiſſimi Libri pro veritate Reſurrectionis Jeſu Chriſti, ſcripti a R. in Chriſto Patre *Scherlokio.* Ad hos ablego Lectores,

(*) Vide plura de Tolandi vita, fatis & editis libris in Niceronis relationibus de viris Eruditione illuſtribus, Tomo ſecundo editionis germanicæ per Celeb. Baumgartenium curatæ.

ctores, quos harum rerum tangit cura. Nos ad ſummam dogmatum ab ipſo in medium prolatorum attendemus, quamque ea ſint plane inepta prolatis Exemplis oſtendemus. Vir Doctus, qui lingua germanica, uti diximus, vitam ipſius expoſuit, plurimis in locis, adductis teſtimoniis oſtendit, quam ſuperbo & elato fuerit hic homo animo, & quam impudenter nonſolum ſanctiſſimæ Religioni inſultaverit, ſed & viros pietate, Eruditione & dignitate eminentes proſciderit. Quod ad ſententiam *Woolſtoni* ipſam ſpectat, eam in citata Diſſertat. Gallica pag. 1. ad tria revocat Capita Rev. *le Moine*, quæ in latinum converſa idioma ſic ſonant:

I. eſt: Ex miraculis, quæ Chriſtus in cura variorum morborum demonſtraverit, & propter quæ jure ſingularem nactus ſit laudem & famam, colligi non poſſe, eum eſſe Meſſiam, neque exinde argumentum peti poſſe pro divina, quam ſibi arrogabat, auctoritate, novam Religionem proferendi.

II. Quod Literalis narratio plurimorum miraculorum, quæ teſtibus Evangeliſtis a Chriſto facta perhibeantur, *abſurda* ſit, a *veriſimilitudine aliena*, imo *incredibilis*: Quodque proin credendum non ſit, miracula hæc ſive ad omnia ſive ad quædam tantum reſpiciamus, facta eſſe; ſed hæc omnia *prophetice* & *parabolice* eſſe intelligenda, i. e. ea ſignificare duntaxat quid Jeſus in poſterum *myſtica* quadam & plane mira ratione eſſet præſtiturus.

III. Quod ubi Chriſtus ad miracula ſua provocet, tanquam ad teſtimonium authenticum auctoritatis ſuæ cœleſtis non proprie reſpexerit ad ea miracula, quæ in *terris agens feciſſet*, ſed ad ea, quæ olim *in Spiritu* eſſet præſtiturus, quorum priora nonniſi eſſent *typi* & *figuræ*.

Nemo non, cui vel mica bonæ mentis ineſt, quique Religionis chriſtianæ gnarus eſt, ſentit & manibus quaſi palpat, quam ſint hæ propoſitiones ineptæ, monſtroſæ & impudentes. Caput rei in eo vertitur, utrum Chriſtus actu ipſo patraverit, dum in terris degebat, miracula. Evangeliſtæ clariſſimis verbis narrant, Chriſtum varia patraſſe miracula; enarrant morborum per Chriſtum ſanatorum varia genera: circumſtantias locorum & perſonarum exponunt: Hæc omnia tamen non niſi ſunt *improprie* & *myſtice* intelligenda. Homines ab his vel illis morbis liberati, & quidem in conſpectu multorum hominum, actu ipſo non ſunt ſanati, ſed *metaphoricam* tantum ſibi ipſis *medicinam* adlatam credere debuerunt; Chriſtus ad miracula ipſa diſertis verbis provocat, tanquam ad certiſſimum divinæ ſuæ miſſionis argumentum;

at ita intelligendus eſt Chriſtus, quaſi de rebus non præſtitis loqueretur, & ad neſcio quam myſticam ſequentibus ætatibus peragendam provocaret curationem. An non quilibet videt, hominem data opera in re ſanctiſſima ludere, dignumque eſſe qui Anticyras, aut ut *Plauti* phraſi utar, ad fuſtitudineas & ferricrepidineas inſulas, ubi vivos homines mortui incurſant boves, mitteretur. Annon miſer homo Exemplo ſuo nobis commonſtrat, quam verum ſit quod aliquoties monuimus, quod nimirum multi Increduli poſito omni pudore & rejectis ſpretisque ſententiis & veritatibus clariſſimis & ſanctiſſimis, ineptiſſimas contra & monſtroſas in medium proferant opiniones, easque non ſine ridicula jactantia effutiant & defendant? Quod eo magis manifeſtum eſt, quod hic homo tot doctiſſimorum licet virorum argumentis ad incitas redactus, ad extremum tamen uſque vitæ finem abſurdiſſimam opinionem πυξ καὶ λαξ propugnaverit. Animus non eſt ut ſupra dixi, theſes infelicis hominis ſingillatim percurrere, illasque convellere, aut argumenta quibus lepidæ, ſed impiæ opinioni colorem conciliare voluit, expendere; factum enim id eſt abunde a Viris Eruditiſſimis: afferam duntaxat ea, quæ in compendio ad Syſtematis futilitatem demonſtrandam in medium attulit Rev. in Chriſto Pater *Egmondus*, *Epiſcopus Londinenſis* in *epiſtolis ſuis Paſtoralibus* a doctiſſimo *le Moine* ex anglico in gallicum ſermonem converſis. Poſtquam nimirum Rev. Epiſcopus pag. 49. in genere monuiſſet, quam ineptum ſit ſtatuere, miracula a Jeſu Chriſto patrata, quorum mentionem faciunt Scriptores ſacri, non ad literam, ſed allegorice eſſe interpretanda, quodque ejusmodi interpretatio, nonniſi ab homine ſenſu communi deſtituto, aut aperto Religionis hoſte defendi poſſit, Exemplorum inductione oſtendit, quantum abſurdiſſimarum conſequentiarum συρμα poſt ſe trahat monſtroſa illa opinio. Si Sententia, inquit Rev. Epiſcopus, *Woolſtoni* valeret, dicendum, quod quando Chriſtus ad miracula ſua, quod ſæpe fecerat, provocavit, divinam ſuam probaturus miſſionem, miracula non *realia* ſed *allegorica* intellexerit: Quod ubi turba invicem quærebat, utrum Meſſias, ſi veniret majora miracula facturus eſſet iis, quæ jam quidem a Chriſto patrari videret, non loqueretur de miraculis *realibus*, ſed *imaginariis* duntaxat: Quod quando Jeſus Chriſtus diſcipulos Joh. Baptiſtæ juſſerat narrare Magiſtro ſuo miracula, quæ vidiſſent, ad ipſos convincendum, quod eſſet Meſſias, quoniam eadem operaretur miracula, quæ ſecundum Prophetarum Oracula a Meſſia eſſent præſtanda, neque Prophetæ, neque Jeſus Chriſtus, miraculo-

culorum nomine, *veri nominis* intellexerint miracula; Quod omnes illi Judæi, qui ſanctiſſimæ diſciplinæ nomen dederant, poſtquam vidiſſent Chriſtum ſolo verbo ægros ſanare, & mortuos in vitam revocare, non viderint ipſo opere *homines primum ægros* & *mortuos*, *poſtea vero ſanos* & *viventes*, & quod per conſequens, cauſas ſatis ſolidas non habuerint credendi Chriſtianam Religionem divinæ eſſe Originis: Quod ingens illa hominum multitudo, quæ ad Chriſtum confluebat, ut a variis morbis, quibus laborabant, liberarentur, poſtquam oculis ſuis vidiſſent pluribus hoc beneficium obtigiſſe, nil tamen actu ipſo viderint, quod eos inducere poſſet, ad Chriſtum recurrendi; Quod Leproſus, qui Chriſto gratias egerat, quod gravi ſuo morbo, quo laborabat, medicam attuliſſet manum, non *realiter* fuerit ſanatus quodque adeo *nullam ob cauſam*, *Chriſto* gratias egerit: Quod quando populus, viſis tot miraculis in admirationem fuerat raptus, quod inquam hæc admiratio fuerit *vana* plane, & *præpoſtera*, quia nihil quod oculos ferire poſſet, viderit: Quod cum Judæi conſpectis tot miraculis metuebant, ne homines cæteri crederent, Jeſum propterea verum eſſe Meſſiam, eoque nomine perſuaſioni huic per miracula elicitæ, obicem ponere voluerant, *umbras* & *larvas* timuerint, atque conſilium de *re non exiſtente cobibenda* ceperint. Quod cum Ipſum interficere volebant, quod die Sabbathi claudum ſanaſſet, eo tamen nil actu ipſo patraverit: Quod homines illi, qui Eum Regem proclamare volebant, poſtquam tot ab Eo præſtari vidiſſent portenta, nihil tamen ab Eo, quam quod præſtare poſſet *quilibet* e *vulgo*, factum fuiſſe *animadverterint*: Quod Phariſæi, qui ipſum per *Beelzebub* miracula patrare calumniabantur, minime tamen perſuaſi fuerint, quod feciſſet miracula, ſed quod aliis plane rationibus commoti, ad ita ſentiendum & loquendum fuerint inducti: Quod populus in maximam raptus admirationem, quando hominem ægrum in nomine Jeſu a Petro ſanatum viderat, qui antea ad fores templi portatus erat, ut ſtipem poſſet petere, *vere ambulantem tamen poſtea non videret*, & quod, licet Synedrii Proceres negare non poſſent, miraculum hoc vere contigiſſe, *non minus Aſſeſſores & judices*, quam *populus* ipſe *decepti fuerint*. Quod *Simon Magus* donum miraculorum pretio emturus, nullam aliam, quam qua dudum inſtructus eſſet facultatem, id eſt *nullam*, ſibi comparare voluerit. Quod Lyſtrenſes, qui Paulum & Barnabam pro Diis habebant, nil tamen in illis deprehenderint, quod tanta admiratione dignum eſſet. Quod Judæi ex omni Gente Jeroſolymis feſto Pentecoſtæ collecti, & in ſum-

mam admirationem ob diverſarum linguarum, quibus animi ſui ſenſa expreſſerant Apoſtoli, uſum, abrepti, nil tamen *conſpexerint*, quod *aliqua attentione dignum* eſſet: Quod Apoſtoli, quando ingentem hominum, Nobilium & Ignobilium, doctorum, & indoctorum turbam ad Religionis Chriſtianæ profeſſionem adduxerint, *nullo tamen manifeſto ſigno* probare potuerint, ſe a Deo eſſe miſſos: Uno verbo, quod univerſa Hiſtoria V. & N. Teſtamenti nullum alium ſenſum habeat, quam eum, quem quilibet viva imaginatione præditus, & facultate allegorias excogitandi inſtructus, repræſentare poteſt. Hæc conſectaria ex ipſa natura lepidæ ſententiæ, vel impiæ potius, & diſciplinæ chriſtianæ prorſus adverſæ, petita ſunt. Neque igitur neceſſe eſſe putamus, ut plura ſpecimina adducamus, quæ apud doct. *Lemkerum* legi poſſunt.

Denique Exemplo impudentiſſimi Galli, Auctoris libelli, cui titulus: les Princeſſes Malabares, idem oſtenditur.

XIII. Finem tandem impoſituri diſſertationi huic, paucis adhuc mentionem injicimus Anonymi Galli, qui dignum æternis tenebris fœtum in lucem prodire juſſit, ſub titulo: *Les Princeſſes Malabares, ou le Celibat philoſophique, Ouvrage intereſſant & curieux, avec des notes hiſtoriques & critiques.* Hic certe nulli Incredulorum impudentia, ſcurrili dicacitate, & ſanctiſſima quæque profanandi ſtudio, cedit. Animus non eſt omnia ea, quæ contra diſciplinæ ſanctiſſimæ graviſſimos articulos proterue in medium attulit, ſingillatim recenſere, expendere & convellere. Integri enim hoc voluminis res eſſet. Neque dignus eſt Auctor impudens, ut pluribus confutetur; ineptiſſimas enim paſſim ſententias tanquam oracula ex tripode pronuntiata in medium profert, at nullis plane firmat rationibus. Hinc in compendio futilitatem hujus libelli comprobavit Celeb. *Mosbemius* in diſſertat. cui titulus: *Gallus gloriæ Jeſu Chriſti, Spiritusque Sancti obtrectator, publicæ contemtioni expoſitus*: Nos aliquot duntaxat Exemplorum inductione probabimus hominis impudentem audaciam, & quidlibet effutiendi effrenem licentiam: In ipſa præfatione pag. 2. fatetur nudis verbis, ſe talia in medium prolaturum, quæ concitatæ imaginationis vis eſſet ſuppeditatura, neque Lectori promittit, omnia quæ enarraturus eſſet, rectæ rationis dictatis fore conſentanea. Quid autem hæc aliud ſignificant, quam hoc, velle nimirum ſe luxurianti ingenio frœna laxare & dicere quicquid in buccam venerit? Quod ſi de re ludicra ageretur, auctorque vellet populi aures feſtivis narratiunculis titillare, ferri poſſet hoc ſcribendi genus. At cum de re omnium ſanctiſſima, Religione nimirum chriſtiana, & præcipuis ipſius dogmatibus ſermo ſit, merito omnes, quorum

quorum animus Numinis reverentia tangitur, ſcurrilem hanc differendi vel potius garriendi rationem deteſtabuntur.

Cap. IV. & V. narrat hiſtoriam tentationis, lapſus & ſubſecutæ pœnæ, atque contendit, omnia quæ de hiſce dicuntur ex *fabuloſis libris* eſſe petita. Crederes ejusmodi homines rariſſimis & nulli hactenus viſis Manuſcriptis eſſe inſtructos; adeo confidenter ad neſcio quos provocant libros.

Cap. VIII. & IX. inter alia aſſerit, rationem poſt lapſum tantum paſſam eſſe detrimenti, ut ſæpiſſime ignoret, utrum decipiatur nec ne: hancque eſſe cauſam cur Religioni Chriſtianæ ſecure nomen dare non poſſit. σοφως! Forte hæc ipſa rationis corruptio efficit, ut fortiſſima Deiſtarum argumenta ne intelligere quidem aliquando poſſimus. Lib. II. cap. I. & II. impudentiſſime de Religionis Chriſtianæ origine ſcurratur. Rem ipſam verbis Cl. *Moshemii*, exprimam: *Comœdus hic aut tragicus potius Malabaricus ſanctiſſimam quam a Filio Dei traditam habemus diſciplinam, toties ludificatur, tamque indignis modis, præclaram licet in eam voluntatem oſtendat, ut difficile dictu, auribusque non prorſus profanis intolerandum ſit. Omnes primum religiones prorſus ſimiles eſſe inter ſe & ejusdem generis ac naturæ, nullaque re, niſi finium amplitudine rituumque diſſimilitudine & copia differre, adſeverat, i. e. omnes ineptas eſſe & futiles; omnes ſuperſtitione regi, non ſapientia, prætereaque multis vitiis, crudelitate, æmulatione, ficta pietate, laborare: omnes vanis promiſſis cultores ſuos lactare, ac decipere; omnes legem naturæ conculcare & evertere; omnes metu examinari, ſi forte ſanam rationem conſpiciant, ideoque junctis opibus, & armis magna licet in opinionum varietate poſitæ ſint in eam tanquam in communem hoſtem irruere, &c.* Si quicquid in buccam venit effutire idem eſt quod ſolidis rationibus theſin probare, nemo non tenetur dictis ſubtilis ingenii hominis ſubſcribere. Cap. VI. & VII. de progreſſu paganiſmi & diverſorum generum Deiſtis agit. Inter alia ait, poſtquam turpiſſima ſuperſtitio orbem veluti inundaviſſet, ſurrexiſſe quosdam ingenio non deſtitutos, qui cultum unius Numinis inculcarint. Hos vocat Deiſtas. Eorum in numero fuiſſe *Melchiſedekum* & *Abrahamum*, homines pios quidem, ſed ſimplices admodum; poſtremum reſpectu *Abrahami* vel ex eo patere, quod amicis ſuis circumciſionem injunxerit. Modernos Deiſtas, quos horrere videri vult Auctor, credere Deum de rebus humanis non magnopere eſſe ſollicitum. Neſcio igitur in quam claſſem Deiſtarum referendus ſit Auctor noſter. Veterum Deiſtarum pietatem laudat, at ita ut de

eorum ingenio abjecte ſentiat; quippe qui multa ſibi paſſi ſint imponi rectæ rationis Decretis contraria. Impium igitur eſſet, hominem nonniſi illuminatiſſimæ ſcilicet rationis decreta audientem, in hanc claſſem referre. Modernos Deiſtas pro Epicureis habet, eosque a ſe procul eſſe jubet. Neceſſe eſt igitur ut eum inter Deiſtas Eclecticos referamus. Nam & in Deiſtarum eheu! familias irrepſit diſcordia. Si quis vero ea omnia legat, quæ in hoc libello futili continentur, forte ipſi injuriam non inferret, qui dicat, ipſum ſanctiſſima quæque albis dentibus riſiſſe, nullaque plane Numinis tactum fuiſſe reverentia. Quod uno alterove adhuc demonſtrabimus Exemplo: Capite decimo impudenter divinam originem Religionis Judaicæ impugnat, atque a *Moſe*, quem Deiſtam vocat & Impoſtorem, cuncta portenta renitente Numine eſſe efficta, calumniatur. Eundem *Moſen* ait in magia valde fuiſſe verſatum, intellexiſſe Eum vires herbarum atque Botanicum fuiſſe; Secreta porro, ſi tanto Viro credas Chemiæ perſpexit, & ope ſulphuris, carbonis, & ſalis petræ phosphoros confecit. Aſtronomiæ inſuper erat peritus, atque probe cognoverat tempus, quo maris fluxus & refluxus futurus eſſet: Poëta denique eximius fuerat, peritus ſcilicet Delphinum ſylvis appingere, fluctibus aprum. Mirabitur ſine dubio Lector haud ſtupidus, unde homo noſter heri aut nudius tertius natus, tam novas, & prodigioſas acceperit narrationes, cum nos in Annalibus talia non reperiamus. Ego conjecturam meam ſalvo tamen meliore judicio in medium proferam. Nimirum fundamenti loco ponendum eſt Veteris Teſtamenti Exemplaria pleraque mirum in modum fuiſſe corrupta, atque truncata, alia vero eaque numero pauciſſima intacta manſiſſe: hoc poſito immoto fundamento facilis erit nodi ſolutio. Nimirum ad nos, id eſt Chriſtianorum viliſſimam partem, nonniſi corrupta exemplaria, quæ noſtra eſt infelicitas! pervenerunt, pauciſſima vero illa & rariſſima Manuſcripta, quæ intacta manſerunt, in Inſula *Anticyra* reperta, & poſtea *Bibliothecæ Acherontii ſeveri* illata ſunt, atque tanquam pretioſus theſaurus, uti merebantur, religioſiſſime cuſtodita. Quum autem pii quidam Viri e re totius generis humani eſſe viderent, ut vera, & antiqua lectio cunctis innoteſceret, pretiumque librorum illorum omnibus, qui quidem aliquo veri cernendi arderent deſiderio, oſtenderetur, fragmenta quædam ad Hiſtoriam rerum *Moſis* tempore geſtarum facientium ex *Manuſcriptis* illis cum Eruditis communicarunt, ex quibus manifeſtum jam quidem eſt, & ſole meridiano clarius, *Moſen* fuiſſe magnum *Geometram*, *Aſtronomum*,

mum, *Chemicum*, Botanicum & *Poëtam*, & ope harum diſciplinarum efficere potuit, ut tot millia hominum crederent, miracula maxima ab eo fuiſſe facta. Hæc, ni fallit opinio, Myſterii hujus eſt ſolutio. Simili ratione i. e. riſu, & indignatione excipit impudentem noſtrum Hiſtrionem Cl. *Moshemius*, quando Eum ope Chemiæ quædam miracula patraſſe refert. Digna ſunt verba ejus, quæ & hic legantur. *Moſen inquit*, (pag. 16. ſq.) *Vatum omnium maximum, nemo forte poſt natos homines amentius & malitioſius aggreſſus eſt, quam novus hic ex caſtris diſputator. Refugit animus, & formidat dicere, quæ impudentiſſime effutit; ſed unum tamen, quod cum immane, tum perridiculum eſt, referam. Peritiſſimum Chemiæ Moſen fuiſſe, huicque arti, quæ nitro, ſulphure & carbonibus, ſcienter temperatis, multa facere docet, quæ mirabilia populo videntur, miracula ejus potiora accepta eſſe referenda, perhibet. Hoc niſi eſt ſtulte ſapere, equidem quanam in re vocabulum hoc poni debeat, neſcio. Fuit ſine dubio id ipſi potiſſimum in animo, hæc quum improbe effunderet, quod contigiſſe accepimus, quum lex populo hebræo de vertice montis Sinaï a Deo ferretur. Contremiſcebat tum cœlum fulminibus, atra nubes montem tegebat, vehemens ſonus, buccinæ cantui ſimilis, audiebatur, totus mons, quem ampliſſimum eſſe novimus, ignem, fumumque ſpirabat, ab imisque radicibus commovebatur. Exod. XIX. 15. 18. 19. Sexcentorum millium exercitus oculis, auribusque cuncta hæc excipiebat, adeoque illis perterrebatur, ut trepidus fugeret, legemque mallet quamcunque, duram licet & difficilem, ſuſcipere, quam terribilis hujus prodigii metu diutius enecari. Tantæ res ſi proficiſci poſſunt ab illis, qui Chymiæ myſteriis initiati ſunt, vimque nitri, ſulphuris & carbonum callent, equidem quid ſit ignoro, cur ex hoc genere præter Moſen nullus tam illuſtri ſpectaculo gloriam ſibi & auctoritatem inter homines comparare noluerit, & ad hæc uſque tempora nolit, quibus ad ſummum pœne gradum perfectionis hæc ars pervenit. Sed dignum hoc eſt, milite ſub pellibus dormiente, qui ruinas urbium, nitri, carbonum & ſulphuris virtute concuſſarum ſæpe ſpectavit, ſomnium. Solent nimirum hominibus artis, quam didicerunt, imagines ante oculos verſari, tametſi de rebus tota inde natura remotis diſputent: Utque nauta nil niſi ventos & procellas, ita miles, gladios, tela pulveremque bellicum ſine fine narrat. Nec idcirco, ſi acrius inſtes dubito, quin ingenue contendat heros noſter, Moſen catapultam in monte Sinai inſtruxiſſe, globosque igneos hinc ut pyrobolarii ſolent, in ſubjectos campos jaculatum eſſe, imo primum pulveris illius nitrati, qui tantas in bello ſtrages edit, inventorem eſſe.* Ita vere & acute Cel. Vir. Hoc unum hic moneo, ea quæ ab Auctore hujus impiæ fabulæ de effectibus miris, Che-

miæ

miæ ope editis narrat, non ex cerebro proprio excogitaſſe, ſed ejusdem fidei Socios ſecutum. Memini enim me in Jacobi *Maſſè*, cujus verus Auctor eſt *Tyſſotus* Medicus, Itinerario, & in Hiſtoria *Severambum* talia legiſſe. Solent enim ſubtiliſſimi illi viri, non minus quam alii, Antecedentium turbam ſequi. Lib. III. pag. 97. ſq. non minus ſtulta & impia ſimul extat narratio de fide Chriſtianorum in Jeſum crucifixum. Impudentiſſimus homo adſerit, Chriſtum excitata inter Judæos & Gentiles diſcordia, utriusque partis iram in ſe provocaſſe, adeo ut in vulgus ſparſum fuerit, Eum morti fuiſſe traditum. Cum autem alii, inter quos eminuerit Paulus, ipſum vivere probe & pulchre noviſſent, pro Auctoritate Ipſius pugnaſſe; deſtructis tandem Hieroſolymis, multos eo adductos, ut crediderint, Eum vere mortuum & in vitam fuiſſe revocatum, ſed deceptos eos eſſe, quoniam teſte *Baſilide* & ſequacibus, alius Chriſti loco mortem ſubierit; Ludere igitur Chriſtianos quando ipſum vivere & mortuum tamen, præſentem & abſentem eſſe dicant. Quis neget hæc perquam eſſe παράδοξα, & propterea valde ſublimia. Video me non ſine cauſa conjeciſſe, doctiſſimos hoſce Viros inſtructos eſſe Manuſcriptis rariſſimis & a nemine hactenus niſi intimæ admiſſionis viris, inſpectis. Optandum igitur tandem eſſet, ut hæc in publicam protraherentur lucem. Sunt enim & inter nos quidam Increduli, quorum dubiis & impudentiæ conſulendum eſſet. Mitto plura alia ejusdem commatis impia & inepta commenta, quibus Religionis chriſtianæ dignitati voluit detrahere. Ex hiſce Exemplis mea opinione Theſis noſtra in Antecedentibus poſita ſatis ſuperque eſt confirmata, quod nimirum plerique Increduli ſoleant Religionem chriſtianam ob quædam captu difficilia dogmata rejicere: ſimul tamen ſubſcribere opinionibus, quæ cum iis, quas averſantur, ſententiis certitudine nonſolum conferri non poſſunt, ſed & quæ ineptæ plane, futiles, & ab omni veri ſpecie abhorreant. Ex quo per legitimæ conſequentiæ leges ſequitur, Ejusmodi homines non amore veritatis, ſed pravorum affectuum, ambitionis cum primis & ſuperbiæ ſtudio commotos & abreptos, ad tam portentoſas opiniones proferendas & tuendas inductos fuiſſe & adhuc induci. Coronidis loco apponimus Epigramma Celeb. *Werenfelſii*, quod diſſertationi ſuæ adverſus carnalem ſecuritatem *contra Profanos* ſubjecit, atque ita ſonat:

Erige nunc criſtas & in impietate ſuperbi:
Et præ te ſtupidos, quoslibet eſſe puta.
Vis poſthac, vis jure pios ridere, Profane,
Ipſe tibi ſanum ſynciput eſſe proba.

MEDI-

MEDITATIONIS
DE
CAUSIS MAGIS MAGISQUE INVALESCENTIS
INCREDULITATIS,
ET
MEDELA HUIC MALO ADHIBENDA.

PARS V.

Sect. I.

RECenſuimus hactenus in diſſertationibus noſtris de cauſis magis magisque invaleſcentis Incredulitatis, potiſſimas cauſas, quæ ex ipſius mentis corruptæ ſtatu, pravisque inprimis affectibus oriri ſolent, theſinque noſtram inductione Exemplorum cum antiquiorum, tum recentiorum *Incredulorum* probavimus & amplificavimus. Neceſſe autem putavimus, ut exemplis pluribus oſtenderetur, optima ſæpe ingenia, & magna, ſi rectius ſapuiſſent, exempla datura, ambitione potiſſimum, & ardenti ſtudio inclareſcendi, fuiſſe corrupta, quoniam Increduli, pro meris exaggerationibus, argumentisque ab invidia petitis venditant, quæ a Viris doctis, Theologis præſertim, de hoc argumento dici ſolent. Eum igitur in finem cum ex indole & natura ſententiarum, & opinionum, quas quidam Increduli, famam inter ſuos Eruditionis & ingenii nacti, tum ex methodo eas propugnandi, & defendendi demonſtrandum erat, nullam poſſe dari magis probabilem cauſam, tam ardentis ſtudii, portentoſas & inſolitas, Religionique naturali & revelatæ, Societati denique civili noxias opiniones tuendi, quam vero pravos animorum, quibus vehementer dediti ſunt, affectus. Quando vero mihi notum ſatis atque perſpectum eſt, incredulos pleroſque alta voce

Oſtenditur nexus hujus diſſertationis cum Antecedentibus.

clamare, injuriam ſibi fieri, quando contendimus, eos non ſtudio veri, ſed vel Eruditionis oſtentandæ, & famæ conſequendæ, vel vitiorum denique amore inductos fuiſſe, ad has vel illas opiniones in lucem proferendas, & defendendas: ſed in Religionis potius ſive naturalis, ſive revelatæ articulis, quos impugnant, rationes inſtituti ſui quærendas eſſe, neceſſe eſſet, ut hic partim modum, quo ſeſe defendere volunt, examinaremus: partim vero generalia illa, uti appellare ſolent, *præjudicia*, quæ impediant, quo minus cum cæteris mortalibus de graviſſimis Religionis capitibus conſentire poſſint, adduceremus, & ad rectæ rationis & veritatis normam exigeremus. Cum vero ordo tractationis noſtræ poſtulet, ut adductis cauſis *Internis* Incredulitatis, *externas* i. e. *Educationem*, *Inſtitutionem pravam* &c. adjungamus, manifeſtumque ſit, cauſas externas mirum in modum confirmare internas, maluimus reliqua omnia, quæ homines in Incredulitatem conjicere poſſunt, prius adducere, & hoc demum facto, paulo propius diſpicere, quibus rationibus probent Increduli, ſeſe æquiſſimas habere rationes, præcipua Religionis capita impugnandi, & a cæteris chriſtianis omnibus diſſentiendi.

Infans in dias luminis auras prodiens, in maxima, ut aliarum rerum, ſic earum potiſſimum, quæ ad Religionem ſpectant, verſatur ignorantia.

II. Antequam de *Educatione prava*, quæ, ut ex ſeqüentibus patebit, non poſtrema inter alias cauſa eſt, quæ Homines in Incredulitatis vitium præcipites dare ſolet, agamus, videndum eſt, quo in ſtatu ſint homines, cum naſcuntur, tum corporis, cum vero potiſſimum mentis reſpectu. Norunt autem omnes, qui ad nativitatem hominum attendunt, Infantes nudo & imbecillo corpore, viribusque ad ſe juvandos deſtitutos plane, in lucem prodire, adeo ut ſine aliorum cura, & providentia mox perituri eſſent. Non poſſum ſtatum eorum ſignificantioribus exprimere verbis, quam quibus eſt uſus Ill. *Puffendorfius Lib. de Off. Hom.* & *Civis* I. cap. III. *In eo* (inquit) *præ brutis homo deteriore jam conditione videtur, quod vix ullum aliud animal tanta a nativitate imbecillitas proſequatur; ſic, ut miraculi inſtar ſit futurum, ſi quis ad maturam ætatem pervenerit, niſi aliorum hominum auxilium accedat. Quum nunc inter tot inventa humanæ neceſſitatis adminicula, plurium annorum ſolicita informatio requiratur, ut proprio quis marte victum & amictum ſibi parare queat: fingamus hominem citra omnem ab aliis hominibus accedentem curam & culturam ad robuſtam ætatem profectum, cui nihil ſit ſcientiæ, niſi quod ex proprio ingenio velut ultro pullulavit, eundemque ab omni aliorum hominum ope atque conſortio in ſolitudine deſtitutum, ſane vix miſerabilius animal deprehendetur; elingue nimirum ac nudum*

Digitized by Google

nudum, cui nihil aliud relictum quam berbas radiceſve vellere, aut ſponte natos fructus legere, ſitim fonte, flumine ac lacuna obvia levare, repellendis aëris injuriis antra ſubire, aut muſco gramineve corpus utcunque tegere, tempus tædioſiſſimum per otium exigere, ad quemvis ſtrepitum, aut alterius animantis occurſum exhorreſcere, denique fame, frigore, aut per feram beſtiam perire. Ita *Puffendorfius.* Neque morantur nos hic ficta Exempla hominum αὐτοδιδάκτων (qualis v. gr. erat Arabs ille, cujus vitam & facta *Celeb. Pokokius* latine & arabice exhibuit) qui naturali ingenii bonitate inſtructi, nullorum aliorum ope omnia ea excogitaſſe & proprio marte addidiciſſe dicuntur, quæ ad vitam hanc bene, beateque tranſigendam facere poſſunt: nullibi enim niſi in cerebro quorundam virorum eruditorum exiſtunt tales Homines. Hoc certum, & continua experientia confirmatum eſt, Infantes nuper natos, præter confuſas quasdam perceptiones & ſenſationes omni cognitione eſſe deſtitutos. Nulla etiam in illis perſpicua cognitionis rerum ad Religionem ſpectantium animadvertuntur veſtigia, ſed Religionis principia ipſis ſunt inſtillanda, infigenda & inculcanda. Quod ipſum non ſine magna moleſtia, induſtria, & arte fieri, norunt omnes, qui juventuti formandæ unquam per vitam vacarunt. Novi quidem dari multos Theologos, & Philoſophos, qui exiſtiment, dari innatas quasdam, quas κοινὰς ἐννοίας vocant, ſive inſitas rerum, & in primo ipſorum ortu quaſi conſignatas in animis noſtris notiones, principia item theoretica & practica de primis Religionis naturalis Elementis. De quo tamen argumento heic ex profeſſo diſputare nolim, cum quod potius ad aliam ſpectet hæc διασκέψις diſciplinam; tum quod reſpectu neceſſitatis bonæ Educationis & Inſtitutionis, de quo potiſſimum argumento in hac diſſertatione agere volumus, perinde ſit, utrum ejusmodi ideas innatas de rebus divinis ſtatuas nec ne. Quoniam vero quæſtio eſt non plane ab hoc loco aliena, & ad Scripturam Sacram provocent Viri docti, qui hanc ſententiam tuentur, miſſis ſubtilioribus diſquiſitionibus, quæ ex diſciplinis philoſophicis petuntur, expendam duntaxat loca ſcripturæ, quæ ad theſin hanc probandam adferri ſolent. Sunt autem potiſſimum duo notiſſima loca *Pauli* nimirum *ad Rom. cap. I. v. 19. 20.* & *cap. II. v. 14. 15.* in priore loco το γνωστον τȣ θεȣ *gentilibus notum* eſſe dicitur; in poſteriore vero το ἔργον τȣ νομȣ; vel τον νομον γραπτον εἶναι ἐν ταις καρδιαις eorundem, aſſeritur. Contendimus autem nos, hæc loca non ita eſſe comparata, ut probent, menti ante omnem reflexionem, ratiocinationem & inſtitutionem, actu ipſo principia Theo-

logiæ Naturalis cum theoretica, tum practica continuo præſentia eſſe. Rationes ex adductis textibus ipſis deſumtæ, ſequentes ſunt. *Primo* nemo inficias iverit, agere Paulum in duobus illis capitibus de Adultis potiſſimum inter gentiles, non vero de Infantibus ipſis, quod ex inductione graviſſimorum & turpiſſimorum ſcelerum, quibus eos immerſos fuiſſe oſtendit Apoſtolus, clariſſime patet. Unde etiam facile colligi poteſt, Eum, dum ipſos graviter increpat, quod adverſus conſcientiæ dictamen & notitiam legis naturalis; qua imbuti fuerant, turpiter peccarint, intelligere cognitionem totius legis naturalis, non vero idearum quarundam valde obſcurarum, quas ante omnem reflexionem & inſtitutionem, forte habere potuiſſent. Hinc & ſunt viri docti, qui per *το γνωςον τȣ Θεȣ*, non ſolum illud quod de Deo cognoſci *poteſt*, ſed & id, quod de Eodem cognoſci *opportet*, quantum quidem vires rationis ſolius concedunt, intelligi volunt. Inter Reformatos Theologos hæc verba ita interpretatus eſt B. *Bullingerus* (*) ad h. l. & *Celeb. Interpretes Berolinenſes*, quam etiam interpretationem denuo urget *ὁ μακαρίτης* Cl. *Beauſobre* in novis *obſervat. Hiſt. Crit.* ad varia loca N. Teſtamenti adjectis. Quis autem ſtante hac interpretatione dicet, Infantes omnes, in utero materno comprehenſos, ea omnia quæ de lege naturali, ope meditationis & inſtitutionis, cognoſci poſſunt, perſpecta habuiſſe? *Secundo* Apoſtolus ipſe v. 20. oſtendit ſatis perſpicue, unde cognitionem Numinis hauſerint Gentiles, revelationis luce deſtituti. ait enim, inviſibiles Dei virtutes, & perfectiones perſpici *τοις ποιημασι*, i. e. ope rerum conditarum. Verba enim *ποιειν*, & *ποιημα*, uti recte ad h. l. notat *Celeb. Wolfius*, a ſacris & profanis Scriptoribus generatim de operibus divinis, per creationem productis, adhiberi ſolent. Apoſtolus igitur hic ſapientiſſime argumentatur, ut in ſcholis loqui ſolemus, a *poſteriore*, i. e. a contemplatione rerum conditarum, earum pulchritudine, finibus & uſu: quæ argumentandi ratio omnium eſt ingeniis attemperata, majoremque in plerorumque hominum animos habet vim, quam ſubtiliſſimæ ratiocinationes metaphyſicæ. Multis contra exceptionibus obnoxium fuiſſet argumentum ab ideis de Deo inna-

(*) Verba B. Viri ita ſonant. *Veritas autem Apoſtolo ipſe Deus eſt & religio vera, ſicuti injuſtitia ſuperſtitio. Gentes ergo veram religionem ſua ſuperſtitione adulterarunt. Et ne quid ancipitis vel obſcuri verbis ſubeſſet, per interpretationem addit Propterea quod illud Dei cognobile illi manifeſtum eſt*, i. e. *quod veritatem a Gentibus corruptam dico, propterea dico quod το γνωςον*, i. e. *illud Dei cognobile, nimirum quod de Deo ſciri & cognoſci poteſt, quantum denique* NB. *homini ſat eſt, illis manifeſtum eſt.*

innatis petitum. Potuiſſent enim Gentiles reſpondere, ſe ignaros plane eſſe earum rerum, quæ nondum natis, animis fuerint obverſatæ, ut alia taceam. Hic vero provocat ad ea, quæ a nemine, qui non plane obbrutuerit, in dubium vocari poſſet. Adde quod præſtantiſſimi inter ipſos Gentiles fuerint confeſſi, quod ex univerſi contemplatione, Deum, alioquin inviſibilem, cognoverint. Quo ipſo ſatis confirmatur Apoſtoli argumentatio. Juvat unum alterumve adduxiſſe locum. *Socrates* apud *Xenoph.* Ἀπομνημονευμάτ. pag. m. 505. ſecundum verſionem *Beſſarionis* ita de hoc argumento loquitur: *Quod igitur Dii ſint, hominumque habeant curam, tu quoque Euthydeme cognoſces, ſi non exſpectes quousque Deorum videris formas. Satis namque erit opera eorum conſiderando colere, atque honorare eos. Cogita autem quod ipſi etiam Dii eo modo ſe nobis oſtendunt. Nam & cæteri Dii cum omnia nobis bona præbeant, nihil horum tamen nobis palam viſi largiuntur. Ille quoque, qui totum orbem ordinat, atque continet, in quo omnia bona, honeſtaque ſunt, quique cum ſemper iis utamur, ſemper nihilominus recentia, ſana & immortalia ea nobis dat citius, quam homo cogitet, & absque defectu nobis adminiſtrat: hic maxima quidem intelligitur operans hoc vero totum gubernans, inviſibilis etiam eſt. Hominis etiam anima, ſiquid aliud humanum, natura divina participat. Nam illam in nobis dominari manifeſtum eſt, videtur autem minime. Quæ cum quis conſideret, non negligat inviſibilia opportet*, ſed ἐκ τῶν γινομένων τὴν δύναμιν αὐτῶν καταμανθάνοντα, *ex illis quæ fiunt, potentia eorum cognita, honorare Deos proſequatur.* Ita *Socrates.* Plane ſimilem in modum pronuntiat *Epictetus* apud *Arrianum* pluribus in locis: unus omnium loco ſufficiat qui extat Lib. I. Cap. VI. pag. m. 96. ſq. Edit. *Cantabrig.* *Ex ſingulis* (inquit Philoſophus juxta verſionem H. *Wolfii*) *quæ in mundo fiunt rebus, Providentia laudari facile poteſt, ſi cui duo hæc inſunt: unum, facultas naturam cujusque rei perſpiciendi: alterum gratus animus. Nam alioqui vel utilitates multiplices rerum conditarum non intelliget, vel gratiam pro iis non habebit. Si colores feciſſet Deus, vim autem eorum contemplatricem non feciſſet: quænam eſſet eorum utilitas? Nulla prorſus. Rurſus ſi vim illam feciſſet, naturam autem rerum non talem, ut ſub vim illam perſpiciendi caderet, quæ ſic etiam eſſet ejus utilitas? Nulla penitus. Quid vero ſi utrumque ſic feciſſet? Ne ſic quidem ulla ejus eſſet utilitas. Quis ergo eſt, qui hoc cum illo, & illud cum hoc coagmentarit? Quis eſt qui gladio vaginam aptarit, & vaginæ gladium? Nemone? atqui ex ipſa rerum perfectarum ſtructura pronuntiare ſolemus, omnino artificis alicujus eas eſſe opus. Itane hæc ſingula artificem*

ſuum demonſtrant, res autem reſpectabiles, & aſpectus, & lux, non demonſtrant? Itane mas & fœmina, & utriusque ad coitum alacritas, & partibus ad eam rem deſtinatis utendi facultas: Ne hæc quidem Artificem demonſtrant? At hæc quidem Eum demonſtrant: talis autem ratio cogitationis, ut non ſimpliciter rerum ſenſilium formæ nobis imprimantur, ſed ea vi prædita, ut etiam inde aliquid colligamus, & abſtrahamus, ut ſenſu perceptis rebus aliquid adjungamus, & quædam per ea componamus, atque adeo tranſeamus ab aliis ad alia hiſce finitima: ne hæc quidem permovere poſſunt aliquos eoque verecundiæ adigere, ne artificem deſerant? Explicent ergo nobis quid illud ſit, quod hæc ſingula peragat? aut qui fieri poſſit, ut res tam mirabiles, & artificioſæ temere ac fortuito extiterint? Et paucis interjectis: Quæ eſt ergo animantis cujusque ratio & quaſi fabrica? Aliud eo deſtinatum eſt ut ſit eſui, aliud ut rei ruſticæ ſit utile, aliud ut aliam conſimilem habeat utilitatem. Quas ad res quid opus eſt intelligere viſa, eaque diſcernere? Hominem autem NB. *in vitam introduxit Deus, ut ſpectatorem tum ſui, tum operum ſuorum: nec ſpectatorem duntaxat eorum ſed & explicatorem. Quare homini turpe eſt, inde & auſpicari & ibi deſinere, ubi brutæ animantes: imo potius inde auſpicandum eſt: ſed ibi deſinendum, ubi & natura in nobis deſiit. Deſiit autem in contemplatione, atque intelligentia, & totius vitæ ratione naturæ convenienti. Proinde videte ne ſpectaculi hujus expertes moriamini. Ad Olympia quidem proficiſcimini, ut Phidiæ aliquod opus videatis, & in malis quisque ſuis numerat, ſi illis non viſis moriatur. Ad ea vero opera ſpectanda & intelligenda, ubi nulla peregrinatione eſt opus, quæ jam adſunt, quæque præſto atque in promtu ſunt, non avide confluetis? Non tandem intelligetis, neque qui ſitis, neque cur nati ſitis; neque etiam quid illud ſit, cujus ſpectandi vobis copia data eſt?* Eadem ratione argumentatur *Cicero* de *N. D.* Lib. II. cap. 5. dicens: *Si quis in domum aliquam aut in Gymnaſium aut in forum venerit, cum videat omnium rerum rationem, modum, diſciplinam, non poſſit ea ſine cauſa fieri judicare; ſed eſſe aliquem intelligat, qui præſit, & cui pareatur. Multo magis in tantis motibus tantisque viciſſitudinibus tam multarum rerum atque tantarum ordinibus, in quibus nihil unquam immenſa & infinita vetuſtas mentita ſit, ſtatuat neceſſe eſt, ab aliqua mente tantos Naturæ motus gubernari.* Et Lib I. de legibus cap. 23. ait: *Idem animus cum cœlum, terras, maria, rerumque omnium naturam perſpexerit, ipſumque ea moderantem & regentem* NB. *pœne prehenderit*, quæ ultima verba plane conveniunt cum voce ψηλαφισασθαι qua Paulus Act. XVII. 27. in ſimili argumento occupatus, utitur. Vide interpretes

pretes ad h. l. Omitto plura alia conſimilia Gentilium teſtimonia, quæ adducere facile poſſem. Ex hiſce adductis locis præſtantiſſimorum, quos habuit Gentilitas virorum, patet, Eosdem plane eodem, ac id ab Apoſtolo factum eſt modo, exiſtentiam Numinis optimi & præſtantiſſimi, Ejus perfectiones & providam curam comprobare ſolitos fuiſſe. Nulla igitur neceſſitas nos cogit, ut Apoſtoli verba ad Eorum interpretemur mentem, qui innatas quasdam de Deo rebusque divinis ſtatuunt ideas. 3) Idem probatur ex eo, quod S. Litteræ paſſim, ut *Deut. I: 39. Eſaj. VII: 14, 15, 16. Jonæ Cap. IV: 11.* teſtentur, infantes *bonum* a *malo diſtinguere non poſſe*, qua phraſi ſignificatur, eos aut in ignorantia omnium plane rerum verſari, aut ſaltem nulla plane boni & mali moralis notitia eſſe inſtructos. Priorem verborum interpretationem tuetur Lud. *Cappellus* in *Notis criticis ad Geneſ.* Geneſ. III. v. 5. verba ita ſonant: *Eritis ſicut Angeli, ſcientes bonum & malum: hoc eſt, omnia: nam phraſi iſta* BONUM ET MALUM *intelliguntur omnia, nihil enim omnino eſt, quod non ſit vel bonum vel malum, omnia omnino ſub boni & mali complexu continentur. Hoc ergo vult Diabolus, fore ut eſu hujus arboris conſequatur homo cognitionem rerum omnium longe majorem, quam habebat tum, adeoque tantam, ut ea æquaret Angelos ipſos, quibus nil videtur eſſe ignotum, ſed omnia ſunt nota atque aperta. Confirmari poſſe videtur hæc explicatio ex verbis fœminæ Tekoitidis ad Davidem* 2. *Sam. XIV*: 17. *Similis eſt Dominus meus Angelo Dei* לשמע חטוב והרע *ut audiat, hoc eſt qui intelligat bonum & malum: Hoc nempe vult illa fœmina: Sapientiſſimus & prudentiſſimus es, & pene ipſis Angelis par, nihil eſt tibi ignotum, omnia noſti, facile quid mihi hac oratione velim deprehendis, non eſt opus ut apertius tibi explicem mentem meam, ſatis eam per te capis. Idem paulo inferius verſ. 20. aliis verbis exprimit, quibus manifeſtum eſt phraſi iſta, bonum & malum ſignificari idem quod* OMNIA: *ſic enim illa: Dominus meus ſapiens eſt inſtar Angeli Dei* לדעת את כל אשר בארץ *ad cognoſcendum quicquid eſt in terra. Perſpicuum enim his verbis idem ſignificari quod ſuperius ſignificarat iſtis* לשמע הטוב והרע. *Deinde eadem illa phraſis bonum & malum cum adjuncta negatione idem ſignificat quod Nihil: ut cum capite præcedente dicitur, quod Abſolom fratri ſuo Amnoni non locutus ſit* למרע ועד טוב *a bono uſque ad malum; hoc eſt omnino non.* Et Geneſ. XXXI. 29. *Deus Labani loquens, Cave inquit, ne loquaris cum Jacobo* וטוב עד רע *a bono uſque ad malum, hoc eſt, ut nihil omnino durum & moleſtum ei objicias.* Hactenus Celeb. *Cappellus.* In eandem fere inclinat Sententiam *Vitringa* in *Comment. ad Eſaj.* cap. VII.

VII. v. 15. qui *illud ſcire malum* & *eligere bonum*, de *ætate* ut vulgo dicitur *diſcretionis* ſumit, & ad *Grotii* notas ad Deut. I. v. 39. provocat, quo loco verba: & *filii, qui bodie boni ac mali ignorant diſtantiam*, ita παραφραζει Illuſtris Vir: *Hoc eſt quod in Jona dicitur: qui neſciunt, quid ſit inter dextram & ſiniſtram: Homerus* Odyſſ. Υ.

- - οιδα εκαςα
Ἔσθλα τε και τα χερεια. πρωρος τε τι νηπιος ἦα

ætas adultior dicitur ea, quæ novit malum rejicere, bonum vero eligere Eſaj. VII. v. 14, 15, 16. Luculentius adhuc ſententiam ſuam de hac phraſi exponit jamjam citatus *Vitringa obſervat. S. Lib. IV.* cap. XII. pag. m. 1046. dicens: *Scire, ſive cognoſcere bonum & malum ſtylo biblico notat boni & mali, recti & pravi naturam cognitam & exploratam babere & judicium ſecundum illam notitiæ facem ſic componere, ut quis bonum eligat, malum vitet, bono adhæreat, & a malo ſe quam longiſſime ſeparet. Hanc utique & non aliam admittit Interpretationem in Cap. III. in ſermone Diaboli ad mulierem. Nam novit* Deus *quo die comederitis apertum iri oculos veſtros, & vos futuros ut Deos, cognoſcentes bonum & malum.* Et paucis interjectis: *En clariſſimum locum Deut. I. 39. in quo uno banc pbraſin præter loca modo allegata notavi. Et quod attinet ad parvulos veſtros de quibus dixiſtis ſpolio erunt, & filios veſtros qui bodie non cognoſcunt bonum & malum: utique boni ac mali naturam cognoſcere, & judicium ſuum ſecundum illam cognitionem ita dirigere, ut bonum eligas, & malum reprobes. Apud Eſajam id eleganter ſic* effertur; *ſcire reprobare malum & eligere bonum. Deus apud Jonam ſimili pbraſi de Infantibus ait, illos inter dextram ſiniſtramque neſcire; i. e. neſcire diſtinguere, & diſcernere judicio recto & libero.* Quod ſi ſecundum ipſum S. Literarum ſtylum & teſtimonia, Infantes in lucem editi in tanta verſantur rerum omnium ignorantia, quis facile animum inducet ut credat, iisdem nondum natis, & in utero materno deliteſcentibus, cognita eſſe Theologiæ & Legis Naturalis prima & præcipua capita? quis talibus, qui ſe memores eſſe contenderent, eorum omnium, quæ in obſcuro carcere concluſi animo verſaviſſent, fidem habebit?

Ulterius idem probatur, & ad exceptiones Adverſariorum reſpondetur.

III. Huic denique argumento addimus aliud, ex ipſo Apoſtoli Pauli loco ad Romanos, ad quem provocant diſſentientes, petitum. Ille enim v. 15. cap. II teſtatur, ex eo patere, quod legis naturalis præcepta bene perſpecta habeant Gentiles, quoniam actiones ſuas ad legem componere, atque dijudicare poſſint, utrum recte vel male egerint

rint. Quod ſine dubio de adultis, aut ſaltem de iis, qui ut legis, ſic Officiorum ſuorum & actionum notitiam ſufficientem habent, atque adeo actionum ſuarum rationem reddere poſſunt, intellectum voluit, non vero de Infantibus utero materno incluſis. Certo ut quis eo officio, de quo Apoſtolus mentionem facit, rite defungatur, neceſſe eſt, ut legis, & officiorum indolem, atque naturam probe habeat perſpectam; ut actionum ſuarum habito reſpectu ad ſcopum earum, & ad circumſtantias probe ſit conſcius; ut denique judicium ferat candidum & ſincerum. Quis vero talia fieri a nondum natis tuebitur? Sane quoties Scriptores Ethnici de officiis agunt, atque de lege, toties etiam ita loquuntur, ut manifeſtum plane ſit, eos velle nonniſi adultæ ætatis homines iis teneri, aut eos ſaltem, qui per ætatem de iis rite edoceri poſſunt. Plurima ejusmodi de conſcientiæ teſtimonio & judicio, Veterum Gentilium loca adducunt viri docti, *Grotius* ad loc. citatum Apoſtoli, *Gatakerus* in luculentis ad M. *Antoninum* obſervationibus, *Huetius* in *quæſtionibus alnetanis*, aliique plures, quos veri cupidi adire poſſunt. Sed audiamus paucis, quæ contra interpretationem noſtram a diſſentientibus afferantur. Et *primo* quidem vehementer urgent verba Apoſtoli dicentis: το γνωςον τȣ Θεȣ φανερον ἐςιν ἐν ἀυτοις, quaſi *illud* ἐν ἀυτοις, neceſſario inſitas de Deo notiones probet. At præterquam quod particula ἐν ut alibi v. gr. *Matth.* XVI. 7. *Luc.* VIII. 5. denotare poſſit *inter;* reſpondeo ſive illud ἐν ἀυτοις ad gentiles ſive ad animos eorum referas, nil aliud denotat, quam hoc; *illis manifeſtum eſt; hoc probe perſpectum habent.* το γνωςον enim τȣ Θεȣ nil aliud, ut recte J. *Cappellus* ad h. locum notat, ſignificat quam το φυσει γνωςον περι τȣ Θεȣ. quæritur autem unde cognitio illa orta ſit. Si dicas eam eſſe innatam, ponis quod in quæſtione eſt. Sed ais, additur tamen Θεος ἐφανερωσε. quaſi vero Deus nulla alia ratione ſeſe cognoſcendum exhibere potuerit, quam per congenitas quasdam, & ab ipſa conceptione menti impreſſas ideas? Et ſi hoc ſenſu verba ſumenda eſſent, cur ad τα ποιηματα provocat Apoſtolus infra? Contra Interpretatio noſtra ſponte fluit. Apoſtolus enim primo fundamenti loco ponit, quod id, quod de Deo per rationem cognoſci poſſit, Gentilibus perſpectum ſit, Deo ipſo nempe ipſis ſuccurrente; deinde modum revelationis illius pandit, quando mox addit; τοις ποιημασι νοȣμενα καθοραται; quod ipſum amplius explicat, quando ita ex iis, quæ in oculos incurrunt, deprehendi ait; ἀιδιον ἀυτȣ δυναμιν και Θειοτητα. Excipiunt, cœlum, terram, aliasque res conditas & in ſenſus incurrentes,

 nil

nil habere ſimile ideæ, quam de Deo habere debemus, atque adeo cognitionem illam naturalem Numinis ex contemplatione rerum illarum oriri non poſſe. Reſpondeo I. cur ergo Apoſtolus provocat ad ποιηματα, probaturus dari aliquam de Deo cognitionem naturalem? II. Si argumentatio hæc diſſentientium ſolida eſt, nil in poſterum valebunt omnes Theologorum, & Philoſophorum ex ordine finibusque rerum conditarum petitæ rationes; nullus Atheus convinci poterit de exiſtentia Numinis, niſi admittat inſitam de Deo ideam, i. e. niſi pro vero habeat quod ſibi probandum eſſe poſtulat: Et cur quæſo non licet ab effectu ad cauſam, ab ædificio ad artificem, a re contingente quidem, ſed rite diſpoſita, ad cauſam intelligentem concludere? Et quid tandem dicendum eſſet de prophetis, Apoſtolis & Chriſto ipſo, homines ad creaturarum contemplationem eo fine ablegantibus, ut ex ordine, magnitudine, uſuque rerum creatarum diſcant virtutes Dei optimi, ſapientiſſimi & potentiſſimi, cognoſcere & deprædicare, ſi contemplatio hæc rerum conditarum nil conferre poteſt, ad Numinis attributa cognoſcenda? Vide ſaltem *Pſal.* XIX. 1. ſq. *Job.* XII. 7-9. *Eſaj.* I. 3. *Pſal.* CIV. *Erem.* VIII. 7. Proverb. VI. 6. ſq. Matth. VI 26 &c.

III. Argumentum hoc diſſentientium plus probat, quam quod probandum eſſet, adeoque nil probat. Si enim, ut alia argumenta ex principiis philoſophicis petita omittam, id verum eſſet, ſequeretur, omnium rerum ideas nobis eſſe innatas, quod non ſolum falſum, ſed & contrarium eſt diſtinctioni adverſariorum, quam faciunt inter ideas *innatas*, & *acquiſitas*. Sed pergunt, atque inprimis urgent verba Apoſtoli v. 15. cap. II. ubi ait: το ἐργον τȣ νομȣ γραπτον ἐν ταις καρδιαις: ubi inſiſtunt verbis γραπτον ἐιναι ἐν ταις καρδιαις. At quomodo firmiter hac phraſi colligatur, menti ante omnem ratiocinationem, reflexionem, & inſtitutionem, innata eſſe legis naturalis capita, nondum deprehendere poſſum. Omnes fatentur, phraſin hanc proprio ſenſu ſumi non poſſe. Improprie autem ſi intelligatur, nihil aliud denotare poteſt, quam *aliquid quod probe cognoſcimus, & animo verſamus; aliquid quod probe memoriæ obverſatur.* Illuſtrarunt hanc phraſin *Viri Eruditiſſimi Grotius* ad h. caput, & ad 2. Corinth. cap. III 3. *Clericus Art. Crit.* part. II. Sect. I. cap. IV. *Fabricius* in notis ad *Codicem Apokryphum N. Teſt.* Interpretes ad D. *Laërtium*, *Puffendorfius* in Apologia, aliique. Quædam duntaxat exempla, ſpeciminis loco, a Viris illis doctis collecta, adducam, ut pateat, aliam ſignificationem phraſin illam admittere non poſſe. *Cicero Acad. quæſt.* Lib. II. cap. I. mentionem faciens feli-

cis

cis memoriæ L. *Luculli*, ait: *Ut Literis conſignamus, quæ monumentis mandare volumus: ſic ille in animo ſuo res inſculptas habebat.* Seneca in præfat. Lib. I. Cont. ubi de *Porcio Latrone*: *In eo non tantum naturalis memoriæ felicitas erat, ſed ars ſumma, & ad adprehendenda quæ tenere debebat, & ad cuſtodienda: adeo ut omnes declamationes ſuas quaſcunque dixerat, teneret. Jam itaque ſupervacuos ſibi fecerat codices ajebat ſe* ſcribere in animo. Similiter Græci. *Antiſthenes* apud *Laërt*: familiari commentariorum jacturam deflenti: ἐδει γαρ, ἐφη ἐν τη ψυχη αὐτα, καὶ μη εν ταις χαρταις γραφειν, *atqui oportebat ea in animo, non in chartis ſcribere. Æſchilius* in *Prometheo vincto* ita *Prometheum adloquentem Jonem* inducit v. 762.

- - - πολυδονον πλανην φρασω
ἡν ἐγγραφε συ μνημοσιν δελτοις φρενων

vagum errorem dicam, quem tu ſcribe in memoribus tabulis mentis. Adducit ad hoc caput Pauli ad Romanos Celeb. *Wolfius* locum *Juliani*, ex *Orat. VII.* citatum a Cl. *Boſ.* in *Exercitat: ſvis*, ex quo patere exiſtimat ὁ μακαριτης, phraſin inſcriptum animo, plus ſignificare, quam memoria tantum tenere, probe perſpectum habere. Locus *Juliani* ita ſonat. Ἀλλα καὶ τες ἐκ Θεων ἡμιν ὡσπερ ἐγγραφεντας (νομες) ταις ψυχαις, ὑφ ὡν παντες ἀδιδακτως εἰναι Θειον τι πεπεισμεθα: i. e. *ſed etiam leges a Diis nobis quaſi inſcriptas animis, a quibus omnes absque Doctore perſuaſi ſumus, eſſe aliquod Numen.* At velim hic attendi, *Julianum* uſurpare vocem *quaſi inſcriptum*, neque adeo directe το ſcribere in animo ita explicatur; ex ſequentibus vero phraſibus patet, denotari cognitionem, quæ ſola duce ratione, ſine operoſa Inſtitutione fieri poteſt. At hoc non pugnat cum ſententia eorum, qui dicunt, omnes homines adhibita mediocri attentione, & contemplatione rerum conditarum, facile de exiſtentia ſapientiſſimi Numinis perſuaſos eſſe poſſe. Quando igitur *Julianus* dicit, inſcriptum quaſi animo eſſe, dari Numen, nihil aliud vult, quam hoc; eam eſſe veritatis hujus naturam, ut facile poſſit cognoſci. Hebræi ipſi hac phraſi hoc ſenſu utuntur: ita Proverb. III. v. 3. *Solomon* ait: *Benignitas & fides ne te deſerant; eas vincito gutturi tuo* כתבם על לוח לבך, *inſcribito tabulis cordis tui*, i. e. altiſſime animo infige, præceptorumque illorum eſto ſemper memor. Ita quando *Jerem.* Cap. XXXI. 33. promittit Deus fidelibus N. Teſtamenti, ſe copioſam Myſteriorum Evangelii notitiam daturum, inter alia etiam dicit, ſe cordibus eorum *legem inſcripturum*, i. e. effecturum gratia ſua,

ut nonſolum longe *clarius*, quam fideles Veteris Teſtamenti, diſciplinam Chriſti ſint cognituri, ſed & ex ejus ſeria meditatione ſingularem voluptatem percepturi & ardentiſſime ſanctimoniæ ſtudio operam ſint navaturi. Quamvis autem hæc phraſis hoc in loco ampliorem poteſtatem habeat, ſi ad rem ſignificatam attendamus, non tamen illa notio primaria *inſcriptionis legis in cor*, ſuam amittit conſuetam & receptam ſignificationem. Quando enim Deus dicitur inſcribere legem cordi, ſine dubio ante omnia ſignificat, ſeſe effecturum, ut fideles habeant *cognitionem excellentiorem doctrinæ gratiæ*; hæc enim ſi deeſſet, ſanctitatis ſtudium fructus edere ſalutares non poſſet. Ex quo patet, phraſin ſemper ſervare ſuam ſignificationem, nimirum *efficere, ut aliquid probe cognoſcatur*. Hinc Theologi noſtri quando de bonis N. Teſtamenti ex profeſſo agunt, inter ea referunt ampliorem Myſteriorum Evangelii cognitionem, & ad hunc locum provocant, præeunte *Apoſtolo Paulo* ad *Hebr*. cap. VIII. v. 10. Cl. *Coccejus* verba *Jeremiæ* breviter ita παραφράζει: *faciam ut legem meam recipiant, ea delectentur, & ejus non obliviſcantur*. Ad locum vero ad Rom. II. ait: Cæterum, *inſcriptum eſſe in cordibus*, hic tantum ſignificat notitiam. Vide etiam Cl. noſtrum *Heideggerum Corp. Theol.* Loc. XX. Theſ. 47. *Gürtlerum Inſtitut. Theol.* cap. XXXIII. Theſ. XXXV, ut alios mittam. Ex adductis locis ſatis ſuperque ni fallor patere videtur, quænam ſit vera phraſeos, *inſcribere cordi*, vel *cordi inſcriptum eſſe*, ſignificatio. Quod ſi itaque phraſin hanc applicemus loco Pauli, manifeſtum erit, Pauli mentem eſſe, Deum humanum genus iis facultatibus exornaſſe, ut ſine magna moleſtia aut abſtruſis & difficilibus ratiocinationibus homines poſſint cognoſcere, dari Numen ſapientiſſimum, optimum, potentiſſimum, quod omnes teneantur colere, atque ad ipſius voluntatem actiones ſuas componere: aut ſi quis mavult *Puffendorfii* loci hujus interpretationem, quæ extat *Apologiæ ſuæ* p. 35. admittere, ſenſus eſt: *Legis naturalis cognitionem ex dictamine rationis hauſtam, ita firmiter animis Gentilium impreſſam, eosdemque tam evidenter de ejus certitudine fuiſſe convictos, ut nunquam eandem excutere potuerint, ſi vel maxime ad ſopiendas conſcientiæ vellicationes, illas plane animo ejicere conati eſſent*. Quidam Theologi, v. gr. ὁ μακαρίτης Cl. *Buddeus*, *Muſæum*, aliosque ſecutus *Theol. Moral.* Part. II. pag 399. innatas de Deo ideas ex mente *Carteſii* admittere nolentes, neque tamen eorum acceſſuri ſententiæ, qui ſenſationis, reflexionis, & inſtitutionis ope cognitionem legis naturalis adquiri contendunt, ad neſcio quam *propenſionem*, vel ut Cl. *Bud-*

Digitized by Google

Buddeus loqui ſolet, ad *notitiam quandam potentialem* confugiunt, qua homo, qui ad rationis uſum pervenit, mediante inſpectione ſuæ naturæ, viribusque intellectus adjutus, facillimo negotio, potentia proxima notitiam juris Naturæ adquirere poſſit. At ego primo nego dari aliquod tertium inter *notitiam-inſitam & adquiſitam.* Secundo potentialis illa notitia nihil aliud eſſet, quam propenſio omnibus illis aſſentiendi, quorum perſpicua menti obſervatur cognitio, quod quæſtioni, de qua agitur, plane nullam adfert lucem, quandoquidem ne ipſi quidem adverſarii, id eſt illi, qui congenitas ejusmodi de lege naturali ideas dari inficiantur, negant, homines, quamprimum incipiunt res quasvis perpendere, ope ſenſationis, & meditationis, ad cognitionem legis Naturalis pervenire poſſe. Hinc *Eruditiſſimus Barbeyracius præfat. op. Puffendorfii præmiſſæ*, Sect. IV. hujus opinionis *Buddei* mentionem injiciens, recte ait: *C'eſt la rendre les armes, en même tems, qu'on fait mine d'attaquer une opinion.* Unde ſimul judicari poteſt, quid de iis ſentiendum ſit, qui dicunt, eos, qui negant congenitas illas legis naturalis ideas, Atheorum cauſæ patrocinari. Certe non ſine cenſura ſunt dimittendi. Quis v. gr. dicat Viros exquiſitæ eruditionis, qui in præceptis legum Naturalium explicandis, elucidandis, & probandis ſingularem diligentiam collocarunt, v. gr. *Puffendorfium*, *Barbeyracium*, *Cumberlandium*, ut de multis Theologis doctiſſimis & præſtantiſſimis nil dicam Atheis favere voluiſſe, omnem legem naturalem proſcribentibus? unde jam jam laudatus *Barbeyracius*, *Scherlokium*, Virum alias præſtantiſſimum, multisque ſcriptis editis inclytum, eandem cantilenam repetentem, acriter, & mea opinione jure, perſtrinxit. (*) Ex

dictis

(*) Verba Viri docti in citata præfatione ſic ſonant: v. xix. *Pour moi*, (inquit) *il me ſemble au contraire, & je ne ſuis pas le ſeul de cette opinion, que les Theologiens donnent eux-mêmes beaucoup de priſe aux Athées, lorſque ne ſe contentant pas des preuves incontеſtables qu'on a des grandes verités de la Religion & de la Morale, ils s'entêtent, par un zele imprudent, de quelques raiſons pour le moins fort douteuſes, criant aprés cela que tout eſt perdu ſi on n'admet celles-ci, auſſi bien que les premieres. Car enfin, ſans entrer dans des raiſons metaphyſiques, fort incertains d'ordinaire, & dont il n'eſt pas d'ailleurs queſtion dans une choſe de fait; comment eſt-ce, que Monſieur Scherlok prouvera à un Athée, que malgré l'ignorance manifeſte où des Nations entiéres ont été, & ſont encore aujourd'hui de certains Devoirs fondamentaux du Droit Nature, & la bizarrerie ou la diverſité prodigieuſe d'opinions qu'il y a eu de tout tems dans le monde en matiére de Morale & de Religion; que malgré tout cela, dis-je, chacun a des idées inées de la Divinité, & de la vertu? Je ne vois pas qu'on puiſſe autrement repondre à cette difficulté, qu'en diſant, que, comme les hommes ſont naturellement pourvus des facultés ſuffiſantes pour connaître l'Autheur de leur exiſtence, avec les Devoirs qu'il exige d'eux &*

pour

dictis ſimul etiam colligi poteſt, neque *Socino* favere Viros doctos, qui contendunt, ex locis citatis Apoſtoli Pauli probari non poſſe, dari innatas de Deo, & lege naturali ideas; concedunt enim, imo firmiſſimis argumentis probant, dari generalia quædam Theologiæ Naturalis capita; eadem ope attentionis & meditationis a quolibet facile capi poſſe; & hoc ipſum Apoſtolum citatis duobus locis agere, ut oſtendat, Gentiles graviſſime peccaſſe, quod ad lucem illam non attenderint. *Socinus* vero in omnia alia abit, atque ea, quæ de cognitione Dei naturali monuerat Paulus, contorta interpretatione ad Evangelii rapit cognitionem. Verba *Socini* locum Apoſtoli cap. I. v. 20. interpretantis, ita ſonant. *Sciendum eſt verba* a Creatione Mundi *debere conjungi cum verbo inviſibilia. Ait igitur eo in loco Apoſtolus, æternam divinitatem Dei, id eſt quod nos Deus perpetuo facere vult* (divinitas *enim hoc ſenſu alibi quoque apud ipſum enuntiatur, ut Coloſſ. II. 9.) æternamque potentiam, vel promiſſiones quæ nunquam intercident (quo ſenſu paulo ſuperius dixerat Evangelium eſſe potentiam Dei) hæc inquam, quæ nunquam poſtquam mundus creatus eſt, ab hominibus uſa fuerant, & non fuerant eis cognita*, per opera, *hoc eſt, per mirabiles ipſius Dei, & divinorum hominum præſertim vero Chriſti & Apoſtolorum ejus, operationes perſpecta fuiſſe.* Quis non videt, *Socinum* plane recedere ab eorum ſententia, qui hic de cognitione naturalis legis agi contendunt? Vide autem quæ contra hanc interpretationem *Socini* monuere Theologi v. gr. *Pearſonius ad Symb. Apoſtol.* pag. m. 31. & contra *Catechiſmi Racovienſis* Auctorem eidem interpretationi ſubſcribentem, Cl. *Oïderus* in refutat. hujus Catechiſmi pag. 65. fatendum tamen *Crellium* & *Schlichtingium* a *Socini* ſententia diſceſſiſſe.

Prava Educatio non poſtrema cauſa Incre-

IV. Quicquid autem de hoc argumento ſentias, & ſive mentibus inſculpta & congenita eſſe dicas prima Religionis rudimenta, ſive contendas, eadem meditatione & inſtitutione comparari, certum eſt, & ex-

pour ſe faire là-deſſus des idées droites, ils peuvent auſſi demeurer dans l'ignorance, ou tomber même dans l'erreur ſur ce ſujet, s'ils ne font pas un bon uſage de leurs lumiéres; & cette reponſe n'a rien que de très-ſolide. Dieu ayant doué l'Homme des facultés de connoitre qu'il poſſéde, n'étoit pas plus obligé par ſa Bonté à graver dans ſon ame des notions innées de Religion & de Morale, qu'à lui bâtir des ponts, ou des maiſons, après lui avoir donné la raiſon, des mains & des materiaux. Alleguer donc l'abus que les Hommes font des lumiéres naturelles en matiére de Morale, comme une preuve qu'il n'y a rien de certain là-deſſus, c'eſt raiſonner auſſi pitoiablement que les Epicuriens, qui pour renverſer la Religion, étalent tous les maux, tous les crimes, toutes les extravagances qu'enfante le faux zéle, ou la ſuperſtition, ou même l'Hypocriſie cachée ſous le voile ſpecieux de la pieté.

experientia confirmatum, Infantes recens in lucem editos, in ſuprema ut rerum omnium, ſic Religionis etiam verſari ignorantia, atque adeo ad Religionis naturam, atque indolem rite cognoſcendam, opus eſſe recta educatione & inſtitutione. Omnes certe, qui in cauſas ut Incredulitatis, ſic & Impietatis, malorum paſſim inter Chriſtianos graſſantium, inquiſiverunt diligentius, deprehenderunt, *Educationem pravam, inſtitutionem præpoſteram, & mala Exempla* inter ea eſſe referenda, quæ teneros animos corrumpere, & adverſus Religionis amorem obfirmare ſoleant. Vide quæ pie & prudenter, *ut de multis aliis taceam*, de hoc argumento diſſerit *Venerabilis Senex* (nunc cælitum choro adſcriptus) J. F. *Oſterwaldius*, Theologus præſtantiſſimus in libro bonæ frugis pleniſſimo, cui Titulus: *Source de la corruption, qui regne aujourd'hui parmi les Chrêtiens. part. I. cap. I. II VII. part. II. cap. V.* & paſſim alibi. Aſtipulatus eſt huic Vir Eruditiſſimus, ὁ νῦν ἐν ἁγίοις M. V. *la Croze, Entretiens ſur divers ſujets* &c. pag. 271. *Les dereglements* (inquit) *effroiables des hommes l'ont établie* (de Atheiſmo loquitur) *de toutes parts, & il ſemble qu'elle ſoit à preſent plus que jamais ſur le pié de s augmenter de jour en jour, & de generation en generation Les Parens enſeignent à leurs Enfans par leurs Exemples, ce qui fait qu'aucun age, & aucun ſexe, n'en ſont exemts. On eſt plus ſouvent élevé par des gens, en qui on ne voit aucun ombre de vertu: On les entend mentir par interêt, & par habitude, & malheureuſement on reçoit les premiers principes de la Religion de la bouche des gens, qui ne ſont aucun ſcrupule, de raconter mille fables impertinentes, & de deguiſer leurs ſentiments toutes les fois, qu'ils croyent en retirer quelque utilité. A meſure qu'on avance en âge, on aprend à connoître ces gens là, & comme on ſe defie de ces Conteurs de fables, les verités de l'Evangile, qui ont paſſé par leur bouche, commencent à devenir ſuſpectes. C'eſt là ordinairement le premier pas vers l'Incredulité.* In re clariſſima plura adducere teſtimonia neceſſe non eſt. Age oſtendamus & nos idem breviter, quod ab aliis prolixius eſt excuſſum. Ut fontes corruptionis detegamus, videndum ante omnia, quorum potiſſimum curæ, & cuſtodiæ tradantur recens nati Infantes. Quis autem neſcit, homines, ad recte fingendos teneros animos infantum ineptiſſimos, nimirum Nutriculas, primam curam Infantum gerere? Multis in locis, Ditiorum infantes recens nati, veluti aſpectu & amore parentum indigni, extra domum patriam elati, traduntur aliis, atque ita, ut de aliis incommodis nil dicam, dulci cibo, lacte nimirum materno carere debent, quod quin contra finem, ſcopumque Auctoris Natu-

dulitatis, in quam plures eheu! inciderunt, & adhuc in eandem incidere ſolent:

Naturæ fiat, dubium non eſt. Taxat eo nomine vehementer matres Rev. in Chriſto Pater *Tillotſonius Archiepiſcopus olim Cantuarenſis digniſſimus Serm. Sac. Vol. VI.* pag. m. 243. ſeq. Traditi ita infantes in manus Nutricularum, fœminarum loquacium, ſed veræ ſapientiæ utplurimum expertium, audiunt multa ridicula, inepta, & falſa. Ut enim eos demulceant, varii generis fabellis & cantiunculis, inſipidis ſæpe & vix ſenſum habentibus, utuntur. His ſæpe admiſcent portentoſas de ſpectris & lemuribus narrationes, non ſine gemitu, admiratione, & magna vocis contentione effuſas, quas jam ſuo tempore *Plato*, teſte *Plutarcho*, *περι παιδων ἀγογης* proſcripſit, neque præſentibus infantibus narrari voluit: *καὶ μοι* inquit loc. cit. p. 282. edit. Tig. *δοκει πλατων ὁ δαιμονιος ἐμμελως παραινειν ταις τιτθαις μη τους τυχοντας μυθους τοις παιδιοις λεγειν, ἱνα μη τας τουτων ψυχας ἐξ ἀρχης ἀνοιας καὶ διαφθορας αναπιμπλασθαι συμβαινη*, i. e. *Et mihi videtur Plato divinus diligenter adhortari nutrices, ne quaslibet fabulas pueris dicant, ne horum animas a principio ſtultitia & corruptione impleri accidat.* Quod fieri vetuit *Plato*, homo gentilis, frequenter tamen hodie inter Chriſtianos committi, nemo ignorat. Interea temporis infans vera mixta falſis & audit, & animo infigit; ſi matribus tradantur Infantes, ut plurimum eadem, qua nutriculæ incedunt illæ via. Plerique parentes ut in genere de hoc argumento loquamur, rectæ educationis neque notitiam habent, neque ad eam rite inſtituendam lege naturali & revelatione ſeſe teneri exiſtumant, adeo quidem, ut niſi ſingularis Providentiæ divinæ accederet cura, mature ſæpe Infantes in omne nefas ruerent, miſereque perirent. Quidam non quidem ignorant penitus officii hujus neceſſitatem, ſed tamen vel neſciunt, vel obſcure cognoſcunt, in quo vera hominis ſit ponenda *felicitas*, quidque in hac vita ſit præſtandum liberis ut ejus fiant participes. Ea vero nonniſi cultura mentis, virtutisque amore, comparatur. Hoc cum aut neſciant parentes, aut credant ſaltem, ſine his, veram felicitatem obtineri poſſe, fieri aliter non poteſt, quam ut Liberi, melioribus præſidiis, & incitamentis hactenus deſtituti, omnia illa adpetant, omnibusque votis & deſideriis quærant, quæ pravis animi deſideriis grata ſunt atque accepta. Hoc ſtudium & deſiderium ubi ſemel in animum infantum alte eſt demiſſum, difficulter præcepta Religionis poſtea admittent. Videmus autem quotidie eheu! pleroſque Parentes omne ſtudium, curamque omnem in eo ponere, ut Liberis cum de iis proſpiciant potiſſimum, quæ ad vitam hanc ſuſtentandam ſunt neceſſaria; tum ut iis bonis ſi fieri poſſit abundent,

quæ

quæ prima inter mortales exiſtimantur, nimirum divitiis, dignitatibus &c. Quod ſi Liberi hæc bona obtinuerunt, aut non ſpem vanam habent, ſe ea conſecuturos, beatos ſeſe prædicant Parentes & feliciſſimos. Ex hoc fonte aliud malum, cum priore utplurimum conjunctum, manare ſolet, nimirum perpetua laus earum rerum, in quibus falſo veram felicitatem poſitam eſſe multi Parentes exiſtimant. Prouti nimirum Parentes, aut divitiarum, aut voluptatum, aut dignitatum amore ſunt inefcati, ita etiam præſentibus Liberis, ea bona commendabunt. Quos habendi cupido vexat, illi de felicitate eorum, qui divitiis abundant frequenter ſermones miſcent; narrant quanta cura ac ſollicitudine opus ſit ad eas comparandas, ſervandas, & poſteris ſuis transmittendas. Hæc bona extollunt laudibus, imo aliquando ita de iis diſſerunt quaſi liceat quavis arte, per fas & nefas ea ad ſe rapere. Uno verbo ita loquuntur, ut ille apud *Poëtam: O Cives, Cives, quærenda pecunia primum. Virtus poſt nummos.* Qui voluptatibus ſunt dediti multum temporis conſumunt in laudandis delicatis cibis, lautisque conviviis. Audiunt ſæpe Liberi Parentem ſuper prandium non ſine vocis & frontis hilaritate narrantem, quam jucunde heſternum diem potando, ludendo, ridendo, tranſegerit; quot jocis temperata fuerit Societas; quot luſus dederit hic vel ille; quam pretioſis, & ad præſentis ſeculi guſtum examuſſitatis veſtibus hæc vel illa fæmina induta, &c. Alii denique nonniſi ſermones miſcent de Nobili ſtemmate quo ſint orti; ad digitos oſtendunt quot imagines Illuſtrium Majorum poſſint oſtentare; quas dignitates avi, Parentes, & plerique ſanguine juncti ſuſtinuerint, & adhuc ſuſtineant; quantum nobilitas conferat ad munera varii generis obtinenda &c &c. Hæc cum paſſim cottidie Liberi ingeminari audiant, fieri non poteſt, quin vehementi harum rerum amore incendantur; Cum enim ab una parte nondum ſciant, in quo vera felicitas hominis ſit ponenda, & quodnam ſit pretium virtutis & ſapientiæ; ab altera vero parte profunde animis injecta ſit cupiditas, ea omnia poſſidendi, quæ ſenſus ſuaviter demulcere, animisque voluptatem afferre poſſunt, fieri aliter non poteſt, quam ut ea, quæ a Parentibus toties, totiesque laudibus extolli audiverant, magni faciant, omnique virium contentione poſtea enitantur, ut tam pretioſis bonis per vitam frui poſſint. Neque ſæpe intra hos terminos manet malum, ſed longius progreditur. Dantur enim eheu! Parentes, qui nonſolum magnifice de bonis illis loquuntur, eaque laudant, & commendant, ſed & qui manibus quaſi ducunt Liberos ad varii generis vitia perpetranda.

Digitized by Google

Non deſunt enim qui craſſiſſima præſentibus Liberis narrent mendacia, iisque colorem conciliare quavis ratione contendant. Sunt qui peccata olim in juventute patrata ſine pudore exponant, nulla vel minima adjecta teſtificatione animi ob ea exulcerati, vel dolore tacti: Sunt qui proximum audiente puero lacerent, calumnientur, omnesque rumuſculos falſos licet & fictos, quaſi veriſſimi eſſent, non ſine quadam cordis lætitia prolixe ediſſerant, ut jam de aliis ejusmodi peccatis, de ipſorum Conjugum rixis, contentionibus, imprecationibus &c. nil dicam. O quam rari ſunt Parentes de quibus jure dicere poſſis, quod Deus Geneſ. cap. XVIII. v. 19. de *Abrahamo* teſtatur, dicens: *Scio ſuis Eum liberis & porro ſuæ in poſterum ſtirpi præcepturum eſſe, ut ad Jehovæ normam vitam dirigentes juſtitiam colant atque jus.* Quis miretur igitur, ſi mature impietatis, & Incredulitatis ſemina animis infantum inſerantur? Pudorem ſane Parentibus, qui nomen ſe dediſſe Chriſto glorientur injiciant, quæ *Horatius* de Parente ſuo Sect. IV. Lib. II. inculcata fuiſſe ſibi narrat: audi Eum:

- - - Inſuevit Pater optimus hoc me
ut fugerem exemplis vitiorum quæque notando
quum me hortaretur parce frugaliter atque
viverem uti contentus eo, quod mihi ipſe paraſſet.
Nonne vides Albi ut male vivat filius? utque
Barrus inops? magnum documentum ne patriam rem
perdere quis velit: a turpi meretricis amore
quum deterreret, Sectani diſſimilis ſis.
Ne ſequerer Mæchas conceſſa quum venere uti
poſſem; deprenſi non bella eſt fama Trebani
Ajebat.

Augetur autem hoc malum, dum Liberi aut rariſſime, aut nunquam audiunt Parentes mentionem facere de virtutis præſtantia; fugacitate vitæ; rerum terreſtrium vanitate; de præmiis & pœnis poſt hanc vitam futuris; de mentis nobilitate & immortalitate; de Religionis chriſtianæ divina origine & dignitate; de veris Chriſtianorum characteribus & officiis; de abnegatione noſtri ipſorum; de Chriſti Soteris noſtri doctrina, meritis, præceptis, & vitæ Innocentia, aliisque officiis & virtutibus, quæ nos ſolos reddere vere felices & beatos poſſunt. Quid aliud quæſo ex hiſce colliget Infans, nullum adhuc veræ religionis ac virtutis guſtum habens, quam hoc; bona terreſtria a Parentibus

Digitized by Google

bus tot laudibus elata, inter ea eſſe referenda, quæ primo ſint appetenda & quærenda; Religioni vero, ad hominem felicem reddendum, non tantum ineſſe pondus?

Plerique Parentes accuratiore Religionis cognitione ſunt deſtituti, neque adeo Liberis ſuis, quod tamen neceſſe eſſet, rite præcepta Religionis tradere poſſunt.

V. Nonſolum autem mature ſatis Infantes Parentum Sermonibus, & Exemplis corrumpuntur; ſed & inepti utplurimum ſunt plerique Parentes ad tradenda rite Religionis præcepta, quæ teneris animis mature tamen inſtillari deberent. Plurimi dantur Parentes, qui exigua valde, & obſcura ſunt Religionis cognitione inſtructi, quorum tamen officium eſſet, Liberis eandem domi mature tradere. Quis neſcit, non tantum inter ruſticos, ſed & inter cives, in ampliſſimis urbibus educatos, plurimos dari, qui ne quidem prima catechetica præcepta Liberis ſuis explicare poſſint? Plerique pueri vel adoleſcentes civibus prognati poſtquam qualitercunque præcepta Catechiſmi memoriæ mandarunt, atque ad S. cœnam ſunt admiſſi, Artifici vel magiſtro traduntur, ut artem aliquam, cujus ope vitam & familiam poſthac ſuſtentare poſſint, addiſcant. Utrum autem Adoleſcentes hi, ſiquid datur otii, libellos religionis dogmata & præcepta tradentes in manus ſumant, aut ſacris debito tempore interſint, utplurimum parum & Parentes, & Magiſtri curant, ſatis habentes, ſi in addiſcenda arte ſua diligentem navent operam. Ita ſenſim ſenſimque fit, ut dum hiſce toti ſunt intenti, dediſcant ea, quæ olim perceperant, memoriæque mandaverant. Poſtquam tempus tyrocinii elapſum eſt, ad Exteros proficiſcitur Adoleſcens, artis ſuæ uberiorem ſibi paraturus notitiam. Hic vero ſibi ſoli relictus homo noſter, incurius plane eſt rerum ad religionem, ad quam rectius cognoſcendam nulla ratione ſe teneri exiſtimat, ſpectantium. Pro lege habet perſica, Diem Dominicum compotationibus, cæteros, ſi non deficiat pecunia, corporis exercitatione & ſervitio eſſe tranſigendos. Idem ſæpe per plures annos iis degit in locis, in quibus publice caſtæ Religionis præcepta, quod tamen ipſum minime urit, audire non poteſt. Quocunque autem in loco degat, vitam vivit, quantum poteſt ſolutam, cuſtodibus omnibus, qui Eum rectiora docere & monere poſſent, utplurimum remotis. Quod ſi iis in locis commoretur, in quibus floret Religio, ab ea, in qua educatus eſt diverſa, ſæpe audit de Religione utramque in partem diſputari, & ſuæ ſectæ dogmata impugnari: cum vero tantum abſit, ut quid a Religione ſua diſſidentes ſentiant, cognoſcat, ut ne quidem ſatis ipſemet recte intelligat Decreta, quæ a ſua, cui nomen dedit, Eccleſia defenduntur, incipit ſæpe de veritate articulorum, quos obſcure

hactenus percepit, vel dubitare, vel ſaltem exiſtimare, Ea quæ ad Religionem ſpectant, ad ſe non pertinere, ſed ad eos, qui ab ipſa Adoleſcentia Sacro Miniſterio ſint conſecrati. Cumque viderit ubique locorum homines, diverſa licet Religionis Decreta ſectantes, iisdem tamen utplurimum vitiis eſſe addictos, Religionem pro locorum diverſitate, & Imperantium voluntate mutari ſine ullo detrimento poſſe, colligit. Et utinam ejusmodi homines non ſæpius intereſſent colloquiis hominum Religionem omnem albis dentibus ridentium, atque aſſerentium, vel falſa eſſe omnia, quæ de futuræ vitæ ſtatu dicuntur, vel ſaltem inter ea, quæ dubia & incerta ſint, referenda. Ab Exteris redux in patriam, ante omnia jam ſolicitus eſt, qua ratione victum opera manuum tolerare, ſeque ſuosque alere poſſit. Eum in finem uxorem ducit, procreat Liberos & rei familiari ſedulam navat operam. Cura hujus rei eum poſthac occupat totum, adeo ut de aliis negotiis, nedum de Religione rectius cognoſcenda, vel Liberis tradenda, poſſit eſſe ſolicitus. Interea ut homo tamen religioſus videatur, cultui externo juxta leges civitatis vacat, & utplurimum iis abſtinet vitiis, quibus publica inuri ſolet nota. Ita educari, & vitam degere plurimos cives, nemo inficias iverit. Quis autem credat ejusmodi homines, vel de Religionis præſtantia & genuina ejus indole recte ſenſuros, vel ſingulari cura in id incubituros, ut Liberis ſuis religionis præcepta mature omni ſtudio & cura inculcent, & commendent? Neque putandum tamen, Eos duntaxat, qui de pane lucrando potiſſimum per vitam debent eſſe ſoliciti, in hoc negotio peccare; latius ſane dominatur eheu! hoc vitium, eosque etiam cepit, qui facultatibus inſtructi ſunt, majori otio abundant, & utplurimum a pueritia divinarum pariter & humanarum diſciplinarum præceptis imbuti fuerunt. Hi exiſtimant, ſe dignitati ſuæ minus recte conſulturos, ſi ſuis Infantibus prima Religionis Elementa tradere, & cum iis de rebus omnium graviſſimis, divinis nempe, confabulari ſolerent. Aliis hoc negotium relinquunt. Curæ hujus Seculi eos occupant totos, adeo ut potius de ſplendore familiæ augendo, divitiis corradendis, vel omnis generis deliciis deguſtandis, quam vero de recta Liberorum educatione, Religione inprimis, ſine cujus cognitione & amore nunquam tamen felices eſſe poterunt homines, inſtillanda, ipſimet ſint ſolliciti. Quibus ſane illud *Cratetis* apud *Plutarchum* ingeminandum eſſet. Ὦ ἄνθρωποι ποι φερεσθε; οἵτινες χρηματων μεν κτησεως περι πασαν ποιειϑε σπȣδην, των δ' ὑιεων, οἷς ταυτα καταλειψετε, μικρα φροντιζετε, i. e. *O homines quo ferimini? qui*

cui quidem ad opes poſſidendas omnem curam adhibetis, filiorum vero, quibus has relinquitis, null um curam geritis. Neque tantum iidem hoc officium infra ſuam dignitatem poſitum eſſe credunt, ſed & vitia ipſa ſpecie virtutis commendare ſæpe ſolent. Ita ubi vident pueros ſuos vel puellas, alios falſe perſtringere, mendacium extemplo excogitare, in congreſſu neſcio quam auctoritatem in alios exercere poſſe, nonſolum in ſinu gaudent, ſed & præſentibus Liberis, verbis applaudunt. Unde aliter evenire non poteſt, quam ut Liberi mature præpoſteris de virtutibus & vitiis imbuantur opinionibus, Religionisque ſemina tantum non ſuffocentur. Cumque paſſim eos quibus in Juventute familiariter utuntur, iisdem opinionibus imbutos & ſimilibus ſtudiis addictos eſſe videant & animadvertant, vix ac ne vix quidem aliis meliora poſtea ſuadentibus, vacivas aures præbent; ſed moroſos nimis eos eſſe putant, qui ſeverioris diſciplinæ legibus ipſos adſtringere, & tam frequenter atque gnaviter, Religionis præcepta cultumve commendare volunt.

Multi Parentes religionis cognitione non deſtituti, artem tamen dextre eam tradend & explicandi non callent.

VI. Diffitendum interim non eſt, dari etiam Parentes, Religionis amore ita incenſos, ut non exiguam curam adhibeant ipſi, ad præcepta Religionis Liberis inculcanda, & commendanda. In quo quin laudandi ſint, nemo ſanus facile dubitaverit. Interim tamen multa ſunt quæ prohibent, quo minus munere hoc dextre fungantur, finemque, quem intendunt, obtineant. *Primo* enim tradere ſolent Religionis dogmata, atque præcepta, ad eum modum, quo ipſimet olim de iis edocti fuerant, nulla interea temporis adhibita cura, ut accuratiorem rerum olim auditarum adipiſcerentur notitiam. Hinc plerumque Loca S. Literarum ad hoc vel illud dogma probandum afferri ſolita, infantibus ediſcenda injungunt, licet nihil minus ſæpe quam hoc, ad quod confirmandum adducta fuere, probent. Quod ipſum adultiore ætate haud parum turbare eorum mentes poteſt. Unde optandum eſſet, ut in omnibus Catecheticis inſtitutionibus, nonniſi numero pauca S. Literarum loca, ſed clariſſima, atque ad probandum efficaciſſima, adhiberentur. Ita enim ſentirent, dum creſcente ætate S. Literas evolvunt, religionemque expendunt, firmis præſidiis ſuperſtructos eſſe religionis articulos, quos memoriæ, mentique, juvenes valde infixerant. II. Non ſunt plerique Parentes iis mentis facultatibus inſtructi, eoque judicio præditi, ut ea, quæ ad religionem pertinent, perſpicue animis inſtillare, itaque ea tradere poſſint, ut Liberi non poſſint non ea capere: artis eſt hoc munere defungi, quæ ab iis duntaxat

 poteſt

poteſt exerceri, qui nonſolum accuratam rerum ad religionem facientium habent notitiam, ſed & qui methodo facili & plana religionis præcepta inſtillare ſciunt. Hinc ut plurimum contenti ſunt Parentes, ſi Liberi iisdem fere verbis repetere poſſunt ea, quæ auribus acceperunt vel memoriæ mandarunt, parum curantes, utrum ſenſum, vimque rerum propoſitarum intelligant nec ne: *Socratem* imitari deberent Parentes, qui obſtetricis officio ſe defungi ajebat, dum diſcipulos ipſos non tam ipſe multis verbis docebat, quam vero vel invitos cogebat, ut ſuam de iis quæ animo verſarent, ſententiam expromerent. III. Peccant plerique Parentes in Eo, quod de memoria potius exercenda, quam vero de ſimpliciſſimis religionis capitibus rite inculcandis ſint ſoliciti. Unde & communiter fieri ſolet, ut Infantes ſuos felices prædicent, ſi prolixiſſimas precum formulas licet non intellectas, vel pſalmos memoriæ cito mandare, & recitare audiant. Imo felix hæc memoria ſæpiſſime unica cauſa eſt, quod Parentes puerum ad alia munera longe aptiorem futurum, ſacro Miniſterio conſecrandum eſſe mature cenſeant. Verum quidem eſt, neceſſe eſſe, ut pueri in tenera ætate religionis præcepta, preces, gnomasque morales ediſcant; at ea numero debent eſſe pauca & perſpicua; reliquorum vero reſpectu exſpectandum, dum major eſt mentis capacitas ad res plures & difficiliores rite capiendas, animoque pariter & cordi infigendas. Si ullibi, certe in Religionis principiis rite tradendis maxima opus eſt circumſpectione. Cultus enim Numinis vel falſæ vel confuſæ cognitioni ſuperſtructus, pietatem ſolidam parere nunquam poterit. IV. Ad Religionis Elementa rite tradenda, neceſſe eſt, ut Parentes, Liberis articulorum religionis cognitionem accuratam tradituri, verbis & ſermone utantur perſpicuis, & ab omni ambiguitate remotis; præterquam enim quod aut debilitate ingenii, aut pigritia, plurimi verbis potius quam rebus intenti ſint; fieri aliter non poteſt, quam ut hoc neglecto, res attentione digniſſimas obſcure intelligant. At quam pauci eheu Parentum ad hoc attendunt! quam pauci, qui res ad religionem ſpectantes ita proponere didicerunt, ut infantes non poſſint non ſenſum earum capere! Vulgus hominum nil minus curat quam perſpicuitatem ſermonis, obſcuriſſimisque vocibus & phraſibus ſæpe neſcio quam poteſtatem ſubeſſe putat. Imo dantur Parentes, qui vehementer ſibi ipſis plaudunt, quando phraſes aliquas in ſpeciem ſublimes & affectum pietatis, uti videtur, ſpirantes, ex libris aſceticis vel myſticis depromtos, Infantibus tradere poſſunt, cum tamen neque ipſi

Paren-

Parentes, nedum infantes rem ipſam verbis prolatam intelligant ſatis. Multos Catechiſmos phraſibus ejusmodi repletos eſſe dolet Cl. *Saurinus in præfatione Catecheticis ſuis inſtitutionibus præmiſſa.* V. Peccant porro Parentes in eo, quod nimio cum rigore in prima ætate religionis præcepta tradant, atque reſpectu *temporis* quo ſunt inſtituendi, *penſi* quod exigitur, *lapſuum* quos forte commiſerunt, nimium ſint ſæpe ſeveri, atque moroſi. Ita enim ſenſim ſenſimque fieri ſolet, ut ea omnia, quæ ad Religionis negotium pertinent, averſari incipiant Liberi. Nota ſunt quæ Philoſophi de *Idearum Conſociatione* tradunt, & quæ experientia ſatis ſuperque confirmantur. Nimirum ita cum hominibus natura comparatum eſt, ut quoties res, quæ vehementem dolorem olim excitarunt, præſentes rurſus mentibus ſiſtant, nonſolum memores ſint circumſtantiarum fere omnium, quæ cum moleſtia & tædio erant conjunctæ; ſed quod inprimis ad cauſam excitati doloris attendant, eamque procul a ſe per omnem vitam remotam velint. Ita fieri ſæpe ſolet, ut adoleſcentes progreſſu ætatis non ſine reluctantia pietatis officiis defungantur atque incumbant meditationi rerum divinarum, quia nonniſi coacti in tenera ætate ad ediſcenda prima Religionis Elementa animos adjunxerant. (*) Ita notum eſt, multos Infantes & pueros, *tempori* ita eſſe adſtrictos, ut ad ſonitum horæ ad preces fundendas, vel recitanda religionis præcepta, adigantur, manifeſtum licet ſit, animos eorum in crepundiis & juvenilibus exercitiis, a quibus non ſine moleſtia & tædio abſtracti ſunt, adhuc totos eſſe defixos; Idem dicendum de *penſo*, quod abſolvere tenentur: Bene quidam Parentes ſe officio ſuo defunctos putant, ſi ſingulis diebus Liberi

(*) Eandem malam conſuetudinem taxat *Reverendiſſ. in Chriſto Pater Tillotſon. Serm. Sac. Vol. VI. pag. m. 309. Une grande* (inquit) *Severité produit ſouvent un effet tout contraire à celui qu'on ſe propoſe. Combien ſouvent n'arrive-t-il pas, que ceux qui ont été elevés par des Maitres rudes, haiſſent l'Etude toute leur vie à cauſe des traitements cruels dont on a uſé envers d'eux pour les y contraindre? De même quand on veut porter les Enfans à la Pieté & à la vertu par une rigeur deraiſonable & une exactitude outrée on leur inſpire ſouvent & pour long-tems un degoût de la Religion & des violens prejugés contre elle. On leur enſeigne, comme le diſoit Eraſme,* virtutem ſimul odiſſe & noſſe. *Car on leur peint ainſi la vertu ſous une forme hideuſe, on leur fait ſentir le bien & le mal trop près l'un de l'autre. De ſorte que quand les idées de la Religion & de la vertu ſe preſentent à leur Eſprit, ils y rappellent auſſi-tôt le ſouvenir de la ſeverité dont on avoit coutume d'accompagner les leçons qu'on leur donnoit là-deſſus; & la repugnance naturelle que les hommes ont pour le chatiment ſe repand alors ſur la Religion elle-même. Au fond, peut-on eſperer que les Enfans aiment leur devoir, quand ils n'en ont jamais entendu parler, qu'en voyant la verge toute prête à fondre ſur eux.* Confer, acutiſſimi Lokii cap. III. tractatus de Educatione Liberorum.

Digitized by Google

beri omnia illa, quæ de univerſis Religionis partibus, memoriæ mandarunt, recitent: quum autem in fluxa hac ætate infantes longioris moræ ſint impatientes, vehementer feſtinant, ut ad finem præſcripti penſi veniant. Qua ratione aliter fieri non poteſt, quam ut cum tædio Sacra tractent, parumque vel nihil ad ea quæ recitarunt, attendant. Eadem ingeminari poſſunt ſi ad *loca*, in quibus Religioni vacare debent domi, attendamus. Tenentur recitare pſalmos & fundere preces, præſente ſæpe tota familia, euntibus & redeuntibus domeſticis, matre interea ſæpe cum ancilla de negotiis variis vel ſermocinante vel rixante. Hinc ab una parte animus infantis diſtrahitur; ab altera vero opinatur, probe ſe officio functum, modo *numerus* rerum recitandarum abſolutus & ad finem perductus ſit; credit porro res ad Religionem ſpectantes inter eas eſſe referendas, quæ inter mille curas atque diſtractiones pertractari poſſint; Quin hæc omnia progreſſu temporis caſto Religionis amori, cultuique officiant, pravoſque fructus proferant, nemo ſanus facile dubitaverit. Gravitate contra, & ſumma circumſpectione opus eſt, quando Parentes Infantibus prima Religionis Elementa tradere volunt Efficiendum quantum fieri poteſt, ut pueri mature ſentiant, Religionem rem eſſe momentoſiſſimam & attentione hominum digniſſimam. VI. Denique impediunt Parentes, quo minus Liberi mature magnifice & reverenter de Religione ſentiant, quando dum prima illius Elementa pro captu tradunt, aut ut precibus vacent, injungunt, non ſatis ante omnia, & quidem frequentiſſime, ingeminant, quem uſum Religio in hac & futura vita habeat; qualem & quantam tranquillitatem animi in omni vitæ ſtatu ſecum ferat bona conſcientia; quanta præmia repoſita ſint piis; quam Venerabile & amore dignum ſit Numen quod colimus, &c.: Cum animus infantis ab omnibus, quæcunque aliquam requirunt attentionem abhorreat; ſimul vero tamen argumentis ab *utili petitis* potiſſimum commoveri ſoleat, oſtendendum eſt mature, reverentiam Numinis, devotas preces, cognitionem rectam & ſolidam præceptorum Domini cum ſingulari utilitate eſſe conjuncta, omniumque mortalium feliciſſimos eſſe, qui ab ipſa Juventute præcepta Dei cuſtodire incipiant, &c. Hæc autem paſſim a Parentibus negligi, triſtis eheu docet experientia. De cultus externi neceſſitate plurimum; de interna vero animi puritate, reverentia & amore Numinis raro cum liberis verba faciunt. De potentia Dei multa aliquando diſſerunt occaſione ingruentis tempeſtatis; de Ejusdem vero bonitate & ſingulari erga mortales cura ut plurimum altum ſilent.

De-

Digitized by Google

Deprehendunt Liberi inſuper, Parentes, v. gr. diebus feſtis, neſcio quam præ ſe ferre auſteritatem, cibo & potu parcius uti, libroſque evolvere, quos manibus terere aliis occaſionibus raro ſolent, diebus autem illis elapſis hilariores eſſe, genio indulgere, priſtinoſque mores induere: Ex quibus colligunt, Numen facile placari poſſe, Religionem certorum rituum obſervatione abſolvi, & ſine ſingulari mentis mutatione officia pietatis præſtari poſſe.

Augentur hæc mala, partim quod Parentes plerique in educandis liberis exiguam culturæ rationis curam habeant, partim quod non mature Eos aſſueſcant, appetitus ſenſitivos ſubjicere rationis, & Revelationis præceptis.

VII. Hæc, & plura alia (potiora enim duntaxat rectæ Educationis impedimenta adducere volumus) efficiunt, ut Liberi religionis naturam & indolem minus recte habeant perſpectam, multiſque ſiniſtris de vero Cultu Numinis ſint imbuti opinionbus. Duo tamen potiſſimum ſunt, quæ multum valent, cum ad præpoſteram Educationem promovendam; tum ad religionis neglectum confirmandum. *Prius* eſt; quod Parentes plerique vel nullam vel exiguam valde *culturæ rationis* habeant curam; *Poſterius;* quod non ſatis mature Liberis inculcent, ut ad univerſam vitam feliciter tranſigendam, ita ad officia cumprimis Numini præſtanda requiri, ut homines appetitus tranquillitati noſtræ adverſantes, pravoſque affectus, mature edoment, voluntatique Numinis ſubmittant. Quod ad *prius* ſpectat, nemo, qui rectum ferre poteſt de rebus judicium, negaverit, ad negotia hujus vitæ rite peragenda, & ad cultum verum Deo præſtandum, plurimum conferre, ſi Parentes omnem adferant curam & diligentiam, ut Liberi mature rite *rationem*, qua excellentius mortalibus in vita hac datum eſt nil, excolant. Hoc neglecto, veluti in tenebris verſantur per omnem vitam, ſiniſtre res maximi momenti tractant, euntque quo itur, non quo eundum eſt. Inprimis autem neglectus culturæ rationis officit Religioni, de qua tamen teneris animis inſtillanda, potiſſimum ſoliciti debent eſſe Parentes. Quo magis perſuaſa mens eſt de veritate, præcellentia, & utilitate Religionis chriſtianæ, eo magis etiam ad cultum rectum Deo præſtandum apta eſt. At quomodo tandem de hac veritate perſuaſus erit infantis animus, niſi oſtendatur, in eum potiſſimum finem nobis datum eſſe *uſum rationis*, ut Deum cognoſcamus, & colamus; ut virtuti operam navemus, noſtramque & aliorum felicitatem promoveamus; Qua ratione obtinebunt hunc finem Parentes, niſi perſpicue iis monſtrent, religionem rationis principiis eſſe congruam; pietatem cum vera noſtra felicitate eſſe conjunctiſſimam; veram pietatem in recto ſenſu de Numine, ejus cultu, perpetuoque illi placendi ſtudio conſiſtere &c.: Ut autem hæc vim ſuam in animos

Digitized by Google

eorum exerant ante omnia edocendi ſunt, nil temere ut in univerſa vita, ſic in Religionis negotio potiſſimum eſſe agendum; cultum Deo non placere ſi animus colentis abſit; non perinde eſſe quid de Deo ſentiamus & qua ratione Eum colamus & ita deinceps. Quando vero hæc plerique Parentes inculcare negligunt, mirum non eſt, Liberos poſthac vel in ſuperſtitionem incidere, vel temere omnibus fere ſubſcribere, quæ ab aliis traduntur, vel nunquam magnifice de Religione ſentire. Huic certe neglectui Parentum tribuendum, quod plerique homines ſine examine per omnem vitam in iis adquieſcant opinionibus, quas cum lacte veluti materno hauſerant. Et utinam deeſſent Parentes, male ſanis olim Præceptoribus ſeducti, qui mature ſatis illud *credendum*, non *examinandum* Liberis inculcarent, atque ita vel ad ſtultam credulitatem, vel ad incredulitatis vitium ipſis viam pararent! at ſunt eheu tales qui exiſtimant ratione quidem in cæteris negotiis eſſe utendum, ubi vero agatur de Religione, hic periculoſum valde eſſe eam in conſilium vocare; rationem ſimilem eſſe ancipiti gladio, quem tangere ſine læſione non poſſis; hinc multa deblatterant de corrupta ratione, quæve mala in Eccleſias, Scholas, & Reſpublicas per eam invecta ſint. Ita fieri aliter non poteſt, quam ut ſine examine, quæcunque a Parentibus & poſtea a Præceptoribus traduntur, cæco aſſenſu amplectantur, atque vix ac ne vix ad ſerium examen rerum credendarum pertrahantur. Erudite & ſalſe hoc vitium Parentum & Præceptorum perſtrinxit Celeb. *Crouſaz* in egregio tractatu de *Educatione Liberorum.* Quemadmodum autem Parentes Liberos ſuos infelices reddunt, quando ea negligunt, quæ ad culturam rationis neceſſario pertinent, atque in cauſa ſunt, quo minus recte & pie de Religione ſentiant; ita pariter turpiter officio ſuo deſunt, quando Liberos, quantum in ſe eſt, non aſſueſcunt mature pravos affectus & deſideria prava cordis rationis & Revelationis imperio ſubjicere. Nemo ignorat ad vitam bene feliciterque tranſigendam neceſſe eſſe, ut animus ſenſim ſenſimque a rerum terrenarum amore avellatur, affectusque vehementiores, menti pariter & corpori nocivi, edomentur. Verus Dei cultus non in eo potiſſimum conſiſtit, ut quædam Religionis dogmata & præcepta rite intelligamus; ſed ut voluntati ſanctiſſimi Numinis obtemperemus, ad imaginem divinam indies magis atque magis conformemur, pravis animi affectionibus reſiſtamus, atque naturam corruptam ope divinæ gratiæ flectamus. Hoc qui negligit, ampliſſimam licet rerum divinarum cognitionem habeat, fruſtra eſt, quia eo, ſine

quo

quo vera Religio & pietas conſiſtere non poteſt, deſtitutus eſt. Cum autem eheu plures Parentes officii hujus immemores paſſim ſint, & aut nihil aut parum conferant, ad compeſcendos impetus pravarum cupiditatum, quarum ſigna & veſtigia mature ſatis in Liberis deprehendunt: cum non mature & frequenter ingeminent, nos per omnem vitam totos Deo mancipatos eſſe, atque hoc unum meditari atque omni virium contentione agere debere, ut gratiæ divinæ auxilio adjuti, actiones noſtras ad nutum Numinis optimi componamus; fieri aliter non poteſt, quam ut ſucceſſu temporis, in innumera mala erumpat animus pravis ſtudiis captus atque conſtrictus. Ex eo enim fieri ſolet, ut Liberi adverſam fortunam iniquiſſimo ferant animo & de adminiſtratione divina rerum humanarum ſiniſtras foveant ſæpe opiniones: Hinc utilitate omnia, etiam ea quæ ad Religionem ſpectant metiuntur, & prout præceptum Religionis cum deſideriis animi vel convenit, vel pugnat, ita illud vel obſervandum vel negligendum putant; perinde ipſis eſt quicquid credant, modo ne Religio frænum injiciat iis animi affectibus & deſideriis, quos magni faciunt, & quorum magno flagrant deſiderio; Huic malo tribuendum, quod poſthac ſæpe firmiter credant, ea quæ de piorum vitæ innocentia & vero chriſtianiſmo in genere dicuntur, inter ſuavia ſomnia eſſe referenda, ſimilia iis, quæ *Plato* de Incolis mundi, quem animo repræſentavit, finxerat olim. Vera eſſe quæ hic dicuntur, experiundo ſæpe Parentes eheu didicerunt. Triſte hujus rei exemplum exhibent S. Literæ *1. Sam. cap. II.* in *filiis Eli Sacerdotis.* Vide etiam caput. XXX. *Syracidis*, in quo egregia continentur de mature compeſcendis moribus pravis Liberorum præcepta. Adde iis quæ dicta ſunt, quod plures Parentes negligant divinam gratiam jugiter implorare & pro ſalute veraque felicitate Liberorum, quæ in virtutis ſtudio potiſſimum poſita eſt, apud Deum intercedere! cum ipſimet amore rerum terrenarum toti ſint capti, optant ante omnia, ut Liberi abundent iis omnibus, quæ ad vitam hanc cum gaudio tranſigendam facere poſſunt; ſimul tamen eheu immemores plane illius aurei præcepti Apoſtoli *Jacobi*, quod cap. I. v. 17. extat. docentis, *omne nimirum bonum donum, omneque perfectum munus ſuperne eſſe, deſcendens a Patre luminum*, omnem duntaxat curam & ſolicitudinem in eo ponunt, ut diſpiciant, qua ratione Liberos ſuos Bonorum illorum, quibus tamen nunquam ſine pietatis & veræ ſapientiæ amore rite frui poſſunt, participes reddant.

VIII. Quemadmodum autem prava educatio multum confert ad

Prava inſtitutio in re-

bus ad Religionem Spectantibus ſæpe efficit, ut mentes puerorum mature pravis opinionibus imbuantur Religionique contraria probent.

ad animos Liberorum mature perdendos; ita nemo negaverit prava inſtitutione ſæpe fieri, ut iidem ſiniſtris de rebus divinis opinionibus imbuantur, quæ creſcente ætate aliquando tantam in animos vim exercent, ut vel in Incredulitatis, vel Impietatis barathrum incidant. Oſtendendum igitur paucis, qua ratione ſenſim ſenſimque animi prava inſtitutione corrumpi poſſint. Multum intereſſe a quibus Liberi prima, ut omnium diſciplinarum, ſic Religionis inprimis præcepta audiant, apud omnes cordatos in confeſſo eſt. Hinc prudentiſſimus quisque ſemper operam dedit quammaxime, ut Liberi tradantur in diſciplinam illis, qui vera Literarum pretia norunt, morumque probitate excellunt. Commendat hoc officium Parentibus gnaviter πολυμαθεςατος *Plutarchus*, de *Liberorum Educatione. Quintilianus Inſtit. Orat.* Lib. I. cap. II. *præcipuam prudentibus curam eſſe ait præceptorum eligere ſanctiſſimum quemque.* Literatiſſimum & prudentiſſimum Virum, *Plinium* ſecundum Amicorum ſuorum Liberis de præceptoribus doctis & bene moratis etiam non ſine magna cura proſpexiſſe, ex Epiſtolis, quas edidit, paſſim conſtat, vide inter alias Epiſt. III. Lib. IV. ad *Corneliam Hispullam*, in qua his verbis epiſtolam claudit: *Proinde faventibus Diis, trade Eum præceptori, a quo mores primum, mox eloquentiam diſcat, quæ male ſine moribus diſcitur.* Quod ſi ad diſcendas humaniores Literas, & diſciplinas philoſophicas, plurimum confert Docentis peritia, facile colligent omnes, qui Religionis accuratiorem habent notitiam, plurimum referre, qua ratione Elementa ſanctiſſimæ diſciplinæ tradantur, animisque Juventutis infigantur. Sane felices illi prædicandi quibus Præceptores obtigere rerum divinarum periti, quique ſolide non minus quam perſpicue Religionis chriſtianæ dogmata & præcepta tradiderunt & probarunt; feliciores adhuc qui præter facultatem rite tradendi Religionis articulos, nacti ſunt Magiſtros, qui cum *Paulo* ad *Timotheum* ſuum verba faciente dicere poſſunt: συ δε παρηκολουθηκας *tu autem experiundo didiciſti meam doctrinam, mores, propoſitum, fidem, clementiam, charitatem, patientiam, vexationes, res adverſas* &c. *2.Timoth. III. 10, 11.* (*) Age videamus qua ratione, prava vel præpoſtera

(*) Quam ſingularem vim in animos Juvenum habeant egregia præcepta, mores & Exempla Docentium multis poſſem documentis probare. Sufficiat hic adduxiſſe teſtimonium *Irenæi*, mentionem injicientis eorum, quæ puer in Aſia a Polycarpo audiviſſet & obſervaſſet: locus extat apud *Euſeb. Hiſt. Eccl. Lib. V. cap. XX.* verba ipſius ſecundum verſionem Valeſii ita ſonant: *Ea quæ tunc temporis geſta ſunt, melius memoria teneo, quam illa, quæ nuper acciderunt. Quippe ea quæ pueri didicimus,*

ſtera inſtitutione, in rebus ad Religionem pertinentibus mature ſæpe Liberi corrumpantur. Et I. quidem multi Docentium ſæpe in eo peccant, quod potius ſoliciti ſint, ut diſcipuli multa capita religionis memoriæ tradant, eaque feliciter recitare poſſint, quam vero ut ea, quæ proponuntur, rite intelligant & capiant. Plures ſunt qui exiſtimant, ſe egregie officio ſuo defunctos, & præclara quævis de diſcipulis ſuis exſpectari poſthac poſſe, ſi mature animi promiſcue multarum rerum cognitione ſint inſtructi, in quo tamen vehementer falluntur. Quamvis enim in eo ſint laudandi, quod mature cognitione rerum divinarum imbutos velint ſuos diſcipulos, præpoſtere tamen in eo agunt, quod non tam accuratæ cognitionis, quam vero numeri rerum memoriæ traditarum rationem habeant. Ita enim ſæpe fieri ſolet, ut nonſolum cum tædio aliquo addiſcant & audiant res ad Religionem ſpectantes, quod non ſine moleſtia & labore ad majora penſa ediſcenda coacti fuere, ſed & in iis, quæ didicerunt, licet non intellectis, tanquam in certiſſimis plerumque adquieſcunt. Nihil autem juvenibus magis noxium eſt, quam ſi pſittacorum ritu reddere didicerunt, quæ memoriæ quidem mandata, intellecta autem autem rite minime ſunt. Ab una enim parte impoſſibile eſt, ut pretium Religionis & momentum ejus rite cognoſcant, & illius amore capiantur; ab altera vero parte ab aliis, contraria iis quæ memoriæ mandata ſunt inculcantibus, facillime vincuntur, aut ſaltem de veritate eorum, quæ tradita ſunt, dubitare vehementer incipiunt. Accedit, quod creſcente ætate habitum quendam contrahant quidlibet ſine diſcrimine admittendi; unde facile eſt conjicere, eos, ſi in libros incidant, quibus prima Religionis fundamenta ſuſpecta redduntur vel impugnantur, aut argumentis Adverſariorum ceſſuros, aut vehementer ſaltem de veritate eorum, quæ juvenes didicere quidem ſed non intellexere, dubitaturos. II. Juventutis formatores nullo ſæpe habito delectu articulorum, gravia & difficilia

cimus, ſimul cum animo ipſo coaleſcunt, eique penitus inhærent. Adeo ut & locum ipſum poſſim dicere, in quo beatiſſimus Polycarpus ſedens diſſerebat; proceſſus quoque ejus & ingreſſus, vitæque totius formam & corporis ſpeciem: ſermones denique quos ad populum habebat, & familiarem conſuetudinem, quæ illi cum Joanne, ut narrabat, & cum reliquis, qui Dominum ipſum vidiſſent, interceſſerat; & qualiter dicta illorum commemorabat: & quæcunque de Domino ab iisdem audierat. De miraculis quoque illius ac de doctrina, prout ab iis, qui verbum vitæ ipſi conſpexerant, Polycarpus acceperat, eodem prorſus modo referebat, in omnibus cum Scriptura Sacra conſentiens. Hæc ego divina mihi largiente clementia tunc ſtudioſus audiebam, non in chartam ſed in corde meo audita deſcribens: eademque per Dei gratiam aſſidue repeto ac revolvo. Adde Exemplum *Parentis Origenis* apud eundem *Euſeb. Lib. VI. cap. II.*

lia captu æque ac faciliora promiſcue tradunt, neque diu ſatis iis, quæ principii loco ponenda eſſent, inhærent, eaque non ita inculcant, ut juvenes non poſſint non ea rite intelligere. Nemo diffitebitur non tantum in tradendis diſciplinis quibusvis, ſed in rudimentis potiſſimum Religionis explicandis & probandis, ut ingenii, capacitatis, & ætatis; ſic rerum ipſarum, quæ inculcandæ ſunt, rationem potiſſimum eſſe habendam. Conſtat inſuper quædam in Religionis negotio fundamenti loco eſſe ponenda, alia vero illi ſuperſtruenda; quædam majoris momenti, alia minoris: quædam ſcitu abſolute neceſſaria, alia non item. Quod ſi docens harum rerum nullum habet delectum; ſi promiſcue ardua miſcet minus neceſſariis; Si a difficilioribus captu incipit, leve a momentoſo per omnem vitam diſtinguere, quod accuratiori Religionis cognitioni plurimum officit, & innumera ſæpe mala poſt ſe trahit, non poterunt. Idem contingit, ſi ea quæ principii loco ponenda ſunt, non frequenter repetantur, animisque ita infigantur, ut perſpicuam eorum habeant notitiam. Tenera quidem juventus facile ſapientiæ præcepta imbibit & memoriæ infigit; at cum fluxa ſit in hac ætate, facillimeque variis rebus diſtrahatur, in memoriam ſunt ea frequenter revocanda. Denique notum eſt, ea quæ perſpicue explicantur, facilius longe intelligi mentique infixa manere, quam quæ obſcure & perplexe traduntur. At & hic multi Juventutis formatores ſæpiſſime peccant. Multi alios docere volunt, qui tamen ipſi arduum ac grave a minus momentoſo diſtinguere neſciunt; Quot ſunt, qui ipſimet in obſcuriore rerum divinarum notitia adquieſcunt & repetunt ſonos ſuorum Magiſtrorum! quot ſunt, qui miſſa perſpicua rerum explicatione, diſcipulos omnia promiſcue memoriæ mandare jubent! quot ſunt, qui in ſinum juventutis effundunt omnia, quæcunque ſine examine proprio ſemel ipſimet admiſerunt! Sane quod *Jacobus Apoſtolus* chriſtianis ſui temporis inculcavit epiſt. cap. III. v. 1. dicens: *Μη πολλοι διδασκαλοι γινεσθε ἀδελφοι μου* multis eorum, qui inſtituendæ juventuti animos adjungunt, occentandum eſſet, noſtra cum primis ætate, qua multi hoc officio defungi geſtiunt. Ipſimet, qui publice ſtudioſæ Juventuti ſanctiſſima Religionis dogmata tradimus, probamus, & vindicamus, experiundo novimus, quosdam Religionis præcepta aliis explicare velle, qui tamen ipſi nondum inſtituto examine eadem rite expenderunt, nedum alios de veritate eorum rite & ſolide convincere poſſunt. III. Multi Docentium aut prorſus non, aut ſtrictim & aliud agendo, Religionis Naturalis prima & fundamentalia capita

capita teneræ juventuti tradunt, ſed ad articulos varios Religionis revelatæ inculcandos ſtatim in limine inſtitutionis progrediuntur, quod tamen ſatis feliciter ſine cognitione capitum principalium Religionis Naturalis fieri non poſſe norunt omnes, quicunque accurate naturam Religionis perſpectam habent, atque cognoſcunt, quid ad demonſtrandam veritatem Religionis chriſtianæ neceſſario requiratur. Ne ſolus ita ſentire videar, ex magna copia duorum ſaltem Eccleſiæ Reformatæ præſtantiſſimorum Theologorum mecum ſentientium judicia adducam. Prior eſt Jenkin *Thomaſius* Anglus, qui brevem Hiſtoriam Atheismi ſcripſit, Eamque *Magnificentiſſimis Reipublicæ Tigurinæ Proceribus* inſcripſit, cujusve libellum de regimine Eccleſiaſtico III. primorum Eccleſiæ chriſtianæ Seculorum dignis laudibus ornavit ὁ μακαρίτης Cl. Vir. J. Jac. Hottingerus. Hic pag. 8. in cauſas Atheismi inquirens ſequentem in modum pronuntiat. *Adde* (inquit) *huc ſummam Parentum atque Præceptorum incuriam, qua negligitur præcipuus Religionis articulus coli & juventuti inculcari, ita ut paſſim invenias Viros ætate graves, articulorum, qui reſpiciunt Myſteria fidei chriſtianæ apprime gnaros, & cujuscunque officii civilis & religioſi mire peritos, quod ſi eos tamen rogaveris ut dignentur argumenta aliqua proponere, quibus probetur Dei exiſtentia vel animæ immortalitas* (poſſet idem dici de reliquis Theologiæ Naturalis capitibus) *plane obſtupeſcant ſubito ſeu fulgure aliquo afflati & perculſi, ut nihil habeant (niſi forte maledicta) quod reponant. Unde quæſo tanta ſtupiditas & ignorantia, niſi inde, quod volumus haberi Chriſtiani non Vulgares, cum interea officia hominis nos lateant. Faverunt quidem ſtupiditati Ariſtotelici, aſſerentes, cum negantibus principia non verbis ſed verberibus eſſe diſputandum. Longe melius de re chriſtiana merentur Viri egregii noſtri temporis, qui de induſtria Theologiæ Naturali excolendæ operam non inutilem collocarunt, quo conatu nihil efficacius eſſe poſſit ad ſiſtendum Atheismi curſum. Utinam omnes qui catecheticas inſtitutiones in uſum juventutis chriſtianæ ſcribendas ſuſcipiunt hoc ſerio ſecum reputarent; Hoc enim ſi facerent, non tam levi brachio, vel ut fieri ſolet, intactis fundamentis Religionis Naturalis ad alias quæſtiones difficiliores properarent.* Poſterior eſt doctiſſimus P. *Roques*, Eccleſiæ gallicæ, quæ Chriſto Baſileæ colligitur Paſtor digniſſimus, qui in egregio tractatu de præcellentia Miniſterii Evangelici cap. VIII. inter præcipuas cauſas, quæ impediant, quo minus Miniſterii Evangelici opera plures ad virtutis & pietatis ſtudium adducantur, & hanc refert, quod nimirum multi chriſtianorum in juventute fundamentalia capita Religionis Na-

turalis

turalis & Revelatæ non rite perceperint. Audi verba ipſa præſtantiſſimi Viri: *Comment precautionner la jeuneſſe contre la corruption du Siecle, le Déiſme & le Libertinage, ſi ce n'eſt en lui donnant de bonne heure une connoiſſance exacte des verités de la Religion & des preuves ſur lesquelles elles ſont apuiées. Il n'eſt pas ſurprenant, que des jeunes gens, dont les paſſions ſont vives, ſe laiſſent ſeduire par l'intemperant, & par l'eſprit fort, lors qu'ils n'ont aucune connoiſſance ſolide de la Religion. Ils ne trouvent rien en eux, qui puiſſe contrebalancer l'effort de la Seduction. Mais ſi on leur avoit fait comprendre & ſentir la vérité, l'importance, & la ſainteté des Maximes de la Religion chrètienne, ils trouveroient dans cette foi éclaircée un bouclier impénétrable aux traits les plus aigus du mondain & du profane.* Hinc factum ut viri pietate & Eruditione eminentes optarint, ut Syſtemata quædam Theologiæ Naturalis ad catecheticæ inſtitutionis modum exacta & Juventutis ingenio attemperata, ſcriberentur; (*) quoniam probe perſpexerunt, hac ratione nonſolum vera principia, quibus Revelatio ſuperſtrui debet ſuppeditari, ſed mature ſatis ita optime animos adoleſcentum contra incredulitatis vitium muniri, atque ad pietatem formari poſſe. Plurimi vero Juventutis formatores aut exiguam habent cognitionem horum capitum, aut neſciunt, qua ratione ſolide & ad captum juvenum ea principia ſint explicanda & probanda; vel denique rerum haud ignari, leviter & quaſi aliud agendo hæc inculcanda eſſe putant. Hac ratione autem fieri non poteſt, ut firmas radices in animis juventutis agere poſſint res ſcitu cognituve digniſſimæ. Fateor artis eſſe captui teneræ juventutis hæc capita aptare, ea perſpicue explicare, Exemplis illuſtrare, & paucis ſed ſolidis rationibus eadem confirmare. Qui vero hoc præſtare neſcit, temere Docentis munere defungitur. Ubi vero hæc dextre traduntur animisque teneris mature & frequenter inculcantur, fieri aliter non poteſt, quam ut magnifice poſthac de Deo rebusque divinis ſentiant, atque ad Revelationem admittendam, riteque intelligendam & digne æſtiman-

(*) Pia Eruditorum quorundam inter Proteſtantes Theologorum de hoc argumento deſideria collegit Reverendus *Bartholomæus* in den fortgeſezten nützlichen Anmerkungen über allerhand Materien aus der Theologie, Kirchen- und Gelehrten Hiſtorie. vide pag 73. 144. & p 867. Huic deſiderio ex parte ſatisfecerunt illi, qui ex ſtructura animalium, plantarum &c ad *captum vulgi* Exiſtentiam Numinis optimi, Sapientiſſimi, ut v. gr. Doctiſſimi Viri, *Rollinus*, *Fenelon* aliique (ut de illis qui fuſe & majori Eruditionis apparatu hoc thema illuſtrarunt nil dicam) probarunt. Neque officio ſuo hac in parte defuere Theologi Reformati præſtantiſſimi *Oſtervvaldius* & *Saurinus*: optandum tamen ut capita ſingula Theologiæ Naturalis paulo uberius ad captum tamen juventutis per quæſtiones & reſponſiones proponerentur.

æſtimandam evadant aptiores. Sed ut pateat quantum neglectus hujus rei progreſſui veræ Religionis & pietatis obſtet, ad ipſa præcipua Religionis Naturalis provocamus capita. Poſſunt ea (de Theoreticis duntaxat hic ſermo eſt) commode ad V. referri capita. *Primum* agit de Dei exiſtentia: *II.* De attributis divinis. *III.* De Providentia. *IV.* De legibus naturalibus. *V.* denique de mentis immortalitate. Perſuaſione certa & infallibili exiſtentiæ Numinis omnem Religionem ſuperſtructam eſſe, notius eſt quam ut a nobis probetur. Quod ſi uno alterove argumento perſpicue & ſolide non probatur veritas exiſtentiæ Numinis, a rebus omnibus creatis plane diverſi: ſi non rite perſuaſi ſunt Juvenes de hac veritate, aut ſi confuſam habent de Ente quodam primo notitiam, quis credat, eos per omnem vitam magnifice ſemper ut oporteret, de eo ſenſuros & locuturos? Qualis cultus hujus Numinis erit, ſi umbratilem aliquam habent attributorum divinorum cognitionem. Tres ſunt potiſſimum virtutes Dei, nimirum ejus ſapientia, bonitas, & omnipotentia quarum naturam, indolem, atque præcellentiam juventutis formator rite explicare atque commendare debet. Hæ autem ex attenta univerſi contemplatione, ejus ordine & finibus maxime elucent. Has Deo ineſſe, manibus quaſi, ut ita loquar, palpari poteſt. Quod ſi vero non altiſſime virtutum illarum præſtantia & veritas animis Juvenum ſit infixa, valde debilis erit illa cognitio & admiratio virtutum Dei, & tepidus valde tanti Numinis cultus: cœlum ſuſpicient, arbores frugesque contemplabuntur, ſolis luce fruentur, cibos quotidie deguſtabunt, aliisque fruentur in his terris beneficiis; rarius autem & vix ſerio unquam poſthac cogitabunt, nonniſi a Numine optimo Sapientiſſimo, atque potentiſſimo hæc tanta bona oriri poſſe. Idem eveniet, ſi de Providentia ſingula adminiſtrante, curante & in generis humani uſus diſtribuente, animus non ſit probe perſuaſus. Ut enim homines frequenter Numinis laudes celebrent; ut ardentiſſimas ad Deum fundant preces: ut auxilium ipſius rebus in arctis petant: ut fata ſiniſtra æquo animo ferant: neceſſe eſt, ut credant, Deum nonſolum univerſum hoc, hominem præcipue, ad ſapientiſſimos fines condidiſſe, ſed & Eundem ſingulis momentis omnium rerum curam gerere. Novi quidem doctrinam de Providentia Dei variis eſſe dubiis expoſitam, nodosque hic ocurrere ne ab Eruditis quidem facile ſolvendos; at ea quæ captu difficiliora circa hoc argumentum occurrunt, in aliud tempus ſunt rejicienda; neque propterea quæ ſcitu ſunt de hac materia neceſſaria, negligi debent, ſed eo magis teneris

animis inculcanda, & contra unam alteramve objectionem, quæ facile animis obrepere poteſt, munienda. Ut Legum Naturalium notitiam aliquam habeant juvenes, neceſſe eſt. Inprimis præceptum illud generale quod tibi fieri non vis alteri ne feceris, altiſſime animis Juvenum eſt infigendum. Quod ſi enim his principiis imbuti plane non ſunt, ſenſim ſenſimque diſcent utilitate cuncta metiri, omnia ad ſe referent, & neceſſitate potius, quam legibus divinis nos ad officia mutua præſtanda teneri, putabunt, ut de aliis malis, quæ ex ignorantia hujus articuli oriri ſolent, jam quidem nihil dicam. Atque hæc eo magis inculcari neceſſe eſt, quod eheu quotidie deprehendamus, vel ab iis ipſis, qui ſe diſciplinæ ſanctiſſimæ ſectatores eſſe jactitant, communia humanitatis officia pedibus conculcari. Denique niſi probe edocti ſint juvenes & perſuaſi, non vitæ hujus terminis includi Religionem, ſed cultoribus Dei propoſita eſſe poſt hanc vitam præmia certiſſima, præſtantiſſima, & æternum duratura, exiguam vim in animos habebunt omnia quæ de cultu, legibusque divinis dicuntur. Ex quo ipſo ſequitur, mature eos ſatis eſſe edocendos quid ſit mens, qualis ejus præſtantia & dignitas; quem in finem conditi ſimus: quam ſit Religio res ſeria ſed & jucunda; quam beneficum ſit Numen erga pios: quam ſint cætera omnia præ pietatis & virtutis ſtudio flocci habenda &c. &c. Ex paucis hiſce manifeſtum eſt, non tantum neminem de veritate & divina origine Revelationis perſuaſum eſſe ſine cognitione horum articulorum poſſe, ſed & fieri non poſſe, ut Religio altas radices in animis agat, hominesque ad rationabilem cultum Deo præſtandum inducat, niſi de principiis illis ſint convicti plane atque perſuaſi. (*)

IV. Quem-

(*) Probe hoc perſpexerunt viri divinis pariter & humanis diſciplinis exculti. Illuſtris *Leibnitius* in *Leibnitianis* pag. 18. mentionem injiciens utilitatis, quam ſeria contemplatio operum divinorum hominibus afferre ſolet, inter alia ſic loquitur: *Excitati Naturæ contemplatione, intusque adjuti ex alto, eum ſupra omnia amare poſſunt quem ſupra omnia pulchrum perfectumque eſſe intelligunt, donec præparata mente etiam fidei lumen ipſis infundatur. Itaque conandum eſt, ut amor divinus interim excitetur, quem maxime Chriſtus urſit, & ratio ipſa commendat. Certum autem eſt neminem amari poſſe, cujus non eſt cognita pulchritudo, nec divinam ſapientiam & poteſtatem in quibus ſupremæ intelligentiæ ſpecioſitas conſiſtit, quantum a nobis illa capi poteſt, melius noſci quam cognitione rerum quas fecit.* De Nobiliſſimo *Boyleo*, ſagaciſſimo Naturæ Scrutatore refert Reverendiſſ. Epiſcopus *Burnetus* in Oratione funebri Excellentiſſimo Viro habita, Eum tanta Numinis veneratione fuiſſe tactum, ut *nunquam voce Dei, niſi interpoſita brevi aliqua pauſa vel mora uſus ſit in loquendo. Celeb. Schultenſius* Academiæ Lugduno-*Batavæ* ſingulare hodie Ornamentum, jam vero cœlitum choro dum hæc ſcribo adjunctus, in Oratione funebri, quam recitavit in obitu Excellentiſſimi Phyſici & Medici H. *Boerhavii* multis ſpeciminibus oſtendit, quam *alte infixa fuerint Doctiſſimo Viro Theo-*

IV. Quemadmodum vero multi qui juventuti inſtituendæ animos adjungunt, aut Religionis Naturalis Capita oſcitanter tradunt, & leviter transmittunt, aut non iis argumentis probant, quæ capacitati ingenii & ætati huic attemperata ſunt; ita pariter aut neſciunt rite probare veritatem Religionis chriſtianæ, aut ſi in argumento hoc non male verſati ſunt, non diu tamen, neque ſatis huic argumento, ſine quo tamen cætera omnia ſtare firmiter non poſſunt, inhærent. Ex quo aliter fieri non poteſt, quam ut in obſcura Religionis cognitione adquieſcant Juvenes. Nemo qui unquam ſerio Religionem expendit, diffitebitur, perſuaſionem de certis quibusdam Religionis chriſtianæ articulis ſolidam & veram eſſe non poſſe, niſi animus de veritate & divina origine Religionis chriſtianæ probe ſit perſuaſus. Hoc tamen non obſtante plurimi rem maxime arduam turpiter negligunt. Quidam docentium rite de graviſſimo capite perſuaſi ipſimet non-ſunt. Alii oſcitanter ſatis hoc argumentum tractant; rurſus alii non imperite quidem hoc negotium aggrediuntur, ſed nimis cito ad ſpeciales articulos inculcandos progrediuntur. Multi denique antequam hiſtoricis argumentis ad captum Auditorum accomodatis probarunt, primos Religionis chriſtianæ Sectatores verum dicere & *potuiſſe* & *voluiſſe*, ad loca quædam Scripturæ provocant, atque adeo præpoſtere valde ratiocinantur. Unde niſi melior lux mentibus poſthac affulgeat, per omnem vitam in confuſa graviſſimi argumenti cognitione adquieſcunt; & ſi in librum incidant vel homines, qui parum ponderoſis etiam argumentationibus veritatem Religionis chriſtianæ impugnant, incipiunt de iis, quæ olim tradita ſunt dubitare, imo aliquando accedentibus peſſimis judicibus, pravis nempe animi affectibus, in ipſum Incredulitatis vitium incidunt. Atque hanc ego præcipuam creſcentis indies Incredulitatis & Impietatis cauſam eſſe exiſtimo, cui niſi rectius, quam quidem vulgo fieri ſolet, occurratur; niſi ſumma cum diligentia, ſtudio, atque contentione hoc argumentum juventuti tradatur, repetatur, mentique ita infigatur, ut de ea poſſit eſſe perſuaſa, concipi nulla ratione poteſt, quomodo vera pietas radices in animis juvenum poſſit agere, & credulitati pariter & Incredulitati obices poni. Et unde quæſo

 eſt,

Theologiæ Naturalis & *Revelatæ primaria capita*, quodve inter dolores etiam exquiſitos, quos durante ultimo, cui ſuccubuit morbo, expertus eſt, *ex eorum attenta & pia contemplatione ſingularem ſenſerit voluptatem.* Compendium hujus Orationis *Celeb. Schultenſii* exhibet Auctor Diarii Literarii cui titulus: *Nouvelle Bibliotheque ou Hiſtoire Litteraire des principaux Ecrits qui ſe publient. Janvier 1739. Tom. II.*

eſt, quod tot orationes ſacræ, quæ paſſim habentur, tam exiguam tamen vim exerant in animos hominum? novi plures dari cauſas, quas hic non in medium proferam. Inter præcipuas tamen ego refero, quod pauciſſimi Auditorum in juventute de veritatibus illis capitalibus rite fuerint imbuti. V. At non ſolum aut negligenter ſatis, aut minus accurate multi docentium Religionis Naturalis & Revelatæ præcipua Capita Juventuti tradunt atque inculcant, ſed & Ethicæ præcepta aut jejune explicant, aut non ſatis pro dignitate rei eadem probant, atque origines officiorum, uſumque oſtendunt. Quidam vel pravis opinionibus turpiter capti vel ignorantia inducti, non magnam præceptorum moralium curam eſſe habendam exiſtimant, putantes, ſufficere, ſi articulos quoſdam Religionis firmiter teneant Juvenes, iisque omnibus, graviſſimis pariter & cognitu minus neceſſariis ſine hæſitatione ſubſcribant. Ita vero aliter fieri non poteſt, quam ut umbratilem duntaxat pietatis veræ conſequantur cognitionem: Ita neſciunt quem in finem ſanctiſſima Religio mortalibus ſit data; ita Religionem veram a pietate ſejunctam eſſe poſſe aliquando ſibi perſuadent, & cognitione quorundam Religionis articulorum abſolvi verum Numinis cultum opinantur. Perverſis autem hiſce opinionibus imbuti non ſolum ſtudio pietatis magnopere non vacabunt, ſed & recte de Religione chriſtiana, quæ cognitio veritatis ſecundum pietatem, ſentire non poterunt. Quidam docentium juvenibus quidem præcepta Ethicæ tradunt, ſed negligunt adducere *rationes*, quas in ſcholis *motiva* vel *Incentiva* ad agendum appellamus, quibus tamen ſolis mentes hominum ad præſtanda pietatis officia moveri ſolent. Sane nemo facile concipere poterit, qua ratione homines ad omnis generis officia inducantur, niſi iisdem rationes, cur iis defungi teneantur, jugiter ſint ante oculos poſitæ. Ex rationibus enim adductis non ſolum ipſa obligatio pateſcit, ſed & Religionis & ſingulorum articulorum neceſſitas atque utilitas. Atque hoc eo magis in juventutis inſtitutione tenendum, quod ad ea duntaxat juvenes peragenda ſint proni, quæ cum utilitate conjuncta eſſe vel putant, vel veré exiſtimant. Quidam porro Juventutis formatores in eo peccant, quod Ethicæ præcepta quidem tradere non negligant, ſed tamen in generalioribus præceptis ſubſiſtant, neque uno alterove exemplo vel caſu ſingillatim monſtrent, quam late pateant officia hominis chriſtiani, quam ea ſint ſtrictim obſervanda, quam facile homines circa hæc vel illa officia ſibi imponant, quam nihil ſit unquam præſtandum vel omittendum reluctante conſcientia &c. Hinc mirum

non

Digitized by Google

non eſt paſſim non tantum Juvenes & promiſcuam turbam, ſed & Viros diſciplinis variis excultos & doctos, addo quinetiam ſæpe V. D. Miniſtros doctrinæ de moribus exiguam valde & obſcuram habere cognitionem. Unde pariter mirum non eſt, multos ſanctiſſima officia quotidie pedibus conculcare, gravia peccata pro erroribus habere quos parum cavet natura humana; imo vel ea præcepta paſſim negligere, quæ legibus humanitatis & ſtrictis juris Naturæ præceptis ſunt nobis injuncta. Sume v. gr. vel ſolam materiam de *Reſtitutione*, & de ſingulis officii hujus partibus quemvis e media turba examina, & patebit, quam ſit eorum de hoc argumento cognitio tenuis & valde manca. Alii virtutis & pietatis ſtudium commendaturi, veræ pietatis Exercitium tanquam rem moleſtiſſimam, innumeris cum doloribus conjunctam, tetricam, quæve non ſine ſolitudinis amore, licitarum etiam voluptatum, quas Benigniſſimum tamen Numen mortalibus conceſſit, fuga & perpetua quadam triſtitia peragi non poſſit, deſcribunt. Quo ipſo animos juniorum, omnia quæ dolorem excitare ſolent & moleſtiam fugientium, contra Religionem obfirmant potius, quam ad eam amandam & colendam inducunt; aut ſi aliquid lucrantur, nonniſi homines tetricos & ſuperſtitioſos non vere pios efficiunt. Verum quidem eſt adultioribus, quive habitum in vitiis contraxerunt & renati nondum ſunt, ſingulosque in dies opus converſionis differunt, monſtrandum, quam parum recte ſibi hac ratione conſulant: quantas vires ſucceſſu temporis adquiſitura ſint vitia: quam difficile ſibimetipſis reddant procraſtinatione converſionis opus, & quod vera μετανοια non ſine altiſſimo ſenſu peccati, dolore & lucta maxima peragatur. At nobis hic ſermo eſt de inſtitutione puerorum, qui nondum habitus in his vel illis vitiis contraxerunt, & inter virtutis & impietatis confinia quaſi poſiti ſunt. *His* inquam Religio ut res non ſolum attentione digna, ſed & amabilis valde atque expetenda proponenda. *His* oſtendendum, virtutem rem eſſe tam arduam & excellentem, ut nemo qui ſapiat, eam non expetere & poſſit & debeat. *His* frequenter inculcandum, præcipuam hominis felicitatem in bona conſcientia ſitam eſſe; Eam virtute parari; Hac ſi inſtructi ſint, non defuturam in omni vitæ caſu & ſtatu veram tranquillitatem: Eos qui mature pietatis veræ ſtudio vacent, juſtiſſimas ſemper gaudendi habere cauſas; ſola vitia & ſanctiſſimarum rerum ignorantiam homines reddere miſeros, &c. &c. Contraria autem hiſce cum aliquando inculcentur, & religio tanquam res onéroſa valde & tetrica depingatur, mirum non eſt mature ſæpe

Digitized by Google

Juvenum animos ab amore virtutis retrahi. Neque dubito ego quin huc etiam multum contulerit, quod ad officia cultus externi præſtanda mature ſatis minis pariter atque verberibus ſæpe fuerint adacti, cum tamen hactenus illis ſatis monſtratum nondum fuerit, quis finis atque ſcopus ſit ejusmodi cultus. Alii in contrarium plane huic vitium incidunt, quando nimirum recte vivendi præcepta tradunt nimis vaga & principia nimis laxa, id eſt talia, quæ civem potius bonum, ſi modo hoc præſtare poſſint, quam vero potius veri nominis chriſtianum & ſanctiſſimorum præceptorum cultorem efficere poſſunt. Ipſi Ethnici agnovere, plura longe ſapienti & virtutis amanti præſtanda, quam quæ legibus civilibus præſcripta ſunt. Quam *anguſta* inquit *Seneca* Lib. II. de ira cap. XXVII. *innocentia eſt ad legem bonum eſſe? quanto latius patet officiorum quam juris Regula? quam multa pietas, humanitas, juſtitia, fides exigunt, quæ omnia extra publicas tabulas ſunt?* Nemo quidem negat virtutem cum ad univerſæ Societatis, tum ad ſingulorum commoda promovenda multum conferre, eandemque reddere bonos Imperantes, cives, patres familias &c. At ſimul cavendum eſt, ne juvenes exiſtiment, in hiſce veram pietatem unice poſitam eſſe. Secus ſi fiat, fieri nulla ratione poteſt, ut diſciplinæ chriſtianæ præcepta ſincere obſervent. Vel unde quæſo eſt, quod tot homines ingenio non deſtituti & in aliis acutum valde cernentes ſibi firmiter perſuadeant, ſeſe bellos eſſe Chriſtianos, quando officiis quæ a cive præſtanda ſunt, & ſine interna mentis mutatione facile cuſtodiri poſſunt, defunguntur, cultuique publico interſunt, quam ab eo inter alia etiam, quod præceptorum Ethicæ chriſtianæ valde exiguam habeant notitiam, quodve in generalibus tantum capitibus officiorum hominis chriſtiani fuerint imbuti? Neque deſunt etiam aliquando maleſani Juventutis formatores, qui ſæpe vitia ipſa ſpecie virtutis commendent, quales ſunt qui in catecheticis duntaxat inſtitutionibus occupati, pueris omnium controverſiarum ignaris, odium contra quosvis diſſentientes inſtillare volunt, exiſtimantes, ſe egregie officio ſuo defunctos, ſi ſentiant, pueros exiſtimare, fas eſſe odiſſe homines a ſuis ſententiis alienos, eosque olim optimos evaſuros eſſe Religionis æſtimatores & ſtatores: quo tamen nihil magis a vero rectoque disjunctum eſt. Ita enim nonſolum, ubi ad Examen opinionum, quas alii de Religione fovent aliquando deventum, præpoſtere, falſis quippe opinionibus & mente cæca deluſi, judicant: ſed & habitum aliquem adquirunt ſerram diſputationum cum quibuslibet & de quibuslibet reciprocandi, aliis inſul-

inſultandi, minimos errores in majus extollendi, ſanctiſſimaque ſæpe amoris proximi officia ob levem diſſenſum pedibus conculcandi; Quo nihil magis Tranquillitati publicæ officere poteſt. Ne quis putet me ſolum ita ſentire, infra teſtimonia adducam Virorum præſtantiſſimorum & doctiſſimorum. (*) Rurſus alii, bono quidem animo ut puto, impediunt, quo minus Ethicæ Chriſtianæ præcepta mature vim ſuam in animos hominum exerceant. Et hi ſunt, qui vel virtutis in genere vel chriſtianæ in ſpecie, imaginem exhibent adeo bellam, adeo accuratam numerisque omnibus abſolutam, ut ne quidem vel ſpecies alicujus defectus illi inſit, non cogitantes, hanc eſſe ideam virtutis *abſtractam* duntaxat, & neceſſe eſſe, ut ſimul doceatur, homines optimos, virtutisque amantiſſimos, qui imaginem veræ virtutis conſtanter in oculis habent, variis tamen in his terris eſſe obnoxios infirmitatibus, adverſus quas pro viribus a Deo datis per omnem vitam imo ad extremum vitæ halitum ſit pugnandum; Hæc niſi inculcent Juventutis formatores, tantum abeſt, ut virtutis imago adeo perfecta, eos ad recte vivendum ſit inductura, ut potius creſcente ætate animos ab ejus amore ſit avocatura. Deprehendunt enim quocunque oculos conjiciunt,

&

(*) Reverendiſſ. Archiepiſcopus Cantuarienſis *Tillotſonius* Serm. S Vol. VI pag. m. 305. ita de prava hac conſuetudine loquitur: *Les Enfans qui ſont elevés dans des forts préjugés pour ou contre certaines pratiques ou opinions, deviennent pour l'ordinaire avec l'age des gens d'un genie borné, chagrins, de mauvaiſe humeur, peu charitables, & ſouvent des grands Bigots, des Zelateurs ou de la ſuperſtition, ou d'un parti, ſelon que les principes qu'on leur a inſpirés, les portent ou à l'un ou à l'autre. Rarement arrive-t-il qu'ils ſe depouillent aſſés de leurs préjugés pour devenir des Chrétiens ſages, paiſibles, & attachés au ſolide. En un mot, ſi l'on y prend bien garde on trouvera, que quand les Enfans ont été elevés d'une maniére ſi peu judicieuſe, il y a autant de difference entre leur pieté & celles d'un Chrétien moderé & de bon ſens, qu'il en a dans le commerce du monde entre les manieres des gens qui ont eû des Maitres ignorans & entêtés, & celles des perſonnes qui ont eu une belle éducation.* Doctiſſimus *Laufferus* ὁ νῦν ἐν Ἁγίοις Illuſtris quondam Gymnaſii Bernenſis Profeſſor in diſſertat. de *recta Liberorum Educatione* ita de hoc argumento loquitur: *Caveant præcipue quibus puerorum cura demandata eſt, ne* perſecutionis principiis *in Religionis negotio animos eorum imbuant: Cum contra rationem & ipſam Religionem quæ patientiæ ſalvatoris omnibus numeris abſolutæ exemplo initiata, Apoſtolorum deinde & tot Martyrum morte corroborata nil niſi manſuetudinem, humanitatem & patientiam ſpirat, directe inſurgant hæc principia, funeſtosque producant effectus. Ex quo enim v. gr. Pontificiis falſum hoc principium in opprobrium chriſtiani nominis perſuaſum eſt, omnes a ſe diſſentientes, vi, ferro, flammis ad idem ſecum ſentiendum jure cogi poſſe; pax & tranquillitas humanæ Societatis turbata, fides & quæ homines ſanctiſſima habent, violata, impune inhumana quævis & deteſtanda ſcelera, cædes, rapinæ, parricidia, ſpecioſo religionis prætextu patrata, charitas, humanitas, manſuetudo cum reliquis virtutibus ab orbe Chriſtiano exulare juſſæ ſunt.* Confer. Celeb. *Crouſaz Nouvelles maximes ſur l'éducation des Enfans* Cap. 11. ut alios ſilentio tranſmittam.

Digitized by Google

& quibuscum tandem converſantur, in Viris probis etiam & omnium judicio virtutis amantibus, nævos aliquos, ex quo colligunt, bellam quidem virtutis olim exhibitam ſibi fuiſſe imaginem, at illam in cerebris duntaxat Doctorum, non alibi locum habere, neque adeo neceſſe eſſe, ut tanta virium contentione virtuti operam dent & pietati; verbo: dictata præceptorum ſuorum ſimilia eſſe iis, quæ ſtoici olim de ſuo ſapiente finxerant, exiſtimabunt, quo nihil magis ſtudio veræ pietatis officit. Neque abſolvendi ſunt illi, qui ut vim corruptionis humanæ, gravitatemque miſeriæ noſtræ demonſtrent, nullo plane habito delectu, pleraſque actiones humanas, nulla vitii labe, ſi externa ſpectes, contaminatas, pravis tamen adſcribunt cauſis atque animi motibus. In eo peccaſſe videtur ingenioſus *Gallus*, ſcripto libello: cui titulus: ***de la fauſſeté des vertus humaines.*** Diſplicuit ille Illuſtri *Leibnitio*, qui *Eſſais de Theodicée* pag. m. 79. ita de Eo judicat: ***J'approuve encore moins les Livres tels, que celui de l'Abbé Eſprit de la fauſſeté des vertus humaines, dont on nous a donné dernierement un abregé: un tel livre ſervant à tourner tout du mauvais coté, & à rendre les hommes tels, qu'il les repreſente.*** Denique, ut multa alia transmittam ſilentio, Docentes etiam ſæpe in eo peccant, quod dogmata & præcepta Religionis chriſtianæ juventuti explicaturi, obſcurioribus, myſticis, & nimis metaphoricis ſæpe utantur verbis. Non malo id fieri animo facile crediderim: perſuaſus ſum ejusmodi homines frequenti lectione librorum aſceticorum habitum contraxiſſe hoc non alio ſtylo utendi, quanquam etiam ex iis quosdam eſſe credam, qui non exiguam pietatis partem in certo quodam verborum, quibus uti ſolent, quos præ cæteris pietate excellere putant, delectu, poſitam eſſe credant. Sed cogitandum fuerat Viris cordatis, non poſſe docentem ſatis perſpicuis uti verbis; neque voces, phraſes & neſcio quem verborum ſtrepitum, ſed argumenta & ſenſum ſub ſermone latentem, vim duntaxat habere in animos: cogitandum juvenes per ſe torpore quodam præpeditos, de verborum ſignificationibus non adeo ſolicitos eſſe ſolere, ſed in verbis a Docente auditis facile adquieſcere, & Orationem floſculis ejusmodi refertam, animum quidem per tempus in admirationem & ſtuporem quendam conjicere, eandem vero, niſi recte intelligatur, ad ita vel aliter ſentiendum vel agendum impellere non poſſe. Quis vero jure poſtulabit a juvene, ut figuratam Orationem in ſimplicem convertat, ſi rerum ipſarum quæ ſub figuris latent, aut nullam aut debilem plane habet cognitionem? Novi quidem ejusmodi Juventutis formatores

tores

tores dicere in ſcriptura S. etiam plures ejusmodi metaphoricas locutiones ubi de ſtatu interno mentis agitur, reperiri; quod nemo inficiatur: At docentis eſt, ad captum juvenum verba phraſesque accommodare, & prius id omnibus viribus agere, ut juvenes diſtinctam præceptorum moralium habeant notitiam; hoc facto demum licebit creſcente ætate oſtendere, quibus verbis ſcripto[illegible]cri V. & N. Teſtamenti hunc vel illum ſtatum mentis deſcribere ſoleant.

Occurritur quibusdam objectionibus, quæ contra ea, quæ in ſuperioribus dicta ſunt, moveri poſſent

IX. Antequam vero ad alia progredior, occurrendum eſſe video quibusdam objectionibus, quæ contra ea, quæ de neceſſitate in culcandorum dogmatum Theologiæ Naturalis, veritatis Religionis & Ethicæ chriſtianæ, a quibusdam in medium afferri ſolent. Sunt enim qui dicant fieri non poſſe, aut ſaltem difficulter, ut juvenes argumenta, quibus Theologiæ Naturalis capita & Religionis Chriſtianæ veritas probantur, intelligant. II. Vivere nos inter chriſtianos, neque adeo tantopere neceſſarium eſſe, ut Religionis Naturalis, & Revelatæ veritates, de quibus aut nulli, aut pauciſſimi dubitent, juventuti tanto ſtudio inculcentur: III. Experientiam teſtari, multos, lectis demum iis, quæ de primarum illarum veritatum certitudine & generalibus objectionibus dicta ſunt, dubitare de iisdem cepiſſe. IV. Denique non adeo neceſſe eſſe, ut juventuti præcepta Ethicæ chriſtianæ inculcentur, quandoquidem ex ſingulis Religionis chriſtianæ articulis officia pietatis facile colligi poſſint. Ad ſingula hæc breviter reſpondebimus: Et (1) quidem notamus, nos, ubi contendimus, juventuti mature & probe eſſe inculcanda prima Religionis Naturalis & Revelatæ capita, minime poſtulare, ut ad hæc capita probanda adhibeantur ſubtilia Metaphyſicorum argumenta, aut adducantur objectiones, nonniſi ab Eruditis ſolvendæ. Inſipidum plane eſſet, ſi quis hanc viam vellet ingredi, quoniam ejusmodi inſtituendi methodus capacitati juventutis non plane eſt attemperata. Sed hoc unum volumus, ut nimirum præceptor hæc dogmata, quantum natura rei & juvenum capacitas patitur, perſpicue proponat, uno alterove argumento ſed ſolido & captu facili probet, atque unam vel alteram objectionem, quæ facile animum diſcentis turbare poſſet, ſolvat. Quæ de methodo probandi capita Theologiæ Naturalis hic monemus, de ratione veritatem Religionis chriſtianæ demonſtrandi, intellecta etiam volumus. Sed videntur, qui talia nobis objiciunt, longius progredi, atque exiſtimare, non adeo neceſſe eſſe, ut principia Theologiæ Naturalis juventuti inculcentur, quandoquidem ipſimet argumenta illa aut digito tantum tangunt, aut non ſatis ex-

Digitized by Google

plicant & probant: At forte hi ipſi hæc capita per vitam nunquam rite expenderunt & examinarunt; forte methodum teneris animis ea inſtillandi neſciunt; forte nunquam experimento facto, quid in hoc arduo negotio præſtari poſſit, tentarunt. Quod ſi ita eſſet, uti quidem videtur, cauſam non habent de imbecillitate ingenii juvenum conquerendi; Quicquid autem de eo ſit, hoc certum, Religione Naturali ſuperſtructam eſſe veritatem Religionis chriſtianæ, & ſine illa hanc rite demonſtrari non poſſe. Aut igitur dicendum, capita hæc Theologiæ Naturalis adeo eſſe captu difficilia, adeo intricata & obſcura, ut nonniſi a doctiſſimis & quidem difficulter intelligi & probari poſſint; aut ea ita eſſe comparata, ut quilibet mediocri adhibita attentione ea intelligere & addiſcere poſſit: Si *prius* aſſerunt nonſolum experientiæ refragantur, ſed & injurii ſunt in ipſum Auctorem naturæ humanæ. Aut quid magis bonitati, ſapientiæ & æquitati Numinis repugnaret quam hoc, nimirum homines facultate ratiocinandi inſtruere eum potiſſimum in finem, ut vera ſui cognitione imbuantur; ſimul tamen eosdem obligare admittendi principia, quæ a ſubtiliſſimi ingenii hominibus vix capi poſſent? Annon ita Deus plerosque mortalium ad impoſſibile obligaret? Annon illi, qui hæc principia ignorarent, ἀπολογητοί eſſent? an non ita in os contradiceretur Paulo qui το γνωστον τȣ Θεȣ promiſcue omnibus manifeſtum eſſe aſſerit? Certe idem, ſi vera eſſet hominum illorum oratio, de primis & principalibus Religionis capitibus dicendum eſſet, quod Eccleſiæ chriſtianæ primi doctores de Philoſophorum ſubtilibus de rebus divinis Decretis merito conquerebantur: ita nempe ea eſſe comparata, ut a vulgo plane intelligi non poſſint, neque adeo longe maximæ parti generis humani quicquam prodeſſe. Ita enim *Lactantius Inſtitut. div.* Lib. III. cap. XXV. impugnat Philoſophorum de rebus divinis Decreta: *Summus ille* (inquit) *noſter Platonis imitator exiſtimavit Philoſophiam non eſſe vulgarem, quod eam nonniſi docti homines aſſequi poſſent: Eſt inquit Philoſophia paucis contenta judicibus, multitudinem conſulto ipſam fugiens. Non eſt ergo Sapientia, ſi ab hominum cœtu abhorret: quoniam ſapientia homini data eſt ſine ullo diſcrimine; omnibus data eſt, ut nemo ſit prorſus, qui eam capere non poſſit. At illi virtutem humano generi datam ſic amplexantur, ut ſoli omnium publico bono frui velle videantur, tam invidi quam ſi velint deligare oculos aut effodere cœteris ne ſolem videant. Nam quid eſt aliud hominibus negare ſapientiam, quam mentibus eorum verum ac divinum lumen auferre? Quod ſi natura hominis ſapientiæ capax eſt,* *opor-*

Digitized by Google

oportuit artifices & ruſticos & mulieres & omnes denique qui humanam formam gerunt, doceri ut ſapiant, populumque ex omni lingua, & conditione, & ſexu & ætate conflari. Maximum itaque argumentum eſt, Philoſophiam neque ad ſapientiam tendere, neque ipſam eſſe ſapientiam, quod myſterium ejus barba tantum celebratur & pallio. Cum igitur repugnet plane virtutibus divinis talia de Religione ſentire, neceſſe eſt dicamus, principia, quibus nititur Religio chriſtiana, eſſe perſpicua ſatis & omnium ingeniis attemperata. Si vero hoc eſt, cur non poſſent ea ad captum Juvenum explicari & probari? imo vero cur non omni adhibita diligentia ea inculcarentur? Idem de veritate Religionis Revelatæ dictum velim. Quemadmodum veritas Religionis Chriſtianæ rite probari ſine principiis Religionis Naturalis non poteſt, ita nemo firmo animi adſenſu particularibus Revelationis articulis ſubſcribere poterit; niſi de divina origine Religionis Chriſtianæ in genere ſit probe perſuaſus. Qui ergo aſſerit, juvenes non poſſe capere argumenta, quibus Religionis chriſtianæ veritas probari ſolet, affirmare tenetur, neceſſe eſſe, ut Juvenes ſubſcribant Articulis Religionis, quos tamen divinos eſſe vel certos ſcire hactenus non potuerunt; quo nil magis a ratione alienum defendi poteſt. Sed facile & ad captum Juvenum hoc argumentum tractari poſſe, norunt qui unquam juventuti inſtituendæ operam navarunt. Notum eſt v. gr. in compendio probari poſſe veritatem Religionis chriſtianæ, demonſtrando nimirum, Jeſum e morte in vitam fuiſſe revocatum; ſumat igitur Juventutis formator in manus, v. gr. primum Sermonum Sacrorum a *Celeb. Werenfelſio* conſcriptorum, in quo veritatem reſurrectionis Chriſti argumentis omnium captui accommodatis mira ſimplicitate & perſpicuitate probavit: ſingulas propoſitiones ſingillatim expendat, hocque facto eas juveni exponat, & patebit ſi modo præceptor noſter non plane artis ratiocinandi rudis eſt, hæc argumenta captum Juvenum non ſuperare. Non magis 2) ponderoſa eſt *ſecunda* objectio. Ponamus pleroſque Chriſtianorum, inter quos vivimus, de veritate Religionis non dubitare, multo minus eam impugnare; num inde ergo ulla cum veri ſpecie colligi poteſt, ergo capitalia Religionis naturalis & Revelatæ capita, teneræ juventuti non ſunt inculcanda? Annon quilibet ſcire tenetur, & quid ſit Religio, & quibus ea ſit ſuperſtructa fundamentis? num quod alii perſuaſi ſunt, ſecuri nos rerum divinarum eſſe debemus? Quid ſi vero dicamus falſum eſſe, longe maximam Chriſtianorum partem de Religionis veritate perſuaſos eſſe? quid ſi dicamus, pleroſque nunquam examinaſſe

principia, quibus nititur Religio ſed iis, quæ in juventute tradita fuerant, ſine hæſitatione adhæreſcere? Rari ſunt, ais inter Chriſtianos Increduli qui Religionem impugnent. Utinam hoc tam certum eſſet, ut tu tam confidenter affirmas: forte nondum ſatis qui ita ratiocinaris intelligis, quinam in catalogum Incredulorum ſint referendi. Certe ut quis nomen Increduli obtineat, neceſſe non eſt, ut is ſubtili ſit inſtructus ingenio, multisque diſciplinis excultus: ut omnes objectiones, quibus impugnari ſolet Religio in numerato habeat; utque docte & non ſine ſpecie aliqua veri errores ſuos incruſtare, vel publice editis ſcriptis Religionis dogmata capitalia impugnare poſſit. Sufficit ſi homo ille quavis data occaſione dubitanter de religione in genere loquatur; ſi utramque in partem de ea ſecure diſputari poſſe credat; ſi ſcurrarum ritu ſanctiſſima Religionis dogmata vel præcepta arrodat; ſi perinde eſſe quid credatur, confidenter perhibeat; ſi Religionem ad continendos in officio homines inventam putet; ſi nulla vel exigua Religionis cura ſeſe tangi, quavis ratione oſtendat; ſi Religionem pro temporum & locorum diverſitate vel Imperantium voluntate, mutari poſſe contendat. &c. &c. Si his aliisque eſt imbutus opinionibus & ſententiis, easque palam tuetur, inter Incredulos referendus eſt. Tales autem eheu plures inter mares & fœminas, nobiles & ignobiles, cives & ruſticos, doctos & indoctos reperiri, quotidiana docet experientia. Ne igitur juvenes horum hominum dictis & Exemplis corrumpantur, mature iis ſunt inculcanda & rite tradenda Religionis Naturalis & Revelatæ capita. 3.) Verum eſt quosdam lectione librorum, in quibus veritates capitales impugnantur, nonſolum in varia dubia, ſed ſæpe etiam in ipſum Deiſmum, vel Atheiſmum incidiſſe. Sed nos minime aſſerimus Juventuti tales libros commendari debere, imo aſſerimus contra, lectionem ejusmodi librorum Juventuti valde noxiam eſſe, de quo in ſequentibus occaſione librorum, ab Incredulis ſcriptorum, plura monebimus. Hoc igitur tantum volumus, nimirum Juvenibus prima Religionis fundamenta rite eſſe explicanda & probanda, unamve vel alteram objectionem quæ facile in animos irrepere poſſit in medium proponendam & ſolide ſolvendam eſſe. Tantum vero abeſt, ut hac ratione Juvenes audita forte, vel lecta una alterave objectione, Religioni oppoſita, victas ſtatim daturi ſint manus, ut potius principiis, quibus imbuti fuere, uſuri ſint, ad objectiones illas refellendas, vel ſaltem ad accuratius examen rerum ſemel admiſſarum inſtituendum. Vel unde quæſo eſt, quod multi homines adeo facile, leviſſi-

leviſſimis etiam Incredulorum objectionibus confundantur, quam quod in juventute fundamentalia Religionis capita non rite perceperint, ſed his leviter deguſtatis, hos illosve articulos illius memoriæ duntaxat mandarint? Qui fit ut homines etiam non indocti, vel ad ſolum nomen Increduli exhorreſcant & putent, tantum non de Religione actum fore, ſi objectiones illius propalentur, niſi quod ſolida Religionis chriſtianæ cognitione ſunt deſtituti, ingeniumque in examinandis veritatibus primariis non exercuerunt? Certe his malis, quæ quotidie incrementa capiunt, occurri rectius mea opinione non poteſt, quam ſi juvenes pariter, & adoleſcentes primaria Religionis capita rite cognoſcant, expendant, animisque penitus infigant. Denique 4.) fatemur Religionem chriſtianam nativa ſua ſimplicitate ſeſe commendantem, eſſe doctrinam veritatis quæ ſecundum pietatem eſt; & ex ſingulis articulis illius rite & dextre propoſitis, multa confectaria ad pie vivendum elici poſſe. Sed inde nondum ſequitur, recte vivendi præcepta ſingillatim juventuti tradenda non eſſe; vel ad varias vitæ circumſtantias eadem non eſſe revocanda. Nemo neſcit, neceſſe eſſe, ut quis non virtutis tantum in genere, ſed omnium in ſpecie accuratam habeat notitiam. Hoc fieri non poteſt, niſi mature, exactæ, quantum fieri poteſt, illarum exhibeantur definitiones. Has autem non ubique ſuppeditant S. Literæ. Præterea eædem generalia aliquando hujus vel illius virtutis tradunt principia, cujus tamen partes & confectaria nonniſi ope genuinæ inſtitutionis cognoſcimus: Quis neſcit inſuper quam facile homines juvenes præſertim, ad corruptæ mentis decempedam officia a S. noſtro Sotere præſcripta exigere eaque ita interpretari velint, ut ne quid detrimenti patiantur mali, quibus dediti ſunt, affectus? Denique neceſſe eſt, ut rationes quibus ad officia noſtra præſtanda impellimur probe habeamus perſpectas; quo magis enim de iis omnibus ſumus perſuaſi, eo majorem etiam in animos vim habebunt. Ex quibus colligimus, neceſſe eſſe, ut mature juvenes pie vivendi præcepta rite cognoſcant. Mitto alia, quæ vanitatem hujus objectionis oſtendere clare poſſent, & huic meditationi hic finem impono,

Digitized by Google

VII. Liberum arbitrium nativis viribus & humana inſtitutione valet aliquid ad res vitæ temporalis

Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Sed ejusmodi innocentia nulla habet promiſſa vitæ cœleſtis:

Nec furtum feci, nec fugi, ſi mihi dicat
Servus, habes pretium, loris non ureris ajo:
Non hominem occidi, non paſces in cruce corvos.

Ad vitam vero chriſtiano homine dignam vivendam, & ad opera vere bona præſtanda, opus eſt nova genitura, quæ contingit per verbum Evangelii, & auxilium Spiritus S. internum.

VIII. Si vel miraculum aliquod ederetur in gratiam Transſubſtantiationis illam tamen admittere non poſſemus: ut enim miraculo fidem habeam, opus eſt ſenſibus; ſi vero ſenſibus fidem habeo, actum eſt de Transſubſtantiatione.

IX. Qui dicunt perinde eſſe quamcunque tueamur Religionem, nunquam per vitam ſerio Religionem ſive Naturalem ſive Revelatam expenderunt.

X. Quicquid boni eſt in nobis, Deo, quantum quantum eſt, debetur. Is enim initii, progreſſus, & conſummationis ſalutis noſtræ Auctor eſt. Quicquid vero mali nobis ineſt, nobis ſolis tribuendum.

XI. Cum agitur de nobis ipſis, tutius eſt vel minimos errores, quaſi peſtiferi eſſent, vitare. At cum de aliis judicandum eſt, tutius eſt, & chriſtiano homine dignius, in mitiorem partem propendere. Judicii hujus æquitatem agnovit *Plinius* S. Homo gentilis, quando Epiſt. Lib. VIII. epiſt. XXII. hunc in modum pronuntiat: *Ego optimum & emendatiſſimum exiſtimo, qui cœteris ita ignoſcit, tanquam ipſe quotidie peccet: ita peccatis abſtinet, tanquam nemini ignoſcat. Proinde hoc domi, hoc foris, hoc in omni vitæ genere teneamus, ut nobis implacabiles ſimus, exorabiles iſtis etiam, qui dare veniam niſi ſibi neſciunt.*

MEDI-

Digitized by Google

MEDITATIONIS
DE
CAUSIS MAGIS MAGISQUE INVALESCENTIS
INCREDULITATIS,
ET
MEDELA HUIC MALO ADHIBENDA.
PARS VI.

Sect. I.

Nexus hujus Diſſertationis cum Antecedentibus,

IN Diſſertatione proxime antecedente, incepimus enarrare *cauſas externas*, quæ homines ſenſim ſenſimque in vitium Incredulitatis conjicere poſſunt. Retulimus autem merito inter præcipuas, *pravam Liberorum Educationem*, & *Inſtitutionem:* Per hoc enim ſæpe fieri ſolet, ut Juvenes aut nulla, aut exigua religionis cura tangantur, ſed ut juvenilibus affectibus, pravisque, quæ eheu ubique ſeſe offerunt, exemplis abrepti, omnem reverentiam Numinis excutiant. De his pro inſtituti ratione dicto loco ſatis egimus. Pergendum itaque, atque videndum, qua ratione adultiores, ii præſertim, qui divinarum & humanarum diſciplinarum cultores dici volunt, ſæpiſſime cum propria culpa, a vero rectoque recedant & Incredulitati patrocinentur; tum vero vitiis atque exemplis eorum, qui ipſos ſolida rerum divinarum cognitione imbuere & ardentiſſimum pietatis ſtudium commendare deberent, contra caſtæ Religionis cultum & amorem obfirmentur. Dum autem poſt multorum eorumque celeberrimorum & optimorum virorum ante me effuſas de abuſibus quibusdam quærelas, etiam ego hæc ulcera tangere debeo, facile video & ſentio, circumſpecte & prudenter mihi eſſe loquen-

Digitized by Google

loquendum, ne aut id, quod bonum & laudabile eſt, vituperare, aut ſtudio quodam pravo, viris de Eccleſiis & Scholis bene meritis, inſultandi quicquam in medium protuliſſe videar. Eum in finem in ſequentibus non tam meis, quam præſtantiſſimorum potius Theologorum verbis utar; quia experientia ſum edoctus, ea quæ poſt alios a memetipſo optimo fine prolata fuerunt, ſæpe æquo animo accepta non fuiſſe.

Academiæ utiles quidem ſunt ad provehenda Literarum ſtudia, ſed eædem etiam plurimum ſæpe conferunt ad Incredulitatem alendam, & promovendam.

II. Dum in eo ſum, ut oſtendam, non tantum eos, qui Literis vacant, ſed & artium & diſciplinarum Profeſſores in cauſa eſſe, quo minus religio, pietasque altas in animis hominum radices agere poſſint, facile ſentio, de Academiis, & vivendi ratione eorum, qui eas frequentare ſolent, aliquid in anteceſſum eſſe dicendum. Atque hic fatemur ante omnia, maximis laudibus extollendos eſſe principes viros, qui ejusmodi optimarum artium ac diſciplinarum officinas condiderunt, & in iis viros doctiſſimos vario Eruditionis apparatu inſtructos, conſtituerunt. Cum enim plurimi eorum, qui Literis ſeverioribus operam dare volunt, domi occaſione eas addiſcendi deſtituantur, bene ſine dubio de Eruditione & Religione merentur, qui aliis viam monſtrant, qua ad rerum ſaluberrimarum cognitionem facile perveniri poteſt.

Fatemur ex Academiis plurima bona in publicam, privatamque redundare utilitatem, quod ſingulari Oratione *Temp. Helvet. Tom. I. Sect. III.* inſerta oſtendit Vir *Celeb. Chriſtoph. Iſelius* ὁ νυν ἐν Ἁγίοις, *grande quondam Academiæ Baſileenſis Ornamentum.* Ad eam Lectorem remittimus. Ex quo patet, nos eorum ſententiæ minime ſubſcribere, qui ejusmodi optimarum artium officinas, ob incommoda quædam, quæ non tam ex inſtituto harum Societatum, quam vero ex circumſtantiis quibusdam locorum & perſonarum oriri ſolent, omnes ſublatas eſſe vellent; quod facere aliquando ſolent illi, qui quidem pio quodam deſiderio compulſi, degeneri Chriſtianiſmo conſultum vellent, ſed ad id præſtandum remedia afferunt non ſatis ad rationis & prudentiæ regulas attemperata. Omnium etiam præſtantiſſimarum rerum abuſus eſt, propter quem ſi tollendus eſt uſus, valedicendum eſſet communi omnium Patriæ, id eſt terræ. Neque etiam, ſiquidem quædam mala ex Societatibus illis emanare ſolent, promiſcue hoc optimarum artium Doctoribus tribuendum eſt. Quamvis enim omni virium contentione id unum agerent, ut Auditores ſuos redderent non tantum doctos, ſed & quantum in ipſis ſitum eſt, pios & virtutis amantes, impe-

impedire tamen in hac rerum fragilitate non poſſent, quo minus votis ſuis laudatiſſimis ſæpe deſtituerentur, & exciderent. Etiam hic locum habet illud Poëtæ ; *rari nantes in gurgite vaſto* : Pauci ſunt ſtudioſi, quorum præcordia ardens quoddam virtutis ſtudium tetigit : vera pietas nonniſi in excelſis & gratiæ divinæ colluſtratis animis, quorum tamen numerus exiguus eſt, radices agere poteſt. Quamvis autem ea, quæ hactenus dicta ſunt, ſatis probent, me verum ſuum Academiis ponere pretium, nemo tamen ſimul, cui pietas & veri ſtudium curæ cordique eſt, inficias ire pòterit, plurima in Academiis, iis præſertim, in quibus magnus eſt ſtudioſorum confluxus, plurima contingere, quæ ad alendum & promovendum *Incredulitatis vitium* plurimum conferre poſſint. Hoc autem patebit, ſi cum ad vitam multorum, qui inibi Literis vacant, tum vero ad cives ipſos & incolas, quibus vivendi horum hominum ratio cottidie ante oculos verſatur, animos convertemus. Quod ad ſtudioſos Literarum ſpectat, notum eſt, plurimos ad Academias ablegari ea ætate, qua nondum ſolida rerum divinarum ſunt inſtructi cognitione, neque iis præſidiis muniti, quæ ad coercendos impotentes animorum motus multum valent. Tales autem facile in omne nefas ruunt. Dantur non pauci, qui eo fine Academias frequentant, ut fræna laxare poſſint pravis, quibus jam agitantur, affectibus, utque limine paterno relicto, cuſtodibusque omnibus remotis, ad lubitum vitam inſtituere, facultatesque ſuas, non ſine ſudore ſæpe a Parentibus collectas, dilapidare poſſint. Hi facile in ejuſmodi locis inveniunt Socios. Ita fieri aliter non poteſt, quam ut animi dudum amore vitiorum correpti conſtrictique, magis magisque ab amore virtutis & cultu Numinis retrahantur. Ubi vero ſemel voluntas pravis cupidinibus capta eſt, facile intellectum in aſſenſum rapit, ſibique id verum & laudabile, ſaltem non adeo pernicioſum eſſe perſuadet, quod gratum, atque acceptum eſt. Accedit quod homines illi, vitiorum prætextum quæſituri, ad neſcio quam *Libertatem Academicam* provocent, quo nomine nihil aliud, uti videtur, intelligunt, quam effrenem quandam quidlibet ſentiendi & agendi licentiam ; quaſi vero optimarum artium & diſciplinarum officinæ eum potiſſimum in finem fuiſſent conſtitutæ, ut nimirum hic diſcerent, qua ratione virtus, legumque reverentia tolli poſſint. Si quis putet minus vera eſſe, quæ de Licentia, quam ſibi arrogant plurimi ſtudioſi, dicuntur, licet quotidiana experientia eheu confirmentur, teſtem adducam inſignem aliquem Theologum, qui in Illuſtri Academia per plures annos Do-
ctoris

Digitized by Google

ctoris publici officio defunctus fuerat & Academicorum mores probe perſpectos habuit. Is eſt ὁ Μακαρίτης Celeb. *Werenfelſius*, qui in Oratione *de vera ſtudioſorum Academicorum Libertate* novæ editioni operum aureorum inſerta, ſequentem in modum pronunciat. *Quod de Pace dictum eſt*, nomen ejus dulce eſſe, rem vero ipſam ſalutarem: *Idem ſane de Libertate merito affirmari poteſt, cujus amorem incredibilem non in hominibus tantum ratione præditis, ſed in brutis etiam animantibus, quotidie conſpicimus. Itaque, ſi liberalium artium ſtudioſi, nulla in hac noſtra Academia libertate gauderent, mirum non eſſet, ſi illa velut immite ergaſtulum & piſtrinum feraque Cyclopum officina, ab omnibus desereretur, noſque in poſterum nobis ipſis noſtriſque Muſis, cantare juberemur. Sed neſcio quomodo idem hac in re, quod ipſi Eccleſiæ Chriſtianæ, idque ſtatim in ejus incunabilis, contigit. Cum enim primi Chriſtianiſmi Doctores diſcipulos ſuos a jugo legis Moſaicæ immunes pronuntiarent, atque* ad Libertatem Chriſtianam *vocarent : ſtatim ſunt inventi pravi homines, qui Chriſtianis, velut omni lege ſolutis, quidlibet audendi licentiam conceſſam dicerent. Quod in Eccleſia creſcens lolium venenatum tam late poſtea ſparſum fuit, tamque altas radices egit, ut nunquam ex ea evelli potuerit, & quod non vane timemus, nunquam dum ſtabit mundus, evelletur. Eadem prorſus ratione, cum primum auditum eſſet, Reges & Principes, alioſque bonarum Literarum Mecænates, cum ad has promovendas publicas inſtituiſſent Academias, magnis eas* Libertatibus atque Immunitatibus *dotaſſe: vitiis dediti homines, qui nullam aliam norunt libertatem, quam libertatem peccandi, ita ſtatim id interpretati ſunt; Academicis hominibus per iſtud licita facta eſſe, quæ alias reliquis hominibus ſunt prohibita. Sicque paulatim res eo deducta eſt, ut ſtudioſi paſſim conſiderentur tanquam homines prorſus exleges, atque ab omni cujuſcunque diſciplinæ jugo immunes; hocque potiſſimum privilegio putentur a pueris diſtingui, qui ſub pædagogis, eorumque ferula, detinentur: Eas vero ſolum Academias, Scholaſque* Univerſitatum *nomen mereri, in quibus effrenis hæc licentia regnet, reliquas omnes, ubi aliquid ſtrictioris diſciplinæ reliquum eſt, in claſſem* Scholarum Trivialium, *Magiſtroſque in iis docentes, in cenſum* Pædagogorum & Ludimagiſtrorum *eſſe referendos. Talium Orbilionum munus eſſe, diſcipulos hortationibus ſeriis, ſeveriſque vitiorum exprobrationibus & pœnis in officio continere. Doctores vitæ Academicæ aſſuetos, melius noſſe, quid ferat mos Academiarum, quamque indulgenter, & liberaliter ſint tractandi ſtudioſi, in iis viventes. Tales* Univerſitatibus *Magiſtros convenire, qui quæcunque ad ipſos de ſtudioſorum licentia deferantur, non magis iraſcan-*

tur, quam *Micio* ille Terentianus: Fores effregerunt. *Quid tum? Studioſi Academici ſunt*, reſtituantur. Veſtes diſciderunt. *Haud magnum illud malum eſt. Studioſi fecerunt*, reſarciantur *veſtes. Hos ſane ſi audimus Ludimagiſter & Pædagogus fuit* David, *cum juſſit*, *ut* Adoleſcens ſemitas ſuas purificet obſervando verbum Domini. *Pædagogus* Salomon, *cum præcipit*, *ut* Adoleſcentes jam in juventute Creatoris ſui recordentur. *Pædagogus* Johannes *Apoſtolus*, qui laudat adoleſcentes, *quod* validi ſint, *nempe in bono*, *quod* Verbum Dei in iis habitet; *quod* Improbum vicerint; *qui adoleſcentes etiam hortatur* mundum ne diligant, & ea quæ in mundo ſunt, cupiditatem carnis oculorumque & ſuperbiam vitæ. *Pædagogi inquam hi fuerunt*, *aut hæc cum præcipiunt Adoleſcentibus*, *præcipiunt omnibus*, *præterquam Studioſis Academimicis.* Hactenus Inſignis ille Theologus. Non autem eſt dubium, eos, qui de Libertate illa Academica adeo impie, & ſtulte ſentiunt, in omne nefas ruituros, atque pravis animorum affectibus fræna laxaturos eſſe; dantur præterea multi in ejusmodi locis, qui ambitione & inclareſcendi ſtudio inflammati, in frequentioribus illis congreſſibus paradoxas & Religioni infeſtas, ad oſtentandum ingenium, in medium proferunt, & promiſcue ſpargunt opiniones; unde, quemadmodum hiante uno hiat & alter, ſæpe fieri ſolet, ut juvenes, nondum ſatis de capitibus Religionis chriſtianæ perſuaſi neque ſeverioribus diſciplinis ſatis exculti, animorum accedente levitate, peſtiferis opinionibus mature ſubſcribant, inprimis ſi audiunt, eos, qui quidlibet impudenter effutiunt, & veritates graviſſimas impugnant, aut ſaltem impugnare videri volunt, *Eruditorum Studioſorum* famam obtinuiſſe. Nunquam homines doctiores ſibi eſſe videntur, quam ea ætate, qua nondum cognoſcunt, in quo vera Eruditio poſita ſit. Ubi vero ad ambitionem accedit animi quædam inſignis levitas, pravique affectus; ſæpe bellum indicunt Religioni ipſi, atque voce & ſcriptis impudentem ſuam audaciam commonſtrare annituntur. Neque diffitendum, leges adverſus omnis generis exceſſus, in quibusdam Academiis nimis eſſe laxas, de quo extant hinc inde virorum præſtantiſſimorum quærelæ. Certe, quo magis ætas horum hominum ad omnis generis vitia proclivis eſt, eo magis civitatum Rectoribus, & publicis Doctoribus annitendum eſſet, ut pænis ſeverioribus delinquentes punirentur; cavendum inprimis, ne detrimenti quid patiatur pietas, frænumque legum impune ſolvat Licentia. Qui honeſtis legibus ſeſe ſubjicere nolunt, indigni ſunt, qui pro optimarum artium & diſciplinarum ſtudioſis, &

ſapien-

ſapientiæ alumnis habeantur. Neque putandum eſt, mala hæc in florentiſſimis Europæ Academiis duntaxat obtinere ; hæc peſtis enim minora etiam Gymnaſia invaſit. Creſcit etiam in his hortis infelix hoc lolium, & ſteriles hæ avenæ etiam hic dominantur. Ubique reperias, qui ita vivunt, ut facile colligas, eos parum de Religione perſuaſos eſſe & exigua Numinis reverentia tangi. Utinam & nobis nulla unquam de hoc conquerendi daretur occaſio ! Qua ratione vero, rebus ita comparatis, cives, qui vitam horum hominum, moresque perſpectos habent, in vitium Incredulitatis incidere poſſint, vel me tacente quilibet videt. Qui rudi quadam divinarum rerum cognitione ſunt inſtructi, exemplis potius, quam rationibus ad ita vel aliter ſentiendum & agendum impelli ſolent. Hi vero ubi animadvertunt quotidie, ipſos illos, qui profunda quadam rerum divinarum cognitione ſeſe inſtructos eſſe jactitant, in omni vitiorum genere volutari, pietatem ridere, ſanctiſſima Religionis capita poſito pudore impugnare, ad omne nefas peragendum promtiſſimos paratiſſimosque eſſe, facile inducuntur ut credant, ejusmodi homines in rebus ad Religionem ſpectantibus meros eſſe hiſtriones, eos in ſinu ſanctiſſima quæque albis dentibus ridere, atque Literis duntaxat vacare, ad ingenium exercendum, panemque lucrandum. Hoc poſito inſuper colligunt, homines illos adeo abjecte de Religione judicaturos non fore, neque poſito pudore omnis generis vitia perpetraturos, ſi certa eſſet, & extra dubitationis aleam poſita, Religionis chriſtianæ veritas. Non quæritur, utrum hi homines recte ratiocinentur nec ne; ſed de eo duntaxat quæſtio eſt, utrum homines exigua rerum divinarum cognitione inſtructi, & vitiorum quorundam amore capti, non facile ita in vitium Incredulitatis incidere poſſint, de quo forte nemo ſanæ mentis dubitaverit ; utinam quotidiana huic noſtræ ſententiæ contradiceret experientia! Augetur hoc malum, ſi iidem audiant aliquando pro cathedra tales ſtudioſos, tanquam de cœlo lapſos nuper de pietatis neceſſitate & indole diſſerentes, & in vitia paſſim graſſantia ſeveriſſime invehentes : qui tamen, cum primum domum reverſi, ad nugas ſuas, commeſſationes, & ad omnis generis exceſſus, animos applicant. An non ita in Auditoribus multis facile pietatis ſtudium deprimitur, animique eorum adverſus omnem Religionem obfirmantur ? Ne quis vero exiſtimet nimis ſeverum eſſe meum de Academicorum quorundam moribus, & vitiis judicium, adducam in medium Virorum quorundam Celeberrimorum & præſtantiſſimorum teſtimonia, & quærelas, ex quibus conſtabit, nos-

Digitized by Google

veritatis leges non migraſſe; Hic vero non provocabo ad ea teſtimonia, quæ G. *Arnoldus* in ſua Hiſt. Eccleſiaſtica adduxit, quia novi, hominem hunc eſſe ſuſpectum multis, & fidem illi exiguam, ubi etiam vera dicit, haberi. Sed teſtes tales producam, quos boni omnes magnifaciunt & venerantur. Inter eos primus eſt ὁ Μακαρίτης S. *Werenfelſius*, Theologus excellentiſſimus, cujus verba antea de Licentia Academica adduxi. Hic vero in Diſſert. de *Scopo Doctoris Theologi* pag. 397. Edit. pr. in hæc erupit verba: *Amaris lacrymis deflenda eſt horribilis illa licentia, quæ in Academiis plerisque regnat, idque non minus inter S. Theologiæ, quam aliarum artium & Literarum Studioſos. Qualis, ô Deus! qualis hæc eſt præparatio ad S. Miniſterium, a quo ſalus æterna tot animarum pendet? Quale tandem miraculum requiritur, ut, qui in talibus Academiis juventutem tranſegerunt, fiant aliquando, quod eſſe debent, Epiſcopi irreprehenſibiles, & omnium virtutum exemplaria?* Succedat huic *Excellentiſſimus Pfaffius*, Academiæ Tübingenſis digniſſimus *Cancellarius*. Hic vero in Diſſert. de *Vitiis eorum, qui ſacris operantur*, &c. pag. 4. ſequentem in modum pronuntiat: *Quod mores converſationemque, quæ apud S. Literarum Studioſos hodie communiter obtinet, concernit, præjudicium quoddam, errorque practicus primum noſtro ſe ſiſtit obtutui, ante omnia nobis forti, quantum poſſumus, manu jugulandus. Pravum eſt oppidoque pernicioſum, apud eos, qui Sacris Literis operam dant præjudicium, quod arbitrantur, ſe vocationi ſuæ ſatis quod eſt facere, ſi animum ſaltem ideis theologicis, quæ vulgo orthodoxæ nuncupantur, donent, nec adeo neceſſarium eſſe, ut mutata in melius voluntate, & abnegatis quibuscunque voluptatibus, divina virtute imbuti, ſinceræ ad Deum converſionis, ſanctificationisque exempla exiſtant.* Quibus paucis interjectis hæc addit: *Quid itaque de iis ſentiendum ſit, qui ſacra dum tractant, & animi, & linguæ, & gulæ vitiis, & quibusvis voluptatibus indulgent*, Liberrimamque NB. illam converſationem Academicam, indomitamque, atque immodeſtam vivendi rationem *ſequuntur quivis facile colligit, non quippe dignos eos eſſe, qui Theologiæ Studioſorum titulo ornentur, ſed Eorum in diptycha eſſe referendos*, qui Religionem Incredulorum, Impiorumque contemtui riſuique *exponunt, Eccleſiamque, mala ſua perverſaque vivendi ratione, plurimum vaſtent.* Idem Vir Celeb. in *Oratione* de *Univerſitatibus Scholaſticis emendandis* pag. 24. corruptionem in his locis regnantem candide, & graviter fatetur & reprehendit dicens: *Quæ Officinæ Sapientiæ, quæ officinæ virtutis eſſe debebant, ab hac dignitate ſua plurimum ubique abire conſpiciuntur. Si enim in rem præſentem deſcen-*

Digitized by Google

deſcendamus, ſi Univerſitatum ſtatum hodiernum recte ponderemus, atque contemplemur, facile perſpiciemus, & inſignem morum corruptionem, & pædantiſmum literarium in iisdem utramque fere paginam facere. Et vero quod prius attinet nemo eſt, qui rem ipſam proh dolor! experientia teſte ſatis conſpicuam, negare auſit. Videmus, Videmus gentem Academicam ubique in omne genus licentiæ atque vitiorum effuſam; videmus & deploramus præjudicia illa practica, quæ mentes hominum occupant; Videmus mores a modeſtia, a decoro, a genuina & nobili vivendi & converſandi ratione declinantes, eamque ubique vitiis conſuetudinem effuſam, ut qua ratione hæc mala emendari queant, vix *pateat.* De eodem malo conqueritur Vir *pietate & meritis gravis.* J. F. *Oſterwaldius Source de la Corruption* &c. Tom. II. Cap. III. ut pientiſſimi jam *Speneri*, aliorumque juſtiſſimas, de corruptione hac, quærelas mittam.

III. Ab Academiis progredimur ad Doctores publicos, in iis divinas pariter & humanas diſciplinas tradentes. Hi ſæpe incuria, negligentia, & exemplo vitæ, multum conferunt, ad Impietatem & Incredulitatem promovendam. Quoniam vero Theologiæ Profeſſorum potiſſimum, & V. D. M. officium eſt, capitalia Religionis capita explicare, eadem tueri, virtutisque ſtudium nonſolum Auditoribus inculcare, ſed & luculenter demonſtrare, qua ratione aliis ſuo tempore hæc probare & inſinuare poſſint; Hic vero per partes oſtendemus, multos eheu! officio ſuo deeſſe, multaque vel agere vel omittere, quæ ſtudium pietatis, & religionis cultum ſufflaminare poſſunt. In quo argumento ita ſum verſaturus, ut ſperem, Theologos veri rectique amantes, nil in iis, quæ prolaturus ſum, deſideraturos. Dicam de vitiis, parcam perſonis. Quicquid de his vel illis aberrationibus dixero, luculentiſſimis teſtimoniis Theologorum Proteſtantium, eorumque optimorum & præſtantiſſimorum confirmabo. Neque ea, quæ prolaturus ſum, obſtabunt, quo minus bonus quisquam, qui verum rebus & perſonis pretium ponere ſolet, de Sacrorum Miniſtris, eorumque munere recte ſentiat. Ad me quod ſpectat, agnoſco lubens, hinc inde inter Doctores publicos & Theologos, reperiri plures, nonſolum Eruditione ſolida rerum dinarum & humanarum inſtructos, ſed & ſincero amore divino & virtutis ſtudio incenſos. Injurii eſſemus nonſolum contra præſtantiſſimos illos viros, ſed & contra Deum ipſum, qui ut boni omnis Auctor eſt, ita etiam ad Eccleſiæ ſuæ commoda promovenda iis facultatibus & donis multos exornat, quæ ad promovendam Eruditionem & pietatem plurimum conferre poſſunt, ſi immemo-

Theologi & V. D. M., ſæpe vel incuria & negligentia, vel vitæ Exemplo Incredulitati patrocinantur Oſtenditur hoc per partes. Et primo quidem in eo multi peccant, quod, quæ ad praxin pietatis, & officia V. D. M. pertinent, vel plane non inculcent, vel ſatis oſcitanter tradant.

memores eſſemus utiliſſimorum laborum, quos ad Religionis, pietatisque cultum, Auditoribus ſuis commendandum, impendere ſolent. Nonſolum nihil horum virtutibus & Eruditioni detractum volumus, ſed eos potius magnifaciendos, atque laudandos eſſe publice profitemur. Hoc tamen non obſtante, licebit, & quidem ſine cujusquam infectatione oſtendere, qua ratione fiat, ut multorum, qui officio publicorum Theologiæ Profeſſorum, & V. D. M. muneribus defunguntur, incuria, negligentia, præpoſtera inſtitutione, vitæ Exemplo &c. animi, ab amore Religionis & pietatis retrahantur & ſæpiſſime in ipſum Incredulitatis barathrum præcipitentur: Juvat hoc per partes oſtendere: Et (1) quidem dantur multi Doctores in Academiis & Gymnaſiis, qui id unice negotii ſibi datum eſſe exiſtimant, ut Auditores ſuos reddant *doctos*, varia rerum utilium, ſæpe etiam parum profuturarum, cognitione inſtructos, interim ea, quæ ad *praxin virtutum*, in primis vero ad officia futuro V. D. M. perquam cognitu neceſſaria pertinent, aut plane negligunt, aut oſcitanter ſatis tradere ſolent. Quo ipſo innumera mala in Eccleſiam redundant, inter quæ ſine dubio etiam Incredulitas & Religionis contemtus referenda ſunt. Quam neceſſaria ſit Studioſo & futuro V. D. M. Ethicæ Chriſtianæ accuratior cognitio ad vitam ſuam ad præcepta Jeſu Chriſti conformandam, ad vitia paſſim in cætibus graſſantia debellanda, ad cauſas fontesque degeneris Chriſtianiſmi detegendas, ad ſaluberrima, tantis malis occurendi conſilia ſuppeditanda, &c. nemo ignorat. Notum inſuper, fieri non poſſe, ut Paſtor officio ſuo rite defungatur, niſi ipſemet nonſolum ardenti pietatis ſtudio ardeat, ſed & perſpecta cognitave habeat omnia, quæcunque ad munera paſtoralia rite obeunda requiruntur; Ita ſcire debet, qua ratione rite Infantibus veræ Religionis & pietatis præcepta ſint tradenda; quid potiſſimum publice & privatim urgendum; qua ratione tractandi ſecuri, hypocritæ, ærumnis preſſi, in fide debiles, de ſalute anxii &c. Hæc & plura alia pro circumſtantiarum, & perſonarum ratione, cum ſint dirigenda & moderanda, nemo non videt, neceſſe eſſe, ut futurus V. D. M. accuratiſſimam habeat omnium partium officii ſui cognitionem. Plures autem dari Doctores publicos, qui aut negligant hæc omnia prorſus, aut oſcitanter tractent, experientia eheu! notum eſt. Sunt qui infra Doctoris Theologi dignitatem poſitum eſſe putant, facilia illa, uti putant, Ethicæ Chriſtianæ præcepta tradere; exiſtimant diſcipulos ſuos ea, quæ ad officia Miniſtrorum pertinent, ſua ſponte, duce experientia, ſuo tempore animadverſuros; urgenda

jam

jam quidem eſſe ſtudia dogmatica, exegetica, prophetica, typica, &c. armandosque contra omnis generis Hæreticos etiam eos de quibus Auditores ſui nil quicquam audiverunt, diſcipulos ſuos: Quod ſi in his ſtudiis ſatis verſati ſint Auditores, exiſtimant ſeſe officio ſuo ex aſſe ſatisfeciſſe: Alii ſibi perſuadent, hoc potiſſimum agere debere Doctorem Theologum, ut famam ſuam longe lateque extendat. Eum in finem nulli labori, operæ, vigiliis, & ſumptibus eſſe parcendum, ut ad optatum perveniat finem. Tales vero ut plurimum ea, quæ ad officia ſua præſtanda requiruntur, non ſine tædio defunguntur, aut oſcitanter tractant, *practica* vero *ſtudia* prorſus nauſeant, abjectioribus ingeniis hæc curanda eſſe putantes; quaſi vero ex nova quadam horum vel illorum locorum ſcripturæ explicatione: harum vel illarum hypotheſium novarum inventione, ex victoria vera vel imaginaria de hoc vel illo Adverſario, cujus ineptas & ſtultas opiniones ſæpe ne centeſimus quidem perſpectas habet, nedum ut periculum ſit, multos, albos calculos iis adjecturos, reportata &c. quaſi inquam major ex hiſce ad Eccleſiam Dei ſit redundatura utilitas, quam vero ex accurata inſtitutione eorum, quæ ad veram pietatem, in cætibus Chriſtianorum promovendam facere poſſunt. Quantum autem malorum ex hac negligentia oriantur, vix verbis ſatis poteſt exprimi. Ita enim multi ſtudioſi, diſcendi & inclareſcendi ſtudio incenſi, exemplo ſuorum Præceptorum compulſi & inducti, nonniſi iis incumbunt ſtudiis, quæ ad conſequendam Eruditionis famam facere poſſunt: ut vero ipſimet ſint pii, ſuoque tempore virtutis ſtudium potiſſimum urgeant, exiguam impendent curam. Hinc cum his vel illis cætibus præeſſe debent, in alium quaſi orbem ſibi delati videntur: ſentiunt ex omnigeno illo Eruditionis variæ apparatu pauca depromi poſſe, quæ ad ſtatum Auditorum ſuorum faciant, quæve ad omnis generis vitia rite debellenda, veramque pietatem promovendam, plurimum conferre poſſint. Ita fieri aliter non poteſt, quam ut impietas & Incredulitas paſſim capita tollant, quia ea, quæ ad hæc mala extirpanda adhiberi deberent media, aut prorſus negliguntur, aut parum ſapienter, aut minus frequenter, inculcantur. Atque hæc mala eo magis ſunt deploranda, quod Doctores publici haud ignorent, pleroſque ſuorum Auditorum ſuo tempore in pagis officiis V. D. Miniſtrorum defuncturos eſſe. Certe non tantum impium, ſed & ridiculum & ineptum eſt, ea ſine quibus officia ſua rite præſtare non poſſunt futuri V. D. Miniſtri oſcitanter pertractare, aut prorſus negligere; alia vero omnia, quæ tantum pondus ad hunc finem obtinendum adferre

 non

non poſſunt, incredibili ſtudio ac diligentia urgere. Nollem autem quenquam hæc, quæ a me dicta ſunt, ita interpretari, ac ſi hoc unum a Doctoribus publicis præſtari vellem, ut nimirum neglectis iis diſciplinis & artibus, quæ ad Theologiæ accuratioris cognitionem neceſſario requiruntur, in veritatibus moralibus, & officiis Miniſtrorum explicandis, tantum ſint occupati. Alieniſſimus ſum ab hac ſententia, probe ſciens, culturam nobiliſſimarum diſciplinarum, non tantum nihil officere pietatis ſtudio, ſed eas rite excultas, & ſuis locis & temporibus accommodatas plurima eaque excellentiſſima adferre adminicula & præſidia, ad veram pietatem promovendam. Hoc unum igitur volumus, non minus praxin pietatis in Academiis & Gymnaſiis, eaque, quæ ad officia Miniſtrorum pertinent, eſſe tradenda & urgenda, quam docenda ea, quæ ad accuratam ſtudiorum theologicorum notitiam obtinendam requiruntur. Et profecto quisquis, ad præſentem Eccleſiarum ſtatum, ad graſſantia paſſim vitia, ad degenerem Chriſtianiſmum, ad creſcentem ſemper indies & peſtis ad inſtar ſerpentem Incredulitatem, oculos mentis convertit, deprehendet facile, neglectum eorum officiorum, quorum jamjam mentionem fecimus, tantorum malorum non poſtremam cauſam eſſe. Atque hoc agnoverunt inter Theologos Proteſtantes præſtantiſſimi, quorum teſtimonia & juſtiſſimas quærelas hic ut adducam neceſſitas poſtulat. Et jam ſuo tempore (ut de iis incipiam, quæ ex neglectu & ignorantia officiorum, quæ a Miniſtris requiruntur, oriuntur) conqueſtus eſt *Eraſmus*, quam male agant illi, qui cætibus Chriſtianorum tales præficiunt Doctores, qui ea, quæ ad hoc munus rite obeundum neceſſario poſtulantur, ignorant. De *ratione concionandi* p. 66. ſequentem in modum pronuntiat: ***Annon*** (inquit) *præpoſterum eſt, explorare fidem ac peritiam ejus, cui deſtinaſti boves aut equos tuos committere, & nihil habere penſi, cui committas animas hominum, pro quibus mortuus eſt Chriſtus? Submoves colonum negligenter, aut imperite colentem arva tua, & non ſubmoves Paſtorem, malum ſemen jacientem in bonam Domini ſegetem? Annon præpoſterum eſt, in navigatione non cuivis committere remos, non quemlibet admovere clavo, ſed eum, qui gubernandi ſit peritus, & Eccleſiæ curam nullo delectu cuivis committere? Si quis tibi dicat. hic aſſideat gubernaculo, bene natus eſt, prædives eſt & habet quod det, & dat liberaliter, gratioſus eſt apud Principem, denique tibi cognatione propinquus eſt & amicus, nonne protinus proclamares, quid mea refert, qualis ſit in cæteris, hæc tempeſtas peritum ac ſtrenuum nauclerum requirit alioqui periclitan-*

Digitized by Google

elitantur omnes: Et iſta nulli veniunt in mentem, ubi longe gravius eſt periculum? In naufragio periclitantur merces, periclitantur corpora, quanquam fracta nave multi enatant incolumes, & ipſum mare multas merces in littus ejicit. In hoc naufragio in extremum periculum veniunt animæ, merx Chriſti chariſſima.

G. *Ameſius*, ſuperioris Seculi Theologus præſtantiſſimus, in ſua *Paræneſi ad Studioſos* gnaviter etiam hoc ulcus tangit, dicens: *Tentavi ego anno præcedente, qui rem neceſſariam videbam omiſſam, an Theologiam aliqua ex parte avocare poſſim a quæſtionibus & controverſiis quibuſdam ſpinoſis, perplexis & minus neceſſariis, & ad vitam & ad praxin eam adducere, ut de conſcientia & ejus cura incipiant ſtudioſi ſerio cogitare. Conſilium illud meum ab optimo quoque probari ſcio. Hoc enim eſt, quod pii omnes in Academiis noſtris diu jam, & nimis certe diu, deſiderarunt. Hoc ipſum quod omnium eſt graviſſimum, miſerandæ Dei Eccleſiæ, quaſi jure ſuo ab omnibus Academiis flagitant, quæ prodi ſe, & plane perdi clamitant, dum conſcientiæ hominum iis curandæ & ex officio tractandæ mandantur, qui nullam hujusce rei artem ulla ex parte didicerunt: qui an talis doctrina neceſſaria ſit, vel omnino ſit, videntur neſcire; qui vix unum præceptum, non omnibus notum, quod eo directe ſpectat, aut ſibimetipſis eligerunt unquam ſedulo meditandum, aut ab aliis audiverunt diligenter inculcatum. Primus & maxime capitalis error, cui cæteri fere omnes originem ſuam debent, in eo verſatur, quod de Theologiæ proprio fine, raro & parum ab iis cogitatur, qui inter ejus alumnos nomina ſua profitentur. Quid enim eſt miri, ſi ſcopum illi nunquam attingant, qui nunquam ad eum intentis oculis collimarunt. Scopus autem Theologi quis eſſe debet?* Apoſtolus paucis docet 1. Tim. IV. 16. ut ſemetipſum nempe ſervet, & eos qui ipſum audierint, *id eſt, vivens ipſe Deo, alios etiam ad Deum adducat: vel, ut Dei gloriæ & Eccleſiæ ædificationi addicat & devoveat ſeſe totum.* Et paucis interjectis: *Illi vero, qui principia, & omnia fere practica negligunt, tanquam vulgaria, pervia, ac omnibus expoſita, & languent interim circa quæſtiones quaſdam ſubtiliores & controverſias implexas, cum poſtea ad concionandum accedunt, ſibimetipſis quidem nimis placent, ſed prudentioribus omnibus alias riſum & alias miſericordiam ſolent movere. Riſum, quando vel minima arrepta anſa, de controverſia aliqua non neceſſaria plura proferunt, quam oneraria navi poſſint contineri: miſericordiam, cum de practicis verba facere coacti, in alium mundum videntur tranſlati, & magis frigent, quam multi ex plebe facerent, in eorum loco conſtituti. Si vero praxis una cum peritia harum rerum abſit,*

pudor eſt cogitare, quale ſpectaculum ſeſe præbeat hujusmodi Magiſter controverſiarum. Contendit acerrime Sanctos & Angelos non eſſe invocandos; cum ipſe interim, Deum O. M vel neſcit, vel negligit invocare *Chriſti corpus neque in pane ſacramentali, neque ſub ejus ſpecie latere, arcte defendit;* communionem tamen Chriſti, tanquam ſpeciem, aut larvam aliquam indigniſſime tractat. *Omnia peccata mortalia eſſe ſolicite probat:* Sic autem vivit, quaſi nullum ſcelus opus haberet venia. *Operibus hominem non juſtificari multis teſtimoniis & argumentis demonſtrat:* fidem tamen ſuam vivam & veram nullis operibus unquam oſtendit. *Annon præclare populum ſuis controverſiis exædificabit?* De malis hiſce etiam valde conqueſtus eſt ὁ Μακαρίτης Celeb. *Werenfelſius* paſſim hinc inde in ſuis operibus theologicis; cumprimis vero de eo agit præclare & ſolide uti ſemper, in Diſſertatione de *Scopo Theologi*, quæ frequentiſſime a Profeſſoribus Theologiæ omnibus, & S. Literarum Studioſis, eſſet legenda & perpendenda. Quædam duntaxat ex ea excerpemus, quæ ad ſcopum hunc noſtrum potiſſimum faciunt. Pag. 395. Edit. prior. ita pronuntiat ὁ Μακαρίτης: *Neceſſaria Paſtori inſtruendo ii omittunt Doctores, qui diſcipulos ſuos tantum docent credenda non docent facienda; totum tempus impendunt tradendis dogmatibus, quæ in ſpeculatione conſiſtunt, partem Theologiæ practicæ negligunt. Omittunt ſane iſti partem Miniſtris Eccleſiæ maxime neceſſariam. Quomodo poterunt hi aliorum mores corrigere, qui doctrinam de moribus nunquam attigerunt? Quomodo poterunt quemlibet Auditorum ſuorum ad Officium hortari, qui in quo cujuslibet officium conſiſtat, neſciunt: quomodo poterunt aliorum conſcientias dirigere, qui, quid conſcientia in quolibet caſu poſcat, definire neſciunt? Quomodo poterunt animi morbis mederi qui originem naturam, & ſymptomata horum morborum ignorant; quibus corda hominum, quæ curanda ſunt, penitus ſunt ignota? Mirum non eſt ſemel atque iterum non modo homines privatos, ſed integras etiam Synodos enixe flagitaſſe, ut in Academiis reformatis peculiares Theologiæ practicæ Profeſſores conſtituerentur, quemadmodum id fit in Eccleſiæ Romanæ Academiis. Ego ſane neſcio, annon aliquo jure Doctores Pontificii hunc nobis defectum exprobare poſſint, atque exinde non ſine quadam veriſimilitudine concludere; verum eſſe quod toties nobis obiiciunt, bona opera parvi a nobis fieri, ſaltem non tanti, quanti fiant in ſua Eccleſia, ubi tanta cura & ſolicitudine docentur. Neceſſaria Paſtori inſtruendo illi quoque Doctores negligunt, qui dogmata quidem Religionis tradunt, theoretica, practica, eorumque ſimul moribus invigilant; ſed eos non inſtruunt ad munus, quo fungi debent, ſaltem non inſtruunt,*

inſtruunt, quantum neceſſe eſt. Quod quidem perinde eſt, ac ſi Sutor diſcipulum ſuum multa quidem Sutori non inutilia doceret, ſed non doceret facere calceos. *Tales ſunt Doctores, qui diſcipulis ſuis multa quidem non contemnenda tradunt, ſed Eos minime inſtruunt ad ea, quæ olim, cum Sacro Miniſterio defungentur, quotidie facere debent. Non inſtruunt eos ad functiones Miniſtri rite peragendas, ad cultum Dei publicum dirigendum & moderandum; ad preces omnis generis fundendas; ad conciones ſacras cum Auditorii ædificatione habendas; ad exercitia catechetica ad puerilem captum accomodanda; ad Eccleſiam, cui aliquando præerunt regendam, Conſiſtoria moderanda, uſum clavium exercendum: ad peccatores omnis generis convertendos; ad tentatos erigendos, ægrotos conſolandos, moribundos corroborandos; & ſexcenta alia, quæ Paſtori animarum ſingulis diebus & horis peragenda occurrunt. De Oratoribus, qui ex Rhetorum Scholis in forum prodeunt, dixit olim Satyricus; Hos in alium ſibi orbem videri delatos. Majori id jure dici poteſt, de Studioſis Academicis, cum ad Eccleſiam aliquam paſcendam vocantur. In novum orbem ſibi delati videntur. In Scholis audiverunt Doctores ſuos de variis rebus ſubtiliter diſputantes. Nunc in Eccleſia, cui præfecti ſunt, minime de diſputando agitur: modo conciones ſunt habendæ, modo preces ſunt fundendæ, mox catecheticis exercitationibus vacandum, modo peccatores corripiendi, modo afflicti conſolandi, modo ægroti viſitandi, aliaque hujus generis peragenda; quorum omnium nihil unquam in Scholis didicerunt. In Scholis* audiverunt, quomodo Hæretici refutandi, & Heterodoxi refellendi. *Hic nulli illis vel Hæretici neque Heterodoxi occurrunt, quos coarguant: ſed occurrunt identidem peccatores obſtinati, quos corripiant diſciplinæque ſeveritate coerceant.* In Scholis nihil aliud laudari audivere, quam bene de rebus variis differentes, bene judicantes, bene ratiocinantes. *Hic parum eſt bene diſſerere, bene judicare, bene ratiocinari: Agendum eſt quotidie, atque ad bene agendum, nunc ſapientia & prudentia, nunc manſuetudine & moderatione, nunc patientia, fortitudine & conſtantia opus eſt, quas virtutes exercendi nullam in Scholis occaſionem habuerunt. Scio multa a Paſtore, cum munere ſuo defungitur, ipſo uſu diſci; & fabrum, ut eſt in proverbio, fabricando fieri: Paſtorem, functiones paſtorales quotidie obeundo, ad eas ipſas obeundas aptiorem, & in his indies conſummatiorem reddi. Sed homini, qui ne quidem diſtincte cognoſcit, quænam ſint Paſtoris functiones, quidque ad eas rite exercendas requiratur, imo qui de his in Scholis vix quicquam audivit, curam animarum committere, neſcio cujus temeritatis, ne dicam impietatis eſt. De Medicis, qui*

novitii ad medicinam faciendam accedunt, *vulgo dicitur*, *novum iis cœmeterium eſſe exſtruendum. Quid vero de novitio tali Paſtore dicemus? Novusne ei infernus extruendus eſt*, *in quo torqueantur illi*, *cum quorum æterna pernicie artis ſuæ rudimenta deponit? Extruendus ſane foret*, *niſi is, quem Deus ſuppliciis damnatorum deſtinavit*, *ſatis ad hos quoque capiendos ſpatioſus eſſet.* Hactenus eximius ille Theologus. Conf. Ejusdem Examen quæſtionis, *utrum habitus Theologiæ*, *qui debet eſſe in Miniſtro Eccleſiæ*, *an qui eſſe debet in Doctore Academico plura requirat*, novæ op. Editioni pag. 298. Tom II. inſertum.

Easdem querelas movent alii. Inter eos etiam eſt, Excell. *Pfaffius*, qui paſſim in ſcriptis ſuis de neglectu horum ſtudiorum loquitur. Orat. ſupra cit. de vitiis Eorum qui ſacris operantur p. 15. ait: *In Academiis Theologia Moralis vel plane negligitur*, *vel theoretica utplurimum ratione*, *& ad formam Syſtematis tractatur. Et prout in Philoſophia Morali inſtillanda non id agitur*, *ut rectæ converſationis*, *affectuumque bene dirigendorum præcepta Auditoribus inſtillentur*, *animique diſcentium vitiorum odio*, *virtutis amore impleantur*, *emendenturque*, *id quod tamen præcipuum eſt*, *ita nec idem in tractatione Theologiæ Moralis Academica conſpicere eſt, ubi theoriæ nimium indulgeri*, *aſceticamque rerum evolutionem perperam negligi*, *curioſisque ſubinde & eruditis quæſtiunculis præter rem operam dari videas*, *cum pravi vitiorum receſſus ante omnia inveſtigandi*, *malorum fons & copia*, *virusque ad convictionem uniuscujusque detegendum*, *virtutis vera indoles ſummaque præſtantia oſtendenda*, *interioresque*, *quibus ad penitiorem cum Deo unionem ducimur*, *peccatumque penitus ſub jugum mittimus*, *viæ hic oſtendendæ eſſent.* Et paucis interjectis: *Dolendum eſt*, *ea*, *quæ ad paſtoralem Theologiam ſpectant*, *communiter negligi.* Plura non adducam: legantur inſuper quæ viri in Theologia Morali Exercitatiſſimi, de malis hactenus recenſitis ſcripſere, nimirum Ven. *Oſterwaldius Source de la Corruption Cap. III.* integro, Cl. *Roques* tractatu de *dignitate Miniſt. Eccleſiaſt. Cap. VIII.* & Celeb. *Hottingerus* Theologus Heidelbergenſis in Præfat. Typi vitæ chriſtianæ, & paſſim in aliis opuſculis practicis.

Doctores publici ſæpe Capitalia Religionis Naturalis & Revelatæ capita jejune tractant, in

IV. Ad mala autem hæc augenda, & Incredulitatem promovendam, non parum mihi conferre videntur illi Doctores publici, qui in Academiis & Gymnaſiis capitalia Religionis Naturalis & Revelatæ capita ſatis oſcitanter tradunt; in explicandis vero & tuendis veritatibus particularibus, vel novis hypotheſibus, ad ſummam Religionis parum, aut nihil facientibus, aut controverſiis minoris momenti, ſingularem

Digitized by Google

larem curam atque diligentiam impendunt. Notum eſt in Academiis collegia uti vocantur haberi homiletica, exegetica, prophetica, polemica, &c. Hæc quin inſignem uſum habere poſſint, infitiatur nemo. At dolendum, ſæpe negligi ea, aut ſaltem minus pro dignitate rerum tractari, quæ omnium ſunt præſtantiſſima, cognituque quammaxime neceſſaria. Mea opinione, antequam Syſtemata, uti vocantur, dogmatica, ſtudioſis explicarentur, neceſſe eſſet, ut ſingillatim capita Theologiæ Naturalis & Revelatæ magna cum cura traderentur, Incredulorum objectiones ſincere repræſentarentur, & ſolide convellerentur. Hoc demum facto, ad Syſtemata eſſet progrediendum. Cur ita ſentiam, obſcurum non eſt. Primo enim omnibus, qui quidem vel mediocriter in diſciplinis ſanctioribus verſati ſunt, conſtat, particulares veritates evidenter demonſtrari non poſſe, niſi capitalia Religionis capita, quibus illæ innituntur, ſolide ſint probata, atque extra dubitationis aleam poſita. Neceſſe igitur eſt, ut ſingulari induſtria argumenta hæc tractentur. De his autem, ſi vere perſuaſi non ſunt S. Literarum ſtudioſi, qua ratione per omnem vitam S. Miniſterio admoti, ſerio & alacriter Religionis cauſam tuebuntur; quis Zelus erit pro Gloria Dei? quo ardore tandem publice & privatim pietatis ſtudio promovendo incumbent? quo animo omnes adverſitates, in hoc officio occurrentes, excipient? qua ratione poterunt homines male de primis veritatibus Religionis ſentientes, aut dubitantes, errorum ſuorum convincere, atque meliora docere? teſtor cujusvis conſcientiam, annon defectus hujus convictionis ipſos, & qui eos audiunt, ſæpe impediturus ſit, quo minus ſuis officiis faciant ſatis. Accedit quod hodie librorum, quibus ſanctiſſima Religionis capita impugnantur, magnus ſit numerus; Hi multorum, qui Religionis naturam & indolem perſpectam non habent, teruntur manibus. Hæc non ignorant Doctores publici, ſed ſciunt, eoque nomine valde conqueruntur. Loco igitur quærelarum, quas data quavis occaſione effundunt, optime facerent, ſi Studioſos Sacrarum Literarum, adverſus publicos Religionis hoſtes communirent, armaque illis ſuppeditarent, quibus errores illos ſolide poſſent convellere, veritatesque maximi momenti in tuto collocare. Ea ſunt ætate plerique, qui Academias & Gymnaſia frequentant, ut vim argumentorum probe poſſint ſentire. Doctores vero ſæpiſſime hoc facere negligunt, quod norunt illi, qui Academias frequentarunt; Hi profecto officio ſuo nonſolum rite non defunguntur, ſed & in cauſa ſunt, ut multi Auditorum ſuorum, officiis publicis admoti, cauſam religio-

tradendis vero particularibus veritatibus aut hypotheſibus, nimis ſunt operoſi.

Digitized by Google

ligionis infeliciter tueantur. (*) Iidem autem, quod dolendum, qui in eo peccant, contra tanto ſæpe fervore particulares veritates, & novas hypotheſes, vel impugnant, vel defendunt, ut putares ſummam Religionis in his vel illis articulis poſitam eſſe, ex quo denuo multa mala in Eccleſiam redundant. Quamprimum Profeſſor aliquis novam aliquam opinionem, vel hypotheſin defendit, fieri ſolet, ut alii in ejus ſententiam concedant, & Præceptori huic placituri, ſtrenue cauſam illius tueantur; alii vero in contraria ruunt, eumque Doctorem ſequi volunt, qui acriter novam hypotheſin impugnat: Hinc nonſolum inter fratres lites ſæpe oriuntur acerbiſſimæ, ſed & ſtudioſi, dum aliis omnibus incumbere deberent, reſque majoris momenti potius addiſcere & expendere, in novis illis hypotheſibus rite cognoſcendis, defendendis, vel impugnandis, maximam vitæ Academicæ partem tranſigunt. Neque hoc contenti, in Patriam reduces, easdem firmiter retinent, in iis commendandis ſatis ſunt ſeduli, eoque potiſſimum nomine ſuam in ſtudio theologico peritiam demonſtrare omnibus volunt. His novis opinionibus per vitam utplurimum acriter adhærent, & ſicubi publice verba ſunt facienda, non eos eligunt textus, in quibus capitalia religionis capita cognitu omnibus neceſſaria, aut virtutes omnibus chriſtianis inculcandæ, continentur, ſed tales, quæ materiem præbeant de pondere novarum hypotheſium diſſerendi. Quod ſi in Patria fautores novarum opinionum nanciſcantur, his ſeſe adjungunt, hos in cœlum tollunt laudibus; hi ſoli quid in Theologia ſit grave, & momentoſum intelligunt, cæteri ut umbræ volitant, ignari ſcilicet tam pretioſarum veritatum. Has opiniones & hypotheſes inſuper cum articulis in Eccleſia receptis conjungunt, atque in earum ſtrenua defenſione veram Orthodoxiam poſitam eſſe ſibi perſuadent. Hinc litium & contentionum in Eccleſia ſæpe nova ſparguntur ſemina. Nemo, qui ſata rerum, inter Theologos geſtarum, perſpecta habet, ea, quæ ſincere

(*) Ingenue & cordate hanc quorundam Theologorum circa hoc argumentum negligentiam taxat Vir pl Reverendus atque Doctiſſimus Joh. Fridericus Stapferus V. D. M. Bern. in opere egregio & bonæ frugis pleniſſimo, nimirum in Inſtitut. Theolog. Polem Tom. II. cap. X. pag 906. ita loquitur Vir Doctus: *Dantur Theologi, qui magnam rerum divinarum Eruditionem poſſident, qui veritates Religionis particulares ad unguem tenent, qui propterea non contemnendi ſed æſtimandi ſunt; ſi vero ad prima Religionis principia, ſi ad veritates illas generales deducerentur, ſi diſtinctas earum notiones aliis tradere tenerentur, ſi S. Sanctam Religionem contra Deiſtarum, Epicureorum, Naturaliſtarum ſtrophas, ſi contra Socinianorum objectiones eam defendere obligarentur, dum cum his ex primis principiis, ex notionibus univerſalibus diſputandum ſit, quoad maximam controverſiæ illius partem, forſan obmuteſcerent.*

cere a me hic, optimoque fine, in medium prolata ſunt, inficiabitur. Juvabit tamen auctoritate Virorum Theologorum, eorumque præſtantiſſimorum, (quod me facturum initio diſſertationis promiſeram) ſententiam noſtram confirmaſſe: Excellentiſſ. *Pfaffius* inter Principes Theologorum Proteſtantium merito referendus, reprehenſurus ſingularem illam curam quorundam Theologorum, noviter receptas opiniones tuendi ita loquitur *Orat. de Vitiis eorum, qui Sacris operantur* &c. p. m. 10. *Deploramus, eſſe, qui egregio præſtantiſſimoque* Orthodoxiæ *vocabulo donent ſubinde opiniones Doctorum privatas, uſu tandem ubique receptas, ad exagitandas aliorum ſententias, eorumque mentes ſub jugum mittendas, quæ ſaltem ſæpe confictæ duntaxat ſunt & in nudis argutiis ſcholaſticis, & τροπῳ παιδειας academico, ad lites ſerendas apprime faciente conſiſtunt. Jam & cum diverſæ in quavis fere Academia vigeant Orthodoxiæ, ubi unaquæque ſchola exiſtimat ſe ad apicem puritatis dogmaticæ perveniſſe, maleque fert, ſi hoc in dubium quisquam revocaverit, eandemque etiam de ſe opinionem filiis ſuis inſtillat, non poteſt non Sectæ ſtudium, quod inter opera carnis præcipuo quodam jure ſuo Apoſtolus Paulus refert, Galat 5. v. 20. utramque eheu paginam facere, & quid veritatis loco habendum ſit, præſcribere. Qua ratione, cum ordo rerum rumpatur, veritasque ad hominum auctoritatem judiciumque, non judicium hominum ad veritatis normam exigatur, quæ absque partium ſtudio inveſtigari amat, quivis videt, quanta hinc mala in Eccleſiam profluant, quantaque diſſidia, quantæ lites, cum odio theologico, quo infeſtius nullum eſt, conjunctæ hinc oriantur.* Idem præſtantiſſimus Vir, in Orat. *de ſignis temporum præſentium ſpiritualibus* ſequentem in modum pronuntiat: *Viam ad praxin illam, quam tantopere commendamus, parare debet Orthodoxia fidei, quæ veræ pietatis, quæ virtutis veræ & maſculæ mater eſt, tamque egregios fructus ſola producit. Jejunum eſt & inſulſum oppido, quod faciunt homines naſutuli & increduli, Orthodoxiam carpere, quæ alio verbo nihil aliud, quam veritas divina eſt. Quis vero veritatem divinam, quis fidei veræ principia haud exoſculetur, dimidiæque animæ ſuæ loco haud habeat, nobiliſſimam illam articulorum doctrinæ chriſtianæ catenam, quæ in S. Literis clare ſatis, perſpicueque effertur? Et ſane dudum eam in ſententiam nos deſcendimus, ut dixerimus, veram pietatem ſine orthodoxia eſſe non poſſe, certe ex perverſis principiis & ſuperſtitione illam nunquam manare. Id unicum notandum, Orthodoxiam veram a putatitia recte diſtinguendam ſeparandamque eſſe, ne nubem pro Junone, ne Orthodoxiæ ſpectrum pro Orthodoxia ipſa adprehendamus. Scilicet ita ſubinde comparata*

ſunt hominum ingenia, ut perverſos ingenii ſui fœtus, ut altas & ſubtiles de rebus divinis ſententias, ut præjudicia, quæ cum lacte materno imbiberunt, ut communes de rebus ſacris conceptus, eo ipſo quia communes ſunt, pro Orthodoxia venditent. *Mihi vero in longe majori pretio Orthodoxia eſt, quam exoſculari, noſtramque facere debemus: paucis in articulis conſiſtit, in Scripturis ſanctioribus clariſſime evidentiſſiméque revelatis, & cum magna fidei ſimplicitate, cum magna humilitate, modeſtia, & ſinceritate ejus, qui ea gaudet, & vel maxime cum lumine divino conjuncta eſt. Nemo, qui Orthodoxus mihi eſt, altum ſapit, jejuniſque ex quæſtionibus ſcholaſticis illis, & quæ vel tandem ad lites de vocibus abeunt, litem fundamentalem efficit, vel ea, quæ in S. Literis definita haud ſunt, deciſione philoſophica determinat, eosque, qui eandem ſecum viam ingredi nolunt, damnat.* Hactenus Celeb. *Pfaffius.* Huic ſuccedat denuo ὁ Μακαρίτης Celeb. *Werenfelſius*, cujus verba, prolixiora licet, digniſſima tamen ſunt, quæ omnes Doctores publici & S. Literarum Studioſi ſerio perpendant; Hic in eadem diſſertat: de *Scopo Doctoris Theologi* ita diſſerit: *Tempus paſtori inſtruendo deſtinatum male impendunt omnes illi Theologi* polemici & Eriſtici, *uti vocantur*, quorum manus adverſus omnes ſunt armatæ, & contra quos viciſſim omnium manus armatæ cernuntur, *qui totam ætatem tranſigunt in perpetuis rixis & pugnis, de nulla alia re cogitant, niſi de Adverſariis, quos habent, & plerumque ſibi ipſis ſuſcitarunt, exagitandis, deprimendis, proſternendis, anathematizandis; de omnibus dictis ſuis acerrime defendendis; de fama ab Adverſariis utcunque læſa, de auctoritate vel leviſſime imminuta, ſtrenue vindicanda, & in tuto collocanda.*

Tempus Paſtori inſtruendo deſtinatum male collocant ii quoque Doctores, *qui magnam ejus partem impendunt ad diſcipulos armandos adverſus eos hæreticos, & heterodoxos, quos poſtea in oppidis, vicis & pagis, in quos ad Evangelium prædicandum vocantur, nusquam conſpiciunt: qui ſane* Doctores perinde faciunt, atque ii, qui in regionibus, ubi nulli ſunt leones, pardi, aut crocodili, paſtores ovium magno labore docerent, qua ratione terribilia iſta animalia, a gregibus & ovilibus ſint abigenda. *Enim vero cogitandum nobis eſt tempus, quod in Academiis Paſtoribus inſtruendis impenditur, breve nimis: artem vero, quam hi diſcere a nobis debent, longiſſimam eſſe; reſectis non modo frivolis, ſed iis etiam, quæ levem tantum utilitatem habent, quæ ſuperſunt ad hoc munus rite obeundum, omni ex parte neceſſaria, ſatis ipſa per ſe multa eſſe & magna: Gravem igitur ab iis rationem Deo reddendam eſſe, qui diſcipulos in iis detinent,*

Digitized by Google

detinent, quæ aliquando oblivíſci & dediſcere debent, quando cura animarum rite volunt defungi. Si multum ſupereſſet temporis, verbis utor Senecæ, tamen id parce diſpenſandum foret, ut tot rebus neceſſariis ſufficeret; nunc quæ dementia eſt, ſupervacua docere, in tanta temporis egeſtate.

Cogitandum nobis eſt, non eam plerorumque diſcipulorum diligentiam, non eam ingenii felicitatem eſſe, ut una cum neceſſariis, plurimis quoque ſuperfluis diſcendis ſufficiant. Multum egimus ſi tales, quales plerumque habemus diſcipulos, tali ingenio, tali diligentia, tam brevi tempore, ea rite docemus, ſine quibus Miniſter Evangelicus munere ſuo cum Eccleſiæ ædificatione defungi nequit. Quod ſi inſuper eos farragine rerum inutilium obruere velimus, id ſolum impetramus, ut quidlibet diſcere volentes, nil diſcant: aut ſaltem non aliam ex Scholis noſtris ſcientiam reportent, niſi tam vagam ac confuſam, ut craſſiſſima ignorantia pejor ſit, certe haud multo melior. Novi ea vulgo Syſtemata perfectiſſima haberi, quæ brevi ſpatio quamplurima complectantur, nullamque adeo inter Theologos agitatam quæſtiunculam intactam relinquant. Meo vero judicio, illa optima & Studioſis utiliſſima forent Syſtemata, quæ nihil continerent, niſi quæ futuris paſtoribus ſunt omni ex parte neceſſaria; ſed hæc aliquanto plenius & ſolidius, quam vulgo fieri ſolet, pertractata. Satius enim eſt, recte & ſolide ſcire pauca ſcitu neceſſaria, quam multorum, quorum pleraque parum ſunt utilia, levem quandam, confuſam, & ſuperficiariam cognitionem habere. Cogitandum denique eſt, *judicia Adoleſcentum, quos inſtituimus, nondum firma & matura eſſe. Neſciunt plerumque in hac ætate rerum momenta ponderare & dijudicare,*

Quid diſtent æra lupinis.

Quando igitur animadvertunt, nos, Magiſtros ſuos in rebus parum utilibus multum temporis & operæ conſumere; præſertim ſi ea tractamus fronte rugoſa, ſupercilio, & vultu magiſtrali, aſſueſcunt illa conſiderare tanquam res magni momenti, & tanquam dogmata, in quibus cardo Chriſtianiſmi vertitur: hancque opinionem in Scholis hauſtam, poſtea per omne reliquum vitæ tempus retinent. Ex quo NB. unico fonte *manant innumerabiles illæ, de rebus levibus pugnæ, & concertationes ſcandaloſæ, quo vix ma[j]us eſt in Eccleſia malum: niſi forte hoc illud ſit ex eodem fonte manans, quod qui tot inutilia in Academiis audiverunt, poſtea ad Eccleſias vocati, his minutiis, ne dicam nugis, & ineptiis quacunque occaſione oves ſuas paſcunt, & ſalutaribus præteritis, hæc in concionibus Auditoribus ſuis, iterum*

rum iterumque inculcant. Quid mirum? Nimirum hæc ſunt, quæ olim in Scholis magni fecerunt; hæc ſunt, quæ prope ſola inde retinuerunt. Nunc vero nolunt hæc omnia fruſtra audiviſſe, &

Quæ Juvenes didicere, ſenes perdenda fateri.

Neceſſarium in inſtitutione Juvenum ſacro Miniſterio conſecratorum omittunt illi Doctores, *qui tantum laborant, ut diſcipuli ſui dogmata orthodoxa ab heterodoxis qualitercunque diſtinguere ſciant, eaque S. Scripturæ dictis & argumentis, quæ in Syſtematibus ad hæc probanda afferuntur, memoriter recitare, ſeque frivolis quibusdam diſtinctiunculis, in diſputationibus defendere; minime vero laborant, ſaltem non ſatis ſerio laborant, ut diſcipuli ſui de veritate ſalutarium dogmatum in corde plene ſint convicti & penitus perſuaſi: aut ſi de iis quoque perſuadendis ſoliciti ſunt, eos tantum perſuadere nituntur de veritate dogmatum, quæ in controverſiam veniunt, quæque Reformatos ab aliis Sectis diſtinguunt: non* de *veritate Religionis chriſtianæ in genere, de dogmatibus in quibus Chriſtiani conſentiunt; de Deo vaſti hujus Univerſi Creatore; de Providentia ejus ad omnia ſeſe extendente; de ſupremo judice, omnia hominum facta, dicta, & cogitata vidente, bona remunerante, mala puniente; de immortalitate animorum; de æterna piorum poſt hanc vitam felicitate & æternis cruciatibus Impiorum: de magno illo beneficio Redemtionis per ipſum Dei filium præſtitæ; de fidei in ipſum & reſipiſcentiæ natura, & ad ſalutem obtinendam neceſſitate; de neceſſitate auxilii divini in omnibus noſtris actionibus, inprimis quæ æternam noſtram ſalutem ſpectant; de neceſſitate piarum precum &c. De his & aliis hujus generis dogmatibus, qui non penitus in corde perſuaſus eſt, Chriſtianus non eſt, quomodo Miniſter Chriſti, quomodo Paſtor Eccleſiæ chriſtianæ eſſe poſſet? Sine hac firma perſuaſione, quisquis S. Miniſterio fungitur, eum omnia ejus munia negligenter, frigide, & dicis tantum cauſa, obire neceſſe eſt. Imo ſine hac perſuaſione Paſtor ita dictus,* revera eſt impius hypocrita, mimus, & hiſtrio mercede conductus, purus putus denique Agyrta: *Cum concionatur, cum preces ad Deum fundit, cum Sacramenta adminiſtrat, cum nomine Chriſti diſciplinam exercet, cum ægrotos conſolatur, cum moribundos ad meliorem vitam præparare videtur; in his omnibus horribile dictu, nil ſerio, nil ex animo agit; hiſtrioniam exercet, & perſonam agit ſibi in fabula demandatam.* Hactenus Excellentiſſimus *Werenfelſius.* Huic denique adjungo præſtantiſſimum P. *Roques,* Paſtorem Eccleſiæ gallicæ baſileenſis digniſſimum, qui in tra-

ctatu

ſtatu ſuo egregio de *Paſtore Evangelico* in cauſas inter alia inquirens, cur pauci de excellentia & dignitate Miniſterii Eccleſiaſtici ſint perſuaſi, & hanc adducit, quod nimirum in Academiis, de Muneris Eccleſiaſtici natura, indole & præſtantia, vel nihil audiant, vel quod quædam tantum, idque perfunctorie, de hiſce tradantur. Lib. cit. pag. 169. ſq. verba ipſa Auctoris, lingua gallica expreſſa, adducam, ne forte verſione mea ſenſui Auctoris aliquid adjeciſſe, præter intentionem V. D. videar. Ita autem loquitur. *Ne faudra-t-il point, pour s'inſtruire à fonds de l'excellence & de l'étenduë du Miniſtére, écouter ce qu'on a dit dans les Academies? L'on doit préſumer, que les Profeſſeurs établis pour former les jeunes gens, qui ſe deſtinent à ſervir l'Egliſe, leur aprennent en détail combien eſt bonorable & ſaint, l'Emploi, auquel ils ſe vouënt. L'on doit, dis-je, préſumer, qu'on les entretient & des fonctions importantes du Miniſtére de l'Evangile, & des vuës ſublimes, qu il doit ſe propoſer, & des céleſtes recompenſes, qui ſont reſervées pour ceux, qui ſeront ſoigneuſement acquités de leur devoir. Il faut l'avouër, l'on devroit croire, que les choſes ſont ſur ce pié là: mais qui ne ſçait, qu'on n'entend rien de tel dans pluſieurs Academies? Vous demeurerés quatre ou cinq ans dans une Univerſité, ſans qu'on vous diſe un mot ſur ces Articles importans. Lorſqu'on vous conſacrera, peut-ètre les touchera-t-on ſuperficiellement, & voilà tout ce que vous entendrés. Il y a peu d'endroits où l'on s'inſtruiſe moins des devoirs du Miniſtére, & de l'importance de cette charge, que dans les Academies: Auſſi y a-t-il peu d'Academies & d'Univerſités. dont les Etudians, méme ceux, qui étudient en Théologie, ne ſoient autant & plus debauchés, que des Soldats, & des petits maîtres. Si l'on jugeoit du Miniſtére par la maniere, dont on inſtruit ceux qui y aſpirent, l'on croiroit, qu'il conſiſte ſimplement à ſavoir à fonds certaines formules de parler, qu'on appelle Termes de l'Art, & qui forment un jargon inintelligible pour ceux, qui ne ſont pas initiés dans ces Myſtéres. On s'imagineroit, qu'il conſiſte cet Emploi ſacré, à ſavoir expliquer myſterieuſement quelques paſſages de l'Ecriture, aſſés obſcurs, ſur leſquels pourtant on fonde des dogmes, pour leſquels on ſe bat à toute outrance; de méme qu'à connoitre nom par nom, les anciens & les nouveaux Hérétiques, leur érreurs, & les reponſes, qu'on doit faire à toutes leurs chicanes. On s'imagineroit, qu'ètre Miniſtre, c'eſt ètre chargé de la connoiſſance des langues ſavantes, & des moindres minutiés de la Grammaire; ètre attaché fortement à certains ſentiments ſpeculatifs, qui tout incertains & inutiles qu'ils ſont, conſtituent, ſuivant pluſieurs, la meilleure parti de l'eſſence de la Religion. Enfin l'on croiroit,*

 qu'il

qu'il ſuffit, pour être un bon Miniſtre de ſavoir prêcher, c'eſt-à-dire, de ſavoir ramaſſer ſur un texte, tout ce qui a de moindre raport, & de parler pendant une heure, ſans héſiter & ſans demeurer court. De tout cela on concluroit, que le Miniſtére eſt un emploi, où l'on ſe charge d'un plus grand nombre d'inutilités que des vérités importantes & ſolides, & qu'il eſt fait plus pour la parade, que pour l'édification. Concluſion, qui n'étant point fauſſe, lors qu'on s'arrête à conſiderer, ce qui ſe paſſe à cet egard dans pluſieurs Academies, tend à inſpirer de l'éloignement pour le Miniſtére, & du mépris pour ceux, qui en ſont revêtus. Dantur inſuper multi in Academiis, qui ſpretis ſeverioribus diſciplinis, examineque graviſſimorum Religionis Naturalis & Revelatæ capitum neglecto, *Hiſtoriæ Literariæ* ſtudio unice vacent. Qua ratione nonſolum fit, ut ea, quæ ſcitu per vitam eſſent neceſſaria, negligant, & perperam de iis, quæ legunt, judicent, ob defectum accuratioris cognitionis ipſarum rerum, ſed & ſæpe hac ratione incipiunt dubitare de capitibus Religionis primariis. Nimirum dum varia Eruditorum Diaria, libroſque ad Hiſt. Literariam pertinentes evolvunt, quantus ſemper fuerit inter homines de variis Religionis capitibus diſſenſus, animadvertunt; legunt inſuper ea, quæ Increduli contra momentoſiſſimas veritates in medium protulerunt, una cum reſponſis Virorum Doctorum; non poſſunt tamen, ob defectum ſolidæ Eruditionis, litem dijudicare; Hinc fit, accedente inprimis φιλαυτία, ut nonſolum ſæpe per vitam omnem de graviſſimis religionis capitibus dubitent, ſed & aliquando in iis qualitercunque oppugnandis gloriam quærant. Multi ſane Studioſi Theologiæ *Hiſtoriam Literariam Antediluvianam* perſpectam habent, ſinceræ vero pœnitentiæ & ſalutaris fidei characteres ignorant; propter ſuperficiariam tamen illam, variarum rerum cognitionem, mire ſibi plaudunt, & ad *ſummum* (utor verbis Illuſtris Menkenii) *ſe Literarum culmen perveniſſe putant, ſi ſciverint, quot uxores* Calovius *duxerit, vel quot pocula exhauſerit* Baudius, *aut ſi ad unguem edidicerint, quot baculi ictibus* Scioppius, *juſſu Legati Anglici fuerit laceratus, quot annis eodem calamo uſus fuerit* Leo Allatius, *vel quot pilos* Fr. Philelphus *grammatica lite ſuperior, è barba* Timothei *adverſarii evulſerit.*

Theologi, & V. D. M. infirmis argumentis, ad capitalia Religionis Chriſtianæ

V. Neque dubium eſt, quin illi etiam Theologi, & V. D. Miniſtri, qui capita Religionis chriſtianæ principalia, vel probaturi, vel adverſus Incredulorum objectiones vindicaturi, infirmis ad hoc præſtandum utuntur argumentis, mirifice cauſam Incredulitatis promoveant, præſertim ſi iidem clamitent, quod multi facere ſolent, actum eſſe

eſſe cum veritatibus illis, & univerſa Religione, ſi argumenta, in medium prolata, non admittantur. Nemo non videt, hæc non ita eſſe ſumenda, ac ſi Theologi illi data opera infirmis uti vellent argumentis; Hoc enim nemo, cui mica bonæ mentis, & cui aliqua Numinis reverentia ineſt, præſtabit unquam. Peccant igitur illi contra mentem ſuam, dum exiſtimant, argumentis illis, quibus utuntur, ſolidum ineſſe robur, ad veritates illas probandas. Hoc, qua ratione fieri facile poſſit, quilibet videt. Nimirum aut judicii quadam imbecillitate, examinis defectu, amore Præceptorum aliisque ex cauſis fieri ſolet, ut hæc vel illa argumenta, tanquam ſatis firma, admittamus; pro eorum veritate ſtemus, & pugnemus, licet novo examine inſtituto poſtmodum deprehendamus, vim probandi illis revera in eſſe nullam, noſque ſpecie quadam veri deluſos fuiſſe. Nemo, qui unquam ſeverioribus diſciplinis cum cura vacavit, ſibi hoc non eveniſſe teſtabitur. Quod ſi deprehendat vir veri amans ſeſe fuiſſe deceptum, argumenta hæc in poſterum miſſa facit, atque de melioribus & fortioribus in medium adducendis ſolicitus eſt. Sunt vero multi, qui omnia argumenta, in juventute audita & accepta admittunt, & defendunt fortiter, imo non ſine Zelo contendunt, ea ſi non admittantur, actum eſſe cum ſanctiſſimis Religionis capitibus. Hi autem ita agendo, errores non oppugnant, ſed invictos ſæpe reddunt; non extorquent, ſed late ſpargunt; non tollunt, ſed propagant mirum in modum: Quod ſi enim alii acutius cernentes, clariſſime ſentiant, vim argumentis illis ſolidam non ineſſe, neque tamen vel proprio ingenio, vel aliorum auxilio fortiora in medium poſſunt proferre, incipiunt de veritate ipſa rerum præſtantiſſimarum dubitare. Quo majore autem Zelo infirma hæc argumenta quidam defendunt, eo magis homines ad Incredulitatem inclinantes, aut vitio hoc dudum correpti, in ſuis opinionibus confirmantur, aſſerentes, ſi adeo immotis hæ veritates inniterentur fundamentis, Theologos, qui ætatem in ejusmodi ſtudiis contriverunt, iis uſuros argumentis, quibus cum ratione contradicere nemo poſſet. Non quæritur, utrum recte ita ratiocinentur Increduli, nec ne. Sed de eo tantum quæſtio eſt, an non ita agendo, facile fieri poſſit, ut multi in Incredulitatis vitium incidant, quod nemo fortaſſe harum rerum gnarus, in dubium revocabit. Neque animus eſt theſin hanc noſtram multorum Exemplorum inductione probare. Illis qui in hiſtoria Literaria Theologiæ & Philoſophiæ verſati ſunt, hæc ſatis ſunt cognita. Ita notum eſt, quales lites & certamina orta ſint, occa-

capita probanda, utentes, præter intentionem ſuam, cauſæ Incredulorum patrocinantur.

ſione

ſione, cum *Carteſii*, quibusdam argumentis ad demonſtrandam exiſtentiam Dei, incredibilem vim tribuentis; tum Ill. *Wolſii*, quædam argumenta afferri ſolita repudiantis, aliamque demonſtrandi viam monſtrantis: alia Exempla adducere nolo, quia multi in tanta Literarum luce iis inſiſtunt argumentis, quæ imberbes didicerunt, nec eo ſunt incenſi veri amore, ut meliora afferentibus vacivas præbere velint aures. Augetur hoc malum, quod in Syſtematibus Theologicis, ad hos vel illos capitales articulos probandos, illuſtrandos & defendendos, ſæpe adhibentur argumenta, ex hypotheſibus minus certis petita, quæ tamen pro veritatibus certis venditantur. Notum eſt, & quotidiana experientia comprobatum, principia Philoſophiæ, certa pariter & incerta, in Syſtematibus Theologicis, a multis retro Seculis, ad confirmandam Religionem adhibita fuiſſe. Ex hoc multa ſunt orta incommoda, ut de acerbis litibus nil dicam, & innumeris concertationibus: multi inceperunt de gravitate horum vel illorum religionis articulorum dubitare, quando hanc vel illam hypotheſin, aut argumentationem philoſophicam, ab aliis falſi convictam eſſe perſpexerunt. Non is ego ſum, qui Philoſophiam ac rectæ rationis culturam a Religione ſejunctam plane vellem: Imo potius quicquid ex nobiliſſimis illis diſciplinis, ad Religionem probandam & ſtabiliendam peti poteſt, afferendum puto: vellem tamen, ut Viri Docti ea, quæ certa, evidentiaque ſunt, ab iis, quæ meris hypotheſibus ſuperſtructa ſunt, probe diſcernerent. Vellem, ut probata rite veritate Religionis Chriſtianæ & Naturalis Articuli Religionis creditu neceſſarii potius per rectæ Philologiæ principia, adhibitis genuinæ Interpretationis regulis e S. Literis eruerentur, explicarentur, & in clara luce collocarentur, quam vero per incertas quasdam hypotheſes, aut argumenta quædam e ratione petita, ſed nondum ad ſolidum evidentiæ gradum evecta, probarentur. At quis huic morbo medelam afferet? Non certe ego, qui pulchre prævideo, pleroſque eadem ſemper docendi, quæ hactenus uſurpata fuit, methodo uſuros. Quod de Theologis dici poteſt, idem etiam, & forte majore jure, quo numero plures ſunt, quam Academici Doctores, V. D. M. applicari poteſt. Oratorum publicorum æque ac Profeſſorum officium eſt, Religionis theoreticæ & practicæ capita ſcitu creditu ve neceſſaria explicare, atque probare. Ad id præſtandum uti debent argumentis perſpicuis, omniumque ingeniis attemperatis. Atque hoc eo magis obſervandum ipſis, quod plerique Auditores in illis, quæ publice audiverunt argumentis, adquieſcant; ſecus vero ſi fiat,

fiat, atque ad probandas veritates maximi momenti, afferantur leves & infirmæ rationes, nonſolum in Auditorum animis nulla poteſt enaſci ſolida perſuaſio, ſed & qui acutius cernunt, atque argumentorum infirmitatem deprehendunt, veritates ſæpe ipſas in dubium revocabunt, aut plane eas certas eſſe negabunt. Diffitendum non eſt, hocque nomine felicitatem noſtri ſeculi deprædico, quod plures numero hodie in lucem editæ ſint orationes ſacræ, tanta cum ἀκρίβεια elaboratæ, ut illæ lectione etiam virorum doctiſſimorum ſint dignæ. Proſtant Doctiſſimorum *Anglorum*, *Gallorum*, *Germanorum* & *Helvetiorum* ſermones ſacri, in quibus præcipua capita Religionis Naturalis & Chriſtianæ, nonſolum plano & perſpicuo ſtylo ſunt explicata, ſed & firmis ſolidiſſimisque rationibus probata. Quin ejusmodi Orationes ſacræ, non publice tantum ubi habentur, magno cum fructu audiantur, ſed & privatim domi legantur, dubium non eſt. Atque utinam plures lectione ejusmodi librorum delectarentur! Ita enim altiores radices ageret Religio in animis hominum, quam quidem id fieri eheu! videmus. Hoc tamen non obſtante, plures dari Miniſtros, in cœtibus Proteſtantium, qui in probandis cœleſtis doctrinæ articulis, exiguam adhibeant curam, nemo forte diffitebitur. Nihil dicam de iis, qui meteoris orationis, ſimilitudinibus & allegoriis, loco argumentorum utuntur, inque eo mire ſibi plaudunt. Hanc concionandi methodum ſuperiore ſeculo multis Anglis arriſiſſe, adductis plurimis, iisque ridiculis plane exemplis oſtendit Eruditus Theologus Anglus, *Eaſchar*, in libello, de *cauſis contemti Miniſterii* & *Religionis*, quæ vere ab eo prolata eſſe vel eo magis credimus, quod cognitum nobis ſit, *Illuſtrem Burnetum* in Hiſtoria ſuorum temporum de eadem perverſa orationes ſacras habendi ratione, fuiſſe conqueſtum. De his inquam nil dicam. Sed ſunt V. D. M. quibus perinde eſt, quid dicant; qualiacunque argumenta, ſatis ipſis ponderoſa eſſe videntur ad probandum quod intendunt: putant in gratiam plebis acri meditationi non eſſe vacandum, nullam vel exiguam ordinis habent rationem, nullum argumentorum delectum, infirmiſſimasque ſæpe rationes, ad religionis articulos graviſſimos comprobandos afferunt. Unde hoc malum oriatur, difficile non eſt dicere. (*) Multi accuratiore Religionis cognitione ſunt de-

(*) Non poſſum non hac occaſione non tantum S. Literarum Studioſis & junioribus V. D Miniſtris, ſed & publicis Oratoribus, ſive in urbibus ſive in agro Miniſterio ſacro defungantur, de meliore nota commendare libellum a Viro Docto de arte Homiletica exaratum, cui titulus; Grundriß einer Lehrart, ordentlich und erbaulich

ſtituti, neque adeo eandem validis rationibus poſſunt comprobare; multi ingenium iis diſciplinis non excoluerunt, quæ ab eo, qui ſanctiſſimas veritates aliis tradere vult, requiruntur: ars ratiocinandi vulgo etiam a S. Literarum Studioſis perfunctorie tractatur; hinc difficulter cogitata ſua perſpicue proponere, & rite connectere poſſunt; alii Eruditione & ingenio non deſtituti, pigritia quadam & turpi torpore, vel negotiis hujus vitæ præpediuntur, quo minus ad rite elaborandas orationes ſacras animos ſerio convertant; In aliis vera pietas & ardens quidam promovendæ gloriæ divinæ Zelus deſideratur. Hic ubi abeſt, perinde eſt ejusmodi hominibus, quales fructus proferant orationes ſacræ. Hac ratione autem fieri aliter non poteſt, quam ut homines perſpicacis ingenii, quique nonniſi rationibus ſolidis ad agendum, itaque vel aliter ſentiendum compelli ſolent, ſæpe de Religione ipſa, graviſſimisque ejus capitibus abjecte ſentiant, exiſtimantes, eam ad legitimæ demonſtrationis leges exigi non poſſe. Hoc inprimis accidere ſolet iis, qui in aliis diſciplinis ſunt quidem verſati, nunquam vero per vitam accuratum Religionis examen inſtituerunt. Gravius autem longe hocce in caſu peccatur a Doctoribus Pontificiis, quam a Proteſtantibus. Pauciſſimi ſunt inter eos docti Oratores Sacri, ſi cum ingenti turba Monachorum & Sacrificulorum, rerum divinarum ignorantiſſimorum, conferantur. Quales ſint pleræque hominum illorum Orationes Sacræ, nemo ignorat. Specimina quædam exhibent *Æmilianus in Itinere ſuo Italico:* Cl. *Roques diſcours hiſtorique ſur la predication:* P. *Jurieu prejugés legitimes contre le Papiſme Tom. I. cap. XXXII.* aliique plures. Et ſane fieri aliter non poteſt, quam ut viris mediocris ingenii tales orationes inſulſæ videantur, in quibus altum eſt de præſtantiſſimis religionis capitibus ſilentium, contra vero multus ſermo de Transſubſtantiatione, reliquiarum efficacia, miraculis ſanctorum & ſimilibus nugis. Hinc tanta in ejusmodi locis Incredulorum turba. Ab una enim parte multi ſunt vel philoſophicis diſciplinis exculti vel naturali quâdam ingenii bonitate ita inſtructi, ut facile verum a falſo poſſint diſcernere, ſimul vero tam exiguum veræ Religionis a Chriſto & Apoſtolis traditæ, habent guſtum, ut rite eam a ſuperſtitione diſtinguere non poſſint; hinc utplurimum in vitium Incredulitatis

lich zu predigen, nach dem Innhalt der *Königlich-Preuſſiſchen allergnädigſten Cabinets-Ordre* vom 7. Merz 1739. entworffen. Nebſt Herrn *Joh. Guſtav Reinbecks* Vorbericht und kurzen Einleitung, wie eine gute Predig abzufaſſen ſey. Berlin 1740.

tatis incidunt, Religionemque cum ipſa ſuperſtitione turpiter confundunt. (*)

Qui nullo habito reſpectu in rationem, ubi de examine Religionis agitur, invehuntur, Incredulitati, præter mentem licet ſuam patrocinantur.

VI. Dantur inſuper Theologi & V. D. M. qui ſæpe, nullo habito reſpectu, ita abjecte de ratione ſentiunt, eamque ubi de rebus ad Religionem ſpectantibus agitur, cæcam, fatuam & fallacem eſſe perhibent, exiſtimantes, quo magis eam deprimant, eo paratiores fore homines, ad graviſſima Religionis capita recipienda, in quo tamen vehementer illi decipiuntur. Nihil enim magis viro ſapienti ſuſpectam reddere poteſt Religionem, quam ſi dicatur, eam admitti & pro vera haberi non poſſe, ſi ad rectæ rationis decreta eam velis exigere. Imo hoc ipſum eſt, quod increduli intendunt pedibusque & manibus agunt; ajunt enim, rebus ita comparatis, ſe Religioni chriſtianæ ſubſcribere non poſſe. Ita notum, P. *Baylium* liberius quam par eſt, de multis Religionis capitibus ſentientem, inter alia etiam probare voluiſſe, perpetuum eſſe inter rationem & Religionem conflictum, putantem, theſi hac ſemel admiſſa, actum eſſe cum veritate Revelationis, paucos ſaltem, quibus rationis cultura curæ cordique eſt, de Religione magnifice ſenſuros. Notarunt hoc omnes, qui datâ opera Eum impugnarunt, ***Leibnizius***, ***Pfaffius***, ***Crouſazius***, ***Jaquelot***, ***Clericus***, aliique plures. Et ſane quisquis ad negotium, de quo agitur, ſerio attendit, facile deprehendet, fieri aliter non poſſe, quam ut ejusmodi vagæ & ridiculæ, contra rationem factæ declamationes, hominum ſapientum animos a religionis amore reddant alienos, & Incredulos in ſuis opinionibus mirum quantum confirment. (**) Patebit hoc, ſi modo quid *rationis*

Ii 2

(*) Vide Keysleri Itinerarium Italiæ Epiſt. XXXI. p. 318.

(**) Unum duntaxat ad ſententiam meam confirmandam adducam teſtimonium, Viri nempe *Graviſſimi*, *Tillotſonii*, *Archiepiſcopi* olim *Cantuarienſis digniſſimi.* Verba ipſius ex Anglica Lingua in Gallicum idioma translata, exhibet Cl. *Beauſobre*, filius, in Præfat VII. Vol. Serm. Sacrorum, præmiſſa: audi ea: *Avant* (inquit) *que d'en venir aux preuves, que je me propoſe d'alleguer pour convaincre les Incredules, je crois qu'il eſt à propos de diſſiper, ſi cela ſe peut, un prejugé, que l'on a conçû contre tous ceux qui travaillent à rendre la Religion raiſonable. On diroit que* Bellarmin *a eu raiſon quand il a dit*, Qu'il faudroit mieux definir la foi, une ignorance qu'une connoiſſance; *ce qui veut dire en bon François, que ſi les hommes croyent à l'Evangile, c'eſt faute de bon ſens, & que s'ils étoient plus éclairés, on ne verroit point de Chrêtiens. Je ne ſçai d'où peut venir ce prejugé, ſi c'eſt un artifice du parti Papiſte*, qui hait la lumiére, parce qu'il craint qu'elle ne condamne, & qu'elle ne le faſſe connoitre, *ou s'il a ſa ſource dans l'ignorance d'un grand nombre des Proteſtans bien intentionnés; Je ne ſçai, dis-je, d'où peut venir ce prejugé, mais malheureuſement il ſubſiſte, & desqu'on entreprend de rendre raiſon de ſa foi, & d'établir la Religion ſur des fondemens ſolides, auſſi-tòt on flètrit un homme par le titre odieux*, de Socinien. *Nous en avons un triſte Exemple dans l'incomparable* Chil-

nis nomine Theologi & Philoſophi intellectum velint, audiatur. Nimirum per rationem *primo* intelligunt eam facultatem mentis, ope cujus nexum alicujus propoſitionis intuemur. Hac facultate utimur in examine rerum divinarum & humanarum. Sine hac nullam propoſitionem probare vel negare poſſumus. Qui igitur aſſerit, hanc facultatem plane cæcam eſſe, ineptamque ad Religionis examen inſtituendum, hoc ipſo concedat neceſſe eſt, nonſolum veram religionem a falſa diſcerni non poſſe, ſed & nobis omnia præſidia, quibus Religionis veritas probari poſſit, eſſe ademta. Quid magis autem ineptum, imo quid impium magis eſt, quam hoc tueri? Cur igitur, ſi ita ſe res habet, diſputant hi homines, & in Hæreticos & Incredulos invehuntur, ſi ratio hoc ſenſu ſumta, tam fallax eſt & incerta? Secundo per rationem intelliguntur axiomata Metaphyſica & Theologiæ Naturalis prima capita, quorum ope Religionem chriſtianam probamus, i. e. complexum quarundam veritatum, quas ſine Revelatione de Deo rebusque divinis nobis comparare poſſumus. At quis ſi hoc ſenſu rationem ſumimus, rurſus cum aliqua veri ſpecie probare poterit, eam eſſe fallacem & cæcam plane? Ita enim ſi eſſet, nonſolum omnia recte ratiocinandi tollerentur principia, ſed & impoſſibile eſſet, demonſtrare veritatem Religionis chriſtianæ. Quod ſi vero hi homines rationis nomine intelligant falſas opiniones ab infantia receptas & perverſas ratiocinationes, tum quidem verum eſt, rationem hoc ſenſu ſumtam cæcam eſſe & fallacem; ſed præterquam quod Theologi perſpicaces & Philoſophi, quando de uſu rationis in rebus ad Religionem ſpectantibus loquuntur, nunquam eo ſenſu rationis vocabulum ſumant; claris & perſpicuis verbis debuiſſent, quid per rationem intelligerent, definire, antequam tanto cum Zelo, atque animi contentione contra rationem declamaſſent. Si ullibi, hic certe caute eſt procedendum, & omnis verbo-

Chillingworth, *la gloire de notre Siecle & de notre Nation: ſans autre raiſon que d'avoir entrepris de rendre la Religion raiſonable, & d'en découvrir les ſolides fondemens (deſſein qu'il a executé avec autant de dignité que de ſuccès) on l'a payé du titre flétriſſant, dont j'ai parlé, de celui* de Socinien. *Mais il n'y a point de milieu, ſi c'eſt être Socinien que d'approfondir les fondemens de la Religion, & de tacher de découvrir des raiſons, qui puiſſent nous convaincre de l'obligation ou nous ſommes de la croire, tout ce qu'il y a des gens ſenſés, accoutumés à reflechir, & qui ſont au-deſſus de ce qu'on appelle Fanatiſme & Enthouſiaſme doivent être ou Sociniens ou Athées. Je ne vois pas que l'on puiſſe rendre un plus mauvais ſervice à la Religion Chrétienne, que de detruire les fondemens ſolides ſur leſquels elle eſt appuyée, en repandant dans le monde, que l'on doit croire ſans raiſon. N'eſt-ce pas convertir la Foi en Credulité, & mettre la Religion de niveau avec les reveries les plus mepriſables, & les plus deſtituées de bon ſens?*

Digitized by Google

verborum obſcuritas & æquivocatio vitanda. Concedunt cordati Theologi & Philoſophi multa eſſe cum in natura, tum in Revelatione, ad quæ rationis vis pertingere non poſſit ; concedunt, plurima eſſe quæ poſtquam revelata ſunt, imperfecte tamen cognoſcantur : fatentur denique ſolido fundamento, neget licet P. *Baylius*, ſuperſtructam eſſe receptam diſtinctionem, inter ea quæ ſupra & ea quæ contra rationem ſunt. Sed poſitis hiſce atque conceſſis, nil derogatur auctoritati rationis, ſed potius ejus vis atque utilitas hoc modo in plena luce collocatur. Utinam igitur omnes, quotquot S. Miniſterio ſunt conſecrati, culturæ rationis, quæ ope diſciplinarum philoſophicarum obtinetur, diligenter vacarent, omnesque rationis vires ad Religionem probandam, explicandam, aliisque commendandam intenderent. Ita enim fieri aliter non poſſet, quam ut pietate ſimul animati, & auxilio divino adjuti, ſingularem nonſolum ipſimet ex hoc ſtudio percepturi eſſent utilitatem, ſed & plures ad religionis amorem & pietatis ſtudium eſſent adducturi. Solent tamen illi, qui adeo de ratione abjecte ſentiunt, provocare ad quædam loca Scripturæ, opinionibus ſuis præſidium quæſituri. Eminet inter ea locus Pauli Apoſtoli 2. ad Corinth X. 5. ubi inter alia dona, quibus inſtructus ſit ipſe & collegæ ſui, refert, quod poſſint *αἰχμαλωτιζειν παν νοημα εἰς την ὑπακοην τȣ χριςȣ*. At nihil in verbis hiſce reperiri, quod ad rationis contemtum facere poſſit, ad h. l. ſingulari diſſertatione adſtruxit *ὁ Μακαριτης Steph. Vitus*, *Vir Doctiſſimus*, quæ inſerta eſt *Bibl. Brem. Claſſ. II. faſc. III.* contendit ille verſionem B. *Lutheri* aliorumque qui eum ſequuntur, qua verba illa, *παν νοημα* transferunt, alle Vernunfft, non eſſe genuinam, nixus cum ſignificatione vocis *νοημα*, tum vero definitione rationis ipſius. Intelligit ille per rationem idem quod nos, nimirum cum facultatem nexum propoſitionis alicujus intuendi; tum complexum veritatum, quas ope rationis, de Deo rebusque divinis nobis comparare poſſumus; uno verbo principia Theologiæ Naturalis theoretica & practica. Hanc Diſſertationem, uti ex Cl. *Wolfii curis philolog.* ad h. l. intellexi, impugnavit Rev. *Boernerus*; quo cum ſucceſſu, cum eam non viderim & expenderim, dicere non poſſum, firmiter tamen mihi perſuadeo, neque doctiſſimum *Boernerum*, neque quenquam alium ex S. Literis probaturum, homini ſalutis cupido & in examine religionis vel in genere, vel quorundam articulorum in ſpecie ſerio occupato, abjiciendam vel negligendam rationem, eo ſenſu, quo nos eam definivimus, quia ita omnia præſidia, quibus innititur Religionis chriſtia-

Digitized by Google

næ veritas, ſubverterentur. In genere de hoc argumento loquendo, dicimus, omnes controverſias de uſu rationis in Theologia, utplurimum in λογομαχιαν converti, quia Eruditi definitionem vocis rationis nunc ampliorem nunc ſtrictiorem faciunt. Omnes tamen in eo inter ſe conveniunt, homines habere facultatem ideas inter ſe conferendi; dari quædam axiomata æternæ veritatis: mentem poſſe ope ratiocinationis plures propoſitiones de Deo rebusque divinis colligere: contradictoria & virtutibus divinis contraria, neque poſſe, neque debere credi. De his inter Chriſtianos pleroſque nulla eſt lis & contentio: ubi vero deventum eſt ad hæc vel illa dogmata, incipiunt in diverſa abire, non propter diſſenſum circa hæc principia, ſed propter eorundem, ad certos quosdam articulos applicationem. Aſſerit enim hic, hoc vel illud dogma eſſe contradictorium, negat alter: tum vero cum in partium potius & ſectæ ſtudium invehi deberet alterutra pars ratio culpam ferre debet. Unde miror Celeb. *Wolfium* ad h. l. Reformatis, tanquam *privum quid* tribuere, quando παντος νοηματος nomine non omnem rationem intelligi poſſe contendunt: perſuaſus enim ſum, Doctiſſimum Virum, ſi mentem ſuam explicare & ad definitionem rationis, a *Vito* adhibitam attendere voluiſſet, nobiſcum conſenſurum fuiſſe: colligo hoc ex iis quæ contra Celeb. *Elsnerum* monuit. Hic cum inter alia ſic locutus eſſet ad h. l. *Non eſt ſenſus, ut vulgo putant, nefas eſſe credentibus uti ratione conſiderata & evidenti in rebus fidei, ſed repreſſa, quicquid contrarium doceat, mente atque oculis clauſis interpretationum monſtra admittere & pie credere:* excipit Rev. *Wolfius* dicendo: *Si his verbis noſtratium Theologorum, quod non vane ſuſpicor, ſententiam pungere voluit, vel ignorat eorum mentem*, vel *male interpretatur.* Ex quibus verbis colligi videtur, Eum rationem, eo, quo nos hanc vocem ſumimus ſenſu, non proſcriptam voluiſſe; atque ita cum Cl. *Elsnero* & aliis Reformatis convenire. Ut autem mentem ſuam rite intelligamus, ad *Zeltnerum* & *Boernerum* provocat, ad *Fechtii* item examen theologiæ Indifferentiſtarum. Conſului omnes, at ex iis quæ differunt, colligere non potui, eos exiſtimare, Paulum νοηματος nomine intellexiſſe rationem, ſecundum definitionem ſupra datam. Rev. *Boernerus* per το νοημα intelligit *deſideria vel conſilia carnalia quæ ſe efferunt contra cognitionem Dei:* at nos rationis nomine talia deſideria intellecta non volumus, quamvis rem ipſam in dubium non vocemus. *Ruarus* in epiſtola ad *Calovium* data, pag. 179. Epiſtol. ſuarum ſic mentem ſuam exprimit: *Νοημα non eſt ratio, ſed cogitatio: quæ cum nonnunquam recte ratio-*

rationi ſint conſentanea, nonnunquam tamen & a ſenſu carnis proficiſcitur; hanc vero non illam Apoſtolus captivam duci vult uti ex antecedentibus apparet: quod cum ſit, ratio non in carcerem detruditur, ſed in libertatem potius aſſeritur. Quid ad hæc ὁ Μακαρίτης Cl. *Zeltnerus? Ita eſt* (inquit) *ſed quis ille ſenſus carnis ſit Chriſti nempe fidei rebellis, illud eſt, de quo hic diſquiritur. Neque enim quisquam rationem* NB. *ut ſana & recta eſt, atque intra juſtos limites ſuos modeſte conſiſtit rejicit.* Noſtro vero judicio ſana ſemper eſt ratio, ſi datam ſequamur definitionem; intra limites enim ſuos conſiſtit, dum hoc unum agit, ut nexum propoſitionum expendat: pag. 168. idem *Zeltnerus* de eodem argumento agens ait: *Quocunque te convertas, aut quoque etiam modo vocabulum* νοήματος *reddas, nihil profecto aliud quam rationis per ſe* NB *utique ſanæ corrupta de rebus fidei judicia denotari fatendum erit.* Fatetur igitur ὁ Μακαρίτης rationem per ſe eſſe ſanam, i. e. facultatem judicandi eſſe ſanam; diſtinguit illam a corruptis de rebus fidei judiciis, convenit ergo *Zeltnerus* nobiſcum. Neceſſe ergo etiam eſt Cl. *Wolfium*, qui ad *Zeltnerum* tanquam ὁμόψηφον provocavit, noſtræ ſubſcribere ſententiæ. Apud *Fechtium* nil reperio, quod majorem lucem huic argumento afferre poſſit; Inducit ille Indifferentiſtam, qui per rationem intelligat *diſputationes de rebus ſacris.* Hanc rejicit interpretationem dicendo: *dicitur ratio ſeſe efferre contra notitiam Dei; adeoque præſupponitur notitia intellectus ex Scriptura Sancta. Huic notitiæ non poteſt adverſa eſſe diſputatio de rebus ſacris quippe quæ ſeſe non effert ſupra notitiam, ſed eandem defendit & vindicat.* Si quid ego video, hoc ſibi vult *Fectius*, facultatem mentis argumenta de rebus divinis expendentis, per ſe bonam eſſe, neque religioni contrariam: Et ſane ſuo jam tempore *Cicero* rationis definitionem ita ſumendam eſſe perſpexit, quando Lib. I. de Officiis Cap. IV. ita mentem ſuam pandens, ait: *Homo, quod rationis eſt particeps, per quam conſequentia cernit, cauſas rerum videt earumque progreſſus & quaſi anteceſſiones non ignorat, ſimilitudines comparat, & rebus præſentibus adjungit atque annectit futuras.* Ut vero luculentius adhuc conſtet, nullam eſſe inter Fratres Lutheranos & Noſtros, de uſu rationis diſcrepantiam, provoco ad Cl. *Buddeum*, gratum ipſis non minus quam nobis nomen. Hic vero ita mentem ſuam de hoc argumento explicat in *Inſtitut. Theolog* pag. 157. *obſervandum* (inquit) *duplicem eſſe hujus vocis* (nimirum rationis) *ſignificationem. Aut enim ipſe intellectus hominis hoc nomine denotatur cum facultatibus ſuis ac operationibus; aut axiomata quædam ſeu propoſitiones univerſales ita evidentes*

ut

Digitized by Google

ut de illarum nemo poſſit dubitare veritate; quæ & principia vocari ſolent. Idem hoc eſt, quod alii dicunt, rationem vel ſubjective ſpectari poſſe, vel objective. Priore itaque modo ſi vox iſta accipiatur, ſimulque, prout re ipſa in hominibus poſt lapſum eſt, conſideretur, in rebus naturalibus, quo nomine & morales pariter ac civiles comprehendimus, rationem, etſi imbecillitatibus ac infirmitatibus variis laboret, facileque a recto tramite aberret, non omni tamen vi veritatem cognoſcendi deſtitutam lubentes fatemur. Quotidiana enim hoc omnis condocet experientia. In rebus autem divinis, quæ πνευματικως dijudicandæ ſunt, ratio ſibi relicta cæca eſt 2. Cor. IV. 4. obſcurata tenebriſque involuta Epheſ. IV. 18. V. 8. adeo ut homo ψυχικος, nihil eorum quæ ſunt Spiritus Dei percipere valeat 1. Cor. II. 14. Quin imo, cum ejusmodi hominum intellectus pravarum cupiditatum obnoxius ſit dominio non poteſt non, quod Spiritus S. de Conſilio Dei, homines ad ſalutem perducendi docet rejicere, damnare, repudiare, adeo ut mera ſtultitia illi videatur 1. Cor. II. 14. Tantum itaque abeſt, ut ratio hoc modo accepta principium cognoſcendi ſit in Theologicis, ut eam potius coercendam atque captivandam ipſæ doceant divinæ Literæ Conf. VIII. 6. 7. 2. Corinth. X. 5. collat. Rom. XVI. 26. Coloſſ. II. 8. Interim uſum rationis hoc etiam modo acceptæ organicum nemo ſanæ mentis rejecerit; cum ratio quantumvis cæca & corrupta, maneat tamen ratio, quâ homo cognoſcit, judicat, ratiocinatur; cujus & in omnibus, quæ cognoſci poſſunt & debent, ita & in Theologicis uſus eſt; ſiquidem ſine ratione, ſeu intellectu ejusque facultatibus nihil omnino ſciri & cognoſci poteſt. Quod ſi ergo corrigatur, emendetur, lumineque divino perfundatur, recte etiam quæ ſunt Spiritus Dei cognoſcit, & dijudicat; quod ſidei adeoque & ipſius ſalutis primum eſt initium. Si porro per rationem intelligantur principia rationis, primo quidem diſpiciendum, an revera etiam hocce nomen tueantur. Subinde enim contingit, præſertim in iis, quæ ad vitæ praxin pertinent, ut homines certas vitæ regulas, pravis eorum cupiditatibus reſpondentes forment, quas perperam pro principiis rationis venditant. Principia vere talia aut formalia ſunt, ut in Scholis loqui ſolent, aut materialia. Priora cum ad formam modumque rite argumentandi ſpectent, non poſſunt non ut in aliis ſcientiis, ita & in Theologia quotidie uſurpari. Nulla enim ſine iis probatio, nulla demonſtratio rite procederet. Sed cum objectum, in quo principia vim ſuam exerunt, aliunde accedere debeat, manifeſtum eſt, quod & iſta, cum de principio cognoſcendi, hoc eſt, tali quæritur, in quo omnes concluſiones contineantur, in cenſum non veniant. Materialia principia, pro partium quæ philoſophiam conſtituunt varietate, varia ſunt, aliaque ad

Theo-

Digitized by Google

Theologiam Naturalem, ad Phyſicam alia, alia denique ad Philoſophiam practicam pertinent. Ex quibus cum prima hic maxime locum inveniant, de omnibus tamen obſervandum, quod ſuis circumſcribantur limitibus quos excedere nequeunt. Formantur enim iſta principia ex ideis claris & perſpicuis, quas rerum conſideratio nobis ſuppeditat. Hactenus ὁ Μακαρίτης *Buddeus.* Ex iis quæ allata ſunt, manifeſtiſſimum eſt, *Buddeum* hæc duo nobis concedere: nimirum poſt lapſum etiam, homini omni ineſſe facultatem de rebus divinis pariter & humanis judicandi, eamque illi eripi nulla ratione poſſe; dari inſuper quædam Theologiæ Naturalis certa principia, quibus in demonſtratione veritatum theologicarum homines uti oporteat. Atque hoc nos nomine rationis comprehendimus. Quæ addit de ratione pravis opinionibus & affectionibus capta, limitibusque Theologiæ Naturalis non negamus, ſed concedimus. Ex quibus omnibus colligimus, inter Fratres Lutheranos & Noſtros Theologos de uſu rationis nullum eſſe verum diſſenſum, ſed meram logomachiam. Sequitur etiam, ſi modo Viri Docti ſibi conſtent, Paulum nomine τȣ νοήματος intelligere non potuiſſe rationem, juxta datam a nobis & ab iis conceſſam rationis definitionem, ut nil dicam eos inter fratres, qui *Illuſtris Wolfii* philoſophandi rationem ſequuntur, in definitione rationis nobiſcum convenire. Confer. Caput. XII. examinis Theologiæ P. *Baylii* ſcripti a Cl. *Jaquelot*, in quo Reformatorum Theologorum de uſu rationis in Theologia ſententias exponit. Quæ diximus applicari debent omnibus locis, quæ ex S. Literis contra rationem adduci a quibusdam ſolent.

Multum huc conferunt acerbæ valde Theologorum de rebus minoris momenti concertationes & rixæ.

VII. Neque dubium inſuper eſt, quin innumeræ illæ rixæ & contentiones, de rebus ſæpe nullius, aut exigui momenti, magno animorum æſtu agitatæ, plures adduxerint ad Religionis omnis contemtum. Qui ea duntaxat legit, quæ inde a temporibus Reformationis in ipſis cætibus Proteſtantium diſputata ſunt, de variis argumentis, quæ penes hiſtoriæ Literariæ Theologicæ Scriptores, v. gr. *Pfaffium*, *Buddeum*, *Walchium* aliosque ſatis prolixe enarrata reperias, non ſine ſtupore deprehendet, ſæpe maximo cum æſtu & intolleranda verborum acerbitate, poſitis omnibus lenitatis & prudentiæ legibus, vel de rebus in logomachias deſinentibus, vel de argumentis levioris momenti & minus fundamentalibus, de quibus ſalva amicitia, quæ inter fratres florere debet, diſſentire licuiſſet, diſputatum fuiſſe. Cum nemo Eruditorum hodie id, quod dicimus ignoret, prolixa Exemplorum inductione opus non eſt. Quale pondus inſit controverſiis plerisque,

quæ ſuperiore Seculo, inter Reformatos Theologos, Belgas potiſſimum agitatæ fuerunt, de variis opinionibus, jam quidem omnibus notum eſt. Eo tamen tempore, quo in æſtu diſputationis & fervoris verſati erant Theologi, tanta animorum contentione, tanto cum æſtu quæſtiones illæ agitatæ fuerunt, ut de ſumma totius Religionis quæſtionem eſſe putares. *Quæ unquam* (verba ſunt τȢ Μακαϱιτȣ Celeberrimi *Werenfelſii de logomachiis Eruditorum* pag. m. 483.) *diſputationes cum pertinaciſſima Judæorum Gente, cum impuris Mahumedanis, cum blaſphemis, cum Libertinis, cum Atheis, omniſque religionis irriſoribus, tam pugnaces fuerunt, quam nuperæ illæ, ſive puræ, ſive mixtæ logomachiæ, quarum ſupra Cap. II. & III. mentionem fecimus, cum in aliis Academiis & Scholis, tum præcipue in Belgio fuerunt? Riſit invidia; exultavit livor; objecerunt nobis æmuli non ſine magna lætitia* διπλȣν καππα *Belgium infeſtans; fuerunt qui ex libris de hiſce controverſiis conſcriptis formulas convitiandi, egregios ſcilicet floſculos excerpſerunt. Nimirum quemadmodum rixæ inter fratres viciniosque, ſicubi accenſæ ſunt, ardentiſſimæ eſſe conſueverunt: ita veriſſime dixeris, inter eos, qui in ſententiis quammaxime vicini ſunt, atque adeo qui in ſolis quandoque verbis diſſident, fervidiſſimas plerumque altercationes intercedere.* Quod inter Belgas Theologos factum eſſe dolet ὁ Μακαϱιτης, idem dici poſſet de pluribus contentionibus & controverſiis in Germania agitatis. Vel ſolæ controverſiæ *Spenerianæ*, ut de pluribus aliis nil dicam, hujus rei triſtia Exempla præbere poſſunt. Heu quantis animorum motibus illæ fuerunt agitatæ! quot calumniis impetitus fuerat Vir ille doctus & pius & qui ab ejus partibus ſteterunt? Et quis neſcit, imo quis calidis lachrymis non deplorat, eos, qui in rebus fundamentalibus & ad ſalutem cognitu neceſſariis conveniunt, fratres nimirum Lutheranos & Reformatos intelligo, mutuis convitiis frequentiſſime ſeſe turpiter proſcidiſſe, & in opinionibus, quas erroneas eſſe putant, refutandis, modum nullum quosdam poſuiſſe? Quantum vero ex male ſanis ejusmodi concertationibus malorum in Reſpublicas, Eccleſias & civilem hominum vitam redundaverint, verbis exprimi non poteſt. Ita nimirum pugnando læditur amor proximi, qui tamen teſte Infallibi Doctore Jeſu Chriſto vexillum, & potiſſimus character Chriſtianiſmi eſt. Joh. Cap. XIII. 35. ait: Εν τȣτω γνωσονται παντες ὁτι ἐμοι μαθηται ἐςε, ἐαν ἀγαπην ἐχετε ἐν ἀλληλοις: inter amiciſſimos Viros, fratresque, vinculum fraternitatis, ortis ex diſſidiis factionibus, rumpitur

tur & fœdis rixis omnia turbantur, ſaluberrimaque conſilia, quæ ad Eccleſiarum & Scholarum utilitatem unice tendunt, ita repudiantur. Rem ipſam ingenue poſt alios fatetur, Cordatus, dum vixerat Theologus, J. F. *Buddeus Iſag. Hiſt. Theolog. Tom. II. p. m.* 1424. *Ipſa* (inquit) *Certaminum theologicorum per omnia a Chriſto nato ſecula ad noſtram usque ætatem, facile aliquem in ſtuporem conjicere poſſet. Jam ſi quis porro conſideret, quantis animorum motibus, haud raro de rebus aut nullius aut exigui momenti fuerit dimicatum, quotve acerrimæ contentiones in meras abierint* λογομαχίας; *ſi perpendat, eos etiam qui pro veritate ſteterunt, eam ſubinde rationibus ineptis & frivolis defendiſſe, aut pro rationibus, calumniis, convitiis, contumeliis, uſos, aut miſeris ſophiſmatibus; ſi cogitet ſæpiſſime alteram partem alteri ſententiam adfinxiſſe, a qua prorſus aliena fuit, aut utramque, quæſtionis non recte conſtituto ſtatu, aërem verberaſſe, & quæ alia ſunt ejuſdem generis; miſeram merito mortalium ſortem, tanto conatu nihil agentium, imo potius graviſſimis peccatis ſe obſtringentium, veritatisque, cujus ſe propugnatores jactitant, fructus impedientium, fœdamque ſimul & ſordidam Eccleſiæ turbis bellisque perpetuis hac ratione involutæ faciem, deplorandi juſtiſſimas ſe habere cauſas, deprehendet. Enim vero cum per veritatis, a Deo revelatæ, cognitionem ad fidem, hinc & ad vitæ ſanctæ ſtudium, pacemque ſimul ac concordiam cum omnibus colendam excitari homines debeant, bellis iſtis, ac dimicationibus perpetuis, ira, odio, livore replentur omnia, multorumque animi abripiuntur, ut omnia potius alia cogitent, quam quæ ſerium ſalutis conſequendæ ſtudium exigit. Cumque iſti, qui certaminum ejusmodi minus neceſſariorum auctores exiſtunt, aut non recte in iis verſentur, veritatis cauſam agere, aut pro aliorum ſalute vigilare, videri velint; plerumque contingit, ut ipſimet non tantum cum veritate ſalutem amittant, ſed alios etiam ſecum in perniciem abripiant. Atque ita quod remedium ad errores repellendos, veritatemque conſervandam, eſſe debebat, plurimorum intuitu in venenum, quo iis pereundum eſt, convertitur.* Vid Ejuſdem *commentatio* de *theologiæ polemicæ ſtudio ſolide ac ſobrie inſtituendo*, quæ extat. in *Syntagm.* diſſertat. theolog. (*)

(*) Quid de litibus illis & parum neceſſariis fratrum concertationibus ſenſerit Illuſtris *Tillotſonus*, Theologus, ſi quis alius, Eruditus & perſpicax, exponit Reverend. *Burnetus* in Oratione funebri Magno huic Viro habita pag. 76. I. Vol. Serm. Tillot. *Il éſtimoit* (inquit) *que le grand but du Chriſtianiſme eſt de reformer & de redreſſer la nature humaine, de diriger nos actions, de reprimer nos deſirs & nos paſſions, d'adoucir nos inclinations & nos naturels, de regler nos affections, de detâcher nos eſprits des interêts & des folies de ce preſent ſiecle, & de les elever à l'eſperance & à la recherche d'une felicité éternelle. Le corps de la doctrine chrêtienne lui paroiſſoit*

Et quod ad controverſias, inter ipſos Proteſtantes eheu! magno animorum æſtu agitatas, ſpectat, oſtenderunt Viri Docti, nonſolum eas Pontificiis & Græcis, ſed & ipſis *Judæis* & *Mahumedanis* offendiculo fuiſſe. Teſtis hujus rei luculentus eſt Joh. H. *Hottingerus Theologus Tigurinus Celeberrimus.* Hic enim in *Aſſertione Rationum pacem Eccleſiaſticam commendantium* quæ *Heidelbergæ* MDCLVI. edita erat pag. 13. ſequentem in modum pronuntiat. *Eccleſiæ Miniſtri* Εὐαγγελιζόμενοι εἰρήνην, *Evangeliſtæ pacis dicuntur Rom. X: 15. Eſaj. LII: 7. Quod ſi vero jam ipſi lites ſerant, quanta hinc malorum Ilias? Quis neſcit Proteſtantium ſchismate totum non modo Occidentem, ſed & Orientem fuiſſe offenſum & concuſſum? Nulla enim res æque deterret homines ab Evangelio, ac noſtra diſcordia, ſcribit communis Germaniæ Præceptor Ph. Melanchton ad Bucerum. A. C. 1535. Habeo Illuſtris Philippi, Landgravii Haſſiæ Epiſtolam Anno C. 1529. ad Zwinglium Spira ſcriptam, ejusdemque Philippi manu ſubſcriptam, in qua præter cætera:* Dann auf dieſem Reichstag die *N. N.* zu Erhaltung ihres verkehrlichen Lebens ſich nicht zu behelffen vviſſen, dann daſs vvir, die dem reinen lautern Wort Gottes anhangen, unter einandern ſelbſt nicht eines Verſtands ſeyen: ſonſt vväre denen Dingen leichtlich zu rahten. *Ad ipſos Græcos, Judæos & Mahumedanos mali hujus pertinacia penetravit. De Græcis conſuli poſſunt Acta Eremiæ Patriarchæ Conſtantinop. p. 377. De Judæis loquitur Auctor Reſponſ. ad problemata de pacis Eccleſiaſticæ conſiliis capeſſendis. pag. 6. Teſtor ſpem noſtram in Jeſum Chriſtum, objectum hoc mihi ac exprobratum ab hoſtibus fidei, Judæis, pro argumento, quaſi Chriſtus nondum venerit. Arabibus, ſive Mubamedanis non ignota eſſe noſtra diſſidia, vel hinc patet, quod cum Clariſſimus Pokokius operam aliquando translationi libri de Veritate Religionis chriſtianæ Hugonis Grotii impendiſſet, nil conatibus ejus ſpecioſius interceſſerit, quam mala noſtra domeſtica & inteſtinæ contentiones,* de

roiſſoit un Syſtême des principes qui tous tendent-là manifeſtement. Il regardoit les diſputes ſur des choſes de peu de conſequence, ou ſur des ſubtilités qui ont du rapport aux matiéres de la plus haute importance, comme un des plus grands artifices dont la puiſſance des tenebres ſe ſert pour ruïner les véritables fins de la venuë du Fils de Dieu dans le monde. Il voyoit bien que des diſputes engagent dans des diſcouſſions fort ſeches & accompagnées d'une grande animoſité: de ſorte que, pendant qu'on s'échauffe à former des cabales & à faire prévaloir ſes opinions, on ſe relâche de plus en plus dans la pratique des grands Devoirs, qui ſont le principal but de la Religion chrêtienne. Ita Celeb. *Burnetus.* Henricus *Wottonus*, itidem Eruditus Anglus teſtamento conſcripto hoc ſibi poni juſſit Epitaphium: Hîc jacet hujus ſententiæ primus Author: DISPUTANDI PRURITUS, ECCLESIARUM SCABIES. Nomen alias quære. v. Acta Lipſ. Supl. Tom. I. p. 84.

de quibus Mahumedani, ab Apoſtatis moniti, nobiſcum nos habitare jubent. Atque hoc relatum mihi aliquando fuit Pariſiis ab ipſo H. Grotio. Qui in Arabum hiſtoriis verſatus eſt, ignorare non poteſt, maxima Mahomediſmum incrementa habuiſſe ex Chriſtianorum diſſidiis, qua de re aliquid monuimus Hiſt. Orient. Lib. III. cap. 1. 2. Caveamus igitur, quantum fieri poteſt, ne illud Væ, quod homini, per quem venit ſcandalum, a Servatore denuntiatur Matth. XVIII: 7. in caput noſtrum recidat. Ita *Hottingerus.* Notabilia etiam ſunt B. *Zwinglii* verba ad Luther. Exegeſ. Euchariſt: *Satis ſit* (inquit) *oro diſſenſum, ſatis tumultuatum, ſatis ſævitum. Orere gratiſſime Lucifer protinus, ſol Juſtitiæ emica. Cum enim contenditur, negligitur ſanctimonia, quam unice a nobis requiris. Vides ut a contentione nunquam redeamus meliores. Eſt enim carnis opus, a qua nemo regredi citra maculam poteſt. Contra qui ab ea ſunt alieni nunquam non fuerunt Optimi.* Sed non eſt hic animus de Infauſto Schiſmate, quod inter nos & fratres Lutheranos eheu! intercedit, totque malis, quæ ex mutuis concertationibus ortæ ſunt, data opera agere. Oſtendamus potius ex innumeris illis contentionibus, de rebus vel nullius vel minoris momenti excitatis, & ſingulari fervore, quo illæ fuerunt agitatæ, Incredulitatem quammaxime promoveri. Nimirum homines nec artis ratiocinandi ſatis periti, aut religionis ſatis gnari, ex tanto numero diſputationum colligunt, fieri non poſſe, ut Religio certis ſit innixa fundamentis, alias Eruditos, qui in veritatibus illis examinandis ætatem contriverint, & ſingulari ingenii acumine ſint præditi, facile conſenſuros eſſe. Et cum acutiores paulo videant, eos non minus clamare & paratragædiari, cum de rebus minoris argumenti, quam ubi de Summa Religionis agitur, colligunt, omnes articulos Religionis eſſe æquales, id eſt incertos, quia de ſingulis vehementer diſſentiant Theologi: ſufficere igitur, ſi quis generalibus quibusdam Religionis Naturalis articulis ſit contentus, cæteraque omnia faciat miſſa. Ita ſane ratiocinatur Auctor *Religionis Eſſentialis*, *Tyndalus*, pluresque alii, qui Deiſtarum nomine veniunt. Quod ſi porro videant, ſæpe illos ipſos, qui Religionis chriſtianæ defenſores dici volunt, ob diſſenſum in minutis opinionibus ſeſe mutuo lacerare, omnesque humanitatis & amoris leges pedibus proculcare, fieri haud poſſe illi exiſtimant, ut homines illi de divina origine præceptorum Chriſti poſſint eſſe perſuaſi, cum notum ſit, quoties, quantisve argumentis amor proximi in S. Literis inculcetur. Pyrrhonii Veteres inter alia argumenta, quibus Sectæ ſuæ præſidium quærebant, etiam hoc afferebant, quod nimi-

Digitized by Google

nimirum Dogmatici omnes vehementer inter ſe diſſideant, Sceptici vero in ſola illa ſua ἀκαταληψία adquieſcant. Non quæritur utrum hi homines recte ratiocinentur, & utrum ex diſſenſionibus illis in rebus minoris momenti colligi poſſit, fundamentalia propterea Religionis capita quoque eſſe incerta: ſed hoc tantum, utrum non immoderata illa cupido & ardor de rebus minoris momenti diſputandi, aliosque anathematizandi, facile homines vel in Incredulitatis vitium præcipitare, vel in ea confirmare poſſit, de quo neminem facile dubitaturum crediderim. Saltem ita ante me judicarunt Theologi Proteſtantes doctiſſimi. Audiamus unum atque alterum. *Jenkin Thomaſius* Theologus Anglus præſtantiſſimus, in *Hiſtoria* ſua *Atheiſmi* pag. 13. de cauſis ejus agens, ita inter alia loquitur: *Huc accedunt Theologorum digladiationes, & animorum acerbitas, de articulis etiam non raro, qui neque bonos mores reſpiciunt, neque vitam æternam; attamen ſi quis a receptis ſyſtematibus receſſerit vel latum unguem, væ homini! De omni ſpe amicitiæ conclamatum eſt, & in papatu pro hæretico habendus & vivicomburio ni palinodiam cecinerit quantocius puniendus, qui procedendi modus procul dubio ſpectantium animos tepore aliquo, vel potius odio, adverſus omnem Religionem imbuit. Neque omnino hac in parte excuſandi ſunt Proteſtantes, qui neſcio quo malo fato, etiamſi bene inter ſe conveniant de omnibus, quæ ad ſalutem ſunt neceſſaria, nihilominus tamen de factitiis fidei articulis primævis Chriſtianis incognitis, de rebus cultum externum ſpectantibus, de vocabulorum & ſyllabarum apicibus, aut denique de rebus captum noſtrum longe ſuperantibus, omni laterum contentione, & animorum diſſenſione in ſe invicem ita acerbe invehuntur, ut facile poſſis conjicere, ex odio adverſarii potius, quam amore veritatis iſtas infinitas rixas deductas fuiſſe: Inde homines parum benigne de Religione ſentientes conſulunt Principibus, ut omnem religionem negligant, affirmantes, quod princeps pacem & concordiam perpetuam ſic demum obtinere poſſit in imperio, ſi omnes rixas & odioſas quæſtiones quas Theologi excitare ſolent, acriter prohibeat: ex iſtis enim diſputationibus oriri diverſas ſectas, quibus diverſi adhæreant, atque ſic mutuis erga ſe invicem pugnis ſtimulatos, diverſa judicia, odia, convitia & calumnias naſci, quæ inteſtino bello, nonnunquam haud exiguam præbeant occaſionem. Caveas velim exiſtimes, me omnes de rebus divinis diſputationes improbare; nequaquam: quia ſæpe Eccleſiæ neceſſitas atque noſtra officia hoc poſtulant, ſed & eſt modus in rebus; nollem homines Chriſtianos ſe invicem proſcindere & lacerare, ne profani quique tripudient, & in contumeliam Religionis conclament, ubi eſt veſter Deus?*

Huic

Digitized by Google

Huic aſſentitur ὁ Μακαρίτης Cl. *Buddeus in Theſibus* de *Superſtitione* & *Atheiſmo*. pag. m. 329.

VIII. At malum hoc, id eſt Incredulitatem, nonſolum promovet multitudo controverſiarum de rebus minoris momenti, ſed & illaudabile ſtudium eorum, qui minimos errores in majus extollunt, atque vel leviter errantes cum inviſis comparant Hæreticis, exiſtimantes, ſe ita agendo nonſolum pro egregiis orthodoxiæ fulcris habitum iri, ſed & de hoſtibus ſuis, id eſt diſſentientibus, facile triumphaturos eſſe. Non quæritur utrum homines etiam minus graviter errantes ſint monendi & ab erroribus liberandi: nemo enim cui veritas curæ eſt, de hoc dubitaverit; ſed de hoc potiſſimum quæſtio eſt, qua ratione id fieri oporteat. Nulla autem accommodatior errantem convincendi ratio, quam ſi placide modeſteque cum eo agas; ſi perſpicuis argumentis probes, nonſolum eum errare, ſed & ſimul erroris fontem cauſasque detegas; ſi aſſeras, eum non malo animo in eum prolapſum errorem, &c. Ita fiet ut homo ille ſi ratiocinari poſſit, verique amore ſit captus, errorem cernat, eique valedicat; aut ſi id propter præjudicatarum opinionum vim, ἀβλεψίαν, aut ambitionem non facit, ſaltem de te benevole ſentiat & ingenuum tuum & homine chriſtiano dignum candorem laudet. Multos vero æquiſſimam hanc convincendi errantes viam neglexiſſe & adhuc negligere, triſtis eheu! docuit & adhuc docet experientia. Sunt & fuerunt multi Theologi & V. D. M. qui leves valde errores in majus extulerunt, & muſcas, ut habet proverbium, in Elephantes mutarunt, eumque in finem innocentiſſimos ſæpe viros, cum inviſis hominibus, id eſt hæreticis, compararunt. Hæc autem errantes tractandi ratio, nonſolum infinita mala poſt ſe trahit, ſed & Incredulitatem vehementer adauget. Primo enim illi, qui per conſequentiarum ambages gravitatem errorum data opera amplificare ſtudent, erranti gravem inferunt injuriam, eum furori plebis, & Zelotarum objiciunt & ſæpe in maximas conjiciunt calamitates, quo ipſo contra amorem proximi graviſſime peccant, atque ita longe gravius errant, quam is ipſe, qui erroneæ opinioni ſubſcripſit. Deinde hæc ipſa agendi ratio errantem potius in errore confirmat quam emendat, quia pulchre videt, hæc argumenta eſſe ab invidia duntaxat petita: comparationes inſuper errantium cum inviſis hæreticis errantem nonſolum ab erroribus non revocant, ſed & tales controverſiarum tractatores Eruditorum ludibrio exponit. Pone, te hominem in materia de auxiliis gratiæ leviter errantem, Pelagianum vel

His adjungendi, qui controverſiarum momenta in majus extollunt, & vel leviter errantes in catalogum Hæreticorum referunt.

vel Semipelagianum vocare, num ideo eum erroris conviciſti? minime: reſpondebit enim ille, quid Pelagius vel Semipelagiani ſenſerint mea parum refert, hoc tu potius age, ut oſtendas perſpicuis argumentis me erraſſe. Maxime autem culpandum hoc vitium, quando in orationibus ſacris ejusmodi comparationes ad plebem, quæ ad Hæretici nomen tanquam monſtri horrendi & ingentis exhorreſcit, contra diſſentientes proferuntur. Certe doctiſſimi inter Proteſtantes Viri ſemper ejusmodi parallelismos cum Hæreticis inſtitutos improbarunt. Unius tantum, ſed Celeberrimi & Eruditiſſimi nimirum Venerandi *Mosbemii* de comparatione illa errantium cum Hæreticis inviſis inſtituta judicium afferam. *Hic vero in Modeſta Diſquiſitione in novam dogmatis de S. S. Trinitate explicationem, quam Vir Cl. Paulus Maty nuper propoſuit* pag. 79 ſequentem in modum pronunciat: *Nos, quod pace dicimus doctiſſimorum Virorum, quorum Eruditionem & merita cæteroquin veneramur, tametſi haud negemus, collationem veterum & novarum Sectarum & errorum nonnunquam utilitatis aliquid adſerre in diſputationibus; plerumque tamen, quum id tantum agitur, ut veritas illuſtretur & defendatur, plus incommodi quam utilitatis adjunctum habere opinamur. Principio, quæ faciliori negotio dirimi lites poterant, hac ratione protrahuntur & amplificantur. Nec enim amplius, ſi res ita inſtituatur, de ſola dogmatum vel veritate vel falſitate quæritur, ſed aliæ ſimul naſcuntur controverſiæ hiſtoricæ, valde implicatæ & laborioſæ: veterum ſcilicet ſectarum hiſtoria exploranda eſt, vehementer obſcura & variis difficultatibus circumſepta, & quid commune habeant novi errores cum illis antiquis cum cura dijudicandum eſt: quod non ſine longo labore fit. Hoc deinde ſi quis labore feliciter defunctus ſit, & novas ſectas antiquis ex toto ſimiles eſſe oſtenderit, nihil inde aut parum fructus capiet ad errantis mentem ſanandam, & alios contra vim erroris muniendos. Etenim quum veteres in æſtimandis aliorum ſententiis errare potuerint, nec ſemel erraverint, id nondum erroris aliquem convincere poterit, quod idem illud, quod ipſe pro vero ducit, antiquis quibusdam conciliis falſum viſum fuit. Pugnabit ille potius, ſi ingenio valeat, inſcitiam & invidiam obſtitiſſe majoribus ne veritatem perſpicerent eosque ſanos & ſapientes fuiſſe, quibus notam illi hæreſeos inuſſerint. Quanta hæc novarum turbarum materia, quæ non poteſt non mentes hominum perturbare, atque ab eo quod ſolum erat neceſſarium, ad res parum utiles abducere? His accedit, quod veterum Hæreticorum nomina in convitiis hodie & contumeliis ponuntur, isque verbi cauſa, qui Tritheita, aut Pelagianus aut Sabellianus vocatur, eadem pœne injuria afficitur,*

citur, qua is qui monſtrum, portentum hominis, caudex, ſtipes, nebulo, appellatur. Atqui Servator noſter a Chriſtianorum diſputationibus omnem cavillandi libidinem abeſſe vult, hominesque ſatis propter errores ſuos infelices, novis malis ignominia & injuriis excipi vetat. Conf. Gal. VI. 1. 1. Corinth. XI. 16. 2. Tim. II. 24. Hactenus Vir ille Doctus. Graviſſimum vero malum, quod ex iſtius modi exaggeratione errorum, & collatione cum inviſis hominibus, i. e. Hæreticis, oriri poteſt hæc eſt, quod nimirum homines paulo acutioris ingenii, ſed quibus nec veritas nec pietas ſatis curæ eſt, videntes, injuriam his illis eſſe illatam, colligant, omnes controverſias ejusdem eſſe ponderis i. e. nullius; diſputari de lana caprina & nonniſi odio theologico tribuendas omnes illas concertationes &c. ita ſæpe ſanctiſſima religio riſui exponitur, & quæ graviſſima in ea ſunt, omnibusque veritatis amantibus ſcitu credituve neceſſaria, cum minutis opinionibus confunduntur, omniaque quæ de antiquis Hæreſibus dicuntur, pro meris Sacerdotum fraudibus habentur. Et ſane facile hoc contingere poteſt, cum viri orthodoxi etiam & docti, perpenſis erroribus, qui innocentiſſimis viris, ſuæ, qua vixerunt, ætatis, impacti ſunt, incipiant dubitare, utrum omnia, quæ de Antiquis Hæreticis a Patribus dicta ſunt, vera ſint nec ne. Hoc ſibi eveniſſe teſtatur B. *Spenerus Conſil. Theolog.* Lat. Part. III. p. 187. *Quoties* (inquit) *quæ noſtro tempore fiunt, & facta ſunt expendo, & varias calumnias in animum revoco, toties valde mihi dubia redduntur, quæ de multis hæreticis antiquitas refert.* Atque eo facilius in eam opinionem deſcendunt multi, quod pauciſſima Veterum Hæreticorum monumenta in manus noſtras pervenerint, ſæpiusque de mente horum hominum nonniſi ex Adverſariorum ſcriptis ſit judicandum. Pone v. gr. *Spenerum* de quo hic ſermo eſt, vixiſſe II. vel III. Seculo poſt Chriſtum natum: pone omnia ipſius ſcripta injuria temporum, fraude &c. periiſſe & nonniſi adverſariorum ſuorum ſupereſſe accuſationes, quis quæſo *Spenerum* non hodie pro inſigni Hæretico eſſet habiturus, præſertim ſi audias, Eum a fervido aliquo Hæretifice cum Spinoza fuiſſe collatum? Oſtenderunt profecto viri præſtantiſſimi & nullius Heterodoxiæ ſuſpecti, ſæpiſſime antiquis Hæreticis falſo multos errores fuiſſe impactos. (*) Probavit hoc de antiquis *Simonianis* Cl. *Moshemius* (a) de *Mon-*

(*) (a) In Diſſertatione de uno Simone Mago (b) in Diſſertat. de Hæreſiarchis Seculi II. de uſu Patrum Lib. III. (c) in luculentiſſimo opere hiſtoria nimirum critica Manicheiſmi paſſim. (d) Partim in Hiſtoria Chriſtianiſmi Indici, partim ſingulari diſſertatione Muſeo Bremenſi inſerta. Jablonskius vero in Exercitatione ſingulari

Hiſt.

Montaniſtis Ittigius & *Dalleus*: (b) de *Manicheis Beauſobre* (c) de *Neſtorio Veiſſiere La Croze*, *Jablonsky* & *Saligius* (d) & nuper de *Bogomilis* Ludovicus *Oëderus* vir Juvenis doctiſſimus (e) ut plura exempla non adducam. Quam faciles etiam fuerint veteres quidam, imo prodigi, in Hæreticorum numero adaugendo, ex libello brevi *Auguſtini de Hæreſibus patet.* Mentio hic fit *Artotyritarum quibus* (verbis utor Auguſtini) *oblatio eorum hoc nomen dedit; offerunt enim panem & caſeum, dicentes a primis hominibus oblationes de fructibus terræ & ovium fuiſſe celebratas:* Hæretici appellantur *Teſſaresdecatitæ*, *hinc appellati*, *quod nonniſi quartadecima luna*, *Menſe Martio Paſcha celebrant*, *quilibet ſeptem dierum occurrat dies*, *& ſi dies dominicus occurrat*, *ipſo die jejunant & vigilant.* Hæreticorum nomine digni ſunt *Melchiſedeciani*, *qui Melchiſedek Sacerdotem Dei excelſi*, *non hominem fuiſſe*, *ſed virtutem Dei eſſe arbitrantur;* Hæretici ſunt, ſi Auguſtinum audias, *Valeſiani*, *qui ſeipſos caſtrant*, *& hoſpites ſuos*, *hoc modo exiſtimantes Deo ſe debere ſervire.* In Hæreticorum numero ſunt habendi *Aſcitæ*, *ab utre ſic appellati*, ἀσκὸς *enim græce*, *latine uter dicitur*, *quem perhibentur inflatum & opertum circumire bachantes*, *tanquam ipſi ſint Evangelici utres novi*, *vino novo repleti.* Denique ut alios mittam, in claſſem Hæreticorum ſunt referendi ſi Auguſtinum audias, *Pattalorinchitæ*, *qui in tantum ſilentio ſtudent*, *ut naribus & labiis ſuis digitum opponant*, *ne vel ipſam taciturnitatem voce præripiant*, *quando ſibi tacendum eſſe arbitrantur;* ita *Auguſtinus*, quem mirum eſt, non inter Hæreticos retuliſſe eos, qui *caſeum ſine pane comedere* ſolent. Quam parum Eruditi *Epiphanio* & *Philaſtrio* in hoc negotio tribuant, vulgo notum eſt. Quod ſi vero Viri præſtantiſſimi inter Theologos fateri tenentur, multis antiquorum & recentiorum falſos errores fuiſſe impactos, & leves ſæpe opiniones, pro graviſſimis erroribus fuiſſe venditatas, quid mirum eſt, ſi homines, quibus exigua eſt rerum divinarum cognitio, quive veritatem gravem & momentoſam, ab erronea opinione diſcernere non poſſunt, ſimulque, quod non raro fieri ſolet, Cleri odio flagrant, quid mirum, inquam, ſi ejusmodi homines tandem omnes controverſias nullius momenti eſſe aſſerant, atque contendant, de omnibus poſſe utramque in partem diſputari, & perinde eſſe tandem quamcunque tueamur Religionem?

IX. Juvat

Hiſt. Theolog. Berolini 1724. in 8. edita, Saligius denique in Eutychianiſmo ante Eutychem. confer. Hiſtoire de la vie & des ouvrages de Mr. LA CROZE pag. 231. ſq. (e) in prodromo Hiſtoriæ Bogomilorum Criticæ. de Gnoſticis Vide Camp. Vitringam Ob. Sacr. & Basnage Hiſtoire des Juifs. De Adamitis binas diſſertat. τȣ Μανιχαίȣ Cl. Beauſobre &c.

IX. Juvat autem in cauſas malorum, de quibus in duabus proxime antecedentibus ſectionibus verba fecimus, paulo diligentius inquirere. Cauſis enim morbi detectis, facilior erit curatio. Et I. quidem notum eſt, multos, qui controverſias tractare & de diſſentientium opinionibus judicare ſolent, animos in juventute non iis diſciplinis excoluiſſe, quæ ad examen ſolidum ſententiarum paulo abſtruſiarum requiruntur, unde aliter fieri non poteſt, quam ut de Eorundem veris ſententiis præpoſtera ferant judicia, & multa iis tribuant, a quibus tamen vehementer ſæpe abhorrent. Hinc litium & contentionum multitudo. Ad accuratum certe novi Syſtematis, aut hypotheſeos inſtituendum examen, plura, quam vulgo putatur, requiruntur. Neceſſe ante omnia eſt, ut ad ſingulas Diſſentientium definitiones, probe attendamus, quia ſæpe plus vel minus in iis comprehenduntur quam quidem nos iisdem utentes, exiſtimamus; Niſi hoc obſervetur, logomachiæ & falſa oriuntur confectaria. Deinde omnes partes Syſtematis inter ſe ſunt conferendæ; videndum utrum opiniones illæ capitalibus veritatibus aliquid detrahant nec ne; quove fine hæ vel illæ propoſitiones in medium ſint prolatæ; ubi obſcurius mentem explicuit Auctor, vel judicium ſuſpendendum, vel ex clarioribus lux dictis eſt accendenda, &c. &c. Inſigne hujus prudentiæ & candoris exemplum nobis dedit Præſtantiſſimus Theologus Gallus Ludovicus *le Blanc* in *theſibus ſuis Theologicis Londini 1683. in fol editis.* Vide quæ in præfatione de controverſiis tractandis ab eo monentur, & confer etiam Joh. *Fabricii* prolegomena ad conſiderationem controverſiarum. Raros vero eſſe, qui iis, quæ hic deſiderantur, ingenii dotibus inſtructi ſint, norunt ii, quorum officium eſt hæc argumenta excutere. Hinc aliter fieri non poteſt, quam ut contentiones augeantur, inprimis, ſi exiſtimationis & ambitionis ſtimuli accedant. Vident hi homines ſæpe, quod ne oculatiſſimi quidem cernere poſſunt. At ita ex una controverſia ſæpe decem, & plures oriuntur.

Inquiritur in mali hujus, de quo in præcedentibus duabus Sectionibus, egimus, cauſas.

II. Huc multum conferunt præjudicatæ, & a Magiſtris acceptæ de diſſentientibus opiniones. Pauci ſunt qui Adverſariorum, quos oppugnare volunt, ſcripta legant; pauciores qui ea ἄϑερ πάθων evolvant; plerique adquieſcunt in judiciis, quæ Præceptores ſui de iis tulerunt. Quod ſi vero Magiſtri illi diſſentientium opiniones aut male ceperunt, aut diſſenſum non ſine ſupercilio exaggerarunt, fieri aliter non poteſt, quam ut diſcipuli idem ſentiant, & in novis opinionibus, ſi quæ ſparguntur, debellandis, eadem incedant via. Hinc novarum litium ſe-

mina, & innumeræ contentiones in Scholis & Eccleſiis oriuntur. Ex quo quilibet prudens facile judicare poteſt, eas Eccleſias & Scholas felices eſſe dicendas, in quibus Viri non tantum eruditi, perſpicaces & ſapientes, ſed moderati potiſſimum mites & pacifici florent. Ita enim diſcipuli nonſolum evadunt doctiores, ſed & modeſtiores, & ad expendendas opiniones, de quibus in Eccleſia chriſtiana controverſiæ moventur, aptiores. Augetur hoc malum, ſi Juvenes mature incidant in libros, in quibus diſſentientium opiniones non ſunt rite repræſentatæ, ſed præcipua Eorum argumenta, aut ſilentio involuta, aut ſiniſtre tradita, ea vero demum oculis Lectoris objecta, quæ offenſioni eſſe poſſunt, ut alias artes, quibus quidam controverſiarum tractatores uti ſolent, ſilentio tranſeam. In vulgus enim jam quidem nota ſunt argumenta theologica ab invidia petita. Qui in ejusmodi libros inciderunt, & vel debilitate ingenii, vel pigritia accuratius res non expendunt, ubique vident opinionum monſtra & ſpectra, ubi alii, veritatis, ſi non plus, æque certe amantes, ne umbram quidem periculi alicujus deprehendere poſſunt.

III. Tertia hujus mali cauſa eſt, quod quidam Doctores publici, id quod in Religione chriſtiana eximium & præcipuum eſt, non ſatis diſtinguant, a ſententiis acceſſoriis, minorisque momenti opinionibus. In tractandis controverſiis, & dijudicandis aliorum de Religione opinionibus ita verſandum, ut inprimis diſpiciamus, utrum Adverſariorum ſententiæ, capitalibus veritatibus aliquid detrahant nec ne; Quod ſi videamus eas ne digito quidem tangere eas veritates, in quibus ſumma Religionis poſita eſt, ad eas refutandas animum non adjungimus, aut, ſi id ob certas quasdam circumſtantias neceſſe ſit, ea modeſtia & circumſpectione id facimus, ut diſſentientes de nobis conquerendi nullam habeant plane cauſam. Hoc qui negligit, eum neceſſe eſt, ſine ratione controverſias multiplicare. At quis neſcit fuiſſe ſemper in Eccleſiis, & adhuc dari tales, qui haud ſatis cognoſcant, quid in Religione chriſtiana præ cæteris ſit eximium & momentoſum? ita vero aliter fieri non poteſt, quam ut pro minutis opinionibus non minus animoſe pugnent, quam pro veritatibus capitalibus, utque quavis data occaſione neceſſitatem ſibi eſſe impoſitam putent, quosvis oppugnandi, & cum quibusvis ſerram diſputationis reciprocandi. Multi nullam diligentiam impenderunt in cognoſcendis & rite demonſtrandis iis veritatibus, ſine quibus vera Religio & pietas conſiſtere non poſſunt; in refellendis vero opinionibus minutis, & neminem cœlo exclu-

excludentibus, potiſſimam vitæ partem contriverunt. (*) Reperti denique ſunt omni tempore, qui omnes quæſtiones theologicas, in Syſtematibus ſuis ultro citroque motas, ita cum fide ſalutari connexas eſſe putant, ut ipſam Religionem in diſcrimen eſſe adductam clamitent, ſi alii de earum pretio vel dubitaverunt, vel minus eas momentoſas eſſe aſſeruerunt. Mirumne autem eſt, tales, in controverſiis multiplicandis, & litibus protrahendis ſingularem ponere induſtriam?

IV. Peccant & illi, qui ubi novas quasdam de his vel illis Religionis partibus repererunt hypotheſes, eas, pietati licet & religioni nullam, vel exiguam afferant utilitatem, non tantum ſtatim in publicum protrudunt, ſed & earum pretium extollunt, alioſque, qui nova εὑρήματα ſtatim admittere nolunt, alto ſupercilio contemnunt. Vir ſapiens & veri amans perſuaſum habet, controverſiarum inter Chriſtianos plus ſatis eſſe, & plus ſtudii eſſe ponendum in veritatibus utilibus cognoſcendis, probandis, & tuendis, affectibusque malis edomandis, quam vero in novis opinionibus effingendis. Novit multa dari, quæ ſalva pietate & religione ignorari poſſunt; perſpectum inſuper habet probe, quam incertus ſit vitæ noſtræ terminus, arctiſque valde limitibus circumſcriptus; hinc in exercitationibus utiliſſimis tempus quammaxime terendum eſſe putat. Haud ignorat denique plerorumque Eruditorum mores; pauci diſſenſum æquo animo poſſunt

(*) Cordati & prudentes Theologi doluerunt, exortis tot novis controverſiis, tempus, quod longe melius collocari poſſet & deberet, in novis opinionibus vel inveſtigandis vel refellendis, terendum eſſe. Celeb. *Witſius* inter alios in *Prologo ad Theologos Britannos* ſic animi ſui aperit ſenſa: *Nunquam melius comparatum fuiſſe arbitror cum populo Chriſtiano, quam quando ſua ſe involvens credendi Evangelio ſanctâque vivendi integritate, procul eſſe juſſis curioſarum quæſtionum argutiis in caſto Dei Chriſtique amore & certa æternæ vitæ exſpectatione deliciabatur. Ita Chriſtum ab Apoſtolis didicerat priſca gens fidelium, quæ ſimplici & impolito ſermone edocta, ſed miſſorum ad ſe à Deo oratorum incredibili ſanctitate commota, Zelo accenſa, prodigioſis operibus perſuaſa & accedente interna divini ſpiritus illuminatione efficaciter de veritate convicta, ad Jeſum Chriſtum Filium Dei, tanquam unicum ſalutis auctorem confugiens, ejus ſe nutui ducendam regendamque tradebant: tam ignara ſubtilium diſputationum quam ſtudioſa pietatis. Tunc fuit quum Chriſtiana fides vim ſuam omnem in animis mortalium exereret, magisque eos ad mortem pro Chriſto fortiter oppetendam quam ad contentionem de obſcurioribus Religionis articulis acrimoniam animaret. Atque hinc eſt, quod ſæpe mecum animo cogitaverim feliciſſime fortaſſis cum iis hominibus agi, qui non cognoſcentes niſi Jeſum Chriſtum, eumque crucifixum, & ex Evangelii præſcripto temperanter, juſte, & pie viventes de Theologorum rixis ne fando quidem audiverunt. Et hanc* NB *non minimam calamitatis noſtræ vel certe moleſtiſſimam officii partem eſſe exiſtimo, quod qui rei Chriſtianæ præſtites ſumus in ſpinoſarum controverſiarum difficultatibus enodandis prolixam ſæpe operam impendere cogamur. Ita ſeculum eſt: litibus perſtrepunt omnia. Ne ea quidem æde excepta, quam paci & concordiæ ſacravit Deus.*

ſunt ferre; ab aliis edoceri nolunt, quia exiſtimationi ſuæ hac ratione aliquid detrahi exiſtimant. Et hæc ratio eſt, cur prudentes diu ſecum perpendant, utrum hanc vel illam opinionem, quam ſe reperiſſe putant, publicæ exponant luci. Non quæritur utrum liceat novam aliquam hypotheſin de his vel illis Eruditionis etiam theologicæ partibus in medium proferre. Nemo facile id negaverit. Male profecto (verbis utor Celeb. *Witſii* in *Oratione de Theologo Modeſto*) *cum liberalibus ageretur ingeniis, ſi interdicta illis ultra tendendi facultate nihil in publicum proferri liceret, cujus non alium ante ſe auctorem laudare quirent, peſſimeque conſultum fuiſſet rei theologicæ ſi eadem lege vixiſſent Majores noſtri. O quam multis & præclaris careremus obſervationibus, quas nunc tanquam ſacræ Eruditionis gemmulas quaſdam ſuſpicimus. Nondum ita exhauſtæ divinarum rerum aurifodinæ ſunt, ut non ſedulo ſcrutantibus, novi, quos reperiant theſauri, dignum diligentia ſua præmium, ſuperſint. Quam novæ inventionis laudem, cunctis expoſitam, aſpernari, non modeſti, ſed ſegnis ingenii. eam autem aliis invidere malevoli animi argumentum eſt. Uti nec modeſtiæ imputare velim, quod, quem ſemel ſtudiorum ducem ſive caſu nactus ſis, ſive judicio elegeris, eum ita in omnibus tibi ſequendum putes, ut ne latum quidem unguem ab illius recedas placitis. Pulchrum eſt*, quod Galenum de Poſidonio tradidiſſe memini, MALUISSE EUM SECTAM QUAM VERITATEM DESERERE. *Aſt non paucos hodie ſic videmus eſſe animatos, ut in omnia Magiſtri ſui dictata, nullo prævio examine, nulla admiſſa meliori informatione, jurent, & temere arreptas opiniones præfracte tueantur, pro iis tanquam pro aris & focis dimicent, & quia decretoriis armis non poſſunt, rudibus ſæpe & ceſtibus pueriliter batuant, in iis ſolis omnis ſapientiæ proram & puppim collocent, & qui iisdem non pariter cum iis aſſurgunt, eos tanquam inſcios homunciones adunco ſuſpendant naſo, vel quod certe nihil melius eſt, tanquam pravæ novitatis ſuſpectos calumnioſe traducant:* Hæc vero quæ a Cl. Theologo in medium ſunt prolata non obſtant; quo minus verum ſit, multos, qui novas opiniones Religioni parum ſæpe aut nihil profuturas non ſine ſupercilio & contemtu aliorum proferunt, contentionum & litium cauſam eſſe.

V. Neque dubitaverim ego, quin multum etiam ad mala hæc augenda conferat hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, inprimis illius partis, quæ de Hæreſibus antiquis agit, minus accurata & parum diligens cultura. Hanc partem Hiſtoriæ nondum ſatis eſſe excultam, conqueruntur Viri Doctiſſimi. Qui diligentiſſime hoc argumentum tractarunt, fatentur

ſæpe,

Digitized by Google

ſæpe, ubi de ſententiis Veterum agitur, ad ἐπεχειν eſſe recurrendum. At contra plerique, qui ſyſtemata hiſtoriæ Eccleſiaſticæ ſcribunt, Anteceſſores ſuos ſequuntur ſine novo examine, eosque Hæreticis vel Schismaticis opinionibus imbutos fuiſſe dicunt, quos communiter apud eos, qui de hoc argumento ſcripſerunt, commemoratos reperiunt. Hinc nonſolum nocentes cum innocentibus miſcentur, & ſæpe portentoſæ opiniones tribuuntur iis, qui ab iis ſunt alieniſſimi, ſed & inſtituto præpoſtero cum antiquis Hæreticis parallelíſmo, multitudo erronearum opinionum nonſolum augetur, ſed & novis litibus & contentionibus materies ſuppeditatur.

VI. Inter omnes vero tantorum malorum cauſas retulerim merito præpoſterum quoddam inclareſcendi ſtudium, falſique nominis pro gloria Dei Zelum. Dantur inter eos, qui ſanctioribus Literis (ut de aliis nil dicam) vacant, non pauci, qui ſingulari quadam inclareſcendi cupiditate ardent. Cum vero non ſemper iis inſtructi ſint Eruditionis copiis, ut famam inter Doctiores conſequi poſſint, inter ſuos tamen cives inclareſcere volunt; Idque ſeſe obtenturos eſſe putant facile, ſi quaslibet minutas ſententias diſſentientium impugnent, cum quibuslibet rixandi occaſiones quærant, inque Heterodoxos coram plebe, iisque, qui controverſiarum momenta ignorant, ſtrenue debachentur. Quando audiunt, ſe ob fervorem illum a quibusdam laudari, exiſtimant ſe Lumina Eccleſiæ, Orthodoxiæ fulcra, & Hæreticorum malleos eſſe. Ignotos vero hac ratione fallunt, notis ſunt deriſui. Nunquam autem deſunt, qui tales homines laudibus celebrent; *Illi ſoli ſancti*, (denuo utor verbis Celeb. *Werenfelſii de logomach. Erud. cap. IV.*) *illi religioſi, illi Zelotæ, illi Orthodoxiæ ſunt columina, qui nihil quicquam remittunt adverſariis, qui omnia eorum dicta in hæreſes transformare, leviſſimas quasque diſſenſiones immane quantum exaggerare ſciunt; qui omnem tolerantiam, omnem manſuetudinem, concordiam, tanquam communionem Chriſti cum Belial execrantur; qui identidem ex cathedra, ex ſuggeſtu, cygneam Didonis virgilianæ repetunt cantionem:*

> - - ſtirpem & genus omne futurum
> exercete odiis, cinerique hæc mittito noſtro
> Munera, nullus amor populis nec fœdera ſunto.

Hoc plebeculæ placet. Lubentius audiunt declamatores, qui in adverſarios ſuos debachantur; quam pios concionatores, qui chara ſibi oppugnant vitia. Quid tu? audiviſti hodie Noſtrum. Hui quam ſtrenue ſe geſſit? quantopere invectus

invectus eſt in eos, qui fratres noſtri eſſe vellent? quanto ardore eos in orcum deturbavit? Hic Vir, hic eſt! Hic adverſarios ſuos debellare novit! Hoc ſtat Orthodoxia! At nonſolum ſibi plaudunt hi homines, ſed quod miſerrimum eſt, Zelum hunc ſuum pro omnibus minutis ſententiis defendendis, & quibusvis impugnandis, vocant Zelum pro gloria Dei, & magnitudine hujus Zeli ſuam metiuntur pietatem, eoque ſe Deo gratiores futuros eſſe putant, quo ille eſt impetuoſior. *Hi* (rurſus utor verbis *Werenfelſii) usque adeo ſibi in hoc ſuo Zelo placent, ut exiſtiment, ſe illo, quidquid alioquin vitiorum ſibi ineſſe poſſit, redimere & expiare: his elui omnes maculas ſuas, his defectus abunde compenſari, usque adeo, ut Deus ipſe quodammodo obligatus ſit, ad multa ſibi, tam devotis ſcilicet & fervidis ſuis cultoribus condonanda, quæ in aliis tolerare non poſſet.* pag. 153. op. Nemo hoc ita interpretetur, ac ſi negaremus, neceſſe eſſe, ut V. D. Miniſtri & Theologi, Zelo armati ſint. Nos contra Zelum *veri nominis* inter heroicas theologorum virtutes referimus: veri autem nominis Zelus eſt, ſi ad rationem & Evangelium Jeſu Chriſti eſt exactus; ſi placidus eſt & temperatus; ſi gravitati rei, de qua agitur ſit accommodatus; ſi non minus oppoſitus ſit gravibus, gravibus inquam erroribus, quam vitiis &c. Hunc Zelum nemo non laudat: apertum autem eſt, nobis de hoc jam ſermonem non eſſe. Mirumne autem eſt, controverſiarum litium & contentionum numerum in Eccleſiis augeri, ubi tales Doctores dominantur, aut in exiſtimatione ſunt poſiti?

VII. Denique, ut alia mittam, plurimum huc confert quorundam ſingularis cupido, omnia in Religionis negotio determinandi, quod tamen absque temeritate ſæpe fieri non poſſe, ii etiam ſentiunt, qui mediocri rerum divinarum ſunt cognitione inſtructi. Impoſſibile eſt, ut omnes partes Eruditionis theologicæ ad ſummum evidentiæ gradum perducantur. In multis prudenti eſt opus ἐποχῆ. Omnes quidem tenentur ſedulo ſanctiſſimas diſciplinas excolere, & quantum pro ingenii capacitate licet, felices progreſſus in iis facere. Interim tamen ſimul, ſi modo judicio & ingenio non deſtituantur, probe vident, aliquando in obſcuriore cognitione eſſe adquieſcendum, & rem ipſam vere nobis eſſe revelatam, modum autem rei nos latere. At hi, de quibus loquimur, omnes ſcholæ definitiones & explicationes, vel a Majoribus & Præceptoribus ſuis acceptas, vel proprio ingenio inventas, tanquam amaſias ſuas amplexantur. Nihil his hominibus obſcuri, nil incerti; omnia ab his vel illis, quos magni faciunt, & quos

quos ſolos in his argumentis ſapere putant, jam ſatis ſunt explanata, & determinata. Ferri in eo poſſent homines illi, & frui hac ſua omniſcientia theologica, ſi modo aliis concederent libertatem ſecus ſentiendi, id eſt judicandi pro gradibus cognitionis. Sed cum hoc facere nolint, aliosque, qui tam felici ingenio, & eruditione adeo accurata & exquiſita deſtituti ſunt, vel turpis ignorantiæ, vel Heterodoxiæ reos agant, ſe ipſos quidem Eruditis ludibrio exponunt, ſimul tamen litium & contentionum numerum augent; Interim hac ratione ea, quæ ad ſananda vulnera Eccleſiæ, ad emendandum degenerem Chriſtianismum, ad fraternam animorum conjunctionem alendam & arctius conſtringendam facere poſſent, turpiter negliguntur. Conferantur quæ ad hoc argumentum monuit Excell. *Pfaffius diſſertat. de præjudiciis Theologicis Sect. XVII. ſq.* Claudamus hanc Sectionem & diſſertationem ſimul, *Illuſtris Grotii* verbis, quæ extant *collect. Poëmatum.* pag. 285.

Qui curioſus poſtulat totum ſuæ
Patere menti, ferre qui non ſufficit
Mediocritatis conſcientiam ſuæ
Judex iniquus, æſtimator eſt malus
Sui naturæque; nam rerum parens
Libanda tantum, quæ venit mortalibus
Nos ſcire pauca, multa mirari jubet.
Hic primus error auctor eſt pejoribus:
Nam qui fateri nil poteſt incognitum,
Velo neceſſe eſt velet ignorantiam,
Umbrasque inanes captet inter nubila
Imaginoſæ adulter Ixion Deæ:
Magis quieſcet animus, errabit minus
Contentus eruditione parabili.
Nec quæret illam, ſi quæ quærentem fugit.
Neſcire quædam, magna pars ſapientiæ eſt.

Ἐπίμετρον
THESIUM THEOLOGICARUM.

I. Si ea, quæ a recentioribus Philoſophis & Theologis de optimo mundo dicuntur, conferantur cum aliorum præſtantiſſimorum Theologorum de origine mali explicationibus & reſponſis adverſus P. Baylii objectiones in medium prolatis, patebit, diſſenſum inter eos aut

Digitized by Google

MEDITATIONIS
DE
CAUSIS MAGIS MAGISQUE INVALESCENTIS
INCREDULITATIS,
ET
MEDELA HUIC MALO ADHIBENDA.

PARS VII.

Sect. I.

Progredimur jam quidem bono cum Deo ad reliquas Incredulitatis late eheu! inter Chriſtianos graſſantis cauſas detegendas. Et hic quidem inter alias nobis ſeſe offert maxima quæ inter mortales, eos cumprimis qui diſciplinæ chriſtianæ nomen dare ſolent, *morum corruptio.* Quin hæc multos in Incredulitatis barathrum præcipitaverit, vel ad vitia inclinantes confirmaverit, dubium non eſt. Antequam vero oſtendamus, qua ratione homines contemplatione tantorum malorum facile in præceps ruant, de corruptione ipſa, quæ occaſionem errori graviſſimo ſuppeditat, quædam ſunt monenda. Varia autem ſunt de hoc argumento hominum, doctorum pariter & indoctorum Judicia. Quidam ultra modum malum exaggerant; alii vero plus quam veritatis leges permittunt illud minuere volunt: Illi incaute, præter tamen voluntatem ſuam divinis virtutibus, promiſſionibus, & providæ Dei, adverſus Eccleſiam ſuam curæ, detrahunt; Hi vero, dum mala in oculos incurrentia vel minuere vel negare volunt, impietati ipſi patrocinari videntur. Dignum igitur eſt hoc argumentum, quod probe ponderetur.

Scopus Auctoris in hac Diſſertatione.

Sunt, qui ad certas quaſdam hypotheſes probandas corruptionem generis humani, & Chriſtianorum cumprimis exaggerare ſolent.

II. Qui magnitudinem maximæ corruptionis ubique graſſantis deplorare ſolent, non eundem habent ſcopum, neque una, ad id quod intendunt, probandum, incedunt via. Sunt qui corruptiſſimos hominum, eorum cumprimis, qui Religioni chriſtianæ nomen dare ſolent, mores, vivis coloribus deſcribant, ad hypotheſes quaſdam comprobandas. Inter eos merito refertur P. Baylius, vir excellentis ingenii & vaſtiſſimæ Eruditionis, quibus tamen præſtantiſſimis ingenii dotibus non ſemel abuſus eſt. Hic inter alias opiniones, quas acerrime contra doctiſſimos Adverſarios tuitus eſt, etiam hanc defendit: Nimirum nullam dari inter homines Sectam, nec ullas ingenio humano excogitari poſſe hypotheſes, quibus, dubiis, circa originem mali moralis & phyſici occurrentibus ſatisfieri poſſit. Facile quidem, ſi a priori, ut in ſcholis loqui ſolemus, argumentemur, probari poſſe Syſtema Manicheorum ineptum & monſtroſum eſſe; ubi vero oculos convertamus ad tot mala, quibus genus hominum obnoxium ſit, peccata cumprimis eorum, quibus ſanctiſſima religio, chriſtiana nimirum, conceſſa ſit, neceſſe eſſe, ut Manicheis victas demus manus, atque in eorum vel caſtra tranſeamus, vel confiteamur, dubia heîc occurrentia ſolvi non poſſe, id eſt, ut is interpretatur, objectiones Manicheorum longe validiores eſſe reſponſis Chriſtianorum. Ut autem hanc theſin ſuam probaret, partim ad quotidianam experientiam, partim vero ad quærelas antiquorum pariter & recentiorum ſcriptorum de magnitudine corruptionis inter mortales graſſantis, motas, provocavit, & in Dictionario ſuo, aliiſque in libellis, de hoc argumento ſcriptis, non ſine magno Eruditionis apparatu, eas repræſentavit, & mirum in modum exaggeravit. Quo fine vero id fecerit Vir doctus, in diverſa abeunt Eruditi. Sunt qui putent, Baylium perſuaſum fuiſſe, argumenta illa revera eſſe ſolutu impoſſibilia, ſed ſaltem in hac vita. Ita mentem ipſius interpretatur Ill. *Leibnizius Diſcours de la Conformité de la foi avec la raiſon* pag. m. 24. *Il ſemble, qu'il ne prend les objections pour invincibles que par rapport à nos lumiéres preſentes, & il ne deſpere pas même dans cette Reponſe p. 35. que quelqu'un ne puiſſe un jour trouver un denouëment peu connu juſqu'ici.* Et pag. 67. *Il eſt a eſperer que M. Bayle ſo trouve maintenant environné de ces lumiéres qui nous manquent ici-bas: puisqu'il y a lieu de ſuppoſer, qu'il n'a point manqué de bonne volonté.*

Virg.

Virg. *Candidus inſueti miratur limen Olympi*
Sub pedibusque videt nubes & ſidera Daphnis
- - *illic poſtquam ſe lumine vero*
Lucan. *implevit, ſtellasque vagas miratus & aſtra*
Fixa polis; vidit quanta ſub nocte jaceret
noſtra dies.

Alii exiſtimant, Eum ingenii ſui vim in impugnandis iis, quæ ab aliis pro certiſſimis haberentur, oſtendere voluiſſe. Denique non deſunt qui affirment Baylium data opera Providentiam divinam impugnare voluiſſe. Ad me quod ſpectat, hæc Illi dijudicanda relinquo, qui omnes ingeniorum humanorum receſſus accurate cognitos & perſpectos habet: neque enim illorum ſententiæ accedo, qui putant, neminem dubia ſua de gravioribus Religionis articulis bono fine cum Eruditis communicare poſſe. De argumento ipſo controverſiæ inter Eruditos agitatæ agere hic animus non eſt. Nota ſunt Virorum Eruditiſſimorum J. *Clerici*, *Jaqueloti*, *Clarkii*, *Leibnizii*, aliorumque ſcripta. Hoc tantum dicimus, *Baylium* ultra modum corruptionem, quæ inter mortales, locum habet, exaggeraſſe.

III. Inter eos qui atrocitatem corruptionis inter Chriſtianos graſſantis, deplorant, ſunt, qui non malo animo id faciunt. Sunt primo tales, qui falſa quadam pietatis ſpecie decepti ſunt. Hi ſervili quodam metu inducti, Chriſtianiſmi imaginem ſibi repræſentant, quæ falſa plane & a ratione pariter & diſciplina chriſtiana abhorret. Hi nimirum exiſtimant, Eos demum virtutis amantium nomen mereri, qui myſticis quibusdam contemplationibus immerſi plane, vitam agant a Societate aliorum hominum aut remotam plane, vel ſaltem commercio quodam familiari eorum, qui eodem affectu pietatis tacti ſint, conſtantem. Nonniſi eo fine ſeſe natos putant, ut nimirum corpus variis macerationibus exerceant, & ab omnibus illis ſibi temperent, quæ animo lætitiam afferre poſſunt, exiſtimantes eo ſeſe cœlo propiores eſſe, quo magis perpetuis lachrymis genas rigent. Cæterorum hominum vitam tanquam pecuinam execrantur, & prudentiæ regulas tantum non pro Diaboli ſuggeſtionibus habent, hypochondriacos vero inſultus, & inſolitas imaginationis turbatæ imagines ſæpe pro divinis habent reſponſis. Hinc Deum ſemper ſibi ſiſtunt iratum, & ad omnem errorem, quem parum cavet natura humana, graviſſime vindicandum paratum. Hi dum ad aliorum hominum vitam moresque reſpiciunt, tragicis clamoribus omnia replent, & fœdiſſimam imaginem

Sunt qui non malo animo, ſed falſa pietatis imagine decepti, corruptionem generis humani ad augere ſolent.

nem cæterorum mortalium animis repræſentant. Hinc cum veteri Poëta in hæc verba erumpunt:

> οὐδε Θεους οὐδεις ἅζεται ἀθανατους
> Ἐυσεβεων δ᾽ἀνδρων γενος ἐφθιτο, οὐδε θεμιστας
> οὐκ ἔτι γινωσκουσ᾽ οὐδε μεν ἐυσεβιας.

i. e. *Neque Deos quisquam reveretur immortales*
religioſorum virorum genus periit, neque jura
amplius norunt neque pietatem.

Ita plures, ut de aliis nil dicam, qui diſciplinam Scholæ Janſenianæ ſequuntur, ſentiunt. Non poſſum rectius mentem eorum explicare, quam verbis Celeb. *Mosbemii.* Qui *Inquiſit: in veritatem miraculorum Franciſci de Paris Seculi noſtri Thaumaturgi Sect. XVI.* ita loquitur: *Ut enim Janſeniſtæ omnium officiorum chriſtianorum limites multo longius, quam vult divina lex, proferre ſolent; ita etiam diffi ilem. ſeveram. & inhumanam ſuis pœnitentiam præſcribunt. Putant nempe vocabulo* Pœnitentiæ *non interiorem animi mutationem, ſed pœnas ſignificari, quibus nos ipſi propter peccata afficimus, aut voluntarios cruciatus & tanto plus aliquem miſeriarum & laborum ſuſcipere ſponte debere, quanto pluribus ſeſe delictis coutaminavit. Quod ſi ita vellent intelligi, unumquemque, qui ſe aliquid vitioſi admiſiſſe novit animadvertere quodammodo in ſemetipſum, & ſenſus, pro modo peccati, caſtigare debere leviter a communi Romanæ Eccleſiæ ſententia deſciſcerent. At illi non modo exiguis flagitiis magna & exquiſita dictant ſupplicia, verum etiam tanto quemque ſanctiorem & beatiorem eſſe pronuntiant, quanto minus ſibi & corpori ſuo parcit, tanto gratiorem ſupremo Numini, quanto laborioſior eſt in ſemet excruciando & affligendo. Quod ſummum eſt, non vitioſos modo actus expiari hoc modo volunt, ſed & connatam nobis vitioſitatem & ad peccandum propenſionem voluntariis miſeriis quotidie luendam eſſe, præcipiunt. Ex quo conſequitur, quum nemo mortalium inſitam hanc naturæ labem, dum vivit, exuat, vitam chriſtiani hominis perpetuam eſſe pœnitentiam, id eſt, perpetuam calamitatem & miſeriam debere, & Deo proximos eſſe illos, qui negotiis omnibus relictis, conſuetudinem hominum deſerunt, & procul a turba & libidinum irritamentis corpus ſitiendo, eſuriendo, vigilando, laborando ſenſim enecant. Neque illi hoc conſectarium averſantur, verum acriter potius defendunt Qua in re ita modum omnem & rationem excedunt, ut eos, qui tantam ſibi moleſtiarum molem imponunt, ut deficiant & mortem ſibimet-*

ipſi

Digitized by Google

ipſi ante tempus magnitudine pœnarum ſcientes ac volentes accelerant, in amicorum Dei, ſanctorumque numero collocent & magnifico vocabulo VICTIMAS POENITENTIÆ *appellent, aut* AMORIS ÆSTU CONSUMTOS *eſſe, dicant:* Hi vero tantum abeſt, ut ad emendationem hominum, vitiis deditorum, aliquid conferant, aliosque de magnitudine horum malorum quibus plures inter mortales immerſi ſunt, perſuadeant, ut potius aliis occaſionem ſuppeditent ſæpe abjecte de ipſa ſanctiſſima diſciplina Chriſti ſentiendi. Quis enim (inquient) virtutem amabit, ſi ne ea quidem facere licet, ſine quibus vita mortalium ſocialis eſſe non poteſt? Quis officia boni civis & Patris familias præſtabit, ſi in perpetuo quodam ſilentio, abſtruſis meditationibus, perpetuis ſuſpiriis, & abſtinentia eorum, quæ Optimum Numen generi humano lubens conceſſit, vera chriſtiani hominis pietas conſiſtit? Dantur rurſus alii, qui veræ pietatis indolem probe habent perſpectam, & quantum cernere licet, genuino Zelo compulſi, ad omnis generis vitia profliganda animos adjiciunt. Sæpe tamen, ut id quod intendunt, obtineant, perperam ratiocinantur. Nimirum quando in corruptos Seculi mores invehuntur, vix ſatis verborum & hyperbolarum reperiunt, ad magnitudinem univerſalis corruptionis omnium mortalium depingendam, adeo quidem, ut ſi verborum, quibus utuntur, vim, ad vivum reſecare velles, ne unus quidem mortalium exiſteret, cui hominis pii nomen jure adſcribere poſſes. Hi noſtra opinione minus circumſpecte bonam cauſam tuentur, imo ſæpe præter voluntatem ſuam, homines pravis ſtudiis & voluptatibus captos confirmant potius quam ut eos a vitiis revocent. Solent enim mali homines in ipſa multitudine, & ut ita dicam Univerſalitate errantium, & peccantium, præſidium malæ ſuæ cauſæ quærere, atque dicere, ſe quocunque oculos convertant, deprehendere homines ſimilibus vitiis deditos; omnes nos eſſe peccatores, diverſa licet ratione, & deſperato morbo medelam afferre neminem poſſe. Hinc eo nomine ſibi plaudunt, atque ea, quæ de vero chriſtianiſmo dicuntur, inter ſuavia ſomnia referre ſolent. Sunt denique homines qui fœditatem corrupti generis humani demonſtraturi, ad Incentiva, quibus homines omnes ad agendum impelli ſolent, minus prudenter provocent. Nimirum ita ſine reſtrictione ulla de hominum actionibus internis judicant, ut putes, eos omnes, nonniſi ambitione, utilitate, temperamenti vi, non vero ullo amore Dei ad bene agendum impelli; Iidem ultra modum ſeſe ingenioſos, & pios eſſe putant, ſi oſtendere poſſunt, hos vel illos

illos homines pietatis laudem ſine ratione fuiſſe adeptos, nec tam virtutis, quam vitioſæ cujusdam inclinationis amore incenſos, ad hæc vel illa recte facta præſtanda, commotos fuiſſe. His nonſolum ſemper in ore eſt illud *Auguſtini:* virtutes nempe Gentilium nonniſi eſſe ſplendida peccata; ſed tam generalibus ſimul verbis ſuam ſententiam exprimunt, ut merito inde colligas, dubitandum eſſe, utrum unus aliquis eorum, qui inter Chriſtianos virtutis laude floruerunt, vere pius fuerit. Ita autem ratiocinando, nonſolum ſæpe optimis & præſtantiſſimis Viris injuriam inferunt, ſed & iniquitatis evadunt Magiſtri, dum eos, quos boni omnes ob egregias virtutes laudant, nonniſi vano ſplendore virtutis ornatos fuiſſe dicunt, atque adeo quantum in ſe eſt Exempla optimorum Virorum, ad quæ ſequenda morum formatores imo ipſæ S. Literæ hortantur, reddunt ſuſpecta, & exoſa, hominesque ita non tam Jeſu Chriſti, quam vero Machiavelli principia ſequi, in actionibus ſuis, docent. In hoc certe errore fuit Auctor libri, *de la fauſſeté des vertus humaines*, familiæ Janſeniſtarum addictus, quod in ſuperioribus de Incredulitatis partibus jam monui, & Illuſtris *Leibnizii* teſtimonio confirmavi.

Quid ſentiendum de pietate chriſtianorum primorum Seculorum, collata cum moribus chriſtianorum ætatis noſtræ.

IV. Sunt plures inter Theologos, qui fœdam faciem degeneris, quo vivimus ævo, chriſtianiſmi, depicturi, ad mores eorum provocent, qui tribus prioribus ſeculis Religioni chriſtianæ nomen dederunt. Hos ſi audias, vix nomine Chriſtianorum noſtri ſeculi homines digni ſunt collati cum primis illis diſciplinæ chriſtianæ alumnis. Hos enim aut omnes, aut plerosque ita depingunt, quaſi de cœlo eſſent delapſi, ad omnem virtutem examuſſitati, & ab omni ſcelerum labe immunes plane. Hi vero qui ita ratiocinantur, non tantum ſæpe limites veritatis migrant, & iniquiores ſunt multis, qui noſtra ætate vera pietate nitent, ſed ſimul etiam ſine neceſſitate magnitudinem corruptionis, inter Chriſtianos graſſantis, extollunt. Juvat igitur hanc ſententiam paulo accuratius excutere, quia plures ob rationes examine digna eſt. Ita autem de hoc argumento, ſalva tamen aliorum ſententia, agam, ut ab una parte nihil detraham veris virtutibus primorum Chriſtianorum, ab altera vero vitiis, quibus eheu! Seculi noſtri homines dediti ſunt, nulla ratione patrociner. Dicimus igitur 1) in genere difficillimum eſſe comparationem æquam inſtituere inter homines qui educatione, inſtitutione, moribus, legibus &c. inter ſe quammaxime ſunt diſtincti. Ex diverſis enim illis relationibus, & ſtatu, variæ oriuntur inter homines inclinationes & ſtudia, varia item ad hæc vel illa vitiorum

rum

rum genera incitamenta. Homines inter perſecutiones ſæviſſimas nati & educati, duram fati per vitam miſeriam experti, & præſentiſſimam mortem ſingulos fere in dies & horas exſpectantes, & inter eos, qui florente Reipublicæ ſtatu nati & educati, tranquillam vitam exegerunt, inter tales inquam æqua collatio difficulter inſtituitur, & decernitur, quantum utrorumque virtus in diverſis adeo vitæ conditionibus, valuerit vel non valuerit. Sed mittamus hæc generalia & propius ad propoſitam quæſtionem accedamus. Dicimus igitur 2) Ex indubiis Scriptorum Apoſtolicorum monumentis conſtare, vix ullum eſſe vitiorum genus, quod non taxarint publice Apoſtoli; unde maniſeſtiſſimum eſt, in cœtibus illis primorum diſciplinæ chriſtianæ alumnorum plures fuiſſe, qui variis vitiis fuerint contaminati. Ad hoc probandum legendæ duntaxat Apoſtolorum ad varios cœtus chriſtianorum datæ epiſtolæ. Data opera hoc probavit ὁ Μακαρίτης Cl. *Sontagius* in diſſertatione de corruptelis Eccleſiarum Apoſtolicarum Norimbergæ A. 1717. edita. 3) Theologi omnes, quibuscunque tandem de auxiliis gratiæ opinionibus addicti, confitentur, veram & ſalutarem mentium mutationem non uno momento abſolvi, ſed eam per gradus magis magisque incrementa capere. Quis ergo credat, homines inter Gentiles vel Judæos natos, & nonſolum peſtilentibus opinionibus imbutos ſed & variis vitiis deditos, audita ſtatim diſciplina ſanctiore, totos fuiſſe mutatos, neque ulla veteris fraudis veſtigia in ipſis fuiſſe relicta? 4) Monumentorum fide dignorum, ex quibus certum judicium de pietate chriſtianorum, primi poſt Exceſſum Chriſti ſeculi, ferri poſſet, exigua eſt copia. Deplorarunt horum monumentorum inopiam Viri in Eccleſiaſtica Hiſtoria verſatiſſimi. Unum duntaxat teſtimonium, quod multorum loco eſſe poteſt, adducam, nimirum Cl. *Dallæi* quod extat cap. 1. libelli egregii de *Uſu Patrum:* verba viri præſtantiſſimi ſic ſonant: *videntur plerique illorum temporum fideles ſatis habuiſſe fidem ſuam fulgore vitæ inculpatæ, & ſanguine quem pro Chriſto conſtantiſſime effundebant, in hominum cordibus inſcribere, de libris vero ſcribendis parum laboraſſe: ſeu id placeret, quod eleganter docet Origenes, Chriſtianiſmum vitæ innocentia, morumque honeſtate potius quam pigmentis oratoriis propagari & retineri debere; ſive per continuas, quibus affligebantur calamitates, ipſis non liceret ad id animum appellere; ſeu quapiam alia de cauſa a ſcribendo deterrerentur, vel avocarentur. Utcunque ſit, certum eſt, exceptis Apoſtolorum ſacris voluminibus perpaucos primis iſtis temporibus libris conſcribendis operam dediſſe: unde illa Euſe-*

bii initio hiſtoriæ ſollicitudo, quod exigua, imo nulla lux aliunde affulgeret, quam ſequeretur, nullaque veſtigia occurrerent, quæ premeret, cum nullis ſuperiorum trita eſſet ea via quam capeſſebat. Sed neque ea ipſa quæ tum edidere Chriſtiani, tametſi pauca ad nos omnia pervenere. Pars major intercidit, vel temporis, quod omnia abſumit, injuria, vel hominum in abolendis, quæ ad palatum non ſapiebant, audacium fraude, ut Exempli cauſa Papiæ Epiſcopi Hierapolitani quinque libri; Quadrati Athenienſis & Ariſtidis Apologiæ, Caſtoris Agrippæ Opus contra Baſilidis Heretici libros viginti quatuor, Hegeſippi quinque libri; Melitonis Sardenſis Epiſcopi, Dionyſii Corintbii, Apolinaris Hierapolitani opera, Pinyti item Cretenſis epiſtola, Pbilippi, Muſani, Modeſti, Bardeſanis, Pantæni, Rhodonis, Miltiadis, Apollonii, Serapionis, Baccbyli, Polycratis Epiſcopi Epheſini, Heraclii, Maximi Hammonii, Tryphonis, Hyppolyti, Julii Africani, Dionyſii Alexandrini & aliorum monumenta quorum nuda nobis nomina & tituli apud Euſebium & Hieronymum & alios ſuperſunt. Ita Dallæus.

5) Conſtat ex Hiſtoria Eccleſiaſtica mature ſatis poſt Chriſti & Apoſtolorum obitum Eccleſiam ut profanis opinionibus, ita etiam variis vitiis contaminari incepiſſe. *Euſebius in Hiſt. Eccleſ. Lib. III. cap. XXXII.* teſtimonio *Hegeſippi*, graviſſimi Scriptoris hoc probat. *Poſthæc, idem ſcriptor*, (ſc. *Hegeſippus*) ait *Euſebius*, ſecundum verſionem *Valeſii*, *res illa ætate geſtas commemorans, addit, Eccleſiam ad hæc usque tempora* (i. e. ad Trajani tempora) *inſtar cujusdam Virginis integram atque incorruptam permanſiſſe; adhuc in obſcuro deliteſcentibus, quicunque rectam prædicationis evangelicæ regulam depravare niterentur. Sed poſtquam ſacer Apoſtolorum cœtus vario mortis genere extinctus eſt, effluxeratque jam ætas hominum illorum, qui divinam ipſam ſapientiam ſuis auribus auſcultare meruerant; tunc demum exorta eſt impii erroris conſpiratio fraude & malitia falſorum Doctorum. Qui utpote nullo amplius ex Apoſtolis ſuperſtite, poſt hæc, nudo, quod ajunt, capite, adverſus prædicationem veritatis adulterinam doctrinam obtrudere aggreſſi ſunt.* hactenus *Euſebius.* Doctiſſimus *Valeſius* in obſervat. ad h. l. ea quæ de Eccleſia in genere ait Hegeſippus, de Hieroſolymitano duntaxat cœtu intellectum vult. Verum ſi quis Ejusdem *Hegeſippi* locum, quem idem *Euſebius* Lib. IV. cap. XXII. adducit, rite perpendit, videbit, verba ipſius non de hac ſola ſumenda; neque enim tot Hæretici, quorum hic mentionem facit *Hegeſippus*, ex ſola Eccleſia Hieroſolymitana prodierunt. Quæ idem Vir Doctus de puritate Eccleſiæ Catholicæ differit, ſectæ ſtudium ſapiunt, ſolent enim Romanenſes neſcio quam Platonicam Eccleſiæ Catholicæ

tholicæ ideam ſibi fingere, de quo tamen argumento hic dicendi locus non eſt. Si vero Chriſtiani ſublatis e medio tantis Magiſtris, falſis & perverſis opinionibus potuerunt imbui, & ab Hæreticis, uti appellantur, corrumpi, cur fieri non potuiſſet, ut quidam ex iis fræna vitiis laxare inciperent, cum notum ſit, omnium ſeculorum experientia, homines non tam ad novas & inſolitas opiniones excogitandas & defendendas, quam vero ad varia vitia adfectionibus pravis adblandientia, pronos & proclives valde eſſe. Non ego is ſum qui facile teſtimoniis de Hæreticorum ſceleratiſſimis vitiis ſubſcribam; at, ſi veterum fides non plane vacillat, vix negari poterit, quosdam ſceleribus gravioribus fuiſſe commaculatos.

V. *6)* Haud ignoro eos, qui magnificentius quam par eſt, de pietate & virtutibus chriſtianorum trium primorum ſeculorum ſentiunt, ad quædam teſtimonia Patrum provocare, quæ tamen non id probant, de quo potiſſimum quæſtio eſt. Ita ſolent Eccleſiæ chriſtianæ primi Doctores, in ſuis Apologiis, ſtrenue innocentiam ſuam tueri, atque probare, ſeſe cum a crimine Atheiſmi, tum a variis, iisque fœdiſſimis ſceleribus, quorum accuſabantur, alienos plane eſſe. At hoc non ſufficere ad probandum, Chriſtianos omnes, pauciſſimis exceptis, ad virtutis ſtudium fuiſſe compoſitos, & ab omni labe peccatorum immunes plane, quilibet facile deprehendit. Moderni Chriſtiani, ii certe, qui purioribus ſacris addicti ſunt, poſſunt publice profiteri, quod diſciplina, quam ſectentur, neque erroribus, neque vitiis patrocinetur, licet eheu! plane multi inter eos ſint, qui vitam vivunt, a præceptis Religionis chriſtianæ quammaxime abhorrentem. Sed inſpiciamus ſpeciminis loco unum alterumve teſtimonium, quo inniti ſolent illi, qui primævos ſine diſcrimine Chriſtianos, omnibus virtutibus exornatos eſſe, perhibent. Ita v. gr. provocatur ad *Lactantii* verba, quæ extant *Inſtitut. div. Lib. III. cap. 26.* ubi ita inter alia loquitur: *Da mibi virum, qui ſit iracundus, maledicus, effrænatus; pauciſſimis Dei verbis, tam placidum quam ovem reddam. Da cupidum, avarum, tenacem: jam tibi eum liberalem dabo, & pecuniam ſuam plenis manibus largientem: Da timidum doloris & mortis: jam cruces & ignes & Phalaridis taurum contemnet. Da libidinoſum, adulterum, ganeonem: Jam ſobrium, caſtum, continentem videbis. Da crudelem & ſanguinis appetentem: Jam in veram clementiam furor ille mutabitur; Da injuſtum, inſipientem, peccatorem; continuo & æquus & prudens & innocens erit. Tanta divinæ ſapientiæ vis eſt, ut in hominis pectus infuſa matrem deli-*

Idem argumentum continuatur.

delictorum ſtultitiam uno ſemel impetu expellat. Hactenus *Lactantius*. Sane ſi aliunde non conſtaret, Patrem hunc ſolitum fuiſſe rethoricari, ex hoc teſtimonio id abunde pateret. Quis enim mortalium eam ſibi poteſtatem arrogare poſſit, ut ſuis ſive argumentis, ſive incitamentis, vel increpationibus, homines totos vitiis immerſos, in punctulo temporis ad virtutis acerrimum ſtudium inflammet, menteſque ſiniſtris opinionibus captas, & ab omni pietatis amore alienas, prorſus immutet? Quod ſi hoc duntaxat voluit *Lactantius*, nimirum eam eſſe Religionis chriſtianæ præſtantiam, & præceptorum vim atque efficaciam, ut poſſit, hominum, qui poſitis pravorum affectuum ſtudiis eam perpendunt, & amore veritatis, rectique ſunt incenſi, animos ad bonum flectere, verum hoc eſt, & dudum ab ipſo S. Sotere noſtro Joh. Cap. VII: 17. monitum: at hoc non probat, Chriſtianos omnes vel pleroſque, ita fuiſſe animatos. Alii in eandem ſententiam euntes, ad Celeberrimam illam *Plinii* Junioris Epiſtolam, datam ad *Trajanum* provocant. Eam, quia notiſſima eſt, non deſcribam. In ea exponitur, qualis fuerit Chriſtianorum de fide & Religione cui adſtipulati ſunt confeſſio, qualiſve Deum colendi ratio. At exinde non ſequitur, omnes illos Chriſtianos ad virtutis ſtudium fuiſſe exammuſſitatos, & a ſanctiſſimæ diſciplinæ legibus nunquam receſſiſſe. Argumenta quæ contrarium probant, ex hac ipſa epiſtola depromere poſſumus. Multi enim ex hac turba a *Plinio* accerſiti, negabant ſe eſſe, vel fuiſſe in chriſtianorum numero, iidemque, ut minus dubitaret *Plinius*, ſimulacris Deorum, & imagini Principis ſupplicabant. Alii erant, qui eſſe ſe Chriſtianos dixerunt, & mox negarunt. Rurſus alii falſi ſunt ſe fuiſſe Chriſtianos; ſed jam dudum rurſus ſe recepiſſe ad publica Gentilium Sacra; Hi omnes & imaginem Cæſaris & Deorum ſimulacra venerati ſunt, ac ſimul Chriſto maledixerunt. Hos autem veri nominis Chriſtianos fuiſſe nemo aſſeruerit. Horum crimen tanto gravius erat, quo propius ætatem virorum Apoſtolicorum attingebant. His, ut alia mittam, adjungo teſtimonium *Tertulliani*, ad quod frequenter provocari ſolet ab iis, qui Chriſtianorum primorum virtutes ultra modum extollere ſolent. Ita vero ille *Apologet.* cap. 44. *Veſtros* (inquam) *conteſtamur actus, qui quotidie judicandis cuſtodiis præſidetis. Tot a vobis nocentes variis criminum elogiis recenſentur: Quis illic ſicarius, quis manticularius, quis ſacrilegus, aut corruptor, aut lavantium prædo idem etiam Chriſtianus adſcribitur? aut cum Chriſtiani ſuo titulo offeruntur, quis ex illis etiam talis quales tot nocentes? De veſtris ſemper æſtuat carcer:*

cer:

Digitized by Google

cer: de veſtris ſemper metalla ſuſpirant: de veſtris ſemper beſtiæ ſaginantur: de veſtris ſemper munerarii noxiorum greges paſcunt. Nemo illic Chriſtianus, niſi hoc tantum: Aut ſi & aliud, jam non Chriſtianus. Teſtimonium autem hoc nil aliud probat, quam hoc; nimirum numerum ſceleratiſſimorum hominum inter Gentiles fuiſſe maximum; valde paucos autem inter Chriſtianos tantorum ſcelerum reos repertos fuiſſe. Sit ita: at num propterea ſequitur, Chriſtianos omnes, aut pleroſque, nullis propterea criminibus fuiſſe comtaminatos, aut quia a gravioribus ſibi temperarunt nullis aliis fuiſſe infectos? vel ſola ultima verba hujus Patris ſententiæ noſtræ robur addunt.

7) Quidam vero ad ſententiam ſuam comprobandam, ad Martyrum numerum & conſtantiam provocant, ex quo ſequi exiſtimant, vel omnes vel pleroſque Chriſtianorum primorum Seculorum accurata Religionis cognitione inſtructos, & vehementi pietatis amore incenſos, ad omnis generis ſupplicia ſubeunda ſeſe paratiſſimos exhibuiſſe. Abſit quam longiſſime a me, ut verorum Martyrum laudibus aliquid detractum velim, aut in dubium revocem pietatem, qua plurimi eluxerunt. Non nego plures amore veri incenſos, & ſingulari Dei auxilio adjutos, ad martyria conſtanti animo ſubeunda animos adjeciſſe. Velim tamen circa hoc argumentum ſequentia notari. a. Non tam univerſales & continuas eas perſecutiones, neque tantum ac vulgo exiſtimatur, Martyrum numerum fuiſſe. Quamvis enim non per omnia aſſentiar H. *Dodwello*, numerum Martyrum & perſecutionum durationem minuenti valde; certum tamen eſt, eas a multis ſcriptoribus ultra modum augeri. Hinc doctiſſimi hodie Viri, media inter *Dodwellum* & *Ruinartum*, qui de hoc argumento ſerram Diſputationis inter ſe reciprocarunt, incedunt via. b. Tot extant veterum Imperatorum pro Chriſtianis Edicta, ut plane veriſimile non ſit, quibusvis in ipſos ſæviendi poteſtatem fuiſſe conceſſam. Hodienum apud *Euſebium* & alios reperiuntur Edicta *Trajani*, *Hadriani*, *Ant. Philoſophi*, *Gallieni*, *Maximini*, *Conſtantini Liciniani*, ut de iis, quæ amplius non extant, ſed quorum tamen fide digni auctores inter veteres mentionem fecerunt, nimirum *Tiberii*, *Ant. Pii*, *Hadriani*, *Domitiani*, *Nervæ*, *Aureliani*, *Alex. Severi* nil dicam. Ex quibus patet, perſecutionum æſtum ſæpe fuiſſe temperatum, cautumve, deprehenſa hominum innocentia, fuiſſe, quo minus promiſcue in eos ſæviretur. Adde quod nonſolum Principes, ſed & Provinciarum Præfecti & Philoſophi favoris ſui erga Chriſtianos ſæpe præclara ediderint ſpecimina, quæ collegit Vir Doctiſſimus

Digitized by Google

nius F. *Gudius* in Diſſertationibus, quibus titulum dedit: PAGANUS CHRISTIANORUM LAUDATOR ET FAUTOR. c. Obſervandum inſuper valde dubia eſſe multa, quæ de Dictis Factisque primorum Martyrum dicuntur, quia ipſo conſitente *Ruinarto* in præfatione ſinceris Actis Martyrum præmiſſa, ſeptimo demum ſeculo, quo ſuperſtitio & barbaries regnare inceperunt, collectiones ejusmodi de Martyrum dictis factisque publicatæ ſunt. *Dolendum omnino eſt*, inquit *Reverendiſſimus Fellus Epiſcopus*, in nota ad *Cypriani* Epiſtolam XII) *Acta Martyrum (quo ſcripti genere chriſtiana pietas, vix quicquam antiquius aut utilius novit) ſequiorum temporum interpolationibus, miraculorum portentis, & anilibus fabulis, adeo contaminari & intumeſcere; ut nihil fere genuinum illibatum remanſerit.* Ingentem vero numerum fuiſſe fictorum martyrum, ad oculum oſtendit, præter alios J. *Basnage Hiſtoire de l'Egliſe* Lib. XIX. Habebant inſuper ſuos Martyres *Marcionitæ*, *Montaniſtæ*, *Novatiani*, *Donatiſtæ*, aliique. d. Cogitandum inſuper, plures etiam fuiſſe inter Chriſtianos, qui ingruentibus perſecutionibus turpiter a Religione chriſtiana deſciverint. Hinc erant qui Chriſto male dicerent. Quidam interrogati utrum Chriſtiani eſſent, negarunt, hinc NEGATORES appellati. *Libellaticorum* varia erant genera. Erant *Sacrificati* qui Idolis libamenta offerebant; Erant *Thurificati* qui Thure ſimulacris Numinum ſupplicabant. Et tales reperiebantur nonſolum inter promiſcuam plebem ſed & inter Epiſcopos: Quod ſi *Philoſtorgium* audias, *Euſebius Nicomedienſis*, *Maris Chalcedonenſis*, *Theognis Nicænus*, *Leontius Antiochenus*, *Antonius Tarſenſis*, *Menophantus Epheſinus*, *Numenius*, *Eudoxius*, *Alexander* & *Aſterius Cappadox* perſecutionis Diocletianæ tempore Diis Gentilium ſacrificarunt. Ipſi *Origeni* hæc labes adſpergitur, non repugnantibus doctiſſimis viris *Petavio*, *Huetio*, & *Ant. Pagi* diſſentientibus licet *Dupinio* & *Caveo*. Erant *Traditores*, qui Codices Scripturarum aliosque libellos ad pietatis ſtudia facientes hoſtibus exurendos dabant. Non deerant inſuper inter Chriſtianos tales, qui imprudenti quodam Zelo commoti, variis rationibus Principum & Idolorum Cultorum iras contra ſeſe ſine neceſſitate urgente concitarunt, cujus rei apud *Euſebium* aliosque, plura extant documenta. Imo erant, qui ne requiſiti quidem ab hoſtibus, ſeſe iis trucidandos exhibuerunt, quos veteres *Profeſſores* appellare conſueverant. Notum eſt *Arrii Antonini* Aſiæ Proconſulis de ejusmodi hominum genere judicium, quod extat apud *Tertullianum ad Scapulam* cap. V. Hinc plura extant penes ſcriptores antiquos teſtimonia, ex quibus patet, eos Viris

ris piis valde diſplicuiſſe, qui ſine neceſſitate urgente, ad profeſſæ mortis audacem viam graſſati ſunt. Sufficiat hic adduxiſſe epiſtolam Smyrnenſium in qua inter alia dicunt hi præſules: *δια τȣτο ȣ̓ν Ἀδελφοι ȣ̓κ ἐπαινȣμεν τȣς προσιοντας ἑαυτοις* (alii legunt *ἑκοντως*) *ἐπειδη ȣ̓χ' ȣ̔τως διδασκει το* Ἐυαγγελιον, narrato nimirum *Cointhi* cujusdam, ultro ſeſe offerentis ad necem, lapſu. Quid vero de ejusmodi hominibus ſentiendum ſit, aliis judicandum relinquo. Hoc certum, ejusmodi Exempla ad imitationem non eſſe proponenda. Placet mihi judicium doctiſſimi *Barbeyracii τȣ νυν ἐν Αγιοις* de hoc argumento latum in tractatu *de la Morale des Peres*, cap. VIII. ſ. 37. quod ita ſonat. *Le deſir de Martyre eſt également contraire & à la nature & au genie de l'Evangile, qui ne detruit point la Nature. Jeſus n'a point abrogé cette Loi naturelle, une des plus évidentes & de plus indiſpenſables, qui veut, que chacun travaille en tant, qu'en lui eſt à ſa propre conſervation. L'avantage de la Societé bumaine & celui de la Societé chrêtienne demandent également, que les Gens de bien & les vrais Chrêtiens, ne ſoient enlevés de ce monde, que le plus tard, qu'il eſt poſſible, & par conſequent, qu'ils ne s'expoſent pas eux-mêmes à périr ſans néceſſité.* e. Pone vero ingentem fuiſſe primis illis temporibus Martyrum numerum, multosque bene ſubducta ratione, varia perpeſſos mala, quod non diffiteor, hoc tamen certum eſt, actiones hominum ad æternas virtutis & pietatis regulas, non vero ad inuſitata quædam dicta & facta eſſe exigendas. Multi multa perpetiuntur, ſed inviti. Iidem, ſi fortuna faveret, genio indulgerent ſuo. Ita novimus multos, qui ſuperiore Seculo a Pontificiis ad Triremes fuerant damnati, ſed Beneficentia magnorum Procerum inde libertati erant, exigua rerum divinarum cognitione fuiſſe inſtructos & a vitiis, quibus cœteri mortales obnoxii ſunt, minime immunes. Ubi res hominum florent, & pacatis fruuntur temporibus, inſolentiores utplurimum eſſe ſolent, & in pietatis ſtudio minus ardentes. Cum vero conſtet, primis illis Seculis, chriſtianos ſua habuiſſe Halcyonia, dubium non eſt, quin multi etiam vitiis indulſerint. Seculo certe ſecundo jam & tertio ambitio, ſuperbia, & dominandi libido multos ceperat Præſules, quod *Victoris*, *Stephanique*, Pontificum Romanorum exemplis conſtat, ut de aliis nil dicam. Ne gratis hæc dixiſſe quibusdam forte videar, adducam teſtimonium *Euſebii*, qui graphice mores ſeculi tertii deſcribit, & ſimul oſtendit, quam turpiter multi chriſtianorum pace publica conceſſa a primæva ſimplicitate & probitate diſceſſerint. Quia verba ſunt paulo prolixiora latina tantum

juxta

Digitized by Google

juxta verſionem *Valeſii* adducam. Extat illud *Hiſt. Eccleſ. Lib. VIII. cap.* 1. in quo agit de his, quæ perſecutionem Diocletianam, quæ initium cepit anno tertio Seculi IV., anteceſſerunt. Verba ita ſonant: *Qualem, quantamque gloriam ſimul ac libertatem doctrina veræ erga ſupremum Deum pietatis a Chriſto primum hominibus annuntiata, apud omnes Græcos pariter & Barbaros ante perſecutionem noſtra memoria excitatam conſecuta ſit, nos certé pro merito explicare non poſſumus. Argumento eſſe poſſit Imperatorum benignitas erga noſtros, quibus regendas etiam provincias committebant, omni ſacrificandi metu eos liberantes ob ſingularem, qua in Religionem noſtram affecti erant, benevolentiam. Quid opus eſt dicere de iis, qui in Imperatorum palatiis verſantur, quid de Imperatoribus ipſis? qui domeſticis ſuis, eorumque uxoribus, liberis ac ſervis, ea quæ religionis ſuæ erant, tam verbis quam factis libere exequendi coram ſemetipſis, poteſtatem dederunt: ipſis ob hanc fidei ſuæ libertatem gloriari ac ſe oſtentare quodammodo permittentes: eosque præ cæteris omnibus miniſtris præcipuo quodam amore complectebantur. Cuiusmodi fuit Dorotheus ille, qui ſummam erga eos benevolentiam ac fidem declaravit, eamque ob cauſam præ cunctis Magiſtratibus & provinciarum rectoribus, magnum honorem promeruit. Huic adjungendus eſt Celeberrimus ille Gorgonius & quicunque alii ob ſermonem Dei eandem cum iſtis gloriam ſunt conſecuti. Similiter & ſingulis Eccleſiarum Antiſtitibus ſummum honorem, cultum ac benevolentiam ab omnibus tam privatis, quam provinciarum Rectoribus deferri vidiſſes. Jam vero quis innumerabilem hominum quotidie ad fidem Chriſti confugientium turbam, quis numerum Eccleſiarum in ſingulis urbibus, quis illuſtres populorum concurſus in ædibus ſacris, cumulate poſſit deſcribere? Quo factum eſt, ut priſcis ædificiis jam non contenti in ſingulis urbibus ſpatioſas ab ipſis fundamentis exſtruerent Eccleſias. Atque hæc progreſſu temporis increſcentia, & quotidie in majus ac melius proficientia, nec livor ullus atterere: nec malignitas Dæmonis faſcinare: nec hominum inſidiæ prohibere unquam potuerunt, quamdiu omnipotentis Dei dextra populum ſuum, utpote tali dignum præſidio, texit atque cuſtodivit. Sed cum ex nimia libertate in negligentiam ac deſidiam prolapſi eſſemus; cum alter alteri invidere, atque obtrectare cæpiſſet; cum inter nos quaſi bella inteſtina gereremus, verbis tanquam armis quibusdam haſtisque nos mutuo vulnerantes; cum Antiſtites adverſus Antiſtites; populi in populos colliſi, jurgia ac tumultus agitarent, denique cum fraus & ſimulatio, ad ſummum nequitiæ culmen adoleviſſet, tum divina ultio brevi brachio ut ſolet integro adhuc Eccleſiæ ſtatu & fidelium turbis libere convenien-*

Digitized by Google

nientibus ſenſim ac moderate in nos cæpit animadvertere ; orſa primum perſecutione ab iis qui militabant. Cum vero omni ſenſu deſtituti, de placando Dei Numine ne cogitaremus quidem ; quin potius inſtar impiorum quorundam res humanas nulla ſollicitudine ac providentia gubernari rati, alia quotidie crimina aliis adjiceremus : cum Paſtores noſtri ſpreta religionis regula mutuis inter ſe contentionibus decertarent, nihil aliud quam jurgia, minas, æmulationes & mutuas inimicitias amplificare ſtudentes ; principatum quaſi Tyrannidem quandam contentiſſime ſibi vindicantes, tunc demum ſecundum dictum Eremiæ obſcuravit Dominus in ira ſua filiam Sion, & dejecit de cœlo gloriam Iſraël : nec recordatus eſt ſcabelli pedum ſuorum in die iræ ſuæ &c. Hactenus *Euſebius*. Luculentum inſuper teſtimonium corruptionis jam initio Seculi III. graſſantis exhibet *Cyprianus* in libello, de *Lapſis*, qui, ſi calculos Erudititiſſimi *Pearſonii* ſequaris, ſcriptus eſt Anno 251. ubi notandum *Sulpitium Severum* 38. annos pacis computare, nimirum a *Severo* Imperatore ad *Decium* : verba *Cypriani* ita ſonant : *Habenda tamen eſt fratres dilectiſſimi ratio veritatis, nec ſic mentem debet & ſenſum perſecutionis infeſtæ tenebroſa caligo cæcaſſe, ut nihil remanſerit lucis & luminis, unde divina præcepta perſpici poſſint. Si cladis cauſa cognoſcitur, & medela vulneris invenitur : Dominus probari ſuam familiam voluit, & quia traditam nobis divinitus diſciplinam pax longa corruperat, jacentem fidem & pene dixerim dormientem, cenſura cœleſtis erexit : cumque nos peccatis noſtris amplius pati mereremur, clementiſſimus Dominus ſic cuncta moderatus eſt, ut hoc omne, quod geſtum eſt, exploratio potius, quam perſecutio videretur. Studebant augendo patrimonio ſinguli ; & obliti quid credentes, aut ſub Apoſtolis ante feciſſent, aut ſemper facere deberent, inſatiabili cupiditatis ardore ampliandis facultatibus incubabant. Non in Sacerdotibus Religio devota, non in Miniſtris fides integra, non in operibus miſericordia, non in moribus diſciplina. Corrupta barba in Viris, in feminis forma fucata. Adulterati poſt Dei manus oculi, capilli mendacio colorati. Ad decipienda corda ſimplicium callidæ fraudes, circumveniendis fratribus ſubdolæ voluntates : Jungere cum infidelibus vinculum matrimonii ; proſtituere Gentilibus membra Chriſti : non jurare tantum temere, ſed adhuc etiam pejerare : Præpoſitos ſuperbo tumore contemnere, venenato ſibi ore maledicere, odiis pertinacibus invicem diſſidere : Epiſcopi plurimi, quos & hortamento eſſe ceteris & exemplo oportet, divina procuratione contemta, procuratores rerum ſecularium fieri, derelicta cathedra, plebe deſerta, per alienas provincias oberrantes, negotiationis quæſtuoſæ nundinas aucupari. Eſurientibus in Eccleſia fratribus*

Digitized by Google

bus non ſubvenire, habere argentum largiter velle, fundos inſidioſis fraudibus rapere, uſuris multiplicantibus fœnus augere. Quid non perpeti tales pro peccatis ejusmodi meremur? Cum jam pridem præmonuerit ac dixerit cenſura divina: Si dereliquerint legem meam & in judiciis meis non ambulaverint, ſi juſtificationes meas profanaverint & præcepta mea non obſervaverint, viſitabo in virga facinora eorum & in flagellis delicta eorum. Prænuntiata ſunt iſta nobis & ante prædicta: ſed nos datæ legis & obſervationis immemores id egimus per noſtra peccata, ut dum Domini mandata contemſimus ad correctionem delicti & probationem fidei remediis ſeverioribus veniremus. Nec ſaltem ſero converſi ad Domini timorem ſumus, ut hanc correptionem noſtram probationemque divinam patienter & fortiter ſubiremus. Ad prima ſtatim verba minantis inimici maximus fratrum numerus fidem ſuam prodidit, nec proſtratus eſt perſecutionis impetu, ſed voluntario lapſu ſe ipſe proſtravit. Hactenus *Cyprianus.* Similem Lapſorum in Ægypto hoc ipſo tempore ſtragem late deſcribit *Dyoniſius Alexandrinus apud Euſebium Lib. VI. Juſtinus Martyr* Seculi II. Scriptor, ita in Apolog II. pag. m. 64. loquitur de chriſtianis ſuæ ætatis ad *Antoninum pium: At enim qui non ita vivere comperiuntur ſicut ille (ſcilicet Chriſtus) docuit, certum illud documentum eſt, non eſſe chriſtianos, quamvis doctrinam Chriſti lingua profiteantur. Non enim profitentes tantum ſed operibus ſimul profeſſionem confirmantes ſalvatum iri dicit. Ceterum eos, qui minus conſentaneam præceptis ejus agunt vitam chriſtianique tantummodo dicuntur, a vobis quoque puniri rogamus.* Sane non ita locutus fuiſſet inſignis Vir, ſi chriſtiani ſui temporis omnes ad virtutem fuiſſent examuſſitati. Neque juvat eos, qui in extollendis ſupra modum virtutibus veterum chriſtianorum nimium ſibi ſumunt, quod Seculis illis Apoſtolorum ætati proximis, multi extraordinariis donis, quibus præſentis Seculi homines carent, fuerint inſtructi; præterquam enim quod culpandi non ſint homines ob ea, quæ in poteſtate ſua ſita non ſunt, certum eſt ipſius Infallibilis Doctoris Jeſu Chriſti auctoritate *Matth. VII. 22. 23.* poſſe tales dari, qui tamen ſanctiſſima Dei præcepta non cuſtodiant. Eruditio qualiscunque non impedit, quo minus homines vitiis ſuis indulgeant. 8) Sunt denique alii, qui, ut ſingularem illam primorum Chriſtianorum virtutem & Seculorum illorum felicitatem deprædicent, magnitudinem vero graſſantis hodie corruptionis ſimul probent, ab una parte ad Vitas Patrum primitivæ Eccleſiæ, partim vero ad paucitatem Atheorum & Deiſtarum, quorum ingens ſit numerus hodie inter Chriſtianos, provocant. At hæc

hæc parum ad rem facere, facile eſt oſtendere. Paucis hæc excutiamus. Nihil virtutibus veris Patrum primitivæ Eccleſiæ detrahere cupimus. Bona, quæ ipſis Optimum Numen conceſſit, laudamus. Nævos quibus obnoxii erant exaggerandos minime eſſe profitemur. Hoc vero ſi pariter fiat in examine vitæ eorum, qui hac & Patrum noſtrorum ætate inter Chriſtianos vixerunt, contendimus, multos poſſe adduci, qui non minus pietate, candore, aliisque virtutibus, quæ in homines chriſtianos, & Religionis Antiſtites, cadere poſſunt, quam Patres eluxerint, idque eo evidentius poſſumus demonſtrare, quod longe certiora monumenta de vitis rebusque geſtis Recentiorum Doctorum in manibus noſtris ſint, quam ea ſunt, quæ ab antiquis literis tradita ſunt. Multi ſane vitas Patrum deſcripſerunt ita, ut facile pateat, eos limites veri transgreſſos. Hæc hodie inter Eruditos in confeſſo ſunt. Quemadmodum igitur male agunt, qui ſingulos nævos Patrum acriter perſtringunt, & errores eorum in majus extollunt; Ita pariter graviter peccant, qui acerbius, quam par eſt, de recentiorum Religionis Antiſtitum vitis, moribus, & nævis judicare ſolent. Et ſane mirum eſt quosdam tam acutum cernere in vitiis Modernorum; & tam luſcos ſimul, imo cæcos eſſe, in pervidendis vitiis antiquæ Eccleſiæ Doctorum. Uno verbo, comparatio illa parum valet ad veterum virtutem extollendam, recentiorum vero egregia facta deprimenda. Quod vero ad Deiſtas ſpectat, fatemur eorum in florentiſſimis Europæ partibus magnum eſſe numerum; tantam vero Atheorum proprie ſic dictorum turbam reperiri, ac quidam perhibent, certis teſtimoniis comprobari poſſe infitiamur. Quicquid vero de eo ſit, pariter conſtat, fuiſſe ævo apoſtolico homines teterrimis opinionibus imbutos. Quod ſi quis ἀθερ παθων horum hominum, qui Hæretici vocantur ſyſtemata expendat, ne hilum quidem meliora iis eſſe, quæ a recentioribus Deiſtis in medium proferuntur, pulchre deprehendet. Certe ſi vera ſunt, quæ de infandis ſceleribus quorundam Gnoſticorum referuntur, de quo hic cum nemine diſputabo, dubium non eſt quin illi Deiſtis ipſis longe pejores fuerint. Miramur profecto, qua ratione fieri potuerit, ut ſpirantibus adhuc Apoſtolis, & apoſtolicis Viris, donis extraordinariis inſtructis, tam portentoſæ tamen opiniones mature inter Chriſtianos exoriri potuerint. De quo argumento fuſius aliquando bono cum Deo acturi ſumus. Hoc conſtat, homines qui Hæretici dicebantur, ea quæ juvenes de philoſophia, de ritibus & traditionibus didicerant, poſtea cum nomen Religioni chriſtianæ dediſſent, turpiter commiſcuiſſe.

Digitized by Google

Ex quo facile etiam colligi poteſt, multos e plebe olim Sacris vel Gentilium vel Judæorum addictos, opinionibus infauſtis, quas arripuerant, non ſtatim, cum ad religionem chriſtianam accederent, nuntium miſiſſe. His accedit denique, quod Recentiores Sanctioris diſciplinæ Doctores in impugnandis erroneis ſententiis, veritatibus vero capitalibus probandis, longe ſint feliciores Patribus. Conferatur v. gr. *Juſtini Martyris* diſputatio adverſus Judæum, cum iis, quæ noſtra ætate *Limborchius*, *Kidderus*, aliique adverſus recutitam gentem adduxerunt, & maniſeſtiſſimum erit, id, quod aſſerimus. *Hieronymus* Epiſtola XIII. ad *Paulinum* de *Lactantii* ſcriptis judicans, ita loquitur inter alia: *Utinam tam noſtra confirmare potuiſſet, quam facile aliena deſtruxit.* Idem Dictum applicari poſſet plerisque Scriptis Patrum. Ex quibus omnibus, a nobis hactenus allatis, ſatis conſtare puto, haud recte illos agere, qui corruptionem Seculi noſtri tantopere extollunt, atque miſſis melioribus argumentis & præſidiis, homines ad imitandos mores Veterum Chriſtianorum ſine diſcrimine ablegare ſolent.

Teſtimoniis Theologorum recentiorum noſtra ſententia confirmatur.

VI. Cum vero ea, quæ hactenus a nobis de ſtatu primorum Chriſtianorum dicta ſunt, forte quibusdam παράδοξα videri poſſint, teſtimoniis Celebrium quorundam recentioris ævi Theologorum ſententiam meam paulo fuſius jamjam explicatam confirmabo. Primus prodeat Vir magni hodie inter Eruditos Nominis J. L. *Mosbemius* Theologus Helmſtadienſis Doctiſſimus. (*) Hic vero in *Inſtitut. Hiſt. Eccleſ. majoribus pag.* 249. *& ſeq.* ita de hoc argumento loquitur: *Noti ſunt, qui de vita & moribus primorum Chriſtianorum ex inſtituto expoſuerunt, Doctiſſimi Viri Job.* FRONTO, GUIL. CAVEUS, GODOFR. ARNOLDUS & *alii: qui tametſi contemnendi minime ſint, multaque dixerint & monuerint, & vera & utilia, viris tamen eximiis dudum modum exceſſiſſe viſi ſunt. Meo quidem judicio hæc, quæ ſequuntur, ab illis potiſſimum admiſſa ſunt.* (1) *Non ſecus agunt, ac ſi univerſus Eorum cœtus qui Chriſtum primis ſeculis profeſſi ſunt, hominibus caruiſſet vitioſis & peccandi neſciis. In quo manifeſte falluntur. Namque Pauli & cœterorum Apoſtolorum,* CLEMENTIS, *Ignatii, & aliorum epiſtolæ ſcriptaque aperte oſtendunt, ſemper Eccleſiam Chriſti agro ſimilem fuiſſe, in quo triticum infelici lolio temperatum eſt, hominumque avarorum, libidinoſorum, ambitioſorum, contentioſorum copiam, auream quoque religionis ætatem polluiſſe. Quid aliud frequentiſſimæ & vehementes ſanctorum iſtorum virorum exhortationes & increpationes ſignificant? Multi ſeſe numero Chriſtiano-*

(*) Is jam vero *Cancellarii* munere ut notum eſt, defungitur in Academia Göttingenſi.

ſtianorum adſcribi curabant, quibus id unice propoſitum erat, ut liberalitate & amore fratrum uterentur, vitamque deſidem & mollem inter vitia agerent. Alii accedebant ad Eos, pravarum opinionum & inſtitutorum, quibus adſueti a teneris fuerant, amore ita capti, ut nullo fere modo abſtrahi ab illis poſſent: nec tamen prudentia omnes iſto modo affectos privari communione ſacra patiebatur. Non ignorabunt hæc, quibus cum cura veteres Chriſtianorum libri, & ipſa Apoſtolorum ſcripta lecta ſunt. (2) Ætates accurate haud diſtinguunt: quod fieri tamen neceſſe eſt, veterumque Chriſtianorum nomine omnes illos deſignant, qui ad CONSTANTINI *usque, imo poſt* CONSTANTINUM *vixerunt, quod ex teſtimoniis quæ adhibent, manifeſtum eſt. At ſciunt rerum antiquarum non ignari, quanta ſeges malorum hominum ſeculo jam ſecundo Eccleſiam obſederit, quæ majora cum tempore incrementa cepit, totumque ſeculo jam quarto gregem ita plane infecit, ut pauca priſcæ fidei & probitatis veſtigia remanerent. (3) Ex illis, quæ de vita recte componenda & ad præſcriptum Chriſti inſtituenda, Tertullianus, Clemens, Irenæus, imo Hieronymus & Auguſtinus, præcipiunt, tradunt, & docent, vitam Chriſtianorum æſtimant: quod quam præpoſtere fiat, quis obſecro non videt? Nam quæ hæc eſt diſputandi ratio; Doctores Chriſtianorum de pietate, de ſanctitate, de reverentia erga Deum, de amore, multa præclare ac egregie præcipiunt: Ergo veteres Chriſtiani, maxima ſaltim pars eorum, pii, ſancti, amore pleni, Deique ſtudioſiſſimi fuerunt. Unus item & alter ex antiquis Doctoribus ſuam ipſemet ſanctimoniam & pietatem prædicat, & apte declarat: Igitur omnes Chriſtiani hujus fuerunt ſimiles. Etenim inter omnes conſtat, verba & facta hominum mirifice ſæpe numero inter ſe diſcrepare. (4) Quicquid ab uno aut paucis quibusdam dictum, factum & ſcriptum eſt, id non ſecus ſpectant, ac ſi totius Eccleſiæ vox eſſet & actio. Plerique Eorum, qui res Veterum Chriſtianorum tractant, hoc vitio, aut quadam ſaltim ejus parte, laborant. Quod enim ab hoc vel illo vident narratum, aut ſancitum eſſe, id frequentiſſime inter communes veterum Chriſtianorum ritus, ſententias & Inſtituta referunt: quod quo jure fiat, manifeſtum eſt. (5) Ne hoc quidem probandum duxerim, quod talem omni ex parte cœtum Chriſtianum fuiſſe, ſibi perſuadent, qualis in Apologiis, quas Magiſtratibus & Imperatoribus obtulerunt Chriſtiani, deſcribitur. Quis enim ignorat, eos, qui defenſionem Societatis cujusdam ſuſcipiunt, ea tantum commemorare ſolere, quæ ad laudem ejus & commendationem faciunt, prætermittere vero maculas & morbos, quibus premitur? Nec id turpiter & flagitioſe fit, verum honeſte & prudenter, modo fallendi ac nocendi animus abſit. Præterea omnes & reprehen-*

nes & laudationes ab eo peti ſolent, quod in re quadam aut familia potiſſimum eſt, & præcipuum. Atque hujus moris non fuiſſe immemores veteres Chriſtianos, is facile intelliget, qui vel ea, quæ Tertullianus in libris ſuis Apologeticis de moribus Chriſtianorum tradit, cum illis contulerit, quæ in cæteris ſcriptis paſſim perbibet & dolet. (6). *Certum eſt, diſſenſiones non levis momenti inter veteres Chriſtianos de re morali, officiisque Chriſtianorum fuiſſe, aliumque alio molliorem extitiſſe aut ſeveriorem: Quocirca nec vita Chriſtianorum omnibus in locis una & eadem, ſed pro diverſa eorum ſententia, qui cœtibus præfecti erant, varia & diverſa eſſe debuit. Sciunt, qui cognitione harum rerum delectantur, de Eruditionis humanæ neceſſitate & utilitate, de Chriſtianæ Religionis & Reipublicæ concordia, de officiis conjugum, de bello, de mercatura, de infinitis rebus aliis varie ſenſiſſe ab antiquiſſimis temporibus Chriſtianos. Illi vero quorum res hic agitur, quæ ab una Chriſtianorum Secta de his rebus præcepta ſunt, colligunt, noſque credere volunt, communem totius Chriſtianæ civitatis opinionem, nec opinionem tantum, verum etiam vitam ſeſe referre ac exponere.* Paucis interjectis ſic tandem cauſam ſuam perorat Vir Doctiſſimus. *Equidem* (inquit) *ſic ſentio, ſi quis ea ſibi via ducat incedendum eſſe quam Gothofr. Arnoldus in delineatione veterum Chriſtianorum, germanice conſcripta, tenuit, illi non difficile fore, modo in veterum monumentis verſatus ſit, ex illis paris plane molis volumen,* de vitioſa & perverſa Chriſtianorum vita *componere. Meliores ſine controverſia antiquiores Chriſtianorum cœtus, illi præſertim, qui primo & ſecundo floruere ſeculo, hodiernis fuere, & in exemplum idcirco, degeneri illi populo, qui hodie Chriſti ſeſe dicit eſſe, certa ratione proponi poſſunt: at falluntur, religionisque omnis Irriſores adverſus nos armant, qui numeris eos omnibus abſolutos fuiſſe, decernunt.* Ita Celebris ille Theologus. Hunc excipiat J. G. *Walchius* Theologus Jenenſis Clariſſimus. Hic in Hiſtoria ſua Eccleſiaſtica pag. 394. ſq. ita de hoc argumento mentem ſuam aperit. *Licet* (inquit) *antiqui Chriſtiani in Eccleſia Apoſtolica pietatis & ſanctitatis laude abundaverint, minime tamen exiſtimandum eſt, cœtum hunc nævorum plane expertem fuiſſe, atque ex eo omnia vitia ac peccata exulaſſe; præterquam enim quod interdum Hypocritæ, in illa Societate eſſe potuerint, veri quoque ac fideles Chriſti cultores imbecillitatibus erant obnoxii ac luculenta earum edebant documenta. Oriebantur contentiones & Schiſmata; aderant alia emendanda & corrigenda, ex quibus intelligere quisque poteſt Eccleſiam Apoſtolicam non omni ex parte perfectam, conſummatamque fuiſſe.* Hæc cum in ſubjectis textui obſervationibus comprobaſſet ita pergit Sect. VIII.

Quæ

Digitized by Google

Quæ cum ita ſint in deſcribenda ac dijudicanda ſanctitate Eccleſiæ Apoſtolicæ ea cautio adhiberi debet, ut id quod nimium eſt devitetur. Minime illuſtria virtutum Exempla, quæ Chriſtiani homines primo Seculo dederunt negligenda, ſed laudanda atque aliis ad imitationem ſtudioſe commendanda ſunt; ita tamen ut illis haud plus, quam decet, tribuatur, nec exiſtimetur ab eorum Chriſtiana Societate omnia vitia fuiſſe remota. Et paulo poſt: *Qui de vita & moribus primorum Chriſtianorum commentati ſunt, interdum modum exceſſiſſe videntur. Primum de illorum cœtu interdum ita loquuntur, ac ſi in illo nulli vitioſi & gratiæ divinæ expertes homines locum habuiſſent: nec illi qui pravis ſuis cupiditatibus aperte obſecuti, nec qui ſanctitatis ſpecimen præ ſe tulerint, in quo magnopere falluntur Quemadmodum enim ex ipſius Chriſti ſententia, Eccleſia ſimilis eſt agro, in quo triticum una cum lolio reperitur, ita Apoſtolorum & Apoſtolicorum virorum ſcripta clare oſtendunt, Eccleſiam, quæ illorum ætate floruit, non caruiſſe malis hominibus. Quæ nonnulli dixerunt & egerunt, ea omnibus ſive toti cœtui tribuuntur non juſta argumentandi ratione Deinde hac in cauſa nimium admittunt, quando iis, qui Chriſto vere addicti atque a rebus Seculi alieni non alia niſi cœleſtia & æterna ſectati ſunt, plusquam decet adſcribunt, ea ratione, ut merito quidem atque omni jure inſignes eorum virtutes laudibus exornent, de imbecillitatibus autem plane taceant, ac ſi illarum plane expertes fuiſſent. Accedit quod laudem ſanctitatis, quæ ævo Apoſtolico propria eſt ad tria vel quatuor Secula pertinere arbitrentur, minus reputantes Chriſtianos ſequentium temporum non leviter a majorum ſanctimonia defeciſſe & jam Seculo ſecundo copiam malorum hominum Eccleſiam polluiſſe.* His duobus ſubjungo judicium Amici ſuaviſſimi N. *Nonnen*, Theologi Bremenſis Clariſſimi, qui in Oratione *de ſignis temporm cummaxime præſentis Seculi felicioris anteambulonibus* ita de hac quæſtione ratiocinatur. *Diſtrahuntur* (inquit) *judicia hominum, circa faciem morum, virtutisque in præſenti Seculo conſpiciendam, ſi exigatur ad antiquius ævum, cui, utrum huic an noſtro, palma ſit concedenda Meretur hoc expendi ad ſtateram a rerum cummaxime antiquæ hiſtoriæ peritis: Opinionibus duci multos certum eſt, & pervulgatas ſententias, quibus absque juſto examine fides habetur, querelarum eſſe cauſas atque anſas, mores quotidie in pejus ruere & increſcere quælibet vitia. Locus ille communis nimis ſæpe excutitur. Siccine omni fructu deſtituentur Religio prædicatio verbi, Politiæ ſapientes leges atque juventuti educandæ impenſa cura. Habent omnia Secula ſua vitia, quæ latius regnant, habent & remedia quæ opponuntur. Ad ſententiam quam tueor me permovit liber Se-*

cundi

cundi Lancelloti, quem cum voluptate legi: L'hoggidi, overo il mundo non peggiore ne piu calamitoſo del paſſato Venet. 1637. editus. Cum vero id agat ut evincat nec pejus nec vitioſius eſſe redditum genus humanum, neque pluribus premi ærumnis aut majoribus, poſſet augeri valde, ſi ad emendationem quæ inducta eſt moribus ope religionis, politiæ & Educationis attenderetur atque oſtenderetur, uti illa ſe prodit in bellis æque ac in Societate civili. Hactenus Amicus ille noſter.

Sunt qui bono animo deformitatem corruptionis generis humani minuere cupiunt.

VII. Dantur inſuper inter Eruditos viros, qui magnam illam, qua laborat genus humanum, corruptionem non negant, ſed fatentur & deplorant, multum vero huic deformitati decedere putant, ſi aſſeratur, infinitos numero dari homines, in Planetis degentes, qui quidem Incolis globi noſtri longe ſint præſtantiores & feliciores. Hanc ſententiam propugnavit Ill. *Leibnizius* & poſt eum multi alii. Juvat quædam Ejus adduxiſſe verba: in *cauſa Dei aſſerta* Sect. 58. ita ait: *Tellus noſtra non eſt niſi Satelles unius Solis & tot ſunt Soles quot Stellæ fixæ; & credibile eſt, maximum eſſe ſpatium trans omnes fixas. Itaque nihil prohibet, vel ſoles, vel maxime regionem trans ſoles habitari felicibus creaturis. Quanquam & Planetæ eſſe poſſint aut fieri ad inſtar Paradiſi felices. In domo Patris noſtri multas eſſe manſiones de cœlo Beatorum proprie Chriſtus dixit, quod Empyreum vocant Theologi quidam & trans ſydera ſeu ſoles collocant, etſi nihil certi de loco beatorum affirmari poſſit: Interim & in ſpectabili mundo multas creaturarum rationalium habitationes eſſe veriſimile judicari poteſt, alias aliis feliciores.* In *Theodicea* ſua *pag. m. 84. Edit. Amſtelod.* 1720. ita *loquitur: Aujourd'hui, quelques bornes qu'on donne, ou qu'on ne donne pas a l'univers, il faut reconnoitre qu'il y a un nombre innombrable des Globes autant & plus grands que le notre, qui ont autant de droit que lui à avoir des habitans raiſonables, quoi qu'il* ne s'enſuive *point, que ce ſoit des hommes - - Il ſe peut que tous les Soleils, ne ſoient habités que par des creatures heureuſes, & rien ne nous oblige de croire qu'il y en a beaucoup des damnés, car peu d'exemples ou peu d'échantillons ſuffiſent pour l'utilité que le bien retire du mal. D'ailleurs comme il n'y a nulle raiſon qui porte à croire, qu'il y a des étoiles par-tout, ne ſe peut-il point qu'il y ait un grand eſpace au-delà de la region des Etoiles? Que ce ſoit le Ciel empyrée, ou non, toujours cet eſpace immenſe qui environne toute cette region pourra être rempli de bonheur & de gloire. Il pourra être conçu comme l'Occean, ou ſe rendent les fleuves de toutes les Creatures bienheureuſes, quand elles ſeront venues à leur perfection dans le Syſtème des Etoiles. Que deviendra la conſideration de notre Globe & de*

Digitized by Google

de ſes habitans ? Ne ſera-ce pas quelque choſe d'incomparablement moindre qu'un point Phyſique, puiſque notre terre eſt comme un point aux prix de la diſtance de quelques fixes ? Ainſi la proportion de la partie de l'Univers que nous connoiſſons, ſe perdant presque dans le néant aux prix de ce qui nous eſt inconnu, & que nous avons pourtant ſujet d'admettre ; & tous les maux qu'on nous peut objecter n'étant que dans ce presque néant : Il ſe peut que tous les maux ne ſoient auſſi qu'un preſque néant en comparaiſon des biens qui ſont dans l'Univers. Hactenus *Illuſtris Vir.* De quo quid ego ſentiam, ſalvo meliore aliorum judicio, breviter exponam. Dubium nòn eſt, quin omnes, qui ad vindicandas Dei virtutes animos adjiciunt, ſint laudandi, eoque etiam nomine laude ſua defraudandus non eſt M. *Leibnitius* & qui Eum ſequuntur, quando omnes ingenii nervos intendunt, ut P. *Baylii*, & qui ejus partes tuentur, objectiones retundant. Neſcio tamen utrum Viri Docti bene agant, ſi in re graviſſimi argumenti utantur talibus rationibus, quæ nonſolum ſufficienter probari non poſſunt, ſed & quæ difficultates multiplicare valent. Exiſtere tales Incolas certis argumentis demonſtrari non poteſt ; neque de ſtatu horum Entium nobis quicquam cognitum eſt : fac vero ingentem eſſe numerum hominum (liceat ſaltem eos ita appellare) feliciſſimorum, non multum hoc roboris habebit in animos eorum hominum, qui dubitationum de Providentia Dei fluctibus ſunt immerſi. Certe parum hæc contemplatio valebit in animis eorum, qui in his terris cum multis malis colluctantur, & a noxiorum premuntur inſolentiis. Pone tibi occurrere ingentem turbam hominum, qui truculento Marte, qui eheu! in florentiſſimis Europæ partibus hodie vehementer ſævit, in miſerrimum ſtatum ſunt conjecti, & non ſine calidis lachrymis adverſa ſua tibi exponere : Te vero inter alia etiam eo nomine eos bono animo eſſe jubere, quod in aliis orbitis in cœlo nempe infinitus ſit numerus hominum feliciſſimorum, quique mala nulla, peſtes & bella nunquam experti ſint, num putas eos ſerena fronte hanc Orationem excepturos ? an non veriſimilius eſt, Eos ob hoc ipſum dolituros, quod ea loca non occupaverint, a quibus tanta mala abeſſent quammaxime, contra iis degerent in locis, in quibus perpetua bella timenda ſint aliaque innummera mala ? Rurſus, ſi dantur ejusmodi Incolæ quæritur utrum mente & neſcio quo corpuſculo ſint inſtructi nec ne. Si affirmes, probandum erit hæc corpuſcula nullis eſſe morbis obnoxia & doloribus; mentes vero a vero rectoque recedere non poſſe. Si utrumque fieri poteſt, corruptionis magnitudo non tollitur, ſed augetur. Si

Pp vero

vero a Deo ſint ita conditi hi Incolæ, ut neque in mentes ullæ aberrationes cadere, neque corpuſcula illa morbis poſſint eſſe obnoxia, redibit quæſtio, cur tandem nos ſolos hujus globi terraquei Incolas, tot malis ſubjicere voluerit Deus, cum idem præſtare Bonum nobis æque ac iis potuiſſet, & quæ alia ſunt hujus generis. Non eo animo hæc a me dicuntur, ac ſi vellem cauſæ P. *Baylii* patrocinari; abſit hoc a me quam longiſſime. Hoc tantum volo, ejusmodi hypotheſes ad graviſſimas objectiones infringendas, non tantum habere roboris quantum neceſſe eſſet, ad objectiones penitus refellendas.

Auctoris de univerſa hac diſputatione judicium.

VIII. Sed tempus eſt, ut & noſtram de hoc argumento explicemus ſententiam. Et *primo* quidem duo extrema evitanda eſſe putamus; cavendum nimirum ab una parte, ne ultra modum mala exaggeremus, hominesque promiſcue omnes pejores faciamus quam ſunt. Qui enim ita judicant, parum provide & circumſpecte de promiſſionibus divinis, & Eccleſia chriſtiana ſentiunt, & argumenta, præter tamen mentem ſuam, Incredulorum, Providentiæ divinæ oppoſita, roborant. Neque etiam Reſpublica platonica animo eſt ſiſtenda, quando de hominum vita moribusque eſt judicium ferendum. Qui naturam hominum, eorum educationem & ſtatum, perpenderit, deprehendet facile, fieri aliter non poſſe, quam ut plures a vero rectoque longe aberrent. (*) Simul vero ab altera parte committendum non eſt, ut peccantium numerum, malique, quod in omnium oculos incurrit gravitatem, diffitendo minuere velimus, aut atrocia ſcelera pro infirmitatibus naturæ venditemus, aut denique confeſſionum publicarum Religionis veritate, puritatem vitæ Chriſtianorum metiamur. Ita enim mala potius augerentur, cum plerique mortales natura proni ſint, & valde proclives, ad vincula ſanctiſſimorum officiorum diſſolvenda, viamque quærendam, qua ſalvis pravis ſuis cupiditatibus Religionis ſtudio qualitercunque vacare poſſint. II. Norma judiciorum noſtrorum de gravitate corruptionis inter Chriſtianos graſſantis, quærenda in

(*) *Sunt multi inter Chriſtianos, qui de diſciplinæ chriſtianæ vero alumno ita judicant, veluti ſtoici de ſuo ſapiente, aut Plato de ſua Republica; ſapiens ſtoicus eſt vir perfectus & conſummatus, cui boni nihil abeſt, cui mali nihil adeſt. Quemadmodum vero A. Philoſophus ipſe Stoicus, de platonica Republica Lib. IX. recte monuerat:* Μη την Πλατωνος πολιτειαν ἐλπιζε: *ita pariter recte Plutarchus de communibus notitiis de ſapiente ſtoicorum ita judicavit:* Εςι δε ὗτος ὐδαμȣ γης, ὐδε γεγονεν. *Nos ſimiliter dicimus, Chriſtianos omnis plane labis expertes reperiri nullibi. Placet illud ingenioſiſſimi Fontenelle, quod alicubi me legiſſe memini, dictum: Les Hommes de tous les Siecles ont les mêmes penchants, ſur lesquels la raiſon n'a aucun pouvoir. Ainſi par-tout où il y a des hommes, il y a des ſottiſes, & les mêmes ſottiſes.*

Digitized by Google

in rectæ rationis legibus & Revelatione ; non vero in voluntate hominum Religionis officia vel ultra modum extendentium, vel eadem coarctantium. Officia inſuper illa ita conſideranda ſunt, prouti illa ingeniis hominum, & ſtatui ſingulorum adaptari poſſunt. III. Si Revelationem conſulimus, manifeſtum erit, hominum omnium vires poſt lapſum valde eſſe debilitatas & imminutas, neque quenquam mortalium vel ab omnibus plane vitiis & erroribus eſſe immunem, vel ad ſupremum perfectionis gradum in hac vita pervenire poſſe. IV. Theologorum fere omnium conſenſu, etiam pietatis amantiſſimis, in perfectione Evangelica, uti vocant, adquieſcendum, quamvis teneantur omnes pro virium a Deo conceſſarum gradibus, ad altiora ſemper in pietatis ſtudio contendere. Hinc & ipſi Proteſtantes Theologi communi conſenſu tradunt, Eccleſiam, etiam veram, in his terris non omnis erroris & vitiorum expertem eſſe. Unum tantum teſtimonium adducam, nimirum Cl. noſtri *Heideggeri*, qui loco de Eccleſia pag. 320. ita loquitur : *Eccleſia* (ſc. vera) *quoad ſanctitatem inhærentem ſancta eſt, ut tamen in terra militans, non omnis ignorantiæ & erroris in mente defectus & vitii in voluntate expers nec infallibilis nec* ἀναμάρτητος *ſit. Nam quæ ſingulorum ratio, eadem totius Eccleſiæ eſt : & ſicut hæc in vita ſingulorum reſpectu, labi, ita etiam in intellectu errare poteſt. Cumque Eccleſia non habeat ſe ideæ vel Reipublicæ platonicæ, extra ſingularia ſubſiſtentis, inſtar, ſed in ſingularibus ſuis, electis, vocatis & fidelibus, quorum collectio eſt, ſubſiſtat, aliam & perfectiorem naturam habere non poteſt, quam ſinguli, etiam optimi habent. Neque unquam Eccleſia eo usque in terris proficit, ut in eo, quod hucusque auditum eſt, nihil corrigendum reſtet : & ad perfectionem majorem ſemper contendendum eſt, donec ad eam in meta vitæ noſtræ, ſeu potius meliori vita, pertigerimus.* V. Leves errores, quos parum cavet natura humana a gravioribus peccatis probe ſunt diſtinguendi, & in dijudicandis actionibus hominum ad Eorum ætates, gradus capacitatis, ſtatum, aliasque circumſtantias probe eſt attendendum. VI. Quod ſi, hiſce animadverſis, oculos in Chriſtianorum plerorumque (nam de hiſce potiſſimum ſermo eſt) vitam convertamus, & ſincere ſimul & candide verum fateri velimus, patebit (a) multos chriſtianorum, officia ipſa Juris N. ſive illa ſint perfectæ, vel imperfectæ obligationis, quotidie pedibus conculcare : hinc Sinceritatis, candoris, & veri amoris proximi, tam exigua inter eos deprehendas veſtigia. (b) Ut ad ſingulas partes officiorum erga Deum, proximum, & nosmetipſos non progrediar, certiſſimum, ſed idem triſtiſſimum graſſantis

inter Chriſtianos corruptionis indicium eſt, quod Juramenta, quæ pro re ſanctiſſima inter Gentes omnes habentur, a chriſtianis tamen multis parum religioſe cuſtodiantur, imo paſſim negligantur. (*) (c) Exigua eſt inter Chriſtianos Religionis puræ caſtæque, officiorumque in Evangelio Jeſu Chriſti præſcriptorum cognitio, de quo in antecedentibus diſſertationibus hujus mei Inſtituti plura monuimus: cum vero accuratior Religionis cognitio efficaciſſima ſuppeditet motiva pietatem & virtutes omnis generis ſectandi, facile judicari poteſt, quam parum illa valitura ſint in animos hominum, confuſa, & debili rerum divinarum cognitione, inſtructorum. (d) Pauciſſimi Chriſtianorum, in quo vera cultus divini interni ratio & indoles conſiſtat, perſpectum habent; hinc plerique obſervantia Cultus externi ſunt contenti, & in hoc potiſſimam pietatis partem ſitam eſſe ſibi perſuadent. Alii, quod eodem redit, putant, ſe tum bellos Chriſtianos eſſe, ſi certis quibusdam articulis Religionis in pueritia perceptis nonſolum firmiter adhæreant, ſed & pro iis ſtent, eosque acerrime propugnent. (**) (e) Hypocritarum omnis generis & ordinis maxima inter Chriſtianos eſt turba. Multi Curios ſimulant, & Bachanalia vivunt. Inter Doctos & diſciplinis excultos, paſſim hinc inde in cœtibus chriſtianorum dominatur ***Machiavelliſmus.*** Quod ex eo, ut alia omittam, etiam patet, quod multi, aut nullo plane, aut exiguo Religionis amore tacti, pro minutis tamen ſententiis & ritibus, tanquam pro veritatibus maximi momenti pugnent, eum duntaxat in finem, ut iis, quibus male cupiunt, nocere, & penes plebem, aliosque, qui rectius de hiſce argumentis non ſapiunt, religioſorum hominum famam obtineant. (f) Scelera quævis

(*) Quid doctiſſimus ille Thomas *Linacerus* deprehenſa chriſtianorum plerorumque in negotio Juramentorum negligentia judicarit, verbis Celeb. *Seldeni* exponam. Hic vero de *Synedris Hebræorum Lib. II. cap. XI. Sect. 6. pag. 299. Edit. Amſtelodam.* rem ita exponit: *Certe id quod in Matthæo ſic de juramentis ab Chriſto interdictis legitur, haud exiguam exiſtimo fuiſſe cauſam cur doctiſſimus ille Thomas Linacer noſtras circa 130. abhinc annos, medicus Celeberrimus, cum ſtudiis morbisque fractus & jam morti vicinus N. Teſtamentum tum primo (licet etiam Sacerdos eſſet) in manus cepiſſet, & Matthæi capita quintum (ubi hoc de Juramentis) ſextum & ſeptimum percurriſſet*, abjecto iterum *(ſic Joannes Chekus in Literis ad Stephanum Epiſcopum Wintonienſem)* quantum potuit totis viribus, libro, juraſſe, aut hoc non fuiſſe Evangelium, aut nos non eſſe chriſtianos. *Uſus procul dubio frequentiſſimus temere adverſum ipſa Chriſti verba jurandi apud chriſtianos, etiam illius temporis ut noſtri, ita viguit cum interdictum hoc legeret Linacer, ut abſtinere ſententia & eloquio ejusmodi nequiret.*

(**) *La Religion, comme le remarque le ſavant Evêque de Bangor, ſignifioit autrefois la vertu, & ſelon lui on entend preſentement par-là, tout ce que l'on veut, excepté la Vertu ſeule.* Ita Auctor ingenioſus libelli, cui titulus: *La Bagatelle* pag. 44.

Digitized by Google

vis atrocia non tantum Religioni Revelatæ, ſed & naturali contraria paſſim inter ipſos Chriſtianos graſſari, triſtis eheu! quosvis edocet experientia. Hinc etiam illi, qui fata progreſſuum Religionis chriſtianæ inter Gentiles luce Evangelii deſtitutos deſcribere ſolent, fateri tenentur, vitam diſſolutam plerorumque chriſtianorum, inter Gentiles degentium, præpedire, quo minus plures chriſtianæ religioni nomen dent. Vide omnium loco *Bokii kurzgefaſſete Miſſions-Geſchichten cap. IX.* (*) Manifeſtum eſt hujus furfuris homines, ni metu pœnarum abſterrerentur, in omne nefas ruituros, & ruptis omnibus honeſtatis repagulis, atrociſſima quævis vitia perpetraturos. (*) Denique hominum omnis pietatis expertium, divina humanaque jura exſibilantium, & omnem religionem tanquam fabulam, ad homines in officiis continendos excogitatam, explodentium, ingentem eſſe in cœtibus chriſtianorum turbam, & libri magna copia in vulgus editi, & ipſa eheu! triſtis docet experientia. (h) His tamen non obſtantibus, fatendum tamen eſt, dari etiam in chriſtianorum cœtibus hinc inde plures, qui Deum in ſinceritate cordis ament, atque officiis pietatis, quanquam non ſine infirmitatibus, defungantur. Hoc deprehendent, quot quot perſonis & rebus ſuum pretium ponere volunt, neque malitia quadam, optima quæque pejorem in partem interpretandi, & ex incertis valde indiciis, de actionum humanarum ſcopo judicandi, inducuntur. Hi vero quammaxime inter ſe ſunt diverſi. Johannes epiſtola I. cap. II. v. 12, 13, 14. chriſtianos in infantes, pueros & viros diſpeſcit: quod diſcrimen non ſecundum ætatem judice Illuſtri *Grotio*, ſed ſecundum gradus diverſos ejus profectus, qui in Chriſto eſt, intelligi debet. Hi vero omnes rurſus, infinitis fere gradibus perfectionis & imperfectionis inter ſe diſcrepant. Sunt qui inter virtutis & vitiorum confinia ſunt poſiti:

(*) Inter recentiſſimos Scriptores qui de convertendis Indis commentati ſunt, referendus *Thomas* Epiſcopus de *Sodor* & *Man.* Hic vero *Eſſais d'une inſtruction pour les Indiens* &c. *pag.* 23. ita de hoc argumento loquitur: *Peut on s'empêcher de reconnoitre avec honte & ſerrement de cœur, que c'eſt la mauvaiſe vie de pluſieurs Chrétiens, avec qui les Indiens & les Negres ont long temps converſe, qui eſt la cauſe du peu de progrès qu'a fait l'Evangile parmi eux. En vain les Miſſionaires, en vain les bons Chrétiens diront ils les choſes du monde les plus vraies & les plus touchantes ſur l'excellence du Chriſtianiſme, ſur les avantages qu'ils renferme, les Indiens jugeront toujours de la Religion qu'on leur recommande avec tant de zéle, par la conduite du plus grand nombre de ſes Sectateurs; cette conduite, ſi elle eſt criminelle, fera une bleſſure ſi profonde au Chriſtianiſme, que tous les meilleurs arguments ne ſauroient la conſolider. Confer l'Inſtruction Paſtorale de Monſeigneur* l'Evêque de Londres *au Clergé de ſon Diocéſe, touchant la manière dont il faut s'y prendre pour combattre & pour rendre inutiles les efforts des Incrédules de nos jours contre la Religion chrétienne,*

Sunt quorum infirmitas vel magis vel minus in oculos incurrit : Sunt qui ſerius, ſunt qui citius ad frugem redeant. Omnibus, ad quemcunque pietatis gradum pervenerint, aliquid infirmitatis, quæ occuli non facile poteſt, adhæret. Atque hæc imperfectio, quibus optimi etiam urgentur, efficit, quo minus dignum ſemper iis ponatur pretium; præterquam quod mortales oculos lubentius paſcant contemplatione nævorum, quibus viri etiam pii laborare ſolent, multi vix poſſunt adduci, ut ingenue & candide virtutes, quæ aliis inſunt, laudent & deprædicent. Quod ſi inſuper ad præſidia quibus veritas pariter & pietas inter mortales promoveri ſolet, attendamus, multa ſunt, quæ probent, non adeo ſterile eſſe virtutum hoc Seculum noſtrum. Nunquam veritas, excellentia, & divina origo Religionis chriſtianæ tot argumentis comprobata fuit ac noſtra ætate; Nunquam virtutes divinæ ex opere Creationis elucentes in tam clara luce collocatæ, quam hoc noſtro, quo vivimus ævo. Nunquam tot libri ad convertendos Gentiles, & ad Incredulos erroris convincendos elaborati ac noſtra hac ætate id factum eſſe gaudemus. Nunquam antea Ethicæ chriſtianæ præſtantia tanta rationum vi fuit demonſtrata quam id factum eſſe nunc videmus, opera virorum ingenio, & judicio præcellentiſſimorum: nunquam tam dextre detecti ſuperſtitionis fontes, & apertæ hæretificum deteſtandæ artes, quam noſtro ævo; nunquam libertas conſcientiæ tam perſpicuis argumentis aſſerta & vindicata eſt, quam Seculo hoc labente. Imo inter felicitatem Seculi noſtri referendum, quod viri pietate & Eruditione eminentes, multis voluminibus oſtenderint, quantas ſtrages non tantum ſacræ Civitati, ſed & Imperiis & Rebus publicis intulerint perſecutiones violentæ ob Religionem ſuſceptæ; quantum contra ad pacem publicam faciant, moderati animi ſtudium, & ſuis limitibus circumſcripta diſſentientium in Religionis negotio tollerantia. Ut jam nil dicam de tot pietatis & virtutis Seminariis, Scholis, Societatibus ad propagandam Religionem chriſtianam paſſim hinc inde inſtitutis. Novi quidem pulchre, ex hoc minime colligi poſſe, Chriſtianos omnes, vel pleroſque præſtantiſſimis illis mediis uti, & meliores evadere : at & hoc mihi concedent viri cordati, hæc præſidia ſua natura ad pietatem & virtutem excolendam multum conferre : neque fieri poſſe, ut nulli plane Chriſtianorum, ope præſidiorum illorum, ad meliorem vivendi rationem ſint traducti. Quod ſi ea, quæ ab ipſis gentilibus de paucitate virorum virtutis amantium, v. gr. *Cebes* in tabula ſua, & *Xenophon* monuerunt, conferantur cum iis, quæ S. Soter noſter

de

Digitized by Google

de via anguſta, & ſpatioſa, effatus eſt, mirum non erit, in tanta luce multos tamen Chriſtianos dari, vel cæcos vel luſcos. Quod ſi omnia, quæ hactenus dicta ſunt perpendamus, conſtabit, fœdam quidem eſſe valde faciem Chriſtianiſmi noſtrorum temporum; non vero pejorem, ſi cum moribus, & vita Chriſtianorum præcedentium Seculorum conferatur.

Hæc tanta Chriſtianorum corruptio Incredulitatis non poſtrema cauſa eſt.

IX. Quicquid autem de eo ſit, hoc certum eſt, degenerem adeo Chriſtianorum plerorumque vitam, Incredulitatis paſſim hinc inde graſſantis non poſtremam cauſam eſſe. Qua ratione id fiat, quanquam omnes intelligant, qui rationem in conſilium vocant, paucis tamen eſt oſtendendum. Et 1) quidem experientia omnium ſeculorum conſtat, pleroſque mortales actiones ſuas, non tam ad rectæ rationis decreta, & officiorum, per legem Naturæ & Revelationem præſcriptorum indolem, quam vero potius ad aliorum Exempla & mores, vitam ſuam componere. Hinc in aliorum hominum vitam tanquam in ſpeculum intuentur, non tam eo fine, ut quid ſequendum aut fugiendum ſit rite diſpiciant; quam vero potius, ut moleſtum examen ſui ipſorum abs ſe removeant, erroreſque ſuos aliorum exemplis tegant, vel fœditatem eorum minuant. 2) Cum iidem ea tantum cum voluptate agant, & ſequantur, quæ ſuis pravis affectibus velificantur; ubique vero inter Chriſtianos tales reperiantur, qui ſpreta Religione omnis generis vitiis ſunt immerſi, in hac ipſa multitudine peccantium præſidium malæ ſuæ cauſæ quærunt. 3) Hoc poſito, id eſt conſpecta tanta hominum vitioſorum inter omnis ordinis & dignitatis viros, turba, colligunt, Religionem tam certis principiis non eſſe, ut vulgo credatur, ſuperſtructam, neque Deum adeo ſevere in vitioſos animadverſurum; vitia porro ita cum naturæ humanæ conſtitutione eſſe conjuncta, ut evitari illa nulla ratione poſſint: Eos vero, qui virtutis ſtudium tantopere urgent, platonicas ſequi ideas i. e. talia inculcare, quæ præſtitu plane ſint impoſſibilia. Accedit, quod ejusmodi homines guſtu religionis puræ deſtituti, ſæpe animadvertunt, viros haud indoctos, eos, qui aliorum judicio pro viris piis & virtutis amantibus habentur, pro hypocritis, quibus fides nulla habenda ſit, haberi; cum vero piorum exiguus ſit numerus, eorum vero, qui ad corrupti ſeculi mores compoſiti ſunt, ingens turba ſit, facile hac ratione vitæ genus, turpe licet, hactenus tranſactum, excuſari poſſe, exiſtimant. Augetur error, ſi videant, eos ipſos, qui virtutis ſtudio omni virium contentione vacant, ſæpe aliorum contemtui & perſecutionibus eſſe obnoxios,

noxios, vitamque ipſis reddi acerbiſſimam. Hinc animus ad vitia propenſus, eaque, quæ moleſtiam creare poſſunt, fugiens, magis magisque in vitiis confirmatur. 4) Ita gradatim progrediendo, incipiunt primo *optare*, ut religio pravis deſideriis adeo exoſa, & a plerisque mortalium contemta, tam certa non eſſet, ac vulgo perſuadetur. Non poſſunt enim non homines toti vitiis dediti, ea omnibus votis deſiderare, quæ vehementer amant, & averſari contra ea, quæ ſuaviter, ut putant, animos demulcere poſſunt. 5) Cum vero abſonum videatur, ſine ſpecie ulla argumentorum, rem, quæ inter omnes magni æſtimatur & pro ſanctiſſima habetur, in dubium vocare, de difficultatibus quibusdam corradendis, animisque contra Religionem obfirmandis ſunt ſolliciti. Occurrunt autem tales facile quærentibus. Præter enim impudentes ſermones in congreſſibus audiri ſolitos, multa occurrunt in hac vita, quæ ſuperbis hominibus de Providentiæ divinæ ſanctiſſima adminiſtratione ſcrupulos movendi ſuppeditant occaſionem. Hinc de ea incipiunt primo dubitare; creſcente vero vitiorum amore, id quod vellent vero proximum eſſe, ſibi perſuadent, atque ea omnia quæ de futuris pœnis dicuntur, pro anilibus habent fabulis. Hoc ſi obtinuerunt, ſatis ſuperque ſuæ ſecuritati proſpectum eſſe putant. Atque ita manifeſtum eſt, corruptionem late inter Chriſtianos graſſantem Incredulitatis haud poſtremam, imo præcipuam cauſam eſſe. Mecum ſentient, quotquot ſerio res expendunt. Unum hic alterumve in re ſatis nota teſtimonium adducam. Unum ſuppeditat Vir pietate, Eruditione & dignitate Eminens Reverendiſſimus *Burnetus*: alterum *Jenkinus Thomaſius*. Edidit nobilis aliquis Anglus libellum bonæ frugis plenum, cujus titulus juxta verſionem W. *Berchelmanni* hic eſt: *Das Göttliche Leben in der Seelen des Menſchen, als der klärefte Beweiſs von der Vortreflichkeit, eigentlichen Natur, Abſicht und Würkung der vvahren chriſtlichen Religion.* Huic libello præfationem lectu dignam præmiſit Excellentiſſimus Præſul: Inter alia de argumento hoc ita loquitur: *Es finden ſich ſonderlich zvvo Haubt Hinderniiſſe und Vorurtheile, vvelche das Geſchlecht derer Freygeiſter und Gottes-Verlaugner in ihrer gottloſen Meynung, die ſie vvider die chriſtliche Religion hegen, gevvaltig ſtärket und verhärtet, als da iſt erſtlich, daſs ſie an denenjenigen, die ſich dazu bekennen, und vorgeben, daſs ſie die Wahrheiten derſelben glauben, nicht ſehen noch vvahrnehmen daſs ſie leben gleich ſolchen Leuthen, die dergleichen in rechtem Ernſt thun, vvie ich dann vvelche gekannt, die ausdrüklich ſagten, daſs, vvann ſie glaubten, daſs der groſſe Gott alle menſchliche Händel*

Händel regiere, und alles wiſſe, was wir thun, und uns dereinſt zur Rechenſchaft davor fordern werde, und einem jeden vergelten nachdem er gehandelt, und die Böſen ſtraffen mit einer unendlichen und unveränderlichen Pein und Verdamnuſs, ſie ohnmöglich ſo leben könten, als der gröſte Theil der Chriſten thue; ſondern ſie würden ſogleich allen Eitelkeiten und Tohrheiten der Welt abſagen, und ſich ganz und gar in ein heilig und Gott wohlgefälliges Leben begeben. Das andere Vorurtheil und ſchädliche Meynung, die ſie gegen die Religion hegen, beſtehet darinnen, daſs ſie vorgeben und ſagen, ſie hätten groſſe Urſach zu argwohnen, daſs diejenige, an welchen ſie eben, wegen ihres Lebens und Wandels, wenig oder nichts zu tadeln finden, etwan ein verborgenes Vorhaben darunter hegten, welches ausbrechen würde, ſo bald ſie eine bequeme Gelegenheit dazu finden würden; daher ſie den Schluſs machen, daſs dieſelben eintweder im Verborgenen eben ſo bös ſeynd als andere, oder das, was ſie thun, ſie darinnen ihnen ſelbſt Gewalt anlegen zu einem oder andern heimlichen Ziel und Endzwek. Sind dann auch einige, auf welche ſie alle dergleichen Argwöhne nicht haben können, (wiewohl es kaum möglich iſt, daſs einer, der ſich feſt vorgenommen hat, mit lauter Vorurtheilen beſeſſen zu ſeyn, nicht ſolte eine oder andere Farben darzu finden, oder wenigſtens vorgeben) ſo urtheilen ſie zulezt, daſs ſolche Perſonen verdrieſsliche, melancholiſche und ſingulaire Leuthe ſeynd, die eintweder wegen ihrer Leibes-Beſchaffenheit, oder gehabten wunderlichen Erziehung, eben ſo viel Vergnügen an ſolchen ſaur-ſehenden Geberden und einer affectirten Gravität ſünden, als andere in ihren liederlichen und extra-vaganten Tohrheiten anzutreffen ſich einbildeten. Hactenus Venerabilis ille Præſul. *Thomaſius* vero in *Hiſtoria philoſophica de Atheiſmo* pag. 14. ita mentem ſuam pandit. *Nec ſatis* (inquit) *prob. dolor! lugere poſſumus vitæ morumque diſſolutionem, quæ* prima *& fere unica cauſa Atheiſmi nuncupanda venit. Quia turpis & impura praxis, & male ſana Theoria aliquo modo ſe invicem ponunt & tollunt. Ita ut qui ſemper ſcientes volentes male agunt, de iis jure dubitetur, an de Deo recte ſentiant: certe hi nihil magis cupiunt, quam ut nullus Deus exiſteret, ut repagulis omnibus remotis, timore ſcilicet divini vindicis, & ultimo judicio, hilarius & liberius cupiditatibus ſuis indulgere poſſint: Huc ſane tendunt innumeræ bonorum querelæ & exclamationes. Sicut bona opera inquit Cyprianus, profitentur Deum, ita mala quodammodo loquuntur non eſt Deus, nec eſt ſcientia in excelſo. Hinc Apoſtolus ad Tit. I. v. 16. profitentur ſe Deum noſſe, ſed factis Eum abnegant. Qua inutili & nuda cognitione, Chriſtianorum maxima pars ita eſt capta,*

Digitized by Google

ut credat Religionem nihil eſſe aliud quam ritum civilem vel cærimonialem, inane nomen & præterea nihil. Quam ſtultum vero, & ineptum ſit, Religioni propterea bellum indicere, quod pravis ſtudiis & affectibus ſit inimica, ſapiens quisque ſine ulteriore demonſtratione animadvertit. In hos certe quadrat Epigramma beati *Werenfelſii*, quod in mortem Athei fecit, atque ita ſonat:

Optavit iſte perpetim
Nullum dari in mundo Deum:
concluſit ex voto hoc ſuo
vere Deum nullum dari.
Nunc ſentit ille denique
Et ſentiet in Secula
falſam eſſe conſequentiam.

Malum hoc augent prava Exempla, & depravati mores ordinis ſacri virorum.

X. Quod ſi vero corruptio ingens quæ paſſim inter chriſtianos eheu! graſſatur, & dominatur, multos in vitium Incredulitatis conjicit, manifeſtum eſt, depravatos mores Sacri ordinis virorum multum conferre ad hoc malum vehementer augendum. Candor & pietas prohibent, quo minus hoc ulcus non tangamus. Ita tamen in hoc argumento verſabimur, ut nemo illorum, qui pietatis, & veritatis ſtudio tenentur, de nobis conquerendi cauſas ſit habiturus: nemini inſultare volumus, ſed candide ſaltem atque modeſte monſtrabimus, qua ratione illi, qui Doctorum, Paſtorum, & Religionis Antiſtitum nomine venire ſolent, peſſimo vitæ corruptæ exemplo, aliis nonſolum ſcandalo gravi eſſe poſſint, ſed & invaleſcentem Incredulitatem adaugeant. Dari multos inter chriſtianos, qui ſingulos V. D. Miniſtrorum nævos perſtringant, exaggerent, & in majus extollant, triſti eheu experientia conſtat. Hos vero graviter peccare quis neget? Nemo unquam dixit, Miniſtros Religionis a nævis omnibus & erroribus eſſe immunes. Certe qui eos tanquam homines cœlitus delapſos, intuentur, puritatem tantum non angelicam in iis deſiderant, & ad hanc imaginem omnes eorum actiones exigunt, vehementer falluntur. Verum eſt, muneris, quo defunguntur ratio poſtulat, ut pietatis ſtudio emineant, & gregibus ſuis exemplo ſint: At hoc non prohibet, quo minus nævos etiam ſuos habeant, ſi modo numero ſint pauci, atque operam ſeriam navent, ut conſcientiæ ſtimulis incitati, indies magis magisque naturam auxilio divino emendent. Maligni animi eſt, id quod bonum & laudabile eſt in Miniſtris V. D. ſilentio tegere; in erroribus

vero

vero Eorum, quos parum cavere ſolet natura humana, tam acutum cernere, ac aquila vel ſerpens epidaurius. Hic autem ſæpe peccant illi quos minime decet. G. *Arnoldum* certe, virum alias præſtantem ingenio in notiſſimo Hiſt. Eccleſiaſticæ opere limites fraternæ charitatis ſæpe prætergreſſum, viri pii & docti, atque in cœteris *Arnoldo* minime male cupientes, conqueſti ſunt. Multo minus hic in cenſum veniunt illi, qui ut Religionem ipſam reddant ſuſpectam, & exoſam, ſingulari quadam, ſed deteſtabili ardent cupiditate, quavis data occaſione, nullo habito diſcrimine, in ſacri ordinis Viros invehendi, eos falſe perſtringendi, & pro cauſis malorum, quæ Imperia & Societates premere aliquando ſolent, venditandi. Inter Eos inprimis eminuere *Collinus*, *Tolandus*, *Paſſeratius*, *Mandeville*, *Dippellius*, *Edelmannus*, & plures hujus ordinis. Horum hominum hodie numerus tantus eſt, quantum muſcarum eſt, cum caletur maxime. Sunt qui ſeſe tum demum ingenioſos eſſe & aſtutos putant, ſi in omnibus circulis & congreſſibus inter pocula Sacri ordinis Viros onerare probris, cruento dente laceſſere, aceto italico eos perfundere, & innocentiſſimas etiam actiones pejorem in partem interpretari poſſunt. De *Tolando* hæc narrat Vir doctus, qui notas adjecit libello ſatis noto cui titulus: *La Friponerie Laïque des prétendus Eſprits forts d'Angleterre : Je me ſouviens* (inquit pag. 414.) *qu'autrefois à Londres je me ſuis ſouvent rencontré avec le fameux Jean Toland dans un Caffé qu'il frequentoit. Là ſon thême ordinaire & extraordinaire étoit le Chapitre des Prédicateurs ſur leſquels il avoit une ſource intariſſable des Contes, tous plus burlesques les uns que les autres.* Hi vero ita agendo impudentem ſuam audaciam duntaxat produnt, & ab iis duntaxat cum voluptate audiuntur, quibus nec pietas nec modeſtia, & proximi amor, curæ cordique eſt. Sed non eſt quod Viri innocentes & cordati propterea indignentur. Norunt enim horum hominum mores. Audiant illi *Senecæ* conſilium, qui in fragmentis de *remediis fortuitorum* ſic pronuntiat. *Male de te loquuntur homines; ſed mali. Moveret, ſi de me M. Cato, ſi Lælius ſapiens, ſi alter Cato, ſi duo Scipiones iſta loquerentur. Nunc malis diſplicere, laudari eſt. Non poteſt ullam autboritatem habere ſententia, ubi, qui damnandus eſt, damnat. Male de te loquuntur: moveret, ſi judicio hoc facerent. Nunc morbo faciunt. Non de me loquuntur ſed de ſe. Male de te loquuntur; bene neſciunt loqui, faciunt non quod mereor, ſed quod ſolent. Quibusdam enim canibus ſic innatum eſt, ut non pro veritate, ſed pro conſuetudine latrent.* Quanquam vero negari non poſſit, multis ſæpe Sacri

Digitized by Google

Ordinis Viris injuriam fuiſſe illatam, dum ſine cauſa exagitati fuerunt; diffitendum ſimul tamen non eſt, extitiſſe ſemper, & adhuc eheu! dari hujus ordinis viros, qui immemores ſanctiſſimi, quo defungi ſolent muneris, vitam vivant variis vitiis contaminatam. Fuerunt ſemper, & ſunt adhuc inter eos contentioſi, avari, libidinoſi, vindictæ cupidi, ſuperbi, dominandi libidine ardentes, falſo, imo tyrannico ſpiritu adverſus diſſentientes animati, aliiſque vitiis dediti. Fratrum horum etiam gratia rara eſt. Rarus ſincerus amor quem tamen toties totiesque diſcipulis ſuis Chriſtus commendavit. Atque hinc ortæ ſunt tot virorum pietate & Eruditione eminentium de perpetuis inter ipſos doctores diſciplinæ ſanctiſſimæ rixis & contentionibus quærelæ juſtiſſimæ, ex quibus nimirum maniſeſtiſſimum eheu! multos Doctores publicos pravis affectibus, non vero chriſtianæ diſciplinæ regulis duci, qui tamen moderationis, pacis & fraterni amoris ſtudio aliis facem præferre deberent. Audiamus de hoc malo conquerentem Theologum omnium Eruditorum ſuffragio, graviſſimum & oculatiſſimum Sam. *Werenfelſium*. Hic in egregio libello de *Logomachiis Eruditorum* cap. VII. ita mentem ſuam de hoc argumento aperit, dicens: *Neque quiſquam ex me quærat, an etiam ii, qui eruditi, qui Philoſophi (addimus Theologi & V. D. Miniſtri) qui ſapientes vocantur huic ſint morbo (de affectibus loquitur) obnoxii. Quis enim neſcit odia quæ ſunt inter diverſas Sectas religioneſque, odia inter Academias, odia inter diverſorum ſtudiorum homines odia & æmulationes Collegarum, condiſcipulorum: odia inter eos, quibus vetera, eoſque quibus recentiora placent: odia erga omnes, quos noſtram eruditionem deprimere aut obfuſcare arbitramur: odia eorum, qui ſententias noſtras non amplectuntur, non venerantur; qui audent a nobis diſſentire, aut diſſentire videntur? Et quis omnia unquam enumeraverit? Cum vero hæc odia nomen mutuantur ſancti pro Deo, pro religione, pro veritate Zeli: tum vero penitus conclamatum eſt: tum nihil amplius neque videtur, neque intelligitur: tum in aliis horrendas hæreſes, tametſi nuſquam ſint, non videre, impietas; innocentes non condemnare atque orco addicere, tepor in religione; omnia peſſimum in ſenſum non detorquere, proditio: non clamare, non vociferari, non cœlum terramque miſcere ἀθεώτης habetur.* Hactenus inſignis ille Theologus. Jam inde a temporibus Conſtantini magni (ut de iis quæ ante acta erant nil dicam) plures Epiſcopi & inferioris ordinis Sacrorum Miniſtri ambitione, dominandi lubidine, avaritia, in præceps acti fuerant. Hæc mala ſucceſſu temporis ita fuerunt teſte teſte Hiſt. Eccleſiaſtica aucta,

ut

ut vix aliud in Hiſtoriis illorum temporum legas quam vitia Clericorum. Illuſtris *Grotius* cauſas Judiciorum Dei in Eccleſiam occaſione exorti Muhamedaniſmi exponens, ita ait: *Vera illa* (inquit) *atque ſimplex pietas quæ inter Chriſtianos graviſſime vexatos oppreſſosque floruerat paulatim refrigeſcere cœpit, ex quo per Conſtantinum & ſequentes Imperatores effectum eſt, ut ea profeſſio non tuta tantum, ſed & honorata eſſet, mundo velut intruſo in Eccleſiam. Epiſcopi acerrime inter ſe certarunt de ſummis ſedibus ac ſicut olim arbori vitæ prælata arbor ſcientiæ maxima dederat mala, ita tunc quoque curioſa Eruditio pietati antehabita & ex religione ars facta, cui deinde conſequens fuit, ut ad exemplum eorum, qui turrim babylonicam ædificabant affectatio temeraria rerum ſublimium diſſonas locutiones & diſcordiam pareret: quibus plebs conſpectis, ſæpe neſcia quo ſe verteret culpam in S Literas rejecit, & eas tanquam venenatas cœpit fugere. Religio autem paſſim non in mentis puritate, ſed quaſi reducto Judaiſmo in ritibus collocari cœpit, & in iis quæ corporis magis exercitationem, quam animi emendationem in ſe continent, itemque in ſtudio flagrante ſemel electarum partium; tandemque evenit ut ubique eſſent Chriſtiani nomine, re pauciſſimi. De verit. Relig. chriſt. Lib. VI.* Sect. I. Diu ante Muhamedem, de invaleſcente corruptione chriſtianorum conqueſti ſunt multi Eccleſiæ Præſules. Vide teſtimonia collecta a *Rittershuſio* ad *Salvianum*, & ad hunc ipſum locum *Grotii* V. Doctorum notas. Nota eſt hiſtoria *Prætextati* Conſulis Romani, quam refert Hieronymus ad *Pammachium*. *Prætextatus* (inquit) *qui deſignatus Conſul eſt mortuus, ſolebat ludens B. Papæ Damaſo dicere: Facite me Romæ urbis Epiſcopum, & ero protinus Chriſtianus.* Poſt illa tempora omnia in pejus ruebant, adeo, ut vix ſine horrore legi poſſint tot ſcandaloſæ Præſulum & Monachorum actiones. Corruptio certe Cleri ad tantum culmen aſcendit, ut integræ tandem Nationes proxime ante Emendationem ſacrorum ſuſceptam, in ſinum Imperatorum quærelas ſuas depoſuerint. Poſt tempora Reformationis cautius quidam ex hoc ordine ſunt mercati, & ut majori ſtudio atque contentione varias diſciplinas excoluerunt; ita pariter hinc inde reperti ſunt multi, qui mores ſuos emendarunt; quanquam optandum foret, ut ad diſciplinam potius Chriſti, quam vero ad Monachorum quorundam regulas vitæ rationem componerent. Sed quid multis loquimur de corruptione Cleri potificii? Confiteamur potius ingenue, hinc inde in Proteſtantium cœtibus reperiri non paucos Sacrorum Antiſtites vitam agentes a ſanctiſſima Religione, quam profitentur, prorſus alienam. Quo magis

Digitized by Google

autem confeſſiones publicæ horum hominum ſunt puræ, & vivendi regulæ eximiæ, eo magis quosvis pietatis & honeſtatis amantes offendit vita quorundam a præceptis Jeſu Chriſti adeo abhorrens; neque mirum eſt multos, conſpectis & deprenſis tot vitiis hujus ordinis virorum, in ipſum Barathrum Incredulitatis præcipitari. Sunt enim hi homines majori rerum divinarum cognitione utplurimum quam cœteri inſtructi; ſolent, imo tenentur, in pravos Seculi mores invehi, corrupto & degeneri Chriſtianiſmo fortia opponere pectora, Religionis chriſtianæ præcellentiam deprædicare; ſedulam præceptorum Chriſti obſervantiam urgere, & quantum fieri poteſt, ipſas vitiorum radices evellere &c. &c. Quod ſi vero hiſce omnibus contraria agant & vitiis varii generis ſunt immerſi, & exigua conſcientiæ cura tacti; fieri aliter non poteſt, quam ut illi, qui de Religionis veritate non ſatis ſunt perſuaſi, aut qui ad vitia propenſos habent animos, incipiant de ſummis Religionis capitibus dubitare: vix enim a ſe obtinere queunt ut credant, homines tanta rerum divinarum cognitione inſtructos, & adverſus vitia adeo detonantes, ſimul vero pudendis vitiis contaminatos, de veritate rerum, quas publice tanta cum ſpecie pietatis & Zeli inculcare & commendare ſolent, ſerio eſſe perſuaſos; Et profecto eheu! triſtis experientia probat, multum valere ejusmodi exempla ad Incredulitatem confirmandam. Plus certe ea nocent, quam ſubtiliſſimi libri ab Incredulis contra Religionem editi, quoniam plerique mortales non eo ſunt ingenio ornati, ut vim ſubtiliorum objectionum expendere poſſint, vitia vero talia vel palpari quaſi poſſunt a quovis plebejo. Adſunt confeſſiones hominum, qui incredulitati nomen dederunt publice, in quibus liberé & rotunde fatentur, corruptos S. ordinis Virorum mores plurimum contuliſſe, ad Religionem chriſtianam repudiandam. Notum eſt teſtimonium *Roſtæ Comitis* ab Epiſcopo *Burneto* adductum in biographia hujus nobilis Viri. Hoc quia ad noſtrum Inſtitutum facit, hic proferam. Extat illud pag. 83. edit. gallicæ Tiguri editæ. *Le Comte* (inquit Ill. Præſul) *me dit franchement, que rien ne l'avoit plus incité lui-même, avec bien d'autres au Libertinage, que de voir la vie relâchée & pleine d'hypocriſie, de ceux qui faiſoient profeſſion de ſuivre la Pieté. Il avoüoit, que, ſi la Religion n'étoit pas un pur artifice, c'étoit ſans doute la choſe la plus importante qu'il fut poſſible d'imaginer: & que s'il pouvoit une fois la croire véritable, il s'appliqueroit avec beaucoup d'ardeur & de zéle à vivre conformement à la foi. Mais d'un côté la paſſion de s'avancer, qu'il avoit trouvée dans quelques Eccleſiaſtiques*

Digitized by Google

ques à la Cour, jointe à la maniere baſſe & ſervile dont ils s'y prenoient; & de l'autre les animoſités, qui regnent entre eux pour des bagatelles, l'avoient ſouvent obligé de conclure, qu'ils doutoient eux-mêmes de tout ce qu'ils prêchoient aux autres. Il alleguoit un grand nombre d'exemples, dont je ſavois que pluſieurs n'étoient que de pures calumnies ou des fauſſes interpretations de certaines demarches fort innocentes en elles-mêmes; mais par malheur il y avoit quelques-uns qui n'étoient que trop véritables. Je le publie avec d'autant plus de hardieſſe, que je voudrois faire ſouvenir ceux qui prétendent avoir de la Religion, & ſur tout ceux qui en ſont les Miniſtres, de l'engagement où ils ſont, de vivre d'une maniere convenable à leur profeſſion s'ils ne veulent être reſponſable d'une grande partie de l'Atheiſme & de l'Impieté qu'il y a dans le monde. Les debauchés ſont ravis, quand ils trouvent à mordre ſur la conduite des Gens de bien, & ſur tout de ceux, qui doivent ſervir d'exemple aux autres, tels que ſont les Prédicateurs de l'Evangile. Ils ne manquent pas d'en conclure, non ſeulement que ces prétendus Devots ſont des Hypocrites, mais que la Religion elle-même n'eſt que charlatanerie. Ita Burnetus. In eandem ſententiam concedit Alph. *Roſſetus Profeſſor Lauſanenſis Clariſſimus* in Cogitationibus ſuis generalibus de *Deiſmo* pag. 219. *Je ne puis* (inquit) *m'empecher de remarquer ici, que la mauvaiſe conduite des Chrétiens & en particulier les vices du Clergé, peuvent fournir occaſion par contre-coup au Deiſme de paroitre. Quand on voit les Chrétiens, mais ſur tout les Miniſtres de la Religion, ſe conduire d'une façon toute oppoſée à leurs Principes: être les Eſclaves des paſſions qu'ils condamnent chez les autres, & des vices qu'ils ſont profeſſion de combattre; on eſt violement porté à preſumer, qu'ils ne croyent point ce qu'ils ſont profeſſion de croire, & que s'ils ſont paroitre tant de zéle pour la Religion; c'eſt plutôt en vûe d'avancer leurs interêts mondains & de dominer ſur les conſciences, que par reſpect ou éſtime pour elle. Or quand une fois on en eſt venu là: on ne tarde pas à regarder la Religion elle-même qu'ils profeſſent comme une ruſe de Politique, ou comme une fourberie du Clergé. L'on a tort de raiſonner ainſi; (Qui en doute?) mais la choſe n'en eſt pas moins triſte.*

Alia Incredulitatis cauſa eſt librorum Atheiſmo, & impietati faventium lectio.

XI. Sed mittamus hæc tandem, & accedamus ad alium impietatis fontem detegendum. Nemo dubitaverit, quin frequens librorum illorum lectio in quibus data opera vel religionis naturalis & revelatæ capita impugnantur, vel omnis generis vitia variis ſub prætextibus, & diverſis coloribus commendantur, multum conferat, ad animos vel exigua rerum divinarum cognitione imbutos, vel ad vitia proclives valde,

valde, peſtilentibus opinionibs imbuendos, & ab amore pietatis avellendos. Antequam vero hoc probemus, inſtituti noſtri ratio poſtulat, ut in anteceſſum aliquid de librorum illorum publicatione & lectione moneamus. Er *primo* quidem in confeſſo eſt, nonſolum omnes homines jure verum inveſtigandi gaudere, ſed & eosdem a ſummo Numine obligatos eſſe, veritates omnes, quæ quidem ad internam & externam felicitatem conſequendam facere poſſunt, examinandi. Quo majoris autem momenti ſunt illæ veritates, eo majori etiam virium contentione allaborandum eſt omnibus, ut ſibi ſolidam, pro cujusque tamen ingenii capacitate, earum cognitionem comparare ſtudeant. Omnium vero, qui non obbrutuerunt conſenſu, principalium Religionis Naturalis & Revelatæ capitum accuratior cognitio ad felicitatem illam obtinendam plurimum conferunt. Ex quo II. manifeſto ſequitur, quoslibet ad Examen illud inſtituendum teneri. Cum vero experientia teſte, multi publicis ſcriptis Religionem impugnarint, & adhuc eandem variis rationibus adoriantur, neceſſe eſt, ut illi, qui nonſolum religionis amore tenentur, ſed & ad alios ſolida rerum divinarum cognitione imbuendos ex officio obligati ſunt, ſine omni partium ſtudio & αθερ παθων, rationes quibus graviſſimæ illæ veritates impugnantur, ſerio & cum cura expendant: fieri autem id aliter non poteſt, quam ſi libri illi diligenter evolvantur, & rationum contra eos allatarum infirmitas ſolidis argumentis commonſtretur; Non alia certe tutior via eſt, errantes in viam reducendi, & eos qui ſtudio veri tenentur, aut qui lectione talium librorum decepti ſunt, ab erroribus revocandi. III. Quemadmodum vero omnes jus habent Religionem examinandi, & rationes Adverſariorum expendendi; ita pariter licet, illis, qui de his vel illis Religionis capitibus dubitant, dubia ſua modeſte adductis rationibus publice proferre, & cum Eruditis communicare, præſertim ſi in privatis colloquiis ſibi ſatisfactum non eſſe perſuaſi ſunt. Ita enim fieri ſolet, ut nonſolum ſæpe errantes in viam revocentur, errorum fontes detegantur, ſed & ipſa veritas hactenus impugnata, in clariore luce collocetur. Ita notum eſt, Angliam feraciſſimam eſſe librorum, in quibus Religio vel acerbius vel modeſtius impugnatur: ſed & compertum ſimul eſt inſignem in hac florentiſſima Inſula eſſe copiam virorum doctiſſimorum & præſtantiſſimorum, qui magno ingenii accumine & Eruditionis apparatu inſigni nonſolum ſolidiſſime Religionem vindicarunt, ſed & multa nova præſidia ad eandem rectius defendendam hac occaſione ſuppeditarunt. Novi a quibusdam

busdam dici, Incredulos non amore veri cognoſcendi ſed errores graves diſſeminandi ſtudio ad divulganda dubia illa commoveri; ſed hoc tamen non impedit, ſi vel maxime verum eſſet, quo minus libri hi a viris doctis legantur, & examinentur. Non adeo facile oſtendi poteſt hunc vel illum, qui dubia quæ contra Religionis quosdam articulos in animo exorta ſunt, publice profert, malo id facere fine: neque etiam neceſſe eſt, ut ſemper attenti ſimus ad finem, quem forte intendit ſcriptor, ſed potius res ipſa eſt ponderanda, & diſpiciendum, qua ratione errori occurri, veritasque ſolidis rationibus vindicari poſſit. Hoc ſi præſtitum eſt, res in vado eſt, & perinde eſt, ſive malo ſive bono fine Scriptor cum Erudito Orbe dubia ſua communicarit. Dantur etiam inter eos, qui verum tuentur, tales, qui multa religionis capita defendunt, non amore veri, & ſolida perſuaſione, ſed vel gloriæ, vel commodorum ſtudio incenſi, quod tamen non impedit, quo minus illi libri lectorum manibus terantur. Ex iis quæ hactenus a nobis dicta ſunt patet, quid viris Eruditis & de Religione ſolicitis mea ſententia tentandum ſit adverſus libros, qui hinc inde ab Incredulis in vulgus editi ſunt, & adhuc eduntur. Sunt nimirum, qui promiſcue, omnes illos libros proſcribendos & Vulcano tradendos eſſe putant, quod nimirum ejusmodi lectione multorum animi corrumpantur. Alii non quidem eliminandos illos libros cenſent, ſed tamen ab iis duntaxat eſſe legendos cenſent, qui artis ratiocinandi ſint periti, atque in ſeverioribus diſciplinis probe verſati, atque hi nonſolum libertatem ejusmodi libros evulgandi tuentur, ſed & optant, ut antiquiſſimorum Hæreticorum & Religionis chriſtianæ hoſtium ſcripta ad noſtram uſque ætatem fuiſſent transmiſſa. Ne gratis hæc dixiſſe videar, adducam quædam teſtimonia: Inter eos qui eruditiſſime & acerrime Religionem Chriſtianam adverſus Incredulorum inſultus defenderunt, *Reverendiſſimum Epiſcopum Chandlerum* referendum eſſe, omnibus conſtat Eruditis. Hic vero in defenſione Chriſtianiſmi, ita, juxta verſionem Germanicam Doctiſſimi Auctoris præfationi *Tyndalo* præmiſſæ, mentem ſuam aperit, dicens: *Die Sache Gottes und der Wahrheit kan bey einer wohleingerichteten Beörterung und bey der ſchärfſten und einer ganz unpartheyiſchen Unterſuchung, niemals leiden. Ich würde von Herzen vergnügt ſeyn, alle Einwürffe wider das Chriſtenthum in ihrem gröſsten Licht zu ſehen, damit ich deſto beſſer wiſſen möchte, ob meine Bekentniſs und meine Hoffnung als eines Chriſten, auf einem feſten und vernünftigen Grunde gebauet ſey, oder nicht. Wofern unſere heutige Unglaubigen deutlich zeigen*

gen können, daſs das Chriſtenthum ein Betrug ſey, ſo wil ich es alſobald fahren laſſen: können ſie es aber nicht thun, ſo werden alle ihre Einwürffe wider daſſelbe deſſen göttliches Anſehen nur deſtomehr beſtätigen. Hactenus inſignis ille Præſul. Idem judicium fert Doctiſſimus *Fosterus* initio Refutationis libri *Tyndali.* Verba ita ſonant: *Da die Religion eine Sache iſt, vvoran dem menſchlichen Geſchlechte am allerhöchſten gelegen: ſo ſolte man auch einem jeden die Freyheit laſſen ſeine Einvvürffe dagegen vorzubringen. Dieſes iſt der einzige Weg, die vvahre Beſchaffenheit derſelben auszumachen, und ſie auf einen feſten Grund zu ſezen; damit nicht Wahrheit und Falſchheit, Aberglauben und unvernünftige Gottſeligkeit ohne Unterſcheid ſich unter dieſem ehrvvürdigen Namen empor ſchvvingen möchten. Wenn man dieſelbe durch Zvvang und Gevvalt unterſtüzet, ſo thut man nicht nur einen Eingriff in die allerheiligſten natürlichen Rechte der Menſchen, ſondern man beſchimpfet auch dadurch die Religion ſelbſt. Eine gute Sache vvird gleich verdächtig und die Gegner derſelben haben bey dem Dritten ſchon eine kleine Gunſt für ſich voraus: vvann man an ſtatt tüchtige Bevveiſe vorzubringen nur bloſs einigen Anſtrich der Wahrſcheinlichkeit machet. Da ein jeder rechtſchaffener Menſch ſonſt auf nichts, als die Wahrheit ſiehet, und niemals geſtattet, daſs ſeine Gemühtsneigungen, Vorurtheile oder vveltlicher Nuzen bey ſeinen Unterſuchungen der Religion einigen Einfluſs haben können; ſo muſs derſelbe nohtvvendig nichts ſo ſehr verlangen, als daſs die Gründe auf beyden Seiten in ihre gehörige Deutlichkeit geſezet, und ihnen alle ihre Stärke, vvelche ſie haben können, möchte gegeben vverden.* Cl. denique Theologus Halenſis *Baumgarten* in *Hiſtoria ſua Eccleſiaſtica* nuper demum edita, ita ait: *Wir beklagen billich den Verluſt mancher Schriften ſelbſt der Kezer und feindſeligſten Widerſächer der Chriſtenheit.* Cur ita autem ſentiant Viri Cordati, plures adducunt rationes: unius aut alterius duntaxat injiciam mentionem: ſuſpectam, ajunt, reddi Religionem ipſam, ſi argumenta, quæ illi opponi poſſunt, non liceat in medium proferre & ab aliis etiam expendi & legi; facile enim ita fieri poſſe, ut quidam ſibi perſuadeant, Religionem non iis ſuperſtructam eſſe rationibus, quæ examen aliquod rigidum poſſint ſuſtinere. Ipſis certe Incredulis triumphandi ampliſſimam ita dari occaſionem, quandoquidem ita agendo, naris acutæ homines judicaturos, eos, qui Religioni nomen dent, vim ratiocinationum, quibus hoc hominum genus utitur, ſuſtinere non poſſe. 2) Proſcriptione & combuſtione ejusmodi librorum errantes in viam non reduci, quod tamen unum ut fiat, curandum eſſe Religionis Antiſtiti-

tiſtitibus. 3) Ita nonniſi avaritiæ & habendi cupiditati Typographorum conſuli: notum eſſe, ſtatim ac ejusmodi libri proſcribantur, multos eorum legendorum cupiditate exardeſcere, quod Typographi in rem ſuam convertant, pretiumque quantum poſſunt intendant. Conſtare inſuper variis artibus ac viis, ſi modo pecunia non deſit, ejusmodi libros facile comparari poſſe. 4) Addunt denique viri hi docti, eos inter Theologos Proteſtantes, qui omnes illos libros Incredulorum proſcriptos, & e manibus quorumvis excuſſos vellent, parum ſibi conſtare, dum Pontificios Doctores & Inquiſitores vehementer taxant & perſtringunt, quod in libros a Proteſtantibus Scriptos ſæviant, cum tamen Pontificiorum judicio, non minus hi libri Religioni noceant, quam Incredulorum Scripta. (*) Hæc & alia, quæ a Viris Doctis afferuntur, quo loco ſint habenda, me acutioribus, dijudicanda relinquo. Quemadmodum vero omnium rerum uſus eſt & abuſus, ita fatendum ſimul eſt, promiſcua ejusmodi librorum lectione multos in vitium Incredulitatis fuiſſe conjectos, & adhuc eheu multos in idem incidere. Contingere autem hoc frequenter ſolet illis, qui aut nullis diſciplinis, aut leviter ſunt imbuti, neque ſeverioribus Literis diligentem operam unquam navarunt. Nemo ignorat, Incredulorum objectiones plurimas ita eſſe comparatas, ut ad eas retundendas opus ſit acri judicio, & eruditione non proletaria. Cum vero multi ejusmodi librorum lectione delectentur, qui objectionum vim quidem ſentire poſſunt, iis autem præſidiis ſunt deſtituti, quæ ad ſolvendas illas difficultates requiruntur; fieri aliter non poteſt, quam ut incipiant de graviſſimi momenti veritatibus dubitare: Quod ſi his accedant pravi affectus, vix aliter evenire poteſt quam ut illis albos calculos adjiciant, quæ peſſimis illis conſultoribus grata atque accepta videntur. Non neceſſe eſſe puto, ut veritatem hanc multis probem exemplis; qui enim mores hominum perſpectos habet, atque ea, quæ hinc inde fieri ſolent,

 animad-

(*) Inter ipſos Doctores Pontificios cordatiores, & doctos ſunt, qui dolent Cenſores & Inquiſitores in Scripta Theologici vel Philoſophici argumenti inclementius, quam par eſt, animadvertere. Horum numero adſcribendus eſt Celeb. *Muratorius Illuſtr. Ducis Mutinenſis Bibliothecarius*, qui edito ſub nomine Lamindi *Britannii libello, de Ingeniorum Moderatione in Religionis Negotio* Cap. V. p. 266. ita loquitur: *Novimus, qui, ne ſibi contingendum foret cum indocili quorundam Cenſorum notitia atque impotentia dimiſſis theologicis ac philoſophicis ſtudiis ſe totos conjecerunt in Eruditionem profanam, unde ſi non æqua laus, certe minus periculi, & plus quietis exſpectandum fuerat. Non ergo privatis tantum ſtudiis officitur ab hiſce cenſoribus, ſed publicæ etiam utilitati & Eccleſiæ, quæ Scriptoribus Theologisque indiget non Aſſentatoribus, dum ſcribunt, neque Zelo immoderato ferventibus, dum judicant, ſed ſolida Eruditione refertis & omni ſuperſtitione ac affectu vacuis.*

animadvertit, nullus dubitabit, quin multi frequenti horum librorum lectione in præceps acti ſint. Unum inter mille exempla adduxiſſe juvat, nimirum *Caroli II. Illuſtriſſimi Angliæ Regis*, qui lectione librorum *Hobbeſii* corruptus fuerat. Rem narrat Reverend. Epiſcopus Saliſburienſis *Burnetus dans les Mémoires pour ſervir à l'Hiſtoire de la Grande Bretagne.* Poſtquam enim narraſſet, quo ingenio fuerit ornatus Dux Bukinghamenſis ita pergit: *En revenant* (de Duce hoc loquens) *de ſes voyages à Paris, il y trouva le Prince de Galles, que Charles I. ſon Pere y avoit envoyé dans le delabrement de ſes affaires. S'appercevant que ce Prince avoit du penchant à recevoir des mauvaiſes impreſſions, il ſe fit un étude de le corrompre. Engagé lui-même dans toutes les Impietés & dans tout le Libertinage du Siecle, & ſecondé dans ce deſſein par Mylord Percy, il n'y reuſſit que très-facilement. Pour achever de le perdre & ſous prétexte de lui faire apprendre les Mathematiques, ces deux Seigneurs lui preſenterent Hobbs, qui lui expliqua ſes ſyſtêmes tant pour la Religion que pour la Politique. Leçons qui s'imprimerent profondement dans ſon Eſprit, & qui ne s'en effacerent jamais.* Ita Celebris ille Epiſcopus. Quid ipſi *Celeberrimo Theologo* F. *Junio* Scripta *Epicuri* nimium admiranti in Adoleſcentia ſua obtigerit, notum eſt ex biographia ſua, quam ipſemet adornavit. Adaugentur hæc mala noſtro ſeculo, quo Hiſtoriæ Literariæ ſtudium quammaxime floret. Dantur multi, qui, antequam pectus neceſſaria rerum præſtantiſſimarum cognitione locupletarunt, omnia fere Eruditorum Diaria evolvant. Ibi autem tanquam in brevi tabella inſolitas quorundam Eruditorum opiniones deprehendunt; vident nullam ſententiam tam certam, aut momentoſam eſſe, quæ ab hoc vel illo Erudito impugnata haud fuerit; hinc imperitia artis ratiocinandi, & ignorantia ſeveriorum diſciplinarum abrepti, colligunt, de omnibus rebus, Religione cumprimis, utramque in partem diſputari poſſe. Æque tamen nocent Pietati illi libri, qui de rebus obſcænis agunt, quique eheu! a multo jam tempore pro claſſicis libris habiti ſunt, quos fabulas Romanenſes vulgo appellare ſolent. Præterquam enim, quod turpiſſimis affectionibus veliſicentur, religionem etiam ipſam ſæpe reddunt ſuſpectam: verum eſt in hujus furfuris ſcriptis directe dogmata Religionis non impugnari: at talia tamen in iis traduntur, ex quibus ſiniſtræ de Religione opiniones facile enaſcuntur. Ita ſæpe exponitur, quibus fraudibus, mendaciis, perjuriis, ſpreta omni Religione & fide, homines, turpiſſimi amoris flammis incenſi, ad fines, quos intenderant, pervenerint. Ex quibus animus furore hoc cor-

correptus colligit, Religionis, ubi de ſedandis affectibus agitur, non adeo magnam eſſe habendam rationem. Sæpe etiam ut fabulæ conſtet ſuum πρέπον, & pravis cupidinibus fræna laxentur, animique legentium ſuaviter demulceantur, exponitur, qua ratione veneris delicia, per neſcio quas mirabiles plane vias, inter mille obſtacula, ſine ſuo ſint potita. Ex quo homines amore impuro dementati plane, in eam incidere facile poſſunt opinionem, ac ſi hæc omnia non ſine ſingulari Numinis Provida cura ita eveniſſent. Denique his addimus lectionem diſertiſſimorum nequitiæ Magiſtrorum, qualis *Catullus*, *Tibullus*, *Petronius*, &c. auctores item feſcenninorum verſuum, &c. Novi quidem eos ſtudioſæ juventuti ſæpe commendari ob ſtyli puritatem & elegantiam: ſed præterquam quod ex aliis L. Latinæ Scriptoribus, quantum ſatis eſt ea quæ ad ſermonis latini naturam accurate cognoſcendam requiruntur addiſcere poſſit, omnes quotquot ſunt chriſtiani, omnia illa evitare debent, quæ teneros animos ad turpes motus commovere poſſunt. Major ſemper pietatis quam ſermonis habenda eſt ratio. Videatur de hoc negotio ultimum Caput pii & venerabilis ſenis (jam vero dum hæc ſcribo, cœlo recepti) J. Fr. *Oſtervvaldii de fontibus corruptionis inter Chriſtianos hodie Serpentis.* Sed hæc ſufficiant.

Digitized by Google

MEDITATIONIS
DE
CAUSIS MAGIS MAGISQUE INVALESCENTIS
INCREDULITATIS,
ET
MEDELA HUIC MALO ADFERENDA.

PARS VIII.

Sect. I.

Recenſentur reliquæ cuuſæ Incredulitatis, inter quas primo reſerenda Superſtitio. Hujus datur definitio.

ACcedimus tandem bono cum Deo ad reliquas Incredulitatis cauſas enarrandas. Inter præcipuas autem merito referimus *Superſtitionem*, malum teterrimum & Religioni caſtæ, puræque valde adverſum. Apud Latinos pariter atque Græcos vocabulum hoc Superſtitio, & *δαισιδαιμονια μεσον* eſt, & in bonam & malam partem ſumitur, prouti viri Eruditi multis probarunt. Videantur quæ ad Act. c. XVII. 22. Corn. *Adami*, *Wolfius* in Curis ſuis, *Hammondus*, & alii in medium protulerunt. *Veteres* Superſtitionis nomine in genere intellexerunt religionem deliram quamcunque & anilem, in qua ineſt timor inanis Deorum, quemadmodum *Cicero* loquitur de *Nat. D. L. I. S.* 42. omnem inſuper importunam & ineptam religionem. *Theophraſtus* in ſuis Characteribus Superſtitionem ita definivit: *Ἀμελει ἡ δαισιδαιμονια δοξειν εἰναι δειλαια προς το δαιμονιον*: i. e. *Superſtitionem ſane definire poſſumus, meticuloſum erga Numen adfectum.* Iſ. *Caſaubonus* ad h. locum notat, alios Superſtitionem ita definiviſſe; quod *δαισιδαιμονια* ſit *Φεβος Θεων και δαιμονων*: ubi addit vir doctus ſequentia: *Theophraſtus* inquit, *voce Δαιμονων & Deos & Dæmones complexus*

plexus eſt, & quicquid Divinitatis eſſe particeps male ſana putavit antiquitas. Nos latiore ſenſu ſumimus Superſtitionem, & per eam omnem Numinis, ſive unius, ſive plurimorum præpoſterum, id eſt rationi & Revelationi plane contrarium cultum intellectum volumus. Animus non eſt hoc loco de variis partibus Superſtitionis & Idololatriæ agere; de iis Viri Docti, qui data opera hoc argumentum excuſſerunt, conſulendi.

II. Quanquam autem Gentilium luce Revelationis deſtitutorum religio ſuperſtitioſa valde fuerit, viri tamen inter eos docti, eam a Religione diſtinguendam eſſe voluerunt. Ad id probandum vel ſolus libellus *Plutarchi* de Superſtitione ſufficeret. Sed afferenda ſunt quædam teſtimonia. Ita vero loquitur *Cicero de Nat. D. L. II.* Sect. XXVIII. *Cultus autem Deorum eſt optimus, idemque caſtiſſimus atque ſanctiſſimus, pleniſſimusque pietatis, ut eos ſemper pura, integra, incorrupta & mente voce veneremur; non enim Philoſophi ſolum, verum etiam Majores noſtri Superſtitionem a Religione ſeparaverunt. Nam qui totos dies precabantur, & immolabant, ut ſui ſibi liberi ſuperſtites eſſent, ſuperſtitioſi ſunt appellati, quod nomen poſtea latius patuit. Qui autem omnia quæ ad cultum Deorum pertinerent, diligenter retractarent, & tanquam relegerent, ſunt dicti religioſi ex relegendo ut elegantes, ex eligendo, tanquam a diligendo, diligentes, ex intelligendo, intelligentes. His enim in verbis omnibus ineſt vis legendi eadem quæ in Religioſo. Ita factum eſt in Superſtitioſo & Religioſo, alterum vitii nomen, alterum laudis.* Hanc originem vocis ſuperſtitionis adducit *Lactantius Inſtit. Div. L. IV. S. XXXVIII.* eamque improbat: *Superſtitioſi* (inquit) *vocantur, non qui filios ſuos ſuperſtites optabant (omnes enim optamus) ſed aut ii, qui ſuperſtitem memoriam defunctorum colunt, aut qui Parentibus ſuis ſuperſtites colebant eorum imagines domi tanquam Penates Deos. Nam qui novos ſibi ritus aſſumebant, ut Deorum vice mortuos honorarent, quo ex hominibus in cœlum receptos putabant, hos ſuperſtitioſos vocabant. Eos vero qui publicos & antiquos Deos colerent, religioſos nominabant, unde Virgilius: Vana ſuperſtitio, veterumque ignara Deorum.* Quicquid autem ſit de origine vocis hujus, inter Religionem tamen & Superſtitionem diſcrimen magnum intercedere faſſi ſunt Doctiores inter Gentiles: Idem *Cicero Lib. II.* de *Divinat.* dixit: *ut Religio propaganda etiam, quæ eſt juncta cum cognitione Naturæ: ſic ſuperſtitionis ſtirpes ſunt ejiciendæ.* *Caſaubonus* citato loco ait. *Scite Varro apud Auguſtinum dicebat, Deum a religioſo vereri, a ſuperſtitioſo timeri: Seneca dilutius Epiſt. XLVII. Deo ſatis eſt quod colitur*

Veteres tamen Gentiles religionem a Superſtitione diſtinxerunt.

colitur & amatur: non poteſt amor cum timore miſceri. Melius idem alibi: *Religio Deos colit: Superſtitio violat.* M. *Tyrius* Serm. IV. pietatem a Superſtitione ſic diſtinguit: εἰ δε ἐςι καὶ ἀνθρωπος προσ Θεȣς ἐπιμιξια; ὁ μεν ἐυσεβης Φιλος Θεω, ὁ δε δαισιδαιμων κολαξ. Clariſſime vero ex libellis *Plutarchi* de *Iſide* & *Oſiride*, item de *Superſtitione*, patet, Veteres Religionem a Superſtitione diſtinxiſſe. In libello de *Iſide* & *Oſiride* pag. 378. ita loquitur: Ἐνιοι ἀποσφαλλεντες παντάπασιν εἰς Δεισιδαιμονιαν ἐλιωθον, οἱ δε φευγοντες ὡσπερ ἑλως την δεισιδαιμονιαν, ἐλαθον ἀυθις ὡσπερ εις κρημνον ἐμπεσοντες την ἀθεοτητα. Et eodem loco mentionem faciens Superſtitionis Ægyptiorum ait: Ἀιγυπτιων δε οἱ πολλοι θεραπευοντες ἀυτα τα ζωα καὶ περιεποντες ὡς Θεȣς, ȣ̓ γελωτος μονον ȣ̓δε χλευασμȣ κατεπεπλησαι τας Ἱερȣργιας; ἀλλα τȣτο της ἀβελτηριας ἐλαχιςον ἐςι κακον, δοξα δε ἐμφυεται δεινη τȣς μεν ἀσθενεις καὶ ἀκακȣς εις ἀκρατον ὑπερειπȣσα την δεισιδαιμονιαν: τοις δε δριμυτεροις καὶ θρασυτεροις εἰς ἀθεȣς ἐμπιπτȣσα καὶ θηριωδεις λογισμȣς. i. e. *Sed Ægyptiorum plerique colentes ipſa animalia & tractantes tanquam Deos non ſannis modo & irriſioni totam pene Sacrorum objecerunt rationem, (hoc enim a ſtultitia illa malum provenit minimum) ſed & vehemens animis ingeneratur opinio, quæ infirmis atque ſimplicibus meram inducit Superſtitionem: vehementiores autem ad negandos Deos belluinasque cogitationes propellit.* Idem repetit in libello de *Superſtitione* ſæpius.

Obſervanda ſunt hæc contra recentiores Deiſtas, qui, ubi de religione agunt, eamque omnium malorum, quæ quidem generi humano incumbunt, cauſam eſſe clamitant, ſuperſtitionem cum Religione confundunt. Sic mire ſibi placent, quando incidunt in verſus *Lucretii*, ubi ait: *Tantum Religio potuit ſuadere malorum!* item *Religio peperit ſceleroſa atque impia facta:* pariter mire ſibi plaudunt, cum de fraudibus Sacerdotum veterum Gentilium agunt, putantes, ſe ita jugulum petiiſſe omnium, qui V. D. M. & Theologi appellantur. Facile hoc exemplis *Tolandi*, *Collini*, *Paſſeratii*, aliorumque oſtendi poſſet, ſi res eſſet, de qua viri eruditi dubitarent. Juvat tamen in gratiam Eorum, quibus talia ſcripta ad manus non ſunt, unum alterumve teſtimonium adduxiſſe. *Spinozam* hominem fuiſſe Atheum, & omnis Religionis expertem, in vulgus notum eſt. Hic vero Religionem & Superſtitionem eodem loco habuit. Abunde hoc patet cum ex Syſtemate, quod ſecutus eſt, tum ex præfatione tractatui *theologico-politico*, præmiſſa. Ita enim incipit hæc præfatio. *Si homines res omnes ſuas certo conſilio regere poſſent: vel ſi fortuna ipſis proſpera ſemper foret, nulla ſuper-*

Digitized by Google

perſtitione tenerentur : ſed quoniam eo ſæpe anguſtiarum rediguntur , ut conſilium nullum adferre queant : & plerumque ob incerta fortunæ bona, quæ ſine modo cupiunt, inter ſpem metumque miſere fluctuant, ideo animum ut plurimum, ad quidvis credendum proniſſimum habent : qui dum in dubio eſt, facili momento huc atque illuc pellitur, & multo facilius, dum ſpe, & metu agitatus hæret, præſidens alias, jactabundus & timidus. Atque hæc neminem ignorare exiſtimo, quamvis pleroſque ſe ipſos ignorare credam: & paucis interjectis : *Si quid porro inſolitum magna cum admiratione vident, id prodigium eſſe credunt, quod Deorum aut ſummi Numinis iram indicat, quodque adeo hoſtiis, & votis non piare nefas habent homines ſuperſtitioni obnoxii, & Religioni adverſi; eumque ad modum infinita fingunt, & quaſi tota natura cum ipſis inſaniret, eandem miris modis interpretantur.* Sequitur *Spinoza*, quamvis ex alio fonte, ſententiam *Epicuri*, qui timori & ignorantiæ cauſarum tribuit, quod alii perſuaſioni conſcientiæ de Numine adſcribunt. Ita enim loquitur *Lucretius* Lib. VI.

Cetera, quæ fieri in terris cœloque tuentur,
Mortales, pavidis cum pendent mentibus ſæpe
Efficiunt animos humiles formidine Divum
Depreſſoſque premunt ad terram : propterea quod
Ignorantia cauſarum conferre Deorum
Cogit ad Imperium res & concedere regnum.
Quorum operum cauſas nulla ratione videre
Poſſunt, ac fieri divino numine rentur.

Superſtitionem & Religionem in unam etiam claſſem retuliſſe videtur *Collinus*, in tractatu notiſſimo de *libertate cogitandi*. Saltem ita mentem ejus interpretatur Celeb. *Bentley* in libro cui titulus : *La Friponerie Laïque des prétendus Eſprits-forts*. Pag. m. 85. ita loquitur doctiſſimus Vir; *Ce mal ſi terrible* (de ſuperſtitione loquitur) *ce defaut ſi capital, ne ſe peut éviter ſelon lui, qu'en ſe rangeant au parti, qui penſe avec liberté : c'eſt-à dire, dans le vrai ſens de ſon verbiage, qu'en renonçant à toute Religion. Choſe étrange ! Il y a deja deux mille ans que l'on a diſtingué & ſeparé la Religion de la ſuperſtition. Cependant cet Autheur les confond encore, & veut ſi bien, qu'elles ſoient la même choſe, & qu'à ſon avis on ne peut ſe guerir de l'une, qu'en ſe defaiſant de l'autre.*

III. Superſtitione prava captos, in *Deiſmum*, vel *Atheiſmum*, facile incidere poſſe, & rei natura, & confeſſio ipſorum Gentilium probat. Planus eſt locus *Plutarchi* jam jam adductus. Quod ſi vero ad naturam ſuperſtitionis rite attendas, *duplici* ratione id fieri poſſe, mani-

Oſtenditur qua ratione homines ſuperſtitione deluſi, in Atheiſmum incidere poſſint.

 nife-

niſeſtum erit. Qui ineptas de Numine, vel de Diis ſovet opiniones; qui fictitios Deos vel creaturas religioſe colit; qui non amore, ſed ſervili metu Numinum tactus eſt; qui quosvis ineptos ritus admiratur, & nugaciſſimas opiniones, a Sacerdotibus traditas, admittit: Qui portenta quævis, inepta, & incredibilia pro divinis eventibus venditat, tumque demum ſe Numini placere exiſtimat, ſi quam longiſſime recedit ab iis, quæ recta ratio & Revelatio, de Deo, cultuque ejus docent, perinde cenſendus, ac ſi omni Numinis cognitione eſſet deſtitutus: Quemadmodum enim is, qui negat Deum ullam curam gerere rerum humanarum, quantum in ſe eſt, omnia præſidia & incitamenta Deum colendi tollit, quamvis aliud ſit aſſerere, Deum non dari, aliud, eſſe eum quidem, ſed curam nullam gerere generis humani. Ita pariter ſi quis ridiculas plane & ineptas de Numine ſovet opiniones; ſi ritibus ineptis placare Deum ſtudet: & his vel Univerſum Religionis cultum, vel ſaltem id, quod in ea præcipuum eſt, abſolvi putat, perinde plane agit, ac ſi Numinis rationali cultu, & cognitione careret. Si quis recentiorum pariter ac Veterum barbararum Gentium de Diis opiniones, ritusque Eosdem colendi, perpendit; Si cogitat quantam vim in animos hominum habeant opiniones cum lacte quaſi materno hauſtæ, ridiculæ licet & ineptæ; ſi ſecum reputat, quam difficulter homines recedant ab iis, quæ a Sacerdotibus ſuperſtitioni pravæ deditis, tradita & inculcata ſunt: facile deprehendet, fieri aliter non poſſe, quam ut mentes tantis tenebris obſeptæ, & debili plane cognitione Religionis inſtructæ; nonniſi umbram Religionis pro cultu Numinis conſectentur, & reliquiæ idearum de Numine tantum non penitus deprimantur. Unde quoties Veterum & recentiorum gentium opiniones de Diis legimus, quantàm & quam incredibilem vim in hominum animos habeat ſuperſtitio, non ſine ſtupore miramur, & dolemus. Hinc quidam Viri Docti omnem lapidem movere ſolent, ut Nationes quaſdam antiquas pariter & modernas a Suſpicione Ignorantiæ Numinis, vel Atheiſmi liberent. Qua ratione vero ita ſenſim ſenſimque homines, in ipſis Scholis quaſi Superſtitionis nati & educati, a cultu Numinis recedant, & loco illius, in ſtultiſſimis ritibus & opinionibus adquieſcant, manifeſtum erit, ſi partim ad ſuperſtitionis vim, partim ad debilem cognitionem Numinis, quæ natura mortalibus ineſt, animos convertimus. Verum eſt, mentes humanas facultatibus ad Deum colendum & cognoſcendum eſſe natura inſtructas; ſimul vero etiam in confeſſo eſt, non ſine meditatione, ſtudio, & acri mentis attentione

ad

Digitized by Google

ad accuratiorem Numinis cognitionem perveniri: Hoc norunt omnes, quot quot inſtitutioni juventutis operam dederunt. Religio præcipue verſatur circa res in oculos non incurrentes, ſed circa cæleſtes, id eſt mente ſola percipiendas: plerique vero mortalium ſolis ſenſibus ducuntur, & ad ea contemplanda & ſectanda feruntur, quæ corporibus grata, atque accepta ſunt. Certe, niſi mature accederet ingenua educatio, & inſtitutio ſedula atque prudens, plerique tantum non obbruteſcerent. Hanc naturæ imbecillitatem bene agnovit *Cicero.* dicens: *Natura parvos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus opinionibusque depravatis ſic reſtinguimus, ut nusquam naturæ lumen appareat; ſunt enim ingeniis noſtris ſemina innata virtutum, quæ ſi adoleſcere liceret, ipſa nos ad beatam vitam natura perduceret; nunc autem ſimul atque editi in lucem & ſuſcepti ſumus, in omni continuo pravitate & in ſumma opinionum perverſitate verſamur; ut pœne cum lacte nutricis errorem ſuxiſſe videamur. Cum vero Parentibus redditi, id eſt Magiſtris traditi ſumus, tunc ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas & opinioni confirmatæ natura ipſa cedat.* Tuſc. quæſt. Lib.III. S. 11. Hinc etiam videmus juvenes, non tam ad ea, quæ legibus divinis & humanis præſcripta ſunt, quam vero ad ea, quæ grata ſunt, reſpicere. Quod ſi jam ad illam ingenii imbecillitatem, naturalem perverſitatem, ac corruptionem accedat inepta & tetra ſuperſtitio, adeo ut pueri ab ipſa juventute nihil fere aliud audiant & videant, quam quod mentes opinionibus ridiculis imbuere poteſt, facile colligi poteſt, qualis futura ſit illorum hominum Religio. Cum inſuper pauciſſimi ſint, qui Religionem excolant, & plebs, quæ maximam partem alicujus Nationis abſolvit, corporis potius & pecorum, quam rationis curam habeat, fieri aliter non poteſt, quam ut homines, in ejusmodi locis, & inter homines ſuperſtitioni adeo deditos nati & educati, ineptiſſimis & perverſiſſimis de Religione ſententiis imbuantur. Hoc autem obtigiſſe opere ipſo, triſtis eheu! docet experientia. Verum quidem eſt, habuiſſe non tantum Barbaros ſed & græcos & Romanos, ſuas ſcientiarum officinas & ſcholas. At in iis non tam ea tradebantur, quæ ad verum Numinis cultum facere poterant; ſed quæ ad civilem vitam, artesque hominibus utiles, v. gr. ad Eloquentiam & diſſerendi peritiam comprobandam plurimum conferre poterant. Vide eruditum libellum *Wovveri de Polymathia Veterum.* Pone vero in his Gymnaſiis Religionis etiam habitam fuiſſe curam, non poterat ea alia eſſe, quam publice recepta & Sacerdotibus probata. Jam vero notum eſt, Gentes

Digitized by Google

tes omnes, Revelationis luce deſtitutas, deteſtandæ ſuperſtitioni immerſas quaſi fuiſſe; hinc religionis præcepta, ultra quædam legis naturæ dictata eaque valde corrupta, vix extendebantur. Quod ſi ad Eos ſpectes, qui Religionis & rationis culturam promovere tenebantur, manifeſtum erit, plurima eos tradidiſſe, quæ ad notiones de Numine puriores potiùs obſcurandas & pervertendas, quam vero ad eas elucidandas & commendandas facere poterant. Quis neſcit Poëtas talia de Diis & Deabus tradidiſſe, quæ caſtas mentes non poterant non vehementer offendere? Fatetur hoc ipſum *Cicero*, loco jam jam laudato: *Accedunt* (inquit) *etiam Poëtæ, qui cum magnam ſpeciem doctrinæ ſapientiæque præ ſe tulerunt, audiuntur, leguntur, ediſcuntur & inhæreſcunt penitus in mentibus.* Hoc adeo erat notum, ut prudentes inter Gentiles viri, Platonici & Stoici potiſſimum, ea, quæ de Diis tradebantur a Poëtis, phyſice voluerint explicare, remque adeo pudendam honeſto titulo exornare: Et ſi quædam de virtute & honeſtate ſcriptis hiſce hinc inde inſperſa erant, nihilominus ea publicis opinionibus erant attemperata, & abſurdis de Diis commentis depravata. Philoſophi potius de rerum omnium origine, innumeriſque ſophiſticis quaſtionibus explicandis, quam vero de vera, caſtaque Religione tradenda, & ſuperſtitione ex animis hominum evellenda, erant ſoliciti: cultus publicus ad leges non Philoſophorum, ſed Sacrificulorum, hominum vaniſſimorum & aſtutorum Impoſtorum, erat exigendus. Hunc qui rite, i. e. ex horum hominum mente perageret, pro religioſo habitus erat. Quæ hic breviter expoſita ſunt, copioſe, & erudite ſunt excuſſa, a *Celeb. Barbeyracio*, in *doctiſſima præfatione*, *verſioni operis Puffendorfii*, *præmiſſa*, quam veri amantes non ſine fructu legere poterunt. Sed accedebant alia plura quæ Homines, acutioris inprimis ingenii pervertere, & religionem omnem explodendi opportunam occaſionem ſuppeditare poterant, quæ ſtrictim, quia res nota valde eſt Eruditis, exponere juvat. Huc pertinent ante omnia *Oracula*, quæ Numinis voluntatem Sacerdotibus revelare tradebantur; ubi tamen facile ab iis, quibus mens non læva fuerat, impoſturæ detegi poterant, & non ſemel detectæ ſunt; non certe Diaboli artibus ſed Sacerdotum fraudibus deberi, illa reſponſa paſſim data, hodie inter Doctos fere Omnes, receptum eſt. Homines inſuper ſæpe nequiſſimi in Deorum numerum referebantur, quorum vita turpis & deteſtanda, pleriſque plane nota erat. In quibusdam feſtis, v. gr. *Bacbi*, talia committebantur ſcelera, quæ ennarrare pudor prohibet: quod ſi quis tamen vel pudenda illa

ſcelera,

ſcelera, vel ritus deteſtandos, propalare aggreſſus erat, pro homine atheo, & capitis pœna digno, habendus erat. Vid. Auguſt. de *Civ. Dei Lib.VII. cap.20. & Lib. XVIII. cap.5.* Neque ſemel factum, ut Sacerdotes ſceleratiſſimi, in templis & locis, ubi oracula fundi dicebantur, uxores & virgines compreſſerint, idque a neſcio quibus Diis, formam hominum ſcilicet induentibus, factum, aſſeveraverint. Vide *Herodot. Lib. I. Joſeph. antiq. Lib. XVIII. p.622. De Paulina ope Sacerdotum Iſidis vitiata, vide Ruff. Hiſt. Eccl. Lib. II. cap.25.* Iidem impudentiſſimi nebulones tamen contendebant, per ſe ſolos Deos conciliari, & variis purgationibus, lavacris, & ſacrificiis, peccata quævis elui, & condonari, quum tamen id ipſum vel perſpicaciſſimi inter Gentiles ipſos negarent. Videatur vel ſolus *Cicero Lib. de legibus.* Et qualis tandem ars erat illa adeo celebrata *Haruſpicina?* meræ fraudes, quibus plebi illudebant, adeo quidem, ut ipſum *Catonem* dixiſſe referant, mirari ſe, Haruſpicem, videntem alium, eandem artem exercentem, a riſu ſibi temperare poſſe. Denique, ut alia mittam, multi politici ordinis viri, ut majorem auctoritatem ſibi conciliarent, nonniſi perpetuis Deorum conſiliis ſeſe uti, fingebant. Unum, ſed commemorabile exemplum duntaxat afferam, quod ſuppeditat *Livius Lib. XXVI. cap.* 19. Deſcribit hic ingenium moresque *Scipionis. Fuit Scipio,* (inquit) *non veris tantum virtutibus mirabilis, ſed arte quoque quadam ab juventa in oſtentationem earum compoſitus: Pleraque apud multitudinem, aut per nocturnas viſa ſpecies, aut velut divinitus, mente monita, agens: Sive ut ipſe capti quadam ſuperſtitione animi, ſive ut imperia conſiliaque velut ſorte oraculi miſſa ſine cunctatione aſſequeretur. Ad hoc jam inde ab initio præparans animos, ex quo togam virilem ſumſit, nullo die prius ullam publicam privatamque rem egit, quam in Capitolium iret, ingreſſusque ædem conſideraret & plerumque tempus ſolus in Secreto ibi tereret. Hic mos, qui per omnem vitam ſervabatur, ſeu conſilio ſeu temere, vulgatæ opinioni fidem apud quosdam fecit, ſtirpis eum divinæ virum eſſe, retulitque famam in Alexandro prius vulgatam & vanitate & fabula parem, anguis immanis concubitu conceptum & in cubiculo matris ejus perſæpe viſam prodigii ejus ſpeciem, interventuque hominum evolutam repente atque ex oculis elapſam. His miraculis nunquam ab ipſo eluſa fides eſt; quin potius aucta arte quadam, nec abnuendi tale quidquam nec palam affirmandi. Multa alia ejusdem generis, alia vera, alia adſimulata, admirationis humanæ in eo juvene exceſſerunt modum: quibus freta tunc civitas, ætati haud quaquam maturæ tantam molem rerum, tantumque Imperium permiſit.* Similibus frau-

dibus uſum *Muhamedem* , & primos illius ſucceſſores; cùm ex vita hujus Impoſtoris a Viris doctis conſcripta, tum ex recentiſſima *Eruditiſſimi Okley hiſtoria primorum Caliphrum* conſtat. Quis autem, miretur, homines in illis tenebris natos, totque impoſturis circumventos, & Sacrificulorum fraudibus deluſos, omnem fere religionem animis excutere, aut ſaltem levem duntaxat aliquam ſpeciem religionis retinere? Atque ita facile patet, qua ratione ſuperſtitio, homines, p'ebem inprimis, in Atheiſmum præcipitare potuerit. Fieri id vero etiam poteſt alia ratione. Notum eſt inter Græcos & Romanos, (ut de Barbaris nationibus nil dicam) fuiſſe Viros, judicio, & ingenio excellentiſſimos; neque dubium eſt, quin illi albis dentibus patriam illam religionem, jactata paſſim miracula, Haruſpicum fraudes, narrationes de Deorum apparitionibus, concubitibus &c. riſerint. Teſtimonia hujus rei extant plurima. Cum vero ab altera parte debilis plane fuerit Theologiæ naturalis cognitio, uti ex Syſtematibus Veterum Philoſophorum abunde patet, fieri aliter non potuit, accedentibus pravis affectibus, adverſus quos in Theologia illa Gentilium non ſatis præſidii reperiebant ad eos refrænandos, quam ut multi religionem ipſam cum ſuperſtitione ſimul animis penitus excuſſerint, præſertim cum doctrina de mentis immortalitate, debili plane fundamento fuerit ſuperſtructa, magnusque eſſet Philoſophorum de hoc argumento diſſenſus:

Superſtitio inter Chriſtianos graſſans, ad Incredulitatem promovendam plurimum confert.

IV. Hactenus vidimus, qua ratione ſuperſtitio, homines, luce Revelationis deſtitutos, facile in Incredulitatem conjicere poſſit: jam vero paucis adhuc dicendum de Superſtitione, inter chriſtianos graſſante, & de periculo, quod inde Religioni imminet. Notum eſt in florentiſſimis Europæ locis (ut de Superſtitione novo orbi illata, jam nil dicam) valde adhuc graſſari turpem & Chriſtianis indignam ſuperſtitionem. Animus non eſt rem exaggerare, aut omnibus promiſcue Scriptoribus & Itinerariorum fabricatoribus, fidem habere. Neque etiam ſola fide Proteſtantium eorumque teſtimoniis niti vellem, ſi probare aggrederer, data opera, quanta adhuc in cœtibus Pontificis religioni addictis, regnet Superſtitio, quodve Sacerdotes Superſtitionis auctores & promotores, in augendis ineptis ritibus, v. gr. circa reliquias, cultum ſanctorum, vel ignotorum vel notorum; circa cultum Mariæ; Canoniſationem Sanctorum, &c. modum omnem exceſſerint: paſſim etiam falſa miracula pro veris venditata, & Sanctos plane in rerum natura non exiſtentes, religioſe tamen cultos fuiſſe, faſſi ſunt Viri Eccleſiæ R. Doctiſſimi, *Mabillonius*, *Thierſius*, *Launojus*, quem Galli

Galli *le Denicheur des Saints*, appellabant, *Baluzius*, *R. Simon*, *Dupinius*, *Illuſtris Auctor delineationis Eccleſiæ vere Catholicæ*, *Muratorius*, & plures alii. Teſtimonia in re nota ſatis, non adduco. Neque mihi dubium eſt, in Eccleſia Romana, gallicana præcipue, reperiri plures Viros Doctos, qui non minus quam Proteſtantes, ea, quæ ad ſuperſtitionem alendam manifeſto facere poſſunt, ſublata vellent, ſi absque metu Tribunalis Inquiſitionis, vel Jeſuitarum, id fieri poſſet. Solent Viri Docti hujus Eccleſiæ, quando illis cultus ille ſuperſtitioſus, & magnus rituum ineptorum apparatus objicitur a Noſtris, inter alia reſpondere; non omnia, quæ ipſa praxi adprobari a plebe cumprimis, videantur, inter articulos fidei Eccleſiæ referenda, neque ad Eſſentiam Religionis Catholicæ pertinere; Quantum valeat hæc reſponſio, jam non quæram, cum hic animus non ſit, in controverſiarum campum exſpatiari. Hoc tantum dico, me concipere nimirum non poſſe, quo jure Doctores Pontificii aſſerere poſſint, multa, quæ de reliquiarum valore, cultu ſanctorum, aquæ luſtralis efficacia, & multis aliis opinionibus, & ſuperſtitioſis ritibus dicuntur, inter fidei articulos & ritus ab Eccleſiæ R. membris obſervandos referenda non eſſe, cum tamen manifeſtum ſit, & Scriptorum Eccleſiæ R. publicis teſtimoniis confirmetur, opiniones omnes, de cultu ſanctorum reliquisque ritibus Eccleſiæ R. receptis, a *Miſſionariis Indiæ utriusque*, & *Africæ populis*, ad Religionem Chriſtianam convertendis, credendas injungi. Inter Eccleſiæ R. Doctores Eruditiſſimos referendum R. *Simonem*, concors eſt omnium ſententia. Hic vero publice taxavit conſuetudinem Miſſionariorum miſeris Gentilibus tot ſuperſtitioſos ritus & opiniones, nullis Revelationis teſtimoniis innixas, imo ab Eadem vetitas, imponentium. Pag. 83. *Biblioth. ſuæ Criticæ* ita loquitur: *Il auroit été à deſirer, que les Miſſionaires n'euſſent point porté dans les Indes la meilleure partie de nos devotions & de notre culte exterieur, pour ne pas donner lieu aux peuples groſſiers de ce pays-là de ſe figurer, que la Religion chrêtienne ait rien de commun avec la leur. Car ce n'eſt pas ainſi que les Apôtres en uſerent, pour toutes les ceremonies de la Synagogue auſſi bien que pour celles de la Gentilité. On ne peut rien voir de plus ſimple que les Rites de la primitive Egliſe, & en effet ce n'eſt point par la conformité de notre culte avec celui des Juifs ou des Gentils, qu'on leur fait ſentir la fauſſeté de leur Religion: c'eſt au contraire parce qu'il y a de ſingulier. Outre qu'il ne paroit gueres poſſible de faire bien comprendre à des Neophytes, que nous n'avons qu'un ſeul Mediateur au milieu de cette multitude infinie de Saints, qu'on lui joint,*

&

Digitized by Google

& dont les fêtes ſe celebrent même quelquefois avec plus de ſolemnité que les ſiennes. Que peuvent-ils encore penſer, quand on les charge d'images, de chapelets, de ſcapulaires, & de reliquies auſſi-tôt après leur Baptême ? & n'eſt-ce pas là étouffer leur Foi, à force de vouloir lui donner des appuis? La Science des Egliſes naiſſante eſt, de ne connoitre que Jeſus Chriſt, & Jeſus Chriſt crucifié: le ſurplus étant ſeulement acceſſoire, doit être reſervé à un tems plus convenable. Hoc candidum & *veriſſimum* judicium Viri Doctiſſimi valde diſplicet *Laubruſſelio* Jeſuitæ, in libello de *abuſu artis Criticæ. En leges* (inquit) (utor verſione Cl. *Weiſmanni*, quia libellus jam non eſt ad manus) *quas dictat Eccleſiæ Critica, non quæ fulta eſt ratione, ſed quæ prodit ex fundo malæ Incredulitatis. Cur quæſo eximere oportet Chriſtianis bene inſtitutis opem auxiliorum ſeu exercitiorum, mentem ad Deum elevantium? cur negare plantis recentibus cultum ſalutarem?* & mox: *In quam confuſionem incideremus, ſi pretextu evitandi ſcopulos praxeos inuſitatæ, quam placet nonnullis abuſuum titulo inſignire, cuivis liberum eſſet ſuo frui ingenio. Mox everſa eſſent omnia. Tolierentur ſtatim pietatis quæcunque ſulcimenta. Et quid tandem devotionibus iſtis in exilium actis ſubſtituerent noſtri Critici præter monſtroſam inſenſibilitatem reſpectu omnium eorum, quæ refocillant & reſuſcitant pietatem, vel mille dubia ſuper iis, quæ optime ſtabilita ſunt. Imo relinquant nobis in pace NB. ignorantiam noſtram qua fruimur, & quam longiſſime præferimus contentioſæ & litiganti illi ſcientiæ, quæ nonniſi lites parit & ſcandala?* Quantum valeat hoc judicium hujus Jeſuitæ, & quam acutum hoc ipſo Criticum ſe ſe probet, hoc loco non diſquiram ; Hoc unum ex his verbis conſtat, Judicio hujus Jeſuitæ, & ita etiam ſanioris & orthodoxæ Eccleſiæ Catholicæ conſenſu, opiniones ſuperſtitioſas, & cultum ridiculum plane & ineptum, ita ad *fidem catholicam* pertinere, ut neceſſe ſit, iis imbui Gentiles, ad cognitionem Religionis Chriſtianæ adducendos. Et profecto ex ipſorum Miſſionariorum Scriptis, ubi ſtatum & progreſſus Gentilium in Religionis chriſtianæ cognitione exponere ſolent, patet Eos tenaciſſime inhærere opinionibus, & ritibus ineptiſſimis qui in ipſa Europa recepti ſunt. Legantur *Les Lettres ædifiantes des Miſſions étrangeres*, quæ Pariſiis eduntur. *Zuiccbelli Itinerarium* & inprimis collectio quæ titulo: *Allerhand ſo lehr-als geiſtreiche Brief, Schriften und Reiſs-Beſchreibungen von denen Miſſionariis der Geſellſchaft Jeſu*, &c. per *Stöklinum*, Auguſtæ Videlicorum edita eſt. Copioſe & erudite ex his, & aliis monumentis, id quod probare intendo, neceſſario ſequi, oſtendit Clariſſimus Tübingenſium Theologus *Ch. Eb. Weiſmannus* in oratione

Digitized by Google

tione de *virtutibus*, *vitiis*, & *Fatis Miſſionum*, *quas R. Eccleſia per omnem terrarum orbem*, *convertendarum Gentium gratia*, *inſtituit Tubingæ* 1744. 128. cum aliis edita. Nos Strictim, ſpecimina quædam duntaxat dabimus, quoniam data opera de hoc argumento agere animus non eſt. Inter ea, quæ nos improbamus in Romanenſibus, merito referimus cultum ita dictorum Sanctorum. Qualis ſanctus fuerit *Franciſcus Aſſiſius* notum Eruditis. Hic vero, ut in aliis orientis regionibus ubi *Capucini* & *Franciſcani* Miſſionis munere defunguntur, ſic in primis in regno peruviano quammaxime colitur, teſte *Monſ. le Gentil.* in Itinerario, *ou nouveau voyage autour du monde.* Hic. pag. 99. Tom. I. narrat indulgentias plenarias concedi illis, qui ſingulari devotione *S Franciſci* commoti, ad Monaſterium Franciſcanorum, quod eſt in urbe *Lima*, exornandum aliquid conferunt. Quale ſit Monaſterium fratrum illorum, qui voto *paupertatis* ſeſe obſtrinxerunt, ita enarrat Auctor: *Le plus beau & le plus grand Monaſtere, eſt celui des Peres Cordeliers, qui occupe un terrain conſiderable. Il a ſept cloitres, & il n'en peut gueres moins avoir, attendu le nombre des Religieux qui compoſent cette Communauté. J'en comptois 600. au Chœur le jour de la fête de S. François. On m'aſſura que les Ornemens de l'Egliſe montoient ce jour là à plus de dix millions de Piaſtres: on ne pouvoit rien voir en effet de plus magnifique. In diſputatione aliqua philoſophica hanc theſin fuiſſe propugnatam ait: Divus Franciſcus Pater noſter ante ſuſcepta Vulnera non potuit peccare mortaliter, & poſt illorum ſuſceptionem nec venialiter quidem.* Neque dubitamus, quin Monachi illi, divinis honoribus elaturi ſint *Franciſcum*, poſtquam aliunde conſtat, quibus titulis illum exornarint dudum: Cl. *Ruchat Hiſt. de la Reformation de la Suiſſe* hæc refert; *On trouva dans le Couvent des Cordeliers de Rive un tableaux. On y voit François d'Aſſiſe leur Patriarche repreſenté ſur la figure d'un gros ſep de Vigne, d'ou ſortoient plusieurs beau ſermens habillés en Cordeliers avec cette Inſcription tirée de l'Evangile* Joh. XVI. *Je ſuis le vrai ſep, & vous êtes les Sermens.* Adde *Uſſerium de Succeſſ.* Eccl. p. 323. & *Hottingeri Wegweiſer* T. II. pag. 263. In epiſtolis Jeſuitarum, gallico idiomate editis, reperiuntur plurima teſtimonia, ex quibus manifeſtum eſt, *Xavierium* divino honore coli a miſeris gentibus. Adducamus quædam Exempla. P. *Martinus* Jeſuita Tom. V. p. 49. ita ſcribit ad *Gobienum* ejusdem Societatis Socium. *J'arrivais à Cotate peu de jours avant la fête de S. François Xavier. J'y fus témoin de l'affluence extraordinaire de peuple, qui s'y rend tous les ans pour cette ſolemnité. On y accourt de vingt & trente lieuës à*

la ronde: Quand l'heure de la grande Meſſe fut venue, on fit ſortir de l'Egliſe les Gentils, & alors un de plus fameux Miſſionaires du pays étant monté en chaire à l'une des portes de l'Egliſe, pour être entendu également au dedans & au dehors, prononçant le Panegyrique du Saint. Après avoir expoſé les travaux de l'Apôtre dans la predication de la foi au Royaume de Travancour, au Cap de Comoxin & à la Côte de Pécherie, il s'étendit ſur les prodiges qu'il avoit faits, & qu'il continuoit de faire chaque jour dans l'Egliſe de Cotate. pag. 26. ejusdem tomi ex his miraculis quæ a Xaverio edi dicuntur, Religionis Catholicæ veritas probatur. *Il y a* (inquit) *dans la ville de Goa preſque autant des Prêtres & des Religieux que des Seculiers Européans; les ceremonies de la Religion s'y ſont toutes avec autant de dignité & d'appareil que dans les premieres Cathedrales de l'Europe: le corps de S. François Xavier toujours entier, y a été juſqu'ici un miracle contiuel &* NB. *une preuve authentique de la verité de notre ſainte Religion.* Idem affirmatur pag. 38. hujus epiſtolæ. Vide item Tom. XV. pag. 45. Ibid. pag. 325. ita loquitur Jeſuita *Bouchet: Nos Neophytes ont pareillement une devotion tendre & affectueuſe envers les Saints, dont ils implorent l'interceſſion dans leurs beſoins. Ceux qu'ils invoquent le plus ſouvent, ſont leur Ange Gardien, leur Patron S. Joſeph, S. Jean Baptiſte, S. Michel Protecteur de notre Miſſion, S. Pierre & S. Paul, S. Thomas l'Apôtre de ces contrées-là, S. Ignace & S. François Xavier. Il n'y a guere d'années que ces bons Chrêtiens ne reſſentent les effets d'une protection particuliere des Saints, auxquels ils ſont le plus devoués, ſurtout de S. François Xavier, qui dans le ciel n'a pas oublié les peuples, qui ont été les premiers objets de ſon zéle.* Narratur deinde, Neophytum quendam a militibus funiculis arbori alligatum, invocato *Xaverio* per miraculum liberatum, vide Tom. III. pag. 192. 204. plura exempla non adduco. Deberent autem Jeſuitæ meminiſſe eorum, quæ de Sanctorum vitis ipſimet monuerunt, in commentariis Trivoltienſibus ad Annum 1707. Menſ. Maj. & Juin. pag. 69. *Tout le monde* (inquiunt) *ſçait, que ceux, qui ont composé les Legendes, ont eu plus de ſoin de ramaſſer ce qui pouvoit cauſer de l'admiration au Peuple, & faire honneur au Saint, dont ils écrivoient la vie, que de faire le diſcernement des hiſtoires fauſſes d'avec les véritables.* Rationi & naturæ religionis contrarium eſſe, ignota plebi lingua uti in cultu ſacro, omnes fatebuntur, quotquot ſapiunt. Miſſionarios autem, hoc non obſtante, latina tamen uti lingua apud Indos, & alios gentiles, ex iisdem Miſſionariorum editis ſcriptis, patet. Vide commemorabilem Epiſtolam Philippi *Coupleti*

Je-

Jeſuitæ, inſertam *Bibl. Bremenſi* Tom. V. pag. 618. ſq. & adjectas textui notas Eruditiſſimi *la Croze* τῶ νυν ἐν Ἁγίοις. Improbamus in pontificiis, quod S. Literas omnibus promiſcue legendas non communicent, in quibus tamen ſolis traditur ſalutaris doctrina Jeſu Chriſti. At & inter Gentiles, quos ad amplectendam religionem Chriſtianam adducere volunt, hanc conſuetudinem ſervant, & verſiones nullas S. Literarum illis in manus dare volunt. In continuat. XXIII. Narrationis progreſſuum Relig. Chriſtianæ & Miſſionis Malabaricæ pag. 324. hæc narrat. Rev. *Schulzius: cum Maliaporæ Epiſcopum R. Catholicum viſitaſſem, cum alio quodam Viro ordinis Eccleſiaſtici de religione contuli : Ille vero cum vidiſſet Biblia Malabarica a Noſtratibus Tranquebariæ edita, hoc inſtitutum non probavit, ſed expreſſe profeſſus eſt, non expedire ut hæ margaritæ gentilibus, tanquam porcis projiciantur.* De hoc argumento ita loquitur Celeb. la *Croze*, in additamentis, *Completi* Epiſtolæ adjectis; *Rex vetuſtiſſimi Imperii Congo in Africa jam ab Anno MCCCCXCI. una cum tota gente ſua Luſitanorum Religionem amplexus eſt, licet ab ea ætate, quicquid egerint, primo Luſitani Sacerdotes & Monachi, deinde Lojolitæ, ſubinde vero Capucini, nullam formam Eccleſiæ chriſtianæ, etiam pontificiæ, hæ gentes induerint; nimirum quod neque S. Literarum cognitione imbuantur, neque indigenas concionatores habeant. Quam in rem digna eſt quæ legatur Antonii Zucchelli Capucini harum rerum deſcriptio edita Venetiis A. MDCCXII. Quisquis attenderit ad innumeros Monachos & Sacerdotes Pontificios jam à ducentis annis in Aſiam & Africam miſſos, jure mirabitur, tam exiguum tot ſumtuum & laborum fructum apparere nec vel unam gentem Sacra Pontificiorum eſſe amplexam; cum tot aliæ in India Orientali intra brevius temporis ſpatium Muhamediſmo nomen dederint. Scio doctiſſimum Maraccium in præfatione ad refutationem Alcorani arbitrarias quasdam hujus diverſitatis cauſas comminiſci: rem enim fatetur: at manifeſtum erit, propoſitas ab utraque parte rationes perpendenti, hoc idcirco fieri, quod Evangelium & ceteros N. Teſtamenti libros his gentibus Pontificii Sacerdotes abſcondant, Mahumedanis e contrario Alcoranum ſuum ultro obtrudentibus. Hinc nemo non laudaverit Danicorum Miſſionariorum Ziegenbalgii præcipue τῶ Μακαρίτε prudens conſilium, qui Chriſtianæ Religionis prædicationem apud Indos Malabarenſes a N. Teſtamenti verſione feliciter auſpicatus eſt.* Hactenus Vir ille doctus. Mirum vero eſt, Eosdem Miſſionarios, dum S. Literas miſeris gentibus occultant, in omnibus minutis ſuperſtitionibus, opinionibus, & ritibus inculcandis tantam tamen tamque incredibilem navare operam: audi-

Digitized by Google

vimus ſupra ingenuam confeſſionem Epiſcopi illius Maliaporæ. Ex collectione vero illa Stökliniana, *Zucchellio*, & Literis illis, quæ vocantur *edificantes*, abunde hoc patet. Utramque (verbis utor Cl. *Weismanni* Orat. ſupra citatæ pag. 289.) hic in Commentariis Miſſionum paginam faciunt, To *Ave Maria*, *Roſaria*, *Agni Dei*, *aqua luſtralis*, *fraternitates*, *proceſſiones*, *auricularis confeſſio* (quam jugiter miſeris gentibus eam inculcent Miſſionarii, & qualia de hoc argumento catechiſmis tradita comprehendantur, vide Cl. *la Croze Hiſt. du Chriſtianiſme des Indes pag. m. 679. Edit. Germ.*) *jejunia hebdomodaria*, *Sanctorum invocationes*, *flagellationes*, *aliaque id genus plura*, *eaque notiſſima*: *Docentur miſeri homines perpetuo in ore habere formulam Hiſpanorum: laudes immaculatæ virgini & ſanctiſſimo Altaris Sacramento ſc. in ciborio repoſito atque in templis proſtanti*, *ad cultum perpetuum.* Tantum vero abeſt, ut viri prudentes & Cordati inter Pontificios talia Gentilibus inculcanda putent, ut potius aſſerant, a Religione Catholica tales opiniones & ritus abeſſe debere. Illuſtris Auctor *Delineationis Eccleſiæ vere Catholicæ*, qui viris doctis, Germanis certe in pretio eſt, ita mentem ſuam de hoc argumento aperit l. cit. pag. 252. *Fehrner ſind nicht vor Römiſch-Catholiſch, am vvenigſten für allgemein catholiſch zu halten, alle ſonderbare Andachten und Nebencultus, als da ſind: Des Roſenkranzes; des Scapuliers; von St. Auguſtinus Gürtel; von St. Franciſcus Stricke; zu dieſem oder jenem Bild: Item die Bruderſchaft dieſer und jener Heiligen; vvie ingleichem die auf etliche Wochen, Tage oder Stunden, geſetzte Devotiones und Andachtsdienſte zu gevviſſen Heiligen und dergleichen*, pag. 254. *Weiter iſt nicht vor Römiſch-Catholiſch, noch vveniger vor allgemein catholiſch zu halten, die übermäſſig groſſe und faſt alleinige Verehrung und Anruffung der Heiligen: vvorbey des lieben Gottes (auſſert vvas etvvan in der Meſs, bey vvelcher doch auch die meiſten durch Recitierung des Roſencranzes und heimlicher Ableſung allerhand Gebetter ihre Andacht zu der Mutter des Herrn oder andern Heiligen richten) faſt ganz vergeſſen, ſelbiger vvenig und nur obenhin angebettet, auch auf Ihn nicht das Vertrauen allein, ſondern de facto vveit mehr auf die Heiligen geſetzet vvird.* pag. 264. *Noch vveiter iſt nicht für Römiſch-Catholiſch, vielvveniger für allgemein Catholiſch zu halten die Einbildung, ſo die Occidentaliſchen Chriſten vvohl des mehrentheils eingenommen hat, daſs in denen genannten Gnaden-Bildern der heiligen Jungfrau und Mutter des Herrn eine gevviſſe göttliche Kraft ſtecke, Gnaden zu ertheilen, Krankheiten zu heilen und Wunder zu thun. Daher geſchiehet es auch, daſs ſie zu einem*

Bild

Digitized by Google

Bild mehr Andacht und Zuverſicht tragen, als zu einem andern, nachdem ſie davor halten, daſs eines mehr Kraft und Macht zu helffen habe, als ein anderes. Zu einem der Einbildung nach recht kräftigen, lauffen ſie mit Hauffen, bringen Geſchenke, zünden Wachskerze demſelben zu Ehren an, oder opferen ſie, liegen davor auf den Knyen, und betten das Bild (von dem gemeinen Mann kan man es je nicht läugnen) durch einen vvahrhaften Gottesdienſt an. pag. 274. *Es iſt nicht zu zvveiflen, daſs der Cultus derjenigen, die heutiges Tags ſo groſſe Andacht zu denen alſo genannten Gnadenbildern tragen, der Heyden ihren gleich gebe. Wenn einmal ein ſolches Bild in Ruff kommen iſt, ſo glaubet man feſtiglich, es befinde ſich darinnen eine himmliſche Kraft, die demſelben einverleibet ſey, und ſich bey ſelbigem ausbreite. Daher kommt es, daſs man die Roſenkränze, Tüchlein, Gebetbücher, Bilder, Ablaſsgroſchen, Kreuzlein und andere Ding daran halt oder reibet. Man glaubt ſodann, daſs durch das Bild eine übernatürliche Kraft in dieſe Ding gleichſam tranſplantiret vverde. Hätte man dieſe Opinion von dieſen Bildern nicht, ſo vväre kein Urſach anzuzeigen, vvarum man an dergleichen Orten lieber als an anderen die Heiligen anruffe, und bey ſelbigen mehr als andersvvo ihrer Hülff ſich getröſte. Alſo überredet man ſich feſtiglich, vveil man es gern haben vvil, der Heilige, der durch die Statuam repræſentiret vvird, præſidire unfehlbar dieſem ſeinem Bilde, auf eine ganz beſondere Weiſe, und vvürke dabey Wundervverke. Derovvegen gehet man Wallfahrten dahin, und nicht an einen anderen Ort. Man iſt auch der beſtändigen Meynung, daſs die Hülffe vom Himmel und die Kraft der Heiligen ſo feſt an dieſes gevveyhete Bild gebunden ſey, daſs vvann ſelbiges zerfiele oder vvegkäme, alsdann auch der Heilige aufhören vvurde an dieſem Ort zu ſeyn und Wunder zu thun.* Taceo alia hujus Auctoris loca. Loco Evangeliorum, *Xavierii* Hiſtoria Jeſu Chriſti, & Apoſtoli Petri pleniſſima fabulis & mendaciis, inter Indos proſtat. *Ein anderer Jeſuit,* (Ejusdem Cl. la *Croze* verba ſunt) *der Pere Alexander von Rhodes hat einen hiſtoriſchen Catechiſmum in Tonquiniſcher Sprache geſchrieben, nebſt einer lateiniſchen Verſion, in vvelchem man auch lauter ſolche Fablen findet, vvelche zu nichts dienen, als die Römiſche Staats-Religion und des Papſts Authoritet den Leuthen beyzubringen.* Ex citatis Epiſtolis Jeſuitarum hoc quammaxime conſtat. Afferamus quædam teſtimonia. Tom. XXIII. pag. 150. miles ope reliquiarum quarundam, collo ſuſpenſarum, ab obſeſſione Diaboli liberatur. Ibid. pag. 397. narrat Jeſuita *Wibault,* incolas Philippinarum Inſularum ſin-

gulari devotione colere Mariam, eamque plurima in his terris patrare miracula. Tom. XVIII. pag. 26. 27. laudatur ſtudium Indorum in celebrando feſto S. Mariæ. Ibid. pag. 393. Jeſuita *Barbier* laudat ſtudium chriſtianorum & miram devotionem incolarum Inſulæ *Carnatæ* in frequentandis ſanctis proceſſionibus : *Il y a* (inquit) *un autre ceremonie qui s'obſerve inviolablement parmi les Portugais. Ils choiſiſſent un Dimanche de Carême, quils nomment Domingo da Cruz. On repreſente dans une Proceſſion N. S. portant ſa croix. Cette ceremonie ſe fit avec un ordre admirable. La Statue de N. S. étoit faite au naturel, quoique de grandeur plus qu'humaine ; elle étoit poſée ſur un brancard, & le Sauveur étoit repreſenté à genoux & portant ſa croix. Vingt-quatres hommes portoient le brancard, & le Pere en chape tenant un crucifix voilé ſous un dais violet, terminoit la Proceſſion. Les ſtations qu'on faiſoit de tems en tems, joint au chant lugubre & pénitent nous pénetrerent de devotions. La Proceſſion fit le tour du quartier par quatre ruës tirées au cordeau. Mais ce qui m'édefie le plus fut, la demarche grave & modeſte avec laquelle ſe fit la rencontre d'une autre ſtatue repreſentant la Sainte Vierge, & d'une troiſieme repreſentant S. Veronique avec ſon voile empreint de la ſainte face de N. S. Ces ſortes*, NB. *de repreſentations ont quelques choſes de majeſtueux & touchant: elles frappent extraordinairement ces peuples & moimême, je ne pus m'empêcher de repandre des larmes.* leg. pag. ſq. 394. & 395. Tom. XVII. pag. 300. narratur, Miniſtrum quendam Anglum, cum Canadenſibus Neophytis collocutum fuiſſe, atque riſui expoſuiſſe Sacramenta Eccleſiæ Romanæ, purgatorium, invocationem S. Scapulare, crucem & imagines. Ex reſponſione Jeſuitæ *Rasles* manifeſtiſſimum eſt, talia dogmata miſeris gentibus ſolicite tradi. Vide Tomum XXV. pag. 61. & ſq. in quibus pietas quorundam Gentilium Americæ Meridionalis, laudatur, & inde judicium fer de religione Miſſionariorum pariter & gentium iſtarum. Vide Tom. XIII. pag. 245. ſq. Tom. XVI. p. 143. aſſerit Jeſuita *Caron*, magnificentiam externam & cærimoniarum apparatum, in publicis feſtis adhibita, multum conferre ad venerationem quam de myſteriis Religionis habeant. Loquitur Jeſuita de incolis Inſulæ *Carnate*. *A dix heures du ſoir* (inquit) *je commençai dans une vaſte pleine une belle proceſſion ou l'on porta ſur un brancard bien orné la ſtatuë de la S. Vierge. La nuit fut eclairée par trois cens flambeaux, & par quantité des feux d'artifice, qui joüoient ſans diſcontinuer. Une grande multitude des Chrétiens & d'Idololatres furent charmés de cette ceremonie, qui dura depuis dix heures du ſoir, juſqu'à trois heures du matin.*

Digitized by Google

tin. L'appareil de ces ſortes de fêtes contribuë beaucoup à donner aux Indiens une grande idée de nos Myſtéres. Vide Tom. IX. pag. 235. ubi Jeſuita *Martinus* ſimili utitur oratione. Eodem Tomo pag. 354. ſq. morbi graviſſimi ope *aquæ benedictæ*, *Scapularis*, & *Crucis*, *ſanati* dicuntur. Idem aſſeritur Tom. VI. p. 94. Legi omnes illas epiſtolas a Jeſuitis editas, at nullibi legi Neophytis Evangelia vel Novum Teſtamentum tradita vel commendata fuiſſe, ſed longe alia. Tom. IX. p. 179. cum Jeſuita *Martinus* nobilem fœminam baptizaſſet, *Je lui* (addit) *fis preſent d'un Chapelet de jais dont ces peuples fond grand cas, de quelques Medailles & d'un Agnus Dei. Ces marques de notre Sainte Religion me dit-elle en les recevant me ſont infiniment plus pretioſes que l'or, les perles* &c. Ut gratum autem pro his teſtaretur animum hæc fœmina, ſtatuam Mariæ, ibi locorum poſitam, exornari juſſit. Tom. XVI. in epiſtola Celeb. Jeſuitæ du *Halde* ad Jeſuitas Gallos, refertur, ſingulis annis Catechiſtas mitti in Chinam, qui (ut verbis ipſius utar) *y raniment la foy des Neophytes, qui leur fourniſſent des calendriers, des livres, & des images de pieté.* Altum autem ſilet de libris N. Teſtamenti. Mitto innumera exempla invocationis S. *Joſephi*, S. *Annæ*, quæ Dea tutelaris eſt quorundam Chinæ diſtrictuum, ut ex Tom. XXII. patet, aliorumque Sanctorum. Hæc eſt *imago pietatis*, quam Miſſionarii incredibili cum labore, diligentia, & non ſine periculo vitæ miſeris Gentilibus repræſentare ſolent. Falſis & ementitis miraculis nonſolum in Europa, ſed & in India utraque plebi illudi, manifeſtiſſimis exemplis conſtat. In collectione illa Stöklini pag. 24. 272. & paſſim innumeræ referuntur miraculoſæ narrationes de expulſis per *Agnos Dei*, cereos, & aquam luſtralem Dæmonibus, ſanatisque ægris, in illis quoque caſibus, quibus invocatum nomen Domini & Jeſu nil ante profuit. Vir Doctus, *Sartorius*, Miſſionarius Danicus in Collect. 38., quæ *Halæ* editur ſequentia narrat: *Den 27. hielte ich etliche Stund lang ein Geſpräch mit einem Pandaram, der ein Römiſcher Chriſt iſt, und zur Aufbauung einer Kirche im Land Almoſen bettlete. Vor dem hat er als ein heydniſcher Büſſender die Haare lang wachſen laſſen, und gab vor, daſs er durch das Wunder, daſs Xaverii Leib nicht verweſe und einen lieblichen Geruch von ſich gebe, ſeye bekehrt worden. Denn er ſey nebſt etlichen anderen expreſſe deſswegen nach Goa gereiſet, weil er, ohne ſolches Wunder zu ſehen, ſich nicht habe wollen tauffen laſſen, da die Patres im Tanſchuriſchen ihme Recommendation mitgegeben. Gedachten Leib des Xaverii habe er in einem Sarge, deſſen Deckel von Spiegel-Glas gemacht ſeye, liegen geſehen. Er habe*

Digitized by Google

habe ihn zvvaren nicht berühret, ſey aber nun von der Gevviſsheit ſolches Wunders völlig überzeuget.

Vide plura Exempla in citata Cel la *Croze Hiſtoria Chriſtianiſmi indici.* In iisdem epiſtolis Jeſuitarum, innumerorum miraculorum, quæ inter Indiæ orientalis & occidentalis incolas patrata dicuntur, mentio fit. Tom. IX. contendit Jeſuita *Bouchet* in epiſtola ad Jeſuitam *Baltum* data, per univerſam indiam oracula ab hominibus ope Dæmonum fundi, ad præſentiam autem crucis, imo hominis chriſtiani duntaxat, ſilentium imponi dæmonibus. Vide pag. 104. ſqq. vix tam facile Dæmones in Europa fugarentur. J. du *Halde* in epiſtola ad Jeſuitas Gallos data, nonſolum hoc teſtimonium probat, ſed & pag. 16. miracula talia in China, & utraque America, teſtibus Miſſionariis evenire aſſerit (*) Tom. XXIII. p. 379. in Philippinis Inſulis ſtatua Mariæ miracula patrat. Part. XVI. epiſtolarum p. 146. Dæmones per exorciſmum ejiciuntur. Tom. XII. p. 120. narratur vita Canadenſis *Sanctæ*, quæ cum St. *Genoveva*, Dea tutelari Pariſienſium, comparatur, & ne quid comparationi deſit, pariter miraculis illuſtris fuiſſe dicitur. Tom. XI. pag. 406. divinæ virginis ſtatua morbos & peſtilentiam tollit. Tom. XV. pag. 310. nonſolum Dæmones pelluntur ex obſeſſis, ſed & ipſe Dæmon fatetur, religionem a Miſſionariis traditam, ſolam viam tutam & certam ad cœlum monſtrare. Audi Jeſuitam *Bouchetum*: *Quelquefois le Demon eſt forcé de rendre temoignage à la verité de notre ſainte Religion. Ce qui eſt arrivé au Pere Bernard de SA, mérite de vous être rapporté. Je n'ajoute rien à ce qu'il m'a raconté. Il gouvernoit la chretienté d'Ariapatti, qui eſt de la dependence de Maduré. Les Gentils lui amenerent un Indien, que le Demon tourmentoit d'une maniere cruelle. Le Pere l'interroga en preſence d'un grand nombré d'Idolâtres & ſes reponſes ſurprirent fort les aſſiſtans. Il lui demanda d'abord ou étoient les Dieux qu'adoroient les Indiens; la reponſe fut qu'ils étoient dans Enfers ou ils ſouffroient d'horribles tourmens. Mais que deviennent, pourſuivoit le Pere, ceux, qui adorent les fauſſes Divinités? Il vont aux Enfers, repondit il, pour y bruler avec les faux Dieux, qu'ils ont adoré. Enfin le Pere lui demanda, qu'elle étoit la veritable Religion, & le Demon repondit par la bouche de l'obſedé, qu'il n'y en avoit de veritable que celle qui étoit enſeignée par le Miſſionaire, & que c'étoit la ſeule qui conduiſit au ciel.* Hiſce recitatis,

(*) Obſervandum probe, Jeſuitam Baltum contra Cl. Viros Van Dalen & Fontenelle tueri conatum, non impoſturis & fraudibus Sacerdotum, ſed malis Dæmonibus tribuenda Oracula Gentilium.

Digitized by Google

citatis, ſequentem, quam noſtro judicio omittere debuiſſet, adjicit ratiocinationem. *Je ne doute pas* (inquit) *que cette puiſſance que les Chretiens ont ſur le Demon, ne ſoit en partie la recompenſe de leur Foy. Ils croyent avec ſimplicité, & Dieu ne manque pas de ſe communiquer aux ſimples, tandis qu'il rejette ces eſprits ſuperbes qui voudroient ſoûmettre la foy à leur foible raiſon.* Ibid. pag. 3121. Jeſuita ait: *On ne peut avoir de veritable amour pour J. Chriſt qu'on n'en ait pour ſa ſainte Mere. C'eſt pourquoi les Miſſionaires ont ſoin d'inſpirer aux Neophytes une tendre devotion pour la ſainte Vierge. Cette Devotion eſt fortement établie dans ces contrées nouvellement chretiennes. Il n'y a pas de Neophytes qui ne faſſe une loy de reciter tous les jours le chapelet en ſon honneur. Dans l'Egliſe Aour eſt une Lampe qui brûle nuit & jour en ſon honneur. Ces bons Neophytes viennent des extrémités de la Miſſion pour prendre de l'huile de cette Lampe, & ils l'appliquent ſur leurs malades. Dieu a ſouvent recompenſé leur foy par des gueriſons miraculeuſes & par d'autres evenemens, qui ne pouvoient être que l'effet d'une protection ſinguliere de la Mere de Dieu.* Tom. XVIII. p. 173. cum Jeſuita *Bucchareli* cum aliquot Chriſtianis ad locum ſupplicii deductus eſſet, ſequens φαινομενον non ſine miraculo eveniſſe dicitur: *Dans ce tems-là, parut en l'air une ſorte d'oiſeaux tous blancs qu'on n'avoit jamais vû dans le Pays, & qui attirerent les regards, & cauſerent la ſurpriſe de ce grand Peuple aſſemblé. Ces oiſeaux voltigoient ſans ceſſe ſur la tête des Chretiens & plus ſouvent ſur celle du Pere Bucchareli, ſe joüant enſemble avec leurs aîles & faiſant en l'air comme une eſpece de Fête. Les Gentils eux-mêmes remarquerent que ces animaux affectoient de ne point voltiger ſur la tête des Infideles.* Mitto plura alia exempla, quæ in his Literis Jeſuitarum referuntur. Quid de his cogitent Proteſtantes, facile judicabunt Doctores Eccleſiæ R. nimirum vix adduci poterunt ut credant, Deum ſanctiſſimum ad promovendum Cultum Mariæ & ſanctorum, reliquiarum inſuper & hujus generis rerum, miracula patraturum, prorſus autem nulla facturum iis in locis, ubi Chriſti & Apoſtolorum ſcripta Chriſtianorum manibus teruntur, & omnis ſuperſtitio exulat plane. Miramur ſane in tanta luce ad talia provocari, poſtquam dudum Viri cordati Eccleſiæ R. doluerunt, tot ficta miracula paſſim a Monachis & Sacrificulis venditata pro veris. Juvat unum alterumve adduxiſſe teſtimonium. Stephanus *Baluzius*, Vir Doctiſſimus in notis ad vitam S. *Maximini* ita loquitur pag. 487. op. *Serv. Lupi. Ergo jam tum conſtabat Sanctorum Acta multis & prodigioſis fabulis eſſe conſpurcata, ſemperque in hoc orbe*

fuiſſe nonnullos, quibus nil placere poteſt abſque portentis fabularum. Et paucis interjectis: *Certe olim miracula data ſunt ad tempus Incredulis. Poſtea vero confirmata Chriſti fide apud omnes ubique gentes, miracula paſſim ad quamlibet occaſionem patrari opus non fuit, præſertim prodigioſa illa & anilia, quibus pleni ſunt libri quorundam Scriptorum ſequioris ætatis. R. Simon Biblioth. Criticæ* Tom. III. cap. 22. integro agit de fraudibus efficτorum miraculorum, quod legiſſe juvat. Inquirit in cauſas magnorum redituum & divitiarum, quæ Monaſteriis acceſſerunt. Inter alia ſic loquitur: *Les Eccleſiaſtiques & principalement les Moines abuſerent de la ſimplicité du Peuple ſur tous dans l'onzieme & dans le douzieme Siecle, par des certaines fraudes pieuſes, s'il m'eſt permis de parler de la ſorte. Ils firent des vies des Saints ſelon leurs idées: Ils ſuppoſerent des reliquies, qui venoient la plupart, ſelon eux des Pays de Levant, & pour leur donner plus d'authorité ils en dreſſoient de procès verbaux, tels qu'il leur plaiſoit: On divulgoit par tout les frequens Miracles qu'operoient ces Reliquies. Le peuple credule qui ajoutoit foi à ces fictions accouroit de toutes parts aux Egliſes des Moines pour y faire leur offrandes. Les Hiſtoires pour ne pas dire les fables, qu'on trouve encore preſentement dans les Archives des Monaſteres, & dans leur Sacriſties touchant l'origine de ces reliques, ſont des preuves évidentes de ce qu'on vient d'avancer. Et ce qu'il y a de plus ſurprenant, c'eſt que les Monaſteres le plus riches ſe ſervirent de ce pieux artifice.* Celeb. *Muratorius* Lib III. cap. 6. de *Ingen. Moderat. in Religionis negotio* prudenter monet ſuperſtitioni in Eccleſia occurrendum, atque, cum narraſſet, quosdam exiſtimare, pro opinione immaculatæ conceptionis Mariæ, mortem eſſe ſubeundam, ita reſpondet pag. m. 271. *Si hoc ferendum eſt, non video, qui in immenſum protendere non liceat novum hoc Martyrii genus. Nam & alii vitam vovebunt atque exponent, quo exempli cauſa Lauretanam ædem ſuſtineant Servatoris ortu illuſtratam revera fuiſſe, & Franciſco Aſſiſſinati atque Catherinæ ſenenſi ſtigmata fuiſſe divinitus impreſſa, & ab aliis S. Viris miracula quædam procul dubio fuiſſe patrata. Quod certè* NB. *in Eccleſia Dei nunquam tolerandum, ne idem divinis atque humanis habeatur honor, neve temerè & pro mendacio interdum, projiciatur pretioſa hominum vita. Idem* Lib. III. p. 487. quid de miraculis modernis plerisque ſentiat, aperit, dicens: *Fidelibus non ſunt quærenda miracula; non enim amplius iis eget vera fides & Eccleſia ut ſuam veritatem oſtendat. Neque ſupernaturali fide ulla credere cogimur iis miraculis, quæ extra canonicas Scripturas ab Hiſtoricis ſanctiſſimisque etiam viris referuntur. In hoc autem negotio*

gotio duplex poteſt animadverti exceſſus : alter eorum, qui nimis multa, alter eorum, qui nimis pauca credunt: Judicio illi, temeritate iſti peccant. Nam exploratum eſt, fuiſſe olim, & adhuc eſſe, imo eorum Sobolem diu duraturam, qui miracula confinxere, ſive pravum, ſive bonum in finem; alioſque plures fuiſſe qui ſine ullo criterio atque indiſcriminatim tam veris quam fictis mirabilibus adjunxere fidem, eaque ad poſteros bona fide transmiſerunt. Et quis miretur ſequiore ætate & noſtra, talia confingi, cum jam ſuo tempore *Hieronymus* Epiſt. IV. conqueſtus ſit, *fingi à Monachis dæmonum contra ſe pugnantium portenta, ut apud imperitos & vulgi homines miraculum ſui faciant & exinde lucrum ſectentur.* Religioni, humanitati, & conſcientiæ contrariam eſſe coactionem in cauſa Religionis, res eſt evidentiſſimis argumentis probata. At fieri tamen etiam hoc, opera Miſſionariorum in utraque India, ex Relationibus *Zucchelli*, aliiſque conſtat. *Franciſcus Xavier* (verba ſunt Celeb. *la Croze* l. c. p. 688.) *ſelbſt, den man doch zum rechten Wunderthäter macht, pflegte nach dem Bericht ſeiner Ordens-Brüdern zu ſagen: Man richte kein daurhaftes Chriſtenthum unter den Heyden auf, es ſey dann, daſs man die Zuhörer mit einer Mouſqueten-Kugel erreichen könne. Der Pater Tellez macht keine Schvvürigkeit, eben das zu bekennen, vvann er im vierten Buch ſeiner Aethiopiſchen Hiſtorie im 3. Capitel ſpricht: Bey Grundlegung der Catholiſchen Religion iſt es unſerer geiſtlichen Brüder beſtändige Meynung und Maximen gevveſen, vvornach ſie ſich regulirt haben, daſs ſelbige von keiner Daure in Æthiopien ſeyn könte, vvo ſie nicht durch die Waffen unterſtüzet vvurde.* Summam autem ſuperſtitionem & ineptum Zelum ſapiunt, quæ Cl. *Weiſmannus*, loco citat. ex collect. *Stöklin.* p. 2. 4 7. 8. de baptiſmo infantum gentilium narrat: *Cum apud Sinas* (inquit) *ob immanem Incolarum copiam ac plerorumque adeo Civium paupertatem multa infantum recens natorum millia, de nocte non ſine præſentiſſimo vitæ eorum periculo, exponantur, diligentiſſime curare ſolent Miſſionarii, ut quot quot poſſunt Infantes ſive ipſi, ſive per Neophytos ſuos Chriſtianos, quærant, inventos baptizent, baptizatos autem ſuo tamen loco, quo inventi ſunt, perituros relinquant. Referunt interea, ſe, oblata pecunia, ab ipſis Sacerdotibus Bonziis nonnunquam impetraſſe, ut Infantes hujusmodi vel in ipſis eorum templis liceret baptizare. Nec minus ægrotos Parentum gentilium Infantes, quos ſpecie medicinæ inviſunt, & adeunt, cum morti vicinos intelligunt, clam aſperſa aqua quaſi medicata, & muſſitatis apud ſe ipſos verbis, Sacramentalibus ſolent tingere.* Vide etiam Lettres edifiantes Tom. XII. pag. 114. Sed hæc ſpeciminis loco ſuffi-

 ciant,

Digitized by Google

ciant, ad probandum, plerorumque Pontificiorum judicio, *neceſſe eſſe*, ut opiniones illæ minutæ, & ritus ſuperſtitioſi, etiam illis inculcentur, qui religionis chriſtianæ cognitione vera imbuendi eſſent. (*) Jam vero quantum inde roboris accipere poſſit *Incredulitas*, nemo, cui religio caſta curæ cordique eſt, & qui hominum ingenia perſpecta habet, ignorare poteſt. *Primo* enim ſi attendatur, ab una parte ad gentium illarum ſtuporem, craſſiſſimam rerum divinarum ignorantiam, ſuperſtitionem barbaram plane & ridiculam; ab altera vero ad cultum Sanctorum, Mariæ, cæteraſque partes cultus pontificii, manifeſtum eſt, exurgere inde Syſtema religionis adeo abſurdum & ridiculum, ut dubites, utrum non perinde eſſet, ſi religione chriſtiana plane eſſent deſtitutæ Gentes illæ. Certe aut vera rerum vocabula amiſimus, aut religionis nomine indignæ ſunt opiniones plane ineptæ, ridiculæ, rituſque leves & ſuperſtitioſi. Ita ſuperſtitionibus ſuperſtitiones aliæ adjiciuntur, & dum ſalutari luce Evangelii, quæ in ſolis S. Literis reperitur, miſeri deſtituuntur, nihil niſi tenuis umbra & nomen religionis, relinquitur. Augetur difficultas quod Miſſionariorum teſtimonio, cæcæ illæ Gentes ſine ullo examine cuncta, quæ traduntur, arripiant. Duo teſtimonia ex Collectione illa Stökliniana adduxit Cl. *Weiſmannus* l. citato pag. 288. unum eſt Jeſuitæ *Bonani*, alterum *Richteri*, ejusdem Societatis Viri. Prior ita de Septentrionalis *Californiæ* Incolis loquitur: *Non alio loco inveni tam cupidos veræ fidei Indos, ac tam capaces aſſequendi chriſtiana Myſteria. Omnia enim NB. ſine mora credunt, & explorata ipſis res eſt, quicquid ex ore noſtro audiunt.* Poſterior vero de Indis in genere verba faciens ait: *Si abeſſent oppreſſiones Præfectorum civilium, chriſtiani ſc. nominis, nihil dubitandum, quin univerſa India Evangelium Chriſti eſſet amplexura: ad hoc enim nihil ultra acquiritur, quam certa a tributis libertas & inſtructi Manuſculis Miſſionarii. Cum primario cuidam inter eos Viro ſecurim donavero, totus continuo grex præeuntem in ovile Chriſti ſequitur.* Poteſt Incredulitas promoveri *ſecundo loco*, ſi, quæ narrantur a Miſſionariis, de ſtupendo progreſſu religionis

(*) Poſſem hic prolixe oſtendere, pleroſque ritus, & cultum Romanenſium a Gentilibus eſſe petitos & ad cultum chriſtianorum efformatos. Sed quoniam nonſolum Cl. *Muſſardus* Genevenſis hoc ex inſtituto dudum probavit in libro cui titulus: *Conformités des Ceremonies modernes avec les anciennes, où l'on prouve par des Authorités inconteſtables que les Ceremonies de l'Egliſe Romaine ſont empruntées des Payens*, hicque liber a Celeb. *Middleton* nonſolum in Anglia recuſus ſed & inſigni additamento auctus eſt, atque utrumque opuſculum in linguam gallicam tranſfuſum, Lectores eo remittimus. Vide imprimis *Middletoni Diſcours pour ſervir de Preface.* Uterque libellus editus eſt gallice Amſtelodami 1744.

ligionis catholicæ pro veris habeantur. Solent Theologi chriſtiani, inter alia argumenta, quibus divinam originem Religionis chriſtianæ probant, etiam provocare ad mirum illum & plane ſtupendum progreſſum Religionis chriſtianæ qui ſtatim poſt Chriſti Soteris noſtri mortem obtinuerat. Jam vero quid tandem dicent homines non ſatis Religionis caſtæ gnari, & ad Incredulitatem inclinantes, vel morbo hoc jam laborantes, ſi audiant, ſuperſtitionem vanam eam vim habere in animos mortalium, ut multa millia hominum lubentes illi vacivas præbeant aures, eamque amplectantur? an non clamabunt, argumenta noſtra ab excellentia religionis chriſtianæ & provida Numinis erga eam cura, petita, vana eſſe? an non potius ſtupori hominum ſucceſſum illum Religionis chriſtianæ tribuendum eſſe contendent? an non argumenta a miraculis petita ad confirmandam religionem chriſtianam omni robore deſtituta eſſe ingeminabunt? verum quidem eſt, illos male ratiocinari, & multa huic argumento opponi poſſe. At hoc non obſtante veriſſimum erit, eos, qui tetræ ſuperſtitioni tantam vim tribuunt, argumentum præcipuum, pro veritate religionis chriſtianæ enervare, & Incredulitati patrocinari. *Tertio* denique Superſtitio Incredulitatem vehementer promovet, quia omnibus rectæ rationis principiis contraria eſt: Nemo cui ſana mens eſt, quique naturam veræ Religionis perſpectam habet, ſuperſtitionem calculo ſuo probare poterit. Qui vero Religionis chriſtianæ non eſt rite gnarus, ſimul vero pravis affectibus deditus eſt, facile in ipſam Incredulitatem incidit. Quid enim homines variis diſciplinis, philoſophicis præſertim, qualium in *Italia* v. gr. magnum numerum eſſe conſtat, imbuti, ſed Religionis chriſtianæ ſolida cognitione deſtituti, cogitabunt, ſi audiant; dari quidem veram religionem, ſed eam non eſſe examinandam: in S. Literis certam ſalutis viam monſtrari, ſed eas tuto a quovis legi non poſſe; Legendas, quas vocant ſine periculo evolvi poſſe: vi neſcio quarum reliquiarum vel Sanctorum portenta edi: Transſubſtantiationem inter Myſteria religionis præcellentiſſima referendam: colendos eſſe ſedulo Sanctos, aut imaginarios, aut tales, quorum cerebrum atra bilis, qualis erat S. *Franciſcus*, ſi vera ſunt, quæ ipſimet auctores biographiæ de eo narrant, labefactaſſe videtur: aut qui ſuperſtitionis & violentarum perſecutionum, qualis *Dominicus* erat, promotores erant, &c. &c. An non hiſce auditis, omnem religionem, utpote rationi plane contrariam, (loquimur de homine acuti quidem ingenii ſed qui de vera Religione in Sacris Literis tradita, nullum guſtum habet) abjiciet?

jiciet ? an non credet, eos, qui talia credenda imponunt, aut ſuperſtitione prava plane captos, aut ipſosmet in ſinu omnem religionem explodere? Et ſane Itinerariorum Scriptores teſtantur, in ipſa Italia, fœcundiſſima ſuperſtitionis matre, plures reperiri Deiſtas & Atheos. Cauſam præcipuam hujus mali tetram illam ſuperſtitionem in his locis graſſantem eſſe, ſuo, jam tempore perſpexit Celeb. Polyhiſtor *Conringius*, uti ex epiſtolis Ejus ad Illuſtrem *Böneburgium* datis, & præterito anno *Gottingæ* editis, patet. Idem obſervavit recentiſſimus Scriptor *Keyslerus*, Vir doctus & veri amantiſſimus, in deſcriptione Italiæ, ut de aliis nil dicam. Non negabo, dari multos in Eccleſia R. qui opiniunculas illas, ſuperſtitionesque non magis probent quam nos; at & longe plures dari, qui conſpectis tot inſulſis opinionibus & ritibus, vel in ſola Religione naturali adquieſcant, aut omni religioni plane nuntium mittant, nemo facile, cui ingenium humanum perſpectum eſt, & Hiſtoricorum præſtantiſſimorum & fide digniſſimorum ſcripta evolvit, negabit. Hoc certum, Scriptores omnes, qui in cauſas Incredulitatis inquiſiverunt, *Superſtitionem* pro fœcunda matre Incredulitatis habuiſſe. (*)

Perſecutiones ob reli-

V. Sed pergamus ad aliam Incredulitatis cauſam detegendam. Et

(*) Huic meæ ſententiæ adſtipulatur Vir Elegantiſſimi ingenii & exquiſitæ Eruditionis Alb. Hallerus, ob inſignem artis anatomicæ & poëticæ peritiam famigeratiſſimus in *den Gedanken uber Vernunft, Aberglauben und Unglauben*. pag. 46, Poëmat. redet er von einem klugen Mann, wo ein falſcher Glaube herrſchet, und vom wahren keine Nachricht haben kan, alſo:

Ein Weiſer, der vielleicht, mit ruhmlichem Verdruſs,
Den Aberglauben höhnt, und beſſers ſuchen muſs,
Haſst alles Vorurtheil, und ſucht aus wahren Gründen
Beym Licht von der Vernunft ſich in ſich ſelbſt zu finden:
Im Anfang führet ihn ſein forſchender Verſtand
Nah zu der Weſen Grund und weit vom Menſchentand.
Bis wann er izt entfernt von irrdiſchen Begriffen
Im weiten Ocean der Gottheit wagt zu ſchiffen,
Vernunft der Leitſtern fehlt, und er aus Menſchheit irrt,
Ein falſches Licht ihn führt, und ſeinen Lauff verwirrt;
Er ſelbſt im trüben Tag, den nur ein Irrwiſch heitert,
Sich nach den Klippen lenkt, und endlich plötzlich ſcheitert:
Der arme Weiſe ſinkt im Schlamm des Zweifels ein,
Er kennt ſich ſelbſt nicht mehr, meynt, alles ſeye Schein,
Sein Weſen zweifelhaft, die Sinnen nur Betrüger,
Verwirft, was jeder glaubt, und glaubt ſich deſto klüger
Je weniger er weiſs: der Gottheit helles Licht
Durchſtrahlt den dunkeln Dunſt, verblendter Weisheit nicht;
Die Stimme der Natur rufft allzuſchwach den Tauben,
Wer zweifelt ob er iſt, kan keinen Schöpfer glauben.

Digitized by Google

Et hæc eſt *vis conſcientiis illata*, & *violentæ perſecutiones*, quæ contra errantes, vel contra eos, qui errare exiſtimantur, adhiberi ſolent. Homines ob diſſenſum Religionis mutuis oppreſſionibus & violentiſſimis perſecutionibus, uſos, eheu! triſtis omnium Seculorum docet experientia. Gentiles in Chriſtianos; Chriſtianos in Gentiles & Judæos; Chriſtianos in Chriſtianos ſæviiſſe, non ſine horrore & deteſtatione, hiſtoriarum monumenta teſtantur. Quoties oppreſſiones non tantum adverſus primos Chriſtianos; ſed Pontificiorum inprimis contra *Waldenſes*, *Huſſitas*, *Proteſtantes* in *Germania*, *Gallia*, *Belgio*, *Pedemontio* &c. ſuſceptas lego, toties animus horret, luctuque refugit, adeo ut in ea opinione, quæ altiſſime menti dudum infixa eſt, magis magisque confirmer, nimirum nullum forte dari magis exitialem errorem, quam eum, quo homines ſibi perſuadent, licitum eſſe violentia omnis generis uti, contra eos, quos in negotio Religionis errare putamus. Certe, niſi tot manifeſtiſſimis monumentis & documentis compertum eſſet, vix fidem haberem narrationibus, de tot execrandis & plus quam ferinis oppreſſionibus, quas Chriſtiani (ſi tamen hoc nomine digni ſunt homines, qui humanitatem exuiſſe videntur,) adverſus Chriſtianos exercuerunt, cum nil magis tam horrendum, atque divinis pariter & humanis legibus contrarium excogitari poſſit, quam violentis & exquiſitis ſuppliciis ſujicere eos, qui de rebus divinis aliter ſentiunt, quam nos, cum tamen illi, qui nobis errare videntur, exiſtiment, ſe graviſſime contra Deum peccaturos, ſi aliter ſentirent, aliaque ratione Numen colere conarentur. Unde & nullos minus in Societatibus tolerandos eſſe puto, quam eos, qui contendunt, diſſentientes in Religione quibusvis pœnis ſubjiciendos eſſe, quia ita prima Juris divini & humani jura violantur. Hinc etiam *Celeb. Barbeyracius* in notis ad *Puffendorfii Jus N. & Gentium* occaſione Inquiſitionis Hiſpanicæ, & Tribunalis Inquiſitionis, tuetur, recte facturos chriſtianos, ſi, de exterminandis horrendis illis tribunalibus, conſilium inirent. Et profecto, ſi ad animos revocamus innumera mala, quæ per ejusmodi hæreticæ pravitatis inquiſitores florentiſſimis regnis illata ſunt, manifeſtum erit, plus eos generi humano nocuiſſe, quam Hæreſes deterrimas. Hinc doctiſſimi inter Proteſtantes Viri, & nullius Heterodoxiæ ſuſpecti, opinionem illorum, qui contendunt, licitas eſſe illas oppreſſiones ob diſſenſum in religione, pro peſtilentiſſima habent Hæreſi. Inter mille unum duntaxat teſtem adfero, nimirum *Reverendum & Doctiſſimum Roque*, *Paſtorem Eccleſiæ Gallicæ Baſileenſis præſtantiſſimum*.

gionem. Incredulitatem vehementer promoveant.

Digitized by Google

tiſſimum, (jam vero Cœlitum choro adſcriptum) Hic vero pag. 574. *du vrai Pietiſme*, ita de hoc argumento loquitur: *Il n'y a preſque point d'héréſie plus odieuſe, ni plus à craindre que le dogme de l'intollerance a l'égard de ceux, qui n'ont pas de la Religion les idées, que nous en avons. C'eſt une Héréſie groſſiere parce qu'elle eſt oppoſée aux declarations les plus expreſſes de l'Ecriture, qui permet* (Tite Chap. III. v. 10.) *tout au plus d'éviter l'Hérétique, après la premiere & la ſeconde ſommation: mais qui ne met jamais les armes entre les mains de l'Egliſe, ou du Magiſtrat pour dominer ſur les conſciences. C'eſt une Héréſie, qui attaque la Divinité, en lui raviſſant le droit de juger en dernier reſſort de la verité, & de la fauſſeté, de la créance d'autrui, & de le punir de ce qu'il ſe trompe: c'eſt* (2. Theſſ. II. v. 4.) *s'aſſeoir comme Dieu dans le temple de Dieu, & revêtir le caractere de l'homme de péché, deſtiné à périr. C'eſt une Héréſie propre, par ſes ſuites les plus neceſſaires à bouleverſer les Egliſes, les Etats, puiſqu'elle fait croire à chaque parti, qu'il eſt en droit de perſecuter ceux, qui errent en matiere de Religion. L'Experience de tous les Siecles où cette Héréſie ſuggerée par l'ennemi du genre humain, à fait repandre tant de ruiſſeaux de ſang, doit convaincre, que l'intolerance eſt la fatale pomme de diſcorde, qui rompt tous les liens de l'humanité & de la charité, & qui ſous le prétexte ſpecieux de travailler pour la gloire de Dieu, permet aux paſſions les plus fougeuſes de tout ravager impunement.* Inter alia vero mala, quæ per violentas perſecutiones diſſentientium excitantur, ſine dubio & hoc referendum, quod nimirum plurimi homines ob Religionem vehementer adflicti vel in craſſiſſimum Indifferentiſmum, vel in ipſum Atheiſmum præcipites dentur, quod qua ratione fiat breviter eſt oſtendendum. Et I. quidem non poſſunt non Gentiles & Judæi, qui a Chriſtianis ob Religionem vehementibus perſecutionibus premuntur, ſi rationis lumine utuntur, neque prima Juris Naturæ principia ignorant, vehementer abhorrere a Religione Chriſtiana. Cum enim illos, qui tam barbare in eos ſæviunt, putent ſecundum principia Religionis Chriſtianæ agere; tam violentæ vero oppreſſiones cum primis æquitatis regulis nulla ratione conſiſtere poſſint, nomen dare Religioni chriſtianæ non poſſunt, quæ tam crudelia facinora licita imo bona eſſe, probare ipſis videtur. Jam vero notum eſt, quam horrendis & omni humanitati contrariis divexationibus uſi ſint, v. gr. Hiſpani contra *Mexicanos* & *Judæos*. Res eſt in vulgus nota, neque teſtimoniis ad hoc probandum opus. Et profecto ſi Religio Chriſtiana talia injungeret præcepta, recte ratiocinarentur Gentiles. Non poteſt enim id a Deo

O.

Digitized by Google

O. M. Originem habere, quod omnia legis naturalis præcepta pedibus conculcare jubet. In eo ſane conveniunt omnes ſanæ mentis Theologi & Philoſophi, Religionem divinam eſſe non poſſe, niſi Theologiæ Naturalis & Juris Naturæ præcepta admittat, probet, & confirmet. Jam vero neque cum amore Dei & proximi, neque cum juſtitia & æquitate conciliari poſſunt, tam barbaræ & execrandæ violentiæ, quibus tot millia hominum diverſis temporibus ſubjecti fuerunt. Erunt fortaſſe, qui nobis objiciant exemplum Iſraëlitarum, qui juſſu Dei Cananæos, aliosque populos idololatriæ deditos internecioni dederant. Sed fuſe dudum a Doctiſſimis Viris ad hanc objectionem reſponſum eſt. Nos brevitati ſtudentes hoc tantum monemus 1) populos illos, graviſſimis ſceleribus ſeſe contaminaſſe, dignoſque pœna fuiſſe, non tam propter errores intellectus quam vero ob vitam omnibus vitiis & ſceleribus contaminatam. 2) Aderat hic manifeſtiſſimum & expreſſum Numinis mandatum, tale autem non poterant monſtrare Hiſpani, niſi voluntatem Pontificis R. rationibus deſtitutam, pro Oraculo habere voluerunt; Quod ſi hoc ſolum jus ipſis conceſſit, ut nimirum populos idololatriæ deditos, neci traderent, Proteſtantes, qui Pontificiæ religioni addictos pro idololatris habent, eodem jure, & pretextu uti poſſent, non tantum contra Hiſpanos, ſed adverſus omnes, qui cultum ſanctorum &c. probant, & ita perpetuum Chriſtianis bellum eſſet alendum, 3) Deus habet jus in vitas hominum: ſive igitur variis morborum generibus, vel opera hominum, malos e medio tollat perinde eſt, modo adſit expreſſum mandatum, quale tamen adverſus errantes in N. Teſtamento non reperimus. Breviter ſed nervoſe Grotius: populi Cananæi divina ſententia damnati ſunt, ejusque ſententiæ Iſraëlitæ erant executores delegati. Unde hæc bella in Sacris DEI bella proprie nominantur. Hæc verba Grotii cum adduxiſſet Celeb. *Heumannus* Diſſertat. de Zelo in hæc verba erumpit: Quam horrendum igitur peccavit olim peccatum Bernhardus Abbas cum argumento ab hac Iſraëlitarum in Cananæos expeditione ducto, animos Regum incendit ad Religionem Chriſtianam armorum vi amplificandam, bellique vere ſacri auctor ſuaſorque extitit! Et in nota textui ſubjecta: Peſſime igitur *Bongarſius* volumen illud quo complexus eſt Hiſtoricos bellorum illorum inſcripſit *Geſta Dei per Francos*, cum inſcribi oportuiſſet. *Geſta Paparum per Francos.*

II Perſecutionibus & violentis oppreſſionibus fieri ſolet, ut homines amore vitæ, facultatum & deliciarum, primo errores publice

Digitized by Google

admittant, reluctante licet conſcientia, paulatim vero aliorum exemplis inescati & ſeducti, morſus conſcientiæ ſupprimere quantum poſſunt incipiant, atque adeo ſenſim ſenſimque aſſueſcant novo cultui ſeſe accommodare, & ſibi perſuadere, perinde eſſe, quas de Deo, rebusque divinis, tueamur ſententias, atque hac ratione in craſſiſſimum inducuntur Indifferentiſmum, parati poſthac ingruentibus perſecutionibus vel ad Judæos, vel ad Muhamedanos tranſire. Quod ſi tandem homo eo pervenit, ut ipſi perinde ſit, quid de Deo, rebusque divinis ſentiat, non longe ab ipſo Atheiſmo abeſt. Gravia ſunt de hoc argumento verba Celeb. noſtri *Heideggeri Diſſertat. de violenta converſione errantium Theſ. LIII.* Tantum vero abeſt (inquit) ut violentia externa homines vi veritatis nondum convictos, religioſos efficiat, ut hypocritas, Atheos turbulentos efficere apta nata plane ſit, adeoque ſic pietas pietate pereat. Quod experientia, locuples teſtis confirmat. Nam ut neceſſitatem credendi aliis te maxime impoſuiſſe credideris, quid aliud quam hypocriſin, ac ſimulationem, rem ſi quæ alia, pietati validiſſime repugnantem, induxeris & fortaſſis ἀλεργίδα, ἐ θεὸν θεραπεύοντας, *purpuræ tuæ cultores effeceris non Dei* (uti Themiſtius apud *Socratem* Hiſt. Eccleſ. Lib. loquitur) ſi veram: aut Idoli ſi aliam religionem urgeas. In iis enim in quibus tanta probitas, tantaque vis conſcientiæ non eſt, quanta eſſe deberet, cum religionis cauſa vexantur, conſcientia opprimitur: Unde hypocriſis & ſimulatio religionis, ad quam adiguntur, tum hypocritis, qui æternum hac ratione exitium ſibi afferunt, tum Eccleſiæ, quam intus flagrantiſſime oderunt, & maledictis inceſſunt noxia maxime oritur, vel etiam penitus vis conſcientiæ extinguitur, & ſic Atheiſmus & profanitas, nihil revera ſacrum habens naſcitur. Ita Cl. *Heideggerus.* Facile autem perſecutionibus hoc obtineri poſſe, deprehendent omnes, quicunque ad plerorumque hominum mores atque ſtatus attendunt. Multi ſacræ alicui Societati adhærent, non quod dogmata, quæ Eccleſia hæc vel illa docet, examinarint, & rite perſpecta habeant; ſed quia in ea nati, alti, & educati ſunt. Hi ſequuntur opiniones Parentum, cognatorum, & civium ſuorum. Ubi vero ingruunt perſecutiones, præſertim ſi ſophiſticæ fraudes & ſpecioſæ rationes accedant, facile ad mutandam religionem inducuntur. Accedit quod plerique amore rerum terreſtrium ſint capti: his autem bonis cum defraudari nolint, vim paſſionum non ſuſtinentes, cultum publicum, quem corde deteſtantur, frequentant. Hi vero, dum Deo hominibusque imponere volunt, & ab eo quod publice

publice adorant & colunt, abhorreant, quam parum abſunt a Religionis irriſoribus? In oculis certe Dei pro talibus habebuntur. Verum quidem eſt, Imperantes & Inquiſitores, qui pro cauſa principali perſecutionum merito habendi ſunt, graviter peccare, quod homines in tam gravia peccata præcipitarunt: neque dubitamus etiam, quin, ſi adſcriptus pænæ dies venerit, graviſſimas experturi propterea ſint pœnas. Interim tamen & hi, qui contra conſcientiæ dictamen agunt, amore quippe rerum terreſtrium capti, cum Deo potius obedire deberent quam affectuum deſideriis, a culpa certe vacui non ſunt.

III. Poſſunt denique vi perſecutionum homines in Incredulitatem incidere, quia hac occaſione ſæpe de ſapientiſſimo Dei regimine & provida erga pios cura incipiunt dubitare, & adverſus id murmurare. Experientia notum eſt, homines, in quorum cordibus vera pietas altas non egit radices, cum variis morbis colluctantes, & adverſitatibus preſſos, ſæpe de bonitate & Sapientia Dei iniqua ferre judicia, & nonnunquam ipſam providentiam Dei in dubium revocare. Hoc etiam piis aliquando, ſed per tempus duntaxat, obtingere poteſt, ita tamen, ut anxiæ illæ dubitationes ſint temperatæ variis ſolatiis, quæ, lenis adinſtar venti, animos refocillare poſſunt. Quod ſi homines morbis, quos ſibi utplurimum ipſimet contrahunt, in hæc mala incidere ſolent: multo magis hoc eveniet, quando violentæ ingruunt ob religionem perſecutiones; difficulter, ut ait poëta, continetur Spiritus, integritatis qui ſinceræ conſcius, a noxiorum premitur inſolentiis. Homines certe illi, qui tam violentis perſecutionibus premuntur, exiſtimant, ſe recte de Deo & rebus divinis ſentire, & graviter peccaturos, ſi aliter ſentirent, deumque colerent: ſciunt, hominibus in conſcientiam jus competere nullum: & perſuaſi ſimul ſunt, Deum iis, qui Eum rite colunt, bene cupere, atque adeo non poſſe non Eum innocentium cauſam tueri: Hæc vero cum conciliare non poſſint, cum violentiſſimis oppreſſionibus, quibus eos expoſitos eſſe Deus ſinit, incipiunt de certitudine Providentiæ primo dubitare, imo aliquando eam prorſus infitiantur. Non quæritur utrum hæc ratiocinatio legitima ſit: ſed quæſtio eſt duntaxat quid illa valere poſſit in animis horum hominum. Illi certe, quorum pectora vera pietate & amore Dei munita non ſunt, quique parati adeo non ſunt, quidlibet propter verum Dei cultum pati, & duriſſima propterea ſubire fata (quorum eheu! in omnibus chriſtianorum cœtibus numerus magnus eſt) non potuerunt ſæpe ſibi temperare, quominus credant, perinde eſſe quamcunque tuea-

Digitized by Google

mur Religionem, cum Deus veritatis amantiſſimorum non majorem curam habere videatur, quam vero graviter errantium, & vitiis contaminatorum. Quo violentiores autem ab una parte ſunt perſecutiones; quo longius durant, & quo magis ab altera parte homines perſecutionibus preſſi, magnifice de ſe ſuisque virtutibus ſentiunt, & quo minus adverſa fata ferre poſſunt, eo facilius in graviſſimum hunc errorem incidere ſolent. Atqui hi ſunt egregii illi fructus violentarum perſecutionum, ob diſſenſum in cauſa religionis ſuſceptarum. Unde optandum eſſet, ut tandem omnes homines meliora de hoc argumento edocerentur, & rectius ſentirent. Sed ſperare potius, quam credere poſſumus, homines unquam dogma de libertate conſcientiæ, omnibus concedenda, quo melius & Societati civili in genere, omnibus vero promiſcue hominibus in ſpecie utilius excogitari non poteſt, plene admiſſuros, cum videamus, in ipſis cœtibus Proteſtantium, quorum principia ab omni violentia abhorrent, dari tales, qui quidem violentiam omnem verbis deteſtantur, ſimul tamen ſæpiſſime talia adverſus errantes media adhibenda eſſe ſuadent, quæ ipſa morte magis intolerabilia ſunt; ut nihil dicam de doctoribus plerisque pontificiis, qui ſine violentia, aut politicis artibus, in ſuam ſententiam pertrahere non poſſunt eos, qui defœcatiora rationis & Revelationis præcepta ſequi ſolent, & puri, caſtique cultus divini amore ſunt capti & incenſi. Certe ex ipſis libris, ut ſupra vidimus, a Miſſionariis E. R. ſcriptis, conſtat, nonnullos confiteri, absque violentia fieri non poſſe, ut Gentiles ex animo ſubſcribant opinionibus, & cultui in Eccleſia Romana receptis. Nos vero cum Sapientiſſimis & Eruditiſſimis Doctoribus, Confeſſionibus Proteſtantium addictis contendimus, opinionem de perſecutionibus & violentiis omnis generis errantibus inferendis, inter *peſtilentiſſimam Hæreſin* eſſe referendam.

Varius abuſus doctrinæ de Providentia Incredulitatem promovet.

IV. Sed pergamus ad aliam, eamque graviſſimam, Incredulitatis cauſam exponendam. Et hæc quidem petita eſt a *vario abuſu doctrinæ de Providentia divina.* Omnes, qui ſerio unquam ad varia Syſtemata Theologorum & Philoſophorum; ad objectiones, quæ providæ Dei Curæ, circa actiones morales & phyſicas verſanti, ad ea denique quæ cottidie contingunt inter mortales, animos adjecerunt; fatebuntur, argumentum de Providentia navi eſſe ſimile, ventis agitatæ, in qua facile vel in ſcyllam vel in charybdin incidas, id eſt, vel adminiſtrationi divinæ aliquid detrahas, aut talia illi tribuas, quæ vel virtutes divinas lædere, vel obligationes hominum tollere poſſunt.

Quod

Digitized by Google

Quod qua ratione fiat, jam quidem exponendum eſt. Et *primo* quidem notum eſt, quosdam Eruditos talia de Providentia ſyſtemata concinnaſſe, in quibus libertati humanæ & obligationi actiones ad legis normam componendi multum detrahi videtur, cum, ſi eos audias, tam effectuum naturalium quam moralium Deus unus Auctor ſtatuitur immediatus. Specioſo quidem hi viri uti ſolent prætextu, dum contendunt, ſe id præſtare ad extollendas Dei virtutes, nimirum independentiam & omnipotentiam Numinis. Sed dum hanc ſententiam, neque cum aliis virtutibus divinis, neque cum obligatione hominis, ejusque naturali facultate, quæ libertas appellatur, conciliare poſſunt, mirum non eſt, ſi homines vitiis dediti, lubenter eas opiniones arripiant, & in Deum transferre culpam ſcelerum ſuorum velint: qui error ſine dubio gravis eſt, & ipſa Religionis fundamenta concutit. Non hîc mentionem faciam Syſtematis *Epicuri*, vel *Spinozæ*, quæ oppoſita ſibi invicem ſunt, ſed ita comparata, ut providentia omnis per ea tollatur. Sed mentionem duntaxat faciam Syſtematis cauſarum occaſionalium, quod exornaverat primus *Malebranche* minus autem circumſpecte ab aliis adhibitum & probatum eſt. Secundum hoc ſyſtema, omnes actiones hominum morales & phyſicæ nonniſi ſunt effectus immediati omnipotentis Dei; creatura nullarum actionum propríe cauſa dici poteſt; & dum homines libere hoc vel illud ſe feciſſe putant, vehementer decipiuntur; neque igitur ſtante hac hypotheſi vel liber Dei cultus ſtatui, vel actiones malæ & bonæ creaturis rationalibus tribui poſſunt. Res adeo evidens eſt, ut quicunque in ratiocinando vel leviter verſatus eſt, facile id ſit deprehenſurus. Hæc tamen non eo fine dico, ac ſi putem, viros doctos hoc ſyſtema ideo probaſſe, ut felicius Providentiam divinam oppugnare poſſint: abſit hoc a me longiſſime. Ex aliis enim articulis de Religione, quibus ſubſcribunt, manifeſtum eſt, eos aut ad conſequentias, quæ ex hoc ſyſtemate fluunt, animos non ſatis advertiſſe, aut, ſi viderunt, eas abhorruiſſe, & ſibi imputari eas noluiſſe. Quo jure jam non quæram.

Ex hoc certe Syſtemate, & minus circumſpectis locutionibus quorundam Auctorum, factum eſſe putarim, ut nonſolum plebs, ſed & alii, qui ſapientiores eſſe deberent, minus honorifice de Dei providentia ſentiant. Audias quosdam ita loqui, ut putes, eos credere, omnes actiones hominum bonas & malas Deum efficere. Deprehendimus ſæpe homines nequiſſimos, ubi non deliberato animo, ſed ira, æſtu, & prava lubidine in gravia ſcelera inciderunt, ea a ſe amoliri, &

Digitized by Google

neſcio cui occultæ Dei directioni tribuere velle. Qui vero ita de Deo ſentit, bellum indicit Religioni, & a ſupremo gradu Impietatis non longe eſt remotus. II. Sunt inter viros doctos tales, qui ita de impotentia phyſica creaturarum intelligentium loquuntur, ut putes, eos exiſtimare, ne quidem in naturalibus, negotiisque œconomicis & civilibus, eas quicquam præſtare poſſe, ſed neſcio quibus machinis & ſpeciali directione omnia agi. At quascunque ob cauſas ita ſentiant, manifeſtum eſt, eos regulis univerſalibus, ab optimo Numine per juris naturæ leges præſcriptis, contraria tueri; quandoquidem hæ omnes homines, etiam revelatione deſtitutos, & præmii & pœnæ capaces eſſe ponunt, & creaturas omnes rationales, ad præſtanda officia jure Naturæ impoſita obligant. Qui igitur ita loquuntur, ut putes, eos omnem, etiam in naturalibus, vim agendi creaturæ rationali adimere, ii aut præter mentem & intentionem utuntur verbis durioribus & obſcurioribus; aut Syſtemati cauſarum occaſionalium, quod periculoſiſſimis conſectariis obnoxium eſt, ut audivimus, addicti ſunt. Quod ſi vero ab hoc ſyſtemate abhorrent, neceſſe eſt, ut clarius mentem ſuam exprimant, ne ſimpliciores offendantur, & negligentiæ & peccatorum prætextum non ſine ſpecie veri aliunde quærant, & neſcio cui neceſſitati tribuant. Atque hoc eo magis neceſſarium eſt, quia chriſtiani omnes, in certis quibusdam principiis, ubi de hoc argumento agitur, conveniunt. Conveniunt enim 1) omnes, Deum peccatorum cauſam non eſſe, nec eſſe poſſe: Hinc licet inter ſe in multis articulis religionis non conſentiant, omnes tamen (ut de argumentis ex ratione petitis nil dicam) loca Scripturæ, quibus probari videtur, Deum peccatorum quorundam auctorem eſſe, rectius explicanda, & a malignis interpretationibus vindicanda eſſe exiſtimant. 2) Conveniunt in eo, Deum mala permittere, occaſiones peccandi per miraculum non impedire; omnia tamen ita moderari, ut ſuis virtutibus conveniens eſt. 3) Tandem omnes fatentur, homines, in rebus ad vitam hanc ſuſtentandam facientibus, & ad negotia hujus vitæ præſtanda neceſſariis, nativis viribus tantum valere, ut certis defungi officiis, a certis vero actionibus abſtinere poſſint. Hinc etiam omnes Juris N. Interpretes probant, omnes homines ad æquum juſtumque præſtandum natura teneri, neminemque vel intrinſeca vel extrinſeca neceſſitate ad officia moralia transgredienda, trahi. In his inquam Chriſtiani omnes conveniunt. At ſi ad ea, quæ quotidie dicuntur inter homines, ſimpliciores præſertim, attendas, putares ſane omnes in Scholis vel *Thomæ*

vel

vel *Malebranchii* educatos; ita enim loquuntur, ac ſi homines ad omnia civilia negotia ineptos eſſe putarent, neque ulla eſſet vis facultatum naturalium, quibus homines inſtruxit benigniſſimus Deus. Ita ubi puer nequam ſufficientibus licet corporis & animi dotibus inſtructus, animum ad artificium aliquod addiſcendum admotus, ob negligentiam illud, quod præſtare deberet, omittit, ſæpius a Parentibus ejus audias dici; *Puer ille deſtituitur auxilio divino;* quaſi ſingulari quadam, & inſolita ratione, Deus illi adeſſe teneretur: Sic cum homines pravis vitiis correpti peccant, ſæpe audias hæc ingeminari: *Deus ipſos labi paſſus eſt*: quibus verbis non id ſibi volunt, ac ſi Deus non impediviſſet, quo minus lapſus eſſet, quod veriſſimum eſt: ſed verbis hiſce deſignare volunt, ac ſi Deus arcana quadam vi eum in hoc malum præcipitaſſet. Quod tamen de Deo dicere impium eſt. Sane ab Incredulitate non longe abſunt, qui ita ſentiunt: imo æque peccant ac illi, qui vel pleraque, vel omnia divinæ providentiæ regimini ſubtrahunt. Hoc certum, eo pejores eſſe haſce opiniones, quo magis in mores hominum vim ſuam exercent, eosque ab officiis, Deo, hominibus, & nobis præſtandis revocant; Atque id eo magis, quod homines omnes ita comparati ſint, ut culpas omnes a ſe remotas, & in alios translatas eſſe cuperent. Et licet tales per vitam de *Malebranchii* & *Thomiſtarum* ſententiis nil audiverint, perinde tamen eſt, ſi ita ſentiant & agant, ac ſi horum hominum Syſtemata probe perſpecta haberent.

V. Quod ſi in cauſas inquiramus, quæ effecerunt, ut multi ex Doctis & indoctis in infauſtas haſce opiniones inciderint, plures ſe ſe offerunt, quarum aliquas hîc repræſentabo. Et 1) quidem, ut in aliis capitibus Religionis, ſic etiam in hoc a ſimplicitate, quæ in explicandis & tradendis rebus divinis locum habere deberet, paſſim hinc inde diſceſſum eſt. Paſſim queruntur Viri veri amantiſſimi, nimis artificioſam factam eſſe Religionem; de multis diſputatum publice, quæ ſalva pietate & religione ignorari potuiſſent, multos articulos religionis ita ſubtiliter fuiſſe diſcuſſos, ut a plebe nulla arte intelligi poſſint, cujus ſaluti tamen Deus in rebus ad ſalutem neceſſariis quammaxime proſpectum eſſe voluit. Plures extant hac de re Virorum præſtantiſſimorum querelæ. Jam vero qui ea, quæ de conſervationis, & concurſus divini ratione, inter Theologos & Philoſophos diſputata ſunt, perſpecta habet, fatebitur, multos longius quam par eſt, in hac materia progreſſos fuiſſe. 2) Eruditi, inſatiabili quadam omnia ſciendi deſiderio commoti, ſine neceſſitate modum adminiſtrationis divinæ

Inquiritur in cauſas hujus abuſus de providentia Dei.

divinæ providentiæ in ſingulis caſibus & actionibus determinare aggreſſi ſunt; hinc ſæpe in tales ſunt conjecti auguſtias, ex quibus difficulter, vel plane non, eluctari potuerunt; ut nihil dicam de malis, quæ exinde ad vulgus dimanarunt. Omnia, maxima, minima, medioxuma, a Deo eſſe producta: Eadem ab eo conſervari & gubernari; Deum vim ſuam in corpus & mentem cottidie exercere; facultates mentium conſervare, & dirigere; quicquid boni eſt in nobis, Deo, quidquid mali vero nobis tribuenda &c. &c. Hæc, & talia ſtatuendo, ſuffeciſſent, ad id, quod de Providentia divina cognoſci poſſet, & deberet. At hæc eruditis & curioſis ingeniis non ſuffecerunt, ſed quærendum erat in ſingulis hominum actionibus, quæ ratio concurſus Dei; quantum præciſe creatura agat, & Deus; definiundum, quæ cauſa ſit excitationis idearum in mente, quæ ratio operationis divinæ in ſenſibus & appetitu; quis modus divini motus in corpore, &c. &c. Hinc orta ſunt diverſa Philoſophorum Syſtemata, eaque ſæpe cum religione chriſtiana conjuncta, de quibus poſtmodum inter ſe Docti digladiati ſunt, & quantum ex ſtatu rerum præſenti conjici poteſt, ſerram diſputationum de hiſce reciprocare non deſinent; dum vero adeo magiſtraliter omnia definire, & modos rerum in obſcuriore argumento exponere volunt, ſæpe talia ſtatuunt, quæ perículoſiſſimis conſectariis ſunt obnoxia, quæque ipſimet ſolvere non poſſunt. Lege tu, quisquis es, cui id, quod dico nondum ſatis conſtat, reſponſiones *Malebranchii*, quas dederat illis, qui Syſtema ſuum de cauſis occaſionalibus impugnabant; & cernes in quas partes ſe vertat vir acuti ingenii; quam vehementer ſudet, & quam ſubtiles adferat reſponſiones, quæ utplurimum ipſis principiis, quibus nititur hoc Syſtema, obſcuriores ſunt. Ita enim plerique eheu! Eruditi comparati ſunt, ut potius ineptis etiam ratiunculis cauſam ſuam tueri malint, quam cedere, & fateri, ſe longius, quam oportuiſſet, progreſſos fuiſſe. Quidam dum in hoc argumento verſantur, quando dubia opponentium ſolvere non poſſunt, cum ad rei cognoſcendæ difficultatem, tum ad ingenii humani imbecillitatem provocant. At debuiſſent illi, antequam cuncta ſine neceſſitate definire aggreſſi fuiſſent, hujus conſilii memores fuiſſe; non vero tum demum, poſtquam tenebras offuderunt menti quas diſcutere poſtea non valuerunt. Accedit huc 3) ſiniſtra quædam opinio, de ratione promovendæ gloriæ divinæ. Si quis gloriam virtutum divinarum rite æſtimare vult, non ad unam duntaxat vel ad binas, ſed ad omnes pariter animum convertere debet, ſingulasque inter ſe conferre,

ferre, atque diligenter cavere, ne invicem committantur, unaque alteri adverſetur. Deinde etiam reſpiciendum eſt ad hominem, obligationis, religionis, atque adeo pœnæ & præmii capacem. Hæc inter ſe ita concilianda, ut, ſive ad hominem in ſtatu naturæ vel gratiæ poſitum reſpicias, nihil ſtatuatur, quod virtutibus divinis omnibus, inter ſe collatis, contrarium: nihil, quod obligationi hominis, & facultatibus ipſius eſſentialibus manifeſto repugnet. Si quis jam Syſtema cauſarum occaſionalium rite introſpiciat, manifeſtum erit, auctores hujus Syſtematis id tantum agere, ut potentiam & Independentiam Dei extollant, cæterarum vero Dei virtutum, non eam, quam oporteret, habent rationem; de homine adeo parum ſunt ſolliciti, imo tam abjecte de viribus ejus naturalibus ſentiunt, ut putes, eum pro ligno, alienis nervis mobili, æſtimari. Ego vero vix crediderim, opinionibus illis ſubtilioribus ex metaphyſica petitis, quæ captum ſimpliciorum ſuperant, Dei gloriam maximopere extolli. Ille potius mihi vere gloriam Dei vere agnoſcere, & celebrare cenſendus videtur, qui Deum, prout is nobis in S. Literis cognoſcendus ſiſtitur, amat, in eo fiduciam reponit, incredibili ſtudio præcepta divina rite cuſtodiendi ardet, a vitiis, quantum in hac rerum imperfectione licet, ſibi cavet, atque omnes vitæ adverſitates patienti animo fert, atque ut Deum per Chriſtum Jeſum ſibi habeat propitium, omnem impendit curam. Niſi forſan putent homines huic ſententiæ addicti eum demum rite colere Deum, qui *Malebranchii* & *Thomiſtarum* de concurſu Dei opiniones perſpectas plane habeat, & ad digitos rationes eorum referre, & omnes difficultates hic occurrentes ſolvere poſſit. 4) Quod vero inter plebem paſſim opiniones divinæ providentiæ & libertati contrariæ obtineant, non alii poſſum adſcribere cauſæ, quam Theologorum quorundam, inprimis vero Oratorum Sacrorum minus circumſpectis de hoc argumento locutionibus. Plebs certe ad dicta Paſtorum magis quam vero ad Philoſophorum Syſtemata attendit. Jam vero experientia notum eſt, multos dum impotentiam hominis moralem demonſtrare, gratioſæ vero Dei voluntatis potentiam & efficaciam deprædicare volunt, adeo hyperbolicis verbis, & exaggerationibus uti, ut, ſi verba eorum ad literam ſumere, & ad vivum, ut ajunt, reſecare velles, merito colligi deberet, homines etiam in naturalibus, & actionibus ad vitam hanc animalem pertinentibus, omni prorſus libertate deſtitui. Recte quidem agunt Theologi & Oratores publici, ſi ſecundum S. Literarum manuductionem, auxilii divini ad conſequendam æternam ſalutem neceſſitatem, vim, & efficaciam,

ciam, oſtendunt, at eſt modus in rebus, neque exaggeranda ſunt, quæ certis duntaxat veritatis terminis ſunt concluſa. Certe, dum de impotentia hominis morali verba facere debemus, cavendum quammaxime, ne Lector, vel auditor, non ſine ſpecie veri exiſtimet, hominem non majori ad agendum vel ad non agendum, libertate inſtructum, quam lapidem & ſtipitem. Duo enim ex incautis illis locutionibus oriuntur mala; prius eſt, quod homines illis utantur ad peccatorum ſuorum gravitatem vel minuendam vel plane excuſandam. Notum eſt homines impios, quorum numerus eheu! inter chriſtianos valde magnus eſt, ex ipſa hac impotentia male intellecta præſidia quærere, ad malitiam tegendam: unde vehementer ſibi plaudunt, quando audiunt, Doctores publicos cauſam ſuam, uti illi putant, perorare: mentem enim eorum ita interpretantur, ac ſi docerent, homines ab iis etiam natura ſibi temperare non poſſe, quæ lege naturali cunctis mortalibus ſunt præſcripta. Atque hinc fieri aliter non poteſt, quam ut pravis adfectionibus fræna laxent, atque animo ægre ſequaci officiis ſuis defungantur. *Poſterius* eſt, quod hac ratione multi de bonitate Dei, ejusque ſapientia, incipiant minus reverenter ſentire, quod non parum veræ pietatis ſtudio obſtat. Nulla enim inter virtutes Dei magis hominem allicit, quam ipſius Bonitas. De hac ſi minus recte judicant homines, incitamenta ad virtutis ſtudium præcipuum ſuum amittunt robur. Dolendum igitur eſt, hoc malum plures homines veneni adinſtar infeciſſe! multos certe ita præpoſtere & impie de providentia Dei ſentire ex promiſcuis hominum ſermonibus, & imprimis excuſationibus, quibus utuntur, ad peccata ſua extenuanda, manifeſtum eſt. Unde hortandi ſunt Theologi & Oratores publici, ut caute & circumſpecte ſemper de hoc argumento loquantur. Interim fatendum eſt, Theologos diverſis ſententiis de extenſione providentiæ ad mala imbutos, ubi ad clarum locum S. Literarum, in quo Deus ab omni malo abſolvitur, neque quenquam ad malum tentare vel invitare dicitur, deventum eſt, omnes inter ſe amice convenire. Vide tu Interpretes ad locum *Jacobi cap.* I. v. 13. Inter recentiſſimos hujus Epiſtolæ Interpretes eſt referendus, *Heiſenius*, Theologus Reformatus *Bremenſis doctiſſimus.* Hic vero enumeratis quibusdam crudioribus locutionibus antiquiorum Reformatorum pag. 516. ita loquitur: *Quicquid ſit, præſtat abſtinere ejusmodi phraſibus, & Dei ad omnia ipſaque etiam peccata ſe extendentem providentiam, hominisque a Deo dependentiam ita tueri, ne fraus fieri illibatiſſimæ ejusdem Dei ſanctitati, & libertati*

tati humanæ voluntatis, & ne immunis pronuntiari peccator a culpa videatur. Patent inconſultæ illæ & inconditæ voces antagoniſtarum criminationibus, & adverſa fronte cum ſtylo N. Teſtamenti videntur pugnare. Nam quid amabo, Candide Lector! Deus impellit ad opera mala, aliud eſt, quam Deus tentat ad malum, quod diſerte Jacobus nos & credere & dicere vetat? Moſis & Prophetarum dictio ſublimior eſt, ſobrieque frequentius per tropum explicanda. Nunquam ego adducar, nunquam ſpero alius quicunque prudens & Dei reverens adducetur ad exiſtimandum verba Ezech. XIV. v. 9. Ipſe (falſus) Propheta ſi pellectus fuerit, ut eloquatur verbum, ego Jehova, pellexi prophetam illum: proprie & ſecundum Literam eſſe intelligenda. Primi Reformatorum Theologi Theodorus Beza, P. Martyr, aliique, locutionibus ſæpe æquo durioribus uſi ſunt: ſed ne ipſe Lutherus ſatis ſibi ab iis cavit, ut vulgo conſtat. At recentiores, quod laudo, emollitum iverunt. Poſtquam hæc *Heiſenii*, ut & *Vitringæ* ad Eſaj: VI. v. 10. & *Witſii Miſcell.* Tom. II. Exercit. I. eandem tibiam inflantium, verba adduxiſſet *Clariſſimus Tübingenſium Theologus Weiſmannus*, in hæc verba erupit. *Nos hujusmodi declarationes omnino attendendas eſſe exiſtimamus, Heiſeniique maxime candorem laudamus ſincere. Quod ſi porro Reformatæ partis Theologi abſtineant a renovandis principiis crudioribus, noſtrique contra æquitatem omnem heic adhibeant, ceſſabit tandem, ut opinior odioſa illa de Deo auctore & cauſa peccati controverſia.* Utinam non de hoc tantum argumento, ſed & de reliquis, quæ reſtant, controverſiis, unum ſentirent Proteſtantes; aut ubi id fieri per omnia non poteſt, non obſtante levi diſſenſu, in unum corpus tamen tandem coaleſcerent!

Felicitas Impiorum ſiniſtras de Dei providentia excitat opiniones.

VIII. Sed & aliæ cauſæ ſunt, quæ efficiunt, ut homines ſæpe de Providentia Dei ſiniſtras foveant ſententias, imo aliquando eo impietatis perveniant, ut Rectorem mundi dari inficientur. Inter eas non minima eſt Impiorum felicitas, & e contra piorum oppreſſiones & adflictiones. Dantur nimirum nobiles & ignobiles, qui exigua Numinis reverentia tacti ſunt; qui divina humanaque rident, Religionemque pedibus conculcant; dantur qui proximum variis dolis & fraudibus circumveniunt, viduas & pauperes bonis ſuis ſpoliant, uno verbo dantur homines, qui omnibus ſceleribus ſunt contaminati & cooperti. Hi tamen ſæpe florent, & abundant iis, quæ prima mortales putant, nimirum divitiis, honoribus, & omnis generis deliciis hujus vitæ: contra vero ſæpe videas homines optimos & pietatis amantiſſimos, vel cum pertinaciſſimis morbis colluctari, vel a noxiorum inſo-

Digitized by Google

Sæpe mihi dubiam traxit ſententia mentem
Curarent Superi terras, an nullus ineſſet
Rector, & incerto fluerent mortalia caſu

& allatis quibusdam, pro divina providentia pugnantibus argumentis, rurſus in hæc verba erumpit.

Sed cum res hominum tanta caligine volvi
Adſpicerem, lætosque diu florere nocentes
Vexarique pios: rurſus labefacta cadebat
Religio, &c. plura exempla & teſtimonia attulerunt *Pfannerus Theolog. Gent. cap. VIII.* & *Hadrianus a Cattenburg Spicileg. Theolog.* pag. 284. 285. E Sacris exemplo eſſe poſſunt Liber *Jobi*, *Pſal. LXXIII. v. 2. ſq. Jerem. XII. 1.* Quid vero ad ſpecioſam hanc objectionem reſpondendum ſit, alibi videbimus. Legantur Doctiſſimorum virorum, qui cum P. *Baylio* congreſſi ſunt, meditationes, & reſponſa. Interim non dubito, quin ſubtiliores controverſiæ de origine mali moralis & phyſici in vernaculas linguas translatæ, multos potius in dubitationes conjecerint, quam vero ab iis liberaverint: facile enim objectiones illæ intelliguntur; at ut quis nervos reſponſionum intelligat, accuratiore cognitione Theologiæ & Philoſophiæ eum inſtructum eſſe oportet. Tandem & id haud parum conferre putem, ut homines quidam dubitanter de provida Dei cura ſentiant, quod nimirum in communi hominum ſermone ſingulæ Electiones, munerum & dignitatum diſtributiones, in dignos pariter & indignos collatæ, ſingulari alicui providentiæ directioni tribuantur, ubi tamen ſole meridiano clarius eſt, quibus artibus ad has vel illas ſpartas ornandas homines fuerint evecti. Permittente Numine hæc fieri nemo dubitat; nec negamus, aliquando ex omnium circumſtantiarum collatione patere, hominum quorundam animos, ad alios adjuvandos non ſine Numinis directione diſpoſitos fuiſſe. In cœteris vero quotidianis Electionibus & munerum per vota factis diſpenſationibus, ſingulare quid intercedere, menteſque inſolita quadam ratione adflari, ut hic potius quam alius eligatur, & plerorumque ferat puncta, credibile non eſt. Interim tamen omnes, qui viliſſimo etiam muneri admoti fuere, ita in communi ſermone loquuntur, ac ſi ſingulari Numinis diſpenſatione hoc factum fuiſſet. Hac ratione autem fit, ut multi, deprehenſis rationibus hujus vel illius promotionis, quæ palpari utplurimum poſſunt, quæ Numinis tamen ſingulari directioni tribuitur, incipiant dubitare de Regimine ipſo divino rerum humanarum. Certe quemadmodum nihil divinæ

providentiæ eſt ſubtrahendum, cum illa ſe ſe ad maxima, medioxima, & minima extendat; ita ab altera parte inter omnes conſtat, quædam Deum non impedire, ſed permittere, non vero in rebus ſingulis, civilibus certe, quaſi per miraculum ſemper intercedere.

Abuſus Juramentorum efficit, ut multi de providentia divina, aut ſiniſtras foveant opiniones, aut plane eam infitientur.

IX. Inter ea, quæ in animis hominum Reverentiam Numinis excitare deberent, merito referenda ſunt juramenta. Ea certe apud omnes populos pro re ſanctiſſima habita fuere, adeo ut ipſi Gentiles perjuros, nonſolum inter genus hominum profligatiſſimorum retulerint, ſed & adſeruerint, tales in tartaro graviſſimis pœnis adfectum iri, quod fuſe oſtenderunt Viri docti, qui data opera hoc argumentum excuſſerunt. Unicum adduxiſſe juvat locum, nimirum Platonis. Is de legibus Lib. II. ita loquitur: *ψευδος μηδεις μηδεν μηδ᾽ἀπατην, μηδε τι κιβδηλον, γενος ἐπικαλεμενος Θεων, μητε λογω μητε ἐργω πραξειεν, ὁ μη θεομισεϛατος ἐσεσθαι μελλων. ἑτος δέϛιν ὁς ὡν ὁρκες ὀμνυς ψευδεις μηδεν Φροντιζη Θεων.* i. e. *Nemo quiſquam invocatis Diis falſum, doloſum depravatumque quidpiam vel verbis, vel reipſa admittat, ni Diis infenſiſſimus eſſe velit. Deus nimirum illum odio proſequitur, qui ſacroſancta divini Numinis auctoritate neglecta, falſum juramentum dicit.* Et profecto, quisquis ad naturam juramenti ſerio animum advertit, facile de rei gravitate erit perſuaſus. In Juramento enim nonſolum Deum cordis, dictorum & factorum, infallibilem teſtem eſſe profitemur; ſed & iram divinam ultro in nos, ſi rei ſumus, provocamus. Hoc tamen non obſtante veriſſimum eſt, inter chriſtianos multos dari perjuros; multos, qui ob leviſſimas rationes ad juramenta præſtanda paratiſſimi eſſent; multos denique, qui perjuria inter peccatilla referant. Cum vero homines illi, licet divinam excandeſcentiam contra ſe provocarint, rarius pœnis ſubjici videantur, alii, quorum Religio aut nutat, aut animus valde corruptus eſt, incipiunt dubitare, utrum Deus rerum humanarum curam gerat. Exiſtimant, Deum, ad terrendos cæteros, graviſſimis pœnis ſubjicere debere tam graviter peccantes, quaſi Deus in inſtanti præſtare hoc deberet; aut poſt hanc vitam pœnis nullus futurus eſſet locus. Quod ſi vero in cauſas tot falſorum juramentorum, quæ paſſim, inter Chriſtianos locum habent, inquiramus, variæ ſe ſe offerunt, quas ſtrictim heîc, quandoquidem data opera de hoc argumento non agimus, repræſentabimus. Et 1) quidem certum eſt, inter eos, qui in cœtibus Chriſtianorum vivunt, multos exiſtere ſceleratos, nulla vel exigua cura Religionis tactos. Hi quicquid ſacrum & venerabile eſt, parum curant, de iis duntaxat ſolliciti, quæ ad vitam ſuaviter

viter ducendam, facere poſſunt. Mirum autem non eſt, tales, ſanctiſſimas leges & officia transgredi. 2) Sunt inter Chriſtianos, qui craſſa rerum divinarum & moralium ignorantia laborent. Hi naturam juramentorum, eorum vim, obligationem, & gravitatem, non ſatis habent cognitam: rarius etiam de hoc argumento diſſeri audiunt. Quo autem minus de officiis ſuis perſuaſi ſunt homines, eo procliviores etiam ſunt, ad ea negligenda & transgredienda. Multi inter Gentiles hac in parte reverentius de Juramentis cogitarunt, quam chriſtiani: ita ille apud *Terentium in Hecyr. Act. V. Sc. 1. ait: Aliud ſi ſcirem, qui firmare meam apud vos poſſem fidem ſanctius, quam jure jurandum, id pollicerer tibi Laches.* 3) Ipſa conſuetudo frequentiora juramenta præſtandi efficit, ut homines minus religioſe ſanctiſſimo hoc officio defungantur. In quibusdam Regnis & Rebuspublicis, multis, ubi agitur de rebus non adeo magni momenti, imponuntur tamen Juramenta. Atqui cum ingeniis hominum ita comparatum eſt, ut id, quod frequentiſſime præſtandum eſt, vileſcat. Sic novimus frequentiorem illam conſuetudinem toties templa frequentandi, penes multos efficere, ut ad religionis negotia minus ſint attenti, neque ex auditis Orationibus ſacris eam capiant utilitatem, quæ percipienda eſſet, ex re tanti momenti. Ita pariter cum multis in locis nemo ad adminiſtrationem muneris alicujus, ſæpe levis, admittatur ſine juramento intercedente, fieri aliter non poteſt, quam ut homines conſuetudine jurandi commoti, juramenta negligentius tractent. Certe, ſi rariora eſſent, & nonniſi in graviſſimis negotiis & caſibus talia imponerentur, tot perjuriis locus non eſſet relictus. Ipſi ſane Gentiles agnoverunt, juramenta *rarius* eſſe præſtanda quod adductis variis Veterum locis Viri docti probant. Juvat unum ſaltem & alterum adduxiſſe. *Quintil. Inſtit. Orat. Lib. IX. cap. 11.* ait: *In totum jurare, niſi ubi neceſſe eſt, Viro gravi parum convenit.* Epictetus Enchirid. cap. 44. ὀρκον παραιτισαι ει μεν οιον τε εἰς ἁπαν. Ἐι δε μη ἐκ των ἐνοντων. *Jusjurandum recuſa, ſi fieri poteſt* omnino: *ſin minus quantum potes. Hierocles in aurea Carmina Pythagoræ* ad verſum 2. σεβε ὀρκον verſ. 1. edit: Curterii p. 33. ait: *Fuerit autem cultus ejus* (ſc. Juramenti) *ſervandi optima ratio, & cura, ſi eo nec frequenter utaris; nec temere: nec quibuslibet in rebus; nec ad Sermonis amplificationem: nec ad narrationis confirmationem atque fidem.* & pag. 34. Το δη σεβε ὀρκον ὀ μονον ἐυορκειν, ἀλλα καὶ ἀπεχεσθαι ὀρκε παρεγγυα: ἐτω γαρ ἀν τηρησαιμεν το ἀιει ἐυορκειν, εἰ μη καταχρησοιμεθα τοις ὀρκοις. καὶ γαρ ἐν τη συνεχεια τε ὀμνυειν ῥαδιως ἀν μεταπεσοι τις εἰς ἐπιορ-

ἐπιορκιαν. φειδοι δε τηρησις ἐπεται. ἡ γαρ ὀυκ ὀμνειται. ἡ ὁταν ομνυσιν, ἐυορκησει. καὶ ὀυτε ἀν ὑπο συνηθειας προδραμη ἡ γλωσσα, ὀυτε ὑπο παθων ἀκρατειας ἡ διανοια σφαλειη. i.e. *Quod autem jusjurandum colere præcipit : nonſolum non pejerare, ſed a jurejurando etiam abſtinere docet. Ita enim perjurio ſemper vacabimus, ſi jurejurando nunquam abutamur. Jurandi ſiquidem conſuetudine in perjurium facile prolabimur. Contingit autem ut abſtinentiam ſequatur obſervatio. Aut enim non juratur; aut cum juratur ſancte juratur, & juſte: conſuetudine deinde nec præcurrit lingua: nec cupiditatum intemperantia mens labitur.* confer. *Illuſt. Grotium ad Matth. V. v. 33. 34.* Accedit huic, quod paſſim homines audiant, ſolemnia pacta, fœdera juramentis etiam confirmata, a principibus Viris parum religioſe ſervari, imo prout e re ſua eſſe putent, diſſolvi: ex quibus, cum non ſemel, quod audiunt, veriſſimum ſit; colligunt homines, quibus pietas non adeo cordi eſt, juramenta forte eum in finem duntaxat excogitata, ut Subditos in officio contineant Principes & ſpecie ſanctitatis ipſis imponant jugum, quod ipſimet tamen ferre nolint. 4) Sæpe imponuntur juramenta talibus, de quibus non levibus indiciis conſtat, eos religionem & conſcientiæ leges parum curare. Tales ſane, inprimis ſi ſacra auri fame laborent, non dubitabunt, ubi e re ſua eſſe putabunt, rem omnium ſanctiſſimam vilipendere. 5) Impunitas hujus Sceleris plures allicit. Solet enim ſucceſſus multos ad perniciem devocare. Sæpius illi, qui non contemnendis argumentis & teſtimoniis perpetrati ſceleris poſſent argui, impuniti dimittuntur, quod cum alii vident, iisdem artibus utuntur. 6) Denique haud parum etiam ad hoc conferre exiſtimo formulas quasdam verborum quibus Juramenta conceptæ ſunt. Sæpe illæ ita ſunt comparatæ, ut ſi ad literam interpretari verba velles, ſtatuendum eſſet, juramentum nos ad impoſſibile obligare. Ex quo ipſo homines levis animi colligunt, non adeo ſtricte obſervationi Juramentorum eſſe inſiſtendum, cum nemo ea, ſi vocum vim ſequi vellet, ſervare poſſet. Nullus equidem dubito, quin talium formularum auctores bono animo tam efficacibus, imo hyperbolicis locutionibus aliquando uſi ſint. Exiſtimarunt enim obligationis vim ita intendi: at ſi in ullo, hoc certe in negotio, cauti eſſe debent illi, qui formulas juramentorum facere ſolent; nonſolum enim verba juramentorum debent eſſe clara, perſpicua, definita, & ab omnibus metaphoris aliena; ſed & juramentum ipſum, quod præſtandum eſt, viribus hominum attemperatum eſſe debet. Id niſi fiat, incipiunt homines variis exceptionibus & reſtrictionibus

uti,

Digitized by Google

uti, & quidem ſæpe talibus, ut obligationis vis vel minuatur valde, vel prorſus tollatur.

His denique Incredulitatis cauſis, hactenus recenſitis, accedunt (ut plures non adducam) variæ *injuriæ & impoſturæ Sanctitatis & pietatis titulo ornatæ, a Viris Eccleſiaſtici & politici ordinis excogitatæ, ut aliis imponant, aut eos facultatibus ſuis defraudent.* Hæ efficere ſæpe ſolent, ut homines, non ſatis prudentes, & religionis amantes, de univerſa Religione incipiant dubitare. Eas vero impoſturas & fraudes ſingillatim expoſuit, & ingenti Exemplorum numero confirmavit, *Doctiſſimus Jure Conſultus Samuel Treverus, Profeſſor Helmſtadienſis* tribus editis, de hoc argumento diſſertationibus, quæ lectu ſunt digniſſimæ. Sed hæc, de Cauſis Incredulitatis dicta, ſufficiant.

ἘΠΙΜΕΤΡΟΝ

THESIUM THEOLOGICARUM.

I. Argumenta pro exiſtentia Dei, a poſteriori, uti vocantur, ſeu ab effectibus pulcherrimis, quos in hoc mundo deprehendimus, petita, omnium ingeniis ſunt attemperata, eoque nomine a Concionatoribus publicis potiſſimum ſunt urgenda: Ea vero quæ nimis ſunt ſubtilia, cum a promiſcua turba non intelligantur, omittenda cenſemus.

II. Nemo exitio æterno addicitur, niſi ob perſeverantiam in peccato.

III. Quemadmodum certum eſt, Dei Providentiam ad maxima, medioxuma & minima, ſe ſe extendere, atque adeo illos omnes male agere, qui aliquid Providentiæ divinæ ſubtrahere volunt: Ita ab altera parte cavendum eſt, ne quicquam ſtatuamus, quod obligationem hominis, tanquam creaturæ rationalis & liberæ, tollere poſſet. Libertate enim ſublata, perit omnis Religio.

IV. Qui negant, dari in S. Literis hyperbolicas locutiones, aut neſciunt quid ſint hyperbolæ; aut in verbis ludunt.

V. V. D. Miniſter, nullis, vel exiguis animi dotibus ornatus, & ſuperficiaria duntaxat rerum theologicarum cognitione inſtructus, non ſolum parum conferet ad veram Religionem confirmandam; ſed & Miniſterium ſacrum, & religionem in contemtum adducet. Ex

 quo

quo ſequitur, non ſolius pietatis, licet ea virtus principalis ſit Paſtoris, ſed & Eruditionis, qua inſtructus eſſe debet Theologiæ Candidatus, rationem habendam eſſe iis, qui munus Miniſtrorum illis imponere ſolent. Gravia ſunt hoc de negotio verba perſpicaciſſimi Theologi, *Steph. Gauſſeni.* Sonant autem ita: *Nos ita exiſtimamus, adulterum & homicidam Societati nunquam tantum obfuiſſe, quantum Eccleſiaſtes obeſt, qui, invita, ut loquuntur Minerva, nullis plane dotibus ad eam rem inſtructus, totos triginta annos apud eundem populum, nullo meliore Collega ſublevatus,* ἐκκλησιάζει: *nam primo ea res Eccleſiaſtæ ipſius contemtum atque odium parit: Contemtus atque odium Auditores ad ſacras conciones audiendas remiſſiores facit: a Sacrarum autem concionum contemptu, quam minimum abſit, ab ipſo rerum ſacrarum faſtidio, facile intelligitis: rerum porro ſacrarum faſtidium, quid aliud, quam impietatem ex ſe dabit? Impietas & animæ & Reipublicæ ruinam inducet. de arte Concion. pag. 147. Edit. Caſſell.*

VI. Non magis ex verbis Chriſti ad Petrum Joh. XXI. v. 17. *paſce oves meas*, ſequitur, Epiſcopum Romanum eſſe Monarcham totius Eccleſiæ, quam ex Virgiliano illo: *Tityre, dum redeo (brevis eſt via) paſce capellas* ſequitur, Tityrum, & omnes ſucceſſores ejus, fore infallibiles; aut eos eſſe Reges terrarum, quia apud Homerum Reges ποιμένες appellantur.

VII. Quamvis eheu! negari non poſſit, plures Proteſtantium, doctrina de juſtificatione per fidem ad ſuam perniciem abuti; certum tamen eſt, dogma ipſum verum & innocuum eſſe: ſtatuunt enim: ab una parte quidem, bonis operibus, aut ipſi etiam fidei noſtræ nullum ſtatuendum eſſe ejusmodi pretium, cujus efficacia juſtificationem apud Deum promereatur; ab altera vero fidem mortuam non eſſe veram fidem, ſed fidei tantum larvam, cenſeri autem *mortuam*, quæ ſit *ſine operibus* (Jacobi II: 26.) id eſt, quæ bona opera, niſi forte facultas ea operandi, aut occaſio penitus defuerit, ſibi conjuncta non habeat.

VIII. Quantum abſurda dogmata conferre poſſint ad Incredulitatem promovendam, patet inter alia exemplo *Averrois*, Celebris inter Arabes Philoſophi, qui ſic locutus eſſe fertur: *Quandoquidem Chriſtiani edunt quod colunt, moriatur anima mea morte Philoſophorum.*

X. Cum certum ſit, neminem, in vita & morte, verum ſolatium ex eo capere poſſe, quod *Univerſaliſtarum*, vel *Particulariſtarum* addictus ſit ſyſtemati, ſed ex eo, quod *ſingularis* & *individualis gratiæ* fructus,

fructus, & bonæ conſcientiæ teſtimonium in ſe deprehendat: manifeſtum eſt, Theologis, & V. D. Miniſtris non tam laborandum eſſe, ut prolixe coram plebe de ordine & modo gratiæ operantis diſputent, quam vero, ut ſerio & graviter adhortentur Chriſtianos, ut characteres verè Electorum & Juſtificatorum poſſidere nitantur. Veritas hujus ſententiæ vel ex eo etiam patet, quod Reformati pariter & Lutherani aſſerant, neminem de electione ſua, & juſtificatione certum eſſe poſſe, niſi, cui ſalutaris fides, cum pœnitentiæ & bonorum operum ſtudio, inſit.

X. Ne tamen cui hæc theſis noſtra inſolita videatur, duorum Theologorum Eruditionis & pietatis laude florentium teſtimonia adducam. Prius eſt τȢ Μακαϱιτȣ Cl. *Grynæi* Theologi longiore vita digniſſimi, viri non tantum ob ſingularem Eruditionem, ſed & ob pietatem inclyti. Hic vero in λειψανοις nuper demum a Cel. *Frey* editis (cui eo nomine gratias agent, quotquot veræ Eruditionis guſtum habent) pag. 171. ita pronuntiat: *Utinam nobis liceret æterno ſilentio involvere controverſias, quæ nobis cum Auguſtanæ Confeſſionis fratribus intercedunt, & quarum aſperior tractatio, dum infelici diſcidio ortum dedit, Eccleſiæ Dei vulnus inflixit immedicabile & Rei Proteſtantium publicæ damnum irreparabile intulit. Parum ſane abeſt, quin dicam multa, imo plurima, de quibus inter nos diſſentimus, curioſe potius quam utiliter diſceptari. Hortatur equidem fideles, quotquot ſibi introitum in regnum æternum Domini noſtri & Servatoris noſtri J. C. ſubminiſtrari cupiunt,* Divus Petrus, (Epiſt II. cap. I. v. 10. 11.) *ut vocationem ſuam & electionem firmam efficere ſtudeant; At ut in vocationis hujus & electionis arcanas cauſas inquirant, non jubet, multo minus ab iis exigit, ut decretorum divinorum ordinem, modum, ac rationem omnem non aliter in numerato habeant, quam ſi Deo fuiſſent a Conſiliis.* Poſterius eſt, Viri itidem *Clariſſimi & pacis amantiſſimi*, nimirum J. C. *Klemmii*, *Theologi Tübingenſis Præſtantiſſimi.* Hic edidit A 1742. Diſſertat. Exegetico-dogmaticam ad Lucæ XIII: 23. 24. Verba Evangeliſtæ ita ſonant: Ἐιπε δε τις ἀυτω, κυϱιε, ἐι ὀλιγοι ὁι σωζομενοι: ὁ δε ἐιπε πϱὸς ἀυτȢς, ἀγωνιζεσθε ἐισελθειν δια της ςενης πυλης &c. Hæc verba poſtquam breviter explicaſſet, Reſponſionem Jeſu Chriſti ſapientiſſimam eſſe probat, melioremque omnibus reſponſis, quæ a Theologis, ex ſuis ſyſtematibus dari poſſent. Probat autem ſuam ſententiam ſequenti generali ſyllogiſmo: *Quod omnes in ſuo genere habet perfectionis gradus, eſt optimum. Quod tutiſſimum, quod ſapientiſſimum, quod ſanctiſſimum, quod infallibile, quod adæquatum, &*

& deciſivum; quod planum & perſpicuum non perplexum, non ſpinoſum, quod maxime pacificum eſt &c. illud omnes in ſuo genere habet perfectiones. Quod omne errandi atque detrimentum capiendi avertit periculum eſt tutiſſimum. Quod finem mediis aptiſſimis, remotis impedimentis aſſequitur, eſt ſapientiſſimum. Quod ſanctitati Chriſtianorum ſeu officiorum erga Deum, ſeipſum & proximum quammaxime inſervit, eſt ſanctiſſimum. Quod falli & fallere eſt neſcium, eſt infallibile. Quod omnes difficultates tollit, pleneque ſatisfacit eſt deciſivum. Quod ſine involucris, ambagibus, ſpiniſque, ſententiam edicit planum eſt, & perſpicuum. Quod lites omnes præcidit, & paci conſulit, eſt pacificum: denique contrariorum contraria eſt ratio, &c. Jam vero per partes probat Vir. Cl., talem eſſe reſponſionem Chriſti, cui attributa illa omnia competant.

XI. *Admiſſorum flagitiorum conſcientia, ſæpe peſſimis hominibus terrorem injicit, eosque angoribus conficit: Vis iſta conſcientiæ fortaſſis non directe probat, exiſtere, quem impii ultorem ſcelerum metuunt, Deum. At hoc tamen probat: reliquis argumentis, quæ Dei exiſtentiam evincunt, & undique ſeſe menti noſtræ ingerunt, tantam ineſſe vim, & efficaciam, ut vel invitis aſſenſum extorqueant.* Theſis hæc eſt τȣ̃ Μακαρίτȣ Cl. *Grynæi* l. cit. p. 125. ſq. Idem dici poteſt de argumento pro exiſtentia Dei petito a communi Gentium conſenſu. Conſenſus ille vel omnium vel plurimarum Gentium directe non probat exiſtentiam Numinis; ſed hoc tamen ex eo colligi poteſt; veritatem de exiſtentia Numinis ita eſſe claram & perſpicuam, ut ab unoquoque, non plane ſtupido, adhibita modica diligentia, cognoſci poſſit.

XII. Qui myſteria Religionis chriſtianæ rejiciunt, & miraculis nullam probandi vim ineſſe contendunt, ſimul tamen pro membris Eccleſiæ Chriſtianæ haberi volunt, ſtulte ſibi perſuadent, veros Chriſti Sectatores ratiocinandi arte deſtitui, ſe vero ſolos ſapere.

XIII. Methodus concionandi recentiorum Anglorum, omnium, doctorum pariter & indoctorum ingeniis, mihi attemperatiſſima eſſe videtur.

XIV. Theologi & V. D. M. eruditi & prudentis eſt, controverſiarum numerum non augere, ſed quantum veritas, & natura rerum patitur, minuere; veras controverſias ad minimos terminos redigere, inutiles plane reſecare, & nonniſi ἱςορίας ἕνεκα earum mentionem facere. Idem ſenſit laudatus amiciſſimus, dum fata ſinebant, vir, *Grynæus* l. cit. p. 158. *Miſera* (inquit) *eſt hoc ævo noſtro Eccleſiæ tot Sectis, χίσμασι, diſcordiis, diſſenſionibus diſtractæ facies: fœdum*

in

in modum dilacerata eſt inconſutilis illa Chriſti tunica. Sperari vero vix poteſt, fore, ut, qui de ſanandis ac conſolidandis iſtis Eccleſiæ vulneribus ſoliciti ſunt, γνήσιοι, pacifici, Servatoris diſcipuli aliquid conatibus ſuis proficiant, niſi oſtendant, non eſſe tantum, quantus vulgo exiſtimatur, controverſiarum vere theologicarum numerum, liteſque multas, quæ magnas animorum peperere divulſiones, non dignas eſſe, quæ tanta contentione agitentur, imo perſæpe, ubi ſi diligenter animum advertas, nulla diſſenſus materies ſubeſt, meram altercandi libidinem eſſe, quæ controverſiam perpetuet.

MEDITATIONIS
DE
CAUSIS MAGIS MAGISQUE INVALESCENTIS
INCREDULITATIS,
ET
MEDELA HUIC MALO ADFERENDA.

PARS IX.

Sect. I.

Scopus Auctoris in hac diſſertatione oſtenditur.

IN antecedentibus Diſſertationibus de hoc argumento editis, in cauſas Incredulitatis diligenter inquiſivi, & pleraſque, quæ homines a religione alienos reddere poſſunt, in apricum produxi. Tempus jam eſſet, ut oſtenderem, quod & titulus harum meditationum promittit, quænam ſint optima media malo huic occurrendi, & qua ratione cum iis, qui morbo hoc laborant, agendum. Sentio autem me id rite præſtare non poſſe, niſi prius expendam generalia quædam argumenta, vel potius præjudicia, quibus illi, qui a religione vel omni, vel ſaltem a chriſtiana abhorrent, uti ſolent. Hoc non ſolum nobis occaſionem ſuppeditabit, de rebus magni momenti diſſerendi, ſed & animos Incredulorum, eorum ſaltem, qui aliquo amore veri ſunt incenſi, præparandi ad ſata accipienda, id eſt, ad rationes pro veritate religionis chriſtianæ in medium prolatas ſerena fronte expendendas. Hoc vero dum agimus, Lector a nobis non exſpectabit demonſtrationem Religionis vel Naturalis vel Revelatæ, nedum operoſum examen objectionum, quibus Increduli graviſſima Religionis capita impugnare ſolent. Id enim a Viris, pietate, eruditione, & Ingenii acumine eminentiſſi-

nentiſſimis, quæ Seculi noſtri Felicitas eſt, ita præſtitum, ut quoad ſummam rerum nihil addi poſſe videatur. Id tantum operam dabimus, ut generales quasdam horum hominum objectiones, quas illi *præjudicia legitima* appellare ſolent, ſincere Lectoris oculis ſubjiciamus & expendamus. Deum vero nos ex animo progamur, ut unum vel alterum hujus tribus, ab erroribus & vitiis liberatum, in viam veritatis, quæ ſecundum pietatem eſt, reducat.

II. Antequam vero rationes illas generales Deiſtarum adduco, objectio primo quædam eſt in medium proferenda, quæ eſt oppoſita iis, quæ initio noſtrarum meditationum de cauſis Incredulitatis diſſerui. Nimirum inter præcipuas Incredulitatis cauſas retulimus, ambitionem, inclareſcendi ſtudium, & pravarum voluptatum amorem. Hic vero quidam ex Incredulis conquerentur, & injuria ſe ſe affici clamabunt, contendentes, ſe amore veri inquirendi, & religionis cognoſcendæ ſtudio commotos, ad amplectenda ſua dogmata inductos eſſe: Trivialem nimis eſſe hanc objectionem, quæ in hos, qui talia objiciunt, retorqueri facile poſſit: multos religioni chriſtianæ addictos eſſe, eamque ob varia commoda defendere, licet vere de ejus divina origine perſuaſi non ſint. Non eſſe, ubi de his vel illis ſententiis religionis agatur, judicandum ex incentivis, quibus hi vel illi ad ita vel aliter ſentiendum adducantur: rem ipſam in ſe ſpectatam eſſe conſiderandam, cœtera non operoſe eſſe indaganda, ſed Deo cordium ſcrutatori (res enim nobis potiſſimum eſt cum iis, qui Theologiæ naturalis præcipua capita admittunt) ea eſſe relinquenda: Experientiam teſtari, multos Deiſtarum vitam vivere honeſtam, neque adfectuum impetu ſe ſe pati abripi. Pleroſque mortales non ſemper ſuis opinionibus convenienter agere. Conſtare hoc ex ipſa confeſſione multorum Eccleſiæ chriſtianæ Doctorum; ipſos enim docere, Religionem chriſtianam inſignem quidem ſua natura habere vim in animos hominum, ſimul tamen eosdem diffiteri non poſſe, longe maximam chriſtianorum partem, eos quinetiam, qui Duces aliorum eſſe deberent, variis vitiis contaminatos eſſe, ex quo pateat, non tam varias de religione opiniones, quam vero pravas mentis inclinationes vitiorum cauſas eſſe.

Objectio quædam generalis Deiſtarum ſiſtitur.

III. Neceſſe eſt, ut has objectiones per partes expendamus. Et (I.) quidem notari velim, nos, dum pravos affectus Incredulitatis cauſas eſſe dicimus, non tam ad certas quasdam perſonas, quam vero ad vitiorum illorum naturam, vimque, quam in animos hominum quorumvis habere poſſunt & ſolent, reſpicere. Cum igitur ambitio, aliique

Reſponſio ad hanc objectionem.

Digitized by Google

aliique adfectus, Philoſophum ad tuendas ridiculas opiniones, Theologum ad paradoxa dogmata invenienda abducere poſſint, cur eadem vitia efficere non poſſent, ut quis veritates, quæ ab aliis pro ſanctiſſimis habentur, ſtudio nominis famam conſequendi, impugnaret? cauſam non video cur increduli, ſerena mente hoc perpendentes id infitiari velint; niſi forte putent, ſe ſolos ab omni vitiorum labe immunes eſſe. (II.) Facile concipi poteſt, qua ratione quidam in Incredulitatem cadere poſſint, ſine pravis affectibus tamen. Dantur nimirum homines, qui incredibili deſiderio omnia accurate ſciendi adeo flagrant, ut nulli propoſitioni firmiter adhærendum eſſe exiſtiment, niſi evidentiſſime omnia demonſtrata eſſe putent, etiamſi natura rerum id non patiatur: ſunt, qui ab ipſa juventute eorum conſortio uſi, qui acutis argumentis Religionem impugnare ſolent; Sunt qui mature in tales libellos inciderunt, in quibus de Religionis præſtantiſſimis capitibus utramque in partem diſputatur: Sunt quibus reſponſa quorundam Religionis chriſtianæ Defenſorum leviora eſſe videntur, quam ut de gradu hactenus receptæ ſententiæ dejiciantur: Quædam ingenia natura quaſi ad dubitationes facta videntur; quæcunque argumenta excutiunt, ſcrupulis, ea obſepta eſſe putant haud facile ſolvendis, adeo quidem, ut ſæpe per totam vitam quid de religione ſentiendum ſit, dubii hæreant. Quod ſi his accedunt diſſenſiones Theologorum de variis Religionis capitibus: examen religionis proſcriptum; perſecutiones ob religionem, aliaque in antecedentibus Diſſertationibus a nobis adducta, facile fieri poteſt, ut animus ejusmodi hominis, ſine pravis affectibus, in incredulitate adquieſcere poſſit. Diſtinguendum igitur probe eſt, inter Sententias mere ſpeculativas, & inter talia dogmata, quæ voluntati difficile jugum imponere videntur. Prioribus multi poſſunt adhærere ſine adfectuum adminiculo; poſterioribus non item. Placent, quæ de hoc argumento ſcripſit Vir *Clariſſimus de Beauſobre filius*, differens de Incredulitate *Thomæ*. *Vol.* 1. *des Diſcours Hiſtoriques &c.* pag. 10. 11. *Il faut* (inquit) *bien diſtinguer, entre les Sources de l'Incredulité. Elle a ſa ſource dans l'eſprit, ou dans le cœur. Dans l'eſprit, quand il s'agit des verités incomprehenſibles à la raiſon. Dans le cœur, quand il s'agit d'adopter des maximes qui gênent & qui demandent des grands ſacrifices. Pour n'avoir pas fait cette diſtinction, l'on a mis, & l'on met tous les Jours tous les Incredules dans la même claſſe. Cependant il y a une très-grande difference entre les uns & les autres. Car enfin, ſi l'eſprit ne peut acquieſcer aux verités, qu'on lui preſente à croire, faute d'éviden-*

Digitized by Google

d'évidence ou dans l'objet, ou dans les preuves peut-il être condamnable? J'aimerois autant, que l'on condamnoit un homme, parce qu'il ne ſe peut reſoudre à dire, qu'il voit, quand il ne voit pas. Jeſus Chriſt lui-même à decidé la queſtion: Si vous étiés aveugles, dit-il, vous n'auriés point de peché. Mais quand l'eſprit embraſſe certaines verités, & que le cœur ne peut ſe reſoudre aux ſacrifices, qu'elles exigent, c'eſt alors proprement que l'Incredulité eſt criminelle. C'eſt un malheur tout pur dans le premier cas. C'eſt une faute toute volontaire dans le ſecond, & par cette diſtinction, que les gens dans le monde, qui declament contre les Incredules, & qui ſont infiniment plus coupables qu'eux, ils croyent, ou ſont ſemblant de croire une Doctrine, qui les oblige à mener une vie pure & innocente, & ils s'abandonnent à des vices honteux, que la raiſon ne condamne pas moins, que la foi, pendant que l'incredule ſpeculatif, fidele à ſa raiſon l'écoute, la ſuit, & vit en homme de bien. Thomas eſt de ce charactere. Sa faute ne part point de ſon cœur. Elle part uniquement de ſon eſprit, & s'il ne croit pas la Reſurrection de ſon Maître, ce n'eſt que parce qu'il n'a pû ſe perſuader, que ſon Maître pût reſſuſciter: Comme il n'a pû ſe mettre dans l'eſprit, que ſon Maître dût mourir, & beaucoup moins mourir d'un ſupplice auſſi honteux, que celui de la croix, il n'a pû ſe mettre dans l'eſprit, qu'il dût reſſuſciter. Le voyant mort toutes ſes eſperances s'evanuiſſent. Mon Dieu! Quels obſtacles les prejugés ne mettent-ils pas à la Foi, & qu'ils ſont difficiles à deraciner. Pour peu que nous ayons d'équité, quel ſupport ne devons nous pas avoir pour les prejugés des autres, nous, qui avons ſi ſouvent beſoin de ſupport pour nos propres prejugés! Ita doctus ille Vir: Concedamus igitur, non omnes qui *Deiſtæ* vocantur, pravis affectionibus compulſos eſſe, ad eas, quas fovent ſententias, tuendas; non tamen propterea negari poterit plures huic turbæ nomen dare, & Religionem Chriſtianam, in qua nati ſunt, impugnare, vitioſis cauſis impulſos. Qui nonſolum horum hominum ſcripta evolvit, ſed & ad ea, quæ inter homines doctos etiam geruntur, diligenter attendit, probe videbit, paucos numero religioni nomen dare, de quibus adſerere poſſis, eos accurato examine demum inſtituto & evidentiæ ponderibus commotos fuiſſe ad eam amplectendam. Quidam huic familiæ addicti jactitant, *Collinum* v. gr. ſolo amore veritatis pugnaſſe: at qui ea legit, quæ auctor *de la Friponerie Laïque des prétendus Eſprits forts*, in medium adduxit, dubitare de hoc incipiet. Hinc Auctor Eruditus, qui huic libello præfationem præmiſit, poſtquam monuiſſet, Collinum, omnes fere ordinis Eccleſiaſtici Viros vel pro Impoſtoribus, vel indoctis ha-

buiſſe, ita calamum ſtringit adverſus eum pag. 15. *A ſes yeux, tous les gens d'Egliſe étoient ou des* Fripons, *ou des* Sots; *& ſe bornant aux premiers, qui conduiſent toujours les autres, il en concluoit, avec auſſi peu de raiſon, que beaucoup de confiance, que la Religion elle-même n'étoit en ſon tout, qu'un tiſſu d'impoſtures. On ne ſcauroit nier, que le principe, ſortant de la bouche d'un Homme d'honneur, ne fût capable de porter quelque coup. Mais Monſieur Collins étoit-il lui-même honête homme? étoit-il vrai? étoit-il integre? N'entroit-il dans ſon fait, & dans ſes vûes, ni mauvaiſe foi, ni prévarication, ni friponnerie? Je ſai que Meſſieurs les Deiſtes trouveront ces queſtions choquantes de ma part. S'il faut les en croire, il n'y a d'honneur, de droiture, & de bonne foi, que chez eux. C'eſt là où ils ſe retranchent; c'eſt par-là principalement, qu'ils prétendent ſe faire valoir. Eux! les ſoupçonner d'obliques fineſſes, de lâches detours, des ſentimens & des mœurs de la Canaille! Pour qui les prend on? Ce n'eſt pas les connoitre. Eh! Meſſieurs, on vous connoit mieux que vous ne penſés, & l'on ne fait, que vous rendre juſtice! Un homme, qui ſe moque de Dieu à tout hazard, peut bien ſe moquer des hommes, ſans conſequence: & Monſ. Collins, vôtre Orateur & vôtre Héros a pouſſé ſi loin le mepris, & le jeu du Public, que vôtre charactere & le ſien, ne tromperont plus que des ſots.* Lege ſequentia hujus Præfationis. Quicquid autem de eo ſit, aliquando ſine formidine erroris ſatis probabiliter colligi poterit, utrum quis ambitione, vel aliis affectibus inductus, errori ſubſcripſerit nec ne. Alibi hanc regulam poſuimus: Si quis ingenio valens & Eruditus, veritates, aut prudentiſſimorum & oculatiſſimorum hominum conſenſu, certiſſimas: aut ſaltem ſumma veriſimilitudinis ſpecie munitas, rejicit; ſimul tamen opinionibus pertinaciter inhæret, quæ aut plane ineptæ & ridiculæ, aut ſagaciſſimorum hominum opinione nulla ratione, ſi ad evidentiæ gradus reſpicias, cum iis, quas negat, veritatibus, conferri poſſunt, Eum ambitione potius, aut aliis pravis ſtudiis, quam inquirendæ veritatis amore duci, apud omnes Cordatos in confeſſo erit. Huic regulæ ſtatim adjiciam exemplum, Anonymus quidam, data ad Cl. *Clericum* epiſtola, ni fallor, Bibliothecæ antiquæ & modernæ inſerta, probare aggreſſus eſt, Religionem chriſtianam originem ſuam debere, neſcio quibus hominibus, Seculo V. viventibus, ex gelidiſſimis Septentrionis regionibus erumpentibus. Quod ſi quis jam hiſtorica duntaxat argumenta, quibus veritas Religionis chriſtianæ probari ſolet, paululum expendat, & cum opinione hac ridicula conferat, aliter judicare non poteſt, quam hominem hunc,

hunc, novam & inſolitam opinionem defendendi ſtudio, ad tantam amentiam abreptum fuiſſe.

IV. In diſputationibus cum aliis (quod quarto loco notari velim) ad rem ipſam de qua agitur eſſe attendendum, nec curioſius de incentivis, quibus quis ad ita vel aliter ſentiendum induci poſſet, inquirendum, ipſimet agnoſcimus. Imo fatemur, in certaminibus theologicis frequenter hoc in caſu peccari. Sunt, qui, ut errantem exoſum valde reddant, innumeras cauſas fingunt, quibus inductus ſit, ad ita ſentiendum. Vident etiam ubique periculoſa conſectaria. Sub omni lapide dormit ſcorpius: Ita v. gr. ſi quis rationis vim, præſtantiamque, in examine rerum ad religionem ſpectantium extollit, non deſunt, qui dicant, eum hoc facere, ut religionis chriſtianæ myſteria extenuare poſſit. Qui punctorum hebraicorum antiquitatem admittere nolunt, id eo fine facere ſæpe cenſentur, ut dubiam nimirum & incertam reddant S. Litterarum auctoritatem. Mille alia exempla tranſeo ſilentio. Tantum autem abeſt, ut tales aliquid contra errantem abtineant, ut potius eum in ſua ſententia confirment, atque impediant, quominus ſerena mente rationes, quibus error impugnatur, expendat. Interim rurſus hoc non obſtat, quo minus dici poſſit, ambitionem, alioſque pravos affectus, homines ad portentoſas opiniones defendendas ſæpe inducere, eoſque præpedire, quo minus lucem veritatis cernere poſſint. Cumque quotidiana experientia conſtet, multos etiam inter eos, qui Religioni chriſtianæ nomen dant, hoc morbo laborare, cauſam non videmus, cur pari jure aſſeri non poſſit, Incredulitatis, aliarumque opinionum nullo fundamento ſuperſtructarum, at non ſine confidentia ſingulari prolatarum, cauſas eſſe prava animorum ſtudia. Neque etiam nos (V.) omnes promiſcue, qui religionem revelatam non admittunt, nonniſi pravis affectibus regi, vitiiſque fræna laxare, contendimus. Quod ſi enim quis leges naturales & morales vere tales, i. e. quæ Numinis nutu & auctoritate nituntur, admittat, cauſam non videmus, cur tales non poſſint, ſi velint, eas in multis quantum fragilitatis humanæ ratio permittit, ſequi. Non ſunt homines pejores fingendi quam ſunt, neque tanquam ſcelerati repræſentandi ſunt omnes illi, qui Religionis chriſtianæ vel plane ſunt ignari, vel diverſis ex cauſis eam rejiciunt. Interim & hoc mihi conceſſuros eſſe veri amantes crediderim, homines, quo laxioribus religionis vinculis conſtringantur, eo frequentius a vero virtutis tramite deflexuros. Notum eſt, magnam habere temperamenta & affectus efficaciam in animos,

Amplius ad objectiones reſpondetur.

præcipue in intellectum hominum. Vel optimi & de Religionis chriſtianæ divina origine perſuaſiſſimi, & quorum cor ſincera Numinis reverentia tactum eſt, impedire tamen ſæpe non poſſunt, quo minus in nervum erumpat affectuum intus latentium vis, & impetus. Quid igitur exſpectandum de homine, qui exiguis religionis incitamentis ad pie vivendum ſe inſtructum eſſe ſentit, cum adfectuum æſtu commovetur? Quemadmodum ſupra diximus, homines non fingendos eſſe pejores, quam ſunt; ita etiam in contrarium homines non cenſendi ſunt meliores, quam vero conſtans omnium temporum praxis id docet. (VI.) Homines non ſemper ſua principia ſequi, certum eſt; Hoc enim ſi eſſet, omnes Chriſtiani pii eſſent; licet enim ſententiarum divortiis inter ſe ſint diſtracti, pietatem tamen omnes, alii quidem puriorem & ſolidiorem, alii cum aliqua ſuperſtitione contaminatam, commendant. Ita pariter concedimus, non omnes Incredulos ſemper convenienter principiis ſuis agere. Hocque etiam inter alia argumento uſi ſunt illi, qui conſcientiarum libertatem & tollerantiam politicam errantium urſerunt, aſſerentes, multos errantium principiis ſuis convenienter non agere, neque adeo commodis Societatis civilis officere, de quo tamen hîc agendi locus non eſt. Hoc autem principium non eo extendendum eſt, ac ſi inter errores nullum daretur diſcrimen, aut quaſi perinde eſſet quam quisque de Numine animo agitaret ſententiam. Hoc certum, pleroſque mortales eas opiniones lubentes ſequi, quæ pravis adblandiuntur adfectionibus. Ita plerique magis vacivas præbebunt aures, Doctori, qui portam ad cœlum patentiorem facit, quam ei, qui genuinam officiorum chriſtiani hominis ideam ſine fuco repræſentat. Quamvis igitur Increduli non ſemper ſua principia ſequantur, certum tamen ab una parte eſt, religionem chriſtianam rite intellectam, longe certiora & validiora ſuppeditare ad pietatem incentiva, quam vero religionem Naturalem, de quo infra uberior dicendi occaſio erit. Ab altera vero negari non poteſt, eos, qui periculoſas ſententias de religione fovent, valde pronos eſſe ad vitia.

Repræſentatur primum argumentum generale quorundam Incredulorum.

V. Hiſce in anteceſſum ad objectionem allatam adductis, pergimus ad argumenta quædam generalia, Incredulorum, quibus uti ſolent, ad oſtendendum, ſe non ſine cauſa a Religione chriſtiana abhorrere. Et 1) quidem ajunt, Eos, qui Nomen dare velint Religioni chriſtianæ valedicere oportere libertati de religione ratiocinandi, quod ingenuo homine indignum ſit. Neque poſtquam in Sectas itum ſit, licitum eſſe, id eligere, quod optimum eſſe videatur; ſubſcribendum omni-

omnibus illis articulis, quos hæc vel illa Secta ſemel amplexa eſt. Hoc ni fiat, eos a Theologis pro hominibus nullius religionis habitum, odioque & inſectationibus expoſitum iri. Præſtare igitur, ſervata philoſophandi libertate cunctaque inquirendi licentia in iis adquieſcere, quæ ſola ratio de rebus divinis tradat. Multa ſunt, quæ hiſce opponi poſſunt, ſed ea ſummatim repræſentabimus. Et 1) quidem injuriam adferunt doctoribus Eccleſiæ chriſtianæ, quando ſine diſcrimine pronuntiant, admiſſa ſemel Religione chriſtiana valedicendum culturæ rationis; contendunt contra ſapientiſſimi inter eos, in examine religionis omnes rationis vires eſſe intendendas; aſſerunt, nonniſi ratiocinando ad certam, immotam, & ſalutarem Religionis cognitionem perveniri poſſe: neque aliter in probanda veritate religionis chriſtianæ procedere ſolent Chriſtiani, quam quidem ſapientiæ & veritatis leges depoſcunt. Admiſſa religione chriſtiana argumentis adſtructa, rationis præceptis Chriſtianus rite obtemperare debet, niſi forſan putent Increduli, hoc eſſe rationi valedicere, ſi quis, admiſſa revelatione in quibusdam propoſitionibus obſcurioribus adquieſcere tamen velit, & debeat, idque ob rationes graviſſimas. At ſi hoc eſſet, & ipſis Deiſtis religio Naturalis eſſet abjicienda, quia fieri non poteſt, ut accuratam habeant naturæ & attributorum Dei cognitionem, ut de adminiſtratione divinæ providentiæ nil jam dicam. Haud ignorant inſuper Increduli, dari inter Chriſtianos Philoſophos acutiſſimos, quibus adeoque religionis chriſtianæ amor non obſtat, quo minus accerrime philoſophentur. Certe quemadmodum inter Chriſtianos ſunt, qui rationis vires rite intendunt, & quam vim habeat in examine rerum divinarum & humanarum pulchre oſtendunt: ita pariter non negamus, dari etiam chriſtianos paſſim, qui antecedentium turbam ſine examine ſequantur. Ita etiam pariter inter Deiſtas ſunt, qui rite religionis naturalis Principia expendunt; at & alii ſunt, qui cæco impetu huic familiæ nomen dant; niſi forte aſſerant, omnes ruſticos, milites, aulicos, & aliorum ordinum homines, Deiſtarum tribui adſcriptos, inſtituto examine rigidiſſimo Religionem chriſtianam proſcribere, & ſoli religioni Naturali, expenſis omnibus, quæ ab utraque parte adferri ſolent rationibus, adhærendum duntaxat exiſtimare. Neque propterea, quod quidam Theologi chriſtiani in rationem, ejusque culturam minus circumſpecte invehantur, omnibus hoc doctoribus in univerſum eſt adſcribendum. Scimus & dolemus non paucos extitiſſe & adhuc dari, qui tum demum ſe rigidos veritatis ſatellites

eſſe putant, & Theologorum orthodoxorum officio defunctos, ſi tragicis clamoribus periculum, quod ex cultura rationis & philoſophiæ religioni, ſi eos audias, accedat, extollere poſſint. Quo ipſo tantum abeſt, ut Deiſtas in viam veritatis ducant, ut potius eorum animos a Religione chriſtiana reddant alieniſſimos. Sed ita non agere ſolent Theologi inter Chriſtianos Eruditi & ſapientes. Hinc merito, ut de aliis nil dicam, perſtrinxit Cl. *Pfaffius Collinum*, Theologis chriſtianis inſultantem, quod omnes promiſcue rationis uſum & examen religionis in rebus ad religionem ſpectantibus damnent. Vide diſſertationes ejus de *præjudiciis* pag. m. 85. Idem objecerat *Collino* Celeb. *Crouſatius*. Tantum abeſt, ut hoc a Deiſtis probari poſſit, ut potius Eos rogemus, ut adhibita omni diligentia, examen Religionis chriſtianæ inſtituant accuratiſſimum, & ad æternas veritatis leges eam expendant.

2) Nihil quod a ratione alienum ſit, adſerimus, quando profitemur, probata rite veritate Religionis in ſenſum Revelationis rite eſſe inquirendum. Aliter enim ea rite intelligi non poſſet. Diſpiciendum ſedulo monemus, ut omnes veritatis amantes rectæ ratiocinationis & Interpretationis regulas ſequantur, atque quid potiſſimum urgeatur, expendant. Chriſtiani doctores omnes, qui revelationem admittunt, fatentur tamen, quosdam articulos ita cognitu eſſe neceſſarios, ut ſine eorum profeſſione nemo pro veri nominis Chriſtiano haberi poſſit; eosdem etiam vel diſertiſſimis verbis a Chriſto & Apoſtolis injunctos, aut per evidentiſſimam conſequentiam ex iisdem elicitos. Contendimus inſuper, veri amantem, lectis diligenter Evangeliſtarum & Apoſtolorum ſcriptis, tales articulos facile deprehenſurum. Pone jam Deiſtam inſtituto ſerio religionis examine, perſuaſum eſſe, Jeſum e mortuis in vitam fuiſſe revocatum, verum ergo erit, Eum Meſſiam eſſe cœlitus miſſum: verum erit, miracula ſua divinæ eſſe originis; vera erit doctrina ab ipſo tradita: verum erit, mortem ipſius non tantum eſſe exemplar conſtantiæ, quod ſectari debeant genuini ipſius diſcipuli, ſed & manifeſtum erit, ex univerſo corpore religionis chriſtianæ, diſertiſſimisque teſtimoniis, mortem ipſius cruentam, unicam eſſe reconciliationis noſtræ cum Deo cauſam: verum erit, dari reſurrectionem mortuorum; verum erit mentes æternum duraturas eſſe, &c. &c. Hinc ipſe Illuſtris *Lokius*, qui contendit, omnes pro Chriſtianis habendos eſſe, qui Jeſum tanquam cœlitus miſſum Meſſiam agnoſcant, nihilominus tamen manifeſte aſſeruit, Chriſtianos de hoc articulo perſuaſos, omnia poſtea admittere debere, quæ in S. Litteris perſpicue incul-

inculcari deprehenderint. *On eſt* (inquit) *obligé de recevoir toutes les parties de la Revelation divine avec docilité, & avec un eſprit diſpoſé à embraſſer, & à croire toutes les verités, qui viennent de Dieu, & à conſentir avec ſoumiſſion à tout ce qui lui paroîtra porter ce charactere. Que la Religion chrêtienne eſt très-raiſonable. Lib. I. cap. XV. & Lib. II. reſponſ. ad primam objectionem. pag. 87.*

3) Quemadmodum Deiſtæ, qui religionem naturalem quoad theoriam & praxin admittunt, nolunt confundi cum *Spinozæ* diſcipulis, qui præter adſpectabilem hunc mundum Numen admittunt nullum; ita non debent iniquo ferre animo, quod Chriſtiani, confœderata diſciplina utentes, publice profiteantur, ſe in confeſſione graviſſimorum religionis chriſtianæ articulorum conſpirare; ſufficit, quod illi tollerantiam civilem gravius errantibus concedant, neque ob leviores errores, ſi rite inſiſtant principiis ſuis, quenquam cœtibus ſuis excludant.

4) Theologi cordati & ſapientes, quorum in cœtibus Chriſtianorum, quidquid dicant Deiſtæ, non exiguus eſt numerus, homines, qui initio examinis inſtituti nondum omnia minoris momenti dogmata cognoſcunt, ſciendi tamen cupiditate & amore veri ardent, & ulterius pro ingenii capacitate tendere nituntur, non duriter habebunt, ſed exſpectabunt placide tempus, quo meliore luce perfuſi eſſe poſſunt: modo illi religionis publice receptæ articulos graviores ſcurriliter non impugnent.

5) Deiſta ob incommoda quædam, quæ forte obtingere ipſi poſſent, ab examine tamen Religionis chriſtianæ deſiſtere non debet. Quæſtio certe non eſt de nihilo, utrum nempe Religio chriſtiana divinæ ſit originis, nec ne. Quod ſi hoc credat, ſerio ad examen hujus quæſtionis ſeſe accingere debet: quod ſi examine facto deprehendat, rationi conveniens eſſe, ut religionem chriſtianam amplectatur, de ſucceſſu rerum ſuarum ſollicitus eſſe non debet. Deus & dies omnia feliciter expedient. Si vero de primariis capitibus rite eſt perſuaſus, licet forte cum Syſtematum horum vel illorum Conditoribus, in omnibus non conveniat, & genium religionis chriſtianæ rite perſpectum habet, quædam occurrentia forte incommoda æqua feret mente. Si vero examen ſerium religionis inſtituere non vult, aut eo facto a ſe impetrare non poteſt, ut Religioni huic ſubſcribat, quid juvat tandem de incommodis loqui, quæ forte obtingere poſſent, ſi religionem chriſtianam profiteretur?

VI. Ob-

Repræſentatur II. a objectio Incredulorum.

VI. Objiciunt ſecundo loco Increduli, *Chriſtianos in partes eſſe ſciſſos, omnes tamen ſimul talibus ſubſcribere oportere dogmatibus?* (v. gr. *Trinitati*, Tranſubſtantiationi, &c.) *quæ nulla ratione cum rectæ rationis decretis poſſint in concordiam redigi: cum vero in poteſtate hominis non ſit poſitum, credere quæ velit, præſtare, ſi quis rationis Oraculum audiat, repudiata revelatione.*

Reſpondemus (I) veriſſimum eſſe, Chriſtianos opinionum diverſitate inter ſe diſtractos eſſe. *Scimus & dolemus* ſimplici caſtæque religioni multas adſutas eſſe minutas & non neceſſarias quæſtiunculas; *ſcimus & dolemus* multos doctores omnia ſciendi & determinandi ſtudio, ſuperbiaque commotos, de quibusvis cum aliis contendere; *ſcimus & dolemus* de multis ſæpe quæſtionibus, quæ ſalva pietate ignorari potuiſſent, vehementer & non ſine detrimento amoris fraterni, diſputatum fuiſſe. *Scimus & dolemus*, multos Chriſtianorum non tam de pietatis ſtudio promovendo, quam vero de minutis opinionibus tuendis & defendendis ſollicitos eſſe. Hæc omnia ſcimus & dolemus. Interim propter hunc diſſenſum, ipſa religio chriſtiana non eſt repudianda. Diſſentiunt inter ſe nonſolum Theologi, ſed & Philoſophi, Medici, Juris Conſulti cœterarumque diſciplinarum Doctores. Nemo tamen propterea diſciplinas, circa quas verſatur cura Docentium, prorſus inutiles eſſe pronuntiabit. Et profecto ſi Incredulorum quisque ſua animi de religionis articulis cogitata aperiret, manifeſtiſſimum fore crediderim, eos inter ſe vehementer diſſentire: Et quid opus verbis, cum experientia & lectio librorum ab iis ſcriptorum hoc doceat, imo ipſimet aliquando id fateantur. Auctores de la *Bibliotheque Françoiſe Tom. XXVII. Part. II.* ſequentia de Comite *de Paſſeran*, narrant: *Il avoit beaucoup reflêchi ſur les difficultés de ſon ſyſtême plus grandes que celles, qui l'avoient choqué dans la Revelation: Sur la prodigieuſe diverſité des ſentiments, qui regnent parmi les Incredules, juſques-là, qu'il n'en avoit pas trouvé deux, qui euſſent les mêmes principes.* Hæc narraverat Comes, cum mox ad plures eſſet abiturus. Quod vero in Religionis negotio tantus ſit diſſenſus, adſcribendum eſt potiſſimum pravis affectibus. Immemores ut plurimum ſunt multi Doctorum publicorum, cæterorumque chriſtianorum, imbecillitatis humanæ, quæ nos, dum in his terris ſumus, circumſtat. Unus altero doctior & oculatior eſſe vult. Hinc diſciplinæ Theologicæ partes in immenſum auctæ, & dilatatæ; novæ ſemper quæſtiones in medium non malo animo prolatæ, poſtea vero dum impugnatæ fuerant, propter hujus vel

vel illius] Magiſtri auctoritatem neceſſariis adjunctæ fuerunt. Atque pro his acceſſoriis quæſtiunculis ſæpe ita pugnatum eſt, ac ſi ageretur de rebus momentoſiſſimis. Et quod peſſimum eſt in hoc caſu, vix medelæ eſt relictus locus. Si quis enim optimo fine minutas controverſias reſecare, ſervatis duntaxat cognitu quammaxime neceſſariis, utilibus, & a Chriſto & Apoſtolis inculcatis, ſuſpectus eſt, odioſa illi imponuntur nomina, & monſtri aliquid talem alere, clamatur. Hinc deſunt, qui meliora ſuadeant, cum ſuaſiſſe periculum ſit.

(II.) Si ſcholaſticis opinionibus & quæſtionibus rejectis tantiſper, attendatur ad ea, quæ maximi ſunt in religione momenti, manifeſtum erit, non tantum eſſe inter Chriſtianos, ac perhibetur, opinionum diſſenſum. De quo argumento cum alibi prolixius egerim, verbum hîc non addam.

(III.) Deiſtæ, qui Theologiæ Naturalis principia theoretica & practica admittunt, non ſolum inter ſe non conveniunt, in delectu argumentorum, quibus ſingulas veritates probare aggrediuntur, ſed & velint nolint, myſterioſum aliquid admittere tenentur. Non enim Naturam Dei perfectiſſimam utpote infinitam, cognoſcunt perfecte; neſciunt quæ ratio idearum rerum intelligibilium & ſenſibilium perfectiſſimo Dei intellectui ab omni Æternitate obverſantium; ignorant, quomodo Deus ſingula præterita, futura & contingentia, intueatur. Ubi deventum eſt ad contemplanda attributa divina, perſpicuum quam maxime eſt, finitum infiniti capax non eſſe. Omnia enim attributa ſunt in Deo infinito modo. Deum omnia attributa in perfectiſſimo gradu poſſidere, utrinque in confeſſo eſt; ſed quis gradum illum explicare poterit? Deum cuncta conſervare iisque proſpicere, Deiſtæ æque fatentur quam nos; Potentiſſimus eſt Deus fateor; ſed quis tamen explicet, qua ratione actus voluntatis divinæ, rei intectualis, vim ſuam in corpora exerat? Nihil dicam de origine mali moralis & phyſici, ad quam quæſtionem *penitus* ſolvendam, in hac vita pertingere mortales non poſſe, ſummi & acutiſſimi Philoſophi fatentur; Providentiam tamen admittunt plures Deiſtæ, & ad eam aſſerendam & vindicandam, non minus tenentur quam Chriſtiani. Et quid mirum eſt, nos circa hæc cæcutire, cum Philoſophi ipſi de natura idearum, ſenſationis, phantaſiæ, memoriæ, conjunctione mentis cum corpore, poſt tot meditationes & diſputationes non conveniant? natura minimi atomi & monadis imperfectiſſime cognoſcitur. Hodienum, opera Virorum doctorum, factis experimentis, multa in apricum proferun-

Digitized by Google

tur, quorum veritas a poſteriore, uti loqui ſolemus, ſatis conſtat, ſed cauſas, naturamque eorum introſpicere ſæpe non datur. Myſterium Trinitatis quod impugnant (ut de cœteris jam nihil dicam) data opera hic vindicare nolo. Hoc tantum dico, Chriſtianos, Revelationi ſubſcribentes, unicum tantum perfectiſſimumque admittere Numen. Teſtante vero eadem Revelatione divina, in unico illo & inennarrabili Ente eſſe diſtinctionem quandam, quam verbis ſatis, dum perſpicua notione ejus deſtituimur, exprimere non poſſumus, non ſatis cauſæ eſſe exiſtimant, cur characteribus Revelationis hujus vere divinæ rite detectis, propter obſcuriorem quorundam dogmatum cognitionem univerſam religionem repudient.

(IV.) Quæſtio manebit ſemper, utrum Deiſtæ credant, poſſibilem eſſe revelationem nec ne: vel ut clarius loquar, quæritur utrum adfirment, Deum poſſe hominibus tales veritates revelare, quæ ex fundo mentis & cognitionis humanæ principiis ratiocinando ipſimet elicere non poſſint. Vix crederim, Deiſtas, ſua intelligentes principia, hoc negare auſuros. Deum enim omnipotentem admittere, Sapientiſſimumque, & negare Illum hoc præſtare poſſe repugnat. Quod ſi hoc vellent probare, oſtendendum eſſet occurrere hîc ἀδύνατόν τι. Hoc vero vel in Deo, vel in homine, vel in utroque eſſet quærendum. Cur Deus, cujus intellectus eſt infinitus, & ſcientia perfectiſſima, novas veritates revelare non poſſet, cauſam non videmus. Homo ipſe majorum graduum cognitionis capax eſt. Videmus pueros creſcente ætate, diligentia & meditatione adjutos, ſubtiliſſimas ſcientias addiſcere poſſe: quid igitur impediret, quo minus mens plures hactenus incognitas addiſceret veritates? Quodſi poſſibilis eſt revelatio, nondum quidem inde ſequitur Deum propterea vel voluiſſe vel debuiſſe generi humano aliquam concedere; hoc tamen probabiliter colligas, Deum ſiquidem hoc beneficium mortalibus præſtare vellet, talia cum iis communicaturum, quæ ope ſolius ratiocinationis adhibita omni cura & ſollicitudine cognoſci tamen non poſſent. Poſt tot ſecula Philoſophi ea, quæ ad religionem pertinent, ad capita quædam generalia retulerunt, ex quibus innumera conſectaria elici poſſunt. Et ſi poſteri noſtri forte in demonſtrandi methodo & applicatione dogmatum Theologiæ naturalis ad alias veritates nobis feliciores erunt, ſemper tamen omnia, nonniſi ex certis rationis principiis erunt petenda. Jam vero cum Deus, Ens ſapientiſſimum nihil agat ſine rationibus graviſſimis, homines autem adhibita omni diligentia & ingenii acumine, nihil aliud, quam

Digitized by Google

quam quod certis rationis principiis nititur, detegere poſſint, vero quammaxime conſentaneum eſt, Deum, ſiquidem revelatione aliqua eos dignari vellet, tale quid aperturum, quod rationis captum ſuperaret; ita tamen, ut principia jam cognita non tolleret ſed amice cum iis conſpiraret. Quodſi jam hiſtoricis argumentis probari poteſt, extitiſſe homines fide dignos, qui ſufficientibus præſidiis muniti, non ſolum ſe ſe a Deo miſſos eſſe ad veritates novas detegendas teſtari poſſint, ſed & talia dogmata in medium proferant, quæ omnium ſapientum conſenſu, e penu rationis depromi non poſſunt, ad felicitatem vero hominum promovendam tutiſſimam monſtrent viam, cauſa tandem dicenda eſſet, cur obſequioſo animo veritates illæ, quas myſteria appellamus, recipiendæ non eſſent. Exiſtimant vero Chriſtiani, ſatis gravibus argumentis oſtendi poſſe, talem revelationem Deum mortalibus dediſſe. Minus prudenter autem quærunt homines, cur hæc dogmata non alia mortalibus revelaverit; ſi enim alia horum loco data fuiſſent, ſimilis rediret quæſtio. Sanus quiſque facile concedet, ea, quæ conceſſa ſunt, talia eſſe, quæ ſtatui generis humani ſint attemperantiſſima, ſcituque neceſſaria.

(V.) Regerunt Increduli, ſe facile hæc admiſſuros, ſi modo illa nova dogmata, quæ myſteria appellamus, eſſent rationi convenientia; at contradictoria ea eſſe contendunt. Non reſpondebo, quæ centies a viris doctis ad hanc objectionem monita ſunt. Hoc unum jam quidem dico, ſi quis velit probare hanc vel illam propoſitionem eſſe contradictoriam, neceſſe eſt, ut is terminos propoſitionis clare habeat cognitos. Jam vero Chriſtiani fatentur, ſe diſtincte non cognoſcere, qualis ſit v. gr. perſonarum illarum in Trinitate ratio; non igitur poſſibile eſt, ut oſtendatur, manifeſtam hoc dogma involvere contradictionem. Contrarium oſtendi poteſt, ubi de Transſubſtantiatione ſermo eſt. Novimus enim quantum ſatis eſt, quid corpus ſit; quid ſit exiſtere, & non exiſtere ſimul, quid unum, quid multa. Ex notis hiſce terminis facile de Transſubſtantiatione judicari poteſt.

(VI.) Hiſce addimus: fieri aliter non poſſe, quam, ut poſita Religione, noſtra cognitio maneat tamen imperfecta, & myſteriorum, id eſt talium propoſitionum, quæ imperfecte a nobis cognoſcuntur, plena. Hoc patet cum ex indole religionis ſive naturalis, ſive revelatæ; tum ex cognitionis noſtræ imbecillitate. Neque naturam ſpirituum, vel corporum adæquate cognitam habemus, quod vel ex eo etiam conſtat, quod viri oculatiſſimi & a partium ſtudio alieniſſimi,

in tanta Litterarum luce de hiſce diſputare ſoleant : vel ſolus atomus ad ἐποχὴν Philoſophum redigere poteſt. Noſtra & Patrum noſtrorum ætate , Philoſophi nobis, contra omnem veriſimilitudinem , perſuadere voluerunt, bruta meras eſſe machinas. Jam vero ſingulis viventibus , ſeu animantibus anima quædam tribuitur, imo recentiores omnes, ſcalam Entium intelligentium dari contendunt. At quis, cum infinitus ſit numerus talium Entium , horum naturam, gradus cognitionis, & capacitatis, aperiet ? Quod ſi animantia illa per aliquot annos, verbis, quæ, ab omnibus intelligi poſſent, interiores animarum cogitationes exprimere poſſent, o quanta nos hactenus in ignorantia circa hæc verſatos fuiſſe commonſtratura eſſent ! quot Philoſophos in ruborem eſſent datura ! Quo magis homines in rerum divinarum & humanarum naturam inquirent, eo magis etiam imbecillitatis humanæ deprehendent veſtigia. Quod ſi reſpiciamus ad Religionem in genere manifeſtum denuo erit, eam plenam eſſe rebus, quas imperfecte valde cognoſcimus ; Religio agit de Deo : at in Deo omnia ſunt infinita. Infinita natura Dei, infinitæ ſunt ejus perfectiones ; infinita cognitio Dei, ejus potentia & ſapientia; infinita conſilia Dei. Quis autem miretur nos in hiſce multa ignorare! Quis miretur etiam conceſſa revelatione, multa nobis incognita eſſe & in poſterum futura ? O quam felices eſſent mortales , ſi parabili rerum divinarum cognitione contenti, non tam id agerent., ut omnia ſubtiliter rimari, cuncta cognoſcere, & de quibusvis diſputare vellent, quam vero ut in hac cognitione imperfecta adquieſcentes, in id omnibus viribus incumberent , ut ſecundum cognitionem divinam, quam poſſunt conſequi, vitam ſuam inſtituerent & ut perpetuo in amore Dei & virtutis exercitio, creſcerent. Certe quemadmodum oculus non datus nobis eſt ad naturam corporis nexumque particularum minimarum perſpiciendum, ſed eum in finem , ut ope viſus felicitatem noſtram promoveamus: ita pariter religio non data ad naturam rerum diviniſſimarum perfecte cognoſcendam, ſed ad voluntatem emendandam & perficiendam. Eleganti ſimilitudine plerorumque hominum circa hoc argumentum inſaniam depinxit ὁ Μακαρίτης Cl. *Turrettinus* in cogitationibus de controverſiis, Theſi tertia: *In Noſodochium* (inquit) *ingreditur Medicus, & explorato ægrorum ſtatu, apta iis remedia præbet : Mox diſcedit, ſe poſtero die reverſurum policitus. Statim vero atque eſt egreſſus ægroti illi de variis ſermones miſcent : puta de barba Medici illius, de ejus capillis , de toga : item de ejus ſtatura, patria, Majoribus ; tum de phialis, quibus ſua inclu-*

debat

Digitized by Google

debat pharmaca, utrum vitreæ, an criſtallinæ, an ex ignota materia eſſent? &c. De his, aliisque non placide & amice, ut res ferebat, ſed acerbiſſime inter ſe diſputant; atque a rationibus ad convitia, a convitiis ad ictus deveniunt. Non pugnis, non colaphis parcitur. Jamque faces & ſaxa volant, furor *arma* miniſtrat. *Tum aliquis forte adveniens.* Quid agitis miſeri, clamat? quæ vos rabies, qui vos febris æſtus agitat? ſumite modo allata vobis remedia, cumque ſanati fueritis, tum commodius de bellis iſtis quæſtionibus diſputabitis. *At illi, neque dictis audiunt, neque monitori pepercisſent, niſi ille præcipiti fuga eorum ſe unguibus ſurripuiſſet.* Pone autem cognitionem rerum divinarum longe eſſe ampliorem, quam quidem multi putant, quid cognitio illa excellentior juvaret, ſi mens ad majorem Dei reverentiam & amorem non incitaretur? probe Deus perſpectam habet mentium humanarum capacitatem; novit quantum quisque pro ſtatu ſuo de rebus divinis cognoſcere poſſit. Quisque igitur tantum hoc agere debet, ut pro cognitionis modulo, ea quæ per rationem & revelationem cognoſcere poteſt, ad ſalutarem revocet uſum. Claudam hanc reſponſionem verbis Celeb. *Werenfelſii.* Hic poſtquam multis oſtendiſſet, nos neſcire quid ſit atomus, ita tandem colligit: *Videmus hic quantilla & mens noſtra atomus ſit, ſi cum ea comparetur mente, quæ non modo omnia & ſingula corpora, ſed & omnia & ſingula in ſingulis corporibus; neque in corporibus tantum, quæ ſunt, ſed quæ eſſe poſſunt; neque ſolum in corporibus, ſed aliis rebus omnibus intime & perfectiſſime idque una ſola cogitatione cognoſcit: quæ ſimul perfectiſſime cognoſcit, non unum, non mille, non tot quot in mari guttæ ſunt, rerum myriadas, non, quod bis majus eſt, indefinita, non indefinities indefinita &c. Sed, (quod cunctis, quæ ita pergendo unquam homines attingere poſſent, infinities majus eſt) abſolute infinita* i. e. *omnia. Quid eſt ad hanc mentem noſtra mens, cui milleſima particula minimi pulviſculi abyſſus eſt inperveſtigabilis? Diſce hic modeſtiam homo; tu, cui mens tua rerum menſura videtur, & qui, quod non comprehendis, imo quod ſtultius eſt, quod non imaginaris, audacter ne eſſe quidem dicis. Quicquid dicat de ſe, de ſe infinito, Deus ipſe infinitus, non credis: quare tandem? Non capio, ais. O vocem inſanam. Exerce induſtriam, exerce, qui tantum tribuis, perſpicaciam in hoc pulviſculo; videbis quousque acumen tuum penetrare poſſit. Tum demum meditando, inquirendo, perſcrutando, feſſus, cum vidiſti, quam parum profeceris accede, & ita tecum reputa; Si minima tam parum cognoſco; ſi innummerabilia eſſe ſcio, quæ, quid ſint, qualia ſint, quomodo ſint, non percipio, quantum a*

cognitione infiniti abſum! in hac caligine, quæ alia tutior via eſt, quam mentem menti infinitæ ſubmittere, quæ ab Ea revelantur, credere, tenere, neque extra ea unquam evagari. Confer Illuſtris Philoſophi *Chriſtiani Wolfii ſpecimen Phyſicæ ad Theologiam naturalem adplicatæ, ſiſtens notionem intellectus divini per opera naturæ illuſtratam.*

Adducitur tertium argumentum generale Incredulorum.

VII. In ore multorum Incredulorum, frequens eſt iſta, quam mirantur valde, tanquam ſpecioſam argumentationem, neceſſitati Revelationis oppoſitam, reſponſio Regis Siamenſis, data Legatis Regis Galliæ Ludovici XIV. qui ipſum, ad amplectendam Religionem chriſtianam inducere voluerunt. Verba hujus Regis alibi a nobis producta ſic ſonant, teſte *Tachardo. Je m'étonne, que le Roi de France, mon bon Ami, s'intereſſe ſi fort, dans une affaire, qui regarde Dieu; ou il ſemble, que Dieu même ne prenne aucun interêt, & qu'il a entierement laiſſée à notre diſcretion. Car ce vrai Dieu, qui a crée le ciel & la terre, & toutes les creatures, qu'on y voit, & qui leur a donné des natures & des inclinations ſi differentes, ne pouvoit-il pas, s'il eut voulu, leur inſpirer les mêmes ſentimens pour la Religion, qu'il falloit ſuivre, & pour le culte, qui lui étoit le plus agréable, & faire naître toutes les Nations dans une même loy. Cet ordre parmi les hommes & cette unité de Religion, dependant abſolument de la Providence divine, qui pouvoit auſſi aiſement l'introduire dans le monde, que la diverſité des Sectes, qui s'y ſont établies de tout tems, ne doit-on pas croire, que ce vray Dieu prend autant de plaiſir à être honoré par des cultes & des ceremonies differentes, qu'à être glorifié par une prodigieuſe quantité des creatures, qui le loüent chacun à ſa maniere? Cette beauté & cette varieté, que nous admirons, dans l'ordre naturel ſeroient elle moins admirables dans l'ordre ſurnaturel, ou moins dignes de la Sageſſe de Dieu?* Non diſquiram, utrum vera ſit hæc narratio, quoniam notum eſt, *Tachardi* fidem vacillantem plane eſſe; neque etiam dicam, argumentationem illam Regis Siamenſis, nimis ad guſtum Deiſtarum in Europa viventium eſſe attemperatam; denique neque hoc examinabo, utrum nimirum probabile ſit, hominem in tanta ſuperſtitione educatum, & religioni patriæ valde addictum, tam libere ita locuturum eſſe. Ponam hæc omnia vera eſſe: rem ipſam in ſe ſpectatam expendam. *Primo* itaque dico, hanc argumentationem plus probare, quam probandum eſſet, atque adeo nihil probare. Quod ſi enim Deo perinde eſſet, quamcunque homines tuerentur religionem, idem etiam dicendum eſſet, de vivendi hominum ratione, de vitiis nimirum & virtutibus. Prouti enim ideæ de religione comparatæ

ratæ ſunt, ita communiter etiam homines agere ſolent. Et quanquam homines non ſemper ſua ſequantur principia, dijudicandæ tamen ſunt Eorum actiones, juxta certas, quas admittunt, regulas. Jam vero, ſi Deo plane perinde eſſet, quibus homines de religione addicti eſſent opinionibus, cauſa dari non poſſet, cur magis attentus eſſet ad virtutem quam ad vitia: unde ſequeretur, perinde ipſi etiam eſſe, utrum homines vitia vel virtutes ſequerentur, quod tamen ne ipſi quidem, *qui Indifferentiſtæ* vocantur, tueri ſolent. Ita enim omnis notio religionis penitus tolleretur.

2) Hæc ſententia nequidem cum ſyſtemate Deiſtarum convenit. Illi enim certa quædam Theologiæ Naturalis capita admittunt & defendunt; quo ipſo adſerunt, certis Religionis principiis eſſe inſiſtendum. Hinc nonſolum non probant Spinoſiſtarum, aliorumque, a religionis naturalis præceptionibus longius recedentium ſententias; ſed & eo nomine impugnant Religionem chriſtianam, quod putent, certa illa principia Religionis Naturalis cum Decretis præcipuis Revelationis conciliari haud poſſe. Quod ipſum tamen admiſſuri non eſſent, ſi crederent, perinde Deo eſſe, quibus homines de Religione imbuti eſſent opinionibus.

3) Hæc opinio permiſſionem Dei, cum voluntate ipſius ſanctiſſima turpiter confundit. Nequidem de Principe aliquo ſenſu communi non plane deſtituto, & aliquo religionis ſenſu tacto, dici poſſet, Ei perinde eſſe quid ſubditi de legum divinarum & humanarum obligatione ſentiant, nedum hoc de Deo ſanctiſſimo, cum aliqua ſpecie veri aſſeri poteſt. Verum eſt, dari varias inter homines de religione ſententias; verum etiam eſt, Deum permittere, ut homines perverſis ſint addicti de religione ſententiis. At probare Eum ſtultas & ſanctiſſimis ſuis virtutibus & voluntati contrarias opiniones, nonniſi ab homine omnis religionis experte aſſeri poteſt. Talis tamen haberi noluit Rex Siamenſis. Poſſet Deus, arcana quadam ratione homines ad eundem rectumque de Deo ſenſum pertrahere. At cum velit, ut homines ſponte, adhibito recto rationis uſu, religionem amplectantur, id non facit. Quemlibet igitur, tempore ſuo judicabit pro æquitate ſua, quæ non tantum reſpicit ad obligationem Religionem ſequendi, ſed & ad vires ingenii, innumeraſque circumſtantias, in quibus homines in hac vita poſiti erant.

4) Ex iis, quæ hactenus a nobis dicta ſunt ſimul judicari poteſt, quid de delectatione Dei, quam is ex varietate creaturarum percipere dici-

dicitur, ſentiendum ſit, reſpectu nempe habito ad virtutem pariter & ad vitia, ad errorem pariter & ad veritatem. Verum eſt, Deum infinitam ſuam ſapientiam & potentiam manifeſtari inter alia etiam ex eo voluiſſe, quod tot creaturas tam diverſis proprietatibus exornatas, producere voluerit. Imo poteſt etiam ad res morales hæc ſententia applicari, quatenus hominum facultates, perfectiones, & capacitas ingeniorum diverſiſſimæ ſunt, & infinitos gradus admittunt, adeo quidem, ut homines ante omnem educationem & inſtitutionem, θεία quadam Μοίρα, diverſis ingenii dotibus inſtructi videantur. At hæc ad veritates & vitia, ad errores & ad veritates trahi non debent. Nonniſi amens & Religionis omnis expers, aſſerere poteſt, delectari Deum pariter rebus ſanctiſſimis & ineptiſſimis, innocentium cæde v. gr. pariter, ac beneficentia delectari. Per rerum naturam fieri non poteſt, ut homines ex diverſiſſimis rebus, v. gr. moleſtis pariter & jucundis voluptatem parem capiant. Ita ſimiliter ſanctiſſima Dei voluntas probare non poterit res ſuæ naturæ & perfectionibus convenientes & non convenientes, niſi Deum in truncum mutare velis omnibus ideis rerum plane deſtitutum.

5) Hæc ſententia immutabiles ut veritatis & erroris, ſic etiam vitiorum & virtutis notiones tollit. Verum eſt, non omnia conſectaria, quæ ex officiis generalibus legis naturalis erui poſſunt, omnibus pariter eſſe nota: verum etiam eſt per craſſam multarum Gentium ignorantiam & teterrimam ſuperſtitionem eheu factum fuiſſe, ut turpiſſima vitia aut pro peccatillis, aut pro rebus plane licitis a quibusdam fuerint habita; nunquam tamen eo res devenit, ut notiones omnes de virtutibus & vitiis inter Gentes plane fuerint obliteratæ, quod ex teſtimoniis variis, quæ viri docti collegerunt, ſatis ſuperque conſtat. Inter præcipuas autem hujus rei cauſas referimus, quod notiones virtutum & vitiorum, non ab arbitrio humano dependeant, ſed immutabiles ſint. Quemadmodum idea trianguli non poteſt mutari in ideam quadrati; ita nec pariter poteſt idea ebrietatis cum idea ſobrietatis commutari. Quod ſi vero notiones illæ veritatis & virtutis normæ loco ſunt, ſecundum quas creatura rationalis agere debet, non perinde erit Deo, utrum homines vitia vel virtutes ſequantur, quod tamen dicendum eſſet, ſi ſententia in medium propoſita valeret.

Adducitur quarta objectio Incredulorum.

VIII. Pergunt Increduli atque aſſerunt, vix credibile eſſe, Deum, ſiquidem Revelationem hominibus concedere voluiſſet, talem daturum, qualis eſt Revelatio quam Chriſtiani admittunt. Præterquam enim, quod

quod magnæ molis volumine conſtet, eam hiſtorias varias rituſque obſoletos complecti. Scriptam eam eſſe lingua, pauciſſimis nota: ad eam intelligendam multiplici diſciplinarum apparatu opus eſſe: ob obſcuritatem ipſius inter Chriſtianos varias ortas eſſe ſectas. Doctiſſimos Theologos & Interpretes ſuam ſæpe fateri debere ignorantiam &c. &c. Talem autem Revelationem non omnium ingeniis eſſe attemperatam. Longe probabilius contra eſſe, Deum, ſiquidem Revelationem aliquam mortalibus dare voluiſſet, breve aliquod, perſpicuum, omniumque ingeniis accommodatum præſcripturum fuiſſe Religionis compendium. Multa continentur in hac objectione, quæ ſingillatim in hac & ſequenti theſi, ſunt diſcutienda. Ad omnia *primo* in genere reſpondere poſſumus, dicendo: nos Chriſtianos de veritate & divina Origine Religionis chriſtianæ eſſe perſuaſos; Ex quo colligere jure poſſunt, decuiſſe Deum hanc non aliam hominibus concedere revelationem! melius igitur facerent Deiſtæ, ſi cauſas graviſſimas adducerent, quibus commoti, Revelationi nomen dare non poſſent, quam vero multis verbis, qualem Revelationem depoſcant, exponere. Quamdiu argumenta graviſſima, quibus revelationis chriſtianæ certitudinem probare ſolemus, non ſubvertunt, pro ſomniis habemus, quæ de indole alicujus revelationis, ab ea, qua inſtructi ſumus, diverſa, narrare ſolent.

(II.) Ut a poſteriore objectionis parte incipiam, ponamus per tempus, Deum ejusmodi compendioſam valde cum mortalibus communicare voluiſſe revelationem. Deberet illa (nam ſine his principiis nulla datur Religionis notitia) complecti generalia ſaltem Theologiæ Naturalis & Juris naturæ dogmata. His adjiciendi forent quidam articuli, qui e rationis ſinu plane non poſſent erui, quia cauſa dari non poteſt, cur Deus id ſingulari quadam & inuſitata ratione tradere vellet, quod ſolius ratiocinationis auxilio homines omnes diſcere poſſent. At cum omne, quod eſt ſupernaturale, aſpernentur Increduli, dicendum, hoc compendium nonniſi complecti ea principia, quæ legibus & uſu rationis ſolius intelligi poſſunt; ad majorem vero compendio huic Auctoritatem conciliandam, neceſſe fuiſſe, ut ſingulari & divina ratione quibusdam hoc compendium cœlitus daretur; at ſi hoc eſſet, ſciendum quinam illi homines fuerint, quo tempore vixerint, quinam teſtes datæ hujus Revelationis; ſciendum, ſincere omnia ad poſteritatem tranſmiſſa. Hic vero omnes illæ difficultates, quas Increduli, Revelationis veritatem impugnaturi, nectere ſolent, occurrerent, quas

ſolvere omnes tenerentur, antequam probare aliis poſſent, cælitus delapſum fuiſſe hoc compendium. Hoc compendium inſuper deberet in chartas conjici, ut ad omnes homines pervenire poſſet. Qualicunque autem idiomate ſcriptum fingas hoc compendium, illud rurſus in varias dialectos deberet transferri, & qui certi eſſe vellent, ſincere mentem primi ſcriptoris cum verſionibus convenire, multarum linguarum opus eſſet peritia. Atque ita rurſus illa occurrent, quæ nobis objicere ſolent increduli.

(III.) Homines, quæ ingeniorum humanorum perverſitas eſt, & mutabilitas, in compendio illo non adquieviſſent, ſed ſucceſſu temporis innumeras gloſſas & interpretationes ſine dubio adjeciſſent. Frequentiſſime hoc in omni diſciplinarum genere obvenire, quotidiana docet experientia. Hic vel ille breve aliquod facit philoſophiæ vel Theologiæ compendium; ſupervenit mox alius, qui egregiam lucem huic ſe accenſurum promittit, ita ex compendio oritur craſſum volumen; præterlapſo aliquo temporis ſpatio, alius accedit qui ſe majus illud opus in gratiam Lectorum contracturum promittit. Hoc autem eo certius eventurum erat, quod in compendio hoc ageretur de rebus ad religionem ſpectantibus, in quo negotio homines ingeniis ſuis indulgere maxime ſolent. Ita novimus operoſis voluminibus Orationem dominicam, Symbolum dictum Apoſtolicum, & catecheticas inſtitutiones, fuiſſe explicata. Jactitant Mohamedani, religionem ſuam brevem valde & compendioſam eſſe; ſed quis neſcit, quot diverſis interpretationibus Alcoranus obnoxius ſit?

(IV.) Hoc compendium, aut methodo ſcientifica fuiſſet compoſitum, aut conſtare debuiſſet variis ſententiis & præceptis nullo naturali nexu inter ſe conjunctis: Si *prius* eſſet, non defuturi fuiſſent, qui illud rejeciſſent, quod nimirum ingeniis omnium hominum plane non attemperatum eſſet ejusmodi Syſtema, eumque in finem, ad ingeniorum humanorum tarditatem & imbecillitatem fuiſſent provocaturi. Si vero nonniſi brevibus præceptis & ſententiis illud conſtitiſſet, ingeniis illud ſuperbis non placuiſſet, indignum ſuprema ratione exiſtimantibus, mortalium generi tradere religionis decreta, nullis neceſſariis vinculis ligata. Hinc dubium non eſt, quin quammaxime ſolliciti fuiſſent illud in formam artis redigendi, adhibitis variis principiis hinc inde deſumtis; unde ſyſtema illud nonſolum ſucceſſu temporis mire fuiſſet ampliatum, ſed & diverſis & innumeris interpretationibus ſubjectum. Ex præſenti rerum ſtatu, quid futurum fuiſſet, non inepte judi-

judicari poteſt de futuro. Poſſunt Theologiæ Naturalis & Juris Naturæ præcepta in compendio tradi. Quis autem neſcit, quam prolixis Commentariis utraque diſciplina fuerit illuſtrata? quot diverſæ fuerint de argumentis ipſis & probandi modis, ſententiæ? quam innummeræ quæſtiones particulares, quas ad ſummam rerum pertinere plerique contendunt, prolatæ & excuſſæ?

(V.) Certum non erat, Deum, ſiquidem ejusmodi compendium cœlitus etiam conceſſiſſet, ſcopum ſuum obtenturum fuiſſe. Quis enim neſcit torporem mortalium in religionis negotio & pravorum affectuum vim? Quis ignorat inter eos, quibus Revelatio data eſt, tales & plurimos quidem reperiri, qui quotidie prima Juris Naturæ & humanitatis præcepta pedibus conculcent?

(VI.) His præceptis & ſententiis moralibus, in illo compendio Theologiæ contentis, aut adjectæ fuiſſent promiſſiones, cuſtodibus legum factæ & transgreſſionibus pœnæ, aut non. Si nullæ factæ fuiſſent, præcipua ad recte vivendum incitamenta fuiſſent ſublata. Notum eſt, quam vim in animos hominum habeat certa ſpes remunerationis conſequendæ: Si additæ fuiſſent, quam maxime dubii manſiſſent homines, quousque in tanta generis humani corruptione & auxiliorum internorum inopia, ſeſe limites miſericordiæ divinæ extenſuri eſſent.

(VII.) Denique notum eſt experientia, innumerisque Veterum teſtimoniis comprobatum, potuiſſe homines ſine ulla Revelatione generalia Theologiæ Naturalis & Juris Naturæ dogmata, ſi modo vim ingenii intendiſſent, cognoſcere. Omnes Theologi & Philoſophi legem naturæ a Gentilibus cognoſci poſſe affirmant, præeunte Paulo ad Rom. 1. & 2. at quis ſimul ignorat, quam miſere hæc lex fuerit obſcurata Sacerdotum fraude, Poëtarum figmentis & Philoſophorum interminabilibus rixis, contentionibus, & ſophiſmatibus? quis neſcit, eos in turpiſſimam idololatriam & ſuperſtitionem, ut de deteſtandis omnis generis ſceleribus nil dicam, incidiſſe? Ex quo ſatis apparet, ejusmodi compendium ad veram & ſalutarem cognitionem animis ingenerandam & ad reprimendos pravorum affectuum impetus, ſuffecturum non fuiſſe, ſed aliis & magis ſalutaribus præſidiis, quæ quidem nos Chriſtiani in Revelatione detecta exiſtumamus, opus fuiſſe.

(VIII.) Cum compendiolum ejusmodi Theologiæ naturalis, ſolius rationis ope inveniri potuerit, dubium non eſt, quin in diverſis terrarum partibus, quod & factum fuiſſe novimus, exorituri fuiſſent

Viri ingenio præſtantes, qui talia compendia compoſuiſſent; Hæc vero cum pro diverſitate ingeniorum & opinionum diverſa fuiſſent, non-ſolum dubitatum fuiſſet, cui ex diverſis illis eſſet ſubſcribendum, ſed & de divina origine compendii illius, quod cœlitus datum eſſe finximus, vehementes orituræ fuiſſent controverſiæ: cum enim ope rationis talia cognoſci poſſent, clamaſſent cæteri Syſtematum Conditores, hominem illum, qui neſcio qua ratione divino auxilio, eoque extraordinario, veritatum illarum complexum accepiſſe ſe diceret, impoſtorem eſſe, & ita inter tot compendia nutaſſent miſere hominum ingenia. Accedit, quod non ſatis præſidii in auctoribus Syſtematum illorum poſitum fuiſſet: unius auctoritas non major fuiſſet quam alius: nullus pro infallibili Legislatore ſe venditare potuiſſet. Omnium, diverſa licet ſentientium par jus fuiſſet. Egregie hoc argumentum illuſtravit Philoſophus præſtantiſſimus *Lokius* capite XIV. libelli, cui titulus: *Que la Religion chrêtienne eſt très raiſonable.* Adducamus quædam huc ſpectantia. *Suppoſons* (inquit) *qu'on puiſſe reſſembler tous ces preceptes*, (de præceptis Juris Naturæ & Religionis naturalis loquitur) *de differens endroits: Qu'on en prenne quelques-uns de Solon & de Bias en Gréce, quelques autres de Ciceron en Italie; & pour rendre l'ouvrage complet allons juſques dans la Chine conſulter Confucius, & empruntons en Scythie les lumieres du ſage Anacharſis. Comment toutes ces pieces ramaſſées pourront-elles faire un Syſtême complet de Morale, qui ſoit reçu de tous les Hommes du monde, pour être la regle authentique de leurs vies & de leurs mœurs? Je ne parleray point ici de l'impoſſibilité, qu'il y auroit eû à recueuiller tous ces preceptes des Ecrits de perſonnes ſi éloignées les unes des autres par le tems & les lieux, où ils ont reçû, auſſi bien que par leur langage. Je ſuppoſe qu'il y avoit alors un Stobée, qui s'étoit attaché à raſſembler les ſentences morales de tous les ſages du monde. Comment un tel recueil auroit-il pû devenir une regle fixe, & une veritable copie de la Loi ſous laquelle nous vivons? Seroit-ce d'Ariſtippe ou de Confucius qu'il auroit tiré ſon autorité? Zenon avoit-il le droit d'impoſer des loix au genre humain? S'il ne l'avoit pas, tout ce que lui, ou quelque autre Philoſophe pouvoit dire n'étoit compté que pour le ſentiment d'un ſimple homme. Deſorte que les autres hommes pouvoient le recevoir, ou le rejetter comme ils le trouvoient à propos: ou ſelon que ce ſentiment s'accordoit avec leurs interêts, leurs paſſions, leurs principes & leurs inclinations particulieres. Ils n'étoient dans aucune obligation à cet égard. L'opinion de quelque Philoſophe que ce fut, n'avoit point d'autorité par elle-même. Que ſi l'on veut*

veût en regarder quelqu'une en particulier ſous cette idée, il faut accorder le même droit à tout ce qu'a dit le Philoſophe qui en eſt l'Autheur. Toutes ſes maximes doivent paſſer pour des loix certaines & indubitables : ou bien il n'en faut recevoir aucune ſous cette qualité. Par exemple, ſi vous prennés pour des preceptes de la Loi naturelle quelques-unes des ſentences morales d'Epicure, dont il y en a pluſieurs que Senece cite avec des marques d'eſtimes & d'approbation: il faut que vous receviés ſur le même pié tous le reſte de ſa doctrine : ou bien toute ſon authorité diſparoit. D'où il s'enſuit, que tout ce qui vient d'Epicure, ou de quelque ancien Philoſophe, l'on ne doit rien recevoir comme partie de la Loi de la nature, & ſous l'idée d'un Devoir indiſpenſable, que ce qu'ils prouvent être tel effectivement. Et paucis interjectis: *Ces ſentences detachées, que des Philoſophes & des perſonnes ſages debitoient de tems en tems, quelques excellentes qu'elles fuſſent en elles-mêmes, & à quelque bonne fin qu'elles fuſſent propoſées ne pouvoient jamais faire une Morale de la verité de laquelle le Monde pût être convaincu juſques à ſe ſoûmettre à ſes maximes avec une entiere confiance. Il faut que tout ce qui doit ſervir en qualité de modelle ſur lequel tous les hommes doivent regler leurs mœurs ſoit autoriſé par la raiſon ou par la Revelation. Delà qu'une perſonne écrit ſur la Morale, ou compile ce que d'autres en ont écrit, il n'acquiert pas par cela même un pouvoir de Legiſlateur ſur le genre humain : comme ſi les regles qu'il voudroit preſcrire aux hommes, devenoient inviolables, parce qu'il les auroit inſerées dans ſes Livres, ſous l'authorité de tel ou de tel Philoſophe. Quiconque pretend ſe mettre ſur ce pié-là, & faire paſſer les regles, qu'il donne pour des loix authentiques qu'on ne peut ſe diſpenſer d'obſerver doit prouver l'une de ces deux choſes : ou qu'il fonde toute ſa doctrine ſur des principes des raiſons evidens par eux-mêmes, deſorte qu'il en faſſe d'ecouler toutes les parties, qui la compoſent par une demonſtration claire & ſenſible : ou bien, il doit faire voir, qu'il eſt envoyé du ciel, & qu'il eſt autoriſé de Dieu, pour annoncer ſa volonté & ſes commandemens aux hommes. Or perſonne que je ſache n'a fait ni entrepris de faire avant la venuë de Jeſus Chriſt une Morale, ſelon la premiere de ces methodes. Il y a, j'avouë, une Loi naturelle. Mais où eſt celui, qui nous l'avoit donnée, ou qui s'étoit chargé de nous la montrer toute entiere en qualité de Loi, ſans y rien ajouter, & ſans en retrancher aucun des devoirs qu'elle contenoit, & qui obligoient par eux-mêmes ? Qui a jamais fait connoitre toutes les parties de cette Loi jointes en un ſeul Corps ? qui eſt-ce qui a montré les hommes l'obligation où ils étoient de les obſerver exactement ? Et où à-t-on jamais vû, un*

 pareil

pareil Code auquel le genre humain ait pû recourir comme à une regle infaillible avant que notre Seigneur eût paru dans le Monde? S'il n'y en avoit point eû jusqu'alors, il eſt viſible qu'il étoit neceſſaire, que quelqu'un nous donnât un tel corps de Morale, qui en qualité de Loi irrefragable pût ſervir de guide aſſuré à ceux, qui deſiroient de marcher dans le bon chemin, afin que s'ils vouloient s'acquiter de leur devoir, ils ne fuſſent pas en danger de ſe meprendre, mais qu'il puſſent ſavoir certainement, quand ils l'auroient rempli, ou qu'ils s'en ſeroient écartés. Or telle eſt la Loi Morale que Jeſus Chriſt nous a donnée dans le Nouveau Teſtament & cela par la derniere des deux voyes que nous venons de propoſer, je veux dire, par le moyen de la Revelation. Ita Celebris ille Philoſophus. Suo jam tempore idem agnoverat *Lactantius.* Libro enim tertio ſuarum Inſtitutionum ita loquitur: *Quid ergo? nihilne illi* (de philoſophis loquitur) *ſimile præcipiunt? imo permulta, & ad verum frequenter accedunt. Sed nihil ponderis habent illa præcepta, quia ſunt humana, & auctoritate majori, id eſt divina, carent. Nemo igitur credit, quia ſe tam hominem eſſe putat, quam eſt ille qui præcipit.*

Reſpondetur ad reliquam objectionum partem.

IX. Quod ad reliquam partem harum objectionum ſpectat, poterimus eſſe breviores, quia alibi jam de iis nos egiſſe meminimus. Strictim igitur ſequentia monemus. *Primo* aſſerimus, Revelationem, in qua hiſtoriæ utiles, Exempla virtutis maxime ſalubria, parabolæ, ſententiæ graviſſimæ, præcepta & dogmata attentione digniſſima ſimplici ſtylo prolata, repræſentationes ut judiciorum, ſic beneficiorum divinorum, omnis generis ad virtutem amandam, vitia vero fugienda incitamenta enarantur &c. magis eſſe ingeniis omnium hominum attemperatam, quam compendium veritatum Theologiæ Naturalis & Juris Naturæ artificioſiſſima methodo contextum; Sunt enim varia plane hominum ingenia; alius enim exemplo ſingulari magis movetur quam rationibus evidentiſſimis; Hunc judiciorum divinorum ſeveritas a vitiis abſterret; Alium beneficiorum divinorum repræſentatio blande ad virtutem trahit & ſic deinceps. Quod ſi inſuper conſtet certo, teſtes hujus revelationis eſſe viros fide dignos, ſimplices, veri amantiſſimos, revelationemque illam variis miraculis eſſe confirmatam, cauſam non videmus, cur de tali Revelatione homines conquerantur, inprimis ſi conſideraverint Deum in hac revelatione originem rerum omnium pandere, diverſos gratiæ ſuæ & revelationis gradus ad tempora Chriſti & Apoſtolorum ſimul exponere & repræſentare voluiſſe.

II. Qui

II. Qui ſcientiarum amore ſunt incenſi, de librorum multitudine & voluminum magnitudine conqueri non ſolent: profani etiam homines, jugi variorum librorum, ingenium & mores ſæpe corrumpentium, lectione delectantur. Quod ſi homines tanta rerum divinarum cognoſcendarum arderent cupiditate, quanto deſiderio non profutura imo noxia ſcire avent, nullus eſſet futurus quærelæ illi locus.

III. Nemo Theologorum unquam aſſeruit, omnia, quæ libris, quibus continetur revelatio, traduntur, plane ejusdem ponderis, & æque ad ſalutem cognitu neceſſaria eſſe: Hoc tantum ſemper urgent, ea, quæ ſcitu plane ſunt neceſſaria, tam perſpicue proponi & toties repeti, ut nemo veri amans attentione ſeria adhibita, affirmare poſſit, ſe doctrinam Jeſu Chriſti capere non poſſe.

IV. Solent Doctores Chriſtiani, doctrinam ſalutarem in gratiam ſimpliciorum brevioribus includere compendiis, quo ſatis eorum imbecillitati conſulitur, qui ſingillatim omnia excutere non poſſunt. Cumque veritates fidei chriſtianæ in talibus libellis claris & diſertis locis S. Litterarum muniri ſoleant, de veritate traditæ veritatis dubitandi cauſas non habent lectores, cum loca e S. Literis petita ad confirmandum aliquod dogma, ipſimet evolvere poſſint. Quod ſi hîc vel illic forte ſcrupulis urgentur, eos conſulere poſſunt, quos ampla rerum divinarum cognitione inſtructos eſſe putant. Hoc cum in aliis diſciplinis præſtare debeant veritatis cognoſcendæ cupidi, cauſam non video, cur iis, quibus cœleſtis doctrinæ cognitio curæ cordique eſt, moleſta eſſe deberet talis interrogatio.

V. Aſſerimus, omnes verſiones S. Litterarum ita eſſe comparatas, ut ex iis omnia illa cognoſci poſſint, quæ ad ſummam rerum pertinent. Multi ſine dubio Deiſtarum linguis ſibimet vernaculis legunt græcorum & Romanorum egregia ſcripta, neque propterea dubitant, quin plerisque in locis ſenſus Auctorum capiant, eaque exinde addiſcant, quæ cognitu ſint quammaxime neceſſaria.

VI. Nonſolum plebs, ſed & Interpretes doctiſſimi, linguarumque callentiſſimi quibusdam in locis ſuam tenentur fateri ignorantiam. Quod nemo mirabitur, qui cogitarit, multas voces, ritus, circumſtantias perſonarum, locorum. &c. nobis ſatis cognita non eſſe. Viri græce doctiſſimi ſæpe fatentur, ſe v. gr. *Platonem*, *Ariſtotelem*, alioſque non ubique intelligere; nemo tamen propterea colliget, aut omnia plane eſſe obſcura, aut propterea præſtantiſſimos Auctores evolvendos

dos non eſſe. (*) Ex quo ſimul patet, ſi docti, perſpicaces, & moderati ingenii Viri, ad revelationis, in S. Litteris contentæ interpretationem animos adjungant; ſi conjecturas nemini obtrudant; ſi quæ dubia ſunt ſuo loco relinquant, & ſatis habeant, ſi in momentoſiſſimis ſcituque neceſſariis conveniant, tot diſſenſiones exorituras non fore.

Adducitur quinta objectio Deiſtarum.

X. Pergunt Increduli & dicunt, mirari ſe valde, cur tantopere Chriſtiani laborent, ut chriſtianæ religioni nomen dent, cum tamen in ſumma rerum Chriſtiani & ipſimet inter ſe conveniant: Chriſtianos nimirum aſſerere, omnes articulos religionis chriſtianæ ad pietatem, id eſt, ad amorem Dei, proximi, & noſtri ipſorum tendere. Jam vero Deiſtas, eos certe, qui omnia Theologiæ Naturalis principia theoretica & practica admittunt, neceſſitatem horum officiorum omnium pariter urgere.

Reſpondemus: (I.) Verum eſt, Chriſtianos omnes confiteri, Religionis chriſtianæ articulos, imo myſteria omnia, quatenus nobis ſunt cognita, in ſe comprehendere graviſſima ad pietatem Incitamenta, ex quo etiam Religionis hujus præſtantiam probamus: imo aſſerunt, quo magis articulus religionis hominum animos ad pietatis ſtudium incendat, eo majoris eum eſſe ponderis: quo pauciores vero habeat ad pietatem deamandam ſtimulos, eo minoris eum eſſe momenti. Ex quo etiam controverſarum ſententiarum dependet momentum.

(II) Quæritur, utrum poſita aliqua Revelatione rationis principiis ſuperaddita, non majora homines reperturi eſſent ad verum pietatis ſtudium proſequendum præſidia: vix negaturos hoc crediderim Deiſtas. Cum enim ſapiens nil agat ſine graviſſimis rationibus, Deus autem mortalibus revelationem concedens, nihil aliud quærere poſſit, quam ut majoribus præſidiis eſſent inſtructi ad Deum colendum, officiaque omnia religionis rectius cognoſcenda & præſtanda; ſequitur, poſita aliqua Revelatione, graviora ſimul adeſſe ad veræ pietatis amorem

(*) Collino, qui ad obſcuritatem etiam S. Literarum provocavit, Revelationem ſuſpectam redditurus ſic reſpondit auctor verſionis gallicæ libri Cl. Bentley, Collino oppoſiti. *Il y a dans l'Ecriture des endroits obſcurs. Il y en a même qu'aucun ſimple Mortel, ne peut expliquer Donc il n'y a rien de clair: ou ce que y eſt clair eſt inutile. Cependant la conſequence eſt ſi viſiblement ridicule, qu'on devroit en avoir honte, à moins que l'Ecriture ne prétendit elle-même, que tout chez elle eſt clair & facile, car alors, prouver qu'il y a des endroits obſcurs, ce ſeroit la mettre en contradiction & la confondre par elle-même. Mais n'a-t-elle pas avoué qu'elle avoit ſes tenebres, & même quelquefois des dangereuſes ou d'impenetrables?* voyez Deut. XXIX, 29. Matth. XI, 25. 1. Corinth. 11, 7. 2. Corinth. IV, 3.4. 2. Petr. III. 16.

rem argumenta & incitamenta. Atqui ſapientis eſt, illud, quod melius, vel optimum eſt, eligere.

(III) Quod ſi concedant Increduli, Revelationem, ſi quam Deus humano generi conceſſurus eſſet, inter alia hoc nomine potiſſimum illuſtrem, & attentione dignam fore, quod longe excellentiora ſuppeditatura eſſet ad pie vivendum Incitamenta, ſimul etiam concedendum erit, eandem majorem & exactiorem rerum divinarum cognitionem complexuram. Ex re enim incognita plane incentiva ad actiones morales peragendas deſumi non poſſunt. Sive igitur myſteria voces veritates illas, per rationis principia non eruendas, ſive alio nomine appelles perinde eſt: Sufficit, quod veritates illæ per Revelationem detectæ, præter illas rationes pietaits ſtudium commendantes, quæ per rectum rationis uſum & applicationem colliguntur, neceſſarias alias & longe graviores complecti debeat veritates, quæ ampliora & excellentiora ad virtutem ſuppeditent principia & præſidia.

(IV) Revelatio igitur complectens veritates rationi impervias, ſed ad verum cultum divinum promovendum incredibilem vim habentes, longe aptior erit, quam ſola cognitio naturalis de Deo & officiis erga ipſum præſtandis. Atque hoc patebit, ſi *αθερ παθων* incentiva illa pietatis, quæ ex contemplatione Theologiæ naturalis repetuntur rite expendamus, & quam exiguam omni tempore in animos hominum vim habuerint, diſpiciamus. Ut autem hoc rite fiat, non tam conſulenda ſunt recentiorum Theologiæ Naturalis Syſtematum Scriptores, ſed potius animi convertendi ad Barbararum & politiorum Gentium revelatione deſtitutarum de hoc argumento placita. His rite introſpectis patebit, quam exiguam omni tempore vim in animos hominum hæc Inc ntiva habuerint. Hinc etiam factum, ut exorta revelatione Philoſophi multa ex religione chriſtiana mutuati ſint principia, ad dogmata ſua exornanda & commendanda. Legantur quæ doctiſſimi viri, *Moſhemius* & *Brukerus* de *Platonicis* & *Stoicis* ſcripſerunt. Hinc Eruditiſſimi & Philoſophiæ callentiſſimi inter Chriſtianos Viri, idem monuerunt. D. *Lokius*, Vir omnium conſenſu acutiſſimi ingenii, poſtquam ſingulari capite imbecillitatem religionis Naturalis demonſtraſſet, ingenioſa comparatione eos ſalſe ridet, qui rationis in cognoſcenda religione vim tantopere extollere ſolent, atque exiſtimant, ſe ſine Revelatione, cujus tamen juvenes præcepta audiverunt, Syſtema Theologiæ Naturalis omnibus numeris abſolutum facile reperturos. Verba ita ſonant pag. 311. libri ſupra citati. *Celui qui voyage*

 preſen-

preſentement par des grands chemins, s'applaudit ſur la vigueur de ſes jambes, qui l'ont porté ſi loin, dans un ſi petit eſpace de tems: il attribuë toute la cauſe de ſa diligence aux forces de ſon temperament, ne conſiderant presque pas combien il eſt redevable au travail de ceux, qui ont coupé les Bois, ſeché les marais, bâti des ponts, & rendu les chemins praticables, ſans quoi il ſe ſeroit extrêmement fatigué & n'auroit avancé que fort peu. Il y a quantité des choſes, dont la créance nous a été inculqué dès le berceau; de ſorte que les idées nous en étant devenuës familieres, &, pour ainſi dire, naturelles ſous l'Evangile, nous les regardons comme des verités incontestables, qui eſt aiſé de voir, & de prouver avec la derniere evidence, ſans conſiderer que nous aurions pû en douter ou les ignorer pendant longtems, ſi la Revelation n'en eût rien dit. Ainſi pluſieurs ſont redevables à la Revelation ſans s'en appercevoir. Similem in modum pronunciat ὁ Μακαριτης Cl. *Werenfelſius* in Diſſertat. de *Præſtantia Religionis Revelatæ* pag. m. 275. *Videant* (inquit) ne *nimium rationi ſuæ tribuant Rationales noſtri. Dicunt ſolo rationis ductu inveniri poſſe totam illam religionem, quæ in ſacris Litteris traditur, aut ſaltem quod in ea præcipuum eſt. Nihil dictu facilius eſt illis, qui jam cognoſcunt religionem iſtam. Tunc illud dicendum fuiſſet, ſi per totam vitam de religione hac nihil a quoquam audiviſſent. Nunc vero ſimiles mihi videntur iis, qui poſtquam a Præceptoribus, quicquid ſciunt, didicerunt, videri tamen volunt αὐτοδίδακτοι; aut cum de præclaris inventis audiunt, putant, ſe hæc omnia, niſi jam inventa eſſent, ipſos fuiſſe inventuros. Quod ſi cognoſcere velimus, quid poſſit ratio hominis in invenienda religione, non noſtram rationem conſulere debemus, quos verbum Dei in viam deduxit, quos in eadem dirigit, in ratiocinando titubantes aut errantes monet, confirmat, corrigit, veſtigia relegere jubet: ſed rationem illorum, quibus hoc verbum eſt ignotum.* Et profecto, ſi ad cognitionem legis illius naturalis attendimus, conſtabit, non tam fortia eam ſuppeditare Deum amandi incentiva, quam vero revelatio adfert, ob plurima acceſſoria, quibus cognitio naturalis obſcuratur. Cognoſcere poteſt homo, ſe a Numine Optimo creatum & facultatibus eximiis ornatum: Deum univerſum hoc regere, & generi humano ingentia præſtare beneficia. Probabile etiam quam maxime, mentem poſt hanc vitam ſuperfuturam, virtutisque amantes feliciores futuros illis, qui in omni ſcelerum pravitate verſati ſunt: Par igitur eſſe, ut pro hiſce Deo gratias agamus & rationi convenienter vivamus. Ponamus hæc ab omnibus, qui revelationis luce deſtituuntur, admitti; reperies tamen multa eſſe, quæ impediant, quo minus

nus

nus homines his præceptis utantur, atque ad amorem Dei verum incitentur. Et *primo* quidem Eruditis ſatis cognitum eſt, inter eos, qui Juris Naturæ præcepta olim tradiderunt, referendos eſſe Philoſophiæ Stoicæ Sectatores: multa de hoc argumento egregia leguntur in Scritis ***Arriani***, & ***Antonini Philoſophi.*** Notum vero eſt, eos in Ethica ſua fundamenti loco poſuiſſe; quædam eſſe in noſtra poteſtate, alia non. Inter ea, quæ in noſtra poteſtate ſita eſſe dicebant, omnes actiones liberas, inprimis bonas referebant. Jam vero (*) ſi ſemel ponas, ad virtutem exercendam plane Deum nihil conferre, ſed omnes actiones bonas nonniſi hominum ſtudio, exercitationi, & prudentiæ deberi, multum decedit ponderi argumentorum, hominem ad Deum ſupra omnia amandum, impellentium. Pauciſſimi ſola Naturæ divinæ contemplatione ad verum ſtudium virtutis adduci ſolent. Qui id, quod excellentiſſimum eſt in homine, nimirum pietatem, viribus duntaxat ſuis adſcribit, magnifice per vitam de ſe ſentiet, neque infirmitatis ſuæ memor, præſidia penes eum quæret, qui omnis veræ felicitatis auctor eſt. Novi, homines, quibuscum mihi jam res eſt, ea quæ de auxiliis internis Numinis dicuntur, albis ridere dentibus, propterea quod nobis incompertum ſit, qua ratione in mentes hominum Deus vim ſuam exſerat. At præterquam quod ridiculum ſit, rem aliquam negare, eo duntaxat nomine, quod qua ratione præſtetur non ſatis perſpectum ſit, ipſimet repugnantia ſtatuunt, admittendo Providentiam ad omnia, omnia inquam maxima & minima ad intellectualia & ſenſibilia

(*) Cotta Academicus apud Ciceronem Lib III. de Natura Deorum ita de hoc argumento loquitur ac ſi omnium Gentilium hæc eſſet communiter recepta ſententia. *Atque hoc quidem* (inquit) *omnes mortales ſic habent, externas commoditates, vineta, ſegetes, olıveta ubertatem frugum & fructuum: omnem denique commoditatem, proſperitatem vitæ, a Diis ſe habere. Virtutem autem nemo unquam acceptam Deo retulit. Nimirum recte: propter virtutem enim jure laudamur, & in virtute recte gloriamur. Quod non contingeret, ſi id donum a Deo, non a nobis haberemus. At vero aut honoribus aucti, aut re familiari, aut ſi aliud quippiam nacti ſumus fortuiti boni, aut depulimus mali, cum Diis gratias agimus, tum nihil noſtræ laudi aſſumptum arbitramur. Nam quis quod vir bonus eſſet, gratias Diis egit unquam? At quod dives, quod honoratus, quod incolumis. Jovemque Optimum Maximum ob eas res appellant, non quod nos juſtos, temperantes, ſapientes efficiat, ſed quod ſalvos, incolumes, opulentos, copioſos. Neque Herculi quisquam decumam vovit unquam, ſi ſapiens factus eſſet. Quanquam Pythagoras, cum in Geometria quiddam novi inveniſſet, Muſis bovem immolaſſe dicitur. Sed id quidem non credo, quoniam ille ne Apollini quidem Delio hoſtiam immolare voluit, ne aram ſanguine aſpergeret. Ad rem autem ut redeam, judicium hoc omnium mortalium eſt, eſſe fortunam a Deo petendam, a ſe ipſo ſumendam eſſe ſapientiam. Quamvis menti delubra & virtuti & fidei conſecremus; tamen hæc in nobis ſita videmus: Spei, opis, victoriæ facultas a Diis expetenda eſt.*

Digitized by Google

ſibilia ſeſe extendentem. Aliter ſentiunt Viri, non ſolum in Theologia ſed etiam in Philoſophia & quidem in hac potiſſimum verſatiſſimi. Ill. *Lokium* credo, e numero Philoſophorum expungendum non eſſe putabunt Increduli. Hic vero loco ſupra citato pag. 328. ita de hoc argumento loquitur: *Un cinquieme* (inquit) *& dernier avantage, que nous devons ajoûter à ceux, que nous recevons de ce divin Sauveur, c'eſt la promeſſe qu'il nous fait, de nous aſſiſter. Si nous faiſons tout ce qui eſt en notre pouvoir, il s'engage de nous accorder ſon eſprit, pour nous aider à faire ce que nous devons, & à le faire de maniere que nous le devons. Et ici, nous aurions grand tort, de demander comment ſe fera l'operation de l'Eſprit de Dieu ſur nous, puiſque nous ignorons comment notre propre eſprit nous fait agir. La ſageſſe, qui accompagne cet eſprit ſaint, connoit mieux que nous-mêmes comment nous ſommes faits, & comment il peut operer ſur nous. Si un habil homme ſait trouver le moyen de gagner l'eſprit de ſon enfant pour le tourner du coté qu'il veut; pouvons nous douter que l'Eſprit de Dieu ne puiſſe faire la même choſe à notre egard; quoique nous ne voyons ni ne comprenons point la maniere dont il exerce ſon operation?* Bonitas divina præcipuum eſt ad Deum amandum Incentivum. Quod ſi vero Deus mortalibus id tantum largitur, quod cum belluis commune quaſi eſt, minuuntur valde, aut prorſus tolluntur amoris divini ſtimuli. Accedit, quod incitamenta ad Deum amandum non poſſint non eſſe valde infirma, ubi dubia eſt perſuaſio de virtutis in hac & altera vita remuneratione: ut jam non dicam, quanta ſit pravorum adfectuum in tanta naturæ noſtræ imbecillitate adverſus ſincerum virtutis ſtudium, vis. Hæc vero amoris Dei ſtudio non parum officiunt. Quod ſi vero contra omnia illa Incitamenta, quæ Revelatio Sacra ſuppeditat, ea præſertim, quæ ex amore Soteris noſtri erga peccatores petuntur, rite perpendantur, manifeſtiſſimum erit, longe fortiora & excellentiora ea eſſe iis, quæ ex legis naturalis indole manare ſolent. Quoniam vero hîc data opera præſtantiam Religionis chriſtianæ demonſtrare animus non eſt, ea Incentiva ſingillatim & per partes hîc non adduco. *Secundo:* Conſtanti experientia patet, exiguam ſemper vim habuiſſe legem naturalem ad homines Gentiles a vitiis retrahendos. Concedam inter Barbaros, Græcos & Romanos fuiſſe viros nonſolum præſtanti ingenio ornatos, ſed & variis virtutibus eminentes: dabo actiones morales ad honeſtatem compoſitas non eſſe vitia: non argumentabor de actionibus honeſtis ex intimis cordis receſſibus, eas pejorem in partem interpretando; neque etiam ea carpam vitia, quæ
ex

ex naturæ humanæ imbecillitate inter omnis generis homines locum habent. Hæc omnia iis, qui legis naturalis præſtantiam extollunt, concedam. Ab altera vero parte ſimul viri veritatis amantes non diffitebuntur, nonſolum olim, ſed & nunc inter Aſiæ, Africæ & Americæ populos, (ut de aliis nihil dicam) imperfectiſſimam eſſe legum illarum cognitionem: quasdam, ſi Itinerariorum ſcriptoribus & multis quidem, fides aliqua habeatur, aut plane ignorari, aut ſcientiam earum adeo eſſe confuſam, totque tenebris obſeptam, ut nonniſi tenuis reſtet umbra hujus legis. Superſtitio enim, conſuetudo, defectus rectæ inſtitutionis &c. impediunt, quo minus de legibus illis naturalibus rite intelligendis homines ſint ſolliciti. Hoc vero in ſtatu, quam rarus & frigidus plane ille amor Numinis futurus ſit, vel me tacente ſentiunt omnes. Accedit, quod per univerſum orbem, ubi chriſtiana & judaica religio radices non egerat, opinio de duobus principiis æternis, ſibi invicem adverſis, fuerit diffuſa & recepta, quod prolixe probavit Cl *Wolfius in libello de Manichæiſmo ante Manichæos.* Cum vero ea quæ dolores & adverſitates adferre poſſunt, homines amoliri a ſe quammaxime conentur, hinc de malo potius principio quam de bono ſibi conciliando fuerunt ſolliciti. Huic malo principio originem mali moralis & phyſici tribuebant; Cum vero quocunque oculos circumferrent, immenſam malorum farraginem deprehendiſſent, fieri aliter non potuit, quam ut ſincerus Optimi Numinis amor, in plerorumque animis, ſi non extinctus, imminutus tamen valde fuerit. Taceo jam opiniones de actis Deorum & dearum; de Sacrificiorum & cultus externi dignitate &c. quæ a caſto Dei amore non potuerunt non homines avocare: Nihil dicam de Syſtematibus Philoſophiæ tum receptis v. gr. *Epicureorum* tale Syſtema defendentium, per quod omnis religio & ita amor & cultus divinus, labefactatus eſt: nil de *Ariſtotele*, qui plerorumque Eruditorum judicio, ad lunam duntaxat divinam pertingere providentiam perhibuit: nihil de Cynicis, Scepticis, reliquisque Philoſophorum ſententiis & moribus dicam: Hoc certum, Eos omnes non tam occupatos fuiſſe in caſto Dei cultu promovendo & animis mortalium inſinuando, quam vero ad ingenium oſtentandum & ſemel arreptas opiniones cum quodam eruditionis apparatu tuendas. Non diffitendum, gentiles de ſtatu hominum diverſo poſt mortem tenuem aliquam habuiſſe cognitionem; at ea obſcura valde fuit, & fabulis multis ita obſepta, ut ad incredulitatem potius, quam ad certam fiduciam futuræ remunerationis homines inducere potuerit. Et ſi quando pu-

Digitized by Google

blici doctores & Sacrificuli argumenta de ſtatu futuro hominum in medium attulerunt, factum id eſt potius ad ſuperſtitionem alendam & promovendam, quam vero ad virtutem commendandam. Ex quo facile conſtat, quam exiguis ad Deum amandum præſidiis publice traditæ philoſophandi methodi fuerint munitæ. Pulchre autem video, quid moderni Deiſtæ contra ea, quæ dixi, in medium ſint prolaturi. Dicent, ſe ſe a craſſis illis veterum erroribus & ſuperſtitione immunes eſſe, atque adeo rectius de Deo rebusque divinis diſſerere, & officiis Juris Naturalis defungi poſſe. Duo reſpondeo: primum Illos rogo, ut probe diſpiciant, utrum non religioni chriſtianæ debeant, quod a craſſioribus erroribus & ſuperſtitioſis ritibus ſint liberi. Celeberrimi certe Antiquitatis Viri, Græci & Romani, qui omne vitæ tempus in excolendis diſciplinis philoſophicis contriverant, neque ingenio, quo minus verum cernere poſſent, deſtituti erant, ſuperſtitioni tamen & vanis opinionibus nuncium remittere non potuerunt. Omnium Eruditorum judicio inter principes Veterum Philoſophorum referendus eſt *Socrates*. At nævis & erroribus obnoxium fuiſſe præſtantiſſimum virum, neque ſuperſtitioni in patria graſſanti ſatis ſe ſe oppoſuiſſe, data opera probavimus in diſſertatione de *præſtantia Religionis chriſtianæ collatæ cum Philoſophia Socratis*, quæ inſerta eſt *Clariſſimi & amiciſſimi Schelbornii amænitatibus.* (*) *Locum illa occupabit in primo,*

(*) Unum tantum alterumque adducam locum, ex ipſo, *Xenophonte*, qui cauſam *Socratis* peroravit, ex quibus ſatis conſtabit, quo jure religionis puræ caſtæque defenſor dici poſſit. Lib. I. Memorabilium Socratis, ſtatim ab initio, Xenophon ita contra Heterodoxiam Eum defendit, dicens. *Πρωτον μεν ὖν ὡς ὖκ ἐνομιζεν ὖς ἡ πολις νομιζει θεως, ποιω ποτ' ἐχρησαντο τεκμηριω? θυων τε γαρ φανερος ἦν, πολλακις μεν οἰκοι, πολλακις δε ἐπι των κοινων της πολεως βωμων. Και μαντικη χρωμενος ὖκ ἀφανης ἦν. διετεθρυλητο γαρ ὡς φαιη Σωκρατης το δαιμονιον ἑαυτω σημαινειν.* i. e. ex verſione *Beſſarionis*: *Hoc igitur primum, quod non coleret Deos, quos etiam civitas, quo argumento oſtenderunt? Cum ſæpiſſime tum domi, tum etiam in aris communibus civitatis conſtet eum ſacrificaſſe, eumque vaticiniis uſum fuiſſe haud eſſet ignotum. Pervulgatum namque erat Socratem prædicare, quendam Deum ſibi res ſignificare.* Pergit dein *Xenophon* oſtendere, Eum contra patrium cultum non peccaſſe. *Atqui* (inquit) (*ut verſione recepta utar*) *nil novi, quod non etiam alii, qui auguriis, ominibus, ſignis, ac immolationibus vaticinari ſolent, introducebat. Quemadmodum enim illi nec aves, nec obviantes ſcire aut prædicere opinantur futura, Deos autem per illos ea oſtendere, ſic etiam Socrates arbitrabatur.* Et paulo poſt in eodem Lib. I. p. m. 450. *Circa Deos eo modo videbatur dicere ac agere quo Pythius illis reſpondet, qui interrogant quomodo oporteat agere, aut de immolationibus, aut de Majorum obſervantia, aut de aliis ejusmodi rebus. Sicut enim Pythius de Immolationibus jubet, quod recte agat-is, qui conſuetudine civitatis utatur; ſic etiam Socrates & ipſe faciebat, cæterosque admonebat: eos vero qui aliter agebant, curioſos & vanos arbitrabatur.*

Digitized by Google

mo hoc volumine opuſculorum. Alterum quod reſpondeo hoc eſt; quod quantacunque ſit Theologiæ Naturalis & Juris Naturalis præſtantia, fateri tamen tenebuntur Deiſtæ, eam incrementum capere poſſe, illique talia addi poſſe, quæ ad majorem rerum divinarum cognitionem multum conferre poſſent. Aſſerimus autem nos, in Religione chriſtiana talia proponi, quæ & ad perfectiorem Numinis cognitionem & ad accuratiorem officiorum lege divina præſcriptorum præſtationem, mentes hominum impellere poſſint; Ex quo ipſo ſequitur, in eadem etiam revelatione reperiri firmiora ad Deum amandum præſidia. Hæc ſane Deiſtas, ſi amore veri tenentur, uti videri volunt, commovere debent, ut de novo accuratum hujus Religionis inſtituant Examen. Sed hæc ſufficiant.

ἘΠΙΜΕΤΡΟΝ

THESIUM THEOLOGICARUM.

I. Si ob metum Hæreſium jus examinandæ Religionis adimendum ſit, nullis magis quam Doctoribus adimendum eſt; ſiquidem Hæreſes pene omnes a Doctoribus ortum habuere.

II. Inter Atheos & nos convenit, aliquid æternum fuiſſe. Hoc quæritur primo quodnam illud æternum fuerit? 2) quomodo ab æterno illo, quæcunque poſt fuerunt, hodieque extant, orta ſint? utroque autem reſpectu, quanto intervallo ipſorum Hypotheſis a noſtra ſuperetur, quicunque attenderit, facile perſpiciet.

III. Nihil magis rationi contrarium, quam aſſertum Pontificiorum, affirmantium, Deum quidem eum in finem dediſſe hominibus revelationem, ut ex ea viam perveniendi ad cœleſtem gloriam diſcant; ſimul vero contendentium, eam Revelationem promiſcue ab omnibus, quibus innotuit, non eſſe legendam & examinandam.

IV. Theologi, qui pedibus manibusque obluctantur paci eccleſiaſticæ inter Proteſtantes æquis conditionibus ineundæ, graviter peccant.

V. Socinianorum Theologiæ Syſtema ad labefactandam originem divinam Religionis chriſtianæ natura ſua plurimum confert.

VI Circa quæſtionem; an certus articulorum fundamentalium numerus definiri poſſit, ſubſcribo iis, quæ inter alia monuerunt Theologi Clariſſimi *Turrettinus* & *Witſius*; Sic autem loquuntur: ut definiri

Digitized by Google

certo non poteſt, quot ſint præciſe virtutis gradus, quot ſint præciſe officiorum genera, quot ſint præciſe bona opera, pii ſermones, eleemoſynæ &c. quæ ab unoquoque requirantur, non ſine ſumma temeritate a nobis homuncionibus determinaretur. Quid ſit ultimum in rebus ejusmodi, quinam ſint neceſſariorum & non neceſſariorum limites, dicant illi, qui divinarum perfectionum, divinæ puta juſtitiæ & divinæ miſericordiæ limites perſpectos habent: Nos id captum noſtrum ſuperare libenter agnoſcimus, His accedit, (ut verbis utar Cl. Witſii) quod divina gratia tenuiſſimo quandoque filo electos Chriſto jungat, & ardentiſſimæ charitatis flammæ, ac ſinceriſſimum Deo placendi ſtudium, in iis ſe animabus exſerant, in quibus perexigua eſt cognitio articulorum fidei. Et quis hîc ipſo non præeunte Deo exacte definiat, minimum illud in ſingulis articulis, ad quod indiſpenſabiliter alligatum ſit judicantis Dei Tribunal.

VII. Prudens ſane; & ſalubre monitum eſt, quod V. D. Miniſtris de *Prædeſtinationis* negotio verba facturis, dedit præclarus Confeſſionis helveticæ Auctor ſequentem in modum pronuntians: Quamvis Deus nôrit, qui ſint Sui, & alicubi mentio fiat paucitatis Electorum, bene ſperandum tamen de omnibus, neque temere reprobis quisquam eſt annumerandus. Paulus certe ad Philipp. Gratias ago, inquit, pro omnibus vobis (loquitur autem de tota Eccleſia Philippenſi) quod veneritis in communionem Evangelii perſuaſum habens, quod is, qui cœpit opus bonum in vobis, perficiet, ſicut juſtum eſt, ut hoc ſentiam de vobis omnibus. Et cum rogaretur Dominus, An pauci ſint, qui ſalventur? non reſpondet Dominus ac dicit, paucos aut plures fore ſervandos aut perdendos, ſed hortatur potius, ut quisque contendat ingredi per portam arctam, quaſi dixerit: Veſtrum non eſt de his curioſius inquirere, ſed magis anniti, ut per rectam viam cœlum ingrediamini.

VIII. Subſcribo ſententiæ Cl. *Vitringæ*, aſſerentis in doctrina chriſt. Relig. non multum intereſſe, utrum ſtatum primorum parentum ſub notione fœderis an potius obſequii naturalis concipiamus. Illum ſtatum (inquit) ſano ſenſu fœdus poſſe vocari, & fœdus operum, non eſt quod quis dubitet. Tenendum tamen, in Scripturis hanc denominationem clare non extare, niſi forte huc reducere velis Hoſ. VI. 7. quin potius hiſtoriam Moſaicam, ut nullam plane fœderis mentionem facit, ſic e contrario hanc nobis notionem clare ſubjicere, Deum ut abſolutum & naturalem Hominis Dominum ipſum tractaſſe

ut

ut ſubditum, cujus affectus & obſequii voluerit capere experimentum.

IX. Facite me Eccleſiæ Romanæ Epiſcopum & protinus ero Chriſtianus, ſalſe olim Prætextatus Vir Conſularis & gentilis, teſte Hieronymo, ludens reſpondit Damaſo Pontifici, ipſum ad Religionem chriſtianam invitanti. Fiat applicatio in longe minore gradu in ordine ad miniſterium, & pulcherrime hæc parodia concordabit. Hæc ſententia Cl. *Weiſmanni* valde eſt probabilis.

X. Inter beneficia divina hujus Seculi referendum, quod Viri eruditi & ingenio præſtantes, variis factis experimentis, plantarum, animantium, Inſectorum &c. naturam & proprietates harum creaturarum clarius detexerint, quam Majores noſtri. Hiſce enim perſpectis, animi ad virtutes divinas extollendas mirum quantum incitantur.

Digitized by Google

MEDITATIONIS
DE
CAUSIS MAGIS MAGISQUE INVALESCENTIS
INCREDULITATIS,
ET
MEDELA HUIC MALO ADFERENDA.

PARS X.

Sect. I.

Repræſentatur ſexta Incredulorum objectio.

IN proxime antecedente diſſertatione incepimus quædam præjudicia generalia, quibus illi, qui a religione alienos habent animos, imbuti ſunt, quæve obſtant, quominus attenta mente argumenta, quæ ad probandam divinam originem Religionis chriſtianæ adferri ſolent, expendantur, adducere. Reſtat ut reliqua, eaque præcipua in medium proferamus, examinique ſubmittamus placido. *Ajunt* nimirum *Increduli*, *Chriſtianos contendere*, *inter præcipua Religionis objecta referenda eſſe Myſteria. Ab his omnes particulares Religionis chriſtianæ dependere articulos: tenenda igitur illa eſſe firmiſſima fide; ſine his univerſam Religionem chriſtianam ruinoſo niti fundamento. Eoſdem vero ſimul rotunde fateri*, *myſteria hæc a nemine poſſe intelligi. Hæc vero adſerta partim eſſe* ἀσυςατα, *partim homines ad id, quod præſtitu eſt impoſſibile*, *obligare.*

Reſpondemus (I.) Verum eſt, Chriſtiani admittunt myſteria, & ut id faciant neceſſe eſſe exiſtimant, ſi Revelationem divinitus ſibi conceſſam eſſe, tueri volunt. Revelationis enim nomine intelligunt talium propoſitionum complexum, qui ſolius rationis ope a nemine morta-

mortalium inveniri poſſunt. Qui igitur Revelationem admittunt, eo ipſo concedere debent, dari in diſciplina Chriſtiana myſteria. Quamvis enim Religio chriſtiana talia etiam tradat dogmata, quæ ſine revelatione e penu rationis depromi poſſunt; voluit tamen Deus cum mortalibus communicare pro infinita ſua bonitate & ſapientia talia potiſſimum, quæ ad ſalutem conſequendam cognitu neceſſaria exiſtimavit. Probavimus in antecedentibus, Deum, cujus cognitio eſt infinita, poſſe hominibus majorem cognitionis, quam quæ ratiocinando duntaxat elicitur, lucem ſuppeditare; talem vero per Revelationem fuiſſe allatam, certis argumentis Chriſtianis eſt perſuaſum.

(II.) Verum etiam eſt, myſteria illa Religionis chriſtianæ conſiderari a diſciplinæ chriſtianæ alumnis tanquam prima & præcipua fundamenta, quibus cætera dogmata & præcepta ſuperſtructa ſunt. Neque hic ego aliquid deprehendo, quod a ratione abhorreat. Habent omnium Sectarum Philoſophi ſuas κυρίας δόξας, a quibus particulares ſententiæ dependent. Cum vero Deus generi humano conſulturus, mortalibus nova cognitionis principia dare voluit, congruum eſt, ut ea inter primarias veritates referantur. Ex quo ſimul conſtat, *Socinianos*, qui Revelationem admittunt, & divinæ eam originis eſſe fatentur, perperam agere, dum myſteria omnia in S. Litteris contenta repudiant. Idem enim agunt, ac ſi quis pro genuino *Platonis* vel *Zenonis* diſcipulo haberi vellet, & tamen ſimul principia, quibus innixa ſunt horum hominum Decreta, proſcriberet.

(III.) At, inquiunt Increduli, myſteria hæc non poſſunt cognoſci, neque adeo credi. Ad hanc difficultatem, quantum neceſſe eſt, tollendam, attendendum eſt, quid voce *myſterii* intelligatur, & qua ratione ea vel intelligamus, vel non cognoſcamus. Supra jam diximus, nos myſteriorum nomine intelligere complexum veritatum, quem ſolius rationis ope, nemo mortalium reperire potuiſſet. In S. Litteris vox μυςηριον non uno ſenſu ſumitur. Sic vocatio Gentilium & rejectio Judæorum vocatur Myſterium Paulo ad *Rom.* XVI. 25. quia debilem plane homines de hac re habebant ante adventum Jeſu Chriſti cognitionem: poſt autem Chriſti in cœlum aſcenſionem, eventu res ipſa patuit, atquo adeo hactenus hoe myſterium cognoſci poteſt. Ita univerſa doctrina Evangelii paſſim μυςηριυ nomine venit. *Matth.* XIII 17. 1. *ad Corinth* II. 6. 7. 1. *ad Corinth.* IV. 1. Inprimis ἡ ἐνσαρκωσις τȣ λογȣ myſterium vocatur 1. *ad Timoth.* III. 16. *ad Coloſſ. Cap.* II. *v.* 3. *Paulus* teſtatur in *Myſterio Dei & Patris & Chriſti omnes ſa-*

 pientiæ

pientiæ theſauros reconditos eſſe : hinc ipſum Sacro S. Trinitatis dogma a Theologis merito myſterium appellatur. Quando igitur dicunt Chriſtiani, ſe myſteria illa non ſatis cognoſcere, hoc volunt, mentem humanam, naturam & nexum harum veritatum introſpicere non poſſe. Scire enim & cognoſcere eſt naturam & proprietates, cauſasque rerum perſpectas habere. Talis cognitio præcique locum habet in diſciplinis mathematicis. Ex quibus ſequitur, nos potius hæc myſteria credere, quam vero cognoſcere: dicimur credere in hoc negotio, quando propoſitionibus quibuſdam in S. Litteris contentis ſubſcribimus, non propter evidentiam ipſius rei & objecti, quam vero ob revelantis Dei auctoritatem, perſpicuis verbis deſignatam. Ita credimus Chriſtum Jeſum eſſe Deum benedictum in Secula, propterea, quod in S. Litteris Illi tribuantur nomina divina, attributa divina, opera divina, cultus denique divinus; quomodo vero idem S. Soter a Patre, & a Spiritu Sancto diſtinctus ſit, quod S. Litteræ clare teſtantur, neſcimus: credimus tamen, Deo ea revelante. Ex dictis ſimul manifeſtum eſt, Chriſtianos ἀσυςατα non admittere, quando dicunt, myſteria tanquam primaria religionis capita eſſe credenda, & tamen eadem non ſatis cognoſci poſſe. Nihil enim abſurdi eſt ſubſcribere rei vel propoſitioni, a Deo perſpicuis vocibus expreſſæ, licet rei natura imperfecte valde ſit cognita. Ita credimus totum univerſum τῷ ῥηματι τȣ Θεȣ, ut *Paulus* loquitur ad *Hebr.* XI. v. 3. Καθηρτῆσαι τȣς αἰωνας, licet nemo mortalium inter intellectualis ſubſtantiæ, perfectiſſimæ licet, voluntatem, & totius Univerſitatis rerum productionem & conſervationem, perſpicuum demonſtrare poterit nexum. (*)

(IV.) Confundunt ſemper Increduli, id quod plane inintelligibile eſt & contradictorium, cum eo, quod non ſatis comprehendi poteſt. Dudum hoc docti viri, qui adverſus Incredulos calamos ſtrinxerunt notarunt. Inintelligibilis, imo contradictoria eſt hæc propoſitio: datur circulus quadratus: at hæc ! filius Dei manifeſtatus eſt in carne, id eſt humanæ naturæ particeps eſt factus, non eſt propoſitio omni ex parte inintelligibilis, licet filiationis illius & conjunctionis illius cum natura humana ratio non ſatis conſtet: modum ut ſciamus harum rerum nec Deus ipſe poſtulat.

(V.) Hoc unum ergo quæritur, utrum Deus ſalvis ſuis virtutibus, ſapientia nimirum ſua & æquitate, homines obligare poſſit, propoſitio-

(*) Non ineleganter de hic locutus eſt *Prudentius* Lib. II. contra Symmachum v. 94. ſeq. p. 285. edit. *Heinſii*.

poſitionibus quibuſdam cognitu difficilioribus, tanquam divinis, ſubſcribendi. Ego hanc quæſtionem affirmandam eſſe puto, ob ſequentes rationes. *Primo* enim ipſa naturæ humanæ conditio non patitur, ut omnia, quæ ad conſtituendam religionem pertinent, clare & perſpicue, id eſt adæquate, cognoſcamus. Si ea, quæ vel ſua natura evidentiſſima ſunt, vel per certam demonſtrationem probari poſſunt, excipias, homines, etiam quoad divina, in diverſis probabilitatis gradibus ſubſiſtere debent. Horum probabilium ubi eſt concurſus maximus, mens adquieſcere debet, licet ad demonſtrationem geometricam veritas evehi non poſſit. Vide *Dittonum de veritate Reſurrectionis J. Chriſti*. *Secundo:* Ipſorum religionis dogmatum indoles & natura non permittit, ut omnia, quæ credenda ſunt, clare & perſpicue cognoſcamus. Deus primum eſt Religionis objectum. Quis vero tam ſibi ſuffenus eſt, ut contendere auſit, ſe naturam divinam clare & perſpicue cognoſcere poſſe? Atque hoc dicendum reſpectu dogmatum Theologiæ Naturalis & revelatæ; de quo tamen argumento, cum alibi pluribus egerim, plura hic non addam. Imo, quod *tertio loco* notandum, pugnaret hæc obligatio nonniſi ea credendi quæ clare & perſpicue cognoſci poſſunt, cum ſapientiſſima Dei voluntate. Deus enim ab una parte imbecillitatis mentium humanarum memor eſt: novit infinitos eſſe capacitatis earum gradus; perſpectum habet quoſdam homines iis in locis degere vitam, & in talibus circumſtantiis poſitos eſſe, ut rationis culturæ diu vacare non poſſint: neque igitur æquitas Dei & juſtitia Ejus, quæ per ſapientiam dirigitur, patitur, ut homines omnes obliget ad id credendum, ad quod natura ſunt inepti. Sufficit igitur, ſi tantum de Deo, rebusque divinis cognoſcimus, quantum ſatis eſt ad Eum colendum. Sumamus v. gr. propoſitionem hanc e Theologia naturali. Deus univerſum & omnes ejus partes ſingulis momentis conſervat. Hoc ſufficit, ut Deum adorem, colam, Illique gratias agam, licet conſervationis illius ignorem rationem. Sumamus

Nam, cum divinis agimus de rebus, & illum
Qui vel principio caruit, vel fine carebit
Quique Chao anterior fuerit mundumque creavit
Conjectare animo contendimus exigua eſt vis
Humani ingenii, tantoque anguſta labori:
Quippe minor natura, etiam ſi intendere tentet
Acrius, ac penetrare Dei ſecreta ſupremi,
Quis dubitet, ficto fragilem laceſſere viſu
Vimque fatigatæ mentis ſub pectore parvo
Turbari, invalidiſque hebetem ſuccumbere curis?

hanc propoſitionem: Filius Dei adſumſit naturam humanam: ſufficit hoc homini Chriſtiano ad Chriſtum Jeſum amandum & colendum, licet conjunctionis duarum in Chriſto naturarum modum ignoret. Hocque eo magis eſt tenendum, quod ipſi Apoſtoli, inſolita rerum divinarum cognitione inſtructi aſſerant, cognitionem noſtram de rebus divinis in hac vita *valde* eſſe *imperfectam*. Vide *locum Pauli* I. *ad Corinth* XIII. v. 9 confer cum hiſce diſſertat. Cl. *Stanhope* quæ extat Tom II collectionis *Burnetianæ* de veritate Religionis chriſtianæ.

Adducitur ſeptima Incredulorum objectio.

II. Sunt in numero Incredulorum qui ita argumentantur. *Si*, inquiunt, homines, *ubi Religio chriſtiana radices egit, ad Religionem revelatam amplectendam obligati ſunt, manifeſtum eſt, eos teneri ſimul ad errores ſæpe graves amplectendos & ſuperſtitionem teterrimam profitendam; notum enim eſſe, in multis florentiſſimisque Europæ regionibus religionem erroribus atque fatuis opinionibus & ritibus turpiter eſſe commaculatam. Ad talia vero, quamprimum quis Religioni chriſtianæ nomen dederit, amplectenda promiſcue omnes cogi. Hæc cum ita ſint, tutiſſimam ineundam eſſe viam, id eſt Religionem chriſtianam una cum ſuperſtitione eſſe repudiandam, & audienda duntaxat rationis Oracula.* Ad hanc objectionem ſequentia notamus. *Primo* quidem non diffitemur, hinc inde inter Romanenſes, religionem tot minutis & erroneis opinionibus, totque ineptis ritibus eſſe coopertam, ut homines e fece plebis difficulter pretioſum ab inani diſtinguere poſſint. Rem ita ſe habere, docent publica ſcripta, teſtantur Itineraria, & αυτοψια. De quo argumento pluribus alibi egimus, oſtendimusque, graſſantem non tantum inter Gentiles ſed & inter Chriſtianos potiſſimum ſuperſtitionem, Incredulitatis non poſtremam eſſe cauſam.

(II) Dolemus inſuper ex animo, hominum iis in locis, ubi tetra ſuperſtitio dominatur natorum conditionem: Cum enim ſciamus, quanta ſit multorum hominum ingenii imbecillitas; quot inquirendæ veritatis impedimenta; quanta ſit ſuperſtitionis, cum lacte quaſi materno hauſtæ vis & efficacia, facile videmus fieri aliter non poſſe, quam ut plerique in opinionibus ſemel arreptis adquieſcant & patriam ſectentur religionem. Videmus inter eos ipſos, quibus purior obtigit religio, & quibus examen religionis non ſolum eſt permiſſum ſed & injunctum, pauciſſimos dari, qui in veritatem dogmatum publice receptorum inquirant, eaque cum S. Litteris conferant. Unde facile eſt conjectu, qualis futura ſit hominum illorum religio, qui in iis degunt regionibus, ubi examen religionis prorſus eſt proſcriptum, & ubi caſta religio

religio tetra ſuperſtitione eſt corrupta. Horum hominum, repetimus, miſeram dolemus ſortem.

(III.) Hoc tamen non obſtante cauſam ego non video, cur propterea Increduli triumphent, & ex pharetris ſuis venenatas adverſus religionem chriſtianam depromant ſagittas: pulchre enim, ſi ſincere & candide loqui volunt, ſciunt, religionem chriſtianam ſuperſtitioni eſſe inimiciſſimam, eamque cultum commendare, qui rationi eſt conveniens plane. Hinc diſerte exponit Apoſtolus Paulus ad *Romanos* cap. XII. v. 1. 2. ut de aliis locis infra adducendis, jam nil dicam, in quo λογικη λατρεια poſita ſit. Hæc inquam norunt Increduli, ii ſaltem, qui unquam Religionem chriſtianam ſerio expenderunt; unde cauſam non video, cur cum hæc ſciant, miſſo examine religionis chriſtianæ de iis ſolliciti ſint, qui tam infelices fuerunt, ut inter eos vivendi ſortem experti ſint, quorum religio prava eſt imbuta ſuperſtitione.

(IV.) Quod vero ad homines illos ſpectat, qui in cœtibus, ubi religio caſta ineptis ritibus & erroribus eſt deturpata, vivunt, non omnes eundem in cenſum ſunt referendi. Dantur, qui debili adeo ingenio ſunt inſtructi, ut ad Examen religionis, erroremque a veritate diſtinguendum, parum ſint apti. Sunt qui examen religionis inſtituere, & ſuperſtitionem a pura religione diſtinguere, ſi vellent, poſſint. Hi iterum vel reſpectu graduum cognitionis aut diligentiæ ſolertiæque in indagando vero, diverſi plane ſunt. Prout autem quiſque facultatibus mentis eſt inſtructus, magis vel minus ingenii vires intendit, occaſionibusque ad ſuperſtitionem evitandam & veritatem ſectandam magis vel minus utitur, eo magis vel minus ejusmodi hominis ſtatus vel felix vel miſer & deplorandus eſt, majorque vel minor ſpes eſt, Deum, qui omnes mentium humanarum angulos perſpectos habet, cum adſcriptus venerit pœnæ dies, mitius aut rigidius cum eo acturum. Hoc certum eſt ſaltem, multos eſſe errores ritusve qui ſine magna ingenii perſpicacia & acuto judicio deprehendi poſſint, adhibita aliqua mentis attentione verique ſtudio. Ita non magno ingenii acumine opus eſt ad credendum, Deum, qui Omnipotens & Omniſcius eſt, ſolum eſſe adorandum; panem, qui comeditur, non eſſe hominem, vel vivum vel mortuum; lapidi, ligno, marmori, nullam ineſſe vim, ad homines mente vel corpore ægros, ſanandos, ut de aliis ejuſdem commatis opinionibus nil dicam. Hoc vero ex eo manifeſtum eſt, quod inter Gentiles multi ſuperſtitionem graſſantem albis dentibus riſerint, eam a religione diſtinxerint, ſoliusque rationis ope

ope vulgi errores graviter perſtrinxerint. Neque dubium eſt, quin in *Italia*, *Gallia*, aliiſque in locis, ubi Virorum doctorum magnus eſt proventus, librique a Proteſtantibus ſcripti paſſim manibus Doctorum teruntur, multi, pro ſuo tamen quiſque cognitionis modulo, ſuperſtitionem ſublatam plane vellent.

(V.) Quamvis vero negare nolim, ſuperſtitionem fœdiſſimam in Eccleſia Romana paſſim regnare, multoſque errores ridiculos paſſim admitti, tamen ſimul affirmandum eſt, capita Religionis de Deo, ejus attributis, Providentia, S. Litterarum divina origine, Chriſti nativitate, doctrina, miraculis, morte, reſurrectione &c. non plane ſilentio involvi. Habent ſuos Catechiſmos, in quibus hæc generalia capita repræſentantur, quamvis non ſine miſtura talium ſententiarum, quæ a pura religione ſunt remotæ. Qui hinc inde per loca, in quibus religio Romana dominatur, itinera fecerunt, plurimis adductis exemplis oſtendere potuerunt, offendi paſſim homines, qui non obſtante ſuperſtitione & metu Inquiſitionis, ſatis bene de religione judicent, erroreſque vulgi probe perſpiciant.

(VI.) Hoc argumentum Incredulorum plus probat, quam probandum erat, atque adeo nil probat. Quod ſi enim Religioni chriſtianæ in univerſum eſſet valedicendum propterea, quod paſſim inter Chriſtianos una cum articulis religionis veris, miſceantur errores & tetra ſuperſtitio, repudianda eſſet etiam ipſa religio rationalis, quia nunquam ipſa ſola ſine erroribus & ſuperſtitione per orbem fuit tranſfuſa. Qualis ſtatus fuerit inter Romanos & Græcos ut de aliis populis nil dicam, ad Religionem quod ſpectat, ſatis notum eſt. Igitur ſi Incredulos noſtros audias, recte feciſſent præſtantiſſimi Antiquitatis Viri, ſi una cum ſuperſtitione religionem omnem ex ſuis & aliorum animis penitus eradicaſſent, quod tamen cum eorum ſententia non convenit, qui pro tuenda Religione naturali adeo laborant. Interim habent Increduli, quod ſibi dictum putent. Plurimi iis in locis degunt, ubi ſuperſtitio omnis riſui & contemtui eſt expoſita, contra vero Religio & cultura rationis florent. Cur ergo Religionem chriſtianam omnem in univerſum, nulla facta diſtinctione inter Religionem a Chriſto & Apoſtolis prolatam, & inter temerarias opiniones & ſuperſtitiones rejiciunt, & dum ſibimetipſis conſulere deberent, ſolliciti ſunt de iis, qui verum a falſo diſcernere nolunt? Quod ſi vero iis in locis degant, ubi metu Inquiſitionis coacti, cum cæteris ineptos & ſuperſtitioſos ritus celebrare contra conſcientiæ dictamen tenentur, cur non,

non, ſi tanto veri amore ardent, ibi certas figunt ſedes, ubi nemo propter Religionem divexatur?

VIII. Sequitur octava Incredulorum objectio petita a miraculis. Dicunt nempe Increduli, *Chriſtianos præcipuum argumentum ad probandam divinam Originem Religionis Chriſtianæ deſumere a miraculis. Ipſos vero hac in parte ſibimetipſis non conſtare, quandoquidem quidam ſoli Deo facultatem miracula patrandi adſcribant; alii vero non minus bonis, quam malis geniis eandem poteſtatem concedant. Hac vero ratione argumentum a miraculis petitum reddi inutile, ſaltem vehementer debilitari.* Octava exhibetur objectio.

Ad hæc ſequentia reponimus. Et (I.) quidem fatemur, Theologos inter ſe non conſentire circa originem miraculorum. Sunt qui malis pariter & bonis geniis hanc facultatem tribuant, inter quos noſtra ætate eminuere *Lokius* in opuſculis poſthumis, Joh. *Clericus* in Pneumatica ſua & in *Commentario* in *Exodum*: plures eandem ſententiam tuentes adducit Ven. *Mosbemius* in obſervat. ad *Cudwortum* pag. 866. Alii vero ut *Werenfelſius*, *Turettinus*, *Sercius*, *Noltenius* aliique plures aſſerunt, Deum ſolum veri nominis miracula patrare poſſe, Dæmones inſolita quædam facere poſſe in hoc univerſo, ſed ea talia eſſe, quæ naturæ leges non ſuperent.

(II.) Non negabimus etiam eos, qui ſtatuunt, ſubſtantias quaſdam humana potentia majores, generique humano vel amicas vel inimicas veri nominis miracula facere poſſe, argumentum a miraculis petitum difficultatibus quibuſdam exponere, dum omnia ad doctrinam ipſam, quæ miraculis tuenda eſſet, reducere videntur, ut de aliis, quæ Viri laudati in medium protulerunt, quæque ſuis locis legi poſſunt, nil dicam.

(III.) Hæc tamen viorum illorum doctorum ſententia non ita eſt interpretanda, ac ſi data opera doctrinam de miraculis reddere vellent ſuſpectam. Abſit hæc prava ſuſpicio longiſſime! novimus enim Viros illos doctiſſimos data opera veritatem Religionis chriſtianæ probaſſe, atque ita ſatis oſtendiſſe, ſe de divina Origine Religionis chriſtianæ eſſe perſuaſos. Hinc etiam exiſtimant, ſuam de Origine miraculorum ſententiam nullatenus infringere argumentum, quod ad probandam divinam Originem Religionis chriſtianæ adferri ſolet, petitum nimirum a miraculis. Ponunt enim (a) fundamenti loco, Deum qui patrandi miracula habet poteſtatem, nonniſi iis uſurum ad probandam & confirmandam ſalutarem doctrinam: Diabolum vero ad mendacia & fraudes tuendas ea adhibiturum. (b) Adſtruunt bonos

 ange-

Digitized by Google

angelos, Dei utpote amore incenſos, poteſtate conceſſa ſemper uſuros ad homines de veritate Religionis chriſtianæ perſuadendos, & ad cultum verum Deo præſtandum invitandos. (c.) Adſerunt, quod ſi eodem tempore Viri cælitus miſſi, & Magi, *id eſt* Diaboli potentia armati, homines concurrerent, ita ut priores veritatem miraculis eſſent probaturi, poſteriores mendacia tuituri, Deum pro infinita ſua erga genus humanum bonitate & miſericordia effecturum eſſe, ut multitudine miraculorum hi ſuperarentur. Provocant eum in finem ad ea portenta, quæ in Ægypto patrata ſunt a Moſe & a Magis, qui Dei potentiam tandem ſe ſe manifeſte exerere profeſſi ſunt. (d) Contendunt denique, eam eſſe cæleſtis doctrinæ præſtantiam, ut ſibi perſuadere nulla ratione poſſint, Deum conceſſurum, ut homines pios & veritatis amantes falſis portentis in errores induci paſſurus ſit; atque hoc ex eo confirmari ajunt, quod Chriſtus ipſe Evangelium probaturus & confirmaturus, ad miracula ſua, tanquam ad certa teſtimonia divinæ ſuæ miſſionis & veritatis doctrinæ ſuæ provocaverit. Hinc & ipſe J. *Clericus* veritatem Religionis chriſtianæ probaturus, argumento a miraculis petito uſus eſt, in *diſſertatione, libello de cauſis Incredulitatis adjecto*. Excerpamus quædam huc facientia: Poſtquam aſſeruiſſet, non minus a bonis Angelis quam vero a Deo patrari poſſe miracula: ita pergit pag. m. 412. *Quoi qu'il en ſoit, il importe peu de ſavoir, ſi c'eſt Dieu immediatement, qui a fait un miracle, ou ſi c'eſt un bon Ange, puisqu'il eſt conſtant, que les bons Anges ne font rien qui ne ſoit conforme à la volonté de Dieu, ou qui ne ſoit même une execution de ſes ordres. Soit que Dieu agiſſe par lui-même, ou par un Ange, c'eſt la même choſe à notre égard; puiſque nous ne voyons ni la cauſe qui agit, ni la maniere dont elle opere. A l'égard de l'autre queſtion, touchant la maniere de connoitre ſi un Miracle a été fait par un bon ou par un mauvais Ange, on peut dire quelque choſe de plus poſitiv. La verité étant toûjours la même, elle ne ſe contredit point; c'eſt un principe clair pour tous ceux, qui ne ſont pas Pyrrhoniens. Ainſi les miracles de Dieu & des bons Anges doivent toûjours tendre à confirmer ou à établir des doctrines conformes aux verités reconnues par la Revelation, ou par la raiſon; puis qu'il eſt certain, que Dieu & les bons Anges aiment toûjours la verité. Un mauvais Ange ne pouvant faire des miracles pour favoriſer la verité & la vertu; tous ceux qui y contribuent doivent être comme venant d'un bon Principe. Un bon Ange ne pouvant au contraire agir en faveur du menſonge & du vice; tous les Miracles qui ſerviroient à l'un ou à l'autre, doivent paſſer pour des* mira-

Digitized by Google

miracles de mauvais Anges. C'eſt là une regle infaillible pour decouvrir par qu'elle ſorte d'Anges, un miracle auroit été fait, ſuppoſé que l'on ſût qu'un Ange ſeroit l'Autheur. Si l'on examine, par ce principe les Miracles de l'Evangile, on ne pourra pas douter, qu'ils n'ayent été faits par Dieu lui-même, ou par des bons Anges: parce que leur unique but eſt d'établir ou d'affermir la verité, & porter les hommes à la vertu. Cela eſt abſolument incompatible avec l'idée, que l'on peut ſe former d'une puiſſance, qui ſe plait à mal faire & à tromper les hommes. C'eſt auſſi ce que Jeſus faiſoit remarquer aux Phariſiens, qui l'accuſoient de chaſſer les Demons en vertu d'un pouvoir, qu'il en avoit reçu du Prince des Demons. Tout Royaume, dit il, diviſé contre lui-même ſera deſert: toute ville ou maiſon, diviſée contre elle-même ne ſubſiſtera point. Si Satan chaſſe Satan il eſt diviſé contre lui-même; comme donc ſon Royaume ſubſiſteroit-il? C'eſt là une preuve convaincante de la Divinité des Miracles de Jeſus Chriſt & de ſes Apôtres contre les Juifs, qui ont eu l'extravange de les attribuer à une puiſſance maligne & ennemi de la vertu. Similia profert in notis ad Caput VII. Exodi. *Lokius* in *Opuſculis poſthumis* pag. 227. ita loquitur. *Il eſt nullement vraiſemblable que Dieu veuille abandonner ſa prerogative, juſqu'à ſouffrir, que le ſceau & les enſeignes de ſon authorité divine ſoient uſurpé par quelqu'un qui n'eſt point envoyé de ſa part. Ces Enſeignes ſont les Miracles. Car des Evenemens ſurnaturels ſont l'unique moyen que Dieu s'eſt reſervé, du moins ſelon nos idées, pour aſſûrer les hommes, entant que créatures raiſonables de la verité des choſes qu'il daigne leur revéler: & il ne peut en aucune façon permettre, que ce moyen ſoit à la diſpoſition des Etres qui lui ſont contraires.*

Ego vero non diffiteor hæc ita eſſe comparata, ut, ſi non in univerſum ab omnibus difficultatibus libera ſit Virorum horum doctorum ſententia, bono tamen fine eam ſuſceptam eſſe & defenſam facile largiar. Interim ſi argumenta argumentis confero, fateor mihi magis arridere eorum ſententiam, qui ſoli Deo poteſtatem præſtandi miracula vindicant; ut enim ſilentio tranſeam directa argumenta, quibus illi, qui huic ſententiæ ſubſcribunt, (neque enim hic data opera materiam de origine miraculorum tractare animus eſt) utuntur, plus Viri docti poteſtati Diaboli tribuunt, quam par eſt. Si a S. Litterarum auctoritate recedas, incerta ſunt omnia, quæ de potentia malorum ſpirituum narrantur. Si ad teſtimonia vero S. Litterarum provocatur, conſtabit quidem magna potentia inſtructum eſſe Diabolum: at inde nondum ita ratiocinari licet: Dæmones poſſunt multa facere, quæ vires huma-

nas ſuperant: ergo Vim habent veri nominis miracula patrandi, & naturæ leges mutandi.

Magorum in Ægypto Exemplum tale eſt, quod fraudibus potius, quam Diaboli potentiæ attribui poſſit, quod nuper egregie poſt alios oſtendit Celeb. *Heumannus* in diſſertat. de *Thaumaturgis Egypti.* Dicitur Diabolus patrare *τερατα ψευδες*, i. e. fraudulentas artes; dicitur Princeps aëris; at qui corpora cæleſtia varia ratione ciere, & mira quadam ratione aërem vel condenſare, vel dilatare poteſt, non ſtatim eſt Thaumaturgus; Operatur in Filiis tenebrarum; ſed non neceſſe eſt, ut id ſtatim per miraculum fieri dicatur. Plura apud laudatos Auctores legi poſſunt.

(V.) Increduli, ſi veri amore ſunt incenſi, facere in hoc caſu tenentur, quod in aliis negotiis Viri prudentes facere ſolent; nimirum debent inter duas ſententias aliqua ex parte inter ſe diſcrepantes, eligere eam, quæ vero eſt ſimillima, niſi cum *Spinoza*, & ejus ſectatoribus miracula inter *τα ἀδυνατα* referre velint. Utraque allatarum de origine miraculorum ſententia tendit ad miraculorum veritatem non deſtruendam, ſed vindicandam: Quod ſi igitur Increduli Deum miracula præſtare poſſe credant; ſi non dubitent talia præſtitiſſe Chriſtum, teſteſque hujus rei eſſe fide dignos; ſi Chriſtum ſaltem habeant pro magno Sanctoque Propheta: ſi perſuadere ſibi non poſſunt, Deum Sanctiſſimum & humani generis amantiſſimum ad tuenda mendacia ſua potentia abuſurum, neque Diabolum unquam de veritate confirmanda ſollicitum fore; certum erit, miracula a Chriſto patrata divinæ eſſe originis; atque ita res in ſalvo erit, qualecunque tandem inter duo recenſita de origine miraculorum ſyſtemata ſtatuant diſcrimen. (*)

Sequitur nona objectio.

IX. Pergunt *Increduli atque dicunt, inter argumenta præcipua pro veritate & præſtantia Religionis chriſtianæ afferri ſolita, hoc non poſtremum eſſe: quod nimirum hæc religio in animos hominum incredibilem vim habeat; quod animos cupiditatibus captos mira luce perfundat & efficaciter convertat: Ex univerſa vero Chriſtianorum vivendi ratione contrarium patere. Dari inter Chriſtianos bonos & malos, imo malorum majorem eſſe turbam quam proborum. Idem obtinere inter omnes Gentes & inter ipſos Deiſtas.*

Ad hanc objectionem ſequentia repono. Et (I.) quidem non dif-

(*) Vide pluribus de hac re agentem Clariſſimum & Amiciſſimum *Vernetum* Profeſſorem in Academia Genevenſi Doctiſſimum Tractat. de Veritate Religionis Chriſtianæ Tom. IV. Th. *Stakhouſe* defenſionem Religionis chriſt. *Sertium* ex verſ. Cl. *Lemkeri* Cap. VIII.

Digitized by Google

diffitemur ſed dolemus vehementer, raros eſſe Chriſtianos, qui ad ſanctiſſimæ diſciplinæ normam vitam ſuam componant. Cæcus ſit, negareque teneretur ea, quæ ante oculos poſita ſunt, qui hoc in dubium revocare vellet. Integris voluminibus triſtem hanc ſortem deplorarunt viri eruditione & pietate eminentes & pro viribus talia in medium produxerunt media, quæ homines, ſi ſaperent, & veram felicitatem quærerent, ab hac inſania revocare poſſent. Lege duntaxat quæ de hoc argumento (ut de aliis multis nihil dicam) meditati ſunt Viri Excellentiſſimi, *οἱ νυν ἐν ʽΑγιοις Job. Fridericus Oſterwaldius* in libro optimæ frugis pleniſſimo, cui titulus: *Source de la Corruption* &c. & *Sam. Werenfelſius* in examine quæſtionis: *Cur Incitamenta S. Scripturæ non plus efficaciæ habeant inter Chriſtianos.*

(II.) Quando argumentum petimus ab efficacia Religionis chriſtianæ ad probandam illius cœleſtem originem, non hoc volumus, quaſi nempe omnes promiſcue homines, qui Religioni chriſtianæ nomen dant, eamque publice profitentur, vim illius & efficaciam in animis ſuis ſtatim experirentur: Sed hoc tantum ſignificare volumus: Eam nimirum eſſe Religionis hujus indolem & naturam, tanta illi ineſſe ad pietatis ſtudium excitandum præſidia & incitamenta, ut omnes, quot quot res omnes ſuo pretio æſtimare ſciunt, & ſine affectibus de rebus ad Religionem ſpectantibus judicare ſolent, non poſſint non præſtantiam illius Religionis cognoſcere & quidem ita, ut ſeria illa contemplatione ſtimulos ad virtutem in animis ſuis excitari ſentiant. Ex quo ſequitur, requiri in hoc negotio animum docilem, veri cupidum, religionis amore tactum, animum denique paratum pro cognitionis modulo vitam ſuam ad hanc religionem exigendi. Sine hoc excellentiſſima religio & præcepta attentione digniſſima nil valent. Hinc ipſe S. Soter noſter paſſim monet, eos demum vim & efficaciam ſuæ doctrinæ percepturos, qui ſerio ſint de ſalute ſua ſoliciti. Ita apud *Johannem cap.* III. v. 19. ait: *Το Φῶς ελήλυθεν ἐις τον κοσμον καὶ ἠγάπησαν ὁι ἀνθρωποι μαλλον το σκότος ἠ το φῶς, ἠν γαρ πονηρὰ ἀυτων τα ἐργα.* Et cap. VII. v. 17. *Ἐάν τις θέλη το Θελημα ἀυτȣ ποιεῖν γνώσεται περι της διδαχῆς, ποτερον ἐκ τȣ Θεȣ ἐςιν, ἠ ἐγὼ ἀπ ἐμαυτȣ̃ λαλω.* Hinc non ſolum Excellentiſſimi Theologi ſed & præſtantiſſimi Philoſophi affirmarunt, homines pravis ſtudiis captos conſtrictoſque, vim veritatis & præſtantiam officiorum graviſſimorum admittere non poſſe.

(III.) Manet igitur Religio chriſtiana non obſtante degenere Chriſtianiſmo pura & intacta; manent illa ad pietatem Incentiva firma:

ma: ſuus huic Religioni conſtat & debetur honos. Neque ferrent Deiſtæ, ſi quis ex prava vivendi ratione quorundam hujus tribus colligeret, Theologiæ Naturalis principia propterea eſſe incerta, vel nulla plane ineſſe illis ad legem naturalem ſervandam incitamenta: Hinc ubi Theologi adſerunt, Incredulos adfectuum duntaxat æſtu impediri, quo minus Religioni chriſtianæ nomen dent, eamque ſerio amplectantur, injuriam ſibimetipſis fieri clamant.

(IV.) Inter Gentiles & Deiſtas dari homines, qui magis vel minus actiones ſuas ſecundum legem naturalem inſtituant, non negamus, quia lex illa homines ad officia legis, quatenus ea magis vel minus cognita eſt, præſtanda impellere poteſt. At quæritur ſemper an non in Religione chriſtiana fortiora & excellentiora reperiantur præſidia & incitamenta, quam in ſola lege naturali. Aut nulla eſt plane Revelatio, aut ſi quæ eſt, quod nos Chriſtiani contendimus, debet illa complecti majora ad pie vivendum principia, quam quæ ſola ratione addiſcuntur, quia hic potiſſimus Revelationis alicujus ſcopus eſſe debet. Quod ſi hoc eſt, uti id argumentis non contemnendis probant Chriſtiani, Religioni chriſtianæ ſuum manet decus.

(V.) Quando denique de degenere Chriſtianiſmo loquimur, argumentamur, ut in Scholis loqui ſolemus, a *potiore*, neque exiſtimamus omnes plane Chriſtianos a pietate deviaſſe. Omnibus temporibus, primis præſertim poſt exceſſum Chriſti ſeculis (licet Chriſtianos primorum temporum per omnia ad virtutis ſtudium examuſſitatos fuiſſe non credamus) præſtantia Religionis vim ſuam in plurimorum animis manifeſtavit. Neque hic attendendum ad errores, quos parum cavet natura humana. Forte etiam plures inter pravos referuntur, qui tales non ſunt. Sæpe hominem e fece plebis & ruſticum deprehendas, qui ſincere Deum pro cognitionis ſuæ modulo veneratur & colit magis, quam multi Eruditorum facere ſolent. Veri nominis Chriſtiani ſæpe in occulto latent, neque cum aliquo ſplendore in oculos incurrente conjuncta eſt eorum pietas. Quo ipſo tamen magnitudinem mali late ſerpentis minuere nulla ratione volumus.

Exhibetur 10. objectio. X. Inſtant porro *Increduli*, *atque dicunt*, *multorum Veterum & recentiorum Theologorum judicio Gentiles virtuti pro viribus ſtudentes ſalvos fieri potuiſſe; nihil igitur impedire, quo minus Deiſtæ, qui Theologiam naturalem ſine miſtura ſuperſtitionis admittunt, ſpem certam conſequendæ ſalutis habere poſſint.* Reſpondemus; (I.) Verum eſt, nonſolum quoſdam primitivæ Eccleſiæ Patres, ſed & Theologos Romanæ & Reformatæ

matæ Eccleſiæ addictos exiſtimaſſe, Gentiles luce revelationis deſtitutos, vitam tamen ſuam ad legis naturalis normam, quantum fragilitas humana patitur, componentes, a Deo miſericorde ſalutis æternæ compotes eſſe factos, vel Chriſti infinito merito in gratiam fuiſſe receptos. Loca Veterum ac recentiorum ita ſentientium collegit Cl. *de Beaumarchais* in diſſertatione *de Virtute Gentilium*, quæ adjecta eſt *Nobiliſſimi Steele* libello, qui inſcribitur: LE HEROS CHRETIEN, & Celeb. *Pfaffius* in diſſertatione *de Luminis Naturæ ad ſalutem babitu*. De hac vero quæſtione, quæ ſæpiſſime ab Eruditis ventilata eſt, prolixe & data opera agere nolo. Si rationem ſolam audias, vix aſſeri poteſt, Deum æquitatis amantiſſimum, omnes prorſus homines revelationis luce deſtitutos licet pro cognitionis modulo virtutem ſectati ſint, æterno addicturum exitio. Infinita, ut præmiorum ſic pænarum etiam poſt hanc vitam erit diverſitas. Judicis duntaxat omniſcii eſt decernere, quantum quiſque vires ſuas in cognoſcenda religione eaque ſectanda intenderit, & utrum ſincere conſcientiæ dictamen ſecutus ſit. Hoc certum, Deum homines rationis duntaxat lucem ſequentes, ſecundum præſcripta legis Naturalis judicaturum, teſte *Paulo ad Rom.* II. v. 11. ſeq. Curioſa magis quam utilis mihi ſemper viſa eſt hæc quæſtio, utrum nempe porta cælorum patens ita ſit, ut nulli clauſa ſit honeſto & virtutis amanti; an vero omnes Gentiles nullo habito honeſtarum actionum reſpectu, miſeræ futuri ſint orci victimæ. Quam enim tandem vel voluptatem vel utilitatem capimus ex eo, quod omnes Gentiles æternis tenebris addicendi ſint, vel quidam eorum ita volente Deo benigna experturi ſint poſt vitam hanc fata? Nemo certe Chriſtianorum tam ſtultus erit, ut propterea, quod Gentiles quoſdam ſalvari potuiſſe credat, Religioni chriſtianæ nuntium ſit miſſurus & in Gentilium caſtra tranſiturus. O quam miſere ſe torquent aliquando Eruditi circa quaſdam quæſtiones, ad quas decidendas nulla plane tenentur lege! Quam rectius facerent, ſi implorato auxilio divino, omnes nervos intenderent, ut ipſimet potius certam & immotam conſequendæ ſalutis ſpem haberent, quam ut qualem alii experturi ſint poſt vitæ hujus exitum ſortem anxie deliberarent.

(II.) Quicquid vero ſtatuas de Gentilium quorundam vel ſalute vel exitio, id parum prodeſt Deiſtis noſtri temporis; quod ſi enim, quod Chriſtiani contendunt, adeſt Revelatio divina, quæ certam ad felicitatem perveniendi viam monſtrat, huic non alii eſt inſiſtendum. Atqui S. Litteræ aperte declarant, ſine Chriſto ejuſque merito, ſpem ſalutis

ſalutis nullam eſſe *Act.* IV. v. 12. requiri igitur apertam hujus perſuaſionis confeſſionem. Omnes, qui poſt Chriſti aſcenſionem Religionem Chriſtianam amplexi ſunt, uno ore id profeſſi ſunt. Novi quoſdam Eruditos Interpretes exiſtimare, loca illa *Act.* IV. &c.: in quibus gentiles ſpe ſalutis conſequendæ excluduntur, ad eos tantum ſpectare, ad quos lux Evangelii pervenit, quidem, ſed qui tenebras magis amarunt, quam lucem. (*) Concedamus hoc per tempus & nil lucrabuntur Increduli. Dico enim eandem eſſe rationem Deiſtarum noſtri Seculi, quæ fuerat Gentilium & Judæorum tempore Chriſti & Apoſtolorum viventium. Deiſtæ v. gr. in Anglia viventes, libertatem habent Religionem chriſtianam expendendi: Adſunt omnia præſidia, quæ ad accuratum examen inſtituendum facere poſſunt: Litteratiſſimorum & Doctiſſimorum Virorum, qui de hoc argumento egerunt, proſtant libri; adſunt Viri, qui in ſcientiis philoſophicis conſenuerunt, qui plane egregiis argumentis veritatem & divinam originem Religionis chriſtianæ probarunt. Non poſtulatur ab Incredulis, qui examine facto Religionem chriſtianam amplexari geſtirent, ut omnibus minutis quæſtioni-

(*) Inter recentiores Theologos Proteſtantium cœtui addictos hanc ſententiam defſendit Celeb. *Pfaffius* loco jam jam citato. Juvat unum alterumve quod huc faciat, ex ea excerpere Sect. IV. Theſis II. ita ſonat: *Gentiles ob incredulitatem damnatum iri obque rejectum Evangelium, quod ipſis haud prædicatum fuit, & ad cujus cognitionem moraliter pervenire non potuere juſtitiæ divinæ contrarium eſt. Vide Rom.* X. *18. Joh.* XV. *22.* &c *Fideles V. Teſtamenti omnes, maxime eos qui cap.* XI. *Epiſtolæ ad Hebræos memorantur, explicitam de Meſſia notitiam habuiſſe argumentis invictis demonſtrari nequit. Provocamus ad cujuſvis conſcientiam, qui ſine partium ſtudio rem inveſtigat. Quid opus quæſo eſt torturis Theologicis hic indulgere?* Theſ IV. *Falſum eſt, opera gentilium eſſe mera peccata. Ipſe Auguſtinus qui duram hanc φρασιν ſubinde adhibet, alibi contrarium eloquitur.* Theſ. IX. *Dicta iſta quæ communiter pro aſtruenda certa Gentilium damnatione allegantur Geneſ.* VII 5 VIII *21. Epheſ.* II. *1.* ſeq. IV. *17. Tit.* I. *15. 19.* &c. *Non eum Gentilium ſtatum deſcribunt in quo ſecundum Naturæ lumen vivunt, ſed ubi a lumine naturæ deviant, adeoque ad noſtrum controverſiæ ſtatum determinandum definiendumque nihil aut parum faciunt.* Theſ. XVI. *Cum innumeri futuri ſint felicitatis & pænarum gradus Deusque ſingulis pro cujuſque operibus redditurus ſit, facile patet qui Deus Gentiles olim, qui pro viribus legem Naturæ obſervavere & juxta menſuram luminis ſui vixere, tractaturus ſit.* Theſ. XVI. *Quæſtio de ſalute Gentilium cum problematica ſit, atque eos prorſus non tangat, quibus Evangelium annuntiatum & fides in Chriſtum explicita abſolute neceſſaria eſt, cum & eadem in confeſſionibus noſtris libriſque ſymbolicis data opera definita haud ſit, patet eos ab omni hæretificinæ crimine haud excuſari poſſe, qui hic in diſſentientes anathematiſmis ſæviunt. Cætera æternitati reſervanda. Quemadmodum enim in dramatibus quæcunque intricata & perplexa ſunt in ultimo demum actu plenius explicantur, ita quicquid nobis hic negotium faceſſit, ultimæ diei, id quod egregie a ſapiente quodam* (τον Μακαριτην Cl. Turrettinum intelligit) *monitum videmus, lux expediet, atque ita profecto expediet, ut miraturi ſimus qui in tanta rerum claritate tantopere cæcutire potuerimus.*

ſtionibus, quæ in his vel illis Theologiæ Syſtematibus reperiuntur, ſubſcribant, ſed ut ea primo admittant, quæ ſunt in religione prima, hocque demum facto ad particulares propoſitiones examinandas animos adjungant; Cum vero has æquiſſimas regulas repudient & Chriſtianæ Religioni nuntium mittant, non poſſumus aliter de iis judicare, quam prout Chriſtus & Apoſtoli de Judæis & Gentilibus, Religionem Chriſtianam oblatam repudiantibus, pronuntiarunt, nempe tales ſpe conſequendæ ſalutis excidiſſe. Si enim Revelatio, ut verum eſt, data eſt, ad homines per certa & indubitata media ad veram & æternam ſalutem conſequendam ducendos, ipſimet viderint, quid a Chriſto ſalutis auctore ſibimetipſis promittere poſſint. Non quæritur hîc de leviore aliquo errore, ſed de contemtu univerſæ Religionis chriſtianæ. Dicent forte neminem teneri, ut plura credat, quam id requirant perſuaſionis gradus animos ad credendum vel non credendum inclinantes: Recte quidem hoc adſeritur: at quæritur, ſi non ad demonſtrationem mathematicam, ad maximum tamen probabilitatis gradum evehi poſſit veritas Religionis chriſtianæ. Pono jam quidem mihi rem eſſe cum Deiſtis litteratis & artis ratiocinandi peritis. Exponenda mihi erit cauſa, quare homines illi poſſint eſſe perſuaſi de veritate rerum a *Ceſare* & *Cicerone* geſtarum, & utriuſque mortis genere, non item de veritate crucifixionis & Reſurrectionis Jeſu Chriſti. Viri ſapientiſſimi, quid ad demonſtrationem hiſtoricam requiratur, doctiſſime diſſeruerunt. Aut igitur dicere debent Increduli noſtri, ſe eas regulas non intelligere; aut eas falſas eſſe, aut eas tandem facto huic, id eſt veritati Reſurrectionis Chriſti applicari non poſſe. *Primum* vix concedent homines acumine quodam ingenii inſtructi. Falſas eas regulas eſſe admittere non poterunt, niſi omnem plane ratiocinandi artem, & cognitionis omnis humanæ principia ſubvertere velint. At neque hoc cum aliqua veri ſpecie tueri poſſunt, partim quia ipſimet quando de his vel illis geſtis rebus ratiocinantur, iiſdem regulis utuntur: partim quia veritatem Reſurrectionis Jeſu Chriſti impugnaturi regulis hiſce neceſſario opus habent. Quod ad tertium tandem ſpectat, vellem ego ab his hominibus edoceri, cur non æque regulæ illæ valeant, quando quæritur, utrum Chriſtus ſit cruci affixus & poſtmodum in vitam revocatus, quam ubi diſquiritur, utrum *Socrates* veneno perierit, vel *J. Ceſar* in curia gladiis transfoſſus. Sane niſi pro certo ponant, Deum mortuum in vitam revocare non poſſe, cauſam non video, cur regulæ de fide hiſtorica, ubi agitur de veritate Reſurrectio-

Digitized by Google

nis J. Chriſti nihil valeant. Forte quidam eo progredientur audaciæ, ut dicant, ne quidem dignam eſſe Revelationem examine. Quod ſi huc devenerint, indigni ſunt quibuscum conferatur. Ridiculus ab omnibus haberetur, qui ſyſtema aliquod philoſophiæ rejecturus eſſet eam ob cauſam, quod nimirum a ſe impetrare non poſſit, ut id accurato ſubjiciat examini. Et quis in poſterum credat, ejus commatis homines, poſt rigidiſſimum demum inſtitutum examen Theologiæ Naturalis ſingula capita admiſiſſe? Quod profanis in univerſum omnibus, id ego incredulis in ſpecie hæc objicientibus dictum volo, quod de hoc argumento monuit Celeb. *Werenfelſius* ὁ νῦν ἐν Ἁγίοις in diſſertat. *de Securitate Carnali* pag. m. 415. *Forte* (inquit) *quidam profani, ut ſæpe homines iſti ſunt ſtulte audaces, dicent, iſta quæ Evangelium docet, tam aperte ridicula eſſe, ut ne quidem ad examen revocari mereantur. Sed quid? annon examinari merentur, quæ a tot hominum myriadibus, inter quos plurimi fuerunt his audaculis longe doctiores, ſapientiores, perſpicaciores, ſunt credita: propter quæ tot confeſſores conſtanter omnibus vitæ commodis, honoribus & voluptatibus renuntiarunt, ſeque innumeris malis objecerunt: propter quæ tot martyres diriſſima tormenta & ſupplicia pertulerunt: propter quæ tot Gentes & nationes priſtinis ſuis opinionibus & cultibus, quo nihil difficilius abjici ſolet, nuntium miſerunt? Annon examinari merentur tot vaticinia Veterum Prophetarum, quæ tempore Jeſu Chriſti & Apoſtolorum dicuntur impleta: Vaticinia a Jeſu Chriſto ipſo & Apoſtolis edita? Non examinari tot miracula, quæ ab his patrata dicuntur, una cum omnibus circumſtantiis relata, ipſis illis temporibus, & in ipſis locis, quibus contigiſſe dicuntur, a tot hominibus credita; a Viris tam probis in ſpeciem, tam piis & candidis; tanquam a ſe ipſis viſa, & comperta, conſtanter narrata? Annon examen meretur veritas reſurrectionis Jeſu Chriſti, triduo ante publice crucifixi & mortui; quem omnes ejus diſcipuli ſe ſuis oculis e mortuis excitatum vidiſſe teſtati ſunt, hujuſque teſtimonii veritatem in ejus, qui reſurrexit, gratiam, omnibus renuntiando, ei ſe totos devovendo denique crudeliſſima quæque patiendo, ſuoque teſtimonio immoriendo, confirmarunt? Annon examinari merentur tot mirabilia, quæ in initio prædicationis Evangelii, in Judæorum & tot Gentium ad Evangelium converſione eveniſſe narrantur? Annon denique, antequam Religionem chriſtianam rejiciamus, inquiri operæ pretium eſt, quomodo & quando iſta Religio in mundum venerit; quibus modis breviſſimo tempore tot hominibus & Gentibus fuerit perſuaſa: quomodo per univerſum orbem propagata: quomodo ad hunc uſque diem conſervata? Hæc & alia, quæ*

huc

Digitized by Google

huc pertinent, ab omnibus iis, quibus Evangelium prædicatum eſt, ſaltem ſerio conſiderari, expendi & examinari merentur, antequam tam audacter ſtatuant, Evangelium nil niſi fabulam eſſe; & hoc ſuo judicio firmiter nitentes, omnem ſpem æternæ felicitatis, omnemque æternæ miſeriæ metum abjiciant & ſecure in ſua impietate indormiſcant. Ita eximius ille Theologus.

(III.) Minus circumſpecte & parum prudenter mihi agere videntur Increduli, qui propter auctoritatem Virorum doctorum, quibuſdam inter Gentiles Salutem adjudicantium, repudiata revelatione certam fiduciam ſibi arripiunt conſequendæ ſalutis, cum hæc Virorum doctorum benigna judicia, extra omnem dubitationis aleam poſita non ſint. Revelatio certo promittit vere piis felicitatem æternum duraturam. Hac promiſſione vero inniti non poſſunt Chriſtianæ diſciplinæ alumni, niſi ea credant, quæ per Evangelium Jeſu Chriſti patefacta ſunt, vitamque ad normam Evangelii componant. Jam vero multi Incredulorum Religionem chriſtianam examinare nolunt; nolunt doctiſſimorum inter Chriſtianos Virorum rationes, quibus ad eam confirmandam utuntur, rite expendere & argumenta cum argumentis conferre: Hoc vero dum ſunt in ſtatu videant, qua ratione ſtatuere poſſint, Deum ipſis propitium fore. Quod ſi vero quidam huic ſocietati addicti dicant, ſe ἄθεϱ παθων adhibita omni attentione & ingenii vi Revelationem diligenter examinaſſe, omnia argumenta, quæ pro veritate Religionis chriſtianæ a Viris doctiſſimis & acutiſſimis allata ſunt, expendiſſe; reſponſiones cum objectionibus ſolerter contuliſſe, neque tamen ea luce fuiſſe perfuſos, ut cum plena perſuaſione Religioni chriſtianæ tanquam divinæ ſubſcribere poſſint: tum vero ego eos, qui ita loquuntur, Deo, qui omnes mentium humanarum receſſus & angulos perſpectos habet, permitto. At velim probe attendant, utrum nihil anticipatis opinionibus dederint; & utrum nihil affectibus conceſſerint: num denique omnia, omnia inquam argumenta Excellentiſſimorum Virorum, qui ad probandam hanc veritatem omnes ingenii nervos intenderunt, rite excuſſerint. Multorum certe, qui in hac tribu ſunt exempla, nos addubitare faciunt de ſinceritate hujus confeſſionis.

XI. Sunt ex numero horum hominum qui dicant, *ſe ſe cœtibus Chriſtianorum lubentes adjuncturos, & Religionem chriſtianam amplexuros eſſe, ſi ea hodienum miraculis confirmaretur; neceſſe eſſe ut talia præſtentur propter Gentiles, Judæos & Deiſtas ipſos. Hoc vero cum non fiat,* **In medium profertur undecima objectio Incredulorum.**

 mirum

mirum non eſſe, ſi ipſimet addubitare occipiant de veritate miraculorum, quæ in V. & Novo Teſtamento ſint relata, præſertim cum omnibus ſeculis rumores hinc inde ſparſi ſint de quibuſdam miraculis, quæ tamen ab ipſis Chriſtianis in dubium vocentur; accedere, quod propter longinquitatem temporum, quibus miracula Moſis & Chriſti contigiſſe dicantur, multum roboris decedat tali perſuaſioni.

Sequentia ad hanc objectionem monemus. Et (I.) quidem quærendum ab iis, qui talia objiciunt, utrum credant miracula, quæ Chriſto & Apoſtolis in N. Teſtamento attribuuntur, vere geſta eſſe, nec ne: Si illa facta fuiſſe negant, vel id fit, quod negent talia fieri poſſe, vel quia teſtes horum miraculorum pro Impoſtoribus habent, quibus nulla haberi poſſit fides. Sive prius ſive poſterius affirment, actum eſt cum veritate miraculorum Chriſti & fruſtra quæritur de confirmanda doctrina, meris impoſturis ſuperſtructa. Si vero ea vere geſta eſſe exiſtiment, argumenta ſunt adferenda, quibus probetur, fidem miraculorum a Chriſto & Apoſtolis patratorum labefactari, propterea, quod eadem hodie non repetuntur.

(II.) Quod ſi nos ſufficientes rationes adducere non poſſemus, cur hodie Deus ad religionem probandam vel confirmandam nulla edat miracula, non tamen jam factorum propterea auctoritas tolleretur. Multa olim geſta ſunt, quæ hodie fieri non ſolent. Multa fiunt in hoc univerſo, quorum cauſæ nos latent. Admittunt Adverſarii Providentiam divinam & adſerunt, Deum æquiſſimum, juſtiſſimum, & ſanctiſſimum eſſe; interim tamen rationes ſufficientes omni ex parte reddere non poſſunt, cur Deus tot mala, peſtes, orphanorum & optimorum Virorum oppreſſiones, tot funeſta bella, quibus nocentes cum innocentibus puniuntur, permittat, neque inſolita quadam ratione per miracula impediat. Hoc tamen non obſtat, quominus ipſimet credant, Deum rerum humanarum curam gerere. Idem dicendum de miraculis: poſſet Deus, ſi vellet, talia hodie præſtare; forte etiam multorum reſpectu haberent ea ſuum uſum: neceſſe igitur eſt Deum habere ſapientiſſimas ſuas rationes, quare ea non faciat.

(III.) Si diſpiciamus in quorum hominum gratiam hæc miracula præſtanda ſint, manifeſtum ex parte erit, ea hodie non tam neceſſaria eſſe, ac hi homines exiſtimant. Dicunt *primo* hæc miracula præſtanda eſſe propter Gentiles. At quam prope innumerus numerus eſſe deberet Legatorum Chriſti, qui in Aſia, Africa, & America Evangelium Chriſti annuntiarent? deinde, antequam miraculis confirma-

Digitized by Google

firmaretur prius nota illis eſſe deberet revelatio: proponenda eſſet hæc revelatio lingua ſingulis populis vernacula. Tandem experientia certa conſtat, multos Gentilium ad fidem habendam Religioni chriſtianæ adductos fuiſſe ſine miraculis. Ad eos tantum provoco viros, qui inter *Malabaros* inde a 40. annis, Evangelii doctrinam non ſine ſucceſſu inſigni & quidem ſine novis miraculis annuntiarunt. Hoc cum fieri poſſit, quid opus eſt miraculis? Quod ad judæos ſpectat, notum eſt eos hiſtoriam ipſam Evangeliſtarum, & Apoſtolorum fidem impugnare, propudioſas de Chriſti origine fabulas, quibus ne colorem quidem veri conciliare poſſunt, narrare: *αὐτενθίαν* Librorum N. Teſtamenti in dubium vocare, licet non alias ad Libros Veteris Teſtamenti probandos rationes adducere poſſint, quam quibus Chriſtiani Canonem librorum N. Teſtamenti adſtruere ſolent. Miracula Chriſti Jeſu negant, ſimul tamen firmiter credunt, a Moſe geſta eſſe miracula. Antequam vero recutiti talia admittant, quid neceſſe eſt ut Deus in horum gratiam miracula edat? Ergo tandem vel in gratiam Chriſtianorum, qui Religionem chriſtianam pro divina habent, nova miracula proferenda, vel ad convertendos Incredulos eſſent præſtanda. At veri nominis Chriſtiani tam certo credunt facta fuiſſe ea, quæ in S. Litteris narrantur miracula, ac ſi ea ſuis conſpexiſſent oculis. Quod ad *Deiſtas* ſpectat, teſtimoniis fide digniſſimorum hominum, diſcipulorum nempe Jeſu Chriſti vacivas dare nolunt aures; eos pro hominibus credulis & fanaticis habent; id quod in diſciplina Chriſtiana præcipuum eſt, albis dentibus rident; Ea quæ de internis operationibus Spiritus S. in animis hominum ſcriptores Sacri narrant, corrupto eorum tribuunt cerebro; quam ergo tandem vim haberent miracula in animos hominum ita animatorum? An confirmari poteſt per miraculum Deiſta, qui repudiat doctrinam, ad quam probandam miraculum adhibetur? Examinanda ergo primum eſſet ab his hominibus ipſa doctrina Chriſti & Apoſtolorum; & expendenda argumenta hiſtorica quibus ipſa rerum geſtarum hiſtoria nititur; Hoc qui facere nolunt fruſtra requirunt miracula. Recte huc faciunt, quæ ad hanc objectionem monuit Vir *Celeb. Job. Clericus* in libello de *cauſis Incredulitatis* Part. II. Cap. VI. pag. 293. *Il faut remarquer* (inquit) *que pour être en droit de demander à la bonté de Dieu de nouveaux miracles, il faudroit avoir fait un bon uſage des moyens que l'on a de reconnoitre la vérité, deſorte qu'après un examen exact & ſincere, on ne ſe trouvât pas ſatisfait, ſans que cela vînt de la faute de ceux qui douteroient encore.*

 En

En ce cas-là on pourroit dire, que Dieu ſeroit en quelque ſorte obligé par ſa bonté de ſubvenir à l'Incredulité, ou l'on ſeroit. Ainſi ceux, qui avoient fait un bon uſage de la revelation de l'Ancien Teſtament, & qui pouvoient douter de la Miſſion de Jeſus-Chriſt & de ſes Apôtres non pas par opiniâtreté, mais parce que les preuves leur en étoient inconnuës, ne les ayant encore pû ſavoir, furent favoriſés du ciel de quantité de miracles, du tems de nôtre Seigneur. Mais ſuppoſons qu'il y ait des gens dans une diſpoſition toute contraire; qu'ils s'acquittent mal des devoirs, que les ſeules lumieres de la raiſon nous apprennent; qu'ils n'ayent aucun amour pour la verité; qu'ils ſoient entêtés de mille préjugés mal fondés, & aveuglés par leurs paſſions dereglées; qu'ils n'ayent rien examiné, & que par un deſordre volontaire de l'eſprit & du cœur, ils doutent de tout. Ces gens-là peuvent-ils ſe plaindre, de ce que Dieu ne fait pas des miracles en leur faveur? Oſeroient ils dire que l'abus qu'ils ont fait de toutes les graces, qu'ils en ont reçuës les rend dignes de nouveaux bienfaits? Si les Incredules d'aujourd'hui prennent la peine de s'examiner eux-mêmes ſur ce portrait, ils trouveront facilement la reponſe, que nous leur pourrions faire.

(IV.) Ex Evangelica Hiſtoria & ſcriptis Apoſtolorum manifeſtum eſt, miraculis ſtupendis ante oculos poſitis, iisque frequentiſſimis, Incredulitatem non fuiſſe ſemper expugnatam. Judæi non obſtantibus miraculis Chriſti, ad quæ ipſemet provocaverat, tanquam ad certiſſimum divinæ ſuæ miſſionis ſignum, doctrinam Chriſtianam repudiabant, imo quidam Phariſæorum eo uſque malitiæ pervenerunt, ut miracula malorum ſpirituum opera fieri blaspheme aſſererent. Quod ſi in cauſas hujus rei inquirimus, manifeſtum erit, id non propterea factum, quod miracula fieri non poſſe ſibi perſuaderent, vel exiſtimarent, ea naturalibus cauſis tribui poſſe; ſed obſtabant præjudicatæ opiniones, novellæ S. Litterarum Interpretationes, traditiones, Magiſtrorum auctoritas, intolleranda ſuperbia, aliaque, quæ impediebant, quominus doctrinam ipſam Chriſti rite expenderent. Multi recentiorum Incredulorum ipſam Chriſti rite expenderent. Multi recentiorum Incredulorum nonſolum Myſteria & quæ his ſuperſtructa ſunt Evangelii præcepta rejiciunt; ſed & miracula nil ponderis habere ajunt, ad hominem ſapientem commovendum. Vide paſſim ita diſſeruentem *Auctorem Religionis Eſſentialis.* Quid igitur effectura eſſent nova illa miracula? percellerent forte quorundam animos; at in eorum animos, quibus ipſa doctrina Chriſtiana diſplicet, parum valerent.

(V.) Alia ratio erat temporum, quibus Chriſtus & Apoſtoli vive-

vivebant, alia noſtrorum. Sive enim ad ſtatum Judæorum ſive ad conditionem Gentilium reſpiciamus, patebit, cur tum temporis miracula neceſſaria & proficua valde eſſent. Nimirum Judæis a Deo promiſſum erat, *Deut.* cap. XVIII. venturum magnum Prophetam Moſi ſimilem. At Moſes non ſolum erat Propheta & Legislator, ſed & Θαυματεργος. Neceſſe igitur erat, ut Chriſtus miraculis & quidem excellentioribus & frequentioribus, quam quæ præſtiterat Moſes, demonſtraret, ſe ſe eſſe illum promiſſum Meſſiam. Capitalis enim ille articulus contra omnes ſtrophas Judæorum erat in tuto collocandus. Tempus advenerat, quo ſenſim ſenſimque cæremoniæ erant abolendæ; Deusque in ſpiritu erat adorandus. Opiniones de vero Meſſia valde erant in hac gente corruptæ, parum igitur profeciſſent monita duntaxat Chriſti & præcepta; majus aliquid erat in medium proferendum, quod ne ipſi quidem Judæi ſua ſequentes principia inficiari poſſent, nimirum Miracula. Quod ſi enim Jeſus noſter talia non perpetraſſet, Judæi animos ſuos ad audiendam Chriſti doctrinam non convertiſſent, ſed ſemper clamaſſent, *Moſen*, *Moſen* miraculis illuſtrem fuiſſe, non item Chriſtum. Ex quo patet, neceſſe fuiſſe, ut ipſemet doctrinam ſuam miraculis confirmaret. Gentiles omni plane revelatione deſtituti, ſola doctrinæ Chriſtianæ præcellentia ad eam amplectendam non fuiſſent inducti, ſed Chriſtum duntaxat pro novo aliquo Philoſopho habuiſſent. Viſis autem tot miraculis animi ad attentionem commovebantur, ita quidem, ut primis ſeculis longe plurimi in caſtra Chriſtianorum tranſirent.

(IV.) Increduli haud ignorant, dari inter Chriſtianos *Viros* eruditione & ingenii acumine eminentes; *Viros* in iis ſcientiis verſatos, quæ exquiſitam ingenii aciem requirunt: *Viros* ab omni ſuperſtitionis ſpecie alieniſſimos; *Viros*, qui nihil ſine rigidiſſimo examine admittere ſolent; *Viros* veritatis amantiſſimos; *Viros* denique, qui abſque metu perſecutionis, Deiſtarum, ſi vellent, principia ſequi poſſent. Hi tamen de veritate Religionis chriſtianæ & divina origine miraculorum a Chriſto præſtitorum non minus ſunt perſuaſi, quam de aliis certiſſimis veritatibus ad religionem non ſpectantibus. His ſufficiunt miracula olim præſtita, nec nova requirunt; Oſtendendum ergo Incredulis antequam ad nova miracula provocent, aut fictam eſſe hanc perſuaſionem & impoſſibilem; aut aperiundæ cauſæ hujus, ut putant, credulitatis, aut veram tandem hanc perſuaſionem eſſe confiteri tenentur. Fictam hanc perſuaſionem eſſe, quomodo probaturi ſint, neſcio; neſcio

neſcio an non humanitati & æquitati omni repugnet, Viris eruditis & probis publice aliquam veritatem profitentibus, fidem omnem denegare velle. Si quis diceret Deiſtas, qui ſe ſincere omnibus Theologiæ Naturalis capitibus ſubſcribere adſerunt, puros putos Atheos eſſe, & religionem omnem pro fabula habere, ſat ſcio eos injuriam ſibi fieri acerbis verbis ſignificaturos. At forte impoſſibile eſt, ut hæc perſuaſio vera eſſe poſſit; at quomodo hoc probabunt? aut oſtendendum nullam dari fidem hiſtoricam; aut Deum non poſſe facere miraculum: neutrum autem, quantumcunque ingenii aciem intendant, probare poterunt. Confugiendum igitur erit ad alias cauſas. Forte dicent, Educationi & inſtitutioni hanc perſuaſionem deberi, ſed unde rurſus hoc probabunt? Concedimus, multos e plebe, imo ſæpiſſime etiam homines doctos antecedentium turbam ſequi, & iis, quæ juvenes didicere, tanquam ſaxo adhæreſcere. At num inde colligi poteſt, neminem plane examen religionis inſtituere, & certis articulis pleno animi aſſenſu ſubſcribere poſſe? Num credibile, homines, qui nulli labori parcunt in examinandis his vel illis ſcientiarum partibus, Religionem ſine omni examine amplexuros? Pone v. gr. *Dittonum* juvenem inter alia etiam didiciſſe, Chriſti doctrinam miraculis fuiſſe confirmatam, num propterea ulla cum ſpecie veri dici poteſt, eum methodum hanc veritatem demonſtrandi, ſine accuratiſſimo examine & meditatione didiciſſe? magna, verum eſt, educationis & inſtitutionis primæ vis eſt & efficacia. At ſuperari poſſe opiniones veluti cum lacte materno hauſtas, quotidiana docet experientia. Nullam igitur cauſam eſſe video, cur Increduli aſſerant, de veritate miraculorum a Chriſto olim patratorum, Viros veri amantes non poſſe eſſe vere perſuaſos convictoſque. Quod ſi vero adhibito accurato examine & meditatione, homines veri amantes hanc veritatem probe intelligere & admittere poſſunt, quid tandem opus eſt perpetuis miraculis?

(VII) Qui ad nova provocant miracula, aut poſtulant ut Deus vel ſingulis diebus vel annis ſaltem, per Legatos divinitus miſſos miracula edat, aut ſaltem intra ſpatium centum annorum, & quidem mox in his, mox in illis orbis partibus, ubi chriſtiana Religio nota eſt, talia manifeſta faciat; ſi prius fieret, parum ad ea homines attenderent; quod enim cottidie fieri ſolet, parum homines curant, ſed leviter tranſmittunt; Qui cœlum, terram innumeris frugibus artificioſiſſime contextis fætam, animantia omnis generis &c. contemplantur, Dei omnipotentiam, ſapientiam & bonitatem manibus quaſi palpare poſſunt.

ſunt. At quam pauci ſunt, qui ad hæc attendant! Quin idem eveniret, ſi cottidie miracula occurrerent dubium non eſt. Quod ſi per intervalla temporum v. gr. quovis ſeculo duntaxat recurrente, talia fierent, rediret eadem quæſtio; interrogarent enim homines, qui intra ſpatium hujus temporis mortui ſunt, cur miracula ſua ætate facta non fuerint? Supra dixeramus, in gratiam Incredulorum Deum miracula non facturum. In Chriſtianorum vero gratiam, qui miraculis J. Chriſti fidem habent ut fiant nova, neceſſe non eſt. Multis in locis, ubi Religio chriſtiana quidem floret, ſed multis fabulis & ſuperſtitione tetra eſt obſcurata, nova miracula parum valerent, partim quod ſingulis fere annis ad horum vel illorum ſanctorum auctoritatem confirmandam miracula patrari dicantur; partim quod credula plebs, omnesque qui puram caſtamque Chriſti & Apoſtolorum doctrinam non ſequuntur, graſſantemque ſuperſtitionem taxari nollent, vacivas aures miraculis præbituri non eſſent, opinantes eorum Auctores id unum agere, ut avitæ religioni nuntium mittant.

(VIII.) Quod denique quidam dicant, miraculis illis, quæ patrata dicuntur a Chriſto & Apoſtolis, ob antiquitatem temporum, decedere fidem frivolum eſt. Novi quidem Eruditum quendam *Anglum*, (*) per calculos probare voluiſſe, quo tempore omnis perſuaſio de Religionis chriſtianæ Veritate defitura ſit. At hunc vel ipſa confundit experientia. Viri enim doctiſſimi & celeberrimi, res antiquiſſimis temporibus geſtas, non minus fide dignis teſtimoniis probarunt, & adhuc probant quam res ante centum annos geſtas. De illis nemo dubitat niſi forſan *Harduinus* aliquis. *Socrates* 500. annis ante Chriſtum vixerat, & tamen nemo de tragica ipſius morte dubitat. In hac vero controverſia monendum, non hic ſermonem eſſe de ſingulis rei geſtæ circumſtantiis, ſed de ſumma rerum. Ita licet forte Illi, qui res geſtas *Alexandri M. ſcripſerunt*, multa adjecerint & in majus extulerint res a tanto Rege geſtas, nemo tamen propterea dubitabit, quin *Alexander Darium Perſarum Regem* vicerit, & univerſam Perſarum Monarchiam in ſuam poteſtatem redegerit: ſimilium ſimilis eſt ratio. Denique cum per calculos algebraicos hiſtoria rei factæ probari non poſſit, ſed per plurimorum probabilium concurſum, manifeſtum eſt, mathematicis etiam rationibus decidi non poſſe, quamdiu firma in

(*) Is eſt Joh. *Craig* in libro, cui titulus: *Theologiæ Chriſtianæ principia mathematica.* Vide quæ contra ipſius ſententiam diſputavit Celeb. *Ditton* de veritate reſurrectionis J. Chriſti Lib. II. propoſit. XVI.

animis hominum futura ſit perſuaſio de veritate rerum geſtarum. Omnia redeunt (poſtquam res ipſa, quæ narratur, pro poſſibili habetur) ad teſtium qualitatem & quantitatem; Horum auctoritas ſi extra dubitationis aleam poſita eſt, omnia, quæ ad eliciendum aſſenſum facere poſſunt adſunt. Sic non magis dubitant Viri veri amantes utrum *Socrates* veneno, *Cæſar* ferro interierit, quam vero utrum *Zwinglius* in clade Cappellana trucidatus fuerit. Non igitur ipſius temporis vel longinquitas, vel novitas, quam vero teſtium numerus & qualitas efficiunt, ut in animis hominum veritas rerum geſtarum altas agat radices. Ubi hi deſunt, noſtra licet ætate id factum dicatur, fides vacillat. Verum eſt animum magis impelli, ad aliquid credendum, ubi res ipſa oculis ſpectanda exhibetur; At cum Hiſtoria ſit rerum a nobis non viſarum attentione digna narratio, omnis hiſtorica fides evaneſceret, ſi ad eam ipſe requireretur conſpectus. Cum vero de firmitate hujus perſuaſionis loquimur, hoc ſimul poſtulamus, ut animus ad omnes relationis hiſtoricæ circumſtantias attendat, & ut pro minoribus vel majoribus probabilitatis gradibus, tanquam totidem ponderibus lanci impoſitis, adſenſum ſuum moderetur. Putamus autem fidem hiſtoricam de reſurrectione J. Chriſti & ejus miraculis, tot gradibus veriſimilitudinis eſſe inſtructam, quantum neceſſe eſt ad aſſenſum illi præbendum. His adductis argumentis, confirmationis loco dici poteſt, quod Atheus, creationem rerum omnium, humani autem generis originem in ſpecie inficiaturus, eodem argumento, quo utuntur Increduli, miraculorum olim factorum fidem impugnaturi, uti poſſit: argumentum illud attulit *Doctiſſimus* & *Amiciſſimus Vernetus* in tractatu de *veritate Religionis Chriſtianæ Sect.* VII. *cap.* XXV. *Que diroient* (inquit) *les Deïſtes, qui ſont profeſſion avec nous, d'adorer un Dieu Créateur du monde & Autheur du genre humain, ſi quelcun plus incredule qu'eux, comme ſeroit un Athée ou un Pyrrhonien diſoit: Je ne puis croire, que l'Univers ait été crée, ni qu'il y ait un premier homme, tige de tous les autres, & immediatement ſorti des mains de Dieu, parce qu'on ne voit rien arriver de ſemblable aujourd'hui. Tous les animaux naiſſent par génération, & tous les corps ſe forment d'une matiére préexiſtente & avec un artifice mechanique. Pourquoi la Puiſſance divine ne crée-t-elle plus rien de nouveau! Pourquoi ne ſort-il plus d'hommes du limon, & pourquoi ne voit-on plus éclorre de nouveaux Aſtres, ni de nouvelles eſpéces de bêtes, afin que nous puiſſions croire ce qu'on nous dit de l'origine du monde. Si quelcun raiſonoit ainſi, un vrai Deïſte (par ou j'entens*

teus un defenſeur de la Religion naturelle) ne manqueroit pas de lui repondre à peu près de cette maniére : Pluſieurs raiſons nous ſont comprendre que le monde eſt l'ouvrage de Dieu, & vous devez acquieſcer à ces raiſons, ſans chercher les difficultés ſur ce que Dieu ne fait rien de pareil aujourd'hui. La neceſſité de créer n'eſt plus la même. Il faloit un miracle pour former l'Univers & pour monter la machine, comme nous la voyons. Mais cela étant fait, il ſuffit que Dieu maintienne les Loix qu'il a établies & qu'il conſerve ſon Ouvrage par des voies ordinaires. En demander d'avantage, ce ſeroit une témerité & une indiſcrétion, puiſque la nature de la choſe ne le requiert pas. Cette reponſe, qui ſeroit fort juſte dans la bouche du Deïſte, ſera auſſi la nôtre. Comme Dieu, après avoir crée le monde, ſe contente de l'entretenir & le gouverner par ſa Providence ordinaire: Auſſi nôtre Seigneur, après avoir fondé ſon Egliſe, par des moyens ſurnaturels, n'employe pour la ſoûtenir que des moyens ordinaires, & proportionnés à l'état commun de l'humanité.

VII. Alii ex hac tribu ita ratiocinari ſolent: *Nimirum dicunt, Theologos Chriſtianos, poſtquam Ethicæ Chriſtianæ præſtantiam ſatis laudibus extuliſſent, fateri tamen debere, neminem præcepta J. Chriſti rite obſervare poſſe, & propterea contendere, ad perfectiſſimum Chriſti meritum confugiendum eſſe: Deiſtas pariter fateri, neminem exacte Juris Naturæ præcepta cuſtodire poſſe, atque adeo ipſos ad miſericordiam divinam, tanquam ad ſacrum quoddam aſylum recurrere, neque dubium eſſe, quin Deus generis humani cupidiſſimus & imbecillitatis naturæ humanæ probe conſcius, peccata, quæ parum cavet natura humana benigne ſit remiſſurus: Ex quo conſtet, Deiſtas cum Chriſtianis in ſumma rerum convenire, neque adeo neceſſe eſſe, ut Religioni chriſtianæ nomen dent.* **Affertur duodecima Incredulorum objectio.**

Reſpondemus. (I.) Ethicam Chriſtianam non ſine cauſa laudant & extollunt Chriſtiani, quandoquidem præcepta continet longe excellentiora iis, quæ ſola ratio & philoſophia ſuppeditat. Hoc vero cum prolixe & data opera demonſtrarint Viri docti, pluribus non excutiam.

(II.) Non aſſerimus, præcepta divina præſtitu plane eſſe impoſſibilia; (*) ita enim eorum vim obligandi penitus tolleremus; ſed dici-

(*) *Quo ipſo tamen negare nolumus, multos Theologos & V. D. Miniſtros ſæpe de hoc argumento tam perplexe & duriter loqui, ut putes, homines omnes alienis nervis mobili ligno ſimiles eſſe, nullis incitamentis & argumentis ad virtutis amorem pertrahendos, qua re fieri ſolet, ut homines ad vitia proclives in ſecuritatem carnalem incidant. Hinc ſæpe audias nequiſſimos homines ſuorum officiorum commonefactos, ad impo-*

dicimus, ea accedente divino auxilio obſervari poſſe; Hoc vero auxilium ſecundum Chriſtianorum ſententiam, datur omnibus illis, qui Dei gratiam ſincere implorant. Illi vero qui ſola Juris Naturæ præcepta cum incitamentis e penu rationis petitis admittunt, tale auxilium certo exſpectare non poſſunt, quoniam preces illæ nullis certis exauditionis promiſſis innixæ ſunt.

(III.) Quanquam vero præcepta Chriſti divina accedente gratia ſervari poſſe aſſeramus, fatemur tamen lubenter eam eſſe mentium humanarum imbecillitatem, ut nemo mortalium ea ſine ulla miſtura erroris vel peccati ſervare poſſit. Hoc tamen non obſtante habent veri nominis Chriſtiani præſentiſſimum adverſus hoc malum præſidium, nimirum interceſſionem Jeſu Chriſti potentiſſimam, cruenta ſua morte obtentam. Ita ait Johannes Apoſtolus ut alia plura loca taceam Epiſt. prima v. 1. 2. *Τεκνία μȣ, ταῦτα γράφω ὑμῖν ἵνα μὴ ἁμάρτητε. Καὶ ἐαν τις ἁμαρτη, παρακλητον ἔχομεν προς τὸν πατέρα Ἰησȣ̃ν Χριςὸν δικαιον. Καὶ αὐτὸς ἱλασμὸς ἐςι περι τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν.* Vi hujus mortis & interceſſionis certiſſime perſuaſi ſunt veri nominis Chriſtiani, Deum ipſis peccata remiſſurum, & non obſtantibus variis infirmitatibus, clementer tamen cum iis acturum. Ad tutum vero illud Aſylum Deiſtæ confugere non poſſunt, quia rationis præcepta nullis certis promiſſionibus ſunt ſuffulta, neque conditionem illam monſtrant, cujus reſpectu miſericordia divina impetratur. Et quis tandem Deiſtarum aſſeret, ſe per omnem vitam nonniſi per oſcitantiam peccaſſe; nunquam pravis cupiditatibus fræna laxaſſe; nunquam contra clariſſima conſcientiæ dictamina impegiſſe? Jam vero eadem præcepta Juris Naturæ docent, quod etiam Gentiles agnovere, Deum quidem bonis bene cupere, at Eundem etiam odiſſe malos. Quouſque autem Deus gratioſus peccatoribus futurus ſit, obſcurius paulo ex ſola cognoſcitur ratione.

(IV.) Religio chriſtiana clariſſimis verbis pluribus in locis teſtatur, Deum erga peccatores non futurum miſericordem, niſi intuitu redemptionis per Jeſum Chriſtum factæ, per quam homo Deo concilietur: Hæc autem propoſitio, ſi vera eſt, ut id jure credunt Chriſtiani, vehementer falluntur Deiſtæ, quando certo ſibi promittunt pecca-

impotentiam omnibus mortalibus communem provocare. Certe ſi ullibi hic profecto circumſpecte loquendum. Diſpiciant S. Litterarum ſtudioſi quomodo hoc argumentum in ſuis ſermonibus ſacris pertractarunt Viri præſtantiſſimi Tillotſonius, Werenfelſius, Sackius, aliique.

peccatorum ſuorum remiſſionem ſed ſpe certa ſalutis excidunt. Atque hic ipſe articulus Eos ad ſerium Examen Religionis chriſtianæ inducere debet. (*)

VIII. Inſtant porro Increduli atque clamant, *Religionem Chriſtianam potiſſimam eſſe ſuperſtitionis cauſam. Hanc objectionem urſit Tyndalus* in opere notiſſimo. (**) Nos, miſſis iis, quæ forte adlata ſunt ab aliis, ſequentia reſpondemus. Et (I.) quidem dicimus argumentum hoc plus probare, quam probandum erat. Si enim illi aliqua ineſſet vis, ſequeretur, nullam plane admittendam eſſe religionem, cum quia ingenium humanum quacunque tandem religione imbutum, fœcundiſſimum eſt ad varia de Deo rebuſque divinis fingenda; tum quia experientia omnium ſeculorum conſtat, eos qui ſola lege naturali fuerant inſtructi, in craſſiſſimam ſuperſtitionem incidiſſe. Quod ſi igitur hæc ratiocinatio valet: occaſione religionis revelatæ, homines quidam in ſuperſtitionem ſunt prolapſi, ergo Revelatio eſt abjicienda: etiam huic ſuum conſtabit robur: Homines ſola lege naturali utentes, teſte omnium ſeculorum experientia, idololatriæ & craſſæ ſuperſtitioni dediti erant: Ergo religio naturalis eſt proſcribenda: Ita nonniſi Atheiſ-

Sequitur XIII. Incredulorum objectio.

(*) *Hoc Examen non ſolum neceſſarium eſt, ſed & ſæpe fructu non caret. Nuper in Diario Litterario Gallico, cui Nomen Bibliotheque raiſonnée* Tom. XXIX *primæ partis non ſine gaudio legi, duos Viros ingenio & eruditione præſtantes, expenſis probe argumentis, quæ a Viris doctis ad probandam veritatem reſurrectionis J. Chriſti allata ſunt, e Deiſmo eluctatos fuiſſe, & publice nomina ſua dediſſe Religioni chriſtianæ. Ex quo ſimul conſtat, ſine novis miraculis Religionis chriſtianæ divinam originem cognoſci poſſe.*

(**) Ante *Tyndalum* hoc argumentum urſit *Collinus*, in libello de *libertate cogitandi*, quem propterea ſalſe perſtrinxit Cl. *Bentley. La Superſtition*, (inquit) *ce mal ſi terrible, ce defaut ſi capital, ne ſe peut éviter ſelon lui qu'en ſe rangeant au partis qui penſe avec liberté; c'eſt-à-dire, dans le vrai ſens de ſon verbiage, qu'en renoncer à toute Religion. Choſe étrange! Il y a deja deux mille ans que l'on a diſtingué & ſeparé la Religion de la ſuperſtition. Cependant cet Autheur les confond encore, & veut ſi bien qu'elles ſoient la même choſe qu'à ſon avis on ne peut ſe guerir de l'une qu'en ſe defaiſant de l'autre. Voici quelque choſe de plus ſurprenant. Voulant nous donner une deſcription effrayante de la ſuperſtition il la tire de Ciceron dont il cite les propres paroles. Or eſt-il que cet endroit la regarde principalement quelques petites attentions ſuperſtitieuſes dans le train commun du monde & point du tout les fauſſes idées, que l'on ſe fait ſur un Etre ſuprême. Qu'en concluerre donc contre la Religion, & que penſeriez vous d'un homme, qui viendroit vous dire avec gravité qu'à moins de renoncer à vôtre Foi & à vôtre Batême vous ne pourrés jamais vous guérir* de ſuperſtitions terribles, *qui ſont tant de peine à certaines perſonnes, quand elles entendent* le cris du grillon, quand *elle ſont* le troiſiéme à table, *quand elles voyent* une ſaliére renverſée, *ou quand elles arrivent aux jour des* Saints Innocens: *C'eſt là pourtant le raiſonnement de cet Ecrivain.* Friponerie Laïque de prétendus Eſprits-Forts d'Angleterre pag. 88.

Atheiſmus triumphabit, quod illorum tamen ſententiæ, cum quibus jam quidem nobis res eſt, contrarium eſſet.

(II) Manifeſtum eſt, iis in lobis, ubi caſta Religio & ſimplex ejus cultus florent, homines a ſuperſtitione eſſe alieniſſimos; contra vero conſtat, caput tollere ſuperſtitionem inter eos, qui Religioni Chriſtianæ pravas opiniones cultumque ineptum addere non dubitarunt; quod fieri tamen non poſſet, ſi Religio chriſtiana in ſe ſpectata homines in ſuperſtitionem conjiceret; non tam igitur revelatio, quam vero potius ingenii humani figmenta efficiunt, ut homines ſuperſtitione imbuantur.

(III.) Non diffitemur, paſſim in florentiſſimis Europæ regnis & provinciis turpem graſſari ſuperſtitionem; imo dolemus, inter remotiſſimas etiam Gentes, quæ ad Religionis chriſtianæ publicam profeſſionem eſſent adducendæ, per homines, quos minime oporteret, potius placita caſtæ religioni contraria & ſuperſtitioſos ritus, quam vero puram Evangelii doctrinam diſſeminari. Neque inſuper infitiamur, multos Doctores chriſtianos, poſt exceſſum Chriſti & Apoſtolorum, a nativa illa & ſimplici *Soteris* doctrina ſæpe deflexiſſe: Neque aliter fieri poteſt, quando homines incipiunt miſſa cultura rationis & abjecto examine accurato rerum credendarum, iis inhærere, quæ cum lacte quaſi materno hauſerunt, aliorum in religione exempla ſequi, Antiſtitum religionis opinationes quaſi Oracula admirari, in externis ſtupere, quæſtum ex religione facere, ementita miracula ad fallendum ſimpliciores fingere & quæ alia ſunt, quibus hominum mentes a caſta religione abducuntur. Mirumne eſt tales homines ſuperſtitionem ipſam cum religione confundere? Omnium præterea, etiam ſanctiſſimarum rerum eſt abuſus; neque tamen propterea quiſquam ſanæ mentis homo, uſum ipſum rerum optimarum & utiliſſimarum damnabit.

(IV.) Apologiæ Veterum Chriſtianorum multum ad refellendam objectionem *Tyndali* faciunt. Ex iis enim patet, quod Chriſtiani plerique, poſtquam chriſtianæ Religioni nomen dediſſent, idololatriæ inter Gentiles graſſanti nuntium miſerint, eam albis dentibus riſerint, imo ne tormentis quidem ſæpe ad eam amplectendam induci potuerint; quod manifeſto indicio eſt, ſuperſtitionem non a Religione chriſtiana ſuam habere originem. Quo ipſo tamen non diffitebor, plures etiam in ſæviſſimarum perſecutionum æſtu turpiter fuiſſe lapſos; neque negabo plures ſuperſtitionis paganicæ reliquias a ſimplicioribus fuiſſe retentas quas tamen pura religio proſcripſit. Quod contra

eos

eos obſervandum, qui exiſtimant, primos Chriſtianos reſpectu cognitionis rerum divinarum fuiſſe omnis erroris expertes. Sufficiat mihi probationis loco, præter loca antiquiſſimorum & recentiorum ſcriptorum diſſert. VII. de cauſis Incredulitatis allata, unum adduxiſſe teſtimonium, Viri nempe *Nobiliſſimi* & *Literatiſſimi* M. *Moylii*, qui in pereruditа diſſertatione de *Legione fulminatrice* de hoc argumento juxta verſionem *Venerandi Moshemii* ſequentem in modum pag. 722. pronuntiat. *Monui* (inquit) *Chriſtianorum conſuetudinem caſtra ſequendi ſeculo tertio extitiſſe quum antiqua chriſtianæ diſciplinæ ſeveritas diffluere jam & corruere inciperet. Tu* (alloquitur Illuſtrem Kingium) *viciſſim negas Chriſtianos antequam Conſtantinus partibus Eorum ſe adjungeret a Majorum pietate & virtute deſciviſſe ſummaque idcirco cum injuria tanti ſceleris argui, quale eſt id quod* conformitas occaſionalis vocatur. *Meum igitur erit, ut fidem illis, quæ dixi jam faciam. Principio ſatisne Tibi plana & evidens videtur* Cypriani *(libro de Lapſis) querimonia de Chriſtianæ diſciplinæ depravatione quam medio fere ſeculo ſecundo effudit?* Traditam divinitus diſciplinam pax longa corruperat? *Nonne deinde* Euſebius (Hiſt. Eccleſ. Lib. VIII. *ſub exitum ejuſdem ſeculi nervoſa plane ac gravi oratione incredibilem antiquæ erga Servatorem noſtrum fidei ac pietatis diminutionem deplorat? qui quidem iiſdem plane cauſis calamitatem iſtam adſcribit, quibus* Cyprianus, *ſummæ nimirum tranquillitati & quieti, qua uſi dudum erant Chriſtiani.* Ἐκ της ἐπι πλεον ἐλευθεριας. *Nonne* Tertullianus (*de* fuga in perſecut.) *idem reipſa ſignificat, quum vexationibus* & *injuriis ſeveritatem legum Chriſtianarum acui & renovari, at rurſus otio & pace vigente deficere & debilitari aſſerit. Mihi quidem nullum prope dubium eſt, quin diuturna pax illa, qua civitas Chriſtiana a morte inde Antonini ad decimum uſque annum Severi gaviſa eſt, cum hoc, quod dixi malum pepererit, tum multos alios morbos & vitia, quæ* Tertullianus *in libro de* Idololatria, *de* Spectaculis *& aliis diſerte ac diligenter enumeravit. Placet hoc exemplo quodam illuſtrare: quod tametſi per ſe maximi haud eſt momenti, valde tamen utile eſt ad demonſtrandum, quantopere temporis illius Chriſtiani proclives fuerint ad priſtinæ diſciplinæ ſeveritatem deſerendam. Miles quidam Chriſtianus ferre recuſabat coronam ex floribus contextam, quæ certo die inter milites diſtribui ſolebat. Hoc ejus factum magna pars Chriſtianorum ætate illa vehementer reprehendebat, & quamvis pietatem ſpirare videretur, prudentiæ tamen plane repugnare, judicabat. Verum* Tertullianus *e contrario adſeverat, ita ſemper viſum fuiſſe Chriſtianis non licere per leges Chriſtianæ Religionis caput ſertis ejuſmodi*

modi ornare & hanc ſententiam a primis uſque rerum Chriſtianarum initiis ad ſua tempora perpetuo & conſtanti uſu roboratam eſſe: nec id temere ab eo affirmari M. Felicis & Cl. Alexandrini teſtimoniis liquet. Vix modum haberet diſputatio mea, ſi cuncta ejuſdem generis exempla referre vellem, quæ apud Tertullianum *invenire licet; placet unum ex multis decerpere. quod ſingulare prorſus eſt, eaque de cauſa dignum quod memoretur.* Adleguntur inquit (de Idololat. Cap. VII.) in ordinem Eccleſiaſticum artifices Idolorum, *Pulchram profecto artem & eorum muneri convenientem, ad quos Religionis cura potiſſimum pertinebat! Ecquis ita hebes eſt; ut hinc non intelligat fræna diſciplinæ præter modum hoc tempore laxata fuiſſe? Nomine* conformitatis occaſionalis *eorum intelligo flagitium, qui, nullo graviore periculo imminente, aut queſtus amore, aut aliis de cauſis æque vitioſis, cerimoniis ſuperſtitioſis & profanis defungi non dubitarunt. Quanta vero vis exemplorum hujus criminis ex ætatis illius, de qua loquimur, Hiſtoria, produci poteſt? Totus ille* Tertulliani *liber, quem de* Idololatria *conſcripſit, quid eſt obſecro quam perpetua in eos declamatio. qui hoc ſcelere ſe ſe contaminabant? In primis vero Chriſtiani milites hanc notam incurrebant, quod exemplo militis illius, de quo Tertullianus dedita opera egit, intelligitur. Is nimirum non ideo tantum dimittebatur, quod coronam ferre nollet, verum propterea, quod cum hac ipſa recuſatione, tam verbis poſtea apud Præfectum profiteretur, ſe chriſtianæ Religioni addictum eſſe. Unde manifeſtum eſt, neminem tum in Exercitu fuiſſe toleratum, qui publice teſtatus eſſet chriſtiana ſe ſacra probare. Quocirca* Socii *hujus militis, qui lucem fugiebant tot, ut ait,* commilitones, *omnes religionem ſuam celarunt, ſigniſque & cultu externo, ad eorum, qui plures colebant Deos exemplum ſe ſe compoſuerunt. Neque id abhorret a molliori & diſſoluta diſciplina, quæ ætate hac paulatim invaluit & Chriſtianos cœtus infecit.* Nemo ſe debet promulgare *inquit* Tertullianus (de Idololat. Cap. XXII.) *ex mente eorum, qui ejuſmodi licentiam introducebant. Alii bene multi temporum illorum Chriſtiani nil verebantur ſacrificiis intereſſe, quæ Diis fiebant, cum nemo id ab illis exigeret. Vide* Lactantium de mortibus perſecutorum Cap. X. *In quod genus tametſi concilium Eliberitanum (vide Can.* LIX.*) peculiarem ferret legem ſub ipſo tamen Juliano hæc conſuetudo nondum abrogata erat teſte,* Prudentio Apotheoſ, v. 530. Poſtquam hæc aliaque exempla collegiſſet Auctor pag. 727. ita colligit; *Scio res me tibi narrare, quibus ut veræ ſint, multum tamen offenſionis & invidiæ adjunctum eſt, namque evertunt ea & diruunt, quæ de ſanctitate & integerrimis moribus omnium, qui*

qui primis ſeculis vixerunt, Chriſtianorum Halloixius, Caveus, Dupinius *& alii ſcriptores ſatis noti tradiderunt & pleriſque omnibus perſuaſerunt. Sed quid agas? Multi ſunt hi ſcriptores in laudibus Veterum Chriſtianorum promulgandis & amplificandis: verum cave, vera eſſe putes omnia, quæ afferunt. Exhibent illi nobis Veteres Chriſtianos ea parte, qua ſplendent, at vitia eorum & maculas ne tangunt quidem.* Ita *Nobilis ille & eruditus Vir.* Quod ſi quibuſdam judicium eruditiſſimi illius Angli diſpliceat, en teſtimonium J. F. *Lampii, Theologi Clariſſimi*, de cujus *Orthodoxia, eruditione*, & *pietate* nemo dubitat. Hic vero in Oratione de *memoria Sanctorum* de hoc argumento ita differit. *Si vero* (inquit) *uſquam, certe in ſelectu exemplorum veræ pietatis, præjudicium antiquitatis, quo plurimi monumentorum Eccleſiaſticorum ruſpatores, occupati ſunt, expelli debet. Nolumus hic debitam illis invidere aut præripere laudem, qui primis naſcentis Chriſtianiſmi Seculis abnegationis rerum mundanarum, patientiæ, caritatis, conſtantiæ ſuæ fulgore, reverentiam & æmulationem poſterorum promeruere. Juſtis tantum cancellis exiſtimationem de eorum virtute circumſcriptam volumus. Hos migrant, qui ſereniora illa ſecula nimium dilatant, atque ultra Conſtantini M. tempora protrabunt, cum tamen torrenti corruptionis tam in doctrina quam in moribus, ab ineunte potiſſimum ſeculo quarto omnes quaſi cataractas apertas fuiſſe tam veteres quam recentes authores uno quaſi ore teſtentur. Sed & in præcedentibus* Seculi II. & III. *exemplis coacervandis caute progrediendum erit. Si vera eſt, quam de ſua ætate Cyprianus paſſim exhibet, effigies, jam ante Decii furores a Seculi* III. *primordiis pietatis ſplendor ſqualore teterrimo obnubilatus eſt. An a Seculo* II. *decurrente multo majora præſumi jure poſſint, ex medicis in cognitione veritatis profectibus, ex diſſidiis Eccleſiaſticorum jam tum gliſcentibus, ex imprudentis Zeli paſſim obviis veſtigiis, & ſuperſtitionum variarum primordiis, diſpiciendum aliis relinquimus. Nollem ergo in figenda ſplendidioris Chriſtianiſmi æra ultra Apoſtolicorum Virorum ex mundo exceſſum multum deſcendere. Heroica fidei ediderunt facinora, fateor. Verum an non multum ſcoriarum illis adhæſit? Annon ambitioſa nimis Martyrii cupido multos occupavit? Annon æquiparari ſaltem illis merentur, qui ſub Antichriſtianiſmi ingruente nocte ac redeunte Reformationis aurora, ſanguine ſuo Eccleſiam fæcundarunt? Annon eadem Job. Huſſo, Hieronymo Pragenſi, Savonarolæ, Ludovico Berquino, Annæ Burgio, Henrico Zutphanienſi, Claudio Bruſſonio ac millenis aliis conſtantiæ gloria, quæ quibuſcunque primorum temporum martyribus debetur? aut an diſciplinæ, qui tum forte obtinuit, rigor ſan-*

 ctitatis

ctitatis opinionem majorem illi ætati conciliabit? Quid ſi ille ipſe ultra modum exercitus Eccleſiaſticæ dominationis fundamenta jecit? Quid ſi ille generalis neutiquam fuit, cum de luxatis ejus vinculis Cyprianus idem amarulenter conqueratur? Quid ſi atrociora potiſſimum crimina ac ſigillatim apoſtaſiam multis aliis neglectis impetiit? Quid ſi ipſæ leges circa pœnitentiæ gradus introductæ non parum fermenti ἐθελοθρησκείας *& ſuperſtitionis adjunctum habebant? Quid ſi imprudens Præſulum in excommunicando Zelus jam tum apparuit? Hæc ſi certis nituntur teſtimoniis, annon panegyricos magis quam Hiſtoriam ſcribere cenſendi ſunt, qui contemtis recentiorum exemplis nihil ſublimius in ſanctitatis exercitio occurrere prætendunt, quam quod hanc antiquitatem ſpirat.* Ita ὁ Μακαρίτης Cl. *Lampius.* Hæc non eum in finem adducuntur, quaſi errores horum hominum in majus vellem extollere, aut pietati eorum aliquid detrahere: non enim uno ictu & paucis temporis momentis ſed ſenſim ſenſimque opiniones & conſuetudines, altiſſime animis inhærentes, deponuntur; ſed ut quidam boni homines diſcant, non omnia quæ communiter in compendiis hiſtoricis de hoc argumento dicuntur, certa eſſe & indubitata. Vel ſoli libri N. Teſtamenti docent, Chriſtianos non ſtatim ac nomen dederunt Religioni chriſtianæ, omnibus protinus valedixiſſe erroneis opinionibus & vitiis.

(V.) Quod ſi quibuſdam in locis Religio non ſine miſtura ſuperſtitionis traditur, hoc non impedire debet Incredulos, niſi plane alias ob cauſas animos a Religione habeant averſos, quo minus Revelationem admittant. In diſſertationibus noſtris de hoc argumento probavimus, ipſos ſapientiores inter Gentiles ſuperſtitionem a religione diſtinguere probe potuiſſe. Cur ergo Increduli Religionem a pravis opinionibus, & introductis ſuperſtitionibus ſeparare non poſſent? Profecto merus eſt hic hominum illorum pretextus, quando ſe propterea repudiare Religionem chriſtianam aſſerunt, quod multis in locis ea varia ſit ſuperſtitione contaminata.

(VI.) Manifeſtiſſimum denique argumentum, quo probatur, Revelationem Superſtitionis cauſam non eſſe, eſt, quod ab una parte Idololatriam & omnis generis ſuperſtitiones damnet; ab altera vero internum Dei cultum tanquam præcipuum commendet. Limites diſputationibus publicis poſitos ſupergrederer, ſi omnia loca, quæ huc faciunt convectare vellem: unum igitur alterumve adduxiſſe juvabit. Statim initio Revelationis Deus cælum terramque condidiſſe dicitur; quod ſine dubio eum etiam in finem dictum eſt, ut ineptis & ſuper-

ſtitioſis

ſtitioſis de origine rerum omnium figmentis, quæ ab Ægyptiis aliiſque orientis populis admittebantur, ſe ſe opponeret Moſes. Joſuæ XXIV. v. 2. 3. narratur, Deum Abrahamum ex Ur Chaldæorum, ubi idololatria graſſabatur, evocaſſe. Tot populi judaici adflictiones, quæ paſſim in ſacris narrantur, eam potiſſimum ob cauſam factæ dicuntur, quod Natio illa varii generis ſuperſtitionibus & Idololatria ſe ſe contaminaſſet. Et quid frequentius in Prophetarum ſcriptis audias, quam lamentationes ob Judæorum inclinatos in ſuperſtitionem animos. In N. Teſtamento non ſolum Deus ſolus jubetur adorari *Matth.* IV. v. 10. & quidem in ſpiritu & veritate *Joh.* IV. v. 23. 24. ſed & diſertis verbis ad *Rom.* cap. XII. v. 1. declaratur, in quo ἡ λογικη λατρεια conſiſtat; imo univerſa Religio chriſtiana aliquando amoris Dei & proximi nomine venit, quæ latius a Viris doctis, qui præſtantiam Religionis chriſtianæ demonſtrarunt explanata atque probata fuere. Fierine autem poteſt, ut Deus Revelationis Auctor, ſuperſtitionem prohibeat & damnet; ſimul vero religionem talem præſcribat, quæ in animis hominum amorem ſuperſtitionis neceſſario excitet?

(VIII.) Denique *Tyndalus* & qui eum ſequuntur, ſi theſin ſuam ſalvam eſſe volunt, oſtendere debent, ex ipſa dogmatum & præceptorum Religionis chriſtianæ natura & indole ſequi neceſſario ſuperſtitionem. Neque enim ſequitur: Hi vel illi male ceperunt hîc illic ſenſum S. Litterarum: hi ex fæcundo ingenio multa adjecerunt: multi Chriſtiani una cum religione ſuperſtitioſos quoſdam ritus admiſerunt; Ergo religio hujus mixturæ & figmentorum cauſa eſt. Quemadmodum pariter non ſequitur: figmenta varii generis, ſuperſtitiones, & opiniones leves, principiis Theologiæ Naturalis ab hominibus adjecta ſunt: Ergo Theologia Naturalis eſt mater ſuperſtitionis. Quæ de duobus ſacris ritibus, Baptiſmo & S. Cœna monet *Tyndalus*, a Cl. *Foſtero* rite ſunt excuſſa.

XIV. *Alii, ex hac turba, inter quos etiam nomen ſuum profitetur Tyndalus objiciunt, Revelationem qualemcunque nihil Religioni Naturali addere poſſe.* Ad quæſtionem illam elucidandam ante omnia videndum eſt, quid revelationis nomine intelligant Chriſtiani. Intelligunt nempe manifeſtationem quandam veritatum momentoſiſſimarum, quæ ope ratiocinationis ex principiis Theologiæ Naturalis erui non poſſunt. Ex qua definitione ſatis patet, quædam Revelationem complecti debere, quæ in religionis naturalis complexu non reperiuntur. Ut contrarium probent Adverſarii, talem revelationem, id eſt comple- Profertur objectio XIV.

xum veritatum, quæ rationis terminos ſuperent, dari non poſſe tueri debent. Ad adſtruendam autem hanc theſin requiritur, ut oſtendant certis argumentis, revelationem talium veritatum *vel* eſſe *impoſſibilem*, vel eam *virtutibus divinis* & *legibus naturæ* eſſe *contrariam:* vel denique eam eſſe Revelationis, quam Chriſtiani pro divina habent, *conditionem*, *ut omnes propoſitiones in ea traditæ e penu Religionis Naturalis depromi poſſint*. Quod ad *primum* argumentum ſpectat, aſſerimus, omne id a nobis pro poſſibili haberi, quod nullam manifeſtam involvit contradictionem. Talem autem in hoc caſu videmus nullam, ſive reſpiciamus ad Deum, ſive ad veritates, quæ Revelatæ dicuntur. Tantus eſt Abyſſus intellectus divini, tam infinita copia Idearum intellectui divino obverſantium, ut nihil impediat, quominus quaſdam novas & hactenus ignotas veritates, cum hominibus communicare poſſit, ſi velit. Nihil obſtat reſpectu veritatum, quæ revelari poſſunt. Per eas enim non intelligimus centonem propoſitionum inintelligibilium, aut adverſa ſecum fronte pugnantium, ſed complexum veritatum ſalutarium, quas Deus O. Maximus ad acuenda, extollenda, & perficienda Theologiæ Naturalis capita pro liberrima & ſapientiſſima ſua voluntate patefacere voluit, licet plene naturam earum in hac vita cognoſcere non poſſimus. Sed neque *ſecundo loco* oſtendi poteſt Revelationem vel virtutibus divinis, vel legi Naturali contrariam eſſe. Non poteſt attributis divinis minus conveniens dici, quod ad felicitatem promovendam unice tendit. At lux nova, in animis hominum accenſa, felicitatem hominum promovet; ergo neceſſe eſt, eam cum virtutibus divinis pulchre conſpirare. Deus qui hominibus rationem & facultatem cognoſcendi leges naturales dedit, ante eventum præſcivit, pleroſque mortalium lucem per rationem accenſam non ſecuturos, ſed variis arreptis temere opinationibus eam potius obſcuraturos. Quid igitur bonitati, æquitati & ſapientiæ divinæ contrarium eſt, ſi cum humano genere, ſaltem cum magna ejus parte, tales communicentur veritates, quæ nonſolum pondus addere poſſunt Religioni Naturali, ſed & eam multis modis ſuperant? Neque impedit, quod non plane omnibus ſemper & ſemel, revelationem illam conceſſit. Ad id enim præſtandum Deus nulla lege tenebatur, ſed pro ſapientiſſima ſua voluntate, cujus cauſas omnes perſpectas non habemus, potuit bona ſua vel inter plures vel inter pauciores numero diſtribuere. In hac voluntate optimi Numinis adquieſcere pium & æquum eſt. Quemadmodum enim Pater familiæ tenerrimo amore poteſt proſequi omnes

ſuos

ſuos Liberos, ſimul tamen confidentius cum quodam eorum agere, ob rationes ſibi, non omnibus æque perſpectas. Ita pariter Deus agere poteſt: quod nonſolum ex diverſa revelationis divinæ diſpenſatione, ſed & quotidiana Bonorum ſuorum diſtributione manifeſtum eſt.

Legibus divinis naturalibus contrariam eſſe revelationem pariter oſtendi nequit. Syſtemata certe Eruditorum, in quibus prolixe Juris Naturæ præcepta explicarunt, non tam perſpicua eſſent, tantoque innixa pondere, niſi chriſtianæ doctrinæ lux acceſſiſſet. Novi quidem produci loca e V. & Novo Teſtamento, in quibus officia Juris Nat. aut negari, aut imminui videntur, adeo quidem ut P. *Baylius* exiſtimarit, vix fieri poſſe, ut qui ex animo chriſtianam religionem amplexatus fuerit, Juris Naturæ & Civilis regulas obſervet. Sed qui loca allata ſecundum genuinas Interpretationis regulas expenderit, videbit, ea certo tantum temporum & perſonarum reſpectu præſtitu eſſe difficilia. Ipſe S. Soter teſtatur, ſe non ad tollendam ſed ad confirmandam legem naturalem in mundum veniſſe. Cum reſpectu fontis actionum moralium, finis, & Incitamentorum, Lex Naturalis aliqua indigeret luce & præſidio quodam: gratiæ ſine dubio agendæ ſunt Soteri noſtro, quod eas nonſolum clariore in luce collocaverit, ſed & aliud, idque fortius obligationis vinculum oſtenderit.

Denique mihi tam acuto non eſſe licet, ut affirmare poſſim, in Revelatione ea duntaxat contineri, quæ legem tantum naturalem complectuntur. Ipſimet Deiſtæ clamant, ſe inter alias rationes eo etiam nomine impediri, quo minus Religioni chriſtianæ nomen dent, quod in ea varia reperiantur dogmata, quæ cum Legis Naturalis decretis & rationis præceptis ſtare non poſſe videantur: quo ipſo fatentur, ea ex Theologiæ naturalis principiis erui non poſſe. Scio quoſdam ex hac tribu adprobare methodum S. Litteras interpretandi *Socinianorum*, atque exiſtimare, hac ratione ea quæ myſteria appellantur, facile intelligi poſſe: at utrum ſecundum legitimæ Interpretationis regulas id fiat, hoc eſt quod quæritur. Sed quid pugnes cum iis, qui veritatem rerum ab Evangeliſtis & Apoſtolis narratarum non admittunt: qui ſibi libertatem ſumunt conceſſa etiam veritate rerum geſtarum, pro lubitu interpretationes fingere, eaque, quæ in revelatione perſpicuis verbis deſignata ſunt, & quidem tanquam principalia, pro minus neceſſariis habere, ſervatis duntaxat iis, quæ ad palatum ſunt, quæque ſine aliqua revelatione facile intelligi poſſunt?

Digitized by Google

Repræſentatur XV. Incredulorum objectio.

XV. Increduli, & inter eos *Tyndalus* inprimis, dicunt, *Eos omni religioni bellum indicere, qui ut Revelationem extollant, vim Religionis Naturalis minuere ſatagunt: neque dari poſſe duplicem ejuſdem ponderis regulam ſecundum quam homines actiones ſuas inſtituant.* Ad hanc objectionem reponimus. Et *primo* quidem verba horum hominum prima fronte nihil falſi in ſe continere videntur. Cum enim Religio Naturalis a Deo data ſit, omneſque homines obliget, impium eſſet, ſi quis vim ipſius & obligationem minuere vellet. Lex Naturæ non eſt oppoſita legi morali a Chriſto traditæ. Imo certum eſt, ſine Theologia Naturali, chriſtianæ Religionis divinam originem probari haud poſſe. At probandum eſt, quod *ſecundo* loco monemus, hoc eſſe receptum omnium Theologorum Chriſtianorum dogma, deprimenda nimirum eſſe Theologiæ Naturalis capita, ut Religio chriſtiana extollatur. Non diffitemur, dari hinc inde inter Chriſtianos tales ſcriptores, qui tum demum ſibi ſapere, & officiis piorum Theologorum defuncti eſſe videantur, ſi qualibet occaſione in rationem ejuſque culturam detonare poſſunt. Si clamare poſſunt, eam ita eſſe corruptam, ut putes eam aut fruſtra a Deo nobis datam, aut tanquam ancipitem cultrum in manus infantis conceſſam. Sunt, qui æquo animo ferre non poſſunt eos, qui Theologiæ Naturalis præſtantiam deprædicare & eam optimæ Indolis Adoleſcentibus commendare ſolent. Sed hi fere ſunt, qui per vitam hæc themata nunquam rite excuſſerunt, quorumve cerebrum tot Scholæ opinionibus repletum eſt, ut rerum præſtantiſſimarum pretium rite expendere & probare non poſſint. At hic error Chriſtianis Theologis in univerſum omnibus imputari non debet. Diſtinguendum adeoque inter Theologos & Theologaſtros. Haud ignoraverat inprimis *Tyndalus* in patria ſua Anglia dari excellentiſſimos Viros, qui Theologiæ Naturalis uſum & præſtantiam prægnantiſſimis argumentis demonſtrarint: unde & ipſemet valde operoſus eſt in adducendis locis, in quibus hæc argumenta explicarunt.

(III.) Increduli, in quo alios peccare clamant, ipſimet cæſpitant. Ut enim Religionem Naturalem, ejusque dignitatem quam nemo ſanus contempſerit, extollant, omnia faciunt quæ ad revelationis præſtantiam & præceptorum ipſius excellentiam minuendam facere poſſe putant. Frequenter enim & operoſe oſtendere volunt, quam parum efficaciæ in animos hominum habeat Religio chriſtiana; quam multis Ethica chriſtiana ſit innixa opinionibus fanaticis; quot homines, qui

præcepta

præcepta Religionis chriſtianæ ſincere præſtare voluerint, in melancholiam & ineptas opiniones conjecti fuerint; quam inſolita plane de internis neſcio quibus ſenſationibus & actionibus piorum, religioni addictorum, in Revelatione exponantur; quam ſint illa gaudia plane cœleſtia Myſteriis inintelligibilibus ſuperſtructa, vana &c. &c. Hîc vero mirari non debent Increduli, ſi Viri cordati inter Chriſtianos cauſam ſuam nonſolum maſculé tueantur, ſed & contra oſtendant, quam exiguam omni tempore vim in animos hominum habuerit tantopere celebrata Religio Naturalis; quanta fuerit antiquiſſimorum, eorumque doctiſſimorum Philoſophorum & Juris Conſultorum circa Legis Naturalis explicationem animorum diſſenſio; quod Lex illa Naturalis nunquam credendorum norma fuerit, ſed patria religio, ſuperſtitioſa licet & inepta: Quod nullum tale Syſtema Theologiæ Naturalis purum, & ab omnibus erroribus liberum, inter eos, qui ſolam legem naturalem olim ſecuti ſunt, reperiatur; ſed quod recentiores hinc inde ſparſas Philoſophorum Veterum Sententias nullo habito religionis & hypotheſium, quas ſequebantur reſpectu, ut ſpecioſa magis eſſet legis illius naturalis facies, ad fucum faciendum Imperitioribus, in unum collegerint. &c. &c. Ubi tamen probe eſt notandum, Viros doctos ita κατα βιαιον contra Incredulos argumentantes, non tam legis illius Naturalis fundamenta impugnare, aut præſtantiam illius minuere, quam vero potius oſtendere voluiſſe, recentiores Theologiæ Naturalis Concinnatores, ſi verum fateri vellent, multum Religioni chriſtianæ debere.

(IV.) Neſcio cur Theologis vitio verti debeat, quod Ethicam chriſtianam ſupra legem naturalem extollant. Non poſſunt enim non hoc facere, partim quia perſuaſi ſunt Revelationem eſſe divinæ originis; partim quia ipſa collatio legis hujus naturalis cum Revelatione, hujus præſtantiam pulchre manifeſtam facit; unde etiam ſæpe Ethica chriſtiana ab Incredulis laudata eſt: Qui vero jure aliquid extollit, rei ſupra quam illam extollit, juſtum ſuum non derogat pretium.

(V.) Denique quæ de duplici regula adducuntur, parum in hoc negotio valere videntur. Licet enim veritas lumine Naturæ nota, a veritate revelata diſcrepet, non tamen proprie loquendo ſunt duæ diverſæ agendi regulæ, quam vero una regula, ad duo diverſa objecta

exacta,

exacta. Nimirum regula generalis hominis ſapientis & Chriſtiani hæc eſt: Quicquid rationi conveniens, grave, momentoſum & Deo dignum eſt, ſive id ex ſolo lumine naturali, ſive ex aliqua certa Revelatione innoteſcat, id eſt ſequendum, vitaque ſecundum lucem illam, undecunque ortam, eſt inſtituenda. Atqui in Religione tam naturali quam revelata, talia reperiuntur recte de rebus divinis ſentiendi & pie vivendi præcepta quæ rationi & virtutibus divinis ſunt conſentanea, Ergo rationi conveniens eſt, ut homo ſapiens eadem admittat & probet. Poteſt quidem ſi ad objecta ipſa credendi reſpiciatur, dici, ea duplicis generis eſſe, non quidem reſpectu originis, quæ utraque Deum auctorem habent, ſed modi tradendi. At quoniam de verbis altercandum non eſt, ponamus aliam eſſe regulam, quæ revelatio, aliam, quæ Theologia Naturalis præſcribat; cauſam non video cur utraque ſimul ſtare non poſſit: una ſublimiora, altera vero captu magis facilia tradere poteſt. Quo ipſo tamen regulæ ipſæ ſibi non contrariantur.

Siſtuntur reliquæ Incredulorum objectiones. XVI. Reliqua horum hominum adverſus Religionem chriſtianam præjudicia, ut finem huic argumento faciamus, uno quaſi complectar faſce. Dicunt igitur *pleroſque Chriſtianos nullo inſtituto examine chriſtianæ religioni nomen dare, ſenſuros aliter, ſi inter alios homines nati & educati fuiſſent; Controverſiarum inter Chriſtianos nullum eſſe finem, præter veteres novas cottidie propullulare: Pleroſque publicos Religionis chriſtianæ Doctores & Sacrorum Antiſtites inepto correptos eſſe adverſus diſſentientes Zelo; de minimis quæſtiunculis ſerram diſputationum reciprocari, easque ſæpe ita exaggerari, ut pauciſſimi tandem inter ſimpliciores ſciant, quid ſcitu credituque ad ſalutem ſit neceſſarium: Optimos & præſtantiſſimos inter Chriſtianos Viros, qui morbo huic medelam adferre conentur, cæteris ſuſpectos eſſe, & dum non æque ferventi Zelo minutos errores impugnent, aperte ſæpe perſtringi; oportere quemvis pro cognitionis ſuæ modulo judicare, neque ultra ſuum extendere judicium: Deum qui arctiſſimos cognitionis humanæ limites perſpectos habeat, probe ſcire, pleroſque mortales in eo eſſe ſtatu, ut de inquirenda veritate non poſſint eſſe ſolliciti: Deiſtas paucis contentos religionis articulis ab incommodis illis ſupra recenſitis liberos eſſe, & ſi quis inter ipſos diſſenſus, eum æquiſſimis ferre animis* &c. &c.

Juvat jam per partes, ſed ſtrictim, dum paſſim in ſuperioribus unam vel alteram harum objectionum tetigimus, ad hæc reſpondere. Et *primo* quidem verum eſt quod dicunt Increduli, plures dari in omnibus Chriſtianorum Sectis, qui quæ Juvenes didicerunt, per totam vitam

vitam ſine examine tueantur: & horum numerum ingentem eſſe pariter non infitiamur. Neque inſuper diffitemur, inter ipſos V. D. Miniſtros dari tales, qui perſpicuis ſolidisque argumentis veritatem Religionis chriſtianæ probare, nedum ſubtiliores objectiones Incredulorum retundere poſſint. Quoſdam impedit judicii & ingenii defectus: alii in Academiis & Gymnaſiis de hoc argumento non ſatis fuerunt edocti; Plures Doctores publici minoris momenti controverſias prolixe excutere ſolent, capitales vero veritates negligentius ſæpe tractant, exiſtimantes, illas tanquam immotas pro veris ab omnibus habendas, neque anxie examinandas eſſe. Hinc ſæpe fieri ſolet, ut & ipſimet, ubi ad rudiorum captum primariæ veritates perſpicue tradendæ eſſent & explicandæ, obſcure de hoc argumento diſſerant. At quid tandem hoc juvat Incredulos? Num propterea, quod multi inter Chriſtianos cæco impetu, nullo inſtituto examine religioni adhæreant, ſequitur, Religionem chriſtianam nullis certis eſſe ſuperſtructam fundamentis? num inde ſequitur, omnes promiſcue Doctores Eccleſiæ chriſtianæ antecedentium turbam ſequi? Soline Increduli omnia ad normam rationis expendunt, factoque examine demonſtrare poſſunt, meram fabulam eſſe, quæ de Religionis chriſtianæ origine & præſtantia dicuntur? ubi de religionis negotio & officiis circa eam agitur, manifeſtum erit, Iliacos intra muros peccari & extra. Neque quorundam Eccleſiæ chriſtianæ Doctorum torpor Deiſtarum audaciæ præſidio erit.

(II.) Controverſiarum inter Chriſtianos agitatarum magnum eſſe numerum, illaſque quotidie augeri, in confeſſo eſt. At de quibus tandem rebus non diſputant & diſputarunt omni tempore Eruditi? Nullæne olim erant inter Celeberrimos Græciæ & Latii Philoſophos concertationes? Nullæne lites & contentiones inter Juris Conſultos, Medicos, elegantiorum Litterarum Cultores, Philoſophos & Hiſtoricos de variis argumentis ortæ ſunt diſſenſiones? Nonne magnum eſt ſententiarum inter ipſos, qui libere cogitantium nomine veniunt, divortium? Cumque cauſæ præſto adſint ſatis manifeſtæ harum diſſenſionum, quas Increduli ſatis perſpectas habent, inique religio ipſa Chriſtiana propterea contemnitur.

(III.) Neque infitiamur ſed dolentes fatemur, multos Theologos fervorem nimium in tuendis ſuis opinionibus ſæpe oſtendere, & ſuperbiam ſuam & obſtinationem animi nomine Zeli pro gloria Dei venditare. At quid hoc adverſus Religionem? Sunt & fuerunt ſemper Theologi cordati & pacifici, in trutinandis quæſtionibus Theologicis

circumſpecti, quamvis numero ab iis, qui in minutis opinionibus acriter defendendis eruditionis Theologicæ ſummam poſitam eſſe exiſtimant, ſuperentur. Neque deſunt Theologi præſtantiſſimi, qui his vitiis ſe ſe opponant, & contra genuini pro gloria Dei Zeli indolem vivis depingant coloribus. Quod quidam minimas quæſtiunculas in majus extollant, verum eſt. Sed quis bonus, pius, & ſapiens Theologus chriſtianus hoc probat? Quis non dolet? Quis luxuriantibus ingeniis frænum injiciet? Quis impedire poterit, quo minus homines altos ſpiritus gerentes & ignorantes in quibus tandem præſtantia Religionis conſiſtat, pertinaciter opinatiunculas ſuas defendant? Multorum φιλαυτια obſtat, quo minus Viri veri amantiſſimi his malis occurrere poſſint. Sed quid juvat hoc Incredulos? Cur propterea Religionem chriſtianam faſtidiunt, quæ tamen ſua ſe ſe commendat ſimplicitate & alieniſſima eſt a tot quæſtiunculis, quibus ſe ſe miſere torquent Eruditorum ingenia? Et profecto, qui ἀθεῳ παθων N. Teſtamenti evolvit volumina, eoque animo, ut quod verum eſt & ſalutare unice reperiat, tot recentiorum Sophorum quæſtiunculis non movebitur.

(IV.) Neque a vero abhorret, quod illi ſæpe, qui momentoſa in religione ab articulis minus neceſſariis ſolerter diſcernunt, atque ſimplicitatem in rebus Theologicis commendant, aliorum odiis & inſectationibus obnoxii ſint. Neque hoc mirum eſt; varia enim ſunt hominum ingenia & judicia: homines qui animos ſuos gravioribus diſciplinis excultos non habent & inter ſtrepitum inanium quæſtiuncularum ætatem trivere, non poſſunt non odio habere eos, qui quæſtiones illas reſectas vellent. Hæc ſapientibus, & veri amantibus ferenda ſunt. Nihil verò horum Magiſtellorum ſiniſtra de cordatis Theologis Judicia Incredulos juvant. Cum enim hæc ipſis perſpecta ſint, cur non ſequuntur eos, qui amore pacis ſe commendant, & graviſſima maxime urgent? Cur propter iniqua aliorum judicia, id quod ſanctiſſimum eſt in religione negligunt & contemnunt? Interim & hoc obſervandum, nos Scholaſticarum controverſiarum nomine non intelligere veritates momentoſas in S. Litteris contentas: Has enim cordati Theologi defendere debent gnaviter; Hoc ideo noto, quia Deiſtæ vellent, ut Theologi ea, quæ præcipua ſunt in Religione v. gr. Myſteria, miracula &c. minime tanquam neceſſaria urgerent, quod inprimis Auctor *Religionis eſſentialis* faciendum putavit. Theologus enim, qui Revelationem admittit, non poteſt ea, quæ identidem a Chriſto & Apoſtolis tanquam creditu neceſſaria inculcantur, pro levibus habere,

neque

Digitized by Google

neque imitari debet illum Colonum apud *Gellium*, qui herbas bonas una cum infelici lollio exterminavit.

(V.) Teneri quemvis cognitionis ſuæ modulo attemperare ſuum, de rebus ad religionem ſpectantibus judicium, in confeſſo eſt. At quid hoc ad tuendam Incredulitatem faciat, non video, niſi Increduli dicant, ſe poſt rigidiſſimum Religions chriſtianæ examen manifeſte deprehendiſſe, eam plane abſurdam, & omnibus probabilitatis legibus contrariam eſſe. Quod ſi hoc volunt, videant ne judicia ſua extendant ſuper id, quod verum & certum eſt. Videant ne ita judicando, non unum tantum aut alterum Chriſtianorum, ſed ingentem turbam Virorum præſtantiſſimorum, qui per omne vitæ tempus Religionem rite & ſedulo examinarunt, offendant. Nemo ſanus ab Incredulo poſcit, ut ſine examine Religioni chriſtianæ ſubſcribat. Hoc tantum volumus, omnibus eſſe pro viribus elaborandum, ut rem omnium attentione digniſſimam rite expendant, neque odio, ira, & contemtu præpediantur, quo minus id fiat. Qui enim ita judicat, non pro cognitionis ſuæ modulo, ſed pro arbitrio vitioſæ ſuæ voluntatis agit. Et quid reſponderent tandem Deiſtæ homini Atheiſmum profitenti, & dicenti, ſibi pro modulo cognitionis ſuæ judicandum: an non contenderent, eum vim ingenii ſui in examine quæſtionis momentoſiſſimæ non intendiſſe & propter difficultates quaſdam circa hoc argumentum occurrentes, rem ipſam inficiari non debuiſſe?

(VI.) Nos etiam agnoſcimus Deum pro facultatum, ingeniorum, diverſitate & labore, quem in examine religionis quiſque exantlavit, judicaturum: at propterea non ſequitur, quemvis aut in ea, in qua natus eſt, publica religionis profeſſione ſecure manere poſſe, aut quemlibet cognoſcendæ veritatis conatum ſufficere. Ipſi Deiſtæ fatentur, cognitionem Theologiæ Naturalis eſſe ſcitu plane neceſſariam. Nonſolum igitur poſſibile erit, ut homines religionis hujus principia cognoſcere poſſint; ſed & peccabunt omnes, quot quot ingeniorum ſuorum nervos ad partes omnes hujus religionis cognoſcendas, non intendunt. Tota igitur quæſtio hûc redit; utrum ea ſit Religionis chriſtianæ indoles, ut ejus veritas ad capacitatem eorum qui non plane ſenſu communi deſtituuntur, attemperari poſſit, & utrum hoc poſito, omnes chriſtiani, quibus Revelatio hæc obtigit, ex ea addiſcere poſſint illa, quæ ſcitu creditu que ſunt neceſſaria. Hoc vero nos Chriſtiani contendimus. Debent igitur Increduli in ſe deſcendere, & probe expendere utrum iis animi facultatibus ſint inſtructi, quæ ad examen religio-

Digitized by Google

nis inſtituendum requiruntur. Nullus dubito, quin plerique confeſſuri ſint ſe ſe dotibus ingenii ſufficientibus ad hoc præſtandum ornatos eſſe. Quod ſi vero hoc non obſtante, antequam examen hoc inſtituant, finiſtris contra eam ſunt occupati opinionibus, aut eam non expendant, ipſimet judicent, num Deo chriſtianæ religionis Auctori perinde futurum ſit, utrum ſerio animos ad hoc examen rite inſtituendum adjecerint nec ne. Hominem certe culpa dignum cenſebunt, qui ſingulas Religionis Naturalis partes examinare & cognoſcere non allaboravit. Cur ergo Deus rationem nullam habiturus eſſet ejus hominis, qui cum & potuiſſet & debuiſſet chriſtianam religionem expendere, id tamen neglexit, neſcio quo infirmitatis commotus pretextu? Verbo: aut dicendum, Deum non curare res humanas, neque ad actiones morales hominum attendere, aut verum erit, neglectum negotii tanti peccatum eſſe graviſſimum, pænaque non levi dignum. Cujuſvis autem eſt probe diſpicere, quo animo examen inſtituerit, & utrum ſerio actiones ſuas pro facultatum animi Viribus ad Numinis voluntatem componere voluerit.

(VII.) Deiſtas denique pauca numero admittere religionis principia novimus; quo jure vero id fiat, merito quæritur. Quicquid vero de hoc ſit, aſſerimus etiam nos, religionem chriſtianam in quantum omnes pariter Chriſtianos obligat, nullo habito reſpectu Eruditorum & plebis, multitudine articulorum fidei non eſſe oneratam, quod ex catecheticis inſtitutionibus in gratiam plebis adornatis, conſtat; Quod ſi vero propter incommoda quædam, quæ ex diverſo religionem chriſtianam concipiendi modo oriuntur, illa prorſus eſſet abjicienda, actum etiam eſſet cum ipſa religione Naturali. Qualis vero olim & nunc fuerit inter eos, qui ſolo gaviſi ſunt lumine naturali, animorum conſenſio Hiſtoria Philoſophica & Litteraria locupletes eſſe poſſunt teſtes. Neque amica illa, quam jactant Increduli, animorum conſpiratio, quicquam probat, quandoquidem etiam turpiſſimi Idololatræ & graviter errantes eandem poſſunt inflare tibiam.

EPIME-

ἘΠΙΜΕΤΡΟΝ

THESIUM THEOLOGICARUM.

I. Dictum Pauli ad Romanos Cap. XIV. v. 23. Quodcunque non fit ex fide peccatum eſt, perperam ad fidem ſalvificam applicatur.

II. Male cauſæ ſuæ conſulunt Doctores pontificii quando Tranſubſtantiationis dogma defenſuri ad Myſterium S. Sanctæ Trinitatis provocant.

III. Cum nonniſi ex Sanctitatis ſtudio Chriſtianus ſcire poſſit, utrum beneficii juſtificationis factus ſit particeps, manifeſtum eſt, neminem ſine pietatis ſinceræ ſtudio de ſalute conſequenda certum eſſe poſſe.

IV. Qui Examen Religionis liberum proſcribunt, vitium Incredulitatis vehementer promovent.

V. Tantum abeſt ut cultura rationis religioni officiat, ut potius, quo quis magis vires rationis intendit, eo evidentius religionis chriſtianæ præcellentiam perſpiciat.

VI. Illi cives & ſubditi Imperantibus ſunt fideliſſimi, quibus permiſſum eſt, dictamen conſcientiæ in rebus ad religionem ſpectantibus ſequi.

VII. Methodus vere demonſtrativa ſive ſynthetica ſive analytica, quam Mathematici uſurpant, in tradendis ſanctioribus diſciplinis, & in S. Litterarum interpretatione perperam adhibetur.

Digitized by Google

MEDITATIONIS
DE
CAUSIS MAGIS MAGISQUE INVALESCENTIS
INCREDULITATIS,
ET
MEDELA HUIC MALO ADHIBENDA.

PARS XI.

Sect. I.

Nexus cum Antecedentibus oſtenditur.

IN antecedentibus, de hoc argumento ſcriptis Diſſertationibus, ab una parte diligenter in cauſas Incredulitatis inquiſivimus, & ni fallor, præcipuas deteximus: Ab altera vero argumenta generalia, quibus Increduli, cauſam ſuam peroraturi, utuntur, repreſentavimus, & quid ad ea, noſtra opinione, reſponderi & poſſit, & debeat, oſtendimus. Tempus jam eſt, quod & titulus harum Meditationum promittit, ut quænam tandem medela morbo huic gravi, & indies magis ac magis invaleſcenti, adhibenda ſit, diſpiciamus. Atque hoc cum in hac, tum in ſequenti XII. Diſſertatione, ſi vixero, præſtabitur: Quo peracto, Meditationibus hiſce imponemus finem. Cum vero materia differendi ſit fœcunda, ſimul vero duabus duntaxat Diſſertationibus includere volumus quæ dicenda ſunt, ſumma rerum veſtigia ſequemur, & præcipua adminicula adverſus Incredulitatem adducemus ſine tamen prolixiore quorumvis explicatione. Poſſunt autem, mea ſententia, omnia, quæ quidem in hoc argumento obſervanda ſunt, commode ad tria referri capita. Primo adſerenda ſunt media quædam προφυλακτικα uti

Digitized by Google

uti apellantur, quibus cavetur, ne quis in gravem hunc morbum incidat. *Secundo* diſpiciendum eſt, quomodo tractandi illi, qui ad vitium hoc inclinare videntur; & *Tertio* tandem videndum, quomodo reducendi ſint in viam illi, qui in caſtra Incredulorum tranſiverunt, morboque hoc gravi correpti ſunt.

Parentum circa hoc negotium officium præſentatur.

II. Videndum ergo ante omnia quid præſtandum ſit, ut Homines adverſus gravem & funeſtum morbum Incredulitatis præmuniantur. Mature autem illi occurendum eſſe, quilibet videt. Itaque ab ipſa Juventute, omnia illa ſedulo evitanda ſunt, quæ ſenſim ſenſimque contemtum Religionis animis ingenerare poſſent. Ab altera vero parte omni cura & ſolicitudine ea omnia Præſtanda, quæ teneris Infantibus amorem pietatis & virtutis inſtillare poſſunt. Atque hæc cura incumbit, *Parentibus*, *Præceptoribus*, *Gymnaſiorum* & *Academiarum Moderatoribus*, *Oratoribus Sacris*, & ipſis denique *Imperantibus*. Incipiamus a *Parentibus*, eorumque circa Liberorum Educationem officiis. Notum eſt, infantes recens natos, omnibus Præſidiis, quibus ſibimetipſis conſulere poſſent, deſtitutos eſſe: Neceſſe igitur eſt, ut alii, quæ ad vitæ Suſtentationem pertinent, curent. Jam vero, Parentibus, quorum Soboles ſunt, & quorum animis amorem quemdam & quidem tenerrimum inſevit optimum Numen adeo quidem, ut niſi ſint *ἀστοργοι* plane, & projectæ audaciæ, ſtimulos hoſce ex animis evellere vix poſſint, prima hæc incumbit cura. Officia autem Parentum adverſus Liberos ad tria poſſunt referri capita. Nimirum reſpicere debent Parentes ad mentem, ad corpus, & denique ad Fortunam Liberorum: De Duobus poſterioribus hic prolixe Verba facere nolo, quanquam amplam occaſionem dare poſſint Liberis Religionis exiguam habendi curam. Quod ſi enim ab ipſa Juventute eos non niſi delicatis paſcunt cibis, corpusque reddunt effæminatum, facile fieri poteſt, ut nonniſi iis delectentur in poſterum, quæ ſenſus ſuaviter titillare poſſunt. Cum vero religio talia inculcet officia, quæ pravis cupiditatibus valde ingrata ſunt, manifeſtum eſt, ejuſmodi educationem animos reddere a religione alienos. Quod ad Fortunam & externam felicitatem Liberorum ſpectat, poſſunt ſæpe Parentes in cauſa eſſe, quo minus virtus & religio in animis Liberorum agat radices, idque variis poteſt fieri rationibus: v. gr. quando Parentes mature ſatis ſua dilapidant bona, fieri ſæpe ſolet, ut Liberi vel ad deſperationem adigantur, vel tale vitæ genus eligere teneantur, in quo de pane lucrando unice debent eſſe ſolliciti. Culturæ vero mentis potiſſimam debent rationem habere Paren-

Digitized by Google

Parentes: notum eſt recens in lucem editos Infantes, ut in aliarum, ſic potiſſimum rerum divinarum verſari ignorantia: certe poſtquam animi ſenſa exprimere didicerunt, nulla veſtigia deprehendimus, innatarum quarundam de Deo rebusque divinis, idearum, licet quidam nulla experientia confirmati, id aſſerant. Manifeſtum ſimul eſt, eos dolore & voluptate ad aliquid agendum vel omittendum induci. Neceſſe igitur eſt, ut aliunde auxilium ad perficiendas rite facultates mentis adferatur. Perſuaſi ergo debent ante omnia Parentes eſſe, præcipuam officiorum ſuorum partem erga Liberos in eo poſitam, ut curam gerant culturæ rationis. Hæc vero abſolvitur cognitione rerum præſtantiſſimarum & amore virtutis. Quædam igitur Parentibus vitanda, quædam præſtanda. Cavere debent Parentes, ne ſua incuria & malo exemplo teneris infantibus tales inſtillentur ſententiæ & opiniones, quæ accedente maturiore ætate animos ab amore religionis & virtutis poſſint reddere alienos; ab altera parte omni ſtudio & contentione animorum id agere debent, ut quantum in ſe eſt reverentia Numinis alte animis infigatur, creſcenteque ætate ea læta proferat germina. De utroque quædam monebimus, Lectorem vero harum rerum cupidum ad eos amandamus Auctores, qui data opera de Educatione Liberorum ſcripſerunt. (*)

Quæ evitanda ſint Parentibus ſingulatim exponuntur.

III. Ante omnia perſuaſi eſſe debent Parentes, infantes ſuæ potiſſimum, non vero aliorum, id eſt, ſervorum & ancillarum curæ eſſe commiſſos. Deus enim, qui hæc amoris ipſis largitus eſt pignora, eo ipſo vult, ut de eorum ſalute quam maxime ſint ſolliciti. Præcipua autem, ut ante diximus Liberorum felicitas in eo eſt poſita, ſi eximiis animi dotibus & virtutibus, inter quas eminet vera pietas, ſint exornati. Notum autem pleroſque Servos & ancillas exigua notitia puræ caſtæque Religionis inſtructos eſſe, neque adeo teneris mentibus prima pietatis elementa tradere poſſe. Cavendum ergo I. ne Infantes mature ineptis, fabuloſis, & ſuperſtitioſis imbuantur opinionibus: Solent, ut notum eſt ancillæ & nutriculæ vel ſomni capiendi, vel evitandi ejulatus cauſa, multas infantibus narrare fabulas, ridiculas & ineptas, de Spectris v. gr. & lemuribus, quæ quidem licet non malo animo narrentur, altiſſimas tamen & amaras radices in animis infantum relinquunt. Sæpe etiam ridiculæ fabellæ ipſi ſanitati nocent, quando quidem non raro metum in animis nocte ingruente excitant. Quando igitur Parentes animadvertunt, aniculas pupulis tam ineptas tra-

(*) Tales ſunt *Fenelonius*, *Crouſazius*, *Lokius*, *Tillotſonius*, *Sulzerus*, aliique plures.

Digitized by Google

tradere fabulas, ſeveré ſunt increpandæ & jubendæ potius infantibus eas exponere narratiunculas quæ & delectari & prodeſſe poſſunt. II. Neque permittere debent Parentes, ut pro lubitu vel conſuetudine ſervi vel ancillæ precum formulas præſcribant, & memoriæ Infantum imprimant; ſæpe enim illæ vel nullum fundunt ſenſum, vel ætati huic non conveniunt. Ipſi contra Parentes breves & ſententioſas tradant pueris & puellis precatiunculas, easque ita recitent, ut ex voce & geſtibus pateat, ea, quæ recitantur, attentione quam maxime eſſe digna. III. Cavere debent Parentes, ne ipſimet in conſpectu Liberorum (quanquam hoc ſemper evitandum ſit) vel verbis vel factis occaſionem ſubminiſtrent, ſiniſtras de religione & virtute imbibendi opiniones. Poſtremum autem fieri ſolet (a) ſi de Religionis negotiis ſine debita reverentia loquuntur, aut dubia ſua de religione concepta ſine pudore effundunt. Attentiores ad hæc pueri & puellæ eſſe ſolent, quam vulgo exiſtimatur. Peſſimum autem in hoc negotio eſt, quod arreptas ſemel opiniones non raro auctoritate Parentum ſuorum defendere adſueſcant. (b) Fit id per temerariam jurandi conſuetudinem. Ita enim exiſtimant Liberi, tam frequentem jurandi conſuetudinem vel decus & ornamentum afferre ſermoni, vel ſaltem licitam eſſe: cum vero poſtea decalogum addiſcunt, audiuntque nomen Domini non eſſe in vanum ſumendum, non ita rigide hiſce inſiſtendum eſſe credunt. Quando autem poſtmodum creſcente ætate audiunt, falſa juramenta inter Chriſtianos eſſe frequentiſſima, in ſua confirmantur opinione. (c) Neque præſentibus Liberis, de Divitiarum præſtantia, formæ pulchritudine, ſplendore ædium & villarum, de ciborum & potus varietate, de varii generis cupediis multis loquendum eſt, alias facile, quod & triſtis eheu docet experientia, credunt, in horum bonorum poſſeſſione omnem veram felicitatem poſitam eſſe, & quærendam pecuniam cæteraque bona tantis laudibus elata primum, virtutem poſt numos. Quum enim pueri & puellæ, iis cum maxime inhient, quæ ſenſibus grata & accepta ſunt, incredibili deſiderio in talia bona feruntur, & ſæpe poſtea per univerſam vitam his deliciis capiuntur, infeliciſſimosque eos prædicant, qui bonis hiſce deſtituti ſunt: vix autem fieri poteſt, ut tales inſignem aliquam in virtutis ſtudio & pietatis exercitiis, quærant voluptatem. (d) A rixis, contentionibus, jurgiis, cum primis vero a craſſis imprecationibus adverſus ſe ipſos temperare ſibi debent Parentes. Quando enim talia advertunt Infantes non ſolum reverentia erga Parentes, quos amare & colere debe-

 rent,

Digitized by Google

rent, ſenſim ſenſimque minuitur & ſæpe extinguitur; ſed & ad ſimilia adverſus alios perpetranda ita quaſi invitantur, quo ipſo amor pietatis adverſus alios non parum labefactatur. (e) Inprimis autem multum impietatem Liberorum promovet ignorantia Parentum in iis, quæ ad cognitionem veram religionis & cultus Numinis pertinent. Quod enim ipſimet magni non faciunt, ſollicite, uti tenerentur, Liberis non commendabunt. Hinc etiam tales Parentes rariſſime de Deo, rebusque divinis, de virtutis præſtantia & inſigni fructu, de vitiorum vero fæditate ſermocinari ſolent, unde colligunt Liberi, hæc ad promovendam hominum felicitatem parum facere. Ita pariter Parentes, qui obſcæna & auditu fæda, non raro præſentibus Liberis effutiunt, vel tetras calumnias, quæ hinc inde contra alios ſine ullo ſæpiſſime fundamento ſparguntur, lubenter tamen & frequenter recitant & adaugent, vehementer pietatis ſtudium in animis Liberorum reprimunt.

Oſtenditur quid præſtandum ſit Parentibus.

IV. Poſtquam breviter monuimus, quæ cavere & evitare debeant Parentes, paucis etiam, quid ipſis præſtandum ſit, oſtendemus. Hæc vero ſequentibus conſtant articulis I. A teneris, quantum ætatis ratio fert, Numinis Reverentia Liberis eſt implantanda. Eum in finem frequentiſſime cum iis de Sapientia, potentia & bonitate Numinis virtutisque præſtantia & utilitate eſt diſſerendum. II. Religio, id eſt ſincerus Dei amor & cultus, tanquam res, quæ veram noſtram felicitatem promovere poſſit, eſt repræſentanda. Utendum autem non eſt fictis vel hyperbolicis, ſed clariſſimis & ſimpliciſſimis rationibus. Hæ fluxa hac ætate identidem ſunt repetendæ, inculcandæ & infigendæ. III. Religio non eſt tanquam res tetrica valde & moleſta, ſed tanquam amabilis & jucunda depingenda & oſtendendum omnia officia pietatis non ſolum eſſe rationi conſentanea, ſed & ita comparata, ut, ſi iis rite defungamur, noſtram certiſſime promoveamus felicitatem: talia præcipue eſſe ſequentia: Deum nimirum optimum, ſapientiſſimum, beneficentiſſimum ſupra omnia amandum & colendum; in eo omnem noſtram fiduciam reponendam: ad eum preces fundendas: voluntati ipſius quæ nunquam non ſancta & conducibilis nobis ſit, obſecundandum: præſtandum proximo id, quod nos jure nobis ab eodem præſtari exoptemus; virtute denique noſtram internam & externam felicitatem promoveri. &c. &c. IV. Quando pueri vel puellæ in juvenilibus gaudiis luſibusque toti ſunt defixi, non ſtatim inde ſunt ad preces vel ad alia officia pietatis ſtatis horis defungenda, protrahendi: faciunt enim id animis repugnantibus & ſenſim ſenſimque non

ſolum

ſolum adſueſcunt ſine attentione preces fundere, ſed & religionem ipſam tanquam rem oneroſam valde & moleſtam intuentur, quo facto ab illius amore potius retrahuntur, quam ad eam inducuntur. V. Nihil de articulis religionis Liberis eſt ſine explicatione perſpicua inculcandum. Hoc ſi non mature obſervetur, in obſcuris adquieſcunt, neque ad ſalutarem Religionis cognitionem & amorem poſtea incitantur. VI. Plura eodem tempore de articulis religionis tenerorum infantum memoriæ non ſunt infigenda. Felicioris etiam ingenii pueri vel puellæ, multitudine rerum addiſcendarum turbantur & fatigantur. Multi Parentes in eo peccant, & cognitionem religionis, qua imbuuntur Liberi, metiuntur multitudine precum, ſententiarum, & teſtimoniorum S. Scripturæ, quæ memoriæ mandata ſunt. VII. Cum pravi affectus & ad mala inclinationes, mature ſatis in Infantibus ſe ſe exerant non ſine prudentia his ſe ſe opponere debent Parentes, addita nimirum ſemper ratione, cur hæc vel illa omittenda ſint. Quanquam enim Parentes ſatis auctoritatis habeant, ad coercendos impetus pravos Liberorum, præſtat tamen, ſi objurgationibus ſemper addantur rationes, captui Liberorum accomodatæ: ita enim creſcente ætate ſentiunt, non propter auctoritatem Parentum, ſed ob rationum vim, hæc vel illa improbata vel commendata fuiſſe. (VIII.) Ipſis Parentibus incumbit, frequentes & ardentes ad Deum pro ſalute Infantum fundere preces. Quo enim magis fluxa eſt, & mutabilis hæc ætas, quo minus ad id quod ſalutare & utile eſt, attendunt; quo magis conſtat, quam variis caſibus obnoxia ſit improvida juventus; quo majore denique Liberos ſuos proſequuntur amore, eo frequentius pro illis ad Deum fundere preces ſuumque auxilium implorare debent.

V. Accedimus jam *ſecundo loco* ad publicarum Scholarum Præceptores, viſuri, quid illis hoc in negotio ſit præſtandum. Atque hic ante omnia, cum variæ claſſes ſint diſcipulorum, pro diverſitate ætatis & profectuum, ponimus pro certo, Præceptores graduum illorum habituros rationem in negotio religionis; quanquam etiam cæteræ diſciplinæ ita ſint tradendæ, ut ubi ad altiores gradus deventum eſt, illæ culturæ rationis & Studio virtutis inſerviant. **Quid in hoc negotio præſtandum ſit Præceptoribus oſtenditur.**

Primo ergo a Præceptoribus poſtulatur, ut Junioribus capita religionis principalia breviter tradant, explicent, unove vel altero argumento, eoque captu facili ea probent. Hæc vero frequenter ſunt repetenda, & inculcanda, efficiendumque, quantum rerum natura & capacitas ingeniorum permittit, ut articulorum illorum accuratam ha-

Digitized by Google

beant notitiam. Extant paſſim ejusmodi Compendia, & indies magis eorum numerus, quæ Seculi noſtri felicitas eſt, augetur. Interim quantacunque brevitate & ſimplicitate ea ſint ſcripta, niſi ipſius Docentis ſolertia & prudentia accedat, parum proſunt. Profecto in tradendis ſimpliciſſimis veritatibus maxima opus eſt dexteritate, & judicii acie. Neque adeo facile eſt, uti quidam ſibi perſuadent, prima diſciplinarum & religionis fundamenta rite ponere.

(II.) Proponenda autem hæc prima & præcipua Capita religionis ſtylo planiſſimo & ſimpliciſſimo. Quod ſi enim Docentes figuratis valde verbis religionis articulos pueris tradunt, iis, licet non ſatis intellectis, pertinaciter tamen adhærent, & in iis adquieſcunt, quod ſi phraſes poſtea mutaveris, aut planioribus utaris vocibus, ſtupent atque res ipſas mutari exiſtimant. Hæc non monerem, niſi mihi compertum eſſet, morbum hunc, id eſt conſuetudinem figuratis verbis, res ad religionem ſpectantes exprimendi, in ipſas penetraſſe Scholas. Hinc pueri quidam ne preces quidem fundere poſſunt, ſine metaphoricis locutionibus.

(III.) Quicquid de religione diſcipulis traditur & inculcatur, id ita explicandum, ut quantum natura rei patitur, non poſſint non intelligere. Quantum utilitatis habeat in progreſſu ætatis hoc monitum, verbis vix exprimi poteſt: ita enim ſenſim ſenſimque in animis eorum oritur cognitio clara & ſolida veritatum, quarum vim, ubi eas ad conſcientiam revocant, non poſſunt non ſentire, neque mixtura phraſium confuſarum, a vero rectoque religionis ſenſu ſe ſe abripi patientur.

(IV.) Ut id obtineatur, frequentes ſunt inſtituendæ exercitationes catecheticæ, eum nimirum in finem habendæ, ut exinde pateat, quomodo veritates in medium propoſitas intelligant. Atque hic non eſt ſequendus quorundam præpoſterus mos, qui ſententia vel teſtimonio a Diſcipulo in medium prolato, fuſe, quaſi Concionatoris munere defungerentur, de argumento diſſerunt, cum tamen id potiſſimum agatur, ut cognoſcatur quomodo pueri veritates traditas intelligant, non vero quanta ſit docentis rerum divinarum peritia. Atque hic etiam majore arte, quam vulgo putatur, opus eſt. Elicienda enim ſunt quæſtionibus & interrogationibus latentia in animis puerorum cogitata, eaque corrigenda vel probanda: ita adſueſcunt de rebus divinis pariter atque humanis rite meditari.

(V.) In genere vero Præceptoribus in id enitendum eſt, ut majorem

Digitized by Google

jorem ſemper judicii, quam memoriæ habeant rationem; hoc enim niſi fiat, nunquam pueri ad ſolidam rerum humanarum & divinarum pervenient cognitionem; unde etiam manifeſtum eſt, neceſſe eſſe, ut Præceptores ipſi, qualemcunque diſciplinarum partem traditùri, *artis cogitandi* præceptis ſint imbuti. Ita enim ſemper Inſtitutioni ſua conſtabit ratio. Ex quo etiam hic fructus naſcetur, ut nimirum pueri quo magis ætate creſcunt, eo majore cum gaudio & animorum contentione diſciplinas addiſcant, ita enim earum uſum percipiunt. Ubi vero memoriæ ſunt mandanda, quæ aut plane non, vel ſaltem non ſatis intelligunt, inviti ad penſa præſcripta rite pertractanda animos adjungunt, & incipiunt Litteras odiſſe, antequam accuratiorem earum ſibi compararunt notitiam. (VI.) Religio ipſa, & præcepta Dei, non tantum tanquam rationi convenientiſſima & in omni vita utiliſſima ſunt pueris repræſentanda, ſed & iis inſinuandum, ea, ſi mature iis obtemperent, præſtitu poſtea fore valde facilia. Sunt enim, ut notum eſt, juvenes natura ita comparati, ut omne, quod moleſtum eſt, fugiant, eaque duntaxat ſectentur, quæ jucunda ipſis videntur. Itaque fronte ſerena, non tetrica & Magiſtrali tradenda ſunt Religionis & virtutis præcepta. Ubi cum baculo & virga religio inculcatur, animus metu perculſus rem ipſam amare deſinit, & religionem non majoris æſtimat, quam præcepta Grammaticæ. (VII.) Capita de Theologia naturali & veritate Religionis chriſtianæ pro captu ætatis ſedulo ſunt inculcanda, neque ceſſandum unquam in doctrina hac animis infigenda. Non eſt putandum, pueros veritatum harum intelligendarum capaces non eſſe! contrarium me ſæpius edocuit experientia. At has veritates facili methodo debet tradere Præceptor, omniaque, quæ ad ſubtiliorem harum veritatum demonſtrationem faciunt, reſecare, & in aliud tempus transferre. Quomodo hoc negotium inſtituendum ſit, exemplo ſuo monſtravit ὁ Μακαρίτης *Venerandus Oſterwaldius* in ſuo *Catechiſmo*. Majoris profecto momenti res eſt, quod hic inculco, quam vulgo putatur. Sunt Præceptores qui egregie ſe ſuo officio defunctos putant, ſi pueri integrum Catechiſmum memoria tenent, licet præcipuos articulos in eo contentos, non rite intelligant. Sæpe etiam minoris ponderis veritates non minus urgent, quam graviſſimas, de quibus tamen infra plura. (VIII.) Præmuniendi ſunt omni data occaſione puerorum animi contra opiniones vulgares, falſas, & ſuperſtitioſas, quas vel domi audiunt, vel a condiſcipulis acceperunt: caſtæ religioni ut plurimum inimicæ ſunt illæ opinio-

nes, altasque in animis agunt radices. Bene ego memini illius temporis, quo cum condiſcipulis Vere & æſtate in gramine conſedimus & ſingulari cum voluptate mutuo narravimus miras de ſpectris & lemuribus fabellas & portentoſas de immenſa ſagarum potentia fabulas, quæ profunde animis noſtris infigebantur, & quas viri facti, vix depoſuimus. Habent Præceptores plures occaſiones de hiſce loquendi, atque τερατολογιας illas explodendi. Peſſimum hoc eſt, quod multi, ejuſmodi opinionibus imbuti, ſed nullis diſciplinis ſeverioribus exculti, neque religionis ſatis gnari, ubi inter exteros verſantur, & audiunt tales fabellas explodi, & albis dentibus rideri, incipiant de religione ipſa dubitare. (IX.) Ubi ætate pueri creſcunt, & egregias ſententias e Græcis & Latinis Scriptoribus petitas addiſcunt, oſtendendum eſt, præſtantiſſimos omnis ætatis Viros, his ſcriptis delectatos fuiſſe, non tantum ob ſtyli puritatem & elegantiam, ſed eam potiſſimum ob cauſam, ut inde egregia recte vivendi præcepta haurirent. Hinc bene facient Præceptores ſuperiorum claſſium, ſi doctiſſimi *Rollini* tractatum, *de methodo tradendi humaniores Litteras evolvant.* Semper enim pueris ingeminandum eſt, utilia eſſe opportere ea quæ diſcant, linguasque eum in finem potiſſimum addiſci, ut quæ in præſtantiſſimorum Virorum ſcriptis præclare dicta & facta leguntur, in uſus noſtros revocemus, (X.) creſcente ætate, in religionis negotio altius eſt progrediendum, ita tamen, ut principia primaria maximique momenti, non ſolum identidem inculcentur, & repetantur, ſed & pro gradu ætatis, & ingeniorum, ſenſim ſenſimque in clariore luce collocentur: atque hoc non ſolum de theoreticis articulis, ſed & de practicis eſt intelligendum; nihil vero tradendum, quod non grave, momentoſum, & utile ſit, ſuaque ſecum ferat commoda, & vera ad pietatem incentiva. Omittendæ vero in hac ætate meræ hypotheſes & minutæ controverſiæ (XI.) mature monſtrandum diſcipulis quantum menti pariter & corpori noceant pravi affectus; quantum contra utilitatis adferat virtutis ſtudium. Exemplis denique v. gr. *Joſephi* & *Filii prodigi* monſtrandum, quam diverſi plane ſint virtutis & vitiorum exitus. Hæc enim altius penetrant in animos juvenum quam nuda præcepta (*) (XII.)

(*) Tot ſunt perveſtigandæ veritatis & exercendæ virtutis in hac vita impedimenta ut mirum non ſit plerosque mortales a vera Sapientiæ via aberrare. Ea ſummatim repræſentat Vir ingenioſus, *Eſprit Flechier* in libello cujus titulus: *La fauſſeté des vertus humaines.* Lib. II. cap. VIII. pag. 66 Ita de hoc argumento loquitur: *Il y a fort peu de gens, en qui la raiſon raiſonne elle ſeule, & que la plûpart raiſonnent*

(XII.) ubi animadvertunt Præceptores, diſcipulum aliquem ſuperbum eſſe, & criſtas tollere, ob qualemcunque ſcientiarum cognitionem, mature huic vitio eſt reſiſtendum, oſtendendumque hoc non ſolum maximum eſſe in cognitione veritatis impedimentum, ſed & tales ſapientum omnium riſui exponi. (XIII.) Denique multis rationibus & exemplis eſt monſtrandum, virtutem a ſapientiſſimo quoque ſemper fuiſſe æſtimatam, & non ſolum dignis elatam laudibus, ſed & præmiis in hac vita condecoratam, imo ſceleratos etiam ſæpe Homines, volentes nolentes, veneratione virorum pietate & virtute eminentium, tactos fuiſſe.

VI. Accedimus jam quidem ad eos Doctores, qui in Academiis & Gymnaſiis graviores diſciplinas tradunt, viſuri, quid & his præſtandum ſit, quando Auditores ſuos adverſus Incredulitatis & impietatis periculum præmunire volunt. Poſſunt autem plerique Doctores publici licet Theologiam non tradant, multum tamen ad hoc negotium conferre. Humaniorum Litterarum Profeſſores equidem in id eniti debent, ut optimarum Litterarum ſtudioſi elegantiam latini & græci ſermonis rite addiſcant; attamen & illi plurimum conferre poſſunt, quod religionem & ſapientiam commendare poſſit, idque duplici ratione; *prior* eſt, quando Auditoribus ſuis oſtendunt, quam ſit ratio, prava ſuperſtitione corrupta, imbecilla; quam turpiter præſtantiſſimi Antiquitatis Viri culturam rationis neglexerint; in quot propterea prolapſi ſint vitia; quam ſit eorum contra conditio felix, qui ab ineunte Adoleſcentia, procul omni ſuperſtitione, non ſolum nobiliſſimis diſciplinis exculti ſunt, ſed & iis in locis nati, ubi pura caſtaque floret religio. Id vero manifeſtis data occaſione eſt monſtrandum Exemplis: *poſterior* eſt, ſi elegantiorum Litterarum cultoribus oſtendunt, præſtantiſſimos, & eruditiſſimos Antiquitatis Viros, non ſolum religionem a ſuperſtitione probe diſcreviſſe, ſed & virtutem ſemper conſideraſſe tanquam præcipuum publicæ & privatæ felicitatis fulcrum, homineſque, qui omni religioni bellum indixerunt, pro peſte Imperiorum & Rerum

De officiis eorum, qui graviores diſciplinas tractant, agitur.

ſonnent avec leur temperament, leur éducation, leur imagination, leur préoccupations, leur paſſions, & avec deſerence qu'ils ont pour ceux qu'ils eſtiment. Par le Temperament, les uns aiment des opinions extrêmes & les autres les douces & moderées. Par l'éducation chacun s'attache à celles, qu'on lui a enſeignées, qui ſont pour l'ordinaire auſſi differentes qu'il y a des Précepteurs differens. L'imagination trompe tous ceux, qui ſe ſervent d'elle, & leur fait prendre ſes viſions pour des penſées ſolides. Les préoccupations ferment l'eſprit & le mettent dans une impoſſibilité morale d'avoir d'autres vûës: Le paſſions corrompent le jugement, & la deference la ſoumet à celui des autres.

Rerum publicarum habuiſſe. Eum in finem monendi ſunt humaniorum Litterarum cultores, ut non ſolum ad ſtylum, ſed & ad res ipſas attendant & egregia præcepta ad virtutis ſtudium facientia, non ſolum chartis illinant, ſed & alte animis infigant. Hic enim præcipuus lectionis veterum ſcriptorum & ſapientiæ Antiſtitum fructus eſt. Eum in finem legant Docentes, varias *Chreſtomathias* a pluribus viris doctis conſcriptas, in quibus egregia morum præcepta continentur. Nuper demum *Celeb. Altmanni* opera Tiguri editæ ſunt egregiæ ſententiæ morales e *Ciceronis* Libris petitæ, & collectæ ab *eruditiſſimo Abbate Oliveto*, quibus bonæ frugis pleniſſimas Editor adjecit notas, germanico idiomate exaratas. Qua vero ratione lectio Græcorum & Latinorum inſtituenda ſit, ut etiam mores juvet, optime docuit ſupra laudatus *Rollinus* tomo tertio Libri ſupra commendati *de la maniere d'enſeigner & d'étudier les Belles Lettres.* His addenda, quæ *Doctiſſimus Clericus* monuit cap. I. *ſilvarum philologicarum Æſchinis Socratici Dialogis adjectarum.* Eundem in finem nuper in gratiam ſtudioſorum Eclogas ex optimis græcis ſcriptoribus collegit, notiſque illuſtravit *Celeberrimus & conjunctiſſimus Collega Breitingerus*, quæ hoc ipſo anno Tiguri *Litteris Conr. Orellii* editæ ſunt. Sed afferenda ſunt in gratiam Auditorum noſtrorum quædam de hoc argumento veterum teſtimonia, quibus, id, quod dixi confirmatur. *Quintilianus* Lib. I. cap. Ita pronuntiat: *Teneræ mentes, non modo quæ diſerta, ſed vel magis quæ honeſta ſunt diſcant. Itaque non Auctores modo, ſed etiam partes operis elegeris. Nam & Græci licenter multa, & Horatium in quibusdam nolim interpretari. Val. M. L. VI. cap. 3. de Archilocho* Poëta laſcivo hæc narrat: *Lacedæmonii Libros Archilochi ex civitate ſua exportari juſſerunt, quod eorum parum verecundam ac pudicam lectionem arbitrantur. Noluerunt enim ea Liberorum ſuorum animos imbui, ne plus moribus noceret, quam ingeniis prodeſſet. Itaque maximum Poëtam, aut certe ſummo proximum, quia domum ſibi inviſam obſcænis dictis laceraverat, carminum exilio multarunt.* De culto divino ejus neceſſitate ita inter alios locutus eſt *Cicero de N. D. L. II S. 28. Deos & venerari & colere debemus: cultus autem Deorum eſt optimus, idemque caſtiſſimus, atque ſanctiſſimus pleniſſimusque pietatis, ut eos ſemper pura, integra, incorrupta, & mente & voce veneremur: non enim Philoſophi ſolum, verum etiam Majores noſtri ſuperſtitionem a religione ſepararunt. De legibus* Lib. II. S. 7. Ita loquitur: *Sit igitur jam hoc a principio perſuaſum civibus, Dominos eſſe omnium rerum ac Moderatores Deos: eaque quæ gerantur Eorum geri ditione*

ne ac Numine, Eoſdemque optime de genere hominum mereri: & qualis quisque ſit, quid agat, quid in ſe admittat, qua mente, qua pietate colat religiones, intueri; piorumque & impiorum habere rationem. Utiles autem eſſe opiniones has, quis neget, cum intelligat, quam multa firmentur jure jurando: quantæ ſalutis ſint fœderum religiones; quam multos divini ſupplicii metus a ſcelere revocarit; quamque ſancta ſit ſocietas civium inter ipſos, Diis immortalibus interpoſitis, tum judicibus tum teſtimoniis: unum tantum his adjiciam teſtimonium nimirum *Arriani*, celeberrimi ſtoici, qui adverſus Epicureos & Academicos diſputans, ita Lib. II. cap. XX. ſecundum verſionem H. *Wolfii* pronuntiat. *Quid ais Philoſophe? De pietate & ſanctitate quidnam tibi videtur? ſi voles oſtendam res eſſe bonas? utique oſtendito, ut noſtri cives ad cultum Numinis convertantur, & maximarum rerum neglectum abjiciant. Habes ergo probationes? Habeo: & ego gratiam tibi habeo. Quando ergo iſta valde tibi placent ſume contraria: Deos neque eſſe neque ſi ſint, curare Homines; neque ullam nobis ſocietatem cum illis intercedere: ſed pietatem iſtam & ſanctitatem vulgo hominum celebratam, commentum eſſe inſolentium hominum & ſophiſtarum atque adeo Legumlatorum ad terrendos & coercendos injurios Recte Philoſophe juviſti noſtros cives, adoleſcentiam univerſam ad legum divinarum contemtum jam revocaſti. Quid ergo? Accipe nunc juſtitiam nihil eſſe. Verecundiam eſſe ſtultitam. Patrem nihil eſſe, filium nihil eſſe: Euge Philoſophe, perge, perſuade iſta adoleſcentibus, ut plures habeamus, qui idem & ſentiant & dicant: Auctæ ſunt nobis hiſce ſermonibus bene conſtitutæ Respublicæ. Lacedemon hujusmodi Oratione informata eſt. Licurgus ſuis legibus & inſtitutis has perſuaſiones introduxit, neque ſervire turpe eſſe potius, quam honeſtum, neque libertatem honeſtam eſſe potius quam turpem. Qui ad Thermopylas occubuerunt propter hæc decreta occubuerunt. Athenienſes vero, quas alias ob cauſas civitatem reliquerunt? & qui iſta dicunt, uxores ducunt, Liberos procreant, Rempublicam capeſſunt & Sacerdotes & vates ſibi conſtituunt. Quorum? Eorum, qui non ſunt, & Pythiam ſciſcitantur ipſi, ut falſa audiant, & aliis oracula ennarrant O impudentiam & impoſturam ſingularem!* Humanioribus Litteris adjiciendum ſtudium cognoſcendæ artis criticæ & philologiæ (de S. Litterarum cultoribus loquor) ſacræ. Harum diſciplinarum accurata notitia duplicem præſtat uſum. Primo enim qui talibus delectantur, modo ſapiant, tempus in obſcuris & parum profuturis quæſtiunculis theologicis conterere non ſolent; deinde apti

redduntur ad Deiſtarum argumenta contra hæc vel illa S. Litterarum loca allata, rite examinanda & refutanda.

De eodem officio plura afferuntur.

VII. Multum autem ad religionem amandam & tuendam conferre poſſunt philoſophicarum diſciplinarum Profeſſores. Quid illis præſtandum ſit breviter exponam. Et (I.) quidem in genere monſtrandum eſt optimarum Litterarum cultoribus, quantum ſit, & quam pretioſum beneficium Dei, quod nobis conceſſerit facultatem res divinas pariter & humanas, quantum neceſſe eſt ad felicitatem noſtram promovendam, cognoſcendi: ope hujus facultatis non ſolum addiſci varias artes & diſciplinas generi humano proficuas, ſed & optimi Numinis virtutes & voluntatem cognoſci. Ex quo colligendum, ad excollendam hanc facultatem cœlitus nobis conceſſam, omnes ingenii nervos eſſe intendendos. (II.) Præmuniendi ſunt diſcipuli contra eos Doctores, qui minus circumſpecte de *uſu rationis* in Theologia loqui ſolent. Sunt enim eheu! multi, qui ſe religionem valde confirmaturos putant, ſi quavis data occaſione in rationem, & Philoſophiæ ſtudium debachentur. Non poſſunt autem non homines incautos & artis ratiocinandi minus peritos in eam adducere opinionem, ac ſi nimirum revelata religio talia traderet, quæ cum rectæ rationis decretis nullo modo in concordiam redigi poſſent, qui peſtilentiſſimus error eſt. Hac peſſima arte uſus vel potius abuſus eſt P. *Baylius*, non ad religionem tuendam, & altiſſime animis infigendam, ſed ad eam ſuſpectam reddendam, vel ſaltem ad ingenii ſui aciem, & de quibusvis rebus utramque in partem diſputandi promptitudinem & capacitatem demonſtrandam. Oſtendendum denique, nonniſi Doctores umbraticos, Philoſophiæ ignaros, nullo habito diſcrimine, detonare contra eos, qui culturæ rationis diligenter incumbunt. Contra vero frequenter ingeminandum, quod nimirum, quo quis magis rationis vires intendat, eo magis etiam cœleſtem originem religionis chriſtianæ perſpecturus ſit. Exemplorum inſuper inductione probandum, multos in Atheiſmum vel Deiſmum prolapſos, quod rationem non ſatis excoluerint, & Philoſophiæ ſtudium neglexerint. Probavit hoc integro capite *Celeberrimus Clericus* in egregio libello de *cauſis incredulitatis*. Afferamus unum vel alterum ex cap. IV. *Il y a des Gens* (inquit) *qui ont été occupés de leur enfance à un métier, ou à un negoce attachant, ou à quelque autre occupation plus conſiderable, ſans qu'on ait eu aucun ſoin de leur former l'eſprit, ni même de les inſtruire de la Religion; & qui d'ailleurs s'étant trouvé d'un naturel peu propre à concevoir des choſes rele-*

relevées & néanmoins fier & preſomptueux, ſont venus à un âge mûr ſans inſtruire d'avantage & ſans ſe corriger de leur Orgueil. Ces gens là ſont rarement bien perſuadés de la verité de la Religion chrétienne; ils la rejettent même ſouvent toute entiere, ou au moins en partie; non ſeulement parce qu'ils en ignorent les preuves, mais encore, parce qu'ils ne les comprenent point, lors qu'ils les entendent dire par ceux qui les ſavent. Ces eſprits groſſiers & aveugles s'imaginent, qu'il n'y a rien de véritable, que ce que les ſens leur font appercevoir, ou qu'ils ont reconnu par leur propre experience être poſſible, ou enfin qui ſe trouve conforme à leurs paſſions. Ce n'eſt pas ſeulement parmi des Gens occupés d'un métier, ou d'un négoce, qu'il ſe trouve de cette eſpece des incrédules; il y en a peut-être encore plus parmi ceux, qui aſpirent à des grands Emplois, parmi les Gens d'épée & en general parmi les perſonnes de Qualité. On peut dire, que ces ſortes de perſonnes ont reçû plus d'éducation que les autres, à l'égard des manieres du monde ou des emplois auxquels on les deſtinoit. Mais dans le fonds, il eſt auſſi commun d'entendre cette ſorte des gens raiſonner pitoyablement ſur la Religion que les plus groſſiers d'entre la populace. Quand ils ont vieilli dans des penſées peu conformes au Chriſtianiſme, leur vanité naturelle, augmentée par l'âge, les rend plus opiniâtres & quelque fois tout à fait inacceſſibles à la vérité. C'eſt en vain qu'on leur propoſe les raiſonnements les plus convaincans, ils les regardent comme de purs ſophiſmes; quoi qu'ils ne ſachent point en quoi un Sophiſme differe d'un raiſonnement ſolide. Confer ejuſdem libelli Cap. V. Part. I. (III) Doctrina de præjudiciis homines a veri cognitione abducentibus, probe eſt inculcanda, variiſque exemplis illuſtranda; inprimis vero monſtrandum, quantum ea religioni noceant, quam facile ea in graves errores conjiciant, aut ſemel temere admiſſos confirment. Præcipue vero in lubrica hac ætate antiquitatis & novitatis præjudiciis obviam eundum. Alacrioris ingenii Adoleſcentes citius, quam par eſt, ad Eruditionis gloriam graſſari volunt, eamque ſe facile obtenturos putant, ſi novas & paradoxas opiniones in medium proferant; alii quibus obtigit ſervile ingenium, Antecedentium & Majorum turbam ſequi malunt: utrique ad ſerium amorem veri ſunt adhortandi: cavendum inprimis eſt publicis Doctoribus ne erectioris ingenii Adoleſcentem novis opinionibus inhærentem, propterea odio habeant; facile enim ita agendo non tantum ipſimet in contemptum adducuntur, ſed & ea, licet ſint præſtantiſſima, quæ traduntur, poſtea ſpernuntur. (IV.) Pariter doctrina de demonſtratione, & de variis gradibus veriſimilitudinis, probe eſt in-

Digitized by Google

inculcanda; ita enim diſcunt, quomodo aſſenſus ſit moderandus, & quam multa requirantur ad veri nominis demonſtrationem: docendum veri nominis demonſtrationem verſari circa ideas abſtractas & adæquatas, quales reperimus in numeris & figuris; in cœteris Diſciplinis nos oportere ut plurimum, contentos eſſe, certis veriſimilitudinis gradibus; inepte igitur illos agere, qui veritatibus quibusdam adſentiri nolint, quod eæ ad ſummam evidentiæ gradum evectæ non ſint. &c. Hæc deinde facile ad ſanctiores transferuntur Diſciplinas. Neque inutile erit, quandoquidem Philoſophiæ Profeſſores de *ſermone* ejusque legitimo uſu agere debent, commendaſſe Auditoribus egregium libellum τȣ Μακαρίτȣ *Celeb. Werenfelſii de Logomachiis Eruditorum*; Ita enim mature diſcunt, quinam fontes hujus mali: quanta diſſidia ſæpiſſime ob eas, etiam inter fratres orta; quam turpiter ſe dederint, qui aut de vocibus, aut de rebus nullius momenti, acerbiſſimas contentiones excitarint, & quomodo hiſce ſit occurendum.

Qui *Phyſicam* tradunt, O. L. ſtudioſis, duo potiſſimum, quæ ad ſcopum noſtrum faciunt, præſtare debent. *Prius* eſt, ut multorum exemplorum inductione probent, quam ſit cognitio noſtra circa minimorum etiam corporum eſſentiam imperfecta; quam difficulter factis etiam experimentis in cauſas innumerorum effectuum in natura occurentium penetremus.: ita enim ſenſim ſenſimque edocentur, mirum non eſſe, ſi quædam cognitu difficiliora deprehendantur in ipſa revelatione. Hunc uſum phyſicæ exemplo *atomi* oſtendit jam laudatus ὁ Μακαρίτης *Celeb. Werenfelſius* cujus etiam Epigramma *in partium in quolibet corpore infinitatem* lectu dignum eſt. *Poſterius* in eo conſiſtit, ut nimirum is, qui phyſicam explicat, Adoleſcentibus, qui ſuo tempore Paſtorum munere (quorum major ſemper quam cæterorum numerus eſt) uſus finesque Creatoris oſtendat, eosque ad Venerationem Numinis perducat, ita quidem, ut pro menſura ætatis & ingeniorum capacitate ſentiant, nihil temere, nihil ſine cauſa ab Optimo Numine factum eſſe, ſed omnia ad ſapientiſſimos fines eſſe redacta; impium proinde & ineptum eſſe, naturæ Auctorem propterea velle carpere, quod non omnium plane corporum nos circumſtantium uſus & fines ad digitos numerare poſſimus. Cum vero ad demonſtrandam & cognoſcendam religionem opus ſit peritia artis ratiocinandi, & accurato judicii uſu, diſciplinæ vero Mathematicæ ad acuendum ingenium plurimum valeant, haud male agunt etiam ſanctiorum diſciplinarum cultores, quantum cætera ſtudia permittunt, ſi his diſciplinis vacent,

ſaltem

Digitized by Google

ſaltem eum in finem, ut plurimum in ratiocinando valeant. *Celeb. Werenfelſius* poſtquam cap. X. de *Logomachiis Eruditorum* monuiſſet, diſcipulos in tenera ætate non nimis aſſueſaciendos ſtudio contradicendi, ſuadet, ut ad malum hoc evitandum, probe in diſciplinis exerceantur mathematicis: Ego vero ad acuendum ingenium & ad ea, quæ in divinis & humanis rebus dijudicanda ſunt, easdem adhibendas puto. *Exerceantur* (inquit pag. m. 572.) *in iis, ubi diſputationibus locus non eſt, quales ſunt aritbmeticæ & geometricæ diſputationes, adverſus quas, ſi quis argumentari vellet, merito ſuo ab omnibus rideretur: quæ diſciplinæ ad ſcopum noſtrum propterea quoque utiliſſimæ ſunt, quia nullæ aliæ magis a verbis nos ad res ipſas deducunt. Hæ ſolæ ab omnibus vocabulis nihil ſignificantibus penitus ſunt perpurgatæ: In bis ſolis nemo in eo fallitur, quod voces quasdam, quibus nulla in mente diſtincta reſpondet notio, memoria tenens, rem ipſam ſibi intelligere videtur. Scio non cuilibet licere, in bis artibus conſeneſcere, ſed προπαιδειας loco periculum in iis facere, ſaltem in eum finem, ut mature diſcernere diſcamus, quid ſit ſcire, quid ſit neſcire, ac propterea, quid nos ipſi ſciamus, quid neſciamus, ubi nuda verba, ubi res ipſas teneamus, omnibus licet, & omnibus utile eſt, ſi non neceſſarium.* Qui *Ethicam* ſive Philoſophicam, ſive Evangelicam publice tradunt, ampliſſimam habent occaſionem Auditores ſuos contra graves & pietati inimicos errores communiendi. Quoniam omnia, quæ ab iis inculcantur, ad pietatis ſtudium tendunt, non opus eſt, ut pluribus oſtendam, qua ratione illi malo huic occurrere poſſint. (*) Unum

(*) Socrates, inter priſci ævi Philoſophos facile princeps, primam laudem inter cæteras diſciplinas deferebat Philoſophiæ Morali, veram ad felicitatem viam monſtranti: cæteras vero, quantum huic fini principali inſervirent, excolendas eſſe exiſtimavit, modumque in ſapientiæ ſtudio habendum eſſe prudenter monuit. Præclarus de hoc negotio extat locus in *Xenophontis memorabilibus. Lib.* IV. ubi ita juxta verſionem diſſerit: *Geometriam eo uſque diſcendam ajebat, donec poſſet, ſi uſus ferret, terram vel recta metiendi ratione accipere, vel tradere, vel diſtribuere, vel opus deſignare. Atque hoc tam diſci facile, ut qui animum ad dimenſionem advertat, is & ſcire poſſit, quanta ipſa terra & cognita metiendi ratione diſcedat; verum in Geometria diſcenda progreſſum ad deſcriptiones uſque intellectu difficiles improbat. Nec enim quid eæ res uſus haberent, videre ſe ajebat, licet earum minime rudis eſſet: poſſe vero dicebat, eas omnem hominis vitam abſumere, ac ab aliis multis utilibusque diſciplinis avocare. Hortabatur etiam, ut in aſtrorum doctrina ſe exercerent eo uſque, donec & noctis & menſis & anni tempora cognoſcere poſſent, tum itineris & navigationis cauſa, tum excubiarum, aliarumque rerum quæcunque vel per noctem, vel in menſe, vel in anno geruntur: ut ad ea certis indiciis uti poſſent, quibus illorum tempora dignoſcerent. Atque hæc facile diſci poſſe ab iis, qui noctu feras venantur, & a navium gubernatoribus, aliisque multis, quibus eſt curæ ut hæc ſciant. At vero in Aſtronomia diſcenda eo progredi, donec & illa agnoſcan-*

tantum aut alterum monuiſſe non ſupervacuum erit. Et primo quidem nollem Auditorum mentes variis ſcholaſticis quæſtiunculis & diſtinctionibus teneri, ſed perſpicuis verbis, ea, quæ ad pietatis ſtudium pertinent, argumentis ſolidis inſinuanda eſſe exiſtimo. (II.) Non ita urgenda ſunt pietatis officia, ut in hominem etiam optimæ indolis & Dei reverentiſſimum præſtatio talium officiorum nulla ratione cadere poſſit; tantum enim abeſt, ut ejusmodi exaggerationes hyperbolicis verbis expreſſæ, mentes hominum ad veræ pietatis ſtudium inflamment, ut potius eas ab illius amore revocent. Eo enim ipſo, quia deprehendunt, ea præſtitu eſſe plane impoſſibilia, languore quodam & tepore corripiuntur. Nihil jam dicam de tot myſticis libellis, & qui parum ab his diſcrepant, neſcio quibus pietatis practicæ officinis, in quibus obſcuris & ampullatis verbis, res quæ clariſſimis verbis, & ſolidis rationibus eſſent comprobandæ & inſinuandæ, traduntur, de quo malo me alibi conqueſtum eſſe memini. Inprimis vero *tertio* doctrina de affectibus, Litterarum ſtudioſis diligenter eſt inculcanda, atque per partes demonſtrandum, quantum pravæ illæ animorum commotiones, non ſolum culturæ Litterarum, & felicitati humanæ ſed & ingenio & judicio obſint, quamque facile homines a religionis amore retrahant (*) multorumque Exemplorum inductione oſtendendum, quot Homines ingenio & doctrina non deſtituti, affectuum illecebris in præceps acti ſint, & quot, non ob rationes graves & momentoſas, ſed

agnoſcantur, quæ non ſunt in eodem ambitu, & errantia vagaque ſydera, & eorum a terra intervalla & circuitus eorumque cauſas inquirendo, diu ſe macerare, id vero ne facerent, vehementer dehortabatur.. Quippe ne in his quidem ullam utilitatem ſe videre dicebat, quanquam eorum rudis non eſſet: atque etiam addebat, hæc quoque poſſe abſumere vitam hominis, & a multis & utilibus eum arcere. Denique in univerſum dehortabatur, ne quis ſtudium & operam in res cæleſtes impenderet, quo ſcilicet artificio Deus omnia moliatur. Nec enim poſſe ea ab Hominibus inveniri putabat, nec Deis eum rem gratam facere arbitrabatur, qui, quæ illa manifeſta eſſe noluiſſent, inquireret. Hortabatur etiam ut numerorum rationes diſcerent, & in hac pariter ac in aliis monebat, ut ab inani occupatione ſibi caverent: atque adeo tum ipſe hanc eatenus perveſtigabat, quatenus eſſet utilis, tum una cum familiaribus perquirebat. Vehementer etiam familiares ſuos hortabatur, ut valetudinis curam haberent, ac partim a peritis, quæ poſſint, diſcerent, partim ſinguli per omnem vitam ſe ipſos obſervarent, quinam cibus, qui potus, qui labor eis conduceret, & quo pacto his utendo, quam optima valetudine uti poſſent. Nam ſi quis ſui rationem ita haberet, difficile, ajebat, eſſe, ut medicum aliquis inveniret, qui ad valetudinem conducentia, facilius ipſo judicaret. Si quis majora, quam Sapientia humana vellet adſequi, ei dabat hoc conſilii, ut divinationi operam daret.

(*) Eleganter alicubi de hoc negotio loquens, dixit *ingenioſiſſimus Fontenelle. En matiere de plaiſir il faut calculer. La ſageſſe doit toujours avoir les jettons à la main. Combien valent les peines dont il faudroit les acheter, ou qui les ſuivroient?*

ſed ob peſſimorum horum conſultorum judicia in vitium incredulitatis inciderint,& ita quam maxime nociva ſibimetipſis concitaverint pericula. Suadebit inſuper (IV.) publicus diſciplinæ nobiliſſimæ Doctor ſuis Auditoribus, ut omnia vitæ negotia, inprimis ea quæ ad religionem & felicitatem noſtram faciunt, ἄτερ παθῶν examinent, neque diſquirant, utrum hæc vel illa præcepta affectibus noſtris grata ac accepta ſint; ſed utrum, ea utilia, naturæ rerum conſentanea, & religioni convenientia ſint. Hiſce præceptionibus, ſi animi Auditorum rite ſunt imbuti, ſpes eſt eos ſerena fronte ſublimiora religionis capita perpenſuros. Ut vero cordati Adoleſcentes probe & accurate cognoſcant, nihil temere eſſe agendum & ſtatuminandum ut in cæteris negotiis vitæ humanæ, ſic potiſſimum in iis rebus, ubi de religione & cultu Numinis agitur, Juris Naturæ & Ethicæ chriſtianæ Profeſſoribus incumbit, rite & ſolide tradere doctrinam de indole, natura, & obligatione conſcientiæ & de variis ejus partibus: tenentur inſuper diligenter inculcare, ad eam pure conſervandam & cuſtodiendam neceſſe eſſe, ut Homines accurata religionis cognitione imbuantur, atque ad eam, tanquam ad ſanctiſſimam normam omnes ſuas cogitationes, articulosque fidei exigant. Inprimis vero monſtrandum, nemini inter mortales jus in conſcientias competere, nullamque habere vel Imperantes, vel religionis Miniſtros poteſtatem, pro lubitu religionis articulos aliis obtrudendi, ſed religionem negotium eſſe, cujus examen ad omnes Homines, ſive revelatione deſtituantur, ſive non, pertineat. Hac ratione optimarum Litterarum cultores, ubi publici Doctores evadunt, diſcunt, non pro imperio ſuo & animi impotentia in his rebus eſſe agendum, aut diſſentientibus a ſe eſſe inſultandum, ſed aliis licitum eſſe ad ſacerrima conſcientiæ jura provocare; docendum, in optimi cujusque & doctiſſimi animum errorem facile irrepere poſſe; eumque non niſi argumentis eximi poſſe. &c. Religionem eſſe rem liberam, neque metu aut auctoritate aliorum, ſed rerum revelatarum certitudine & præſtantia fidem Chriſtianorum niti: ita vident Auditores candide cum iis agi, neque juberi in religionis negotio antecedentium turbam temere ſequi.

Denique, ut de aliis diſciplinis nihil addam, illi, qui ex profeſſo Hiſtoriam Eccleſiaſticam tradunt, hoc inter alia præcipue monere debent, faſtum, ſuperſtitionem, aliis inſultandi ſtudium, ignorantiam & inclareſcendi cupiditatem præcipuarum hæreſium, contentionum & litium, quæ in Eccleſiis exortæ ſunt cauſas fuiſſe, & adhuc eſſe. Hæc vitia tot violentas perſecutiones ſæpe excitaſſe, & frequentiſſime ab Ortho-

Digitized by Google

Orthodoxis pariter & Heterodoxis in hoc negotio graviter fuiſſe peccatum. Ita enim ipſorum Exemplorum inductione, ad modeſtiam in religionis negotio tenendam, inducuntur. Occaſione inſuper contentionum de rebus minoris momenti, quæ in antiqua pariter & recentiore Hiſtoria reperiuntur, inculcandum illis eſt, minutas opiniones non temere eſſe impugnandas, neque ſtatim in diſſentientes quoſvis parata eſſe tollenda cornua. Simul vero monſtrandum, quam male ſemper ſibi conſuluerint, qui ſanctiſſima religionis vel naturalis vel revelatæ capita non ſolum variis objectionibus impugnarint, ſed & poſito omni pudore ſæpe acerbis verbis perſtrinxerint: ita ad prudentiam in graviſſimo religionis negotio ſervandam induci poſſunt.

Repræſentantur officia Theologiæ Profeſſorum.

VII. Cum vero Profeſſoribus Theologiæ potiſſimum incumbat, ut ea omnia mature ſuis Auditoribus injungant, quæ animos ab Incredulitatis & impietatis vitio detrahere, contra vero reverentiam religionis & pietatis inculcare & commendare poſſunt, ſingillatim videndum eſt, quid illis hoc in caſu ſit præſtandum. Et (I.) quidem mature edocendi ſunt Auditores, qualis natura ſit Theologiæ chriſtianæ, & in quem potiſſimum ſcopum ea cum Hominibus ſit communicata: nimirum non ad cerebrum infinitarum quæſtionum mole onerandum neque ad diſputandum & litigandum, ſed ad cognoſcendum veritates ſaluberrimas, ad virtutem exercendam, aliosque ad officia Numini præſtanda excitandos. Ex quo facile colligere poſſunt, hanc diſciplinam eſſe graviſſimam & utiliſſimam, neque illi eſſe imputandum, quod multis in locis illa hirſutis quæſtiunculis ſit obnubilata, ſed vanis hoc, ſuperbis & ſcholaſticis ingeniis eſſe tribuendum. (II.) Cum vero hoc non obſtante multi Auditorum præpoſteris opinionibus imbuti, Academias etiam publicas frequentare ſoleant, quantum fieri poteſt, opiniones hæ ex animis ſunt evellendæ. Jam vero publicis Doctoribus conſtat, multos ſtudioſorum peſtilentiſſima opinione eſſe imbutos, nimirum veræ pietatis ſtudium nonniſi acceſſorium quid eſſe, contra vero apicem hujus ſcientiæ in eruditarum, neceſſariarum & non neceſſariarum quæſtionum cognitione, eſſe poſitum. Unde etiam multi eheu! per tot utilium pariter & non utilium quæſtiuncularum diverticula vagari ſolent, omnes ingenii nervos intendere debent, ut exitialem hunc errorem radicitus e cordibus eorum evellant. (III.) Cum experientia comprobatum ſit, faſtum mature optima etiam ingenia corrumpere, eosque ad contemtum religionis inducere, omnibus viribus Doctor publicus eniti debet, ut nocivam hanc herbam ex animis

Digitized by Google

animis Auditorum ſuorum, quantum in ſe eſt, evellat: Hoc enim malum efficit, ut nondum rite examinatis & expenſis gravioribus religionis articulis partibusque nobilioribus ad ſtudia theologica pertinentibus, neſcio ob quam tumultuariam eruditionem magnifice de ſe ſentiant, & corraſas hinc inde opiniones paradoxas, non ſolum exoſculentur, ſed & aliis tanquam pretioſas valde merces commendent. Hoc in caſu Docentibus utendum eſt methodo Socratica, nihilque tale opinantes in cognitionem ſui ſunt adducendi, prolatisque paulo difficilioribus quæſtionibus ita conſtringendi & in arctum cogendi, ut ſalutari afficiantur pudore. (IV.) Commendandi S. L. ſtudioſis in omnibus partibus ſanctiſſimæ diſciplinæ tales Libri, qui Eruditiſſiorum Virorum judicio pro præſtantiſſimis habentur. Conſilium hoc quam maxime neceſſarium eſt ob varias rationes. Notum eſt, ſæpe in Academiis pariter & Gymnaſiis in manus tradi ſtudioſorum Syſtemata paulo obſcuriora, neque ſive methodum ſpectes, ſive delectum articulorum & argumentorum, ut de aliis defectibus nil dicam, Auditorum profectui accomodata. Hinc fieri ſæpe ſolet, ut præſtantioris ingenii adoleſcentes, aliquam hiſtoriæ theologicæ & literariæ notitiam adepti, ubi his meliora commendari audiunt, non ſolum publice receptos libellos nauſeare incipiant, ſed & conſilio præpoſtero omnes promiſcue, qui in manus incidunt & hinc inde laudibus extolluntur, libellos evolvant; unde ſæpe fieri ſolet, ut non ſolum avide legant parum profutura, ſed & talia, quæ animos nondum maſcula eruditione communitos in periculoſas & dubias ſententias conjicere poſſunt. Huic autem malo prudens Doctor mature occurrere poteſt: qualis tamen non is eſt, qui ea ſola commendat, quæ ipſi placent, ſed qui meditatione & lectione præſtantiſſimorum Auctorum adjutus, diſciplinas theologicas & earum pondus pulchre callet, excellentique eſt inſtructus ingenio. Hoc non adjicerem, niſi perſpectum ſatis eſſet, a plerisque Theologis ea commendari ſcripta, quæ ſibimetipſis a ſuis olim commendata fuerunt Præceptoribus, unde ut plurimum tales diſcipuli evadunt Doctores umbratici, & eunt quo itur, non quo eundum eſt. Deplorandum eſt (verba ſunt *Celeb. Pfaffii* in diſſertatione de *vitiis Eorum qui ſacris operantur*,) *eos, qui Litteras ſacras tractant, ubi in Præceptorem incidunt, qui ipſemet falſam Theologiæ methodum ſequitur ipſius amore captos (ita enim fieri ſolet, ut intellectus ſtudioſorum, qui tabula raſa eſt, cedat primo occupanti, qui ſuis illum lineis ſuisque ideis implet) eadem quoque principia, eundem falſorum præjudiciorum cumulum imbibere atque deguſtare,*

Digitized by Google

ita ut vel tandem, cum in ſcrupuloſam conſcientiam res abierit, religio ipſis ſit, vel latum ſaltem unguem hinc recedere, aut ea quæ menti jam inſcripta ſunt, vel tantiſper in dubium vocare. Hinc cum ſaltem pauliſper a communi via recedi vident, contremiſcunt ſtatim ac anguntur, quaſi Hannibal ante portas eſſet, fidesque tota tempeſtate nova concuſſa, nutaret. Quando igitur eruditus & perſpicax Theologus præſtantiſſimos libellos ſuis Auditoribus commendat, non tamen unquam hoc ita facit, ac ſi in hiſce ſolis omnem ſcientiam theologicam repoſitam eſſe credat, aliorumque ſcripta contemnat. Ita enim efficeret ſua auctoritate, ut non tam rerum pondera expenderent, quam vero cæca admiratione abrepti, ſine examine Auctoris dicta ſequerentur. Eum in finem docendum, ſapientiam theologicam inter omnes ſectas Chriſtianorum eſſe diffuſam, & inter eos etiam, quos jure errare exiſtimamus, reperiri præcellentes Viros in his vel illis partibus Theologiæ verſatos probe & acutum valde cernentes: præſtare interim in hac ætate unum vel alterum ex optimis evolviſſe & ordinis habuiſſe rationem, ne multitudine rerum diverſarum mentes potius obruantur, quam vero ſolida rerum divinarum cognitione imbuantur; Elapſo curſu Academico in patentiſſimum Eruditionis theologicæ campum quemlibet veri amantem exſpatiari poſſe; ſed in hac ætate præſtruenda & probe tenenda, quæ in hoc Litterarum genere principalia & ſolidiſſima ſunt, cætera, quæ ad ornamentum & ad accuratiorem ſingularium partium notitiam pertinent, in aliud tempus differenda; primis & momentoſis illis capitibus Theologiæ frequenter & diu eſſe inhærendum, ita quidem, ut argumenta, quibus veritates illæ capitales probantur, altiſſime animis ſint infixa; ſine hoc, cognitionem religionis chriſtianæ debilem valde eſſe, neque talem, quæ Atheorum & Deiſtarum objectiones poſſit enervare. (V.) Monendi cumprimis Auditores, puram & ſalutarem religionis notitiam ex ſolis S. Litteris præſertim autem ex ſcriptis Chriſti & Apoſtolorum eſſe hauriendam. Ad harum normam omnia Syſtemata eſſe exigenda, & mature ſatis, non demum poſtquam plures annos in evolvendis ſyſtematibus contrivimus: ſcripturam cum commentariis philologicis frequentiſſime eſſe legendam: ſyſtemata omnia aliquid alieni & quod ſcholam ſapiat admixtum habere: tot diverſas opiniones & hypotheſes theologicas inde exortas, quod nimirum multi Docentium, non tam S. Scriptores, quam vero potius vel cerebri ſui commenta, vel auctoritatem Magiſtrorum ſuorum ſint ſecuti. In his Libris ſacris contineri omnia ſcitu factuque neceſſaria ſine

Digitized by Google

ſine miſtura inventionum humanarum, modo eos legamus bono fine, qui eſt, ut non ſolum ſalutaria religionis capita ex iis addiſcamus, ſed & viam veræ felicitatis reperiamus. Cumque Chriſtiani in ſuis ſyſtematibus theologicis inter ſe non parum diſſentiant, monendum, àd nullos alios litis diſceptatores, quam ad Chriſtum & ad Apoſtolos recurri & provocari poſſe. Recte de hoc negotio judicavit *Reverendus Oſterwaldius* in theſibus de *Orthodoxia* parti VIII. Muſei Helvetici inſertis (*) Neque putandum propterea Syſtemata reddi inutilia. Quod ſi enim in iis ſine mixtura inventionum humanarum & inutilium quæſtionum, præcipua capita doctrinæ chriſtianæ repræſentantur, maximam habent utilitatem, cum non cujuſvis ſit, ea quæ de articulis religionis in S. Litteris continentur, ordine quodam naturali diſponere,

(*) *Cum ſolemne ſit* (inquit) *ut quilibet ſententiam ſuam Orthodoxam putet: neceſſe eſt, ut recurramus ad certam ac conſtantem regulam & normam, unde quis hanc appellationem ſibi & ſuæ ſententiæ vere tribuat, ſtatuere poſſumus. Hæc norma nulla alia eſt niſi S. Scriptura, quæ ſola eſt certum atque infallibile Dei verbum. Neque enim alia norma quærenda eſt Orthodoxiæ id eſt rectæ ſententiæ de dogmatibus ad fidem chriſtianam pertinentibus quam fidei ipſius. Hoc unicum Reformatis inculcandum, ut in ſuis de Orthodoxia judiciis hujus principii ſemper ſint memores, ne poſtquam Pontificiorum traditiones rejecerunt, alia humana ſcripta in illorum locum ſubſtituant, ea verbo Dei æquiparent, tantamque ipſis auctoritatem tribuant, ut ab illis tanquam ſcriptis αὐτοπίστοις ad S. Scripturam non detur regreſſus.* Maſcule eandem veritatem inculcat jam jam citatus præſtantiſſimus *Pfaffius.* Hæc enim ſunt Ejus loco adducto verba *Cum diverſæ in quavis fere Academia vigeant Orthodoxiæ, unaquæque ſchola exiſtimat, ſe ad apicem puritatis theologicæ perveniſſe, maleque fert, ſi hoc in dubium quiſquam revocaverit, eandemque etiam de ſe opinionem filiis ſuis inſtillat, non poteſt non ſectæ ſtudium, quod inter opera carnis præcipuo quodam jure ſuo Apoſtolus Paulus refert Galat. V. v. 20. utramque heic paginam facere, & quid veritatis loco habendum ſit, præſcribere. Qua ratione cum ordo rerum rumpatur, veritasque ad Hominum auctoritatem, judiciumque, non judicium Hominum ad veritatis normam exigatur, quæ abſque partium ſtudio inveſtigari amat, quivis videt, quanta hinc mala in Eccleſiam profluant, quantaque diſſidia, quantæ lites cum odio theologico, quo infeſtius nullum eſt, conjunctæ hinc oriantur. At vero longe ſolidius meliusque, credo, in rebus ſuis is verſabitur, qui Hominum etiam eruditiſſimorum, acutiſſimorum, facundiſſimorumque & celeberrimorum loco unico Doctori ſuo & Prophetæ Jeſu Chriſto & Spiritui ſancto, cujus unctio nos omnia docere poteſt, ſe docendum informandumque tradiderit, lucemque, quam ex fontibus hiſce puriſſimam, nanſciſcitur (abſit vero hic, ut inficetis illis Hominibus, qui fanatici communiter apellantur, atque corrupta phantaſia dum laborant, nubem pro junone, lumen erraticum pro vero adprehendunt, frigidam ſuffundamus) qui inquam, hanc lucem unice ſequatur, nec Doctores ſuos Theologosque, quorum inſtitutione utitur, veneretur, niſi, quatenus ipſi hoc cœleſti lumine perfuſi* Θεοδίδακτοι *ſe eſſe oſtendunt, atque ad divinos hosce fontes diſcipulos ſuos manu quaſi ducunt. Quod qui fecerit & profecto veritatem ipſam, ſimplicem illam & puram, nulloque nugarum ſcholaſticarum fuco obductam, ſanctam quoque illam & cum pietatis ſtudio arctiſſimo nexu junctam, hoc eſt veram illam Orthodoxiam, quam nemo niſi impius contemſerit, ſemper ſectabitur.*

Digitized by Google

ſufficientibusque argumentis communire ; Interim ſemper monendum, Auctores Syſtematum Homines fuiſſe, qui errare potuerint & non ſemel erraverint ; purius igitur ex ipſo fonte ſalutares hauriri aquas, quam ex rivulis. Commendentur hac occaſione Auditoribus binæ diſſertationes Celebr. Virorum *J. A. Turrettini & L. Mosbemii de audiendo Chriſto.* (VI.) Quando Theologiæ ſtudioſi in eos incidunt Auctores, qui longius a Syſtematibus receptis recedunt, non propterea illi ſunt odio habendi, aut id quod in illis Libris laudabile eſt, prorſus vituperandum. Dantur ejusmodi Doctores, qui ſtatim ac audiunt, hunc vel illum S. Litterarum cultorem non ſolis inhærere receptis Syſtematibus, ſed curioſitate quadam diſſentientium Libros evolvendi duci, exardeſcant, eum ſuſpectum habeant, innocua dicta pejorem in partem interpretentur, manifeſtisque indiciis prodant, ſe Homini illi male cupere : Hæc vero agendi ratio minus eſt prudens & circumſpecta ; non tantum enim ita non eſt conſultum ſtudioſo novarum rerum cupido, ſed & animus ejus a Doctore redditur alienus, doctrinaque ipſa recepta redditur ſuſpecta, in primis ſi audiat, longe benigniora a Viris doctis de his auctoribus ferri judicia. Melius igitur facit P. Doctor ſi Hominem blande compellat, eique ſignificat liberum quidem, imo aliquando neceſſarium eſſe in examine religionis diſſentientium evolvere ſyſtemata, præſtare tamen antequam animus ſolidioribus ſcientiis excultus, & de graviſſimis religionis capitibus perſuaſus ſit, tritæ inſiſtere viæ, atque ea, quæ ad ſubtiliores quæſtiones & controverſias pertinent, in aliud tempus transferre : ſolide nimirum cognoſcenda ante omnia principalia religionis capita, antequam alto mari nos committamus, id eſt diverſarum plane Syſtematum conditores audiamus. Quod ſi Auctor Libri, quem evolvit ſtudioſus, graviter errat, comiter illi & perſpicuis argumentis monſtrandum, quam periculoſus ſit ille error, quodque ſit Hominis πρῶτον ψεῦδος. Cæterum cum in Libris errantium multa ſæpiſſime etiam reperiantur egregia, ea non eſſe repudianda monendum eſt ; oſtendendum ſimul, qui, qualesve viri, ſolide hos errores confoderint, & qui argumentum hoc vel illud plenius tractarint. Ita animos præſtantioris indolis Adoleſcentum nobis conciliamus, efficimusque, ut aliis occaſionibus vacivis auribus conſilia noſtra audiant. Qui ſecus faciunt, Auctores ſunt, ut Studioſi vel ſerviliter omnibus quæ docentur & commendantur ſubſcribant, vel in Indifferentiſmum, aliosque graves incidant errores.

VIII.

Memorantur alia officia Theologis præſtanda.

VIII. Inprimis vero (quod (VII.) loco eſt obſervandúm) Libri pietati & bonis moribus nocivi, ſtudioſis S. Litterarum vehementer ſunt diſſuadendi. Utendum his inter alia rationibus: Quod nimirum ea ſit cordis humani corruptio, ea vis affectuum, ea denique in hac ætate animorum levitas, ut facillime animos a virtutis amore retrahant, & non raro in gravia & periculoſa conjiciant peccata; eo ubi ſemel pervenerint, ſincere religionem, quæ eſt doctrina nonſolum veritatis, ſed & pietatis, eos expendere non poſſe: monendum præterea prudentis non eſſe, talibus intentum eſſe ſtudiis, quibus facile nonſolum pietatis ſed & bonæ exiſtimationis naufragium pati poſſint. Exemplorum hoc inductione probandum eſt. Oſtendendum ſecundo loco, quam ſit vita noſtra brevis & fluxa; non igitur inutilium, nedum nocivorum Librorum lectione tempus eſſe conterendum: vitam non alium in finem nobis ab Optimo Numine datam, quam ut noſtram & aliorum Hominum felicitatem promoveamus; jam vero lectione horum libellorum corrumpi animos & ad verum inquirendum reddi ineptos. Tertium argumentum peti poteſt a multitudine & gravitate diſciplinarum theologicarum, quæ cultori Theologiæ, ſi ſuo ſatisfacere officio & conſcientiæ vult, probe cognoſcendæ ſunt. Quis neſcit quanto labore & meditatione opus ſit, ad evolvendos V. Doctorum in S. Litteras Commentarios, ad legenda antiquiſſimorum Chriſtianorum monumenta, ad cognoſcendas præcipuas, quæ inter Chriſtianos agitantur, controverſias; ut nihil dicam jam de officiis Paſtorum & variis caſibus conſcientiæ, &c. Num deeſt fabro labor? an non ſalutaria omni ſtudio ſectanda, frivola vero abjicienda? ſed delaſſandus, inquiet forte quidam Optimarum Litterarum cultor animus, poſt curas & labores ſeveriores. Quis neget? num vero talia deſunt, quæ animum honeſte recreare poſſunt, & ad legendos futiles & peſtilentes libellos, dignos qui in primo partu fuiſſent enecati, provolandum? ſumat talis in manus præſtantiſſimos Latii & Græciæ ſcriptores; legat ea, quæ in Hiſtoria Theologiæ Litteraria & Philoſophica quam maxime ſunt attentione digna: evolvat præcellentiſſimorum Virorum epiſtolas & biographias; amicos conveniat, pietatis & veritatis amantes, quibus cum jucunde & utiliter tempus terere poteſt: frequenter de progreſſu ſuo vel defectu in pietatis & eruditionis ſtudio meditetur; pio animo ſæpe cogitet, quam gravia & momentoſa ſint futuri V. D. Miniſtri officia; quanta hic occurrant impedimenta; cogitet

gitet de mediis, quæ degeneri Chriſtianiſmo opponenda ſunt; intimos cordis receſſus excutiat & diſpiciat, quibus adhuc temperamenti & affectuum tentationibus obnoxius ſit: diſſertatiunculam aliquam conſcribat, viſurus quid vires valeant, quid ferre recuſent, & mox patebit, ſi vel ducenteſimum vivendo attingeret annum, non defuturum tamen honeſtum, in quo vires ingenii & corporis exercere poſſet, laborem. Si talia non audiat noſter, vix ſpes eſt, eum ad meliorem frugem rediturum & talem evaſurum, qui religionem magni facere, aut contra diſſentientes rite propugnare poſſit. Contra vero illi Libri ſtudioſis commendandi, in quibus eruditio vera maſculaque continetur, & ad veram ſapientiam via monſtratur. Peſſimum vero hoc eſt, quod ipſi ſæpe Doctores publici veræ eruditionis guſtum non habeant, de quo mihi plura, ſi hujus loci foret, dicenda eſſent. Profecto felices dicendi ſunt illi ſtudioſi Theologiæ (ut de aliarum diſciplinarum cultoribus nil dicam) qui mature incidunt in tales Libros, in quibus ſingulæ partes ſtudii theologici rite & ſolide pertractantur: miſeri vero, qui vel Doctorum umbraticorum auctoritate, vel conſilio ſuorum commilitonum inducti, nullis adhibitis melioribus conſultoribus, quosvis Libros, quos promiſcua turba ſtudioſorum magni facit, diligenter legunt. Experiundo didici, Adoleſcentes non contemnendi ingenii, quibus mature tenebricoſi Auctores commendati fuerunt, aut quos ipſimet delegerunt, multo labore nihil egiſſe, & quo magis in obſcuris illis & ſqualigine obductis ſcriptis ſeduli fuerunt, eo magis a vera ſapientiæ & eruditionis ſemita receſſiſſe, imo ſæpe in ipſa rerum obſcurarum cognitione mirum in modum exſultaſſe. Quando vero dico S. L. ſtudioſis commendandos eſſe præſtantiſſimos Libros ad ſolidam non tantum eruditionem ſed & ſapientiam & pietatem viam monſtrantes, diſpiciendum probe eſt Doctori, utrum ipſemet accuratam talium Librorum peritiam habeat; dicam paucis quales illos (de Libris ad Theologiam ſpectantibus mihi ſermo eſt,) oportere eſſe exiſtimem: nimirum in illis ſimplex illa Chriſti & Apoſtolorum de officiis & fidei articulis Chriſtianorum doctrina perſpicuis verbis & argumentis ſolidis, miſſis omnibus myſticis & metaphoricis phraſibus debet repræſentari. *Libri*, in quibus Auctor omnem ingenii vim intendit, ut quæ in medium adfert omnium, qui non plane deſipiunt, ingeniis ſint attemperata: *Libri*, in quibus virtutis ſtudium redditur amabile, tanquam tale, quod ad felicitatem noſtram promovendam unice

tendat.

Digitized by Google

tendat. (*) *Libri*, in quibus oſtenditur, officia, quæ religio chriſtiana præſcribit, cum puriſſimis rationis decretis amice conſpirare; *Libri* in quibus non ſolum virtutum Chriſtianarum indoles & natura ſolerter & vere, non hyperbolice definitur & explicatur, ſed & ad eas exercendas efficaciſſima adhibentur incitamenta, impedimenta earum perſpicue repræſentantur, & præſidia, quibus impedimenta illa, quantum in hac rerum caligne fieri poteſt, tolli poſſunt, ſuppeditantur. *Libri* denique, in quibus omnia gravia ſint, momentoſa, vere utilia, & a ſcholarum tricis plane libera. (**) Tales Libri omnibus cujuscunque ordinis & dignitatis hominibus utiles ſunt, utiles præſertim illis, qui aut ipſimet Libros ad pietatem facientes ſcribere volunt, aut per vitam conciones ad populum habere coguntur. Non opus eſt, ut nomine, quos potiſſimum probo, apellem. Prudenti & erudito Doctori hæc permitto. Neque dubium eſt, quin ſtudioſus amore veritatis & virtutis incenſus, nonſolum ſingularem ex ejusmodi Librorum lectione percepturus ſit uſum, ſed & aptiſſimus evadat, chriſtianæ doctrinæ officia Auditoribus ſuis rite inſinuandi, veramque pietatem adverſus incredulorum & impiorum inſultus defendendi.

Mul-

(*) Multi Doctores in eo peccant. quod quidem graviſſimis rationibus pietatis officia injungunt, ſimul vero non oſtendunt, ea omnia ad noſtram felicitatem tendere. Errorem hunc inter alios notavit Cl. *Bernardus* in tractatu de *excellentia religionis chriſtianæ* Tomo I. pag 33. Inter alia ſic loquitur. *Nous regardons presque toujours la Religion, que Dieu nous a donné, comme un Devoir; il eſt rare, que nous nous aviſions de la conſiderer comme un avantage. De là vient que nous en prenons le moins que nous pouvons, s'il eſt permis de parler ainſi, & que ſi nous avons encore un peu à cœur notre ſalut, nous obſervons de la religion preciſement autant, que nous en croyons neceſſaire, pour obtenir le ſalut & point d'avantage. Peu s'en faut, que l'on ne regarde Dieu, comme un Maitre chagrin & ſevere, qui ennemi du repos de ſes Domeſtiques exige d'eux mille travaux inutiles, plûtot que de les laiſſer ſans rien faire, & qui auroit bien pû leur donner la recompenſe, ſans les engager dans un ſi grand nombre de facheuſes corvées. Qu'on ſe deſabuſe. La Religion eſt toute dirigée pour notre bien. Elle a les promeſſes de la vie preſente, & de la vie à venir. Plus on en obſerve exactement les Préceptes & plus on eſt heureux, même ſur la terre. Exhorter les Hommes à être religieux, c'eſt les exhorter à travailler actuellement pour leur bonheur preſent. On peut dire, que les Prédicateurs ne montent jamais en chaire, que le ſalut & la felicité n'y montent avec eux. Le reſultat de tous leurs ſermons peut être renfermé dans ce ſeul mot: ſoyés Heureux.*

(**) Dudum hoc inculcavit *Acontius* de *ſtratagematibus Satanæ*, vir acuti ingenii & prudens. Libri notiſſimi pagina mihi 49 *Vera ratio* (inquit) *ab inanibus quæſtionibus Homines abducendi eſt; ſi illi, quorum munus eſt, aut populum inſtituere, aut in Scholis res divinas tractare, quique ad ſcribendum ſe conferunt, omiſſis curioſis quæſtionibus, inanique ingeniorum oſtentatione abjecta, iis ſolis inſiſtant ipſi, ea urgeant, quæ pertinent ad firmandam fidem, ad vitia extirpandum, injiciendumque Dei timorem, ad alendam pietatem, conſolandos afflictos melioremque in ſpem erigendos; & eos qui fratrum nomine cenſeri volunt, in fraterna charitate dulci cum animorum inter ſe conſenſione retinendos.*

Multum (VIII.) huc facit ſi Doctor publicus (de profeſſoribus Theologiæ mihi jam ſermo eſt) S. Litterarum ſtudioſos, amore Litterarum captos, familiari ſuo congreſſu & colloquiis dignatur. Ita enim ampliſſimam habet occaſionem, varia egregia monita, ad eruditionem, pietatem & ſapientiam ſpectantia, proponendi & de optimis Libris diſſerendi: ſunt enim omnes præſtantioris indolis Adoleſcentes ita comparati, ut lubentes in ſinum Profeſſorum, quos amant, ſua animi ſenſa de rebus divinis & humanis effundant, atque inprimis, quibus delectentur Libris, exponant. Hic vero Doctor publicus intimos ſæpe cordis receſſus cognoſcere poteſt, errantem vel vanis & parum profuturis inhiantem monere, horum vel illorum Librorum, quos ipſemet probe perſpectos habet, vel defectus recenſere, vel pretium oſtendere; monſtrare qualis ordo in ſingulis Theologiæ partibus tractandis ſit obſervandus: currentem incitare, inprimis vero ei injungere, ut ea potiſſimum legat & evolvat quæ ſtatui ſuo futuro ſint utiliſſima; non tacendum, plurima, ut in aliis diſciplinis, ſic & in Theologia eſſe ſuperflua & paucis profutura: ea mature eſſe reſecanda &c. &c. Erudita hac confabulatione efficiet ſagax Doctor, ut magis magisque ſtudioſum ſuum in veritatis & pietatis ſtudio confirmet, omniaque ea adhibeantur media, quæ eum a vitio incredulitatis pariter & impietatis retrahere poſſunt. Quanta exinde commoda in bonæ indolis Adoleſcentes redundare poſſint, vel me tacente quilibet intelligit. Antequam vero ſtudioſus S. Litterarum ita familiariter utitur publico Doctore, ſeque ipſi fingendum tradit, probe cognoſcendus eſt ille Magiſter, quod vel ex propriis, quæ edidit, ingenii monimentis, vel ex judicio virorum omnium conſenſu doctiſſimorum & præſtantiſſimorum, ipſi conſtare poteſt. Hoc vero monitum non eſt contemnendum. Sunt enim Doctores, qui ſuæ duntaxat ſectæ ſcripta magni faciunt: ſunt qui gravia a levibus parum diſtinguere norunt; ſunt qui omnes leves errores in majus extollunt; ſunt qui de hypotheſibus quibuſdam novis, quas vel ipſimet invenerunt, vel ab aliis ſunt excogitatæ, ita magnifice ſentiant, ut putares verum nucleum eruditionis theologicæ in iis eſſe incluſum, quique, ubi adſenſum tuum non ſtatim reportant, ſuſcipicionibus pleni ſunt, atque in diſſentientes aſperrime invehuntur. In tales ſi incidunt S. L. ſtudioſi facile evenit, (quod etiam quotidiana experientia teſtatur) ut per omne vitæ tempus in ſupervacuis & non neceſſariis deſudent, atque evadant Homines litigioſi, mordaces, ſuperbi & hæretifices. Sive vero ſtudioſus

ſus S. L. prudentem & acuti ingenii Profeſſorem audiat, ſive non, omnia debet examinare, trutinare, dicta Profeſſorum cum doctiſſimorum virorum laboribus conferre, expenſisque demum omnibus alterutram in partem inclinare.

(IX.) Tenetur autem quam maxime Theologus, qui cavere vult ne quis Auditorum ſuorum in vitium incredulitatis incidat, operam dare, ut S. L. ſtudioſi graviſſima Theologiæ capita, nimirum de veritate & divina origine Religionis chriſtianæ, de αὐθεντία Librorum Vet. N. Teſtamenti: de articulis fundamentalibus: de perſona, ſtatu & officiis Jeſu Chriſti &c. probe perſpecta habeat, quia ſine eorum ſolida cognitione, omnis illa ſcientia theologica ruinoſis ſuperſtructa eſſet fundamentis, & nunquam Deiſtæ aut Atheo ſatisfacere poſſent. Hinc ſæpe fieri ſolet, ut ubi ejusmodi imperiti ſtudioſi, vel V. D. Miniſtri, in tales Homines incidunt, qui vel exercitii loco, vel ſerio & ex animi ſententia ſubtiliora quædam argumenta contra religionem in medium proferunt, hæreant, & argutis Hominibus triumphandi materiem ſuppeditent. Atque in hoc non raro peccari a Doctoribus publicis negari non poteſt. Sæpe enim æque prolixe tractantur capita minus principalia v. gr. de decretis divinis eorumque ordine, de legibus cæremonialibus & forenſibus Hebræorum &c. ac caput illud graviſſimum de veritate & divina origine Religionis chriſtianæ, quod tamen ineptum eſſe concedent omnes, qui religionis veram imaginem animis habent infixam. Iidem ſæpe ordinem in demonſtrandis & tuendis graviſſimis religionis captibus negligunt, quod veræ perſuaſioni in animis excitandæ, plurimum officit, quia unum vel alterum, quod ante præſtruendum erat, adverſarii negare poſſunt: aut denique argumentis gravibus & ſolidis miſcent rationes infirmas, quæ res quanta poſt ſe trahat mala, vix verbis ediſſeri poteſt. Ita enim adverſarii impetum faciunt in argumenta levia & nihil probantia, illa riſui exponunt, & ante victoriam canunt triumphos, licet ſæpe ne digito quidem tetigerint argumenta ſolida & primaria. (*) Theologus igitur, qui in hac mate-

(*) *Apud Cl Zeltnerum in Hiſtoria Cryptoſocinifmi Altorfini refert Ant. Poelenburgius, Sibrandum Lubbertum confutationem Socini de Chriſto Servatore edidiſſe; hanc vero ita fuiſſe comparatam, ut hac confutatione plures ad ſocinianiſmum brevi temporis ſpatio adducti ſint, quam omnibus Socinianorum Libris, qui multis retro annis extitiſſent. Cum Lubberti Librum non legerim, quanti hoc teſtimonium æſtimandum ſit, dicere non poſſum. Hoc certum, multos, Atheos, Deiſtas &c. aggredi, qui tamen ad certamen cum his hoſtibus ineundum, parum apti ſunt.*

Digitized by Google

materia verſatur, neque ad multitudinem, neque ad auctoritatem eorum, qui his vel illis argumentis uſi ſunt, reſpicere debet, ſed omnia ipſemet expendat & quantam vim habeant, ratiocinando experiatur. Hoc demum facto ſperare poteſt, vera luce perfuſum iri Auditorum ſuorum animos. Quod ſi in Auditoriis publicis pro dignitate & amplitudine rei themata hæc non ſatis excutere poteſt, privatis in Collegiis hoc præſtandum eſt, aut præſtantiſſimi de hoc argumento ſcripti libri commendandi ſunt. Hoc ſtudium ſingulare in probandis capitalibus veritatibus depoſcunt tempora noſtra, quibus incredulitas inter omnis ſexus & ætatis homines, caput tollit; Hîc hîc maxime Theologus ſui ingenii acumen, eruditionem ſuam & zelum pro gloria Dei demonſtrare poteſt: agnoverunt hoc viri doctrina & pietate eminentiſſimi, unde, veluti agmine facto, ad materiam hanc in plena luce collocandam, probandam & vindicandam, ingenii vires intenderunt.

(X.) Dum autem in eo eſt Theologus, non reticere debet præcipuas objectiones Deiſtarum & Atheorum, (ut de aliis qui a pura caſtaque religione recedunt, nil dicam) ſed eas ſincere & candide repræſentabit, una cum reſponſione ſolida, plenaque lucis; niſi enim hoc faciat, Auditores nunquam erunt ſatis adverſus adverſariorum objectiones muniti, imo diffidere ſolent eruditioni & capacitati docentis. Debent autem præcipuæ tantum objectiones in medium proferri, reliqua optimorum librorum lectio & meditatio ſuppeditabit. In reſponſione vero ad objectiones non intricatis & vanis diſtinctionibus ſed ſolidis argumentis, quæ jugulum cauſæ petunt, eſt inſiſtendum, & quidem ita, ut ex inſtitutione vel privata vel publica pateat, Auditores noſtros vim argumentorum rite percepiſſe. Dumque hoc agimus, ab odioſis eſt abſtinendum titulis & conviciis: quamvis enim multi incredulorum in ſuis ſcriptis impotentius in cæteros Chriſtianos invehantur, non tamen propterea eorum exemplum eſt ſequendum: ubi tamen in criminando & perſtringendo modum non ſervant, & ſanctiſſima quæque albis rident dentibus, poſſunt jure aceto perfundi Italico. Sed pondera tamen argumentorum omnibus ſunt præferenda.

(XI.) Cum vero poſſibile non ſit, ut omnibus dubiis, quæ religioni naturali & revelatæ opponi poſſunt, ſatisfaciamus, omniaque ita diluamus, ut nullus permaneat ſcrupulus, edocendi ſunt Auditores noſtri, omnes diſciplinas ſuis abundare difficultatibus, neque de religione

Digitized by Google

gione tantum id dici poſſe: multum officere accuratiori cognitioni Religionis chriſtianæ linguas, quibus exaratæ ſunt S. Litteræ; veritates ſcitu neceſſarias ubique per S. Litteras, novum præcipue Teſtamentum eſſe ſparſas, easque omnium ingeniis eſſe attemperatas. Ipſos Apoſtolos, excellentiſſimos ſine controverſia Theologos, faſſos fuiſſe, nos in hac vita ἐκ μέρους γινώσκειν, atque demum poſt hanc vitam nos profundiorem rerum divinarum cognitionem adepturos. Religionem non depoſcere exquiſitam & omnibus numeris abſolutam rerum divinarum cognitionem, quia talis ingenii humani capacitatem ſuperat. (*) Præterea ingeminandum eſt, doctrinam certis & ſolidis argumentis ſuperſtructam, propterea non eſſe rejiciendam, quod omnibus circa eam occurrentibus dubiis non ita ſatisfacere poſſimus, ut a priore, uti in ſcholis loqui ſolemus, cauſæ dubiorum exponantur dilucide. Ita poſſumus a poſteriori argumentando probare mundum hunc adſpectabilem ab Ente quodam æterno, a mundo diſtincto, optimo, potentiſſimo & ſapientiſſimo eſſe productum, licet nexum, qui inter voluntatem Dei, & inter tantæ molis exiſtentiam interceſſit, demonſtrare non valeamus.

(XII.) Ut autem eo magis animi Auditorum in veritatis ſolidæ cognitione confirmentur, multitudine minoris momenti articulorum non ſunt onerandi, multo minus illi ſunt in majus extollendi, nec pretium eorum nimis urgendum. Multitudo controverſiarum Homines è vulgo in varias ſuſpiciones conjicit, adeo quidem, ut putent, de omnibus rebus ad religionem pertinentibus utramque in partem diſputari,

(*) Egregie de hoc argumento diſſerit *Magnus & incomparabilis Grotius* Collect. Poëmat & Epigrammat. Lib. I. pag. 285. inter alia ita loquitur:

Qui curioſus poſtulat totum ſuæ
Patere menti, ferre qui non ſufficit,
Mediocritatis conſcientiam ſuæ,
Judex iniquus, æſtimator eſt malus
Sui, naturæque: Nam rerum Parens
Libanda tantum, quæ venit mortalibus
Nos ſcire pauca, multa mirari jubet.
Hic primus error auctor eſt pejoribus.
Nam qui fateri nil poteſt incognitum
Velo neceſſe eſt ornet ignorantiam,
Umbrasque inanes captet inter nubila
Imaginoſæ adulter Ixion Deæ.
Magis quieſcet animus, errabit minus
Contentus eruditione parabili;
Nec quæret illam, ſi qua quærentem fugit.
Neſcire quædam magna pars ſapientiæ eſt.

tari poſſe, ex quo colligunt, religionem certis fundamentis non eſſe ſuperſtructam. Auditores inſuper inſtitutionum theologicarum, qui minutos illos & controverſos articulos ſingillatim excutere volunt, non ſolum male tempus, quod melioribus fuiſſet conſecrandum, collocant; ſed & plerumque redduntur rixoſi & diſputaces, atque ſe bellos eſſe Homines exiſtimant, ſi omnes præſentes & præteritas, ineptas licet ſæpe & nemini profuturas controverſias in numerato habeant, aut novas etiam cudere, vel veteres ampliare poſſint. Hæc vero progreſſu temporis nonniſi ad logomachias excitandas & diſſenſiones inter fratres alendas faciunt. Atque hæc etiam inter alia præcipua cauſa eſt, cur in Academiis & Gymnaſiis vix duos vel tres reperias Theologos & V. D. Miniſtros, inter quos ſincera & fraterna amicitia locum habeat, licet nihil magis quam hoc diſcipulis ſuis & Apoſtolis S. Soter noſter injunxerit. Audi quid dicat Joh. cap. XIII. v. 35. ἐν τȣτῳ γνωσονται παντες ὁτι ἐμοι μαθηται ἐςε, ἐαν ἀγαπην ἐχητε ἐν αλληλοις. Magis nocivæ ſunt minutæ illæ opiniones & controverſiæ, ſi pretium earum in majus extollitur, quod frequentiſſime factum fuiſſe & adhuc eheu! fieri, triſtis edocet experientia. Dantur quidam ſacrorum Miniſtri vel turpi rerum præſtantiſſimarum ignorantia laborantes, vel ſuperbia & falſo Zelo ita corrupti, ut omnia graviora iis videantur, quam ſunt; omnia, ſi eos audias periculis plena ſunt; ſub quolibet lapide dormit ſcorpius: alii inclareſcendi ſtudio incitati & nomen vere Orthodoxorum obtenturi, vix verbis exprimere poſſunt, quanto conſequentiarum periculoſiſſimarum συςματι obnoxiæ ſint hæ vel illæ opiniones, quas tamen Vir veri amans, & de ſingulis ἀθερ παθων judicans, oculatiſſimus licet ſit, cernere non poteſt; mirumne eſt tandem ſi ſtudioſi plerique (dum recte ſapientium minor ſemper eſt copia) hac veluti peſte adflati, non ſolum ad ſeros poſteros minutas controverſias transmittant, ſed & ſæpe crudas illas & nemini profuturas opiniones in ipſa pulpita ſacra transferant. Ἱςοριας igitur ἑνεκα, & velut aliud agendo controverſiæ minoris momenti tractandæ & ſi aliquam earum notitiam habere volunt, ad hiſtoriam Litterariam Theologiæ S. L. ſtudioſi ſunt amandandi. Theologorum vero eſt quavis data occaſione ingeminare tantum controverſiarum, quæ alicujus momenti ſint, numerum non eſſe ac vulgo putatur. Ita paſſim doctiſſimi & præſtantiſſimi ex ordine noſtro judicarunt. Unius tantum adduco teſtimonium, nimirum τȣ Μακαριτȣ *Cl. Grynæi* Theologi *Baſileenſis*, qui in opuſculis ſuis Baſileæ editis pag. 185. ita loquitur. *Ea mihi*

vide-

videtur eſſe temporum, quibus vivimus, conditio, ut qui Eccleſiæ Dei ejusque ſaluti conſulere & ad ſtudioſorum noſtrorum captum ſuam docendi rationem accommodare volet, eum minuendo inprimis infinito controverſiarum atque diſquiſitionum theologicarum numero, & earundem deinde momento, intentum eſſe oporteat. Miſera enim ſane eſt hoc ævo noſtro Eccleſiæ tot ſectis, σχίσμασι, diſcordiis, diſſenſionibus, diſtractæ facies, fœdum in morem dilacerata eſt inconſutilis illa Chriſti tunica: exſpectari vero vix poteſt, fore, ut qui de ſanandis & conſolidandis iſtis Eccleſiæ vulneribus ſoliciti ſunt γνήσιοι, pacifici Servatoris diſcipuli, aliquid conatibus ſuis proficiant, niſi oſtendant, non eſſe tantum, quantum vulgo æſtimatur controverſiarum vere theologicarum, numerum, liteſque multas, quæ magnas animorum peperere diviſiones, non dignas eſſe, quæ tanta contentione agitentur, imo perſæpe, ubi ſi diligenter animum advertas, nulla diſſenſus materies ſubeſt, meram altercandi libidinem eſſe, quæ controverſiam perpetuet. Multorum deinde imo plerorumque ſanctioris apud nos diſciplinæ alumnorum ea eſt conditio, ut ſive ingenium eorum ſpectes, quod non omnibus multarum rerum capaciſſimum contigit, ſive temporis curriculo ſtudiorum theologicorum præfixi brevitatem, ſive rerum futuro verbi divini Miniſtro cognitu neceſſariarum multitudinem, facile deprehendas, non eſſe, cur eos gravi quæſtionum curioſarum aut inutilium, & controverſiarum difficilium potius, quam ad pietatis doctrinam magnopere attinentium, excutiendarum labore vexare aut ad verborum pugnas & certamina nullos habitura triumphos manuducere debeamus: ſufficere poteſt, ſtudioſorum quam plurimis, ſi quæ ſunt alicujus momenti, quæſtiones theologicas rite dijudicare, & præcipuos errores, qui aut veritatem ſalutarem evertunt aut pietatem noſtram in Deum labefactant, aut ſanctimoniæ ſtudium imminuunt, ſolide ex verbo Dei confutare & τὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν didicerunt. Hactenus pius ille Theologus.

(XIII.) Quando de religionis articulis theoreticis agitur, ſemper Auditoribus eſt demonſtrandum, quem uſum in vita, præcipue in chriſtianæ vitæ ſtudio ex cognitione eorum percipiamus. Niſi enim utile eſt, quod diſcimus & docemus ſtulta eſt gloria. Et profecto titulo religionis chriſtianæ articuli indigna eſt ſententia, quæ nullis ad pie vivendum inſtructa eſt incitamentis. Talium vero non exiguum numerum eſſe, norunt illi, qui neceſſitate coacti polemicæ Theologiæ univerſum emenſi ſunt campum. Sedulo igitur opera danda eſt publicis Doctoribus, ut ſemper (ſi modo id ſine violenta applicatione fieri poſſit) argumentis ſolidis probent, hunc vel illum religionis nomine

mine commendatum articulum, ita eſſe comparatum, ut nos ad virtutis ſtudium quaſi trahat. Ita enim non aliter animus S. L. cultoris cognoſcendi illius articuli amore ardebit, & hoc nomine etiam is populo Chriſtiano poterit commendari. Et profecto, ſi ad hunc Lydium lapidem omnes inter Chriſtianos motæ controverſiæ exactæ fuiſſent, & adhuc exigerentur, manifeſtum fuiſſet, nos notitia multarum facile carere potuiſſe. Ad hoc vero rite præſtandum & deſignandum, opus eſt Doctore perſpicacis ingenii, momentorum articulorum religionis ſatis gnari, prudentis ſimul & circumſpecti: ſecus ſi ſit S. L. ſtudioſus, qui naſum habet, Profeſſorem ſuum pro doctore habebit umbratico & hiſtrione, qui magno verborum ſtrepitu rem nulli uſui futuram, commendet tamen, & fronte contracta laudibus extollat; imo in poſterum eum non ſine ſuſpicione & tædio audiet etiam de gravibus rebus perorantem.

(XIV.) Abſtinere debet ab una parte Theologus ab argumentis ab invidia petitis convitiiſque; ab altera vero parte candide errores adverſariorum debet repræſentare. Omni tempore viri præſtantiſſimi de multis eorum, qui controverſias theologicas tractare ſolent, conqueſti ſunt, propterea quod non tam ſint ſoliciti, ut fontes errorum, eorumque gravitatem rite detegant, & contra quam ſolidis fundamentis ſuperſtructa ſit veritas, oſtendant, quam vero potius, ut adverſarios quam maxime reddant inviſos. Exemplo *Hieronymi* hoc oſtendit *Celeb. Clericus* ſingulari edita de hoc argumento diſſertatione. O quot poſſemus in omnibus diſſentientium inter ſe Chriſtianorum familiis oſtendere *Hieronymo* haud abſimiles! ſed qui ita agunt, neque verum quærunt, neque quidquam lucrantur. Pone quendam de libertate voluntatis humanæ ita ſentire, ut in virtutis exercitio, plura illi tribuat, quam tu par eſſe exiſtimas, teque propterea hunc Hominem vel *Pelagianum* vel *Semipelagianum* apellare, num propterea error illi eſt exemtus, vel tua ſententia rite adſtructa? tantum abeſt, ut hoc fiat, ut potius nonniſi odium adverſarii contra te concites. Tales, qui his artibus, id eſt convitiis duntaxat loco argumentorum utuntur, eruditus quidam Gallus appellavit *La Canaille des Theologiens;* neque incongrue. Quemadmodum enim Homines e fece plebis, ubi rationibus deſtituuntur, ad criminationes confugiunt, imo ſæpe ad ſaxa: ita pariter multi eorum, qui controverſias tractant agere ſolent; ubi ratiocinando parum valent, tragicis clamoribus & convitiis vincere volunt. Peſſimum vero in hoc negotio hoc eſt, quod ejusmodi argumentandi me-

Digitized by Google

methodus publicis ſcriptis uſurpata, Homines a religione ejusque amore reddat alienos; religionem poſtea multi tanquam ſpatioſum conſiderant campum, in quo habenas affectibus ſuis laxare poſſint Doctores publici & controverſiarum tractatores: abhorrent propterea ab examine rerum divinarum & controverſiis etiam gravioribus, exiſtimantes, fruſtra in his tempus teri: præſtare, ſi quis patriam, qualiscunque tandem illa ſit, ſectetur religionem. Quales vero riſus & triumphos inter incredulos excitare poſſint ejusmodi diſputandi rationes, quotidiana experientia oſtendit. Abſtinendum ergo eſt Theologis & controverſiarum Tractatoribus a talibus malis artibus, & potius manſuetudine, comitate & amica argumentorum collatione in viam veritatis ſunt revocandi errantes, eorumque opiniones ſincere repræſentandæ, neque ex hinc inde collectis conſequentiarum nexibus judicium de gravitate erroris alicujus judicandum, ſed Syſtema ipſum adverſarii ſincere eſt lectoris vel Auditoris judicio ſubjiciendum.

(XV.) Inprimis autem O. L. ſtudioſis monſtrandum, quantum damni non tantum voluntati noſtræ & veræ felicitati afferant pravi affectus, ſed & quantum illi valeant ad ingenium humanum corrumpendum & a religione pura caſtaque retrahendum. Non opus eſt ut multis verbis hanc meam ſententiam adſtruam; rei natura & quotidiana experientia ſatis hæc probant; manifeſtum, ſucceſſu temporis, & affectuum impetu, voluntatem corporis imperio ſubjici: unde ille non poteſt non ferri in id, quod illi gratum & acceptum eſt. Voluntas vero vividis ſenſationibus excitata facillime intellectum in ſuas pertrahit partes: his ergo affectibus qui fræna laxat, vix impetrare a ſe poteſt ut illis nullum concilicet colorem. Hinc vera rerum vocabula mutantur, & in religionis negotio illi articuli placent, qui affectibus velificantur. Adductis igitur argumentis e Philoſophia & Theologia depromtis, oſtendendum, mature hiſce eſſe reſiſtendum; inprimis profliganda eſt inſana illa & peſtilens opinio de *Libertate*, quam vocant *Academica*: commendanda S. L. ſtudioſis diſſertatio τῷ Μακαρίτῳ *Celeb. Werenfelſii*, quæ novæ operum editioni eſt inſerta. Neque hæc aliud agendo inculcanda, ſed privatim & publice omni ſtudio ſunt urgenda & ingeminanda. Et profecto, ſi Theologi hæc tanto ſtudio, labore & animorum contentione O. L. ſtudioſis inculcarent, quanta cura & diligentia quæſtiunculas leves & parum profuturas ſæpe urgere ſolent, ſine dubio longe melior Eccleſiarum & Academiarum facies eſſet quam nunc eſt. Jam vero cum hoc multis in locis non fiat, pieta-

Digitized by Google

pietatem tanquam acceſſorium quid levia ingenia conſiderant, mediocris judicii Hominibus relinquendam. Ut vero peſtilens hæc opinio ex animis S. Litterarum ſtudioſorum, imo omnium, qui alias etiam diſciplinas excolunt, eradicetur, oſtendere debet Doctor publicus, minori quidem eruditionis apparatu inſtructum, ſed veræ pietatis ſtudio incenſum S. L. cultorem plus conferre, ad ſuam aliorumque felicitatem promovendam, & religionem commendandam, quam Hominem doctiſſimum multis vitiis contaminatum, imo talem ſæpius progreſſui religionis plus officere, quam Hæreticum. Ubi vero de pietate Doctoris publici ſermonem facio, neceſſario quid pietatis nomine intelligam, definiundum eſt, quandoquidem Doctores quidam ſæpe præpoſteram veræ pietatis imaginem Auditoribus ſuis commendare ſolent. Non igitur *pietatis* nomine intelligo fanaticum quendam, ſuperſtitioſum & monachalem religionis cultum, qui Homines reddit tetricos, moroſos & ad vitæ civilis negotia ineptos; *pietatem*, quæ in obſervatione certorum rituum, minutorum articulorum ſtrenua defenſione, in ſacro quodam ſilentio, in veſtitu ſordido & caperata fronte conſiſtat; *pietatem*, quæ omnibus erroribus, quos parum cavet natura humana bellum indicat, omnesque voluptates, quibus mortales honeſte uti poſſunt, ſevere proſcriptas eſſe velit; ſed pietatis nomine intelligimus *ſtudium* indefeſſum actiones ſuas, quantum in Hominem cadit, ad voluntatem Numinis componendi: *ſtudium*, ſuam & aliorum felicitatem promovendi. Hæc pietas comitate, prudentia, charitate, gravitate, eſt temperata & non minus in congreſſibus Nobilium & eruditorum, quam vero civium & ruſticorum elucet. Tale pietatis ſtudium ad alios vera religione imbuendos, & contra fanaticiſmum pariter & incredulitatem muniendos, plus efficere, quam eruditionem qualemcunque, ſed his virtutibus orbatam, ſentiet quisque, qui vera rerum pretia unquam per vitam expendit. Hæc non adjeciſſem niſi mihi probe perſpectum eſſet, quosdam Doctores publicos, non malo quidem animo, ſed tamen minus prudenter tale pietatis ſtudium a S. Litterarum cultoribus depoſcere, quod Hominum etiam optimæ indolis vires ſuperat; timidiores vero reddit ridiculos & fanaticos, aliorum vero animos qui rectius ſibi ſapere videntur & acutius ratiocinantur a religione reddit alienos, dum probe vident, omnia a Doctoribus ſuis exaggerari & poſtulari talia, quæ inter τα ἀδυνατα ſunt referenda. Hic error quorundam Doctorum ex eo inter alia, quæ afferri poſſent, oritur, quod verum ſtatum pietatis chriſtianæ deſcripturi,

ri, utuntur quidem vocibus & phraſibus ex S. Litteris depromtis, ſed quarum ſignificationes non ſatis ſunt clare definitæ; hinc & videmus myſticos paſſim & fanaticos miras ſuas opiniones comprobaturos, preſſe verbis textus S. adhærere, rejecta plana, & cum religione & ratione conſentiente explicatione. Veriſſimum interim eſt, quod initiò hujus ſectionis monuimus, Homines nempe qualicunque eruditione ornatos ſed pios, plus conferre ad alios ad religionis amorem incitandos quam eruditos ſed variis contaminatos vitiis. Pauciſſimi in majoribus civitatibus, ut de pagis nil dicam, ſunt, qui de pretio eruditionis, quæ Doctori publico vel V. D. Miniſtro ineſſe deberet, judicium æquum ferre poſſint. Homines e fæce plebis, & his, ſi culturam rationis & religionis ſpectes, non meliores, parum curant, utrum ille, qui præcepta religionis tradit, pro erudito habeatur nec ne; at ubi diligentius ad vivendi ipſius rationem attendunt, præcipites valde ſunt, ad male de religione & pietatis officiis ratiocinandum. Alii publicorum Doctorum in eo potiſſimum ſunt, ut Auditores ſuos & diſcipulos non tam pios, quam vero Orthodoxos reddant; quod ſi hoc nomine id velint, nimirum neceſſe eſſe, ut ii præcipua capita in religione chriſtiana contenta, rite perſpecta habeant, aliiſque graviſſimis argumentis ea commendare poſſint, vitamque tam ſancta religione dignam vivant, inſtitutum laudo: at ſi orthodoxias nomine omnes minutas opiniones & controverſias ſectæ, quam ſequuntur, privas, intellectas velint, atque in eo præcipuas futuri Doctoris publici & V. D. M. virtutes poſitas eſſe credant, mea opinione vehementer falluntur, neque doctis, neque ſimplicioribus ſatisfacient. Illi certe, qui controverſiarum minoris momenti gnari non ſunt, rationem tamen excoluerunt, ſive jam in agro degant, ſive in urbe, ad id potiſſimum attendent, quod ad demandati muneris naturam & indolem pertinet: quærent utrum talis officio ſuo diligenter vacet; utrum pius, ſincerus, liberalis, pacificus & veri amans ſit; utrum divites pariter ac egenos amet eisque conſulat. Has virtutes aliaſque, ubi vident homines non plane ſtupidi in Doctoris illius publici admirationem & amorem rapiuntur, licet forſan minus ſit eruditus, & omnibus ſectæ ſuæ opinionibus addictus. Edocendi ergo ſunt Optimarum L. ſtudioſi, ut cum maſcula eruditione veram pietatem arctiſſime conjungant, ita enim & vitiis & incredulitati omnium optime reſiſtere poterunt.

(XVI) Pertinax de quibusvis, etiam leviſſimis opinionibus diſputandi ſtudium, ex animis Optimarum Litterarum ſtudioſorum mature

eſt eradicandum, eumque in finem ipſi publici Doctores omnes proletarias, captu difficiles, & nemini profuturas opiniones ſilentio transmittere debent, & potius Auditores ſuos adhortari, ut ſolida eruditione inſtructi, hoſtibus, qui graviſſima religionis chriſtianæ capita vel riſu excipiunt, vel aperte impugnant, ſolidis argumentis os occludere poſſint, tum enim demum manifeſtum fore, quali judicio ſint præditi, & quam apti ſint ad incredulorum retundenda tela. Quod de ſtudio illo pertinaci de quibuslibet diſputandi dico, non ſine ratione moneo; notum enim experientia eſt, tales, qui de quibusvis rebus & cum quibuslibet certare geſtiunt, non ſolum ſe ſe per omnem vitam reddere ridiculos, omnibusque eſſe moleſtos & exoſos, ſed & religionem ipſam contemtui exponere, & innumerorum ſæpe in Eccleſiis & Rebuspublicis malorum auctores eſſe; nulli etiam inſuper, ut plurimum, a vera modeſtia, quæ virtutum omnium vernix eſt, magis alieni ſunt, quam hi; nulli minus veræ eruditionis guſtum habent, quam ii, & dum per infinitas quæſtiunculas, curioſas magis quam utiles diſcurſitant & ſibimetipſis eo nomine vehementer plaudunt, res maximi momenti negligunt, & non ſolum a vera eruditione theologica, ſed & a vera pietate recedunt: unde mirum non eſt, nonſolum plebem, ſed & acutioris ingenii homines exiſtimare aliquando, religionis accuratiorem notitiam, homines facere moroſos, diſputaces & ad negotia hujus vitæ rite peragenda ineptos. Quod ſi in cauſas hujus mali inquirere velimus non longe eas repetendas eſſe patebit: nimirum manifeſtum eſt, hoc malum tribuendum eſſe multis Doctoribus publicis. Ipſimet enim ſæpe maſcula rerum excellentiſſimarum cognitione ſunt deſtituti, & parabili eruditione non contenti, de quibusvis diſputare aggrediuntur, neque *το ὁτι* ſed & *το διοτι*, uti in ſcholis loquimur, in difficillimis & capacitatem ingenii humani ſuperantibus quæſtionibus, ſcire, & demonſtrare volunt, arreptis ſubinde ejusmodi hypotheſibus, quæ nonſolum periculoſæ ſunt, ſed & quæſtione ipſa, quæ ventilatur, magis obſcuræ. Ita anxie multi expendunt, qualis futurus fuiſſet generis humani ſtatus, ſi primi generis humani Parentes non peccaſſent. Quaſi vero anxia hæc cura & diſceptatio ad præſentem rerum ſtatum mutandum aliquid conferret. Profecto ejusmodi Homines mihi ſimiles eſſe videntur illi, qui experientia edoctus ſciret, Majores ſuos ante aliquot ſecula fuiſſe homines ditiſſimos, ſed qui congeſtis uti neſcientes, bona ſua dilapidaſſent, atque ita non ſolum ſemetipſos ſed & poſteros ſuos & hæredes eum in ſtatum conjecerint;

ut

Digitized by Google

ut non ſine moleſtia victum ſibimetipſis quærant: Simul vero in hunc ſtatum conjectus, frequentiſſime ſecum cogitaret, qualis futura fuiſſet fortunæ ſuæ ratio, ſi Majores ſui, ad ſuam usque ætatem congeſtos illos theſauros in uſum ſuæ familiæ conſervaſſent, & legitimo hæreditatis jure ad ſe tranſtuliſſent. Quid enim ſolatii tandem ejusmodi homo ex hac diſceptatione caperet? Novimus Deum permiſiſſe primorum Parentum lapſum; novimus eo peracto Homines multis & phyſicis & moralibus malis contaminatos in dias luminis auras prodire; Haud ignoramus inſuper, qua ratione Deus poſtea cum genere humano in gratiam redire voluerit. Hæc nobis ſufficiant. Ejusdem naturæ ſunt quæſtiones quomodo ſingulis momentis Deus in mentes humanas agat: quæ ſit conſiliorum divinorum ab omni æternitate captorum ratio & quis ordo, ut de multis quæſtionibus ejusdem ponderis jam nil dicam. In ejusmodi quæſtionibus ventilandis multi Doctorum vehementer ſunt occupati, neque id fit ſine ſupercilio. Hoc cum advertunt Auditores, ſolidiore cognitione hactenus deſtituti, in admirationem tantarum ſcilicet rerum rapiuntur; incipiunt de quibuslibet garrire, & vel ipſas mulierculas in foro ſedentes loquacitate ſuperant. Horum ineptos impetus cum reprimere deberent docti & prudentes Profeſſores, vel V. D. M. tales contra nugivendulos ſæpe laudant & vovent, tanquam futura Orthodoxæ Eccleſiæ fulcra. Hinc ipſimet quidem ſibi plaudunt, altosque gerunt ſpiritus, ſed doctis ludibrio ſunt, prudentiores vero miſeram religionis ſortem deplorant, ad incredulitatem inclinantes in ſinu rident, & inutiles quæſtiunculas explodunt, non ſine detrimento ſæpe graviſſimorum religionis articulorum. Utinam tantummodo hæc eſſent de ſcholaſtici ævi temporibus ingeminanda! at & nunc his quærelis locum dari, norunt omnes, qui in Hiſtoria Litteraria non plane ſunt hoſpites, & ad ea quæ cottidie geruntur, attendunt.

(XVII) Denique, (ut multa alia mittam) S. Litterarum cultoribus frequenter eſt inculcandum, quod, quantacunque in tradendis ſanctioribus diſciplinis adhibeatur ſolertia, impediri tamen non poſſe, quo minus de his vel illis religionis capitibus aliqua oriatur, etiam inter veri amantiſſimos, animorum diſſenſio. Atque hoc inevitabile eſſe malum, quilibet ſentiet, qui ad ingeniorum humanorum diverſitatem & ad naturam diſciplinarum theologicarum rite attendit. Hæc vero impedire non debent, quominus inter doctos ſumma animorum conſpiratio locum habeat, neque propter diſſenſum tragicis omnia

 clamo-

Digitized by Google

clamoribus ſunt replenda, aut de omnibus dubitandum. Monſtrandum Auditoribus, non obſtante illo diſſenſu, religionem tamen veram in tuto eſſe collocatam; multa ſemper in his terris doctiſſimos Theologos ignoraturos; neque unquam ad perfectionem perventuros; Ipſosmet, qui uni eidemque ſectæ ſint addicti, non in omnibus poſſe convenire, ſi vel maxime vellent, neque tamen ut hoc fiat, neceſſe eſſe &c. Sed hæc ſufficiant.

APPENDIX,

Quarundam Theſium Theologicarum.

I. Quamvis diſtinctio inter articulos fidei fundamentales & non fundamentales neceſſaria & utilis ſit, difficillimum tamen eſt, reſpectu habito ad ſingulos Homines definire, utrum hujus vel illius articuli ignorantia Hominem ſpe ſalutis excludat nec ne.

II. Diſſenſus, qui inter Proteſtantes de quibusdam religionis articulis intercedit, fundamentalis non eſt, ſed facile ſine Imperantium auctoritate, vel Concilii alicujus aut Synodi opera, componi poſſet.

III. Verba Spiritus S. ſignificant, quidquid ſignificare debent.

IV. Multum in Theologia profecit, qui quædam neſcire didicit.

V. Emphatica eſt divinæ ſapientiæ & veræ Theologiæ deſcriptio quam ſuppeditat *Apoſtolus Jacobus* cap.III. v. 17. Ita loquens: ἡ δε ἀνωθεν σοφια, πρωτον μεν ἁγνη ἐςιν, ἐπειτα εἰρηνικη, ἐπιεικης, εὐπειθης, μεςη ἐλεες, καὶ καρπων ἀγαθων, ἀδιακριτος καὶ ἀνυποκριτος.

VI. Quamvis ſententia Reformatorum de S. Cæna rationi & revelationi convenientiſſima ſit, multi tamen in uſu hujus ſacramenti graviter errant: ad quod non parum conferunt multæ obſcuriores phraſes & rethoricationes, quibus ſæpe Theologi & V. D. Miniſtri de hoc argumento agentes, utuntur.

VII. Quævis Eccleſia particularis in non fundamentalibus ritibusque & ceremoniis errare poteſt. Quod ſi hoc frequenter Theologi Proteſtantes ſibi in memoriam revocarent, ad pacem & moderati animi ſtudium magis eſſent proclives, quam id eheu! fieri videmus.

VIII. Partium & ſectæ ſtudium potiſſimum impediunt, quo minus S. L. Interpretes rite ſuis defungantur officiis.

IX. Artis

Digitized by Google

IX. Artis criticæ & Linguarum peritia, plus confert ad rite intelligendas S. Litteras, quam Philoſophiæ, ſive illa antiqua ſit ſive moderna, cultura.

X. Docta in Theologia ignorantia optima eſt medicina adverſus ſuperbiam & diſputandi pruritum.

XI. Omnium Theologorum hoc eſſe ſymbolum deberet: *In neceſſariis unitas, in non neceſſariis libertas, in omnibus vero charitas.*

Oratores ſacri inter Romanenſes, ſi omnia Religionis ſuæ Decreta tueri volunt, frequentiſſime talia proferre tenentur, quæ non poſſunt non excitatioribus ingeniis ridendi occaſionem ſuppeditare. Secundum horum ſententiam, S. Scriptura, obſcura quippe & plebis ingenio plane non attemperata, legi non debet: ab altera parte Sanctorum & Mariæ cultus quammaxime urgetur; reliquiarum vis & efficacia deprædicatur, innumera miracula vi reliquiarum & interceſſione horum vel illorum Sanctorum contra omnem veriſimilitudinis ſpeciem geſta referuntur: pluribus in locis idem corpus, vel partem corporis reperiri ſine pudore affirmatur, & mille aliæ ineptiæ & fabulæ publice in Orationibus ennarrantur, quarum is effectus eſt, ut plebs ad teterrimam ſuperſtitionem, doctiores vero & ſapientiores in *Deiſmum* vel *Indifferentiſmum* incidant. De quo tamen argumento in prioribus de cauſis Incredulitatis partibus jam me egiſſe memini. Vide epiſtolas *Emiliani* in qua extat una *de modo concionandi in Italia uſurpata.*

II. *Cavendum* Oratoribus, ne ubi momentoſiſſima inculcare & probare conantur, utantur aut infirmis plane argumentis, aut ſaltem prudentem eorum delectum non habeant. Si ullibi, certe hîc cauti eſſe debent V. D. Miniſtri. Argumentum quod nihil probat, nonſolum vim nullam in animos hominum habet, ſed & articulos ipſos, qui probandi ſunt, reddit valde ſuſpectos. Quando imbecilla plura admiſcentur uni vel alteri ſolido argumento, infirmiores non ſolum vim ſolidi argumenti ab infirmo diſtinguere non poterunt, ſed qui acutius cernunt, nonſolum de Eruditione Oratoris ſæpe abjecte ſentient, ſed & incipient de veritate ipſa articulorum dubitare. Profecto non debent hîc ſequi Oratores ſacri *Ciceronem*, qui libro ſecundo de Oratore ait; *Oratoris omnis actio opinionibus non Scientia continetur: Nam & âpud eos dicimus, qui neſciunt, & ea dicimus, quæ neſcimus ipſi.* Unde (quod in tranſitu monemus) patet, Eum, qui cum fructu & laude Oratoris ſacri munere defungi vult, ſolida Eruditione inſtructum eſſe oportere. Neque dicendum, Apoſtolos optimos fuiſſe Oratores, licet variis diſciplinis exculti non fuerint; nam illi erant *φερομενοι ὑπο πνευματος ἁγιου*, miraculiſque erant illuſtres, adeo ut longa ſubtilium argumentorum ſerie opus non eſſet, ad has vel illas veritates probandas. Hodie vero judicio, meditatione, variiſque diſciplinis opus eſt, ad veritates in S. Litteris contentas, probandas & vindicandas.

III. *Cavendum* Oratori Sacro a Meteoris Orationis, ampullatis & hyperbolicis locutionibus, allegoricis & myſticis phraſibus. Hæ enim non-

Digitized by Google

nonſolum fructum nullum habent, ſed ſapientioribus etiam materiem riſus & contemtus religionis, ſuppeditant. Scriptus eſt ab erudito Anglo, nomine *Eaſcbar* libellus, ſub titulo; *De contemptu Religionis orto ex Concionibus publicis.* Is in idioma germanicum eſt translatus, cum præfatione docta *τȣ μακαϱιτȣ Celeb. Reinbekii.* In hoc vero libello tot ineptarum, inſulſarum & ridicularum allegoriarum, comparationum item & rethoricationum talia exempla proſtant, ut vix credere potuiſſem, tam ridiculos dari inter Proteſtantes, Anglos inprimis, Oratores, niſi *Illuſtris Burnettus* in *Hiſtoria ſui temporis*, miſerabilem faciem eloquentiæ ſacræ illius ætatis delineaſſet, & per quos novum ſplendorem vera dicendi peritia acceperit, expoſuiſſet. Hodie, quæ Seculi noſtri felicitas eſt, nonſolum *Angli*, ſed excellentiſſimi *Germaniæ* Viri nativam indolem maſculæ Eloquentiæ & regulis & exemplis præclare repræſentarunt. At fruſtra tamen hoc ingeminabis his, qui acri & ſubacto judicio deſtituti, artisque cogitandi parum periti ſunt. Ex quo ſimul patet, quam vitioſa ſit, & impia quorundam opinio, qui exiſtimant, qualiacunque argumenta, & qualemcunque dicendi, & res divinas proponendi methodum, plebi ſufficere.

IV. In Concionibus Sacris *abſtinendum* eſt, a tractatione ſubtiliorum & minus neceſſariarum controverſiarum; Illæ enim captum plerorumque Auditorum ſuperant, neque errantibus, ſi qui in cœtibus adſunt, ſatisfacere poſſunt Oratores. Neque munus & officium quo defunguntur, id ut fiat, poſtulat. Exſpectamus ab Oratore ſacro claram & ſolidam veritatum ſalutarium in S. Litteris contentarum expoſitionem, una cum ponderoſiſſimis ad virtutem ſectandam incitamentis, plura non item: quod ſi Paſtor iſte tam peritus eſt Controverſiarum, ampliſſimum habet campum ſingularem, qua ſe inſtructum eſſe exiſtimat, ingenii ἀκϱίβειαν & Eruditionem demonſtrandi, & non deerunt, (quod in cœtibus ipſis, ubi conciones habentur nefas eſt) qui forte argumenta argumentis opponant & accerrimo examini ſubjiciant.

V. In familiari converſatione cum Viris prudentibus, manifeſtis indiciis probare debent, ſe a diſputandi de quibusvis prurigine eſſe alienos, neque neſcio cujus rigidioris Orthodoxiæ ſtudium & famam in tractandis quibusvis controverſiis adfectare, ſed omnibus ſua modeſtia & moderati animi ſtudio, ſeſe commendare debent. Inprimis vero evitandæ ſunt artes inquiſitoriæ, quo nomine intelligo inſanam quandam cupiditatem, quosvis a ſe diſſentientes impugnandi, illorum exiſtima-

ſtimationi detrahendi, Principibus in Rebuspublicis Viris eos exoſos reddendi, errores denique eorum in majus extollendi: tales enim nonſolum a Sapientioribus pro Doctoribus umbraticis habentur, ſed & Incredulis præbent fæcundam Miniſtros perſtringendi materiem, & religionem ipſam in contemtum adducunt, quod experientia omnium temporum ſatis docuit, & libri Deiſtarum probant.

Ea vero quæ Oratori S. & V. D. Miniſtro *præſtanda* ſunt ad ſequentia revocari poſſunt. I. Omnibus viribus eis elaborandum eſt, ut oſtendant, ſe religionis chriſtianæ eſſe gnariſſimos, & quidquid in ea ſublime, excellens, & pulchrum eſt, cognita & perſpecta habere, omnibusque illis diſciplinis excultos, quæ ad præſtantem Oratorem formandum facere poſſunt. Ipſi etiam Increduli tales viros admirantur, & talibus duntaxat Viris vacivas aures præbent, minime vero imperitis Declamatoribus.

II. Principalia Religionis dogmata, ſolide & perſpicue Auditoribus ſunt proponenda, eumque in finem utendum eſt ſtylo perſpicuo & ſimpliciſſimo. Notum quidem eſt in quibusdam (quemadmodum penes nos) Eccleſiis uſu eſſe receptum, ut ſecundum ſeriem capitum, vel Evangelium aliquod, vel epiſtola apoſtolica explicetur; at hoc non obſtante quærendæ & captandæ ſunt occaſiones, præcipua Theologiæ Naturalis & Revelatæ, Theoreticæ pariter & Practicæ capita populo chriſtiano proponendi. Nota eſt multorum in his argumentis ſupina ignorantia; notum, fidem horum hominum, ubi dubia quædam eorum animos occupant, vehementer nutare; & qualis tandem eſt iſta perſuaſio, quæ notitia accuratiore horum articulorum deſtituitur? Hinc laudabile plane fuerat *Nobiliſſimi* & *Eruditiſſimi Boylei* inſtitutum tales nimirum conſtituendi Oratores, qui ſingulis annis religionem Naturalem & Chriſtianam rite explicarent, & contra Atheos & Deiſtas maſcule & erudite defenderent.

III. *Religionem* ſemper tanquam rem valde amabilem, rationi convenientem, & nonniſi ad felicitatem noſtram promovendam ab Optimo Numine datam, repræſentare debent Oratores Sacri. Hac enim ratione ſola, animi illius amore incenduntur. Unde ſimul manifeſtum eſt, omnia ea, quæ ad finem illum obtinendum nil faciunt, Oratoribus eſſe omittenda.

IV. Scitu cognituque neceſſaria Religionis dogmata perſpicue & ſolide, miſſis Scholarum tricis & obſcurioribus phraſibus, frequenter ſunt explicanda, probanda, & commendanda. Hîcque nulli labori

Digitized by Google

bori parcere debet Orator Sacer; agitur enim de rebus graviſſimis & momentoſiſſimis; neque ad multitudinem argumentorum ſed ad pondus eorum eſt attendendum: imbecilla enim argumenta nonſolum nullam in animos habent vim, ſed & ipſam religionem in contemtum adducunt. Ad hoc vero præſtandum plura requiruntur, quam vulgo exiſtimatur.

V. Pro Cathedra nonniſi errores graves & pietati nocivi, idque poſtulante neceſſitate refutandi: at hoc fieri debet ea judicii ἀκρίβεια, eo argumentorum pondere, ſtylique puritate & ſimplicitate, ut ipſi Increduli, ſi qui præſentes ſint, fateri teneantur, Oratorem artis ratiocinandi eſſe peritum, omnibusque præſidiis eſſe inſtructum, quæ ad ſententiam ſuam probandam & tuendam facere poſſint. Ex quo ſimul ſequitur, ineptire illos, qui leves errores & hypotheſes, ad pietatis ſtudium nihil conferentes, publice tamen impugnant, quarum etiam plerique Auditorum ignari plane ſunt.

VI. Cum pravæ animorum commotiones religioni & pietati inſidias ſtruant, Ethicæ Philoſophicæ pariter atque Chriſtianæ quammaxime periti eſſe debent Oratores Sacri, atque harum diſciplinarum ope, ſpecioſas ſed falſas præjudiciorum & affectuum cauſas detegere. Circa hoc argumentum multi V. D. Miniſtri gravi verſantur in errore. Multi per vitam nonſolum Ethicam philoſophicam non excoluerunt, ſed & eam periculoſam eſſe putant. At quomodo hi tandem demonſtrare poterunt religionis chriſtianæ & præceptorum ejus præſtantiam, æquitatem, & cum ratione conſenſum? Quid reſpondere poterunt Incredulo, præcepta religionis chriſtianæ impugnanti, atque dicenti, ea in gratiam hominum fanaticorum eſſe ſcripta, omnibusque rectæ rationis Decretis eſſe contraria? Et quænam tandem cauſa eſt, cur multi Chriſtianorum, officiorum, quæ in hominem cadunt, adeo ſint immemores, & in ſuperſtitionem & fanaticiſmum incidant, quam vero, quod ipſi ſæpe Sacrorum Miniſtri, harum diſciplinarum ſint ignari? Imo multi Oratorum ne quidem ferre poſſunt eos, qui Ethicam Chriſtianam magni faciunt, & frequentiſſime eam in Sermonibus ſacris adhibent atque urgent, ſed eos neſcio cujus Heterodoxiæ ſuſpectos habent, clamantes, ſyſtematicas veritates graves pariter & leviores jugiter eſſe inculcandas. Hinc ut plurimum fieri ſolet, ut hi Oratores aut in generalibus Ethicæ Chriſtianæ præceptis adquieſcant, aut myſticas neſcio quas phraſes populo propinent, aut ſingula officiorum genera ita exaggerent, ut homo ſanæ mentis ad amorem virtutis

nulla

Digitized by Google

nulla plane ratione adduci poſſit. Et profecto cæcum in religionis negotio oportet eſſe V. D. M. qui non videat, & quaſi palpando deprehendat, non minus neceſſe eſſe, ut frequenter inculcentur Ethicæ Chriſtianæ præcepta, incitamenta, ejusque ad pie vivendum præſidia, quam vero dogmata ſcitu neceſſaria. Audi quid de hoc argumento diſſerat ὁ Μακαρίτης *S. Werenfelſius* Theologus Excellentiſſimus in diſſertat. *cur Incitamenta Scripturæ ſæpe ſint inefficacia* p. m. 150. ſqq. *Non ignotæ mihi ſunt* (inquit) *Doctorum quorundam querelæ, qui non ferendum clamant, quod religio hodie a multis in puram putam Ethicam convertatur: quæ ſane querelæ juſtiſſimæ ſunt, ſi nolunt illam converti in Ethicam paganam, quæ nec virtutem nobis excellentiorem proponat, quam Gentiles Philoſophi, nec gravioribus nos ad eam ſtimulet incitamentis. At ſi quis de magnis illis chriſtianæ Religionis Myſteriis, Philoſophis Gentilium incognitis, uti par eſt, perſuaſus, exiſtimat, ſibi in eorum ſpeculatione ſubſiſtendum non eſſe; ſed illa omnia, quot quot ſunt, conſideret ut Myſteria pietatis i. e. ut totidem ad pietatem, virtutesque cum ea connexas, incentiva: Si exiſtimat in hunc præcipue finem a Deo ſibi illa eſſe revelata; aut vehementer fallor, aut hic demum veram animo concepit Religionis Chriſtianæ ideam. Certe meliore loco eſſent res Eccleſiæ, ſi omnes Chriſtiani religionem ſuam hoc modo in Ethicam converterent, quam ſi, qui illam convertunt in puram putam Metaphyſicam, ac ſterilem proprietatum & operum divinorum contemplationem.* De iis vero, qui Sectæ ſuæ opiniones frequenter in cætibus ſacris commendandas eſſe putant, ita pronuntiat idem *Eximius Vir. Qui religionis* (inquit) *cardinem in hoc uno verti autumat, ut dogmata, quæ profitetur meliora & ſaniora ſint, quam dogmata cæterorum, qui Chriſtiani vocantur, utque illi Eccleſiæ adhæreat, quæ talium dogmatum profeſſione ſe a ceteris diſtinguit; is graviſſimis, de quibus diximus incitamentis, ad nihil aliud commovebitur, quam ut Eccleſiæ ſuæ, ejuſque opinionibus firmius adhæreat, pro iis pugnacius dimicet, contra ſentientes magis averſetur, in eos acerbius invehatur, &, ubi ſatis potens eſt, illos immitius perſequatur, immanius tractet, crudelius torqueat, ac dirioribus ſuppliciis afficiat.* De eodem Practicæ diſciplinæ ſeu Ethicæ Chriſtianæ neglectu, conqueritur Rev. *Bowles in libello de Paſtore Evangelico. Illi,* (inquit) *qui practica negligunt, tanquam vulgaria, pervia & omnibus expoſita, & languent interim circa quæſtiones quaſdam ſubtiliores & controverſias implexas, cum poſtea ad concionandum accedunt, ſibi ipſis placent quidem nimis, ſed omnibus prudentibus nunc riſum, nunc miſericordiam ſolent movere: Riſum cum minima arrepta anſa, de controverſia aliqua non*

 neceſ-

Digitized by Google

neceſſaria, plura effundunt quam par eſt: miſericordiam, cum de practicis dicturi, quaſi in alium mundum translati, prorſus frigent.

VII. Præjudicia generalia, ſed religioni & pietati valde noxia, de vera pietatis indole frequenter ſunt impugnanda, fonteſque ſiniſtrarum opinionum detegendi. Hæc profecto plus nocent religioni quam Hæreſes. Sic multi inter doctos putant, ſummam pietatis in Orthodoxiæ ſtudio i. e. omnium opinionum, & hypotheſium quas Præceptores noſtri nobis inculcarunt, accerrima defenſione conſiſtere; alii in aſſidua frequentatione templorum, rituumque receptorum ſedula obſervantia, maximam & præſtantiſſimam cultus divini partem ſitam eſſe putant; rurſus alii in refugio ad Chriſti miſericordiam ſine ulla tamen mentis mutatione ſpem ſalutis reponendam ſciſcunt &c. &c. Peſtilentes has opiniones graviſſimis & clariſſimis argumentis debent impugnare Oratores Sacri. Exemplum quod ſequantur, monſtravit ὁ Μακαρίτης *Cl. Werenfelſius* in Diſſertatione: *De Securitate carnali.*

VIII. In præſtatione ſuorum officiorum monſtrare debent V. D. M. ſe ea præcipue curare, quæ pertinent ad religionis & pietatis progreſſum; contra vero omnem navare operam, ut ea quæ ad ignorantiæ, ſuperſtitionis, & impietatis decrementum & extinctionem faciunt, ſtrenue exequantur. Ita enim cæteri, qui hæc vident firmiter credunt, Eos de Religionis Chriſtianæ præcellentia firmiter eſſe perſuaſos, neque veriſimile eſſe, tales, in rebus ad religionem ſpectantibus, meros hiſtriones agere. Ubi contra vident, Eos negligentiſſime officiis ſuis defungi, lucripetas eſſe, & pro pane potius lucrando, quam pro veritate & pietate ſollicitos eſſe, multi, nonſolum de Ipſorum pietate, ſed & ſæpe de veritate Religionis addubitare occipiunt.

IX. Philoſophiæ ſtudia non negligere debent Oratores Sacri: præterquam enim, quod ea ſola verum decus & Ornamentum cæterarum Litterarum ſtudiis adferunt, efficiuntque, ut Orator ordine & ſolide, quæ tractanda ſunt, proponat, gravia & ſolida a levibus diſcernat, argumentorum vim & pondus monſtrare ſciat, meteora Orationis & inanem verborum ſtrepitum prudenter evitet: neceſſarium eſt hoc ſtudium, propter eos ipſos, qui vel ad Incredulitatem inclinant, vel jam in hunc morbum inciderunt. Ubi harum diſciplinarum rudem plane eſſe Oratorem Sacrum ſciunt hujus generis homines, non niſi cum faſtidio Eum audiunt, indignaque judicant cum attentione quæ ab Eo proferuntur, audiendi: hoc certum, Oratores his præſidiis deſtitutos, fruſtra cum Incredulis ſermocinari, neque eorum objectiones

nes

Digitized by Google

nes rite retundere poſſe. Imo potius ipſis Incredulis multivariam ſuppeditant occaſionem, religionem ipſam contemnendi & Miniſtros ipſos V. D. tanquam Superſtitionis & Fanaticiſmi Auctores, vellicandi.

X. Quando Oratores Sacri, ut ſæpe fieri ſolet, congreſſibus Virorum ordinis politici interſunt, hique liberius de rebus ad Religionis negotia ſpectantibus ſermocinantur, prudenter & circumſpecte ſe gerere debent: ſæpe enim nihil aliud ita agendo quærunt, quam ut experiundo diſcant, qualis ſit Paſtoris illius in rebus divinis peritia, & qua ratione his vel illis difficultatibus occurrere poſſet. Hîc profecto neceſſe eſt, ut talis oſtendat, ſe in cauſas Incredulitatis diligenter inquiſiviſſe, atque jugulum cauſæ petere i. e. difficultatum in medium prolatarum præcipua fundamenta docte tollere poſſe. Ita enim nonſolum aliquam ſibi comparat auctoritatem, ſed etiam impedit, quo minus aliis occaſionibus incautius hi homines de religione loquantur. Cavebit autem prudens V. D. Miniſter, ne propterea tales odio habeat, eorum famæ & exiſtimationi detrahat, multo minus eos de roſtris acerbioribus verbis inceſſat. Nonſolum enim hac ratione nihil obtineret, errantemque in viam minime reduceret, ſed & ſæpe nociva ſibimetipſi concitaret pericula.

XI. Sacrorum Miniſtri prudenter agunt, ſi de ſuis vocationibus vel internis vel externis nulla exigente neceſſitate altum ſervant ſilentium. Hæc moneo, quia experientia edoctus ſum, eos, qui V. D. Miniſtros pro ſuperſtitionis Auctoribus & Propagatoribus habent, ex hiſce pabulum ſuæ Incredulitati & præſidium petere. V. D. Miniſter, qui éruditione & pietate eminet, officioque ſuo intentus eſt, quantum naturæ humanæ infirmitas patitur, non opus habet, ut de vocatione ſua interna verba faciat. Quæ vero ratio ſit vocationis illius, quæ vocatur externa, pulchre omnes norunt: Neque ea, ſi cætera ornamenta muneris abſunt, ullum verum decus Doctori conciliat.

XII. Quamvis Miniſtri V. D., ut cœteri Mortales, non ab omnibus erroribus & vitiis immunes plane ſint, cavere tamen debent quammaxime, ne torrente horum vel illorum ſe ſe abripi patiantur: Licet enim ex his colligi non poſſit, Religionem ipſam nulli vel debili argumento eſſe ſuperſtructam; occaſionem tamen rudioribus & religionis non ſatis gnaris ſuppeditare poteſt, de religionis veritate dubitandi; de quibus tamen nos jam egiſſe in prioribus diſſertationibus, meminimus.

Digitized by Google

XIII. Hypotheſes partim incertæ, partim nullum uſum in pietatis ſtudio habentes, pro roſtris non ſunt uſurpandæ. A doctioribus Auditoribus, ut plurimum eæ non admittuntur, cœteri, quorum maximus eſt numerus, eas non intelligunt. Hunc in cenſum referendum etiam eſt nimium ſtudium novas allegorias & typos captandi & ad fixos quoſdam temporum noviſſimorum terminos, obſcuriora Veterum Vatum Oracula adſtringendi.

XIV. Denique (ut alia ſilentio tranſeam) ſi quando V. D. M. norunt, quoſdam in ſuis cætibus dari, qui paulo liberius de religionis negotiis ſentiant, non propterea illi ſunt odio habendi, aut inſectandi, aut plane tanquam pertinaces negligendi; ſed comitate, modeſtia, argumentiſque, ſunt in viam reducendi. Monſtrandum V. D. Miniſtros non eſſe Hæretifices, ſed religionis amatores: ſæpe modeſtia & prudentia obtines, quod nimia ſeveritate nullo modo conſequaris. Sed de his in progreſſu hujus diſſertationis plura dicentur. Nullus ego dubito, quin V. D. M. & publici Oratores Sacri, ſi dictis vacivas prebeant aures, uberrimum exinde fructum ſint percepturi, & ita impedituri, quo minus vitium Incredulitatis, quantum in ipſis eſt, magis ſerpat, altasque radices in animis hominum agat.

Quid Imperantibus & Rerumpublicarum Moderatoribus hoc in negotio præſtandum ſit, oſtenditur.

II. Hactenus expendimus, quid V. D. Miniſtris præſtandum ſit, ſi graviſſimo malo, Incredulitati nimirum occurrere; animoſque contra id communire velint. Tempus jam eſt, ut diſpiciamus, quid Imperantes & Rerumpublicarum Moderatores conferre poſſint, ad morbum hunc epidemicum impediendum & reprimendum. Novimus quidem præcipuam curam Imperantium in eo eſſe poſitam, ut Societatis civilis commoda promoveant, eaque potiſſimum curent, quæ ad Reſpublicas ſartas tectaſque conſervandas facere poſſunt, eoſque Jura in conſcientias hominum non habere, neque pro arbitrio ſuo articulos credendi ſuis ſubditis imponere poſſe. At vero ubi conſiderantur tanquam Principes communibus religionis vinculis devincti & Eccleſiarum chriſtianarum membra, ad maximas dignitates evecta, nonſolum quoad regimen externum Eccleſiarum plurima conferre poſſunt, ad *ἀταξίαν* evitandam, ſed & ſaluberrima conſilia ſuppeditare, quibus vera & ſalutaris notitia rerum divinarum ſubditis tradi, inculcari, atque adeo religioni & Societati civili infeſti errores, evitari poſſunt. Principii igitur loco ponimus, non tantum licitum eſſe, ſed & officium eorum eſſe Religionem *legitimis*, *legitimis* inquam mediis ſubditis ſuis commendare, omniaque præſtare, quæ ad ſalutarem notitiam chriſtianæ

næ religionis comparandam conferre aliquid poſſe exiſtimant. Dixi autem id fieri oportere mediis *legitimis*: Quo ipſo proſcribimus omnem violentiam, perſecutiones omnes: præterquam enim quod hæc ratio agendi neque jure divino, neque humano id illis eſt conceſſum; violentis mediis Hypocritas tantum efficiunt, reverentiam, quæ illis debetur, ex animis etiam optimorum ſubditorum evellunt, & ad Incredulitatem inclinantes, in ea, quam fovent opinione, confirmant, Religionem nimirum a nutu & voluntate Principum dependere, atque adeo illos rectiſſime facere, qui, ubicunque, & inter quoſcunque degant, religionis ibi receptæ dogmata ſequantur. Legitima autem illa media ad ſequentia potiſſimum capita referri poſſunt. *Primo* debent operam dare Imperantes, vel ii, quibus talia munera conſtituendi demandata eſt cura, ut in publicis Scholis, Gymnaſiis, & Academiis, tales conſtituantur Doctores, Theologi inprimis, qui nonſolum magno Eruditionis ſolidæ ſint inſtructi apparatu, ſed & qui ſapientes, circumſpecti, & pacifici ſint. Quantum tales Doctores ad Incredulitatis vitium minuendum facere poſſint, operoſa demonſtratione opus non eſt. Contra vero iidem publicarum Scholarum Moderatores & Curatores, ingenia ſuperba, diſputacia, ad lites & contentiones excitandas & alendas natura quaſi facta, a locis illis virtuti duntaxat & ſapientiæ conſecratis, arcere debent. Ex quibus patet, Eruditionem ſolam, qua inſtructos eſſe oportet Doctores publicos, non ſufficere, ad malum hoc reprimendum, ſed accedere debere veram mentis perſpicaciam, prudentiam, amorem veritatum graviſſimarum & moderati ingenii ſtudium. Ubi enim dominantur homines, qui Diis iratis nati, nihil aliud ſatagunt & quærunt, quam ut cum quibuslibet, & de quibuslibet minutis quæſtionibus ſerram diſputationum reciprocent, nonſolum perpetuæ lites & contentiones inter fratres & cives excitantur, ſed & Religio ipſa, tanquam res ad alendas duntaxat rixas comparata, in contemtum adducitur, acutioribus vero, ſed exiguo religionis amore tactis, ridendi ampliſſima ſubminiſtratur materies.

II. Imperantes omni data occaſione oſtendere debent, ſe nonſolum Viris eruditis, cordatis, & pacificis bene cupere, ſed & eorundem famam & exiſtimationem, contra rixatorum, Hæretificum, & calumniatorum ſuſurros & clamores tueri tenentur. Ita enim hi magis magiſque ad officia ſua læto animo præſtanda excitantur, & in adyta veritatum majore cum diligentia penetrare nituntur; ita denique omnibus conſtat, non ſtemmati aut rixandi cupiditati, ſed maſculæ

Erudi-

Eruditioni & veræ ſapientiæ ſua eſſe repoſita præmia. Ubi vero Optimates & Rerumpublicarum Moderatores manifeſtis indiciis oſtendunt, ſe homines inepto zelo incenſos, & Hæretifices fovere, iis patrocinari, facileque pati, ut optimis & præſtantiſſimis Viris inſultent, multi ab inquirenda veritate abſterrentur, hypocritas agere incipiunt, ſuam publice deprædicant Orthodoxiam, in ſinu vero eam rident, & ita contra ſanctiſſimam conſcientiæ vocem peccant, ſucceſſuque temporis eo deveniunt, ut perinde ipſis ſit, quid de religione ſentiant.

III. Ut vero Imperantes hoc malum evitent, haud facile debent rixatoribus & clanculariis accuſatoribus vacivas præbere aures. Inter artes horum hominum & hæc eſt: Solent nimirum ſæpe frequentare Viros principes, quos nonſolum multum valere in Republica ſciunt; ſed & pulchre norunt, Eos omnes avitas opiniones, leves licet & parum profuturas, conſuetudinesque magni facere, & tueri ſolere. Horum in ſinum exponunt aliorum ſententias, eas ut valde periculoſas repræſentant, opinionesque cum inviſis valde nominibus conferunt; unde ſæpe fieri ſolet, ut de hominibus optimis & innocentiſſimis Optimates ſiniſtras foveant opiniones, eosque ſine cauſa odio habeant. Ut igitur malum hoc evitetur, aut a conſpectu ſuo tales crabrones arcere debent, aut, quæ eſt hominum illorum importunitas, ſi admittere eos debent, antequam ſine ulteriore mora illis aſſentiuntur, audiendi placide ſunt accuſati, aperiunda accuſationis capita & reſponſa. Ubi vero poſtea manifeſtum erit, aut mera fuiſſe mendacia, quæ effutiverunt infruniti homines, aut ſententiam ſiniſtre repræſentatam fuiſſe, aut denique agi de lana caprina, id eſt nullius momenti quæſtiuncula, nonſolum mature poſticæ debent occurrere ſannæ, ſed & tales ita excipere, ut in poſterum calumniandi, aliosque vellicandi lubidinem abjiciant.

IV. In rebus ad Religionis Eſſentiam non pertinentibus, quæſtionibus criticis, hiſtoricis, philoſophicis, & aliis ejuſdem naturæ, Imperantes prudentem & modeſtam ſentiendi libertatem concedere debent. Ubi enim etiam in minoris momenti rebus, diſſenſus omnis proſcriptus eſt, vera & maſcula Eruditio caput non tollere, neque veræ ſapientiæ ſtudium florere poteſt; ſed regnabit ignorantia, ſuperſtitio, & hypocriſis, quæ profecto religionem non promovent, ſed deprimunt, imo ad Indifferentiſmum viam ſternunt. Quid enim facere poteſt Vir doctus & acutus, vivens in gremio Eccleſiæ v. gr. Romanæ, ubi mille audit fabulas & ridiculas opiniones, quas ratio repudiat,

dicat, & quas tamen tanquam articulos fidei admittere & deoſculari tenetur? Aut hypocritam debet agere, & id quod colere tenetur, in corde ridere, aut Inquiſitoribus tradi, aut denique dulce Patriæ Solum relinquere debet. Ubi vero modeſta aliqua illi concederetur libertas, de Eruditione & Republica bene mereri poſſet. Eſt vero hoc conſilium eo magis Principibus ingeminandum, quod certiſſimum ſit, per rerum naturam fieri non poſſe ut homines, eidem in eſſentialibus capitibus religioni addicti, in particularibus hypotheſibus, quæſtionibus criticis, exegeticis, philoſophicis, &c. per omnia conſentiant. Unde aut turpiſſima ignorantia & ſuperſtitio eſt fovenda, quæ omnis impietatis mater eſt, aut in ejusmodi opinionibus, aliqua eſt concedenda ſentiendi libertas.

V. Erectiora ingenia non debet Princeps premere, ſub pretextu, ac ſi talia in Eccleſiis & Rebuspublicis novas & non neceſſarias lites excitatura eſſent. Per hominem erectioris ingenii intelligo talem, qui incredibili veritatis inquirendæ ſtudio ducitur; qui omnia divina & humana omni diligentia expendit; qui levia a momentoſis diſtinguere ſolet; qui nihil ſibi obtrudi facile ſine ſufficiente ratione patitur; qui in receptas denique publice opiniones diligenter inquirit. Talia ingenia fovenda potius, quam odio habenda eſſe exiſtimamus. Horum enim ſolorum opera, veritas omni tempore in apricum fuit producta, tenebræ vero diſſipatæ. Exemplo eſſe poſſunt B. *Majores noſtri*, qui religionem turpi ſuperſtitione fœdatam, licet publicè receptam, impugnarunt ſtrenue, & priſtino reſtituerunt nitori. Verum eſt quoſdam ex hoc numero, aut cupiditate cuncta ſciendi, aut ambitione extra Orbitam vagari ſæpe velle: quæ animi adfectio mature ſe ſe in ejusmodi hominibus exerit; quod ubi manifeſtis indiciis hoc conſtat, tradendi ſunt tales Doctoribus Eruditione & ingenii acumine eminentibus, qui arte æſtum illum animis inſitum temperent, & in planam eos ſemitam ducant, talia illis offerendo objecta, & tales diſciplinas commendando, ex quibus diſcere poſſunt, quam arctis cancellis ſit noſtra ſcientia, qualiscunque tandem illa ſit, circumſcripta; quot in variis diſciplinis non tam ob ingeniorum imbecillitatem, quam vero ob rerum ipſarum obſcuritatem, occurrant dubia. Hac ratione æſtus iſte refrænatur, incipiuntque ſuam ſciendi aviditatem ad certas reſtringere regulas. Unde ſæpe factum eſt, ut tales poſtea de Litteris, Eccleſia, & Republica optime fuerint meriti.

VI. Dixi ſupra Principes modeſtam ſentiendi libertatem ſuis ſub-

 ditis

ditis concedere debere, in rebus nempe minoris argumenti; ubi vero mutuis publice ſe ſe invicem adoriuntur convitiis, aut leves opiniones pro roſtris vel defendere, vel impugnare volunt, licentia hæc publica auctoritate coercenda eſt. Hæ enim contentiones cum ſcandalo ſunt conjunctæ, mirasque in animis excitant effervefcentias. Ubi vero in diſputando modum ponunt, & amice argumenta invicem conferunt, imaginaria illa bella ſiccis intueri poſſunt Imperantes oculis.

VII. Ubi oriuntur de gravioribus religionis articulis diſſenſiones, tales certe, quæ Viris vere doctis (non zelotis, doctoribus umbraticis, & nulla vel exigua Eruditione inſtructis) tales eſſe videntur, non ſtatim accuſati pro reis ſunt habendi, aut non auditi damnandi; ſed negotium ad Viros doctiſſimos, a partium ſtudio alienos, iisdemque Sacris addictos eſt deferendum, audiendaque eorum Conſilia. Hoc ideo neceſſarium eſt, quia quælibet diſſentientium pars errores omni ſtudio minuere, vel periculum exaggerare ſolet. Hujus rei innumera proſtant in Veteri & recentiori Hiſtoria Eccleſiaſtica exempla: ubi vero audita ſunt Virorum præſtantiſſimorum judicia, accuſato ſpatium temporis concedendum eſt, ſua cogitata tranquillo animo denuo examinandi, cum aliorum judiciis conferendi, ſententiamque tandem ſuam omnibus expenſis, repræſentandi. Penſitatis omnibus, & ad æquitatis regulas revocatis, quæritur quousque tolerantia eccleſiaſtica extendenda ſit; nam de politica inter Juris peritos, tales certe qui & Jus Naturæ, & Conſcientiæ Leges intelligunt, prolixa diſceptatione opus non erit. Atque in hoc negotio eo minus eſt præcipitandum, quod experientia conſtet, multos graviſſimorum errorum poſtulatos, elapſo brevi temporis ſpatio, abſolutos, & pro innocentibus habitos, accuſatores vero omnium odiis & deteſtationi expoſitos fuiſſe. Quid ſuperiore Seculo in cauſa *Carteſii*, ætate vero noſtra in negotio *J. Wittichii* & *Illuſtris Wolfii* obtigerit, Eruditis omnibus notum eſt.

VIII. Ex iis, quæ jam jam dixi, ſequitur; Eos qui Rempublicam capeſſere volunt, optime & prudenter agere, ſi accuratiorem Religionis chriſtianæ notitiam ſibi comparare annituntur, & eorum præcipue articulorum, qui a Præſtantibus Theologis pro fundamentalibus habentur. Quamvis enim Imperantium non ſit, Religionis momenta decidere, & pro lubitu ſuo articulos Religionis præſcribere, utile tamen eſt quammaxime, ſi in his argumentis rudes non ſunt. Ita enim ſibi ab infrunitis zelotis haud facile imponi patiuntur, ſimul vero judicia Virorum doctorum de his vel illis controverſis articulis melius

expen-

expendere poſſunt. Profecto laudandi ſunt Rerum publicarum Proceres, ſi doctiſſimorum Virorum ſcripta, ubi a curis publicis aliquid conceſſum eſt otii, de præcipuis articulis Religionis Naturalis & Revelatæ evolvunt. Beata certe Reſpublica, ubi *Philoſophi regnant*, vel *regnantes philoſophantur*.

IX. Ad Incredulitatem (quantum in Imperantibus ſitum eſt) prohibendam, & Religionem pietatemque promovendam & confirmandam, multum facit, ſi in urbibus pariter ac in agris tales conſtituuntur V. D. M. qui eruditione, prudentia, moderati animi ſtudio, & in muneribus ſuis defungendis ſedulitate, eminent. Neceſſe quammaxime eſt, ut hoc fiat in urbibus majoribus: Multi enim Auditorum artem cogitandi & philoſophicas pariter ac theologicas diſciplinas callent; quod ſi Oratores ineptis rationibus ad res ſanctiſſimas probandas utuntur, non poteſt non Religio ipſa in contemtum adduci.

X. Curandum inprimis Rerum publicarum Moderatoribus, ut in agro Scholæ probe ſint conſtitutæ, præceptorum ruſticorum prudens & pius habeatur delectus, inſtitutionesque catecheticæ diligentiſſime habeantur: ſine his conciones omnes ſunt fruſtraneæ, & ſuperſtitio pariter & ignorantia una cum contemptu Religionis triumphabunt.

XI. Magnates permittere non debent, ut Oratores ſacra pulpita conſcendant, ſine accurata meditatione & ſcriptione earum rerum, quæ proponendæ ſunt. Profecto ſi cuilibet licet quicquid in buccam venit effutire, & pro religione venditare, non poterit non religio riſui exponi.

XII. Concedere itidem non debent Rerum publicarum Moderatores, ut homines profani & Scurræ, publice impune ſanctiſſima Religionis Naturalis & Revelatæ capita albis dentibus rideant, & ita ea, quantum in ſe eſt, in contemptum adducant. Aliter agendum eſſe cum iis, qui conſcientiæ ſcrupulis commoti, modeſte ſua argumenta proferunt, infra docebo

XIII. omnem debent navare operam Principes, ut ſubditi & cives, non metu perſecutionis, aut per hypocriſin religioni publice receptæ ſubſcribant, ſed de ea ſint, quantum neceſſe eſt, perſuaſi. Profecto nulli meliores ſunt cives, quam illi, qui de religionis præcipuis argumentis ſunt convicti, licet forte in minoris momenti rebus errent. Nulli vero magis Rebus publicis ſunt nocivi, quam Hypocritæ: Qui enim non ſerio cultui Numinis eſt addictus, quomodo Imperantes, eorumque Decreta magni facere poterit?

XIV. Multum etiam huc conferet, ſi ipſi Imperantes & Principes, Religionem & cultum Numinis amant: contra ubi locum habet illud tritum: Exeat aula, qui vult eſſe pius, ſubditorum multi parum curabunt Religionem. Atque hæc Imperantes ad impediendam Incredulitatem facere & poſſunt & debent. Præter ea conſilia, quæ hactenus Imperantibus dedi, duo adhuc reſtant, quæ in medium produxit ὁ Μακαρίτης *Celeb. Werenfelſius de Jure Magiſtratus in conſcientias: Primum eſt*, (inquit) *ut ad errores graves refutandos, nonniſi adhibeantur Viri ad hoc idonei. Quantum inquit ad hoc conferre poteſt pius Magiſtratus, ſi proſpicit, ut nemo ad errores cum voce tum ſcriptis refutandos adhibeatur, niſi præ cæteris ad hoc ſit idoneus; qui naturam mali, quod ſanare vult, ejusque originem, atque efficaciſſima remedia probe perſpecta habeat. Qui non modo aptus ſit ad falſitatem opinionis alicujus perſpicue oſtendendam, ſed ad præjudicia erranti eximenda, & affectus ejus compeſcendos, qui veritatis agnitionem impediunt. Qui denique, quod ab Oratore exigit Fabius, ſit Vir bonus (addo ego bonus Chriſtianus, pius, manſuetus, humilis &c.) dicendi peritus*, i. e. *ad veritatem aliis perſuadendam aptus: ad perſuadendam dico, non imperandam & minaciter obtrudendam. Neque enim quicquam majorem apud plerosque vim habet, lenitate & manſuetudine, ſolidis rationibus ſuffulta. Hac Nanzianzenus plurimos ſegreges ad Catholicam Eccleſiam a ſe reductos gloriatur: ſecutus ſine dubio divinum illud Pauli monitum: Servum Domini non oportet pugnare, ſed manſuetum eſſe erga omnes, aptum ad docendum, tolerantem malos, cum lenitate erudientem eos, qui contrario animo ſint affecti, experturum, num aliquando daturus ſit eis Deus reſipiſcentiam ad agnitionem veritatis.——. Multum huc conferre poteſt Magiſtratus, ſi operam dat, ut vigeat cultura judicii & ſtudium bonæ mentis. Hoc enim ubi regnat, ibi plauſum non inveniunt inanes opiniones & ſomnia, quæ ſe hominibus* φαντασιαστικοῖς, *ſed infirmi judicii, tantopere commendant. Hæc imaginationem eorum magis magisque corrumpunt, & transverſos in neſcio quæ avia abripiunt. Unde per gradus tandem itur ad Fanaticiſmum, quo nullum in Eccleſia malum eſt magis contagioſum & minus ſanabile. Præſertim ſi accedunt intempeſtivæ, contra rationis in religione uſum, declamationes: quibus ſit, ut homines tanto magis ſibi placeant, & plaudant, quo magis a Sapientibus ſe vident exſibilari. Quantum in primis pius Magiſtratus ad errores peſtilentes tum cavendos tum ſanandos conferre poteſt, ſi ſcandala tollit, quæ in Orthodoxa ſunt Eccleſia: quæ doctrinam ejus ita ſuſpectam reddunt, ut ii, qui foris ſunt, putent, illam, cum tales fructus ferat, falſam*

eſſe:

eſſe: plurimi qui in Eccleſia ſunt, de ea dubitare incipiant, eamque conſiderent tanquam fabulam quæ a nemine fere credatur. Hic amplum habet Magiſtratus zelum ſuum monſtrandi campum. Hic cogere, hic punire poteſt: hic leges magnam efficaciam habent. Hic quoque procurare poteſt Magiſtratus ut Eccleſiæ ejusque diſciplinæ ſua conſtet auctoritas, atque hæc debita ſeveritate & moderatione exerceatur. Hoc uno remedio irritus redditur plerorumque ſeductorum conatus, qui ſpecie pietatis aliis illudunt, &, quod deplorandum eſt, iis præcipue illudunt, qui vitiis & peccatis graſſantibus quammaxime ingemiſcunt. Sic Anabaptiſmo, ſic fanaticiſmo vires præciduntur: ſed & Deiſmo & Atheiſmo. Quamdiu enim tam pauci vivent vitam religioni veræ convenientem, non deſinent Fanatici ſe tanquam Chriſtianiſmi Reformatores plebeculæ obtrudere, nec deſinent profani, hominibus clam inſinuare, vana eſſe, quæ de religione garriantur atque ab iis ipſis, qui ea profitentur, minime credi. Ita Sapientiſſimus ille Theologus.

III. Sed tempus eſt, ut tandem ad eos deveniamus, qui ad Incredulitatis vitium propendere videntur. Quoniam vero facile homines in ſuis judiciis falli poſſunt, primo κατ' ἄρσιν oſtendemus, quinam in hunc catalogum referendi non ſint. Et quidem primo pro talibus habendi minime ſunt, qui non omnia Scholarum placita admittunt, ſed ab iis ſæpe recedunt, imo turpes errores, ſed longo uſu inolitos & confirmatos, culpant & rejiciunt, neque jactatam illam Orthodoxiam, quam quælibet ſecta ſibi tribuit, magni faciunt, & in diſſerendo de rebus divinis pariter & humanis ingenuo homine digna utuntur dicendi libertate. Tales profecto in numerum Incredulorum non ſunt referendi: contingere enim hoc ſolet Viris præſtantiſſimis, & ab omni impietatis ſpecie plane alienis. Imo injuria talibus infertur, ſi malignis premuntur ſuſpicionibus; vehementioris ingenii homines, auditis ejusmodi calumniis, ſæpe audentiores fiunt, accuſatores pro inficetis, indoctis, umbraticisque Doctoribus habent, atque eos deinceps majoris facere incipiunt, qui inter Incredulos nomen aliquod obtinuerunt. Quid agendum cum iis, qui ad vitium Incredulitatis inclinant.

(2) In hunc cenſum referendi non ſunt, qui nihil ſine rationibus graviſſimis admittunt, ſed omnia examini ſubjiciunt accuratiſſimo, expenſisque demum utramque in partem rationum ponderibus, vel aſſentiuntur, vel non aſſentiuntur. Cum tales vero albis corvis rariores ſint, ſed plerique avita placita ſine mora amplectantur, mirum non eſt, ſi tales a vulgo Eruditorum pro Incredulis habeantur. Injuriam autem illis fieri, in aprico eſt.

(3) Neque illis hoc odioſum nomen tribuendum, qui in con-

greſſibus privatis exercitii cauſa, ea, quæ alii prima & immota eſſe putant, impugnant, eum in finem, ut alios exerceant, vel videant, quibus argumentis ad hoc vel illud dogma ſtatuminandum utantur. Sæpe enim his occaſionibus multi ſuam imperitiam inviti deprehendunt, & ad novum examen argumentorum hactenus uſurpatorum inſtituendum invitantur.

(4) Neque illi huc referendi, qui argumenta hucusque pro capitali veritate probanda allata publice, infirma eſſe dicunt, rationesque, cur ita ſentiunt, proferunt. Notum eſt Patrum noſtrorum memoria inter argumenta v. gr. pro exiſtentia Dei allata, fuiſſe conſenſum Gentium, conſcientiæ morſus, Entis perfectiſſimi notionem & inſitam mentibus omnibus ideam Numinis. Quis autem neſcit, doctiſſimos ætatis noſtræ Viros, ſolidis argumentis comprobaſſe, argumenta hæc infirmiora eſſe, quam ut contra Atheum uſurpari cum fructu poſſint, eorumque in locum longe graviora ſubſtituiſſe. Tantum abeſt, ut tales pro incredulis habeantur, ut potius gratiæ illis ſint agendæ, quod veritati novam accenderint lucem. *Deerunt profecto, qui ſuadebunt, ſi ſuaſiſſe periculum ſit*, inquit *Darius* apud *Curtium*.

(5) Non ſunt inſuper hujus vitii arguendi, qui libertatem conſcientiæ tuentur, argumentisque graviſſimis hanc veritatem propugnant atque oſtendunt, hunc articulum certiſſimis argumentis eſſe ſuperſtructum. Dantur multi inter Theologaſtros, qui Legis naturæ & conſcientiæ decreta ignorantes, quam primum audiunt hunc vel illum acerrime ſentiendi libertatem defendere, clamitent, hunc hominem eſſe Indifferentiſtam; quaſi vero omnibus ſtultis & erroneis opinionibus faveat, qui ferri ſaltem debere, nec perſecutionibus ſubjici a nobis diſſentientes, aſſerit.

(6) Denique, nec hi incredulitati patrocinari dicendi ſunt, quibus Theologia eclectica placet, quique ſervatis præcipuis Religionis Naturalis & Revelatæ capitibus in cæteris neque *Lutherum* neque *Calvinum* in omnibus ſequuntur, ſed attente, adhibitis omnibus præſidiis genuinæ Interpretationis, S. Litteras tanquam unicam fidei regulam ſectantur, & quod in iis revelatum eſſe ſatis clare eſſe exiſtimant, admittunt. Tales profecto in numerum *Indifferentiſtarum* immerito referuntur. His enim perinde eſt quamcunque tueantur de religione ſententiam. Illi vero, de quibus ago, capitalia religionis capita profitentur, & ad credendorum unicam normam, nimirum ad S. Scripturarum recurrunt, cæteris vero minus capitalibus articulis, qui in Scho-
lis

Digitized by Google

lis defenſitantur, pro captus ſui modulo ſubſcribunt, vel non ſubſcribunt. Et profecto, (ſi modo ſua principia rite cognoſcant Proteſtantes) tales pro Indifferentiſtis & Incredulitati faventibus, haberi non poſſunt.

IV. Jam diſquirendum jam eſt *κατα θεσιν*, quibus certis indiciis probetur, hunc vel illum ad vitium Incredulitatis valde inclinare. Neceſſe autem eſt ante omnia, ut is, qui de alio, hoc in argumento ſine formidine erroris judicare vult, hominis, quem Incredulitati patrocinari pronuntiare vult, ingenium, mores, & univerſam vivendi rationem vel ex familiaribus ſermonibus, vel ex Scriptis perſpecta habeat. Hoc enim niſi fiat, dubium ſæpe & anceps erit ejus judicium: Plerique enim homines ſibi non ſemper conſtant, ſed pro temperamenti, circumſtantiarum, animorumque diſpoſitione de rebus humanis pariter & divinis, diverſa ferunt judicia. In genere tales hic repræſentamus characteres qui ad pleroſque, qui hoc morbo tenentur, applicari poſſunt.

Ex quibus characteribus judicari poſſit, utrum quis ad Incredulitatem vere inclinet.

Primus eſt: Si quis nulla urgente neceſſitate, omni data occaſione, nonniſi paradoxa, caſtæ religioni inimica, & quæ optimum quemque offendere poſſunt, in medium profert; ſimul tamen omnibus, qui eo familiariter utuntur, conſtat, eum omnibus præſidiis ad rite de argumentis gravioribus judicandum deſtitutum eſſe, de eo poſſumus dicere eum ad Incredulitatem inclinare.

Secundus: Qui ubique dubia in cauſa Religionis videt neque tamen Doctiſſimorum Virorum ſcripta, qui ea tollere aggreſſi ſunt; evolvere & examinare dignatur, hujus vitii ſuſpectus eſt.

Tertius: Qui omnes ingenii nervos, omnem ingenii aciem intendit, ad præcipua Religionis Naturalis & Revelatæ capita impugnanda; ſimul tamen alios inducere vult, ut credant, hæc eum tantum in finem fieri, ut ingenii humani pateſcat infirmitas. Hoc morbo talem laborare veriſimile plane eſt, & fruſtra hac agendi ratione doctis imponere conatur. Et hoc potiſſimum nomine ad Incredulitatem propendiſſe doctiſſimum *Baylium* Viri præſtantiſſimi judicarunt: aliter vero ſentiendum de Ill. P. D. *Huetio*, qui quidem in libello de *imbecillitate ingenii humani*, *Scepticiſmo* patrocinatus eſt; ita tamen, ut aliquid inde præſidii Eccleſiæ Romanæ accedere poſſe exiſtimarit.

Quartus eſt: Qui nullo habito reſpectu perſonarum, omnes Theologos & V. D. Miniſtros pro ineptis ſtultiſque Declamatoribus & ſuperſtitionis, Tyrannidiſque promotoribus venditant; hujus vitii

merito

Digitized by Google

merito ſuſpecti ſunt, & epidemico hoc morbo laborare pleroſque Deiſtas ex Scriptis quæ proſtant, manifeſtum eſt.

Quintus eſt: Qui Profanorum & Incredulorum ſcripta omnia in cœlum tollunt laudibus, & tanquam Oracula cœlitus data deoſcuculantur; de ſcriptis vero virorum omnium doctorum conſenſu oculatiſſimorum abjecte ſentiunt & paucis maculis offenduntur minimoſque errores, quos forte committunt, vehementer carpunt, Incredulitati patrocinantur,

Sextus: Qui mirifice gaudent, quando audiunt hæc vel illa argumenta, quæ hactenus tanquam fortiſſima, pro Religione vel Naturali, vel Revelata a Viris doctis uſurpata fuerunt, impugnari, licet ſæpiſſime objectionum vim & pondus ne quidem expenderint, imò ob Eruditionis defectum expendere non poſſint, in eandem claſſem non immerito referuntur. In quibus hi characteres & alii deprehenduntur, ſine formidine erroris dici poteſt, eos ad Incredulitatem valde eſſe proclives. Alia Signa hujus morbi, inprimis, ubi malum ex ambitione oritur, in medium protuli, in ſuperioribus diſſertat: de hoc argumento ſcriptis. Uno veluti faſce hos characteres hominis ad Incredulitatem inclinantis, repræſentavit ὁ Μακαρίτης *Cl. Barbeyracius in Præfat. Tomo IV. Sermonum Sacrorum Ill. Tillotſonii, præmiſſa.* Verba pag. XXXI ſq. ita ſonant: *A l'égard de ceux, qui, aprés avoir exaggeré au dernier point les difficultés, & ruïné, entant, qu'en eux eſt, la certitude des lumiéres les plus pures de la raiſon, declarent, que, malgré l'abſurdité apparente des principes de la Religion, qui nous les enſeigne; ceux-là, dis-je, ſe découvrent aſſez eux-mêmes, pour nous autoriſer, à ne pas faire beaucoup de fond ſur des proteſtations, qui paroiſſent dementies, par leur conduite. Une affectation perpétuelle de ne laiſſer paſſer aucune difficulté, ſi petite qu'elle ſoit, ſans la relever & la pouſſer a toute outrance; un acharnement impytoiable à critiquer tous les Ouvrages qui paroiſſent pour la defenſe de la Religion, & à en donner quelquefois, par avance une opinion devantageuſe, ſans entendre de les avoir vûs & examinés comme il faut; un air de triomphe, qui marque aſſez clairement la joie ſecrete, qu'on a de voir le Défenſeur de la cauſe commune dans des embarras, dont on donne à entendre, qu'il ne ſauroit ſe tirer; tout cela, à mon avis, ſent fort un homme qui ſe trahit, & qui trahit ſon parti. Je ſai, qu'il eſt de la bonne foi de ne pas diſſimuler les difficultés: mais elle ne demande nullement, qu'on les étale ſoi-même & qu'on les preſſe ſans aucune néceſſité. Il ſuffit, de les avouer dans l'occaſion; eſt-il néceſſaire d'avertir ſoigneuſement*

ment l'Ennemi des endroits foibles, comme s'il ne ſavoit pas trouver lui-même? Ces obſcurités que Dieu a trouvé bon de laiſſer dans nos connoiſſances les plus néceſſaires, ſont un objet mordifiant, pour toute perſonne, qui aime la verité: Sied-il bien de s'en rejouïr, & eſt-ce là un acte de cette humiliation, qu'on dit, que Dieu c'eſt proposé de nous inſpirer en mettant une contrarieté perpétuelle entre les lumiéres de la Foi & celles de la raiſon? Que ne travaille t-on plûtôt à repreſenter la Religion telle qu'elle eſt, & ſouverainement avantageuſe, & ſouverainement raiſonable, quoi qu'on ne puiſſe pas toûjours rendre raiſon de la conduite de Dieu, qui eſt un Etre infini? Pourquoi ne pas prendre plûtôt à tâche de diſſiper tant d'obſcurités étrangéres, que l'ignorance ou la malice humaine ont repanduës ſur les priucipes les plus clairs & les plus certains, de dédager les Verités & les Maximes de la Religion de tant de fauſſes gloſſes, de tant d'explications forcees, de tant d'applications mal entenduës, de tant de conſéquences peu juſtes, qui en la défigurant, contribuent peut-être plus que toute autre choſe à empêcher ſon effet? Il y auroit là un champ aſſez vaſte pour s'exercer, ſi l'on étoit auſſi bien intentionné en faveur de la Religion, qu'on veut le perſuader. Ita Doctiſſimus ille Vir.

Antequam vero ſingillatim oſtendimus, quomodo cum diverſo genere hominum ad Incredulitatem inclinantium agendum ſit, quædam in genere de modo cum his hominibus converſandi monenda ſunt. In *genere* de hoc argumento loquendo, modeſte, circumſpecte, & cum ſinceri amoris teſtificatione cum iis converſandum. Abſtinendum a durioribus verbis, quæ animos illorum a nobis poſſent reddere alienos, comparationibus horum vel illorum, qui in Hæreticorum numerum fuerunt relati. More Medicis recepto, ſunt tractandi, id eſt iis non iraſcendo, ſed media mollia ſuppeditando. Eum in finem efficiendum, ut favorem eorum nobis conciliemus, & ſinceritatem noſtram quavis occaſione teſtemur: Orandi ſunt, ut libere dubia in animis hærentia in ſinum noſtrum conjiciant, ſancte profitentes, nonſolum hoc gratum nobis acceptumque fore, ſed & nos favore complecti eos, qui miſſa omni hypocriſi, id, quod verum eſſe putant, candide exponunt: Optimis, præſtantiſſimis, veri amantiſſimis ſæpe obtigiſſe, ut vel meditatione abſtruſiore, vel Veterum & Modernorum lectione, occeperint de his, quæ imberbes didicere, addubitare; ſæpe rem exigui momenti impedire, quo minus vim argumentorum pro his vel illis articulis religionis allatorum, ſentiamus: cordati & candidi hominis non eſſe, religioni patriæ ſine examine ſubſcribere, ſed omnia eſſe ἀδεῶς παθῶν examinanda. His, aliisque rationibus excitan-

di, efficiendumque, ut firmiter credant, nos ſolius veritatis amore commotos, conſilia noſtra cum iis communicare velle.

Videndum quibus de cauſis homines ad Incredulitatem inclinent.

V. Qui homines iſtos propendentes ad Incredulitatem retrahere vult, probe debet expendere, utrum hæc inclinatio *affectibus* duntaxat ſit tribuenda, an vero *rationibus & dubiis* animum occupantibus. Quod ſi manifeſtis indiciis, manifeſtis inquam, conſtet, hunc vel illum pravis inclinationibus commotum Incredulitati patrocinari, diſpiciendum, quis potiſſimum affectus vim in animum ejus exerat. Plerumque autem hi homines vel *ambitione*, vel *voluptatum amore* impediuntur, quo minus religionis chriſtianæ articulis graviſſimis ſubſcribant. Quod ſi pateat, hominem prava ambitione captum eſſe, 1) jubendus eſt talis in ſe deſcendere, & ſerio expendere, utrum ad hanc vel illam ſententiam probandam vel rejiciendam puro veritatis inquirendæ amore, an vero novitatis, laudiſque in Orbe erudito conſequendæ ſtudio commotus ſit. 2) Monſtrandum, quam ſit hic affectus inquirendæ veritatis ſtudio noxius, & Viro, qui nonniſi rationibus ad aſſenſum vel diſſenſum commoveri ſe jactat indignus. 3) Cum illi, qui hoc vitio laborant, inter ſe quammaxime diverſi ſint, & unus præſidiis veræ eruditionis ſit deſtitutus; alter vero artem ratiocinandi probe caleat, variiſque diſciplinis ſit excultus, nemo non videt diverſa etiam ratione cum utroque eſſe agendum. Ille, quem ambitioſa cupido duntaxat vexat nova & inſolita defendendi, ineptus licet ſit, ad colorem aliquem ſuæ ſententiæ conciliandum, facilius ſtultitiæ ſuæ argui poteſt, quam is, qui aliquo eruditionis apparatu eſt inſtructus. Fieri id autem tamen debet quam modeſtiſſime & providentiſſime. Articulus quem ille impugnat, rite eſt explicandus, idque verbis ſatis claris, argumenta ſolida ſed ingenio tamen ipſius attemperata in medium proferenda, hocque demum facto, audiendum, quid ipſum impediat, quo minus veritati vacivas præbeat aures, illique fontes errorum detegendi. Si vero is eruditione aliqua eſt inſtructus, monſtrandum (1) quam ſit viro cordato indignum, propter fluxam atque incertam nominis famam paradoxa & Religioni adverſa pertinaciter defendere velle: veritatem ipſam propterea non mutari; argumenta ſola addere pondus veritati, quibuſcunque ex cauſis impugnatæ: 2) Oſtendendum, omnes quidem affectus amori cognoſcendæ veritatis multum officere, quoniam in eam partem nos rapiant, quæ deſideriis noſtris, quammaxime ſatisfaciant; ambitionem vero plurimum in animos hominum valere, quod ſpecie aliqua laudis, & ſtudii inquirendæ veritatis ſe ſe com-

commendet; 3) Oſtendendum eſt adductis variis argumentis, ex variis diſciplinis petitis, quam ſit noſtra cognitio arctis incluſa cancellis, hacque occaſione commendandus eſt *Nobiliſſimi Lokii* de *intellectu humano* liber, qui hominem veri amantem, ſed magnificentius, quam par eſt, de ſcientia ſua ſentientem, in cognitionem ſui ipſius adducere poteſt. Profecto eo nomine ſemper mihi placuit eximius hic liber. 4) Exemplis oſtendendum, in quot ſe ſe conjecerint pericula, & quam ærumnoſam & acerbam ſibimetipſis fecerint vitam, homines hoc morbo laborantes. 5) Præcipue vero dubia ipſa, quæ movet, æquiſſimo animo ſunt perpendenda & trutinanda, ita quidem, ut illi concedatur, quidquid concedi poteſt; neque in minutiis ad rem ipſam parum aut nihil facientibus hærendum, ſed jugulum cauſæ eſt petendum, miſſis odioſis conſectariis, niſi abſurditas ipſius ſyſtematis, quod defendit neceſſario hoc requirat. 6) Monendum, agi de re maximi momenti, neque perinde eſſe, modo admittamus Numen, quod nonſolum omniſcium ſit, omneſque reconditas etiam mentium humanarum cogitationes perſpectas habeat, quidquid de Deo, ejus virtutibus & voluntate ſentiamus. Opus proinde eſſe, ut antequam animos contra ea, quæ a Doctiſſimis Viris inter Chriſtianos de religione dicuntur, obfirmemus, omnia ſerio expendamus, neque præcipiti nimis impetu ad laudis gloriam graſſemur, &c. Quod ſi vero manifeſtum eſt, hominem ad Incredulitatem inclinantem pravarum *voluptatum* amore captum eſſe, tum ante omnia videndum, ut oportunas cum eo loquendi quæramus occaſiones. Tales autem ſunt, ubi ſerena fronte rationes audit, animusque æſtu affectuum non eſt turbatus; tum temporis illi eſt monſtrandum, quam turpe ſit, & homine ſapiente indignum plane, id demum velle in religionis negotio admittere, quod adfectibus gratum & acceptum ſit: neminem facile crediturum talem vi conſcientiæ & amore veritatis duci, qui apertis indiciis prodat, ſe id unum agere religionem impugnando, ut affectibus fræna laxet: Quo magis horum conſiliis obtemperet, eo minus eum aptum fore, rite veritatem examinandi; imo ſucceſſu temporis, ipſum eo deventurum, ut ſanum de religione judicium ferre non poſſit: Veritates cujuscunque generis non dependere a deſideriis noſtris & voluntate, ſed ab intrinſeca rerum conſtitutione, argumentorumque robore, &c. Interim tranquillo animo audienda ſunt ejus dubia placideque cum eo eſt agendum. Conferenda, quæ hoc in caſu monuit *Ill. Burnetus Comitem Roceſtrienſem* in viam reducturus.

 Sunt

Sunt denique, qui ad Incredulitatem inclinant nullis pravis adfectibus commoti. Quorundam hominum animi conſtitutio talis eſt, ut argumentorum vim parum ſentiant, contra vero ubique videant dubia. Quidam mature in Scepticorum vel Deiſtarum ſcripta inciderunt, animo nondum ſatis ſeverioribus diſciplinis exculto. Alii legerunt tales Auctores, qui graviſſima religionis capita infirmis probarunt argumentis; ſunt denique, qui præter merita ſua innumeris premuntur malis ab inſolentibus hominibus; Hi incipiunt dubitare de Providentia divina, & ex una dubitatione in aliam conjecti, occipiunt de veritate religionis Naturalis & Revelatæ ἐπέχειν. Cum his (1) circumſpecte eſt verſandum, atque ubi eos compellandi eſt occaſio, vel ſatis noti nobis ſunt, laudandi in eo, quod ἄνευ παθῶν negotia religionis expendant, neque ſine ſufficientibus rationibus ſtatim receptis publice ſententiis album adjiciant calculum. Monſtrandum (2) optimis & præſtantiſſimis Viris obtigiſſe, ut per tempus de maximi momenti veritatibus dubitaverint, ſucceſſu vero temporis re melius expenſa, ex hoc labyrintho eosdem eluctatos eſſe feliciter. Deum, qui intimos hominum receſſus perſpectos habet, & quibus quisque ad religionem vel amplectendam vel rejiciendam inducatur rationibus, pulchre cognoſcit, ſcrupulos in animo contra hæc vel illa religionis capita exortos, malam in partem haud interpretaturum, modo id agant, ut nimirum nihil eorum omittant, quæ majorem veritatum ſalutarium lucem in animis excitare poſſint. Eum in finem (*tertio*) oſtendendum, in omnibus diſciplinis, etiam iis, quæ Societatis civilis commoda promovent, dari tamen multa incerta & dubia, neminem tamen qui ſapit propterea de utilitate harum diſciplinarum dubitare: Deum plura non poſtulare circa cognitionem rerum divinarum, quam quisque meditando, legendo, vel alios conſulendo, conſequi poteſt: legendos inprimis eos Scriptores, qui in examinandis & ſolvendis dubiis, quibus animus jam quidem divexatur, ſingularem curam & ſolertiam adhibuerunt: cavendum vero quammaxime eſt, ne ſcrupulos, qui animum ejusmodi hominum occupant, levibus armis, id eſt infirmis argumentis, aut ſcholaſticis diſtinctionibus oppugnemus. Profecto nulli ſunt minus apti ad ejusmodi homines in viam revocandos, quam illi, qui in legendis minutis controverſiis ætatem triverunt. Opus contra eſt, ut tales familiariter utantur iis, qui præſtantiſſimis diſciplinis mentem imbuerunt, & quid ſolidum & inane ſit, ut in cæteris

teris diſciplinis, ſic inprimis in controverſiis cognitum & perſpectum habent, atque ut Deiſtarum, ſic etiam Virorum inter Chriſtianos excellentiſſimorum ſcripta maxima cum attentione evolverunt. Qui his præſidiis deſtituti ſunt, & Scholæ duntaxat placitis inhærent, tantum abeſt, ut aliquid lucrentur, ut potius eos in erroribus, quos fovent, confirment.

Diſquiritur, quomodo tractandi illi, qui in ipſum Atheiſmum, vel Deiſmum inciderunt.

VI. Denique ad eos perveniendum eſt, qui in ipſum Barathrum *Atheiſmi*, vel *Deiſmi* inciderunt, & in hoc ſtatu ſecure ſe adquieſcere poſſe putant. Hi vero uti dico vel *Atheiſmum* profitentur vel *Deiſmum*. Quod ad Atheos ſpectat, quidam falſis duntaxat, ſed ſubtilioribus ratiociniis decepti ſunt: alii vero pravis ſtudiis ſunt corrupti, divina humanaque rident, & ex profanorum hominum ſermonibus tela veneno tincta, adverſus ea, quæ omnium ſapientum judicio attentione digniſſima ſunt, depromunt, neque unquam ſerio rationes pro religione pugnantes audiverunt, rejectoque examine rerum graviſſimi argumenti, locis quibusdam communibus, quibus ſcurræ uti ſolent, inhærent. Hi indigniores videntur quibuscum Vir doctus conferat. Quid enim agas cum illo, qui de graviſſimi momenti dogmate, neque ratiocinari poteſt, neque vult? Interim tamen hi non plane ſunt deſerendi, ſed oſtendendum illis, quam ſit rationi contrarium, in re maxime ſeria argumentorum loco, jocis & ſapiente omni indignis profanationibus, uti velle; nebulonem quemvis, aut inſanum hominem ſanctiſſima quæque albis dentibus ridere poſſe; at neminem, qui frontem non habet perfrictam plane, tali vacivas præbiturum aures, ſed potius cum indignatione & deteſtatione talem rejecturum: cum innumeri homines, iique doctiſſimi, oculatiſſimi, & eruditiſſimi ſeveriſſimo examine inſtituto, Dei exiſtentiam probarint, ſapientis non eſſe, in tam gravi argumento rationes, quibus ſuperſtructa eſt hæc veritas, expendere nolle; Quod ſi docilem eum deprehendas, inque ſe deſcendat, neque tamen ſubtiliora Metaphyſicorum argumenta percipiat, optime factum erit, ſi rationibus utaris a *fine*, *ordine*, & *uſu rerum creatarum*, animantium præſertim & hominum petitis, commendandique illi tales libelli, qui data opera ſapientiam, potentiam & bonitatem Dei ex creaturis elucentem, probarunt. Interea temporis exſpectandum, quem fructum hæc colloquia & conſilia habuerint, & pro circumſtantiarum ratione conſilia ſunt moderanda.

Cum iis vero, qui aliquam in ratiocinando peritiam ſunt adepti & eruditionis aliquo ſunt inſtructi apparatu, & Syſtema aliquod qua-

litercunque inter ſe connexum ſequuntur, paulo aliter agendum eſſe prudens quisque & rerum peritus, facile judicabit. Qui vero hodie Atheiſmum profitentur, ut plurimum aut *Spinozæ*, aut *Epicuri* ſubſcribunt hypotheſibus. Novi quidem pulchre, quæ Viri docti de Atheiſmo *Ariſtotelico*, *Stratonico*, *Kabaliſtico* &c. monent; at qui hodie hoc morbo laborant, in tales opiniones utplurimum incidere haud ſolent; ſed vel *Spinozæ* vel *Epicuri* deffendunt ſententias. *Spinozæ* diſcipuli, unam admittunt ſubſtantiam æternam, cogitantem ſimul & extenſam, ab omni æternitate neceſſario agentem: Hujus unius & æternæ ſubſtantiæ partes ſunt, quotquot exiſtunt creaturæ: Hos ſi audias, nullum eſt ab adſpectabili hoc mundo diſtinctum principium; cauſa nulla efficiens vel finalis hujus univerſi, ſed omnia, quæ cogitando adſequimur, ſive ſint νοητα ſive αισθητα, quæ videntur & tanguntur nonniſi unicam abſolvunt ſubſtantiam, cujus non homines tantum, ſed & arbores, pecora, metalla &c. partes ſunt; verbo, vocabulum Deus, præter totum mundum ſignificat nihil. Huic ſententiæ inter recentiores *Comes Paſſerati* & *Edelmannus*, ut de aliis nihil dicam, addicti fuerunt. Alterum Syſtema eſt *Epicuri;* qui hoc ſequuntur, rejecta cauſa finali & efficiente, totum univerſum, & ſingulas ejus partes, artificioſiſſime licet, ſecundum omnium, qui ſenſui communi nuntium non miſerunt, judicium conſtructas, neſcio quibus fortuitis atomorum concurſitationibus adſcribunt. Huic vero ſyſtemati pauci, ex recentioribus Incredulis addicti ſunt; adeo enim inficetum eſt, & ab omni veriſimilitudinis ſpecie abhorret, ut ſapientum omnium ludibrio merito is exponatur, qui ſerio illud deffendere vellet.

Cuicunque autem is homo ſit addictus ſyſtemati, ante omnia triſtis conditio, in qua verſatur, gravibus adductis argumentis illi eſt repræſentanda, ita tamen cum eo agendum, ut ſentiat, nos veri amore compulſos, neque vano duntaxat injecto metu ſortem ſuam deplorare; Eum in finem niſi res ſit aliis nota, efficiendum, ut negotium hoc intra privatos parietes maneat clauſum, ſaltem opera noſtra fieri non debet, ut graviter errans, Magiſtratus auctoritate ſine ulteriore mora publica afficiatur ignominia. De emendatione ipſius potius ante omnia eſt cogitandum, quæ nonniſi modeſtia, patientia, & argumentorum adductorum pondere obtinetur. Eum in finem Viri eruditiſſimi & in philoſophia verſatiſſimi frequenter cum ejuſmodi homine conferre debent. Et quia ad errorem aliquem rite cognoſcendum & ejurandum, tempore opus eſt, non ſtatim, ubi noſtrorum argumentorum

rum vim non percipit, dimittendus, aut omnis cura ejus abjicienda; monendus interim eſt, ne errorem ſuum in vulgus ſpargat, & hac ratione ſibi nociva concitet pericula.

In genere vero homo tam graviter errans, hortandus eſt, ut in ſe ipſum deſcendat, ſerioque omnes cordis receſſus excutiat & diſpiciat, an non aliud quid præter rationes, ipſum in hunc errorem conjecerint; facile enim homines ſibimetipſis imponere ſolere: cumque cœteri mortales, fere omnes, nonſolum rudes & diſciplinis non exculti, ſed eruditiſſimi acutiſſimique, & ab omni credulitatis & ſuperſtitionis ſuſpicione alieni plane, Atheiſmum tanquam maximam inſaniam & craſſiſſimum errorem conſiderent, neceſſe eſſe, ut ſine ulteriore examine ſententiæ ſemel arreptæ pertinaciter non adhæreat, ſed in re maximi momenti providentiſſime agat: Syſtema igitur cum ſyſtemate; rationes cum rationibus, dubia cum dubiis, ita denuo eſſe conferenda, tanquam res hactenus expenſa non fuiſſet, idque præſtandum ἄθεϱ παθῶν ſolius veritatis inquirendæ cauſa; hoc enim officium eſſe omnium ſapientum, & veritatis amantium; rogandus igitur eſt, ut denuo inſpiciat acutiſſimorum & doctiſſimorum Virorum ſcripta, & inprimis attendat ad ea reſponſa, quibus difficultates ſuas impugnarunt; monendus inprimis eſt, ne propter quorundam debilia argumenta rem ipſam pro ſuſpecta aut plane falſa habeat, fieri enim id facile poſſe in aliis etiam diſciplinis: non ſufficere dubia quædam contra exiſtentiam Dei, aut ejus naturam, in medium proferre; ſed demonſtrandum, rationes quibus utuntur illi, qui Numen ab adſpectabili mundo diſtinctum eſſe propugnant, plane eſſe infirmas, argumenta vero, quibus Atheiſmus, qualiscunque ejus ſpecies ſit, commendatur, nonſolum eſſe ſolida, ſed & fortiora iis, quæ pro exiſtentia Dei adferri ſolent.

Quod ſi is ſequatur ſyſtema *Spinozæ*, ante omnia ad prima principia Metaphyſicæ de contingenti & neceſſario, poſſibili & impoſſibili, ad notionem ſubſtantiæ &c. eſt deducendus, illaque ita explicanda, ut ea non poſſit non intelligere; poſitis rite primis principiis & definitionibus, ipſum ſyſtema eſt adoriundum: deinde oſtendendum, quantum σωϱμα ineptiſſimarum & abominandarum conſequentiarum ex hoc ſyſtemate per legitimas & planiſſimas ratiocinandi leges conſequatur. Eam viam contra *Spinozam* ingreſſus eſt P. *Baylius*, & nuper contra *Edelmannum Clariſſimus* & *Doctiſſimus Mejerus*, Profeſſor Philoſophiæ Halenſis. Novi quidem quibuſdam hanc argumentandi methodum non probari. At cum ex ipſa definitione Dei, quam *Spinoza*, & ejus diſci-

diſcipuli adhibent, neceſſario ſequatur, totum univerſum, omnes creaturas, & *partes* ejus Deum eſſe, non video cur hæ conſequentiæ non poſſint urgeri. Si vero ille ſyſtema *Epicuri* ſequitur, poſitis rurſus primis principiis, de cauſis finalibus, de natura ordinis, nexuſque ſapientis a fatali neceſſitate diſcrimine, ad artificioſiſſimam animantium plantarumque ſtructuram; ad ſyſtematis planetarum harmoniam, ad hominum primam originem &c. eſt provocandum, monſtrandumque variis rationibus & exemplis, quam ſit ineptum, fortuito caſui adſcribere velle opus artificioſiſſimum. Commendandi ad privatam lectionem *Derbami*, *Raji*, *Wolfii* aliorumque Virorum doctorum ſcripta, in quibus data opera demonſtrarunt Dei ſapientiam, potentiam & bonitatem ex univerſi attenta contemplatione elucentes.

Cavendum autem quammaxime, ne nimirum unquam utamur argumentis aut nihil probantibus, aut innumeris exceptionibus obnoxiis qualia eheu! paſſim in ſcriptis quorundam reperiuntur; ita enim potius in ſuo errore confirmantur, quam ab eo retrahuntur. Nullibi certe magis periculoſe erratur, quam in hoc caſu: Denique ejuſmodi hominibus ob oculos ponenda eſt vitæ humanæ brevitas, periculumque maximum, in quod incidant, ſi Numen aliquod detur, quod humanarum rerum curam gerat. Pergendum igitur ſcrutando, examinando, atque cum Viris doctiſſimis conferendo: quamvis enim talis commatis homines, ea, quæ de ſtatu Impiorum poſt mortem dicuntur, albis dentibus rideant, monſtrandum tamen illis eſt, impoſſibile plane eſſe, ut invictis argumentis probare poſſint ficta omnia eſſe, quæ de his dicuntur. Atque ita ratiocinando, monendo, perſuadendo, pergere debemus neque deſperare plane de felici ſucceſſu laboris noſtri. Deus interim domi eſt orandus, ut caliginem mentis deceptæ diſpellat, lucemque in ea accendat.

Diſquiritur, utrum pœnis civilibus vel ſupplicio mortis affici debeant Athei. Afferuntur argumenta eorum qui id adſtruunt.

VII. Non alienum erit a materia, quam hactenus tractavimus, diſquirere, utrum *Athei* pœna civili, vel etiam ſupplicio capitis affici poſſint. Quamquam enim nos de mediis moralibus, quibus homines ab erroribus revocari debent duntaxat agamus, non alienum tamen erit hîc loci diſquirere, quomodo tractandus ſit is, qui gravi hoc errore conſtrictus eſt, neque ſalutaribus tamen monitis & conſiliis, vacivas aures præbere vult. Agunt hac de re & Theologi & Juris Conſulti. In medium afferam Affirmantium & Negantium, quantum quidem mihi perſpecta ſunt argumenta, Lectorique permittam, de univerſa diſputatione judicandi licentiam, quanquam non diffitear, me ſem-

ſemper in eam propendere ſententiam, quæ cum æquitate naturali & conſcientiæ jure, quammaxime convenit. In hac ſectione repræſentabimus eorum argumenta, qui exiſtimant, Atheum, publicis, iiſque graviſſimis pœnis affici poſſe & debere. Ubi tamen in anteceſſum monemus, non agi hîc de Homine hujus vitii duntaxat ſuſpecto, ex cujus Syſtemate, ipſo invito, periculoſiſſima nectantur conſectaria; neque de eo, qui aut per tempus de exiſtentia Dei dubitat, vel amicis quibuſdam ſecretum animi aperit; ſed de eo, qui nonſolum ſe talem eſſe profitetur, ſed & libere animi ſui cogitata præſentibus aliis aperit & publicis ſcriptis defendit. Secundo obſervandum, quæſtionem illam, in ſe ſpectatam gravem eſſe valde & momentoſam; at ſi cogitemus, pauciſſimos tanta inſania laboraturos, ut publice hunc errorem profiteantur, videtur hæc quæſtio tam ſollicito & accurato examine indigna, ſaltem minus momentoſa eſſe. In regionibus, ubi nulli aut raro occurrunt Leones & Pardi, non adeo neceſſe eſſe videtur, Venatoribus anxie leges præſcribere, qua ratione efficere poſſint, ut animalia illa carnivora in fugam conjiciantur. Sed veniamus ad rationes ipſas, quibus utuntur illi, qui hominem, Atheiſmum profitentem, gravibus pœnis, imo mortis ſupplicio, adficiendum eſſe contendunt.

Primum argumentum, quod hi adferunt hoc eſt: per publicam profeſſionem Atheiſmi fieri aliter non poſſe, quam ut multi ad peſtilentem hanc opinionem arripiendam inducantur; Eos profecto, qui pravis adfectionibus & vitiis conſtricti ſunt, vacivas his hominibus aures præbituros; Imperantium vero eſſe, omnibus viribus conniti, ut firma ſit religionis perſuaſio; primo quidem argumentis eſſe utendum; ubi vero iis cedere nolint, publicis pœnis, imo morte ipſa eſſe puniendos, non tam ob errorem, quam pertinaciam in eo deffendendo.

Secundum: Fidem, pietatem, amicitias, inter homines ita labefactari, quæ tamen ſint arctiſſima ſocietatis civilis fulcra; Imperantium vero eſſe, omnia, quæ ad vincula illa arctius conſtringenda facere poſſunt, præſtare; contra vero, quæ diſſenſionibus & diffidentiæ inter cives occaſionem ſuppeditare poſſunt, præcidere. Adducunt eum in finem locum *Ciceronis de Nat. D. cap. II.* ubi inter alia ait: *Religione ſublata, fidem etiam & Societatem humani generis & unam excellentiſſimam Virtutem Juſtitiam è rebus humanis tolli.*

Tertium: Crimina ab Imperantibus ſevere eſſe punienda; Cavendum, ne quidquam detrimenti patiantur Reſpublicæ: Inter crimina

Digitized by Google

autem atrociſſima referendum Atheiſmum ; hominem tam peſtilenti opinione imbutum non ſolum ipſummet in omne impietatis genus ruiturum, ſed & alios ut idem faciant, invitaturum.

Quartum : Juramenta in omnibus Rebuspublicis ad conſervandam ſecuritatem publicam & obedientiam præſtandam, quammaxime neceſſaria eſſe ; juramentum vero homini, qui nullas leges vel naturales vel revelatas admittit, præſcribi non poſſe ; aut igitur talem proſcribendum & in exilium cum infamia eſſe relegandum, vel niſi reſipiſcat, graviſſimis ſubjiciendum pœnis.

Quintum : Hoc eo magis recte fieri poſſe, & ſine injuria, quod homo *ἄθεος* nullas proferre poſſit rationes, cur opinionem ſuam propalare & aliis commendare velit. Cæteros homines, qui alicui ſectæ inter Chriſtianos addicti ſint, ſaltem hoc argumento ſe tueri poſſe, quod vi conſcientiæ commoti, non poſſint non alios, quos gravibus erroribus conſtrictos eſſe putent, meliora docere & in ſuam ſententiam pertrahere ; Atheum vero, nullis conſcientiæ ſtimulis induci poſſe, ut aliis ſuam velit commendare ſententiam ; mera igitur petulantia, ſuperbiaque intolleranda eum ſtimulari, ad talia publice in medium proferenda.

Sextum : Moratiores Gentes v. gr. Græcos, homines religionem publicam impugnantes, gravibus ſubjeciſſe pœnis : notum autem eſſe ex Juris-Conſultorum ſcriptis, in dijudicandis legibus naturalibus, nonſolum ad earum normam naturamque, ſed & ad præſtantiſſimos antiquitatis Viros, Philoſophos præſertim & Legumlatores, eorumque judicia decretaque, eſſe reſpiciendum.

Septimum : Atheum non puniri propter errorem intellectus ; ſed propter vitium voluntatis corruptæ : Hanc enim efficere, ut nonſolum imprudenter & contra Imperantium Decreta, ſuam propalet ſententiam, ſed & diſcrimen inter vitium & virtutem tollat, ſimilisque homini ſit, qui venenum pro ſalubri medicamento venditet.

Octavum : In V. Teſtamento falſos Prophetas & blaſphemos mortis ſupplicio ex mandato divino fuiſſe adfectos, unde neceſſario ſequatur, multo magis id contra hominem atheiſmum profitentem, præſtari poſſe.

Nonum : Addunt denique qui ita ſentiunt ; niſi ſerio animadvertatur in eos, qui ita profanas ſpargunt opiniones, erroresque graviſſimos defendunt, plures, in tanta generis humani corruptione repertum iri, qui in hanc inſaniam, adfectibus pravis adblandientem, pro-

penſuri

Digitized by Google

penſuri ſint. Imperantium autem eſſe, mature hiſce malis obicem ponere.

VIII. Adduximus præcipua argumenta eorum, qui exiſtimant, pœnis civilibus iiſque graviſſimis, ſubjiciendos eſſe Atheos; reſtat, ut audiamus eos, qui ſecus ſentiunt. Utuntur autem hi ſequentibus Argumentis: *Primum* eſt: Non negandum, Atheiſmum eſſe graviſſimum errorem, ſed errorem tamen, undecunque ortus ſit, eſſe intellectus: Hîc vero adhibenda media non coactiva, ſed naturæ erroris conſentanea duntaxat, id eſt argumenta graviſſima: Errores non pœnis eximi erranti, ſed meliora monſtrando.

Repræſentantur argumenta Eorum, qui ſecus ſentiunt.

Secundum: Atheum ſuam ſententiam in medium proferentem, non turbare Rempublicam vel cives; ratiocinari enim eum duntaxat, neque ad aſſenſum quenquam invitum pertrahere poſſe; in poteſtate enim Auditorum ſitum eſſe, vel argumenta ipſius miſſa facere, vel expendere ſerio, atque adeo vel rejicere, vel non rejicere; veritatem inſuper de Numine ab adſpectabili mundo diverſo, tam altas in plerorumque mortalium animis egiſſe radices, ut credibile haud ſit, Atheum in ſuam ſententiam multos pertracturum: quod ſi quidam, antea jam ad Incredulitatem propendentes, forte hac ratione excitentur, Athei rationibus album calculum adjiciendi, id non tam argumentis Athei, ſed inclinationi pravæ hominum eſſe adtribuendum: In univerſum vero putant, qui ita ſentiunt, argumentum hoc a turbis & contentionibus petitum, plus probare, quam probandum eſſet, atque adeo nihil plane probare: Hoc enim ſi valeret, inquiunt, nonſolum Hæretici, ſed & innocentiſſimi Viri, a reliqua turba diſſentientes, pœnis civilibus eſſent ſubjiciendi, quod tamen æquitati & juſtitiæ contrarium ſit. Ponamus (inquiunt) Hominem quendam Proteſtantium partibus addictum, in *Hiſpania* vel *Italia* palam veritatem ſui ſyſtematis propugnare atque a tetra ſuperſtitione, homines in his locis degentes gravibus argumentis retrahere velle; ſine mora ſacrificuli & Inquiſitores dicent; hominem non eſſe ferendum, ſed ſine mora gravibus adficiendum pœnis; quo vero vehementiores eæ eſſe poſſunt, ſi Barbaros audias homines, iis erunt innocentiſſimi licet ſubjiciendi; hanc autem cum errantibus noſtra opinione agendi rationem, iniquiſſimam eſſe: Neceſſe igitur ſemper eſſe, ut illi, qui gravibus pœnis errantes puniendos eſſe ajunt, clariſſimis argumentis probent, manifeſtiſſimum intercedere nexum, inter erroris defenſionem & inter obligationem & poteſtatem talem pœnis civilibus adficiendi.

Tertium: Perſuaſionem de Exiſtentia & Providentia Numinis firmiſſimum eſſe Societatis civilis vinculum negari non poſſe; at non ſtatim inde ſequi, eum, qui dogma illud negat ſeveriſſime eſſe puniendum, cum alia adſint rationi magis convenientia media, hominem meliora edocendi, eumque in veritatis viam reducendi: neque etiam Athei opinione Societatis vincula rumpi.

Quartum: Fidem & pietatem, mutuumque amorem, religione nixas virtutes, multum conferre ad officia Societatis civilis obſervanda: fatendum quidem, notum autem ſimul eſſe pleroſque Chriſtianorum, non ob conſcientiæ dictamen, ſed ob auxilium ab aliis exſpectandum, neceſſitatem & pœnarum metum, mutua illa officia præſtare: Atheum, ſi in Societate tranquille vivere velit, leges civiles & poſſe & debere cuſtodire: ſecus ſi faciat, illum non tanquam Atheum, ſed tanquam refractarium puniri poſſe.

Quintum: Verum eſſe Juramenta, ut homines in officiis ſuis contineantur, plurimum conferre poſſe, neque tamen ita neceſſaria, ut nulla Reſpublica ſine illis ſtare poſſit: notiſſimum eſſe iis in locis, ubi frequentiora inculcantur juramenta, homines ea etiam plerumque negligere & transgredi: in *Anglia*, *Belgio*, & aliis in locis tollerari, & quidem ſecure *Anabaptiſtas*, qui juramenta tamen præſtare recuſent. Atheum vel eſſe civem alicujus Imperii & Reipublicæ, vel alienigenam hinc inde vagantem: Si civis ſit, poſſe ipſum beneficiis quibusdam & privilegiis, quibus cæteri cives, qui juramentis ſe obſtrinxerunt, privari, & ſi contra Societatis jura peccet, pœnis affici; neceſſe autem non eſſe, ut, ubi tranquille vitam degit, aliosque non lædit, aut gravibus pœnis, aut violenta morte puniatur. De extraneo hic non agitur.

Sextum: Atheum, leges divinas non admittentem, non tamen propterea in omnia ſcelera ſtatim ruiturum; homines non ſemper agere convenienter ſuis principiis, quod ex eo quotidie conſtet, quod ſanctiſſima divinæ legis præcepta ipſi Chriſtiani pedibus quaſi conculcent; Atheum, vi temperamenti, amore tranquillitatis, metu pœnarum, &c. impediri poſſe, quo minus fræna laxet his vel illis vitiis: Quod ſi proximum lædat, aut talia præſtet, quæ legi civili contraria ſint, poſſe ipſum æque ac cæteros cives, pro delictorum gravitate puniri.

Septimum: Verum eſſe, vi alicujus legis divinæ Atheum non obſtringi ad ſententiam ſuam aliis commendandam: ſed aliud tamen eſſe

eſſe ratiocinari tantum, ſuamque ſententiam proferre, aliud commendare & anxie inſinuare; innumeras dari quæſtiones *grammaticas*, *criticas*, *hiſtoricas*, *philoſophicas* &c. quas Eruditi in lucem emittant, mercemque ſuam commendent; ad quod præſtandum tamen nullis religionis & conſcientiæ vinculis obſtringantur. Atheum poſſe exiſtimare, religionem ſuperſtitionis & multorum malorum cauſam eſſe, amorem igitur proximi poſtulare, ut homines meliora edoceantur: accedit, quod ſaltem exiſtimare poſſit argumenta ſua fortiora eſſe iis, quæ pro exiſtentia Dei adferuntur: licitum inſuper ſemper eſſe iis, qui talia audiunt, aſſentiri vel non, & ſi ſine examine album calculum adjiciant peſtiferis opinionibus, ſuæ adtribuant ſtultitiæ neceſſe eſſe.

Octavum: Quæ de moratiorum Gentium conſuetudine dicantur, homines a patria religione i. e. ſuperſtitione publice recepta alienos, pœnis publicis adficiendi, parum nos movere oportere: præterquam enim quod dubium quammaxime ſit, utrum tales omne Numen penitus rejecerint; nihil nos obligare veterum conſuetudinem: oſtendendum ſemper conſuetudinem & Decreta aliorum, cum legis naturalis indole conſpirare; hoc niſi manifeſtum ſit, vim legis non habere aliorum Decreta: Eodem argumento Pontificios uti poſſe, adverſus eos, qui tot ſanctorum & ſanctarum rident narratiunculas, & eorum cultum explodunt; tales nimirum tanquam Hæreticos igne puniendos eſſe:. a Viris doctiſſimis jam ſatis probatum, quot Juri Naturali & æquitati contraria laudati illi moratiores Græci & Romani, dogmata induxerint: verum eſſe, Athenienſes v. gr. ſevere in eos ſæpe animadvertiſſe, qui patriam religionem, id eſt Deorum cultum ſpreverunt; quo jure vero id factum fuerit, quæri oportere: Cicutam debuiſſe bibere *Socratem*: quam vero præceps hoc Judicum Athenienſium Decretum fuerit, vel ex eo manifeſtum eſſe, quod iidem Judices Athenienſes, ſtatim poſt obitum tanti Viri *Melytum* accuſatorem ejus, capitis damnarint, *Anytum* peregre profectum, illo ipſo die *Heracleotæ* ex civitate ejecerint, cæteros quoque ejus hoſtes exilio multarint, mortem ejus deplorarint, æneam illi ſtatuam poſuerint, templumque in ejus memoriam, quod *Socrateion* vocabatur, ædificarint, quæ omnia recenſet *Diogenes Laertius*: Periculoſiſſimum inſuper eſſe exempla hac in parte aliorum ſequi: Si enim ſemel legis vim habeat decretum, Atheum interficiendi, facile innocentiſſimos Viros, a quibusdam, difficiliorum controverſiarum imperitis, ſed qui multum valent, hujus erroris poſtulatos, in maximum vitæ diſcrimen adductum iri. Et pro-

Digitized by Google

fecto ſi noſtra ætate, homines Atheiſmi poſtulati, & quidem publicis ſcriptis ſtatim neci traditi fuiſſent, e medio ita ſublati fuiſſent Viri a crimine hoc alieniſſimi & de optimis Litteris præclare meriti: caute igitur & circumſpectiſſime in hoc negotio verſandum eſſe.

Nonum: De Atheo dici non poſſe, quod vitio voluntatis duntaxat peccet, niſi dicas hoc ipſum crimen eſſe pœna gravi puniendum, cogitata nimirum ſua cum alio velle communicare: Homines vitiis deditos, ſæpe alios exemplo & rationibus ad idem præſtandum inducere; propterea tamen, niſi infantes plane ſint & excordes, qui ad vitia ſe ſe induci patiuntur, morte non puniri; præcipue animadvertendum in eos, qui cum meliora edocti erant, vitiorumque turpitudinem perſpectam habebant, nihilominus tamen aliorum pravis conſiliis vacivas præbuerunt aures, quanquam & illi, qui ſuaſionibus & rationibus ad mala perpetranda alios induxerunt, a pœna immunes non ſint. Deinde etiam hoc argumentum dicunt nihil probare, quod plus probet, quam probandum eſt: Eodem enim argumento probari poſſe, hominem Proteſtantium religioni addictum, & animi ſua ſenſa de religione v. gr. in Hiſpania cum aliis communicantem, vitio voluntatis peccare, atque adeo eo nomine atrociſſimis pœnis adfici poſſe, quod tamen eorum ipſorum ſententiæ, qui adeo ſevere cum Atheis agendum eſſe putant, contrarium ſit.

Decimum: Pergunt, qui mitius cum Atheo agendum eſſe putant, & dicunt, Atheum nulla ratione dici poſſe blaſphemum; eum enim demum hujus criminis poſtulari poſſe, qui Numen perfectiſſimum, ſanctiſſimum, & ab adſpectabili hoc mundo diverſum, admittit; ſimul vero contra conſcientiæ ſuæ decreta talia de Deo effundit verba, quæ ſanctiſſimæ naturæ e diametro oppoſita ſunt: neque Hæreticum, qui fundamentalia religionis capita impugnat, & de quibusdam eorum abjecte ſentit, propterea blaſphemum eſſe appellandum; judicandum enim hominem ſecundum ſententiæ ſuæ, non aliorum qui ſecus ſentiunt, decreta: Verum eſſe, Prophetam falſum juxta mandatum divinum in veteri teſtamento Judæis injunctum, ſeveris pœnis ſubjiciendum fuiſſe; at talem, qui Idololatriam commendarit, & Iſraelitas a Deo Iſraelis avocaverit cenſendum Perduellionis crimen commiſiſſe, juxta Theocratiam populi judaici, quod a Viris doctis fuſe monſtratum ſit.

Undecimum: Animadverti poſſe in Atheos ſocietatem turbantes, id eſt talia crimina perpetrantes, quæ ubique locorum gravibus pœnis adfici ſolent, neminem negare: errorem tamen ſemper a crimine probe eſſe

Digitized by Google

eſſe diſtinguendum. *Spinozam* in Belgio vixiſſe pacate neque Societatem turbaſſe: pœnas omnes civiles æquitate niti debere; at demonſtrandum, gravem pœnam erranti duntaxat irrogatam, æquam eſſe. Superſtitioſos inſuper in Societate civili frequentiſſime turbare Regna & Reſpublicas neque tamen propterea eos morte puniri. Omnes deteſtari Hiſpanorum Barbariem contra Americanos adhibitam.

Duodecimum: Si Atheus (porro ſic inſtant) gravi pœnæ i. e. morti ſubjiciatur, poſtquam per aliquod intervallum temporis ſuum profeſſus eſt errorem, eum ita in æternam miſeriam neceſſario conjici; ſi vero tempus illi concedatur, omnia probe & libere expendendi, præſtantiſſimos libros evolvendi, & cum eruditiſſimis Viris conferendi, facile fieri poſſe, ut tandem ad meliorem redeat frugem, erroremque ſuum agnoſcat: Hiſtoriam omnium temporum docere, Viros graviſſimis erroribus conſtrictos, expenſis eorum cauſis, meliora edoctos fuiſſe atque veritati victas tandem dediſſe manus.

Decimumtertium & ultimum: Dicunt, qui ita ſentiunt, tandem, neminem in judicando eſſe infallibilem, & doctiſſimum quemque ſæpe in judicio ſuo de Atheiſmo deceptum fuiſſe: Notum eſſe, quid ſuperiore ſeculo evenerit *Carteſio*, noſtra vero ætate J. *Wittichio* & Illuſtri *Wolfio*. Quod ſi ſemel ſtatutum ſit publicis legib s, hominem Atheiſmi poſtulatum gravibus pœnis & morte violenta puniendum, neceſſario talia ſtatuendo multa in Republica exoritura fore incommoda & nocentem pariter & innocentem iiſdem ſæpe pœnis involutum iri. Notum eſſe, quam dubia ſint ſæpe Virorum doctorum judicia, ubi de gravitate errorum judicium eſt ferendum. Atroces hic ex dogmate aliquo conſequi errores perhibet, ubi alius nihil tale ſe cernere poſſe perhibet. Omnibus expenſis, nihil melius præſtari poſſe, quam ſi talia media adhibeantur, quæ errantem etiam graviſſime, in viam revocare poſſint. Talia autem, ſi a ſolidis argumentis diſcedas, dari nulla. Atque hæ ſunt præcipuæ rationes, quibus utuntur illi, qui mitius Atheum tractandum eſſe exiſtimant. Coronidis loco duo adducam teſtimonia recentiorum Eruditorum, qui huic poſteriori ſententiæ favent. Unum eſt *Juris-Conſulti*, alterum *Theologi*. Joh. L. *Fleiſcherus* Juris *Conſultus Hallenſis*, *In der Einleitung zum geiſtlichen Rechte* pag. 1070. ita de hoc negotio judicat, dicens: *Die theoretiſche Atheiſterey iſt, welcher Gott, ſo ferne er natürlich erkant wird, und auch folglich alle Religionen läugnet; Das ein ſolcher mit ſchwerer Leibes-*

Straffe

Straffe könne beleget werden, halt man für eine ausgemachte Sache, wenn man aber die Sache ſelbſt anſiehet, ſo kan auch dieſe Atheiſterey in Anſehen der menſchlichen Geſellſchaft ohnmöglich als ein Verbrechen betrachtet werden: Denn ein Atheiſte turbieret die äuſſerliche Ruhe der Republique nicht, er lebet auch nit ſchlimmer, als ein abergläubiſcher und ruchloſer Heuchler: Und ob man gleich nit läugnen kan, daſs es in Anſehung Gottes, ein ſehr groſſes Verbrechen iſt, ſo folget aber nit, daſs es deſswegen von Menſchen müſſe beſtrafet werden, oder daſs ein ſolcher durch menſchliche Strafen könne gebeſſert werden. Zugeſchweigen, das öfters Leuthe vvider ihr Verſchulden darein verfallen können. Da man alſo dieſelben mit Sanftmuth und Gedult aus ihrer Tohrheit reiſſen könte, ſo ſehe ich nit, vvie man dieſes Verfahren von einer groſſen Grauſamkeit frey ſprechen vvill, vvann dergleichen Leuthe ohne Erkantnus Gottes hingerichtet vverden.

Alterum teſtimonium nobis ſuppeditat Vir pl. *Reverendus* A. F. W. *Sackius Potentiſſimo & Sapientiſſimo Regi Boruſſiæ a Sacris*, *Vir Eruditione*, *pietate*, *prudentia*, *modeſtia & moderati animi ſtudio præcellentiſſimus.* Hinc in introductione ad librum ſuum bonæ frugis pleniſſimum cujus inſcriptio eſt: *Vertheidigter Glaube der Chriſten* parte prima pag. 5. & ſqq. ita pronuntiat: *Es iſt vvahr, daſs eine gevviſſe Freyheit zu denken unter vernünftigen Menſchen ſtatt finden müſſe, und nichts dem Geiſte des vvahren Chriſtenthums mehr zu vvider ſey, als Verfolgung und Gevviſſens-Zvvang: Und vielleicht hat auch nichts dem Glauben der Chriſten mehr Schaden gebracht, als eben der Mangel der gehörigen Sanftmuth gegen Irrende. Nicht allein die Geſeze vvohl eingerichteter Staaten, ſondern auch die Geſeze des Evangelii ſelber erfordern, daſs man dieſelbe dulde, und ihnen, und vvann es auch vvürkliche Atheiſten vvären, alle Pflichten der Menſchlichkeit und Liebe ervveiſe: ſo lange ſie ſich nemlich ruhig halten, und für ſich allein denken, vvelches ſie immerhin und ganz ungehindert, auf ihre eigene Gefahr, thun mögen. So bald ſie aber ſo dreiſte vverden, daſs ſie die Ruhe der menſchlichen Geſellſchaft ſtören, die eingeführte Religion eines Landes offentlich höhnen, in denen Häuſeren herum gehen, und Anhänger ſuchen, die Offenbarung in ihren Reden und Schriften boshaft durchziehen, und alſo denen Chriſten gleichſam ins Angeſicht ſpeyen: ſo däucht mich, daſs es vvenigſtens einem ehrlichen Manne nicht allein erlaubt, ſondern auch ſeine Pflicht ſey, ſeiner und vieler tauſend rechtſchaffener Leute Glauben, vvider dergleichen freche Anfälle zu kühn gevvordener Läſterer offentlich zuretten: und allen nachdenkenden und unpartheyiſchen Gemüh-*

teren

Digitized by Google

teren zu zeigen, *daſs die Chriſten*, *nicht ohne Vernunft und Gründe hoffen und glauben.* Ita venerandus ille Vir. (*)

IX. Poſtquam in antecedentibus ſatis ſuperque oſtendimus, quomodo tractandi ſint *Athei*, reſtat tandem ut diſpiciamus, quid ad lucrandos *Deiſtas* præſtandum ſit. Videndum autem ante omnia cui tandem factioni, vel Sectæ addicti ſint. Notum eſt, eos, licet in eo conveniant omnes, quod Revelationem non admittant, inter ſe quammaxime diſſentire, quod Viri doctiſſimi, *Clarkius in demonſtrat.* de *exiſtentia Dei* &c. Tom. II. Cap. 11. & nuper *Clariſſimus & Amiciſſimus Vernetus* Tom. I. novæ editionis, de *Veritate Religionis Chriſtianæ*, cap. I. probe obſervarunt. Sunt inter eos, qui ſolam exiſtentiam Dei admittunt, cætera vero capita Religionis Naturalis, aut in dubium vocant, aut prorſus negant; Sunt qui Providentiam dari credunt, quatenus Deus univerſum conſervet; Eundem vero ſingillatim res humanas non curare, contendunt, unde etiam omnia, quæ de ſtatu piorum & impiorum poſthanc vitam dicuntur, inter fabulas referunt; ſunt denique qui propius ad verum accedunt: Hi omnia Theologiæ Naturalis, & Juris Naturæ capita ſerio profitentur, ſed Religionis tamen chriſtianæ divinam originem inficiantur diverſas ob rationes. Quidam ad magnum illum inter Chriſtianos diſſenſum provocant contenduntque, hoc indicium eſſe, religionem chriſtianam certis principiis non eſſe innixam. Quidam inciderunt in libros Theologicos, ubi omnia hirſutis minutisque opinionibus plena ſunt, hinc inceperunt contemnere Religionem chriſtianam in genere. Alios in transverſum egerunt infirma

Quomodo in viam revocari poſſint Deiſtæ.

(*) His addendus eſt Theologus *Eruditus*, *pius* & *cordatus* Joh. H. *Hottingerus Profeſſor in Academia Heidelbergenſi Clariſſimus.* Hic in brevi libello *Edelmanno* oppoſito poſtquam impudentiam Hominis deploraſſet, in hæc verba pag. 5. libelli, erumpit: *Was iſt zu thun? Soll man gegen ihn ſtreiten mit fleiſchlichen Waffen? Soll man den Kayſer, Chriſtliche Oberkeiten gegen ihn excitieren, um ihm das Maul zu ſtopfen, und zu gebührender Civil-Straff gezogen zu vverden? Das ſey ferne! Fleiſchliche, vveltliche Waffen ſind eine Schand allen Wiſſenſchaften, ſonderlich den Chriſtlichen Wahrheiten. Wann Henker und Dragoner müſſen die Wahrheiten und Religionen beſchüzen, ſo iſt es damit elend beſchaffen. Wo bleibet die Uberzeugung im Gevviſſen? Wie gefährlich iſt ſolche Hülf? Wie vvann der Kayſer ſelbſten die Wahrheit nit einſihet? Wann ſelbiger durch ſeine Miniſtros ſtreitet für die Irrthümer und vveltliche Maxime. Es iſt vielmehr zu loben an Obrigkeiten, vvelche nur ſorgen vor die Juſtiz und auſſeres in dem gemeinen Weſen: Die ſich nicht mit fleiſchlichen Waffen miſchen in Religions-Streit und Fragen vom Geſez und Evangelio.* Similia legas in Vita F. *Junii* Edit. *Gerdeſii* pag. 227. & 28. & apud Rev. & doctiſſimum *Wagnerum* Apologiæ contra *Edelmannum* impudentiſſimum religionis contemtorem. Tomo I. pag. 105.

Digitized by Google

firma argumenta, quibus Doctores publici, religionis veritates capitales probaturi, uſi ſunt. Hunc offendit doctrina de myſteriis religionis chriſtianæ, quæ illi videntur ἀσύστατα eſſe. Alii deſiderant claritatem in doctrina de officiis Chriſtianorum, aſſerentes, in Scriptis Apoſtolorum plurima, quæ myſticis, id eſt, ut illi interpretantur, fanaticis locutionibus plena ſint, reperiri; denique ſunt qui exiſtimant nimis rigidam eſſe Ethicam chriſtianam, & cum officiis vitæ civilis conſiſtere non poſſe, ut de iis jam qui pravis duntaxat affectibus commoti, a religione chriſtiana alienos gerunt animos nihil dicam. De cauſis hiſce hîc nihil in medium proferam, quandoquidem id in antecedentibus abunde a nobis præſtitum eſſe exiſtimo. Manifeſtum vero eſt, prouti plura aut pauciora concedunt Theologiæ Naturalis capita Deiſtæ, ita pariter cum illis etiam ratiocinandum eſſe. Ubi adfectionibus pravis eos abripi certo conſtat, omnia illa ſunt illis inſinuanda, quæ ſupra, ubi de *Atheiſmo* egimus, in medium protulimus. Ponamus vero rem nobis eſſe cum homine, qui omnia Religionis & Juris Naturalis capita candide & ſincere admittit, tum ego ſequentia obſervanda, & inculcanda eſſe, exiſtimo: (I.) Monendum, in religionis negotio non exſpectandas eſſe demonſtrationes mathematicas, ſed tales duntaxat, quæ hominem veri amantem ad cognitionem veram ſalutaris perſuaſionis adducere poſſunt. Verum eſt, exiſtentiam Numinis, id eſt Entis a mundo diverſi plane, quodque omnibus entibus cæteris exiſtentiam dedit, evidenter ſatis poſſe probari: at ubi deventum eſt ad naturam tantæ tamque præcellentis ſubſtantiæ rite explicandam, hæremus valde, & imperfectam plane eius habemus notitiam, ſufficientem tamen, ad eam cognoſcendam & colendam: idem dico de omnibus ejus attributis ſive moralibus ſive phyſicis. Finitum non eſſe infiniti capax, penes omnes in confeſſo eſt. Quis neſcit quantæ difficultates, admiſſa etiam Providentia divina ad omnia, maxima, medioxuma, minima ſe ſe extendente, circa originem mali moralis & phyſici occurrant, ad quas tollendas, quantum in hac rerum caligine fieri poteſt, non tantum Chriſtiani, ſed & ipſi Deiſtæ, qui providere Deum rebus humanis, eumque eſſe ſanctiſſimum, æquiſſimum, & juſtiſſimum, ſerio profitentur, tenentur. Mentis immortalitas ſufficientibus quidem rationibus cum ex attributis moralibus Dei tum ex natura entis cogitantis probari poteſt; at evidentiam mathematicam locum habere dici non poteſt; quidquid recentiores quidam eruditi dicant, quod fuſe hic probare ſuperſedeo. Quod ſi hoc locum habet in

ipſa

ipſa Theologia naturali, quis mirabitur, ſi talia reperiantur in libris antiquis valde, & ubi præſidia deſunt omnia perfecte cognoſcendi? Theſin *Celeberrimi Werenfelſii*, quæ ita ſonat, pro veriſſima habemus: ***Cognitio*** (inquit) ***Linguarum orientalium, veterum hiſtoriarum, conſuetudinum, rituum, opinionum, non tanta hodie comparari poteſt, quæ ſufficiat omnibus Scripturæ locis intelligendis, omnibus difficultatibus & dubiis ſolvendis, omnibusque apparentibus contradictionibus conciliandis.***

II. Non poſtulamus a Deiſta, ut inſtituto examine, & lectione ſeria & attenta S. Litterarum, ſtatim huic vel illi ſectæ nomen det, nedum, ut aſſenſum det iis, quæ non intelligit; ſed ut *ἀθερ παθῶν* primo N. Teſtamentum expendat, legat & relegat, ſique linguam græcam intelligit, fontem conſulat, doctiſſimosque omnium judicio Interpretes conferat, hocque facto in certas claſſes referat præcipuas propoſitiones, quas ibi ſe deprehendiſſe ſatis clare exiſtimat, & ni me omnia fallunt in ſumma rerum cum chriſtianis plerisque conveniet. Regula hæc æquiſſima mihi eſſe videtur, ubi *Ariſtotelis*, *Platonis*, vel *Stoicorum* ſyſtemata intelligere volumus, idem nobis præſtandum eſt.

III. Cum Deiſta, qualem quidem jam nobis repræſentamus, primaria principia Theologiæ Naturalis admittat, pro certo ponere poſſumus, eum ſcepticum non eſſe; admittit enim certas propoſitiones theoreticas & practicas, concedet igitur, dari veritates quasdam hiſtoricas; v. gr. in terris vixiſſe aliquem *Alexandrum*, *Ciceronem*, *Cæſarem* &c. legat eum in finem, quæ de indole fidei hiſtoricæ doctiſſimi quique, & inter eos *Dittonus* in medium protulerunt, & omnibus ſerio expenſis ſentiet, moraliter impoſſibile eſſe, ut probetur, nullum unquam Chriſtum in terris vixiſſe. Quod ſi hæc veritas nondum ipſi ſatis clara videtur, in cauſas hujus rei inquirat, eosque, quos in hoc argumento doctiſſimos & acutiſſimos eſſe exiſtimat, conſulat, & ni me omnia fallunt, deprehendet tandem hujus veritatis vim. Hic primus erit gradus perveniendi ad cognitionem veritatis hiſtoricæ, conferendo omnes quatuor Evangeliſtas, iisque tantum tribuendo, quantum alii veraci rerum geſtarum narratori creditur: & manifeſtum erit eos omnes in eo conſentire, Chriſtum non ſolum doctrinam admirabilem tradidiſſe, miraculisque illuſtrem fuiſſe, ſed & innocentem violentæ morti fuiſſe traditum, & e mortuis in vitam fuiſſe revocatum, provocarique ad teſtes plurimos oculatos talesque, qui antequam res geſta fuiſſet, induci non poterant, ut crederent, hoc unquam eventurum. Quod ſi circumſtantiæ quædam circa tempus, & perſonas,

Digitized by Google

quæ primi teſtes hujus reſurrectionis referunt, ipſum morantur, videndum utrum ob diverſam aliquam narrationem harum circumſtantiarum, res quam maxime commemorabilis, id eſt reſurrectio Chriſti, ſit in dubium vocanda: legat igitur denuo noſter Deiſta doctiſſimos hujus veritatis defenſores, in primis vero *Nobiliſſimum Weſt*, qui circumſtantias illas omnes, quæ morari Lectorem veri amantem poſſent, accurate expendit. Cumque reſurrectio mortuorum talis ſit eventus, qui ſine miraculo fieri non potuit, ſive rem Deo, vel Chriſto tribuas, pergendum in lectione Evangeliorum, & videndum qualia facta huic Chriſto tribuantur; hic vero manifeſtum plane erit omnes quatuor Evangeliſtas in eo conſpirare, Chriſtum innumera patraſſe miracula diverſiſſimi generis, præſentibus hoſtibus & amicis, adeo quidem, ut quidam nolentes volentes faſſi fuerint, Dei auxilio ea patrari; alii vero cum res vere geſtas eſſe diffiteri non poſſint, occultis malorum ſpirituum operationibus adſcripſerint. Hic vero Deiſta noſter, quem veri amore duci jam ponimus, aut negare debet, quicquam in hoc univerſo præter leges naturæ fieri poſſe; aut narrationem Evangeliſtarum ſuſpectam fraudis eſſe tueri debet; aut nimis credulos hos homines fuiſſe & ſimplices, quam ut quid naturale, quid ſupernaturale rite dijudicare potuerint, aſſerere tenetur, aut denique, quæ narrantur, vere geſta fuiſſe confiteri debet. Quod ad primum attinet, vix credi poteſt, Deiſtam, qui, Deum omnia maxima & minima, id eſt univerſum mundum condidiſſe fatetur, & quidem ſecundum ſapientiſſimas leges, negare velle, eundem Deum graviſſimas ob rationes aliquando leges illas per tempus mutare poſſe, impoſſibilia igitur non eſſe miracula, fateri tenebitur, modo ſyſtema, quod tuetur, rite expendat. Sed probabile inquiet forte Deiſta, non eſt, Deum ſapientiſſimum leges a ſe poſitas mutaturum. Reſpondemus verum eſſe rarius occurrere miracula, & jam per plurima ſecula facta fuiſſe nulla; ſufficit autem eum talia patrare poſſe, ſi velit, cumque Deus nihil faciat ſine rationibus ſufficientibus, omniaque ad ſapientiſſimos fines adaptet, eumque in finem utatur mediis ad finem hunc obtinendum plurimum facientibus, reſtat, ut inquirat Deiſta, utrum miracula quædam facta ſint, hocque conceſſo diſquirendum, quem tandem in finem ea præſtita ſint. Quod ſi ſerio & ἀθερ παθων legit & relegit Evangeliſtarum narrationes, vix ſibi temperare poterit, quin credat, miracula vere a Chriſto patrata fuiſſe: adeo enim perſpicuis verbis omnia exponunt, circumſtantias perſonarum & locorum enarrant, idque tam frequen-

frequenter contigiſſe ingeminant, ut aut univerſa eorum narratio ſit in dubium vocanda, & auctoritas teſtium horum plane rejicienda, aut fatendum tandem, verum eſſe, patrata fuiſſe miracula. Hoc vero conceſſo, patebit mox, quem tandem in finem hæc fuerint patrata: partim enim Chriſtus ipſemet diſſertis verbis teſtando ea ad Evangelium ſuum confirmandum fieri aſſeruit: partim ipſa rei natura, hominumque eo tempore viventium ſtatus, quem ea in finem fierent, deſignare poterant.

Quando Deus inter homines miracula edit, ipſique qui talia edunt, fatentur, quam id fiat ob cauſam, nihil aliud colligi inde poteſt, quam facta ea fuiſſe, ut homines de aliqua veritate gravi & momentoſa edocerentur. Homines quidem ex miraculis Omnipotentiam Dei veluti digito tangere poſſunt; at hæc veritas etiam ſine revelatione & miraculis cognoſci poteſt. Et quid opus eſt pluribus verbis? nemo qui Evangelia legit, ut de Apoſtolorum Actis & Epiſtolis nil dicam, ignorare poterit, id præcipue Chriſtum egiſſe, ut probaret, ſe eſſe illum cœlitus promiſſum Meſſiam. Hæc erat tum temporis inter Judæos celeberrima illa quæſtio. Judæi non negabant venturum Meſſiam; ſed talem præſtolabantur, qualem ſecundum præconceptas opiniones deſiderabant. Chriſtus edidit inter populum hunc miracula, quia ſine iis innumera dubia contra eum doctrinamque, quam profitebatur, adferre poterant; viſis autem tot miraculis, & provocatione ad miracula V. T. cauſas ſonticas afferre non poterant, cur Moſis miracula tanquam divina admitterent, non vero Chriſti, quæ oculis ſuis frequentiſſime videre poterant. At hic jam finis Dei ſapientiſſimus patebat, nimirum Meſſiæ veri characteres exhibere, & ad doctrinam ipſius ſalutarem amplectendam homines commovere. Forte dicet Deiſta, neque tamen finem & ſcopum obtinuiſſe Deum inter Judæos & Principes quidem eorum Phariſæos, qui majore tamen doctrinæ apparatu fuerint inſtructi, quam vulgus: ſed hæc parum ad rem facere Viro ſapienti videbuntur. Deus rationem eum potiſſimum in finem mortalibus conceſſit, ut ex univerſi contemplatione Majeſtatem, ſapientiam & potentiam perſpicerent, atque ad eum colendum inducerentur: Hoc non obſtante multi, imo plerique incurii ſunt rerum pulcherrimarum in univerſo occurrentium, & ad tantas O. N. perfectiones caligant; num ergo Deus fine, quem intendit, excidit, & fruſtra ſunt tam ſtupenda & artificioſiſſime conſtructa manuum ſuarum opera? non putaverim. Si Deiſta hiſtoriam evangelicam, pro uti decet, per-

 legit,

legit, & ad characteres Phariſæorum, aliorumque Principum hujus populi, attendit; ſine magno labore cauſas reperiet, cur plurimi inter Judæos conſpectis etiam tot miraculis chriſtianæ tamen religioni nomen non dederint, nimirum ſuperbia, ſtupor, inolitæ de ſanctitate & prærogativis judaicæ Nationis opiniones, traditionum a Patribus acceptarum admiratio, animus a cultu interno religionis alienus, & in externo plane defixus, aliaque miſeros homines impediverunt, quo minus attente ad illa miracula, & ad doctrinam excellentem animos adverterent. Licet enim Deus miracula edat, ad homines de doctrina cœleſti perſuadendos, non vult tamen invitos per miraculum ad adſenſum pertrahere. Potuit igitur noſtra ſententia Deus in gratiam doctrinæ cœleſtis patrare ob ſapientiſſimas plane rationes miracula, licet, multi homines ad tantam lucem oculos clauſerint. Idem dicendum de Gentilibus, quæ tamen omnia fuſius eſſent demonſtranda, ſi data opera veritatem miraculorum, quod a doctiſſimis Viris abunde factum eſt, probare aggrederemur. Ex dictis ſaltem hoc manifeſtum eſt, Deiſtam noſtrum male argumentari, quando ex narratione Evangeliſtarum de tanta miraculorum a Chriſto patratorum copia colligit, fraudis eſſe ſuſpectos Evangeliſtas: probandum enim ante omnia eſſet, miracula inter ea eſſe referenda, quæ ſunt ἀδύνατα, quod profecto is non poteſt profiteri, qui Deum ab adſpectabili hoc mundo diverſum admittit. Neque tandem tertio loco ſequitur, homines illos nimis credulos fuiſſe, eaque, quæ ipſis mirabilia videbantur, ſtatim in numerum miraculorum retuliſſe. Narrant enim, quæ ipſimet viderant, neque ut, qualis natura horum factorum eſſet, anxie diſquirunt, ipſis potius, qui αὐτόπται erant dijudicandum relinquunt, quid de rebus iſtis geſtis ſit ſentiendum. Ex ipſis autem judiciis, quæ a Judæis ferebantur, manifeſtum erat, eos in maximam admirationem fuiſſe raptos, neque neſcio cui naturalium cauſarum concurſui ſtupendas illas actiones auſos fuiſſe adſcribere; ſi more eruditi noſtri ævi recepto, incepiſſent cauſam ſuam argumentis metaphyſicis a contingenti & neceſſario, poſſibili vel impoſſibili &c. petitis tueri, merito ſe ſe ſuſpectos reddidiſſent, quia in ipſa, quam narrant, hiſtoria, fatentur, ſe humili loco natos fuiſſe, & potius piſcando quam Litteras excolendo magnam ætatis partem exegiſſe. Ipſis potius Deiſtis probandum incumbit, omnia, quæ de miraculis ab ipſis narrantur, facile ex cauſis phyſicis explicari poſſe. Poſtquam Deiſta noſter omnia ſerio expendit, fraudeſque nullas in narratione Evangeliſtarum deprehendit, & mira-

Digitized by Google

miracula a Chriſto edita fuiſſe negare nequit, rurſus recurrendum eſt ad reſurrectionem Jeſu Chriſti, tanquam miraculum inuſitatum plane & ſtupendum: poſtquam enim legit Chriſtum tot miracula in vita ſua edidiſſe, Deique præſentiſſimo auxilio adjutum fuiſſe, non eſt mirandum, ſi ejusdem potentia, e mortuis in vitam fuit revocatus; cum vero æque diſertis verbis Evangeliſtæ exponant miracula, quæ patravit, ac ipſius reſurrectionem, non minus priori teſtimonio, quam poſteriori fides eſt habenda. Hoc vero conceſſo, ipſemet Deiſta facile conſectaria ex reſuſcitatione hac Chriſti ſponte ſequentia, elicere poterit. Dabimus quædam: ponimus vero Deiſtam noſtrum lectis Evangeliis ad Acta Apoſtolorum, epiſtolasque ad varias datas nationes, perrecturum, eaque, quæ poſt reſurrectionem eveniſſe narrantur, ſimili cura & attentione perlecturum.

Primum eſto: Chriſtus ut ſupra diximus, patravit miracula ad doctrinam, quam in medium protulit, aſtruendam: Jam vero aut dicendum Deum in gratiam Impoſtoris talia miracula edidiſſe, aut id præſtitiſſe ad doctrinam a Chriſto annuntiatam probandam, & confirmandam. Prius tueri non poteſt Deiſta, quia Theologiæ Naturalis & Juris Naturæ capita admittit, eſſet enim hæc aſſertio omnibus Dei virtutibus contraria: Poſterius ergo dicendum eſt. Hoc poſito nonſolum miracula Chriſti erunt divinæ originis, ſed & ejus doctrina.

Secundum: Evangeliſtæ omnes nonſolum teſtantur, Chriſtum in vitam fuiſſe revocatum, ingentique turbæ ſe ſe videndum exhibuiſſe, ſed & ſublimem in cœlos abiiſſe, videntibus ſuis diſcipulis; Imo ipſummet hoc certo futurum prædixiſſe: ex quo ſequitur, ipſum potentia Dei exaltatum fuiſſe, Deumque doctrinam, quam Judæis annuntiavit Chriſtus, ita comprobaſſe tanquam veram.

Tertium: Chriſtus diſcipulis promiſerat, teſtibus Evangeliſtis ſe poſt breve temporis intervallum, poſtquam cœlo fuiſſet receptus, donum miraculorum ipſis largiturum, eoſque omnia edocturum, quæ ad veritatem Evangelii rite intelligendam, aliiſque annuntiandam, facere poſſent. Dictum factum; poſt elapſos dies 50. incipiunt hi homines ἀπαιδευτοι variis linguis loqui & τα μεγαλεια τυ Θευ deprædicare, quod exaltati Chriſti certiſſimum ſignum erat; unde ſimul ſequitur, eos phantaſia non deceptos, ſed ipſo ſenſu, & experientia edoctos fuiſſe, non ſuæ diligentiæ aut labori, ſed Chriſto hoc beneficium tribuendum.

Quartum: Apoſtoli, poſtquam Chriſtus e mortuis in vitam fuiſſet

Digitized by Google

ſet evocatus, & in cœlum aſcendiſſet, hinc inde Judæam peragrantes has res geſtas ubique exponunt cordate & intrepide, nulliſque minis a confeſſione hujus veritatis ſe ſe abduci patiuntur; ex quo facile colligi poteſt, eos, de rerum geſtarum certitudine intime fuiſſe perſuaſos, neque enim conſtantiæ illius in aſſerendis his veritatibus ulla veriſimilior reddi poteſt ratio.

Quintum: Ipſi diſcipuli Chriſti, poſtquam is receptus eſſet cœlo, nonſolum dono linguarum ſed & facultate patrandi miracula fuerunt inſtructi, prout ex Actis Apoſtolorum clariſſime hoc patet. Neque hîc falli poterant quoniam ipſo opere omnes ſimul videbant homines, variis morbis laborantes ſanari, atque mortuos in vitam revocari; tentet idem præſtare homo ſanaticus, & mox ſentiet, quam ſit ille conatus ſtultus plane & irritus. Hæc omnia vero ſe præſtare dixerunt in nomine Jeſu in vitam revocati & exaltati. Cauſa igitur alia inſignis hujus facultatis dari non poteſt. Maxime hîc in hac diſquiſitione attendendum eſt, Acta Apoſtolorum a Luca ſcripta ſtatim fuiſſe ac Evangelium ſuum compoſuiſſet. In iis autem nonſolum exponit ipſos Apoſtolos fuiſſe miraculis illuſtres, ſed & narrat, quibus in locis hæc vel illa geſta ſint; in ſcenam producit perſonas, quibus Evangelium, & quo cum ſucceſſu, ſit annuntiatum, totque circumſtantias pandit ut omnibus manifeſtum ſit, eum de rerum geſtarum certitudine fuiſſe perſuaſum: profecto malitioſiſſimus, nec plane ſtupidus tamen impoſtor, talia in medium proferre auſus non fuiſſet, eo tempore, quo omnia in recenti erant memoria, & ſi falſa fuiſſent, apertæ fraudis coargui potuiſſet. Pluribus hoc argumentum urget Vir *Doctiſſimus A Joungs* in diſquiſitione de *Idololatria edit. germ.* pag. 428. ſeqq.

Sextum: Evangeliſtæ quatuor & Lucas in Actis narrant nativitatem J. Chriſti, ejus miracula, mortem, reſurrectionem, aſcenſionem in cœlum, Spiritus Sancti ſuper Apoſtolos effuſionem; fata doctrinæ chriſtianæ; conveniunt in omnibus, quæ ad ſummam rerum geſtarum faciunt, interſerunt paſſim, doctrinam Jeſu Chriſti nunc apertis verbis nunc per parabolas traditam, memoriam confirmante eo Spiritu, qui, ſe omnem eos veritatem edocturum, ante promiſerat. Summa veritatis erat: Jeſum Nazarenum verum eſſe Meſſiam, Patribus promiſſum, & a Prophetis plurimis ante Seculis annuntiatum. Apoſtoli nonſolum viva voce capitales illas veritates injungunt, & ex iis argumenta ſolidiſſima petunt, ad veritates illas Judæis pariter & Gentilibus

tilibus commendandas; ſed & ſcriptis variis ad *Romanos*, *Ephesios* &c. Epiſtolis, hoc unum præcipue agunt, ut Jeſu Chriſti mortem & reſurrectionem tanquam prima ad veram pietatem incentiva, & præcipua Religionis Chriſtianæ fundamenta proponant. Hinc tota eorum Ethica his principiis eſt ſuperſtructa, de quo infra aliquid monendum eſt.

Septimum: Quocunque oculos convertimus, reſpiciendo ad teſtimonia primorum diſcipulorum, eorum conſenſum in exponendis rebus geſtis, conſtantiam plane admirabilem in rebus adverſis, nullas alias cauſas hujus rei reperire poſſumus quam altiſſimam de rerum geſtarum certitudine perſuaſionem: Quod ſi enim ad ea reſpicimus, quibus homines ad aliquid fingendum & adpetendum duci ſolent & quaſi trahi; nimirum ad *ambitionem*, vel *voluptatum amorem*, aut *auri ſacram famem*, patebit eos ab affectibus illis fuiſſe alienos; ambitio ut plurimum non cadit in rudes homines, ſed docti & excellentioris ingenii homines ſæpe hoc morbo laborare ſolent. Et in quibus tandem horum hominum ambitio conſiſtere debuiſſet? Neque Eruditionis copia, neque eloquentia, neque diſciplinarum philoſophicarum peritia excellebant. Sed pone tandem etiam rudes quammaxime homines ambitione capi; quæro quomodo homines illi tam artificioſam fabulam rite fingere potuiſſent, ut mendacium non potuiſſet pellucere? In Judæa, præcipue vero in Galilæa nati erant hi homines; fingunt, ſi Incredulos audias, Chriſtum aliquem in Judæa vixiſſe miraculis illuſtrem, dogmata in medium protuliſſe a Gentilium plane & Judæorum placitis aliena, eum vitam vixiſſe auſteram plane & duram, Ipſum principes populi ſcribas & phariſæos ob hypocriſin, depravatamque antiquam religionem frequentiſſime caſtigaſſe, tandem horum hominum inſidiis circumventum neci traditum, ſed quod mirabile & incredibile pleriſque hominibus videtur, e mortuis in vitam revocatum, & in cœlum aſcendiſſe, ibique regnare &c. Quod ſi hæc omnia ficta fuiſſent, neſcio quomodo boni illi homines ambitione ſcilicet capti, ſperare ulla cum veriſimilitudinis ſpecie potuiſſent, homines non plane ſenſu communi deſtitutos, rerumque in Judæa geſtarum gnaros, vacivas ſibi aures præbituros fuiſſe. Profecto hæc fuiſſet talis ambitionis ſpecies, quæ nonniſi vexare ſolet homines ſtolidiſſimos. Non rudis piſcatoris, labore manuum victum quærentis eſt, ingenioſam aliquam fabulam, ad veriſimilitudinis leges exactam, excogitare. Plura hîc requiruntur. Addo talia reſpectu locorum, in quibus hæc vel illa facta dicuntur, ab iis narrata fuiſſe, ut vix ſibi, niſi plane de-

 men-

Digitized by Google

mentati fuiſſent, perſuadere potuiſſent, homines ſani cerebri aſſenſum ipſis præbituros. Denique non artificioſis Rethoricæ utuntur regulis, ad facta hæc, quæ narrant, inſinuanda, aut longe repetitis argumentis probare intendunt, ſed loquuntur ita, ac ſi res narrata omnibus plane nota tum temporis fuiſſet. Plura de hac objectione non addo, quoniam ea parum habet veriſimilitudinis. Idem dico de *amore voluptatum*, quo forte inducti, hiſtoriolam illam in vulgus ſpargere aggreſſi ſint. Ignobiles & pauperes voluptatibus quidem inhiant, ſed talibus plerumque, quibus abunde famem & ſitim ſedare queunt. Opiparas cœnas non quærunt: parabilis uſitatusque cibus ſed ſufficiens eorum deſiderio ſatisfacit. Nulli autem minus apti, quam tales, ad cerebrum novis & artificioſis hiſtoriis excogitandis fatigandum; cuticulam potius curant, creduntque quod vulgo creditur, ulterius vero curas ſuas non extendunt. Denique peſſimum morbum *avaritiam* hos primos diſciplinæ chriſtianæ alumnos occupaſſe, non magis veriſimile eſt: Quos tenet inſatiabilis hæc cupiditas, illi non tantum ſibi proſpicere volunt, ſed & curam ſuam ad familiam ſuam, ad poſteros ditandos extendunt, avideque corradunt per fas & nefas, quæ ad acervos jam congeſtos augendos facere poſſunt: at primo raro vexat auri argentique fames pauperes: deinde facile hi homines perſpicere poterant, prolata & diſſeminata doctrina nova, domum patriamque eſſe derelinquendam, nullibique corradendæ pecuniæ relictum eſſe locum, neque inter Gentiles neque inter Judæos. Sufficiens erat inter Gentiles numerus ſacrificulorum quos alere debebant Imperantes, neque talia ſibi promittere poterant primis illis temporibus Chriſtiani, omnibus exoſi. Dices experientiam teſtari, viles & pauperculos Monachos de votis paupertatis pulchre garrientes ad immenſas tandem perveniſſe divitias, adeo quidem, ut in multis Europæ & Americæ partibus cum ipſis poſſint de divitiis certare Regibus. Verum hoc eſt. At quorum præſidio quibuſve artibus in eum ſtatum pervenerint, quærendum eſt. Nimirum notum, ſuperſtitioſos Imperatores & Pontifices, in cauſa fuiſſe hujus rei, exiſtimantes ſe Deo rem gratiſſimam facturos, ſi homines inertes & fanaticos beneficiis ſingularibus cumularent, ipſi vero Monachi prenſationibus, fictis miraculis, & reliquiis, pecunia emunxerunt homines ſuperſtitione vana captos. At talia minime ſibi promittere poterant Apoſtoli, & primi diſciplinæ chriſtianæ alumni, ſive ad Judæos reſpicias, ſive ad Gentiles: ſufficiebat ipſis, ex liberalitate quorundam Chriſtianorum tantum accepiſſe, quantum ad victum & amictum ſatis erat. *Octa-*

Octavum : Converſio Pauli mirabilis plane, veracitatis Apoſtolorum de veritate reſurrectionis Jeſu Chriſti & exaltationis ejus argumentum ſuppeditat irrefragabile. Hic enim in ipſo perſecutionis æſtu poſitus, voce cœlitus demiſſa, *Saul ſaul quid me perſequeris* ita fuit commotus, ut mox totus a ſe mutatus, diſciplinæ chriſtianæ nomen daret; Quam incredibili vero diligentia ubique Evangelium J. C. annunciarit, quos labores & moleſtias devoraverit, mortemque conſtantiſſimo animo pertulerit, ex ipſius epiſtolis, & primævæ antiquitatis monumentis patet. Veram autem fuiſſe hanc Pauli converſionem non imaginariam, vel ea ipſa, quæ poſt viſionem illam docuit & perpeſſus eſt, manifeſtiſſum eſt. Eum certe non fanaticum, neque Impoſtorem fuiſſe, data opera nuper probavit *Nobiliſſimus* & *Eruditiſſimus Lidletbonus Anglus* ſingulari libello, in quo ex ipſa converſione Pauli, ejus doctrina & geſtis, argumentum deſumit, pro veritate Religionis chriſtianæ.

Nonum & ultimum : Effectus mirabiles ; quos habuit publica illa profeſſio, Jeſum Chriſtum pro peccatoribus obiiſſe mortem, e mortuis in vitam fuiſſe revocatum, & ſublimen in cœlos abiiſſe, ſatis teſtantur, primos Chriſtianos de veritatibus hiſce fuiſſe perſuaſos. Plurimi ut ex Actis Apoſtolorum conſtat, ex Judæis & Gentilibus audita hac doctrina, viſisque miraculis nomen dederunt Religioni chriſtianæ, imo multi etiam extraordinariis ſuperfuſi erant donis. *Neronis* jam ætate plures fuiſſe Chriſtianos gravis Auctor eſt *Tacitus*. Inter Gentiles plures abjecta ſuperſtitione, & cultu idololatrico, ſimplicem illam, nec adfectibus adblandientem Chriſti doctrinam profeſſos fuiſſe, nonſolum Acta Apoſtolorum & Epiſtolæ, ad varios cætus datæ, ſed & ipſa primæva antiquitatis eccleſiaſticæ monumenta teſtantur. Probe autem obſervandum nos a multitudine duntaxat credentium non argumentum petere, ad originem divinam religionis chriſtianæ probandam ; pulchre enim novimus, ipſum Impoſtorem *Mahometem* plurimos habuiſſe & adhuc habere Sectatores, ut de tot gregibus Monachorum inter Chriſtianos nihil dicam : argumentum noſtrum petitum eſt a *modo* propagationis ; a *ſimplicitate* primorum doctorum ; a *præjudiciis*, quæ exuenda erant ; ab *obſtaculis* huic doctrinæ oppoſitis ; a *conſtantia* tandem in tuenda ſanctiſſima diſciplina. Atque hæc ſunt principalia confectaria, quæ ex veritate de reſurrectione Jeſu Chriſti ſine ſubtili meditatione & violentia erui poſſunt. Paucis tantum hæc inſinuavi, quia *Celeberrimi* & *Eruditiſſimi* Viri religionis chriſtianæ

Digitized by Google

veritatem probare aggreſſi ſunt data opera hæc omnia plenius excuſſerunt, & ad omnes Deiſtarum objectiones fuſe reſponderunt.

Hactenus a Deiſta noſtro nihil aliud petivimus, quam ut ea, quæ a diſcipulis Chriſti de reſurrectione dicta ſunt, ſerio expendat; teſtium quantitatem & qualitatem probe examinet, factoque examine judicet, quid tandem de hoc teſtimonio Apoſtolorum ſecundum leges rectæ ratiocinationis exiſtimandum putet. Quoniam vero vel ipſa miracula maxima, ſiquidem talia fierent, ad probandam doctrinam ineptam, contradictionibus meris ſcatentem, & divinis plane virtutibus contrariam nihil tamen conferre poſſent ad homines in adſenſum pertrahendos, neceſſe eſt, ut aliquid de dogmatibus religionis chriſtianæ ejuſdemque præceptis moralibus addamus. Deiſta, qui reſurrectionis Jeſu Chriſti ab Apoſtolis unanimi conſenſu narratam veritatem rite expendit, vix cohibere ſe poterit, quo minus ad adſenſum aliquem huic narrationi concedendum inclinatum ſentiat animum; unde etiam factum eſſe puto, ut doctiſſimi eorum, quantum ego quidem ſcio, *Dittoni* de veritate reſurrectionis Chriſti librum intactum hactenus reliquerint. At ubi ad doctrinam ipſam & dogmata religionis chriſtianæ deveniunt, putant, ſe ſufficientes reperire rationes totam illam hiſtoriam pro ſuſpecta habendi, cum iidem Evangeliſtæ, qui rem plane miram de Chriſto reſurgente exponunt, ſimul tamen fateantur, eundem, & poſt eum ita dictos Apoſtolos, portentoſa quædam, & tamen creditu neceſſaria tradidiſſe dogmata, quæ tamen ſua nimirum opinione cum rectæ rationis decretis nulla arte in concordiam redigi poſſint. In hanc vero claſſem referunt inprimis doctrinam de S. Trinitate. Videndum ergo paucis utrum propterea Deiſtæ juſtas triumphandi & religionem chriſtianam rejiciendi cauſas habeant. Eum in finem ſequentia iis probe expendenda damus.

Primum eſt: Non tantum licitum, ſed & neceſſarium eſſe putamus, ut omnia dogmata Religionis chriſtianæ, potiſſimum ea, quæ Myſteria vocantur, ad exactiſſimas ratiocinandi leges examinentur. Nolumus ut Deiſtæ aſſenſum præbeant propoſitionibus in N Teſtamento detectis ſine accuratiſſimo examine. Quod ſi omnibus rite expenſis ad lancem illam trutinarunt dogmata Religionis chriſtianæ, neque tamen ſibi ſatisfacere hactenus poſſunt, per tempus ad ἐποχὴν, antequam plane ea rejiciant, confugere debent, & in aliud tempus, inſtituto novo examine, rem transferre. Quod enim mihi prima occaſione conceptu difficile eſſe videtur, alio tempore, aliaque animi diſpo-

diſpoſitione, veroſimile videri poteſt. Hoc ideo ante omnia monemus, quia quidam Theologi, ubi de myſteriis agitur, eorum examen accuratius proſcriptum vellent, atque adeo Deiſtis ea vellicandi materiam ſuppeditant.

Secundum: Concedimus & fatemur, ea, quæ manifeſtam involvunt contradictionem credi non poſſe: Sic credere, etiamſi vellemus, non poſſumus, dari circulum quadratum, aut idem corpus eodem tempore in pluribus locis eſſe poſſe: Hæc propoſitio omnis rectæ ratiocinationis prima regula eſt, qua rejecta, nihil tam portentoſum & abſurdum eſt, quod inſinuari non poſſit. Quam diu igitur Deiſtæ putant, hic vel illic in religione chriſtiana talia reperiri dogmata, cauſa non eſt cur iis iraſcamur. Sequantur legem conſcientiæ, neque quisquam, dum in hoc ſtatu ſunt, eos increpandi habet cauſas; ne ipſe quidem Deus homines ad *ἀσυςατα* credenda cogere poteſt; in repugnantibus enim nonniſi reperias voces ſenſu carentes.

Tertium: Dogmata religionis chriſtianæ non ſunt dijudicanda ſecundum hoc vel illud Theologiæ Syſtema, ſed ſecundum ipſa verba, quibus Scriptores ſacri utuntur, adhibitis rectæ interpretationis regulis, & præſidiis philologiæ ſacræ. Si hæc jam antiquis ſeculis a primitivæ Eccleſiæ Patribus obſervata fuiſſent, tam innumeris contentionibus & litibus locus non fuiſſet relictus. Secundum Proteſtantium ſententiam (utinam ſibi ſemper in hoc conſtarent, & ſuorum principiorum eſſent memores) nullum dogma religionis credi debet, quod non aut *αὐτολεξει* in S. Litteris clariſſimis verbis ſit expreſſum, aut per evidentiſſimam conſequentiam inde eruatur: non inſuper obtrudimus Deiſtis, in caſtra chriſtianorum tranſituris, hoc vel illud ſyſtema, has vel illas particulares hujus vel illius Sectæ opiniones, ſed hoc unum deſideramus, ut *ἀθερ παθων* N. Teſtamentum expendant, perſuaſi, eos primaria chriſtianæ religionis capita facile inibi reperturos.

Quartum: Ex quo ipſo per legitimam conſequentiam ſequitur, oportere Deiſtam Novum Teſtamentum evolventem, ſenſum ſub verbis Evangeliſtarum & Apoſtolorum latentem ſequi, neque id quærere, quod duntaxat vel hypotheſibus ſuis, vel perverſis adfectionibus animi acceptum & gratum eſſet. Si quis *Platonem* vel *Stoicum* legeret ſcriptorem eo fine, ut *Epicuri* decreta ubique reperiret, ſenſumque adeo horum Scriptorum ad hujus *Κυριας δοξας* torqueret, omnium, qui ſapiunt, judicio deſiperet. Licet enim Deiſta nondum divinam originem religionis chriſtianæ admittat, tenetur tamen, niſi ſcriptores N. T.

pro hominibus inſulſis & fanaticis habeat, ea exinde colligere, quæ per legitimas, & omnibus Interpretibus communes interpretandi regulas in iis continentur. Quod ſi hinc inde hæret, neque in doctiſſimorum Interpretum, qui ſtylum græcum probe intelligunt, explicationibus adquieſcere poteſt, habet remedium quo uti poteſt, nimirum ἐποχὴν, quod etiam non raro doctiſſimis evenire ſolet Viris.

Quintum: Cum Myſteria, quæ in S. Litteris reperiuntur ſudes ſint in oculis Deiſtarum, antequam de iis, quæ in Novo Teſtamento reperiuntur, agamus; hoc monendum eſt: aut Deiſta confitetur, poſſe dari revelationem, aut negat. Poſterius facere non poteſt, niſi antequam revelationem admittit, jam pro certo ponit in omni Revelatione contineri Myſteria, id eſt propoſitiones, ut ille explicat, contradictorias, quod tamen, ſi de veris myſteriis ſermo ſit, illi nemo Chriſtianorum concedet. Intelligimus enim per Myſteria tales veritates, quæ ope ſolius rationis reperiri nulla arte poſſunt. Homo revelatione deſtitutus, quamvis ſit ſagaciſſimi ingenii, neceſſitatem revelationis alicujus probare non poterit, neque optare, quandoquidem harum veritatum nullam poteſt habere ideam; quicquid enim extra nexum veritatum, rationis ope inveniendarum poſitum eſt, illud homo neque concipere neque etiam tanquam neceſſarium adpetere poteſt. Valet enim & hic illud Tritum: Ignoti nulla cupido: aliud eſt dicere, nos poſſe admiſſa veritate & divina origine religionis chriſtianæ, a *poſteriore* probare, neceſſitatem hujus revelationis; aliud vero: poſſe hominem omni revelationis luce deſtitutum, cognoſcere tamen revelationis, id eſt propoſitionum, opera rationis non cognoſcibilium neceſſitatem. Qui de divina origine revelationis nobis conceſſæ perſuaſus eſt, facile ita argumentari poteſt; Deo ſapientiſſimo placuit nobis concedere revelationem, in qua continentur veritates rationis captum ſuperantes, ſed cognitu neceſſariæ; ergo neceſſe fuit, ut illa mortalibus daretur. Hanc diſtinctionem ſi obſervaſſet Anonymus quidam, qui nuper in *Mercurio Helvetico Cl. Vernetum* carpſit, quod in volumine primo demonſtrationis veritatis religionis chriſtianæ novæ editionis, caput de *neceſſitate* revelationis omiſiſſet, forte ab hac cenſura abſtinuiſſet. Quod ſi fatetur noſter Deiſta Deum poſſe hominibus dare revelationem, eo ipſo etiam concedat neceſſe eſt, poſſe dari myſteria, id eſt veritates, quæ ex nullis principiis rationis deduci poſſunt, quaſque per omnem æternitatem ignoraſſemus, licet omnes ingenii nervos intendiſſemus: v. gr. cui mortalium oculatiſſimo etiam in

in mentem venire potuiſſet; Chriſtum Jeſum τον λογον inter mortales corpore humano indutum compariturum; Hunc pro peccatis hominum mortem violentam paſſurum: hanc mortem unicam eſſe reconciliationis noſtræ cum Deo cauſam; Eum poſt mortem reſuſcitatum iri & ſublimem in cœlos abiturum; in infinita & inennarrabili natura divina dari Patrem, Filium & Spiritum Sanctum &c. &c. Locum *Socratis*, quem adferunt quidam eruditi ad probandum, Gentiles neceſſitatem revelationis cognoviſſe, alibi excuſſimus. Hoc unum cognoſcere poterant Gentiles, utile eſſe, ſi Theologiæ naturali nova lux accederet, hominesque accuratius res divinas cognoſcerent. Et profecto *Socratis* deſiderio & omnium ſapientum inter Gentiles ſatisfactum fuiſſet, ſi illis Syſtema Theologiæ naturalis, quale adornarunt moderni inter eruditos, v. gr. *Clarkii*, vel *Ill. Wolfii* in manus datum fuiſſet.

Sextum: Cum Deiſtæ myſteria, quæ in novo Teſtamento potiſſimum reperiuntur, aggrediantur, paucis quædam, cum alibi in his diſſertationibus de hoc argumento verba fecerimus, monenda ſunt.

1) Nimirum inprimis impugnant, doctrinam de ἐνσαρκωσει τȣ λογȣ; dogma de Trinitate, & de opere Redemtionis. Hic primo fatemur quidem, ea, quæ de his narrantur, captum noſtrum ſuperare, & obſcure plane ea a nobis cognoſci; neque fieri aliter poteſt, poſtquam concedimus eas veritates, quæ myſteria a nobis appellantur, non rationis inventum eſſe ſubtilium ingeniorum opera in lucem protractum.

2) Ipſi Scriptores Sacri non poſtulant a nobis, ut naturam & indolem horum myſteriorum exacte cognoſcamus, ſed ut ea, quia a Deo revelata eſſe certis documentis ſumus perſuaſi, ſaltem pro divinis veritatibus habeamus, præſertim, quod cum aliis veritatibus ubique in novo Teſtamento occurrentibus, indiſſolubili nexu cohæreant.

3) Atque hoc eo magis facere poſſumus, quod natura divina infinita & inennarrabilis ſit, multaque in ea eſſe poſſint, quæ noſtram capacitatem ſuperant.

4) Chriſtiani omnes vel plerique ſaltem licet myſterium Trinitatis admittant, clamant tamen & fatentur, ſe unicum perfectiſſimum Numen credere, & ab hac confeſſione nullis ſophiſticationibus ſe ſe avelli patiuntur, & niſi apertiſſimis locis Scripturæ cogerentur, Myſteria non admitterent.

5) Vox Myſterium in S. Litteris duplici ſenſu ſumitur; vel enim denotat revelationem veritatis, quæ antea ignota erat; manifeſtata

vero

vero probe intelligi poteſt, ita vocatio Gentium myſterium appellatur. Vel myſterium appellatur dogma, cujus indoles & vera natura poſt datam revelationem ignoratur, neque ingenio humano cognoſci accurate poteſt. De poſteriore ſignificatu hic agitur eaque Myſteria rejiciunt Deiſtæ.

6) Hoc unum ergo Deiſtæ probandum eſt, ea quæ de Myſterio Trinitatis dicuntur, manifeſtam involvere contradictionem. Fieri id poſſe, hactenus mihi perſuadere non potui. Ut probetur, in hac vel illa propoſitione contineri manifeſtam contradictionem ſubjectum & prædicatum mihi eſt accurate cognoſcendum. Ita quando novi, quid ſit corpus rotundum, quid triangulare, video manifeſtam eſſe contradictionem, ſi quis dicat datur circulus triangularis, ipſi enim termini ſe mutuo tollunt. At ubi dico in infinita & inennarrabili natura Dei eſt aliqua diſtinctio, quæ Patris, Filii & Spiritus Sancti, tanquam trium perſonarum diſtinctarum nomine venit, aliquid aſſero, quod partim intelligo, nimirum dari Ens unum, infinitum, perfectiſſimum &c. partim obſcurum eſt, quando nimirum dico, in Deo ſunt tres perſonæ, quia vocem perſonæ non eo ſenſu intelligo, quo communiter ſumitur; non enim hæc ſunt tria individua, a Deitate diſtincta, cum una quæque Divinitatis in Scripturis particeps ſit. Ubi igitur ingenue confiteor, me perſonæ vocem non ſatis poſſe definire, contradictionem veram mihi monſtrare nemo poteſt; aliud enim eſt incomprehenſibile, aliud contradictorium. In hac vero quæſtione aliqualiter explicanda, non eſt attendendum ad horum vel illorum Theologorum obſcuras phraſes, diſtinctiones & comparationes, ſed in iis ſimpliciter eſt ſubſiſtendum, quæ in S. Litteris traduntur. Quæro igitur ex Deiſta utrum putet, ſe recte ſentire & agere, ſi propter obſcurius aliquod dogma, quod infinitam Dei naturam ſpectat, univerſam Religionem chriſtianam rejiciat. In novo Teſtamento legimus frequentiſſime Chriſtum innumera patraſſe miracula, e mortuis in vitam fuiſſe revocatum, teſtibus fide dignis ſublimem in cœlos abiiſſe, Apoſtolis vim patrandi miracula & linguarum dona dediſſe, admirabilem doctrinam, quæ omnia Philoſophorum tum temporis viventium decreta longiſſime ſuperat, in medium propoſuiſſe; eum Sanctitate vitæ excelluiſſe, & in ejus doctrina tam egregia reperiri ad pietatem incentiva &c. Quæro inquam, an talis vir fidem non mereatur, quando dicit, dari unicum Deum, eum vero eſſe Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum.

Si

Digitized by Google

Si quis amore philoſophiæ Platonicæ incenſus, ex operibus hujus Philoſophi plurima collegiſſet pulchra & rationi convenientia, incideret vero in ejusdem *Philebum* & *Timæum*, multaque hic offenderet, quæ propter obſcuritatem intelligere non poſſet, num propterea ea dogmata, quæ perſpicuis verbis in aliis *Platonis* ſcriptis deſignata reperit, rejicienda eſſent, vel aſſerendum, *Platonem* ineptum eſſe Philoſophum? Profecto magis rationi convenienter ageret, ſi *Socratem* ſequeretur, qui ubi legiſſet *Heracliti ſcripta*, & interrogatus, quid de eorum pretio ſentiret, dixiſſe fertur; *quæ intelligo pulchra mihi videntur & egregia; unde colligo, cætera, quæ non ſatis intelligo, excellentia etiam futura* Applicatio facilis eſt: Neſcio ego profecto, quid Deiſtæ ſentiant de Chriſto Jeſu, qui nonſolum vixit vitam pientiſſimam, miraculis fuit illuſtris, Dei potentia e mortuis in vitam fuit revocatus & cœlo receptus eſt, potentiamque ſuam ſingularem in homines exercuit: qui tamen idem ſi eos audias, pro articulo fundamentali doctrinæ ſuæ, ſectatoribus ſuis craſſiſſimam credendam propoſuiſſet contradictionem.

Septimum: Sed dicent tamen Increduli, ex propoſitione obſcura & non ſatis intellecta, nulla poſſe deduci ad ita vel aliter ſentiendum & vivendum conſectaria. Reſpondeo, verum hoc eſſe, ſi nulla plane detur fidei articuli, qui credendus injungitur, notitia; at ex minus nota & obſcuriore ejus cognitione, quantum ad pie vivendum requiritur, non poſſe deduci conſectaria, negamus; quod vel ex ipſis principiis Deiſtarum poteſt demonſtrari. Aſſerunt illi Deum, Ens infinitum, æternum, a mundo adſpectabili diverſum plane exiſtere; ubi ad ejus Eſſentiam perventum eſt, caligant oculi mentis, & nonniſi per analogiam quandam proprietatum ſpiritualium, quæ mentibus inſunt, proprietatum divinarum umbratilem quandam ſibi comparant notitiam; & tamen ex hac cognitione officia omnia theoretica & practica, quæ Theologia Naturalis & Jus Naturæ præſcribunt, eliciunt. Similis ratio eſt doctrinæ noſtræ de S. Sancta Trinitate. Fatemur dogma de Trinitate ipſa, & de perſonis divinis, valde obſcurum eſſe, & perſuaſionem de veritate hujus dogmatis non tam accurata notitia naturæ hujus dogmatis, quam vero diſertis ſcripturæ teſtimoniis niti. Interim iidem Scriptores Sacri, qui nobis hoc dogma credendum injungunt, talia de eo manifeſtant, quæ ad pietatis ſtudium excitandum facere poſſunt. Ita in negotio ſalutis, Patri, Filio, & Spiritui Sancto adſcribuntur operationes ſingulares plane, quæ homines attentos ad ſectandas varii generis virtutes, mirum in modum excitare poſſunt; Quod nobis

Digitized by Google

ſufficit: Profecto ſi nonniſi ex veritatibus mathematicam evidentiam æquantibus, incentiva ad pietatem peti poſſent, peſſime cum genere humano actum eſſet. Omnes, qui creationem univerſi a Deo factam eſſe aſſerunt, poſſunt inde per non obſcuram conſequentiam colligere, nos mortales omnes a Deo dependere: vitam facultatesque omnes a Numinis hujus voluntate eſſe ſuſpenſas: teneri omnes ad leges tanti Numinis, quantum illæ cognoſci poſſunt, voluntatem ſuam componere, & quæ alia ſunt ejuſdem indolis conſectaria. At ſimul manifeſtum eſt, nonniſi a poſteriore, uti in Scholis loqui ſolemus, nobis cognitam eſſe hanc omnium rerum creationem. Quando enim ad Naturam Entis intelligentis ſolam attendimus, concipere non poſſumus, quomodo ad ſolum nutum Ejus corpora pariter & Spiritus condita ſint, & quis ſit inter Spiritus perfectiſſimi licet, voluntatem, & inter tantæ molis exiſtentiam & conſervationem, nexus. Ipſi tamen Deiſtæ, qui Atheis annumerari nolunt, dogma de creatione rerum omnium a Deo tanquam certiſſimum admittunt & tuentur.

Licet vero doctrina de S. Trinitate ipſis pariter & nobis obſcura valde videatur, non tamen propterea arma abjicere debent, id eſt religionem chriſtianam pro falſa plane habere, ſed dignam exiſtimare in quam diligentius inquiratur. Norunt illi Patrum & noſtra ætate, plura antea incognita, in diſciplinis mathematicis, Aſtronomia, Phyſica, arte Medica, & in aliis in lucem fuiſſe protracta. Idem obtigit in ſanctioribus diſciplinis, præſertim in S. Litterarum Interpretatione: Ad hæc refero etiam quod multa inutilia, quæ paſſim in ſyſtematibus occurrebant, obſcura, & ſcholaſtica a Viris cordatis ſunt reſecta, & ad majorem ſimplicitatem & uſum redacta. Ipſis Deiſtis (fatemur enim) debemus, quod varii generis dubia a Viris doctiſſimis ſint ſoluta; & eruditioni theologicæ in omnibus ejus partibus major lux accenſa. Non igitur in hoc negotio eſt præcipitandum; dies diem docet; quod hodie ignoramus, ſequenti ævo addiſcimus. Sapientis, in primis cui otium abundat eſt, in vero inquirendo præcipuam partem ætatis ſuæ conterere. Interim ſemper memores eſſe debemus doctæ ignorantiæ, arctiſſimorumque limitum, quibus noſtra cognitio de humanis pariter ac divinis rebus circumſcripta eſt, ad quam rite cognoſcendam non male facient Deiſtæ, ſi nobiliſſimi *Lokii* librum de *Intellectu humano* ſollicite evolvant. Denique certum eſt, Deum quemlibet pro ingenii, quo inſtructus erat, capacitate & veri amore judicaturum: Et profecto non tam opus eſt ad Deo placendum prolixa innu-

Digitized by Google

innumerorum religionis articulorum cognitione, quam vero ſcientia neceſſariorum, ſinceritate vitæ, & officiorum noſtrorum præſtatione, ad quod obtinendum compendioſior, ſolida tamen & ſufficiens religionis notitia poſtulatur.

X. Reliquum eſt, ut antequam diſſertationibus noſtris de cauſis Incredulitatis &c. finem imponamus, ſtrictim quædam contra ea, quæ Ethicæ chriſtianæ a Deiſtis objiciuntur, moneamus: ſtrictim dico, cum quia a doctiſſimis Viris, qui argumentum de veritate religionis chriſtianæ tractarunt, copioſiſſime hæc materia pertractata eſt: tum quia hîc duntaxat diſquirimus, quænam potiſſimum obſervanda, quando Deiſta præcepta moralia Ethicæ chriſtianæ impugnat. Agitur de Ethica chriſtiana eaque vindicatur contra Deiſtarum inſultus.

Redigemus omnia ad certas quaſdam regulas, quarum uberiorem demonſtrationem Deiſtæ pariter & quotquot veri amantes ſunt quærent penes eos, qui data opera Ethicæ chriſtianæ præſtantiam demonſtrarunt.

Duplici autem argumentorum genere utuntur Deiſtæ, Theologiæ moralis præſtantiam impugnaturi. *Prius* petitum eſt ab eo, quod ea præſcribat leges nimis duras, præſtitu impoſſibiles, quæque conatus hominis etiam virtutis ſtudioſiſſimi, ſuperent; quales ſint de amandis inimicis; de perfectione ipſam perfectionem Dei æquante: de deſerenda Patria, dulci natali Solo, Parentibus, uxore & dulciſſimis amoris pignoribus; de illicita ſui defenſione: & quæ alia ſunt, quæ ut prolixe hic recenſeamus, opus non eſt: *Poſterius* vero præſidium quærunt, in obſcurioribus & myſticis quibuſdam Chriſti & Apoſtolorum expreſſionibus, quæ vel nullum fundant, ſi Deiſtas audias, ſenſum, aut ſaltem ita ſint comparatæ, ut ne milleſimus quidem mortalium, etiamſi veri ſit cupidiſſimus, intelligat, quid tandem tam abſtruſæ phraſes ſignificent? Tales ſunt illorum judicio, v. gr. de inhabitatione Sp. Sancti in vere piis; de participatione divinæ naturæ; de regeneratione; de eo quod chriſtiani dicantur Sacerdotes & Reges; in Chriſto eſſe; cum eo ſepulti: ut de multis aliis phraſibus in Epiſtolis potiſſimum Apoſtolorum occurrentibus nil dicamus.

Quod ad priorem partem objectionis ſpectat, monemus ſequentia. I) Ethica chriſtiana nec nimis laxa eſſe debet, nec nimis ſtricta. Laxam vocamus quando talibus præceptis abſolvitur, quæ ab homine etiam impotentiſſimo & nequiſſimo obſervari poſſunt, neque ad radices vitiorum penetrat. Notum quid de *Ethica Jeſuitarum* Viri ex ipſo etiam cœtu Romanenſium ſentiant. Nimis ſtricta eſt, quando talia

Digitized by Google

in ea poſtulantur, quæ a nemine etiam pientiſſimo, rectique amantiſſimo præſtari unquam poſſunt; Peccant in hoc multi inter Proteſtantes Doctores publici, qui de Theologia practica agunt. Argumenta ſingula ita exaggerant, tamque duris ſæpe amplificationibus utuntur, ut prudentiores facile advertant, tales Chriſtianos in rerum natura extitiſſe nullos, neque in poſterum etiam repertum iri unquam; hinc illi etiam, qui ad virtutis ſtudium non tamen ſine luctatione inclinant, auditis nimis rigidis rethoricationibus & præſtitu plane impoſſibilibus præceptis, a vero rectoque pietatis chriſtianæ ſtudio retrahuntur. Ethica chriſtiana philoſophiæ moralis præcepta non tollit, ſed ſupponit. Præſtantia vero in eo conſiſtit, quod uberiorem illis accendat lucem; quod argumenta ſuppeditet ex ipſa, ut ita dicam, medulla doctrinæ chriſtianæ petita; quod majora, quam Ethica philoſophica afferat & ſubminiſtret ad pie vivendum incitamenta, & quod denique ad officia præſtanda majora promittat auxilia: Hæc officia Ethicæ chriſtianæ ſimplici ſtylo ſunt proponenda & ita commendanda, quantum ea in hominem virtutis ſtudioſum cadere poſſunt. Non deſinit enim Chriſtianus homo eſſe: qui ſecus agunt, idem faciunt, ac ille, qui argumentis multis ad volandum aliquem inducere vellet, licet non minus ipſe, quam cæteri homines probe ſciret, hac facultate nos inſtructos non eſſe. (*) II. Con-

(*) Agnovit hunc errorem quorundam Doctorum Vir *Reverendus* & *Doctiſſimus J. F. Jacobi. In den Betrachtungen über die weiſen Abſichten Gottes bey den Dingen, die wir in der menſchlichen Geſellſchaft und der Offenbarung antreffen.* Tom III. utiliſſimi libri pag. 199 & ſeq ita de hoc argumento diſſerit. *Diejenige Tugend,* (ſagt er) *welche die Fabel von den Bienen beſchreibet, iſt nicht diejenige, welche Chriſtus und ſeine erſte Bothen gelehret, ſonder diejenige, welche einige Morgenländiſche Weiſen, ingleichen die Stoiker und Cyniker denen Menſchen aufgebürdet, von welchen ſie hernach viele Chriſten angenommen haben. Denn wie man die Glaubenslehren bald durch die Lehrſäze eines Plato, bald durch die Weisheit eines Ariſtoteles verderbet hat; ſo iſt die ſehr weiſe und angenehme Sittenlehre Jeſu Chriſti mit den unerträglichen und unmöglichen Geſezen obbenamter Secten beſchweret worden. Obige Secten verwarfen die ſinnlichen Ergözungen und bey nahe alle Pflege des Leibes. Sie marterten denſelben vielmehr auf mancherley Art, und ſuchten eine ſolche Unempfindlichkeit in ihre Seele zu bringen, welche theils ohnmöglich, theils ſehr ſchädlich iſt, und die Menſchen zu verdrüſslichen und unnüzen Sauertöpfen macht. Die Lehre Chriſti aber iſt dieſer unmenſchlichen Sittenlehre ganz entgegen. Der Herr ſelber fotterte ſeine Jünger nicht mit vielen Faſten. Er lieſs ſie mit zu Gaſte gehen, und eſſen und trinken was da ware. Und Paulus erinnert mehr als einmahl, daſs auch der Leib ſeine Wartung und Pflegung haben müſſe Er warnet, daſs ſich Ehegatten durch eine gezwungene Enthaltung nicht ſolten in Verſuchung ſezen. Er legt dergleichen den Leib caſteienden Ubungen wenig Nuzen bey. Es iſt derowegen die Sittenlehr Chriſti von der Sittenlehre verſchiedener Chriſten ſehr unterſchieden. Ich bemerke hiebey, wie es die zu machen pflegen, welche erſt angefangen, wieder die wahre Religion und Gottesfurcht eine Feindſchaft zu faſſen. Sie nehmen ſelbi-*

Digitized by Google

II. Concedimus Deiſtis, præcepta moralia ad legem naturæ eſſe exigenda, nihilque admittendum, quod iis ſit plane contrarium; cum enim hæ leges Deum Auctorem habeant, atque ſemper obligent, fieri non poteſt, ut præcepta moralia Ethicæ chriſtianæ his contrarientur. Tantum abeſt, ut de legum illarum naturalium præſtantia nos Chriſtiani abjecte ſentiamus, ut potius optaremus, eas populo chriſtiano de roſtris frequenter commendari; videmus enim eheu! eas cottidie pedibus conculcari & negligi; efficiendum igitur primo eſt Doctoribus publicis, ut homines ea officia præſtanda inculcent, ſine quibus humana Societas, cultusque rationalis Numinis ſtare non poteſt, antequam ad interiora & difficiliora Ethicæ chriſtianæ præcepta cuſtodienda, eos invitent.

III. Verbis preſſe non eſt ſemper inhærendum, neque omnes phraſes, quæ hic illic in N. Teſtamento occurrunt, ad vivum ſunt reſecandæ. Ita quando dicitur, nos oportere eſſe perfectos, ſicut Pater, qui in cœlis, perfectus eſt, nemo non intelligit, vocem *perfectus* non poſſe ita urgeri, ut ea ſignificet æqualitatem omnimodam, quia hæc præſtari ab hominibus etiam pientiſſimis non poſſunt. J. *Clericus in additamentis ad Hammondum ad verba illa* τελειος, ita commentatur. *Lucas babet cap. VI. v. 36.* οικτιρμονες *miſericordes, quod conjungendum cum* τελειος, *ita ut velit Chriſtus conſummatam eſſe oportere noſtram manſuetudinem, bonitatem, beneficentiam & miſericordiam; quod futurum eſſet, ſi ne inimicis quidem noſtris clauſa eſſent: Quemadmodum Deus non bonis tantum ſed & malis benefacit. Contra Judæi, qui ſui officii non eſſe putabant, benignitatem, niſi in ſolos Judæos exercere, multum aberant a conſummata illa virtute, nec ſimiles erant ei, quem Patrem ſuum vocabant, boc eſt Deo. Vide v, 45.* Similia dicenda quæ eodem capite quin-

 to

ſelbige ſo, wie ſie von einigen Dieneren, welche nicht die gröſte Einſicht haben, vorgetragen wird. Sie nemmen die unvorſichtigen Ausdrucke derſelben, und die ſelbs gemachte Geſeze einiger Chriſten und beſtreiten ſelbige, und meinen, daſs ſie damit die Religion beſiegt haben: Wäre es nicht weiſer, daſs man ſelbſt die Offenbarung vor ſich nahme, nach dem wahren Sinn derſelben forſchte und ſie nach ihrem ganzen Zuſammenhang unterſuchte? Indem man aber die Bibel liegen laſſet, und ſich an die unrichtigen Vorſtellungen gewiſſer Lehrer macht, ſo findet man Gelegenheit einen gewiſſen andern Kunſtgriff anzubringen, der ganz beſonders geſchickt iſt, unverſtändige zu verwirren. Er beſtehet darinne: Man nimt einige Dinge, welche kein Laſter, ſonder unſchuldige, nohtwendige, und nüzliche Sachen in der Welt ſind, aber von einigen, zwar ehrlichen aber ſchwachen Chriſten zu den Laſtern gezählet werden, und weiſet ihre Unſchuld, Nohtwendigkeit und Nuzen, und ſchlieſſet daher, daſs alles was das Chriſtenthum für Laſter erkläre, von eben der Art ſey. Dieſer Kunſtgriff iſt durch das ganze Werk, ſo man unter dem Tittel der Fabel von den Bienen hat, durchgeführet.

to v. 39. & ſeqq. de non ſumenda ultione, de amandis hoſtibus, &c. dicuntur. Vide ejuſdem *Clerici* ad hæc loca commentarium. Erudite hunc v. 39. cap. V. explicavit, & quam ſit rationi conformis oſtendit, laudatus *Doctiſſimus J. F. Jacobi* in tertia parte libelli utiliſſimi: *vide Præfationem tertiæ* huic parti præmiſſam. Et profecto illis temporibus quammaxime neceſſe erat, ut his virtutibus eniterent Chriſtiani, quia recte vivendi præcepta inter Judæos valde erant corrupta. Monſtrare debebant Chriſtiani quam ſit doctrina Soteris noſtri nonſolum pura, ſed & ad pacis, amoris, & beneficentiæ ſtudium tota compoſita, ab omni rancore, invidia, vindictæque cupiditate aliena prorſus: aliter ſentire profecto debuit chriſtianus, quam *Cicero*, qui *Epiſt. ad Atticum Libro IX.* ita loquitur: *Odi hominem & odero, utinam ulciſci poſſem.* Quæ omnia Viri docti, qui data opera Ethicæ chriſtianæ præſtantiam demonſtrarunt, eamque contra Deiſtarum objectiones vindicarunt, fuſe oſtenderunt.

IV. Quemadmodum omnes Interpretes cuicunque Sectæ addicti, ubi Deo imperfectiones, v. gr. oculi, manus &c. attribui videntur, aut ubi is mala moralia vel juſſiſſe, vel effeciſſe, ſi ad litteram reſpicias, exiſtimatur, ad genuinas notiones de Numine & ad ejus perfectiones dicta ſingula revocant; ita idem in hoc negotio præſtandum eſt. Lex naturalis, ubi de officiis hominis chriſtiani agitur, tanquam prima norma conſideranda eſt: ad ea certe, quæ moraliter impoſſibilia ſunt, nulla datur obligatio. Videndum ergo ſemper, utrum verba ipſa in ſacro codice extantia, per rectæ interpretationis regulas non eum ferre poſſint ſenſum, qui cum decretis rationis & generalibus Juris Naturæ præceptis conveniat. Non uno ſpecimine hoc oſtenderunt Viri docti, qui Philologiæ ſacræ præcepta data opera explicarunt, ut de eruditis interpretibus, qui grammaticæ & criticæ artis peritia, arte inſuper cogitandi inſtructi erant, nihil dicam. Hoc profecto in caſu aliquid tentandum eſt, quandoquidem agitur de primis religionis naturalis fundamentis, quæ ſarta ſemper & tecta ſervanda ſunt, niſi velimus victas dare hoſtibus religionis chriſtianæ manus.

V. Qui novum Teſtamentum ἄνευ πάθων legunt, inprimis autem divinam illam orationem Soteris noſtri in monte habitam, quæ apud *Mattheum cap V. VI. & VII.* occurrit, probe obſervare debent, quædam eſſe dicta & injuncta, quæ nonniſi primis illis religionis chriſtianæ Propagatoribus, id eſt Apoſtolis, κατ' ἐξοχὴν attemperari debent; alia vero eſſe, quæ promiſcue omnibus, qui diſciplinæ chriſtianæ alumni eſſe

eſſe debent, applicari debent. Profecto ad hæc attendiſſe quammaxime intereſt. Eſt quidem divina oratio ita habita & ſcripta, ut aliquando dubium ſit, utrum præcepta ibi data ad omnes chriſtianæ diſciplinæ ſectatores pertineant, an vero ſingillatim referenda ſint ad Apoſtolos. Vide quæ paſſim Viri docti, ut de Interpretibus nil dicam monuerunt, v. gr. *Saurinus* obſervat: in V. & N. Teſtamentum, Tom. IX. *Bibliotheque germanique*, Tom. XXVI. pag. 146. *Bibliotheque Britannique* Tom. XXIV. ut de aliis nihil dicam.

VI. Quemadmodum ſingularia quædam officia Apoſtolis defuncturis officiis publicorum Legatorum Chriſti inculcata ſunt, quæ ad omnes promiſcue Chriſtianos non pertinent; ita pariter obſervandum eſt, quibus *temporibus* officia quædam gnaviter fuerint injungenda. Ita ſanctiſſimus noſter Soter dixerat, eos, qui ſe pro genuinis doctrinæ ſuæ ſectatoribus venditent, paratos eſſe debere ſingulis momentis, ad deſerendam patriam, uxores, & adverſa quæque ſuſtinenda, quæ nomine crucis veniunt. Hæc ſine dubio non ſunt ita intelligenda, ac ſi omnibus temporibus & locis ita hæc ſint ſuſtinenda, ut ſine perpeſſione horum malorum nemo poſſit eſſe veri nominis Chriſtianus: ſed hæc pro circumſtantiis illius temporis, quo hæc dicebantur, ſunt interpretanda. Nemo verus tum temporis Chriſti aſſecla eſſe potuit, niſi is, qui ad duriora illa præcepta ſancte cuſtodienda paratus eſſet. Simul enim ac quis religioni chriſtianæ nomen dabat, exoſus plane erat ſuis, & præſentiſſimam mortem ſingulas in horas exſpectare debuit. Eidem fato obnoxii erant primi poſt Chriſti exceſſum veritatis confeſſores, quod ex hiſtoria eccleſiaſtica abunde conſtat. Hodienum idem contingit illis ex Gentilibus, qui relicto paganiſmo in caſtra Chriſtianorum tranſeunt. Vide Virorum præſtantiſſimorum relationes de propagatione religionis chriſtianæ inter *Malabaros*, ubi frequentiſſima offendes hujus rei exempla: At Chriſtiani tempore pacis & quietis, hæc mala perferre non debent. Interim & ipſis nihil debet eſſe magis acceptum, quam pietatis & religionis ſtudium conſtantiaque in perſecutionibus ſumma, ita ut ingruente perſecutione, ob religionem parati eſſe debeant quælibet potius ferendi, quam vero ob quietem, ſuperſtitioſas Deoque inimicas opiniones & graves errores admittendi.

VII. Denique, ſi Deiſta perpenſis omnibus, quæ Viri docti ad tuendam Ethicam chriſtianam in medium attulerunt, nondum ſibi ſatisfactum eſſe putet, æquitati tamen locum concedere debet, neque pravorum affectuum cauſa, præcepta moralia prouti ipſi gratum & acceptum

tum eſt, interpretari: nam ita nonſolum Ethicæ chriſtianæ, ſed & juris Naturæ vis & obligatio ſubverteretur. In noſtra profecto poteſtate ſitum non eſt, obligationem legum moralium ad nutum noſtrum fingere velle. Si id, quod durum ipſis videtur & extraordinarium tollatur, manebunt tamen officia erga Deum, proximum & noſmetipſos præſtanda, quæ a juris Naturalis doctoribus explanantur, firma.

Reſtat tandem, ut ad ſecundam denique objectionis Deiſtarum perveniamus partem, de qua, (quia in diſſertatione de *Fanaticiſmo Proteſtantium cœtibus objecto* plura diximus) breviter hic diſſerendum eſſe putamus. Conqueruntur nimirum Deiſtæ, de obſcurioribus quibusdam & myſticis expreſſionibus, quæ partim in ipſis ſermonibus ſacris Soteris noſtri, multo magis vero in epiſtolis Apoſtolorum occurrant, cum tamen ſua opinione præcepta moralia, quæ ad omnes, qui religioni chriſtianæ nomen dant, plana, facilia captu, & omnium ingeniis attemperata eſſe deberent. Ad hanc objectionem ſolvendam ſequentia monenda eſſe putamus. Et I) quidem haud diffitemur objectionem hanc ſpecie non plane carere: urſit eam jam ſuo tempore *Celſus apud Origenem Lib. VI. Sect. V. Verſionis Moshemianæ pag.* 655. Ipſi doctiſſimi inter Chriſtianos S. Scripturæ Interpretes hærent aliquando, quando in verum ſenſum verborum obſcuriorum inquirunt; cavendum autem ab una parte ne vis ſignificationis metaphoricæ & obſcurioris, quam verba ipſa præ ſe ferunt, ultra modum minuatur; ab altera parte non ita urgenda oratio, ut ſenſus aliquis vel plane inintelligibilis, vel enthuſiaſticus, aut ad impoſſibile obligans, inde enaſcatur. In exceſſu enim & in defectu peccari, experientia conſtat.

II. Eum in finem eſt opera danda iis, qui Revelationem, novum præcipue Teſtamentum legunt, ut primo dogmatum præcipuorum, quæ in eo continentur, accuratam habeant notitiam: ſine ea enim vix ſanum ferre poterunt judicium de præceptis moralibus ex ipſa diſciplina & dogmatibus religionis chriſtianæ depromptis: quo magis vero ea intelligunt, eo clariores videbuntur phraſes, quibus utuntur Scriptores ſacri. Si quis *Platonis*, vel *Platonicorum*, *Stoicorum*, aliorumque Philoſophorum decreta rite intelligit, clavem habet ad obſcuriora quædam dicta metaphoricis verbis expreſſa, intelligenda. Pauci præterea ſcriptores ſunt, qui de dogmatibus quibusdam agunt & officiis moralibus, in quibus nulla plane verborum occurrat obſcuritas.

III) Æquiſſimum eſt, ut ſecundum naturam horum dogmatum, conſectaria omnia explicentur, ſive plano ſtylo ſive metaphorico exarata,

Digitized by Google

rata. Philoſophi veteres omnes turgida ſæpe oratione utuntur, ubi placita ſua vel aliis inſinuare, vel miram efficaciam doctrinæ ſuæ explicare volunt. Ipſi Doctores chriſtiani, qui veram indolem, naturamque Ethicæ chriſtianæ tradere in animos inducunt, ſæpe tam obſcure & perplexe loquuntur, ut vulgus vim verborum non intelligat, doctiores vero nonniſi adhibita acri meditatione ſenſum ſub verbis latentem eruere poſſint. Magis vero in recentioribus ſcriptoribus hic error taxandus, quam vero in primis auctoribus, qui religionis chriſtianæ dogmata & præcepta tradiderunt. Hi enim de ſtylo non adeo erant ſolliciti, neque ad ſingula verba definiunda acriter intenti: Illi vero videri volunt eſſe Interpretes Apoſtolorum, & acu tetigiſſe verum verborum, ſub involucris quibusdam latentium, ſenſum; & tamen efficiunt non ſemel, ut tenebras offundant majores verbis ab ipſis Apoſtolis uſurpatis. Evenit hoc inprimis illis ſcriptoribus, qui neſcio quam raræ pietatis famam adfectant, & deſtituti artis logicæ peritia, ingeniique cultura, ſapere tamen præ cæteris in rebus divinis, & ad praxin chriſtianam plurimum facientibus, ſibi videntur. Horum profecto hominum ſcripta plus nocent, quam proſunt, quia nonſolum Homines ad incredulitatem inclinantes, ſed & cordati Viri non poſſunt non offendi.

IV. Si verſiones non ſufficiant, ad phraſes hinc illinc occurrentes intelligendas, (quanquam putemus, ea, quæ ad pietatis ſtudium pertinent, ſufficienter eſſe, & perſpicue ſatis tradita) confugiendum eſt ad eos, qui data opera ſtylum N. Teſtamenti explanarunt, obſcuriores phraſes explicarunt, & verbis planis declararunt. Quemadmodum enim græci & Romani Scriptores ſuis idiotiſmis gaudent, v. gr. aliud ſermonis genus eſt *Ciceronis*, aliud *Taciti*, ita notum eſt ſtylum N. Teſtamenti Hebraiſmis ſcatere. Quod ſi igitur Deiſta tanta ardet cupiditate genuinum ſenſum phraſium obſcuriorum cognoſcendi, neceſſe eſt, ut partim dogmatum religionis chriſtianæ accuratam habeat notitiam, partim ut ſtylum Scriptorum ſacrorum ſibi reddat familiarem: hoc ſi faciat, pleræque illæ obſcuritates evaneſcent.

V. Sæpe Scriptores ſacri, Apoſtoli præſertim, iis utuntur phraſibus, quæ ſenſu quodam ſpirituali nituntur, & quas is demum accuratius intelligit qui ſimili animi adfectione eſt animatus. Ita ſi quando Apoſtolus Paulus ait: *Ego crucifixus ſum cum Chriſto, vivo vero &c.* Is melius intelligit hæc verba, qui amoris Jeſu Chriſti ſalutares effectus in ſe deprehendit, quam is, qui cortici duntaxat verborum adhæret, & nullos unquam chriſtianæ pietatis motus in ſe deprehendit; quan-

Digitized by Google

quam ſimul non negamus, potuiſſe Paulo hac in parte aliquid ſingulare contigiſſe, quod de omnibus piis, quoad ſenſum internæ experientiæ dici non poteſt. Interim cum gaudium illud ſingulare, quod inſitum erat Pauli animo, rationibus, ſine dubio certiſſimis nixum fuerit, planis etiam verbis exprimi poterit: aliud enim eſt ſenſatio, aliud ſolida perſuaſio mentis, de poſſeſſione certorum donorum, cum gaudio conjuncta.

VI. Deiſtæ hoc in caſu debent ſequi regulam, quam omnes interpretes probant, nimirum obſcuriores phraſes ex clarioribus eſſe interpretandas. Ita ſi quis *Platonis* vel *Stoicorum* ſcripta legit, facile ſibi ſummam generalium ſententiarum, quas hi homines tradebant comparare poterit: ubi vero hæret in loco aliquo obſcuriore, aut miſſus faciendus eſt tantiſper ille locus, aut ſi lucem aliquam accendere vult illi, convenienter id faciendum eſt præceptis claris, quæ alibi hinc inde in horum Philoſophorum ſcriptis reperiuntur. Idem in interpretatione N. Teſtamenti præſtandum eſt. Sunt plurima officia erga Deum, proximum & nosmet ipſos obſervanda, quæ planiſſimis verbis expoſita ſunt, adeo ut longa, prolixaque interpretatione opus non ſit.

VII. Si quis officia, quæ religio chriſtiana præſcribit, præſtare ſerio in animum induxit, licet omnia vel non intelligat, vel ad ſtatum ſuum adaptare non valeat, nihilominus Deo placere poteſt: ſunt hinc inde loca, quæ etiam doctis negotia faceſſunt; hoc tamen non impedit, quo minus in cæteris omnia, quæ ſunt neceſſario præſtanda, intelligat: Idem fit in aliis diſciplinis, facile capiuntur v. gr. generalia præcepta Juris Naturæ & Medicinæ: at ubi ad applicationem deventum eſt, hærent ſæpe optimi. Deus ad ſinceritatem potiſſimum cordis reſpicit. Hæc ubi adeſt, præcipuum etiam hominis chriſtiani requiſitum præſto eſt. Miſerrimi eſſent plebeji homines, & ἀπαιδευτοι, ſi propterea, quod multa obſcuriora loca N. Teſtamenti non intelligerent, ſpe conſequendæ ſalutis exciderent. Cum infiniti ſint gradus, ut cognitionis rerum divinarum, ſic etiam præſtationis officiorum, quæ religio præſcribit; Deus quemlibet judicabit juxta æquitatem & circumſtantias, in quibus poſitus erat, atque adeo etiam ad voluntatem hominis, præcepta illa vel præſtandi vel non præſtandi attendet. Præclare huc facit locus Petri *Matyris in Commentario ſuo ad* 1. *Epiſt. ad Corintbios cap. X. v.* 11. verba ita ſonant: *Miſerum eſt, cum babeamus tot clara & aperta in S. Litteris, de fide, ſpe, charitate, & cæterarum virtutum officiis, in quibus nihil eſt obſcurum; quod ea prorſus neglecta relinquamus: & tan-*

tanta ſuperſtitione, quæ incerta ſunt, & minus ad ſalutem faciant, velle perſequi. Hoc Diabolus curat, ut in quæſtionibus infinitis ac inutilibus vehementer laboretur: abjectis, quæ neceſſaria ſunt, ut ſerventur.

VII. Denique cavendum eſt Deiſtæ, ne in interpretatione S. Litterarum affectus potius ſuos, quam genuinas Interpretationis regulas ſequatur. Peſſimi & hic ſunt illi conſultores. Non quæritur hic, quam jucundus vel affectibus gratus, & acceptus ſit ille ſenſus, quem quærimus, ſed quam verus ſit. *Nulli* (inquit ὁ Μακαρίτης *Celeb. Werenfelſius in Diſſertat. de ſcopo Interpretis*) *in hanc partem gravius peccant, & a vero ſcopo Interpretis periculoſius aberrant, quam qui in divino libro, in quo omnia tendunt ad ſanctificationem hominis, quærunt prætextum impœnitentiæ, extenuationem vitiorum, quibus dediti ſunt, & obfirmationem animi, in carnali, in qua ſepulti jacent, ſecuritate. Hi ſunt illi, de quibus merito Petrus ait, eos torquere ſcripturas ad ſuam propriam perniciem. Tales fuerunt olim, qui abuſi doctrina Pauli de juſtificatione hominis per fidem, bonorum operum omneque Sanctitatis ſtudium velut ſupervacaneum neglexerunt; qui quidem Jacobum eo adduxiſſe videntur, ut Evangelicam doctrinam proponendam cenſeret verbis, Paulo in ſpeciem contrariis. Tales fuerunt tot omnium ſeculorum Libertini & Antinomi, cum theoretici, tum practici, qui doctrinam de gratia per Chriſtum allata, legeque Moſis abolita, ita interpretati ſunt, ac ſi Chriſtus per Evangelium effrenatam licentiam introduxiſſet.* Hactenus *Celebris* ille *Theologus.* Quod ſi Deiſta, monitis illis, quæ de doctrina chriſtiana, ejusque præceptis dedimus, vacivas aures præbiturus eſt, nulli dubitamus, quin religioni chriſtianæ nomen ſit daturus, aut ſaltem eam dignam judicaturus, in quam inſtituto ulteriore examine diligentius inquirat. Atque ſic meditationibus noſtris de cauſis Incredulitatis imponimus finem, atque ex animo vovemus, ut tenuis hic labor aliquid conferat, ad vitium illud Incredulitatis, ſi non tollendum, (quod in tanta ingeniorum diverſitate, & humani generis corruptione, ſperari non poteſt) ſed ſaltem ad illud reprimendum, & imminuendum.

APPENDIX
Quarundam Theſium Theologicarum.

I. Qui unum vel alterum argumentum aut teſtimonium ad gravem veritatem afferre ſolitum, infirmum eſſe adſerit, veritatem ipſam negare cenſendus non eſt. Ita *Calvinus* unum vel alterum Teſtimo-

 nium

nium ad probandam S. Trinitatem ex V. Teſtamento petitum non ſatis ſolidum eſſe exiſtimavit, ridicule propterea tanquam Judaiſmo favens reprehenſus fuit.

II. Sententia celeb. *Lokii* de articulis fundamentalibus lata, vero quammaxime eſt conſentanea, neque Socinianis favet.

III. Plus lucis ad intelligendum Novum Teſtamentum attulerunt Incomparabiles Viri *Eraſmus* & *Grotius*, quam Patres plerique antiquæ Eccleſiæ.

IV. Veritati Religionis Chriſtianæ nil detrahunt variantes Lectiones N. Teſtamenti, neque Pſeudepígrapha ſtatim poſt exceſſum Apoſtolorum magno numero hinc inde ſparſa.

V. Neminem Jus habere in conſcientiam hominum, veritas eſt æque demonſtrabilis, ac ulla quæ a Theologis probari ſolet.

VI. Argumenta infirma ad probandam exiſtentiam Dei vel veritatem Religionis chriſtianæ è Syſtematibus Theologicis ſunt eliminanda, quia plus detrimenti quam emolumenti afferre ſolent.

VII. In ſolo λυτρῳ Soteris noſtri, unicam & certiſſimam ſalutis noſtræ ſpem & cauſam repoſitam eſſe, ex Novi Teſtamenti locis clariſſimis ſatis manifeſtum eſt.

VIII. Cum innumeræ lites & controverſiæ minutæ, quæ in Eccleſia Chriſtianâ agitantur, plurimum conferant ad vitium Incredulitatis augendum, cordatis Theologis incumbit, ut nonniſi graviſſimos & pietati nocivos errores ſibi refutandos ſumant.

IX. In ſolo Gymnaſio & Eccleſia Tigurina tempore Emendationis Sacrorum plures erant Viri docti ad S. Litteras rite explicandas idonei, quam in univerſa, qua patet, Italia. Et profecto Viri ſapientiſſimi licet in cæteris, & latini ſermonis callentiſſimi, *Sadoletus*, *Bembus*, *Contarenus*, *Polus*, ad hoc argumentum quod ſpectat, infantes erant, collati cum *Zwinglio*, *Bullingero*, *Bibliandro*, *Pellicano*, *Leone Juda*, *Ceporino*, *Collino* aliisque. Ad hoc probandum opus duntaxat eſt, ut edita & inedita magnorum horum virorum ingenii monumenta inſpiciantur.

X. Qui Evangeliſtarum & Apoſtolorum Scripta, ſecundum Philoſophorum leges analyticas explicant, tenebras potius affundunt S. Litteris quam lucem.

MEDI-

VM 1529145

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

163
13
18

Digitized by Google